God. IV. PAZIN (Istra), koncem siječnja 1909. Broj 1.

NARODNA PROSVJETA

Mjesečnik za školstvo, prosvjetu i književnost.

VLASNIK I IZDAVATELJ:

„HRV. UČITELJSKO DRUŠTVO „NARODRA PROSVJETA“ ZA ISTRU U PAZINU“.

Izlazi koncem svakog mjeseca. — Godišnja cijena 5 K. — Rukopisi se ne vraćaju.

SADRŽAJ:

Rodu. — Spj. Crvenko Bijeloplavić.
Članovima, suradnicima i čitateljima do znanja i za ravnanje. — Uredništvo.
Prirodni opis Istre. — Prof. Nikola Žic.
Sa Jadrana. Pjesme R. Katalinića-Jeretova. — Franjo Novljan.
Spremajte se, braćo učitelji! — Baćić.
Feministica. — Po talijanskom priredio Franić.
Moderna uzor-škola u Istri. — Kamin.
Sa c. kr. učiteljske škole u Kastvu. - Učitelj.
„Učiteljski dom“ u Pazinu. — Predsjednik.
Ispit osposobljenja u Kastvu.
Glasovi iz Kranjske. (Nama za razmišljanje.) »Iz Učit. Tovariša« — Baćić.
Vjesnik. — Književne obavijesti. Lične i školske vijesti. — (Omot) Poruke. Natječaj.

- - - - - Tisak Laginja i drug., - Pula, ulica Giulia broj 1. - - - - -

Poruke.

Narodni zastupnik Aug. Rajčić, nadučitelj u Opatiji, obratio se bio svojedobno putem našeg lista na Vas, učitelji(ce), da mu javite o stanju škola u Vašem kraju. Još se mnogi nijesu odazvali; nek se ganu.

Dopisnike molimo, da pišu na jednoj strani arka; sa strane nek ostave nešto prazna prostora. Manje vijesti nek pišu pojedince na posebne papiriće, da urednik toliko ne mora prepisivati.

Pretplatu šaljite, pretplatnici, što prije u Pazin.

Čitatelji! Sjetite se katkad u godini Družbe »Sv. Ćirila i Metoda« i Đačkoga pripomoćnoga društva!

Raspis natječaja

za slijedeća učiteljska mjesta:

1. Mjesto nadučitelja II. reda na utrakvističkoj pučkoj školi u Kanfanaru. Nastavni jezik hrvatski i talijanski;

2. mjesta ravnajućih učitelja III. reda na utrakvističkim pučkim školama u Pomeru i Rovinjskom selu. Nastavni jezik hrvatski i talijanski;

3. mjesta ravnajućih učitelja III. reda na pučkim školama u Ližnjanu i Premanturi. Nastavni jezik hrvatski, talijanski kao predmet;

4. mjesta učiteljice III. reda na pučkim školama u Juršićima, u Marčani i Medulinu. Nastavni jezik hrvatski, talijanski kao predmet.

Beriva ovih mjesta ustanovljena su pokrajinskim zakonom od 5. junija 1908. zemaljski zakonik br. 32. Molbe imadu se podnijeti propisanim putem ovomu c. kr. kotarskomu školskomu vijeću do 15. febrara 1909.

Molitelji za mjesta pod 1, 2, 3, moraju dokazati osposobljenje za naknadno poučavanje vjeronauka.

Pula, dne 10. januara 1909.

Od c. kr. kotar. školskog vijeća.

God. IV. PAZIN (Istra), koncem siječnja 1909. Broj 1.

NARODNA PROSVJETA

Mjesečnik za školstvo, prosvjetu i književnost.

VLASNIK I IZDAVATELJ:

„HRV. UČITELJSKO DRUŠTVO ‚NARODNA PROSVJETA' ZA ISTRU U PAZINU".

Izlazi koncem svakog mjeseca. — Godišnja cijena 5 K. — Rukopisi se ne vraćaju.

Rodu. = = = =

Pustoš . . . B'jeda svud se koči;
Na patnika tiran vreba,
Krvcu pije, ne da hljeba . . .
Po pustoši gladan kroči
Narod moj!
Silan broj

Vajnih ljeta luta veće,
I još junak ne očaja;
Kô puk božji dno Sinaja
U slobodan smjelo kreće
Doma kraj! —
St'jega sjaj,

Što se ljeska trolik spr'jeda
— Vječne pravde zalog sveti —
Kano oblak božjoj četi
O kraju mu ml'jeka, meda
Šapće v'jek
Bajka jek! —

U kovčegu svojih grudi
Slavskog srca manu skriva,
Gdje od v'jeka stalna, živa
Kano zora nada rudi
U bliz' spas . . .! —
Pjesni glas

Kô proroka drevno slovo
U slađanog r'jeka jeci
Svojoj priča hrabroj djeci,
Da će svanut sunce novo,
Radost, poj! —
Rode moj,

Hrabro napr'jed! Cilj te čeka! —
Dok se barjak tvoj svjetluca,
Dok ti slavsko srce kuca,
Dok se ori pjesme jeka,
Bit ćeš živ,
Junak . . . div!

Pravda vječna, što se vrši,
Sustavit će val Jordanu,
Da pokročiš s onu stranu
Na slobodne svoje krši,
U svoj dom! —
Kao grom

Grmnuti će trublja ratna!
Dušmani će pasti sami
Kô Jeriha tvrdi kâmi,
Tvoja bit će zemlja zlatna!
Bit ćeš svoj,
Rode moj!

Crvenko Bijeloplavić.

D 10/1984 Č-116-B

NAUČNA PULA BIBLIOTEKA

Članovima, suradnicima i čitateljima do znanja i za ravnanje.

Ovim brojem stupa naša novina »Narodna prosvjeta« u četvrtu godinu svoga opstanka. Dosada izlazila je u Puli pod urednikovanjem našega vrloga druga Ernesta Jelušića, a odsada će u Pazinu, u kulturnom i geografskom središtu Istre i sjedištu našega »Hrv. učit. društva ‚Narodna prosvjeta' za Istru«.

Po pravilima našega društva ova novina mora izlaziti, dok opstoji i društvo, odnosno dok društvo ne promijeni pravila. Izlazit će koncem svakoga mjeseca. Uređivat će novinu društveni odbor, a pošto se taj sastoji od deset lica, povjerena je na zadnjoj odborskoj sjednici skrb za novinu trojici odbornika i to predsjedniku Jos. Baćiću, potpredsjedniku Aug. Rajčiću i tajniku Fr. Barbaliću. Prvi će biti odgovorni urednik; sva trojica odgovorna su glede novine odboru, a odbor glavnoj skupštini. Odgovornomu uredniku Jos. Baćiću imaju se slati u Pazin rukopisi i pretplata (5 K) i uopće sva pisma, koja se tiču novine.

On podastire na uvid i pretres gradivo obojici svojih drugova.

Ko dosada štampat će se novina u tiskari Dr. Laginje i dr. u Puli.

Novina će se baviti:

I. Školstvom (Primat će članke o pedagogiji i pedagogici, o kritici školskih knjiga, o školama uopće, o statistici škola, učitelja i učenika, o zakonima i odredbama škol. oblasti i t. d., a sve to s osobitim obzirom na Istru, a zatim obzirom na druge hrv. i slov. zemlje);

II. prosvjetom (Primat će opće poučne članke, članke o literaturi i bibliografiji, zatim članke o radu učitelja izvan škole, kao o gajenju glazbe i pjevanja, o pučkim predavanjima, o narodnoj organizaciji: o posujilnicama, gospodarskim i konsum. društvima, pučkim predstavama i t. d., ali opet s osobitim obzirom na Istru i na ostale hrv. i slov. zemlje);

III. književnošću (Uvrštivat će: 1. pjesme, pripovijesti i crtice osobito domaćih pisaca, 2. objave i ocjene takovih djela, 3. preporuke dobrih naših djela uopće);

IV. društvenim radom (Izvještivat će o glav. skupštinama, o odborskim sjednicama, o zaključcima i rezolucijama i t. d.).

U našem radu vodit i bodrit će nas pomisao na Boga i hrv. narod.

Uredništvo je stupilo u saobraćaj s kotar. učit. predstavnicima u Istri, sa društvenim članovima, sa profesorima hrv. gimnazije u Pazinu i učiteljske škole u Kastvu, kaošto i s nekojim osobama hrv. i slov. zemalja [Zagreb, Sarajevo, Zadar, Split, Trst, Ljubljana, Gorica, Celje i t. d.], s važnijim listovima hrv., slov., tal. i njem. u Primorju i s onima, koje se bave istarskim i uopće hrv. i slov. prilikama.

Uredništvo.

Prirodni opis Istre.

Prof. NIKOLA ŽIC.

U nizu članaka prikazat ću ovdje fizikalnu geografiju Istre, tako da u svakom broju ovoga lista bude obrađena mala cjelina, jedna jedinica. To je tim potrebitije, što u hrvatskom jeziku nema ovakvih književnih pomagala. Za to će na kraju svega slijediti popis spisa, vrijednih preporuke. Sve što ovdje bude rečeno, sigurno ne će biti metodički savršeno za pučku školu. To mi nije ni nakana. Podat ću samo gradivo, koje bi sam učitelj morao metodički obraditi za svoje učenike. Da ću ja ovdje više reći, nego će učitelj u školi, razumije se po sebi. Kad bi se pako našao nastavnik, koji bi ovo gradivo iza praktičnoga rada u školi obradio metodički u ovom listu do koje godine, ne bi onda moj trud ostao neplodan, jer bih na taj način pomogao, da naša pučka škola dobije metodički rukovođ u zemljopisnoj obuci svoga zavičaja.

I. Prošlost zemlje.

Nije Istra bila uvijek ovakova, kakva je danas. Negda je pače nije ni bilo: t. j. ekzistovala je doduše, ali pod morem vjekove i vjekove, a onda se polako kroz vjekove pridizala i digla nad površinu i ostade kopnom kroz vjekove do danas. U dugom nizu stoljeća, koja ne možemo brojiti ni odrediti, razvijao se polako pod morem njezin građevni material, pak se nad morem polako razvili njezini oblici, dok nije postala ovakva, kakovu je danas vidimo.

U plitkom moru, što su ga oživljavale premnoge životinje i biljke, naslagao se vapneni mulj i pijesak u velikom mnoštvu, a kasnije laporni škriljavac i pješčenik u manjem mnoštvu. Vjekovi su prošli, dok su se eto tako nataložile te morske naslage. Iza toga se ti slojevi podigoše nad razinu morsku, isprva malo, kasnije više, onako kako su danas. To kopno zovemo Istra, koja dakako ni s obzirom na vertikalnu ni s obzirom na horizontalnu raščlanjenost nije u početku imala današnji svoj oblik. Opet su vjekovi prolazili, dok su voda tekućica i vjetar, mraz i vrućina dali Istri današnji oblik. U tim je vjekovima također nastao u svom današnjem obliku Jadran, koji je na svojoj istočnoj obali stvorio današnje naše kvarnerske i dalmatinske otoke: Istra je naime sa Kvarnerom i Dalmacijom do tada sačinjavala veliko suvislo kopno.

Pet je dakle faza prošla Istra od svoga postanka u razvoju do danas. Svakoj toj fazi geologija daje svoje ime: vapneni mulj i pijesak se naslagao u dugo k r e d n o[1]) doba, a laporni škriljavac i pješčenik u kraće e o c e n s k o[2]) doba; u s t a r i j e m dijelu n e o g e n s k o g a[3]) doba bila je Istra niska ravan,

[1]) Ime mu je od pisaće krede, koja se na nekim mjestima zemaljske površine u to doba razvila.
[2]) grčki eos = zora, a kainos = nov.
[3]) grčki neos = nov, a genesis = postanak.

a konačno se u doba između diluvija i aluvija uslijed provale Jadrana razvio današnji oblik tla i obale te nastadoše kvarnerski otoci. Iz toga nam je jasno, da je Istra relativno mlađa zemlja, jer je proživila samo tih nekoliko pošljednjih doba u razvoju cjelokupne zemaljske kore. Što je u starijim geologijskim periodama bilo, nije nas stalo, jer se ovaj poluotok, na kojem živimo, nalazio od postanka zemlje uvijek sve do svršetka eocenskoga doba pod morem. Nas zanima da znamo, kakvih je sve oblika bila Istra i kako se je razvijala od svoga postanka pod morem do današnjih oblika. To nas uči geologija — znanost o sastavu, gradnji i razvoju tvrde zemaljske kore, dok još na njoj nije živio čovjek. Kaošto možemo spoznati prošlost neke države iz sadašnjih njezinih prilika i raznih spomenika, tako ima svjedočanstva i sigurnih pomagala za geologijsku prošlost neke zemlje. Sve pojedinosti nam dakako ne mogu biti jasne, ali poglavite crte ovoga geologijskoga razvoja utvrđene su već pouzdano i za Istru.

Sav je građevni materijal Istre nastao u vodi (moru). Eruptivnoga (vulkanskoga) kamenja kod nas nema, nego je sve kamenje sedimentarne (taložne) naravi. Pitanje je samo: kada, gdje i kako se to kamenje taložilo, pa je tim riješena geologijska povijest zemlje. U (sedimentarnim) slojevima moramo razlikovati tvorbe kredne i eocenske formacije, koje sastavljaju glavnu masu našega poluotoka.

Prva faza. Vapneni mulj i pijesak, što se u kredno doba naslagao u plitkom moru, sačinjava sada — otvrdnuvši u živac kamen — naše gore i bregove. Tu pradavnu prošlost o taloženju ili sedimentaciji pričaju nam okamenjeni ostaci (fosili) alga, školjki i puževa u tom kamenu, koji je nama svima dobro poznat pod imenom vapnenca. Kuda sreće, da ga manje ima! Ta kredna formacija obuhvata najveći prostor u Istri. Tada je u moru ležao razito sloj na sloju, a svaki je viši sloj bio dakako i mlađi. Ali pomenuti slojevi nijesu ostali u svom prvotnom položaju, horizontalni. Mirni položaj slojeva poremetiše sile, koje uvijek kreću i tresu zemaljsku koru, tako te se slojevi nasložiše u veće i manje nabore, zgnječiše se i zgužvaše. Sada leže tvrdi kameni slojevi kao umiješano tijesto jedan preko drugoga i jedan u drugom, a češće možemo promatrati, da najstariji slojevi leže odozgo najviše, a mlađi moraju snositi njihov pritisak.

Na mnogim mjestima Istre lomi se kredni vapnenac kao građevno i uresno kamenje, a ima gdjegdje u krednim naslagama i šarenoga mramora (Buzet, otok Krk), štogod asfalta, a u mlađim slojevima i gvozdene rudače. Kredno je doba prvi glavni period u povijesti razvitka ove zemlje: ono je obilježeno neprekidnom tvorbom morskih taložina.

Druga faza. U doba, koje iza krede slijedi, a zove se eocensko, Istre još uvijek nema; ona je pod morem, gdje se dalje taloži (numulitni) vapnenac,

[1]) Okamenjena školjka, nalik na novac.

a još više laporni škriljavac i pješčenik. Eocenska formacija se opet poglavito karakterizuje taloženjem morskih naslaga te nastavlja tvorni rad prvoga ili krednoga perioda, kad je jednako gospodovalo more. Kako je eocensko doba bilo kratkotrajnije od krednoga, tako se je materiala naslagalo manje od prije spominjanih slojeva. Ipak su ti slojevi lapornih škriljavaca i pješčenika važni, jer daju kraju sasvim drugo lice (na pr. oko Pazina, Buzeta itd.). Eocenska formacija nije danas u Istri osobito prostrana, ali je za gospodarski život osobito važna, što će biti jasno svakomu, kad se sjeti, koliko je plodnija eocenska zemlja u srednjoj Istri od kredne u Cićariji ili u zapadnoj Istri.

Treća faza. Iza eocenskoga perioda Istra postade kopno i ostade kroz cijeli neogen, diluvij i aluvij do danas. Time počinje novo dugo doba u povijesti razvitka našega poluotoka. More je naime uzmaknulo, pak se pojavilo kopno. Povod je ovom uzmicanju mora bilo dizanje prije poplavljenih slojeva krede i eocena. Ovo je dizanje kopna postalo uslijed jakoga nabiranja zemaljske kore, koje je stvorilo naš gorski sustav: naslage su dospjele u valovito i naborno stezanje. Ta je »Istra« bila isprva čudnoga oblika i u vertikalnom i u horizontalnom smislu. Voda tekućica i vjetar, mraz i vrućina stvoriše polako oblike Istre, i to iz početka stvoriše prostranu ravan, koja se sada nalazi u dosta znatnoj visini, većinom 300—500 m, te ju samo malo nadvisuju najviši djelovi Istre. Ta ravnica ne bijaše visoka nego niska ravan, nizina, koja se prema zapadu i jugu protezala u more još mnogo dalje nego danas. Sjeverni dio (današnjega Jadranskoga) mora ležaše naime mnogo zapadnije, a na jugu spajaše kvarnersko i dalmatinsko otočje Istru i Dalmaciju u prostrano suvislo kopno.

Ova je faza trajala kratko geologijsko doba, u starijem neogenu, što ga neki zovu i miocen[1]).

Četvrta faza. Sve polako dizaše se zemlja sve više nad morskom razinom. To se zbivalo u mlađem neogenu. Rijeke više ne mogahu da se drže na ravnini, nego urezavahu i urezaše široke doline. Trag tih dolina opažamo u terasama, koje leže na pr. u Butonigli 220—270 m nad morem, kod Pazina 279—227 m itd. Kad se konačno podigla zemlja do one visine, u kojoj se danas nalazi, produbiše rijeke svoja korita, kako su danas, a time dobiše naše doline svoj današnji oblik i s obzirom na širinu i s obzirom na dubinu. Neka to protumači ovaj shematični profil:

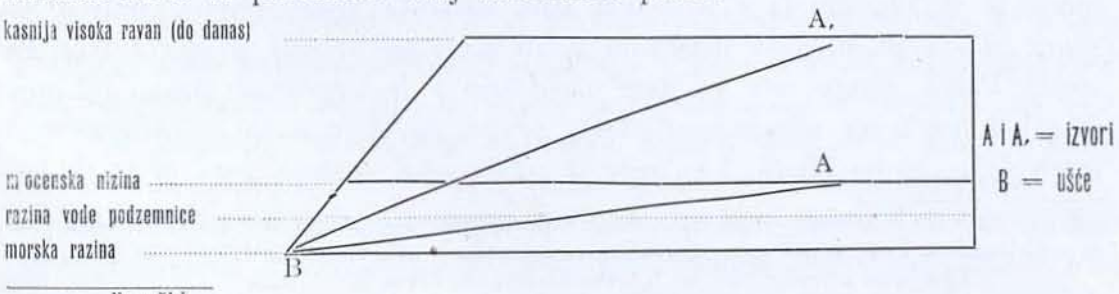

[1]) grčki.

Rekoh i ponavljam, da je već tada ekzistovala uvala sjevernoga dijela Jadranskoga mora, ali je istočni njegov dio bio još kopno; kvarnerski i dalmatinski otoci bijahu još suvisli dijelovi istarskoga i dalmatinskoga kopna. Slatkovodni pješčenik i ostaci velikih sisavaca na današnjim otocima (na pr. na Susku kraj Lošinja) kazuju, da još otočja nema ni za diluvija. Ti otoci i današnje Jadransko more nastadoše u najnovijoj geologijskoj prošlosti. O toj petoj fazi malo kasnije.

Za miocenske nizine ležaše razina vode podzemnice*) veoma malo pod površinom, tako da se u tim prilikama (u vapnenačkom tlu) nije mogao razviti kras. Dok je dakle razina vode podzemnice bila malo pod zemljom, nije imala dovoljno snage, da u krednim naslagama izvede one znamenite pojave, koji danas tako karakterizuju naš kraj, da mu dajemo posebno ime: Kras.

Ali kad je nizina postala visoka ravan, nije se jednako pridigla i voda podzemnica, nego je njezina razina ostala u istoj visini, tako da se u pješčeničkom tlu razvile riječne doline, a vapnenačka je površina zadobila svoj današnji kraški oblik. To je osobito važno da pamti onaj, koji hoće da kasnije shvati oblike tla u Istri. Naročito radi ovoga je nuždno bilo, da se sve ovo kaže o geologiji Istre. Samo jake rijeke, Mirna, Pazinski Potok i Boljunčica-Raša, koje svojim izvorom i gornjim tijekom leže u pješčeničkom (eocenskom) tlu, mogle su probiti vapnenačko (kredno) tlo sve do mora.

Time smo slijedili razvoj Istre do konca tercijara[1]). Eocen se naime zajedno sa starijim (miocen) i mlađim neogenom zove u kratko tercijar, kaošto ima i diluvij sa aluvijem zajedničko ime — kvarter. Idemo dakle dalje u kvarterno doba istarske prošlosti.

Peta faza. Za diluvija, kad je veliku površinu Evrope pokrivao led, te se za to to doba još zove i ledeno ili glacijalno, imale su u Istri vode tekućice dulji tijek (vidi profil), a bijahu i vodom bogatije nego danas. Duboke morske uvale kao zaliv Milja, Kopra, Pirana, Limski i Raški Kanal jesu riječne doline, koje su se kasnije iza diluvija u vrijeme provale Jadrana spustile pod morsku razinu, kako pokazuju njihovi oblici i dubine. To su svoje vrsti fjordovi, o čem kasnije. Ali iz toga je jasno i ovo: kaošto se prije zemlja iz mora dizala, tako se sada — bar na obali — opet polako spuštala, odnosno more se dizalo, što je u posljedici isto. Istarske rijeke nijesu imale toliko snage, da bi se mogle s uspjehom boriti proti toj provali mora. I tako Pazinski Potok danas više ne teče uz Pazin i Beram kroz Dragu i Limski Kanal u more, jer nije imao dostatne snage, da svoje korito u dovoljnoj mjeri produbljuje. Samo Mirna, koja teče iz pješčeničke srednje Istre (a ta se lako

*) S tim je izrazom velika muka. Znači Grundwasser. Klun-Klaićev zemljopis za srednje škole: voda podzemnica, Česi: spodní voda, Slovenci: podtalna voda, a neki Hrvati; temeljna voda.

[1]) Tercijarna formacija, kao što u sekundarnu spada Kreda, Jura i Trias, a u primarnu svi stariji slojevi prije toga.

troši!), bori se uspješno donašajući u svom koritu toliko mulja, da može zasipavati svoj donji tijek, koji polako ponire pod morsku razinu, i tako nastoji Mirna, da joj se ne dogodi kao Raši, kojoj je cijeli donji tijek (današnji kanal) proždrlo more. Ovo propadanje istarske obale se nastavlja sve do historijskoga doba t. j. od diluvija do danas propada obala pod more, kako to dokazuju mnogi građevni spomenici rimski, koji danas leže pod morem.

To pomicanje kopna i promjene s njime u svezi označuje peti i pošljednji period povijesti razvitka Istre. Čitave ploče čvrste podine gorske toga suvisloga kopna se ponoriše, a istodobno je provalio u pukotine ovoga područja onaj dio Sredozemnoga mora, što se Jadranskim zove. Ta je promjena osobito za kvarnerske i dalmatinske otoke od velike važnosti. Cijela se naime istočna obala Jadranskoga mora razvila onakova, kako je sada više manje pred sobom gledamo; prikazuje nam se kao slabi preostatak nedavno veoma rasegnutoga kopna, koji je većim dijelom iščeznuo na korist Jadrana. Pojedini su se lanci (osobito u Kvarneru) uzdužnim prolomima (SZ—JI) srušili u jadransku kotlinu te se samo djelomice pomaljaju njihovi visovi iz Adrije kao otegnuti otoci (Krk, Cres, Lošinj, manji otočići, pa dalje dalmatinski). Prolomne crte i mjesta uzdužnih dolina pokriva danas more u niskim kanalima, a među njima vire nad površinvm morskom grbine bivših gora — otoci.

U ledeno doba nije u Istri bilo ledenjaka ili plasina, samo je iza toplijega, umjerenoga podneblja zavladalo snježno i kišovito. Gore, na kojima danas nema ledenjaka, pokriše se vječnim snijegom i ledom; tako je na pr. kranjski Snježnik, kako pokazuju žljebe i dr., na njemu, po svoj prilici nosio male ledenjake. Znakova o većoj vlazi u Istri ima svuda; od toga doba potječu gomile gruha (Schutt), koje je voda na stanovito mjesto nanijela, Bog zna odakle; isušene doline dokazuju, da aluvij ili sadašnjost manje obiluje vodom. Tercijarno bilinstvo propade. Životinje, koje danas žive samo daleko na sjeveru, širile su se i po našim stranama. U ovom odsjeku zemaljske povijesti pojavio se i sam čovjek na zemlji. Za to se kvarter zove i antropozojsko doba. U zadnje vrijeme nađoše čovječje ostatke po špiljama, u jezezima i tresištima (na pr. kod Ljubljane, u Istri na gradišćima i kaštelirima), u raznovrsnim aluvijalnim i diluvijalnim naslagama. Uz čovjeka nađoše njegovo oruđe i oružje, a po tom razdijeliše prastaru prošlost primitivnoga čovjeka u Evropi u doba kamena, broncena i željezna oruđa. Znanost, koja se tim bavi, zove se prehistorija. No ova tri odjela ne dadu se nikako razlučiti, jer su u mnogim krajevima davno već poznavali željezo, dok su se drugdje služili broncem ili kamenom. S dobom kovnoga oruđa stupamo u historijsko doba. Kovno oruđe pravi kulturan čovjek, po tomu se historija bavi prošlošću kulturnoga čovjeka, a prehistorija prošlošću primitivnoga, geologija pako proučava zemlju do onoga doba, dok se na njoj pojavio čovjek.

Kaošto nas je geologija uputila, kako je zemlja dobila svoj današnji oblik, današnje podnebje i današnji organski život, tako nas isto geologijsko istraživanje podučava, da ovo nije pošljednje stanje naše zemlje, jer na njoj neprestano djeluju sile, koje ju sveudilj preobražuju i mijenjaju. Ni sadašnjost nije vrijeme počitka i mira; samo je čovječji život odviše kratkotrajan, da okom opazi to neprestano i stalno mijenjanje, koje se zbiva gorom i dolom, kopnom i morem. U višim krajevima (istočna Istra) razvija voda podzemnica Kras sve više, u pješčeničkom kraju (srednja Istra) ispire voda kišnica i tekućica površje do prave golijeti, a riječnim dolinama (zapadna Istra) krade se voda polako u more nanašajući jedan sloj šljunka za drugim. More, koje u ušća rijeka sve više provaljuje, zatvara (zagaćuje) njihov tijek, podkopava strmu obalu i slaže pred zalive i drage niske prudne nasipe. Potresi nas konačno češće opominju (na pr. Klana 1870.), da još ni u unutrašnjosti zemaljskoj nijesu smalaksale djelatne sile. Nastavit će se.

Sa Jadrana.

Pjesme RIKARDA KATALINIĆA-JERETOVA.

Pred Božić mi dođe božićnica, mome srcu mila i draga, jer je naša — istarska i hrvatska. Došla mi s našega Jadrana iz posestrime Dalmacije. Iz nje me opaja miris mora, žagore mi sitni valići njegovi, što oplakuju obalu našu pustu i golu, ali nama najmiliju, ta »domovina, kakva bila, rođenomu sinu mila«. Gdje i gdje zapljuskaše i veći valovi, treskaju o klisurine, pjene se i praše, sprema se oluja, ali doskora se opet sve utišalo u neku blagu spokojnost, tihi mir. Tu vidim dio duše hrvatsknga naroda u Istri, titraje u dubini srca njegova. Božićnicu otu šalje nam istarski Hrvat, rođeni Vološćak, poznati naš pjesnlk R. Katalinić-Jeretov. Na nama je, da je ogledamo, njome se poveselimo i podičimo.

Knjiga je namijenjena »Miloj uspomeni hrvatskog književnika Evgenija Kumičića, koji je našu Istru volio i perom prodičio«. Nije ni čudo, što je i prva pjesma u spomen toga našega romanopisca, koji nije u Istri djelovao, ali opet mu je duša uvijek čeznula za milim zavičajem, a nitko još nije našega primorja tako opisao, kao on u svojim pripovijestima i romanima. Druga je pjesma »Oprosti!« Prirodu obasjava sunce, nad zemljom trepti »životvorno slovo sveto, sretna pjesma Adamova«. Duša se krili u rajske visine i ćuti, da trnovita cesta po ovoj dolini vodi k »boljoj stazi«.

»A s visina sve se spušta
Miris ruža i čemina,
Što ih sipa blaga ruka
Svetokrila heruvina,

I diže se pala vjera
U tom srcu, u toj grudi,
A na usni tako griješnoj
Molitva se davna budi:
Oj, oprosti, Velji Bože.....«.

To je krasno zamišljena i sagrađena, ali — na žalost — slabo obrađena pjesma. Molitva na koncu nije ni iz daleka onako veličanstvena, kako bi prema zamisli morala da bude. Tamo je dosta nespretno rečeno:

»I neka je srce naše truhlih klica more sinje —
Al za djecu svaki otac ima srce golubinje!

Slaba dotjeranost doimlje se to neugodnije i zato, što su te dvije prve pjesme sinteza svih pjesnikovih misli i osjećaja. S toga ih možda i jest s onom trećom »Hrvatskoj« i postavio sam na početak svoje knjige. Rodoljublje, štovanje i ljubav prema onim muževima, koji nas naučiše poznavati otadžbinu; krasota prirode, dubina ljudske duše i visina Stvoritelja neba i zemlje, to su misli, koje nam pjesnik prikazuje i pjeva.

On ljubi svoj zavičaj, našu Istru, s toga joj i pjeva, ali ne zaboravlja cijele domovine Hrvatske: pjeva Zagrebu, Rijeci i Zadru. Grmi proti onima, koji rade, da nam otmu bogatstvo naše, ures otadžbine — more naše. Pjeva prvom istarskom preporoditelju, pokojnom Jurju Dobrili, ali se sjeća i živih pobornika, pa pjeva Matku Mandiću:

»I tiho i skromno kô pčelica marna
Radio si za dom, za rod i slobodu,
A Tvoja je ruka dobra, blagotvorna,
Otirala suze za suzama rodu«.

Uz put budi spomenuto, da Dinku Viteziću kao i Matki Laginji pjeva u zbirci »S moje lire«, koju izdade »Matica Hrvatska« g. 1904. Osobito je snažna pjesma Mihovilu Pavlinoviću, preporoditelju Dalmacije. Zabugario je i »Nad grobom Fra Grge Martića«, nasljednika starca Milovana. Sjetio se Starčevića, Strossmayera i Preradovića. Hrvatski pokret god. 1903. opjevao je u »Priči«.

Otadžbina ne može srećna biti bez prosvjete, stoga i uznosi »tu živu snagu, dašak vjetra pramaljetna, štono budi novo cvijeće iza zimskog dana sjetna«. To je koračnica našega učiteljskoga društva, koju je uglazbio I. Matetić.

Nijesu to patriotske tirade, kakvih imade dosta, nego je to duboko osjećano rodoljublje, odjek srca hrvatskoga naroda u Istri, koji se tek oda sna budi, pa se veseli svemu, što je naše i hrvatsko. Ne zanosi se za velikim Slavenstvom kao Preradović. ta mi smo u Istri još maleni i slabi, a da bismo se mogli zaletjeti daleko i visoko; čedan je pjesnik, kao što su čedne i naše prilike. Ipak ne može, a da mu duša ne poleti do groba velikoge slovenskoga pjesnika S. Gregorčića, čija pjesma »ne će nikad mrijeti«.

Patriotizam provejava čitavoga pjesnika, pa su mu i druge pjesme tim duhom zadahnute. Neka zabrinutost za našu budućnost obuzima ga, pa tuguje nad našim proletarcima:

»Ko pisari, tudje*) sluge po papiru nešto mrče,
Srce im je ojadjeno, ruke im se bolno grče,
Prigibaju svoju šiju, a za koru gorka kruha
I muče se sve za procvat tudje misli, tudjeg duha;
Zapuštena polja doma neorana stoje gola,
A kroz njih se tek vijuga crna pjesma silnog bola,
I besjedi poslenicim: — tà kud ćete sudbe bolje
Do li orat svoju zemlju i kopati svoje polje!«

Želio bih, da bi svaki razumio ovu krasnu pjesmu. Neka je stoga svaka mati ulijeva u dušu svome djetetu, a svaki učitelj svomu učeniku: nitko neka ne ostavlja svoje polje zato, da bude tuđi sluga, ili možda čak rob svojih strasti.

Katalinić je pokazao svoju snagu u krasnim crticama, kojih je također mnogo prevedeno na njemački. Nije se doduše nikada dovinuo visine Turgejeva ili »Lišća« od Frana Mažuranića, ali sve odišu nekom milinom, svježosti i nježnošću. Taj se dar očituje i u ovoj zbirci. Najljepše su mu — da tako kažem — crtice u stihu kao n. pr. »Potok«, »Zima«, »Majka udovica«, »Legenda tužne braće«, rodoljubna kao i »Otišlo je . . .« Osobito je krasna i nježna: »Znadeš tužnu priču? . . .« Do zamjerne se je visine vinuo u pjesmici »Sudba«. U tri kitice kazao je veoma mnogo za onoga, koji imade srca i mašte. Isto su tako lijepe: »Sanjala je djevojčica«, »Janje«, »Pjevao je slavuj mali . . .« Mile su sličice »Mrtvoj djevojčici«, »Umukla su gnijezda«. Inače lijepu sliku »Snijeg« mnogo kvari stih: »Siva usna nebu nijema . . .« Usna znači usnicu (die Lippe), pa ne mogu nikako da podnesem tolike pjesničke slobode.

Zbirku završava pjesnička pripovijest »Svagdašnja priča«. Srećna je mlada mati sa svojim čedom: pjeva mu, a s njom pjeva i čitava priroda nad tolikom srećom. Kad se dijete ushodalo, puno nevina blaženstva bježi po krasnoj prirodi na radost majci svojoj. Ali dođe vrijeme: uzeše ga u soldate. Iz vojništva piše tužno:

»Draga majo, od zore do mraka
Gorak ti je život u vojaka
Vavijek slušat tuđe švapske riječi
Nema tvoje, da mi srce liječi . . .«

Izmicale godine, mati se već stala nadati zlatu svome, ali eto rata, u kojem joj Ive poginuo, a ona

»Ko žalost je tužna stala,
Jer je oči isplakala

*) Ostavljam pjesnikov pravopis!

Tužna majka i uboga
Čekajući Ivu svoga — — —«

Svima nam je to poznata pripovijest, ali upravo u tome i jest zadaća pjesnikova, da lijepo prikaže ono, što znadu i obični ljudi, a izreći kadri nijesu. Tu nam je u nekoliko stihova ispripovijedao roman, kakvi se — na žalost — u istinu zbivaju. Sviđa mi se rastanak na polasku u vojnike, koji svršava:

»Ori pjesma sve to jače,
Al se momcim srce kida!
— — — Jenja cika u daljini
U visini
Sve se vedro nebo mrači
Ajde, nebo, i ti plači!«

Talijanska neka rečenica kaže, da ptica ne pjeva u kavezu od veselja nego od tuge; tako i momci, što odlaze, pjevaju od tuge. Ovdje je to kratko i lijepo rečeno.

Najviše, što nam pjesnik dati može, — daje nam sama sebe. Svaka pjesma i jest dio duše njegove, ali najjasnije se zrcali u lirskim subjektivnim izljevima. U pjesmi »Uzdah« vidimo pred sobom Katalinića od djetinstva do danas, kad mu je već četrdeseta. Vidimo nježnoga pjevača »Mrtvoj majci«. Srdačna uspomena iz mladih dana je »Stara staza«. Hvata ga se neka sjeta, kad vidi razorene svoje nade, porušene svoje sanje. Ta tuga proviruje skoro iz svih njegovih subjektivnih pjesmica, a postizava vrhunac u »Pitanju«. Ne tišti ga svjetski bol (»Weltschmertz«) modernoga čovjeka, nije niti pesimista, ali nekuda je porušen. Ipak skuplja svoju snagu i pjeva »Starom tornju«:

»Ne, ne valja klonut u životnom boju,
Za oblacim sunce još se žarko krije,
Umorenom srcu, čovjeku u znoju
Sa visine ipak nebo još se smije«.

U tom duševnom raspoloženju i leži uzrok, što na Katalinića nije više utjecao naš nezaboravni i neprežaljeni veliki Kranjčević. Ipak je pod tim jakim utjecajem, kojega se nije mogao posve očuvati, nastala snažna pjesma »Po valovlju . . .« i pitanje »Što si učinio, Kajine?«

Letimice smo ogledali božićnicu, što nam je zasla vrli sin naše pokrajine. Zasladili smo se njenim ljepotama, a pogrješaka nijesmo sakrivali, jer ljudsko djelo nikad savršeno nije. Naš miljenik vila trgovac je, koji od svoga teškoga rada otkida časak, da nam dade ono, čega mu je srce puno. Stoga nam je to i milije. Opaja nam dušu i srce, jer je naše po formi i osjećaju, naše po misli i ljubavi, naše, jer se isto roji po dušama našim, ali to je tek u nama, a prijateljima svojima ne mogosmo reći, dok ne reče pjesnikova vila.

Franjo Novljan.

Spremajte se, braćo učitelji!

Kamo, za Boga? Zar se Türe diglo na »Antemurale«? O ne!

U svim zemljama hrvatskim jedna je duša, i u toj jednoj duši jedna želja, — želja za jedinstvom. Sjaj krune Tomislavove obasjava lijepu našu domovinu. I Slovenci se vesele našem slavnom Jurjevdanu, čak u Beču čuju se glasovi jaki i odvažni: »Dajmo Hrvatima, što je njihovo«. Pak sada hoćeš, da nam dušman prijeti?«

»Kamo nas zoveš dakle?«

Evo čujte.

Proći će ova zima — i što se mene tiče, neka ju brzo pobijedi blago proljeće i vruće ljeto — pa će nastati toli željkovani veliki praznici. Kakva blagodat jesu nam praznici, ćutimo već sedam mjeseci prije (velim sedam, jer je taj broj meni uvijek sretan bio). I baš u doba, kad padaju naši veliki praznici, izlijeću ljudi, koji iole mogu, budikamo, da mogu sebi i drugim reći: »Bio sam na ljetnikovanju tu i tu.

Pa zašto ne bi i mi kamo izletili?

»Za lijetanje treba, dragoviću moj, krila, bilo papirnata, bilo srebrna, bilo zlatna«.

»Na svaki način treba, ali lagana. Imamo plaću, hvala dobrome Bogu i ljudima, i u praznicima, skončajte ju tamo, gdje će vam biti duši i tijelu bolje.«

»Zar da idemo u mlade borike na Kras ili pod gordi Triglav ili u zelene Gorice Štajerske ili u veselo Zagorje?«

»Ovih praznika ne! Ići ćemo bliže i to u — — — Medulin.

Tko je Spartanac, nek savije samo jedno ruho, gaćice za plivanje, uzme žlicu i vilice, sitne tambure i gusle javorove i K 1·60 za dan. Uznajmit ćemo kuću jednu ili više, koliko nas već bude, i spavat ćemo na slami i sijenu. Za jelo i pilo skrbit ćemo se sami.

Tokom godine najeli smo se dosta praha u našim malenim školama; ah! taj bezobrazni prah prodro nam do u kosti, valja ga isprati, radikalno isprati.

A u Medulinu je divno more; njegovo je tlo meko ko sagovi perzijski; i ako imaš nježnu nožicu ko Andaluskinja, možeš se dati bez straha u zagrljaj moru Medulinskom, osim ako te možda ne bude nježno škakljao onaj sitni, sitni pijesak, što mu krije dno. Među, učiteljima ima izvrsnih plivača, pa će kopnene svoje kolege znati sprijateljiti s našim sinjim morem. Sad ćeš ležati naleđice na hladnoj vodici i gledati u nedoglednu modrinu nebesku, sad ćeš ko morski pas sjeći more, onda opet glavom kopati u utrobi njegovoj, sad se utrkivati u plivanju po taktu.

Dvaput na dan plivat ćemo: jutrom i večerom.

Drugi dio dnevne zabave bit će gimnastičke vježbe na spravama, redovne i proste vježbe i vježbe s palicama, ali samo takve vježbe, koje su za djecu pučkih škola; prednjak će biti strukovnjak, učitelj gimnastike. C. kr. Pokr. škol. Vijeće poslat će nam ga za stalno na trošak državni. Taj će nam prednjak i u kući teoretički i sistematično tumačiti gimnastiku za pučke škole, a mi ćemo to pisati u naše bilježnice pa će nam to služiti u školama.

Pošto se dogodi katkada, da se dijete ozledi kod gimnastike, pozvat ćemo liječnika, neka nas uputi, kako da prvu pomoć pružimo u takvim neizbježivim neprilikama, poučit će nas ujedno, koje dijete moramo osloboditi od vježbanja.

Spartanci su ljubili pjesmu, te su uz harfe pjevali pjesme Homerove; tako ćemo i mi danomice pjevati, ali samo narodne pjesme i takove, koje su za pučku školu. Naš Ivica će nam biti učitelj. Da ne zaboravimo napjeva, prepisat ćeme ih i ponijeti doma. Ivica će nas poučiti, kako da se poučava po kajdama pjevanje u pučkoj školi.

Drugi će držati predavanja iz povjesti, iz našega života i naših prilika, i to učiteljima i puku. Ustajat ćemo se sa suncem, a lijegati točno u 10 sati na večer. O podne bit će dva sata slobodno. Na rastanku priredit ćemo predstavu, koncerat, rasvjetliti Medulin i lađice u onom ubavom zalivu, provest ćemo se još jednom lađama: i Tončić Žmak i silni Medulinci lovit će zvukove narodne pjesme, koja će sve tiše i tiše dopirati do njih i njihova kraja iz grla odlazećih učitelja, dok napokon ne utihnu, kad se budu učitelji, jači na duhu i tijelu vraćali k dječici, da se novim silama posvete njoj i narodu.

Raspravljali smo o toj stvari i u pošljednjoj odborskoj sjednici, pa se je glas o tom ugodno dojmio učiteljâ.

Evo što piše Ivica Matetić iz Opatije.

»Evala! U zlato vam se okovala! Baš nas je razveselila vijest, koju nam donese Rajčić iz Pazina. »U Medulin«! ori se sa sviju strana, i »živio odbor«! To će biti naš ugodni familijski sastanak. Tjelovježba ne će pozobati valjda čitavo vrijeme od 20 dana. Moje je mnijenje, a i vi ćete isto imati na umu, da izrabimo spomenuto vrijeme na našu i našeg roda korist. Što se nas učitelja tiče, to bi ja želio, da bude što više predavanja. Promislite s Franićem i s drugim odbornicima o zgodnim temama, pa ih podijelite pojedinim učiteljima, koji neka stvar dobro promozgaju, prokuhaju i odnesu u Medulin kao čistu i zdravu duševnu hranu; tako ćemo vježbati uz vježbe skoro sviju uda potpuna čovjeka — učitelja, da se iza praznika dade dvostrukom snagom na »posao.«

Ja sam n. pr. pripravan, da predočim, kako se na laki način upute djeca u pjevanju po kajdama. Prozborit ću o Kranjčeviću; ima u njegovim divnim pjesmama mnogo shodna za nas.

U one dane gajit ćemo narodnu pjesmu, držati puku predavanja; možda bi se dala i predstava.

Vi biste mogli, predsjedniče, prikazati narodu povijest Istre. Zanimalo bi narod pripovijedanje o našim ocevima i njihovim dogodovštinama. Zanimalo bi učitelje, da im ispričate dojam pogleda u Grčku povijest uopće, a iscrpivo da pripovijedate o Špartancima, kad i tako namjeravate u dni one pretvoriti Medulin u Špartu.«

Tko je Spartanac, nek se prijavi odboru u Pazin; do praznika izradit će se potanki program i prvog dana u Medulinu podastrijeti ga učesnicima na potpis.

Baćić.

Feministica.

Po talijanskom priredio FRANIĆ.

— Darinko! —

— Mileno! —

Dvije mlade žene sastaše se i pružiše si desnice.

— Ti, Mileno, ovdje? —

— A Ti? —

Bilo je u tim riječima mnogo, mnogo, što su jedna drugu pitale za sve ono dugo vrijeme, što se vidjele nisu.

— Kako sam zadovoljna, što Te vidim! — reče Milena i upre svoje crne, žive oči u modre oči svoje prijateljice, što ju već toliko vremena nije vidjela. — Kolike stvari, kolike stvari! Ti si žena, nije li?

— I majka! — odgovori Darinka, a na licu sjalo joj se veselje.

— Majka! — ponovi Milena tiho, kako da sama sebi govori. — Reci mi, daj, reci, koliko ih imaš?

— Četiri! — odgovori vesela i zadovoljna Darinka. — Četiri! Tri muška i jednu malicu, najmlađu. Ima dvije godine; vele, da je moja slika i prilika.

Mlada majka govorila je o svojoj kćeri s ushitom; nije znala, kako bi prijateljici ispripovjedila svoju sreću.

— Najstariji, Milan, ima devet godina. Dobar je, nadaren, polazi prvi gimnazijalni razred.....

Ona bi bila istim tonom nastavila bogzna kako dugo, al opazi, da ju prijateljica ne sluša, već da njoj misli nekuda u daljinu lete. Primi ruku prijateljice pa je upita:

— A Ti? —

— Ja? — šapne umornim, tihim glasom zamišljena djevojka, kako da se budi iz duboka sna, — ja...., — nastavi onda brzo, nervozno — ja? Sjećaš li se, kad smo se ono na kolodvoru u R. prije deset godina, za onoga sparnog dana u augustu rastale? Ja sam otputovala na moje novo mjesto kao uzgajateljica djece u obitelji L. Sjećaš li se? Što se sve od onda dogodilo! Imala sam osamnaest godina. Moja vesela ćud nije bila stvorena za onu kuću, gdje me okružavali aristokrate ne lijepih misli ni čuvstava; glupa ukočenost, tupi konvencijonalizam vrijeđao je moju ćud. Ostala sam tamo dvije godine, jer sam morala živjeti. Moja plaća bila je življenje moje majke, koja je bila daleko od mene... Kasnije dobila sam mjesto učiteljice u jednom osamljenom selu među gorama, i bila sam sretna: moja majka došla je s menom bivati. Kako je dobro i lijepo bilo one četiri godine s mojom dragom staricom u onom mjestancu, izgubljenom među grebenima!

Zimi u snijegu, u proljeću među ružama i cvijećem, lijepo je pogledati bilo.... Ti znaš, Darinko, ja ljubim mjesta, gdje me okružava široki obzor.

— Uvijek ista pjesnička glava — odgovori sažalnim glasom prijateljica.

— Ne, draga, ne, toga ne govori! Ja ne živim u sanjama, znadem nešto i računati, znaš li? Da znadeš, koliko sam računala tamo gori, kako ćemo proživjeti godinu sa mojih 700 K godišnjih! Pa ipak sam bila onda zadovoljna, kako nisam bila nikada prije i valjda nikada ne budem! Ne, nikada!

— Ali budućnost.....

— Ne ću biti nikada zadovoljna, kako onda. Nemam više majke, a trebala bi ju jošte, da mi svojom nježnom rukom miluje lice i čelo, što mi gore u ovoj borbi, koja me umara.

— Borba?.... Zašto?

— Oh, Darinko! Ti si se odmah nakon našega rastanka udala, nije li?

— Da!

— Pomisli, Darinko! Ti si zapustila očinsku kuću i povjerila si se, jošte djevojčica, čovjeku, koji Te ljubio, i koji je preuzev na sebe tešku brigu: skrbiti za življenje Tvoje i njegovo..... Ti si sretna, nije li istina, Darinko?

— Da — odgovori prijateljica. Moj je suprug dobar, oprezan; on za sve sam skrbi, ja se u nijednu stvar ne miješam: prilično smo dobro opskrbljeni.....

— Oprosti, dakle; ti ne pojmiš, što je život žene, koja samotari? Borba? Zašto? pitaš. Da, prijateljice, borba! Dvostruka, umarajuća borba: za opstanak i za materijalni mir duše i srca — I zašutila je, upiljiv sjetni, duboki pogled nekud u daljinu.

— Zašto se ne udaš?

— Nisam jošte našla druga, — odgovori brzo, živahno.

— Nemoguće mi je to vjerovati. — Obadvije se nasmjehnuše.

* * *

— Hajdemo! Kamo si se otpravila, Darinko?

— Idem na kolodvor. Stanujem u S...., kakvih 30 km odavle. Došla sam jutros u grad, da nešto kupim. Večeras me čekaju kod kuće.

— Pratit ću Te do kolodvora, dakle ajdmo!

— Otkada si ovdje u gradu, Mileno draga?

— Već četiri godine. Majka je na svaki način htjela, da se natječem za mjesto učiteljice ovdje. Mjesto sam dobila, ali sam morala sama doći. Sirota moja majka! Došla sam nukanjem njezinim i čini mi se, da mi još iz groba govori.

— Stanuješ li rado ovdje u gradu?

— Da. Nemam prijatelja, nemam rodbine ipak stanujem rado, grad je zanimiv i lijep. Divno je, kad ideš u velike i krasne njegove crkve, kad gledaš krasne njegove umjetnine, što ih susretaš na svakom koraku, čarobni vrtovi, uredne ulice, ovi milovidni, ugodni brežuljci, što opkoljuju grad, sve Ti to napunja dušu nekim izvanrednim mirom.

Živo se razgovarale prijateljice. U to sretnu nekog gospodina, koji očima prostrijeli Milenu; nakloni se i pozdravi osobitim načinom obadvije. Ona odgovori naklonom; uznemirila se; pogledala brzo prijateljicu, koja je njezin nemir odmah zapazila.

— Ovaj Ti udvara? — upita Milenu, namignuv zlobno okom na gospodina, što ih je mimoišao.

Milena odgovori znakom nerazumljivim.

— Ono je Tvoj obožavatelj? — ponovno upita Darinka.

— Ne znam. — Odgovorila je nepristojno, jadno.

— Ti si nervozna, Mileno, zašto? Jesam li Te uvrijedila? Ali znaš, ja sam Te voljela, ja Te volim i želim, da bi bila sretna!

— Hvala, Darinko, ja sretna ne ću biti nikada onako, kako Ti sanjaš.

— Zašto ne?

— Jer malo ili ništa ne vjerujem u ljubav!

— Oh! — uzdahne bolno drugarica. Upute se naprijed šuteći.

— Čuj me, Darinko! Ne moj se snebivati, kad čuješ, što ću Ti reći. Čuj! Da sam se ja, kao Ti, u osamnaestoj godini podala ljubljenu čovjeku, da sam tada, kao Ti, postala mladom ženom i majkom, da nisam znala drugi put života osim moga zaručnika i njegove ljubavi, među zidovima njegove kuće, ja bi bila sretna kao Ti; vjerovala bi kao Ti u ljubav. Ali ja, znadeš, prošla sam žalosno mladenačku dobu u očinskoj kući, iza nje živjela sam toliko godina nemirnim, grozničavim životom, da zaslužim koricu crna hljeba, u životu srela sam toliko ljudi, koji mi govorahu, da me ljube, upoznala sam mnogo prevara, mnogo zlobe. Vidjela sam toliko nesreća! Sada priznajem, moja draga, ovaj život, kako ga nije meguće poznati u dobi od osamnaest godina, i koga Ti, kako vidim, ne ćeš nikada poznati. I ono, što bih bila onda primila s ushitom, danas me napunja nepobjedivim strahom.

Drugarica je šutjela. Samo kadikad prešla bi rukom preko čela i glave, da pogladi svoju plavu kosu.

— Sada — nastavi Milena živo — se ja bojim ljubavi. Ćutim, da kad bi se to imalo sada dogoditi, ja bih njoj posvetila svu svoju dušu; ćutim, da bi moj život bio privezan nekom bajnom silom, al se bojim, da bi i u ljubavi našla razočaranja. Ja sanjam o ljubavi uvijek jednakoj, velikoj, nepredobivoj! Da, sada, Darinko, reci mi da sanjarim. Ja ne vjerujem u ljepotu te zračne opsjene, ja mislim, sudim, ne uviđaš li? Buduć je taj san za mene nedostiživ, ja ga se odričem, ostajem barem vesela, što sam slobodna.

— Oh! krasne li ženske slobode, upadne njoj u riječ Darinka. — Da, da, sad se sjećam; kazivali mi o Tebi lani, da si postala užasna feministkinja.

(Slijedi).

Moderna uzor-škola u Istri.

U jednorazrednu pučku školu u Šumbreg polazi 152 što učenika, što učenica. To nije nikakvo čudo; ima u Istri još mjesta, gdje dolazi na jedna leđa i po više djece, nego čudo je, kako učitelj tu djecu smjesti u školu, koja je duga 6·2 *m*, široka 5·6 *m*, a visoka 2·22 *m*! Ta ogromna soba ima dva prozora na jednoj strani, a dva na drugoj, prozora dakle dosta, samo čujte, kakvi jesu: širina im je 0·66 *m*, a visina 0·84 *m*. Proporcijonalno! Sva ta djeca imaju na raspolaganje *pet* klupa od 4·1 *m*: stare su već, sirote, i rasklimane. Pod je sav gnjio — od jedne daske do druge velik je razmak, da ne nastane katastrofa, kad se radi vrućine ljeti rastežu.

»Pred dvije godine bojao sam se«, pripovijeda ondješnji učitelj, da će se strop survati na djecu i na me, pa sam tu svoju bojazan bojazljivo izrazio škol. oblasti.

U sto dobrih časova! Dana 10. I. 1907. dođe komisija na lice mjesta i ustanovi, da je pogibelj tu; treba školu zatvoriti, dok se ne popravi. U isto vrijeme pozovu kuće gospodare (na broj 85) i upitaju ih, hoće li, da im se gradi nova škola. Jednoglasno odgovore, da hoće, to se razumije, i zahvaljivanju gospodi nije bilo ni konca ni kraja. »Vidiš, kume, gospoda i za nas misle«. Načelnik mudro nadometne: »Ali platit ćete sami, e!« »Ma da! ta zar ćete vi? Kmet plaća sve, pa kako ne će za školu i za svoju djecu?«

Odlučilo se odmah na licu mjesta i reklo ljudima, da će se s gradnjom odmah početi.

I počelo se, bogme. Gredom poduprli strop, neka greda trpi najprije, a na djecu ne će strop s takom silom; za učitelja malo mar: vrag će mu biti, ta je debeo ko pust.

Pardon! Još su pobijelili, sve što se dalo, pa šta ćeš više? Službeno su onda reklo, da je sve u redu, i škola se opet otvorila. Nek se ne zaboravi, da je pod školom staja, a u njoj svinjče, magarac i kokoši. Bar jedno od dviju prvih moglo bi se kamo drugamo otpeljati!!

Kàmîn.

Sa c. kr. učiteljske škole u Kastvu.

Raširili se Istrom glasovi, koji roditelje đaka c. kr. učiteljske škole vrlo zabrinjuju. Širi se glas, da su đaci izjavili profesorskomu zboru, da radi društvenih prilika, radi društvenog uzgoja, radi nestašice stanova itd. ne će, da polaze školu u gradiću Kastvu.

Nas učitelje to ne iznenađuje: mi smo sve to predviđali. Kad se bilo onomadne doznalo, da hrvatski odio c. kr. učiteljske škole polazi iz Kopra u Kastav, ustali su bili hrvatski učitelji, sakupljeni u glavnoj skupštini u Pazinu i kasnije u Puli i izjavili se jednoglasno proti Kastvu kao sjedištu učiteljišta.

Kastav je premalen za đake i za profesore, uslijed toga su društvene prilike nikakove, a stanova malo, stoga su i skupi; Kastav je na periferiji Istre, Kastav nema komunikacija, stoga neka se učiteljište smjesti onamo, gdje mu je mjesto. Poslali smo naš prosvjed na ministarstvo, na namjesništvo, na istarske hrv. i slov. općine, ali sve nije pomagalo ništa, jer je već stvar svršena bila i to posve tajno. Nama se reklo: »Talijani su zadovoljni, da hrv. učiteljište pođe izvan »njihove« Istre, »službeni« Hrvati da su za Kastav, pa što može vlada?« I zbilja vlada se je pokazala u ovom pitanju vrlo ustavnom. Dobro joj je došlo i ono 25 tisuća, koje je kastavska općina stavila vladi na raspolaganje, samo da dobije učiteljište. (Vlada je n. pr. više puta pisala općini Pazin, koliko će dati za učiteljište, ali općina nije htjela ništa dati: neka vlada plaća samo svoje škole, tă naš narod pošteno plaća poreze državi; napokon je bila općina Pazin ponudila državi samo zemljište za zgradu.)

Kad smo mi rekli, da smo i mi Hrvati i da nema toga Hrvata u Istri ni Slovenca (osim nekojih Kastavaca), koji bi kazao, da je Kastav shodno mjesto za učiteljište, sleglo se s ramenima. Ostali Hrvati su šutili, samo da se ne zamjere dvjema osobama; prigovarali su doduše privatno, a kod toga je i ostalo. Na nas se navalilo, jer smo se usudili dignuti svoj glas za dobro budućih učitelja i naroda. »Učitelj je škola, a škola je narod«. Naša je sveta dužnost, da skrbimo za učitelje i škole, ta za to smo se okupili u društvo. Ipak smo odustali od dalnjih koraka proti Kastvu, kao sjedištu učiteljišta, jer smo uvjereni bili, i jesmo i danas, da će vlada ipak smjestiti učeteljište na shodn je mjesto.

NAUČNA BIBLIOTEKA
PULA

Društvene prilike su u Kastvu vrlo loše, kad se đaci đađoše na ovako opasan korak. Mi im poručujemo, neka se posavjetuju sa svojim dobrim ravnateljem i profesorima, jer su oni zauzeti za dobro i napredak budućih učitelja; međutim molimo visoku vladu, neka učiteljište smjesti drugamo na shodnije mjesto te tako đake i njihove roditelje izba i teška jada i velike brige. *Učitelj.*

P. S. U zadnji hip dobili smo i spomenicu đaka o nečuvenim prilikama tamo; u budućem broju donijet ćemo ju u cjelosti.

„Učiteljski dom" u Pazinu.

Uredništvo ove naše novine jest u ugodnoj sobici u stanu društvenoga predsjednika i odgovornog urednika na Montrilju (kod stolne crkve) u Pazinu. Tamo su sve novine, koje primamo za zamjenu i na koje smo preplaćeni, a ima ih preko trideset. Sobica je članovima obojega roda i suradnicima otvorena svaki dan od osmog sata u jutro do osmoga na večer. Kad naši članovi iz vana dođu u Pazin i obave svoje poslove, nek dođu u s v o j u sobicu, da obavijeste urednika o školskim i društvenim stvarima, da pregledaju novine, sastavljaju članke. Novinâ dakako ne smiju odnašati, jer ćemo ih koncem svake godine uvezati i spremiti u ormar; tako ćemo brzo i lako doći do krasne učiteljske knjižnice.

Stalni smo, da ćete točno plaćati članarinu i pretplatu za list, pak ćemo do mala imati »učiteljski dom« u Pazinu. Štedit ćemo što više, radit ćemo svi odbornici besplatno za novinu i društvo, samo da nam se naš lijepi san obistini. Zar ne, da će vam to drago biti?

Dajte dakle, dragovići naši, mislite na društvo, na novinu i na naš »učiteljski dom« u Pazinu. Ne pitamo vas novih žrtava; zadovoljavamo se time, da točno plaćate članarinu i pretplatu, pa je »učiteljski dom« gotov.

Vaš predsjednik.

Ispit osposobljenja u Kastvu.

Dne 7. decembra 1908. i slijedećih dana obdržavao se je kod c. kr. ispitnog povjerenstva u Kastvu ispit osposobljenja za pučke škole.

Prijavili su se tri kandidata, i to dva za osposobljenje za opće pučke škole, a jedan za talijanski jezik kano predmet.

Marko Zlatić iz Bresta položio je ispit za opće pučke škole, dočim ostala dvojica nisu položila ispita.

Pismene zadaće bile su:

1. Čime si stiče i utvrđuje učitelj ugled uopće?

2. Željezo (glavna fizikalna i kemička svojstva, glavne željezne rudače, nalazišta, prerađivanje i primjene).

Barometar (metodična jedinica).

3. Tri su općine dobile za gradnju neke ceste 500 K potpore. Ako je na toj cesti radilo 11 radnika 10 dana po 9 sati na dan iz općine A, 9 radnika 9 dana po 10 sati na dan iz općine B i 15 radnika 5 dana po 6 sati iz općine C, koliko je svaka općina razmjerno dobila od te podijeljene im potpore?

5 m dubok valjkovit studenac obzidan je 45 cm debelim zidom, a unutrašnji mu je promjer 2 m 30 cm; koliko je stajao studenac, ako se je za vađenje 1 m^3 materijala platilo 6 K 50 h, a za 1 m^3 zida 14 K?

Obradite metodički množidbu česnika cijelim brojem.

4. Die Jubiläumsfeier der 60-jährigen Regierung unseres Kaisers in meiner Schule.

Durch welche Redeteile kann man die adverbiale Bestimmung der Zeit ausdrücken. Passende Beispiele.

5. Il mio viaggio da ..... a Castua.

Glasovi iz Kranjske. (Nama za razmišljanje.)

Dne 28. decembra 1908. sastale se stotine i stotine učitelja u »Mestnem domu« u Ljubljani. Sastanak otvori učitelj L. Jelenc. On reče:

»— — — Slov. ljudska stranka (klerikalna) je došla na vrhunac moći i to radi neumornog rada među narodom. Narodno-napredna (liberalna) stranka jest na rubu propasti i to zato, jer nije ništa radila; otuđivala si je i odbacila od sebe pojedince i cijele stališe, što se je dogodilo i s učiteljstvom od nedavna. (Mi smo Vam to pred 8 godina proricali. Opas. ured.)

To je učinila narodno-napredna stranka s učiteljima, koji su joj bili najvjerniji sumišljenici i koji su najvjernije zagovarali njene nazore i borili se za njene ideje. (Jeste, i to na škodu vaše organizacije, na škodu učitelja i škole, zato su se od vas otuđili svi hrvat. učitelji Istre.) Da razbistrimo svoj položaj i zauzmemo stanovište naprama tim promijenjenim okolnostima, sazvali smo ovaj sastanak«.

Učitelj i pokraj. zastupnik, pjesnik E. G a n g l reče:

»— — — Sva takozvana oficijelna javnost slovenska, budi u ovoj ili onoj stranci, traži pomoći kod učiteljstva, da okrijepi svoje životne sile i utvrdi svoju političku moć u narodu, jer toliko uviđa, da baš putem učiteljstva dopre svako uvjerenje u najdublje dubine čovječje duše. I kako je učiteljstvo uvjereno, tako će biti narod uzgojen. Radi toga nastoji svaka stranka, da predobije učiteljstvo za se na ovaj ili onaj način. Sadanji bečki parlament je prvi, koji se je sastao na temelju općeg, jednakog, direktnog i tajnog izbornog prava. Nema valjda ni jedne stranke u bečkom parlamentu, koja ne bi u svojoj sredini imala učitelja — državnih zastupnika.

Ne bi li bilo lijepo, da se ti naši drugovi u drž. saboru — — — dogovore, sporazume, pa da onda u svojim klubovima uznastoje, da ti klubovi prije nego se pri-

hvati drž. proračun, postave svoj veto ministru financija, da ne će naime glasovati za proračun, ako se u nj ne umetne 50% za financ. oslobođenje učiteljstva. Ne velim, da bi time spasili 500—800 ljudi, koji umiraju u Kranjskoj. Oni će umrijeti uspkos svoj poboljšici. Naša misao j , da moramo to zapušteno pitanje naše narodne kulture riješiti dostojno i pravedno. Ne radi učitelja; oni će stradati do smrti, jer dalje k sreći ne mogu — nego radi kulture same treba je zdvojni položaj učiteljstva i radništva na slov. zemlji popraviti. Ne radi nas, nego radi naše narodne kulture — — —

Preko mrtvih tjelesa slov. učiteljstva idu politički ljudi do svojih pobjeda. A time ne ražaloštuju samo nas, nego kulturu, kojom se mi služimo; plakati mora krvave suze, jerbo slov. političari gaze kulturu, da spase svoju političku moć. Priznajem svakome njegove zasluge, ali nikad ne ću pozabiti onih suza koje čuti samo srce, koje se ne vide na očima. To su suze vaše, koji stojite tamo straga, koji služite domovini, koja nema kruha za svoje rođene učitelje. Ljubim tu zemlju, jerbo sam radi nje, iz nje i na njoj, ali ne ću da mi ta zemlja hrani samo grob, hoću, da mi daje također kruha ta zemlja — — —

Priznavam svaku zaslugu i iskreno želim, da se djelovanje naših ljudi ne proteže samo na stranku nego da se razvija tako, da dade narodu temelj, da se duševno razvije, da dobije vjeru u samoga sebe, da ne misli glavama svojih političkih vođa, svojih službenih zastupnika, nego da misli sa svojom pameću, da čuti s svojim srcem. Samo onda bit će moguće, da se digne naš narod do takovoga kulturnoga stanja, da se bude lako takmio s Nijemcima i Česima i s drugim narodima. Vjera, da je čovjek čovjek, to je najveća spoznaja. Iz uvjerenja, da je samosvijest najljepši plod svake škole, rađa se najveća moć, koju pojedinci lako razviju za samoobranu. Naš narod će se braniti, ako bude duševno jak, ako bude jak u gospodarskim pozicijama — — —

»Ljubim te s' solzami«, veli Gregorčič, a ja bi ga rađe ljubio s ponosom i u vjeri, da nam je slov. narod jak u kulturnom i gospodarskom obziru.

Ne ćemo, da služimo stranci, nego narodu, služit ćemo svakomu počam od najsiromašnijega pa do onoga, koji je na temelju školske izobrazbe dospio tako visoko, da je postao silan i jak, jer je izrasao na temelju kulturnoga djela, onda će se ljubav naroda obrnuti iz mrtvila prema onima, koji služe narodu i sebi. Naš položaj je lak, jer smo siromasi među siromasima — — —

Nismo kaki mučenici, hoćemo da živimo, jer smo rođeni, pa smo time dobili i pravo i dužnost da živimo. Ako smo učitelji na slov. zemlji, privući moramo sve one, koji su za nama, koji su mlada i neiskušana srca, da budu znali živjeti. Svatko je vredan toliko, koliko plaća, a učitelj je vredan toliko, koliko se žrtvuje za narod. Uzgojit ćemo ga, da jednom reče: »Učitelju moj! Pošto si me učio i uzgajao, plaćat ću te, da ne umreš od ladi.«

Naš put budi ne od puka nego k puku. Zadovoljština je naša tá, da nam je budućnost zidana tamo, gdje je mnoštvo bespravnih ljudi, koje iskorištuju budi u političkom budi u gospodarskom obziru. Ja to ćutim. Tko je bio među pukom, koji ćuti i koji radi za to, da ne umre, taj će priznati, da se kultura slov. naroda zida odzdo göri. Naša kultura dolazi od tamo, gdje je tmina, gdje se čuju verige sužanjstva; mi sučustvujemo s tim zasužnjenim narodom, koga iskorištuju, koji nosi verige, jer znamo, kako boli težina nezaslužene kazni. Zato s ponosom mogu učitelji stupiti na čelo svome narodu. Privest ćemo ga pred forum slov. politike i reći: »Jesmo li vrijedni, da živimo? Zar da Te mrtvaci pozdravljaju, ili da Te pozdravljaju živi — — —?«

Radit ćemo mirno i nestrančarski za kulturni razvoj našega slov. naroda. Ja ne gledam pred sobom ni klerikalca ni liberalca ni soc. demokrata, nego čovjeka, koga je rodila sl. zemlja i koji je pozvan, da na toj slov. zemlji razvije svoje sile, da dijete ne trpi, koliko je trpio njegov roditelj — — —

Putem pučke izobrazbe priborit ćemo si bolje financ. stanje, pa ćemo na budućem sastanku u kliknuti:

»Narod je ustao, jer je učiteljstvo ustalo!«

Između drugih govornika govorio je i Etbin Kristan u ime jugoslovenskih soc. demokrata. Evo nekojih misli iz njegova govora:

»Mi vidimo u učitelju dvoje, prvo: uzgajatelja onoga puka, iz kojega ima izaći sva budućnost, drugo: mučenika, koga izrabljuju, baš onakva mučenika, kakov je i industrijalni ili agrarni radnik. Učitelj podava svoju duševnu moć, a drugi mu pretpisuju cijenu. Znam pako, da mora taj položaj dovesti učiteljstvo do onoga koraka, kako i radništvo, najme do spoznaje, da uređenje njihova položaja ne proizlazi iz nikakve dobrote, nego iz vlastite moći — — —

Ako bude učiteljstvo organizovano u tu svrhu, da si izvojšti svoj zasluženi životni položaj, onda sam uvjeren, da će ići onim putem, po kojem je hodila soc. demokracija.

I vaš boj ima biti međunarodni, jerbo nije učitelj izbrabljivan radi toga, što je Slovenac, nego jer je proletarac, koji nema dosti moći u sebi. Ako se budete skupno borili za svoje koristi, učinit ćete najveće narodno djelo! Ako učitelj ne bude imao šta jesti, ouda ne će ni narod imati, ako učitelj pogine, poginut će i narod — — —

Tko nema znanja, ne zna se boriti — — —

Ne zahtijevamo, da ste naši, no naći ćete se hotice ili nehotice tamo, gdje bude puk odlučivao.«

Primljene bijahu ove rezolucije:

1. Kranjsko napredno slov. učiteljstvo, sabrano dne 28. XII. 1908. na javnom sastanku u Ljubljani, izjavlja, da kao samostojna stališka organizacija, ne pako kao dio ove ili one političke stranke, djeluje na temelju drž. škol. zakona samo za izobrazbu omladine i za kulturnu i gospodarsku korist puka.

2. Svjesno, da je učinilo u potpunoj mjeri svoje stališke dužnosti, opravdano zahtijeva, da mu se napokon urede službeni dohoci u smislu zaključaka svega austrijskog učiteljstva, a taj jest: plaće učiteljstva neka budu jednake plaćama drž. činovnika od XI. do VIII. činovnoga razreda.

Sada se oglasi drž. zastupnik i načelnik Ljubljane, Iv. Hribar.

Prigovara Jelencu. Veli, da je u Beču preporučio vladi, nek preuzme plaćanje učitelja, stupio je u tu svrhu u dogovore s raznim strankama, ali je naletio na velike poteškoće. Razne stranke su naglasivale svoje autonomistično stanovište i protivile se, da država preuzme plaćanje učitelja; te su se stranke izjavile i proti tome, da država doprinese pokrajinama za učiteljstvo, jer hoće, da odnosne zemlje imaju komandu nad učiteljima — — —

Ipak će pokrajine dobiti velike doplatke od države za učiteljstvo i misli, da ne će biti niti jednoga zastupnika u pokraj. saboru, koji bi se protivio povišenju učiteljskih beriva — — —

Ako mislite, da je bolje, da se odijelite od sviju stranaka, dobro, učinite to; budućnost će Vam pokazati, imate li pravo ili ne. Ja dvojim, a vidjet ćete sami, kako i što — — —

Morate se skrbiti i za to, što s djecom, kad stupe iz škole. I tu počmu političke stranke. Danas je nemoguće za budikoji stališ, da ne pripada kakvoj stranci. Vi ćete se uvjeriti, da ste s tom vašom osamljenosti učinili nesretan korak. Ne ću Vas nikamo vabiti, samo želim, da se ne dogodi, čega se bojim.

»Iz Učit. Tovariša« — Baćić.

VJESNIK.

Književne obavijesti.

Zgodno štivo,

prigodom 60-godišnjice vladanja Njegova Veličanstva izdalo naše društvo, napisao Jos. Bačić; kupuje se po K 1·40 kod predsjednika u Pazinu. Knjiga se rastresla širom Istre i vrlo se rado čita, kako nam pišu sa svih strana. Sadržaj: Štivo o povjesti Austr.-ugar. u ovo 60 godina, o Njegovom Veličanstvu i Carskom domu; povjest istarska, naš narodni život itd. Knjiga je lijepo ilustrovana i proviđena kartom Istre.

Mladi Istran,

list za mladi svijet, izlazi sada u Opatiji, a uređuje ga učitelj V. Car-Emin, hrv. književnik. Cijena mu je 2 K, a za učenike K 1·70. Izašao je prvi broj. Srdačan je u svakom pogledu. Kite ga krasne slike. Sadržaj je prvog broja: Pjesmica o Božiću (Katalinić Jeretov); Dajte i dat će vam se (Kranjčević); Božićna legenda (Jules Lemaitre); Pričica o malenom Janku (Barba Rike); Dobrila (Car Viktor-Emin); Mojim sinovima (Milaković); Opatijske priče (E.); Vojska (Lujo Dorčić); Iz moje torbice (Tončić); Materinska riječ (Po De Amicisu). Zagonetke. — Širite, učiteljice i učitelji, lijepi ovaj list!

Šprahmanova »Pjesmarica«

za pučke škole upravo je izašla. O njoj u drugom broju.

»Veli Jože«

zove se djelo prof. Nazora, koje je ilustrovao prof. Šantel. Izdala ga Slovenska Matica. U budućem broju potanje o tom djelu.

»Kitica«

iz pučkog pjesništva; našoj djeci savio je Franjo Bartoš, hrvatski upravila M. F. — Risarije A. Hašpara. Glavna rasprodaja u knjižari kluba »Ćiril-Met. zidara« u Zagrebu. Cijena uvezanoj 5 K, a u finom uvezu 6 K.

Stj. Širola je knjigu laskavo ocijenio. Ja moram reći istinu, pa bila i gorka. Uzeh knjigu u ruke, preletim očima amo i tamo po njoj i prođe me odmah volja, da ju dalje čitam.

Na str. 15. zabilježih deset pogriješki, na str. 16. dvadeset, na str. 17. deset, na str. 18. osam, na str. 25. dvadeset, na str. 26. trideset itd. itd. Evo nekoliko krupnijih:

siromače — polodjelca — nemari — netrebam — crvendač — dieteo — tudjega — zpjevu — skitaljicu — vrebce — po tranimi — šta ovo gošćenje trajati će još dugo? — a nastajuću, žetvu polodjelcu u pamet zove — poslje — žatve, — nemože — radje — neima — za zblo — sgodno — naglašuje — nevidiše — o vuku, a što sve je doživio — kazivat ćemo vam pripovjedku iz starih, prastarih vremena kada živine, ptičice i ribe nijesu znale ... — opomene radi a za primjer drugima, što je bez volje kralja životinja, smio je požderati druge, utanače s mjesta ga kazniti — jest tak, jest tak — tudji — dvoriště — blažje — opominjuga — nevaljanec — kituo — naliči vuka itd. itd.

A slike? Bože sveti! Pogledajte samo posve nagu sliku na str. 152., onda onu na str. 132. i druge, ako vas volja, ali uživati ne ćete.

Ne možemo preporučiti knjige.

Školstvo Saveznih država sjeverne Amerike g. 1907.

Franjo H. Mandić: Naklada piščeva, Sokolovac (kod Daruvara, Hrvatska). — Cijena 60 h.

Gosp. F. H. Mandić izdao je pomenutu knjižicu nakon toga, pošto je (g. 1907.) sa svojim prijateljem I. Sedmakom proboravio tri mjeseca u Americi u svrhu »da vidim ponajprije tu kolos državu, punu originalnosti i kontraksta, a onda da kao učitelj pohodim američke škole zanimive radi svoje n e j e d n a k o s t i«.

Kako nam već sam naslov knjižice kaže, nanizao je pisac u njoj karakterne crte američkoga školstva: uzdržavanje, organizaciju, polazak, metodu; naobrazbu učitelja istih i njihovo materijalno stanje, kao i način kako oni stiču svoju naobrazbu. Podao je i jasnu sliku o uređenju i metodama, što ih se upotrebljava u zabavištima. Karakteristično je i to za poznavanje američkih prilika, što nam pisac iznosi o uređenju njihovih javnih knjižnica. Osobitu pako pažnju posvetio je pisac onim školama, »koje su temelj amerikaniziranju«, te nam prikazuje, kako Američani pripravljaju djecu doseljenika — u kratkim kurzima — za to, da mogu stupiti u »Public school«. Njihova je metoda prosta, ali uspješna.

Knjižica pisana je veoma pregledno i jasno, te nam osvijetljava mnogu karakternu crtu američkoga mišljenja i života. Svoje navode potkrijepio je pisac brojnim statističkim podacima.

U knjižici nalazi se i osnova za osnovne pučke škole (Public Schol), i to za osmorazrednice.

Pisac je u zaključku iznesao i nekoliko općenitih poredanja između američkoga i hrvatskoga školstva. Mislim, da bi pisac bio dobro učinio, da se je detaljnije u to upustio. Za strukovnjaka bilo bi to doduše suvišno, ali onima koji nijesu točno upućeni u naše školske prilike, dobro bi to došlo.

Kako je cijena knjižici niska, a predmet tako zanimiv i poučan, to cijenim, da će svaki učitelj rado posegnuti za njom, da upotpuni svoje znanje i da stanje naših narodnih i školskih prilika usporedi sa onima u Amerini. *rinić.*

Lične i školske vijesti.

Iz kotara Voloskoga:

Otvorena je za sada samo jednorazredna vježbaonica uz c. kr. učit. školu u Kastvu.

Jakov Jakac, profesor na učiteljskoj školi u Kastvu, bio je promaknut u VIII. činovni red; Rudolf Šaršon, učitelj na Voloskom, bio je imenovan privremenim učiteljem na vježbaonici u Kastvu; Niko Matejčić, učitelj u Opatiji, bio je premješten na Volosko; Darinka Skutari imenovana je bila učiteljicom u Munama; Antun Zaratin, učitelj na talijanskoj školi u Opatiji, bio je 1. decembra 1908. umirovljen; Ema Vakonigg, učiteljica u Opatiji, imenovana je bila učiteljicom za treći privatni i od družbe sv. Ćirila i Metoda uzdržavani razred na javnoj pučkoj školi u Lovranu.

Ispitno povjerenstvo u Kastvu. Ministar za bogoštovlje i nastanu ustanovio je na c. kr. muškoj učiteljskoj školi u Kastvu ispitno povjerenstvo za pučke i građanske škole i imenovao u to povjerenstvo:

ravnateljem Frana Frankovića, upravitelja učiteljske škole;

ravnateljevim namjesnikom Vladimira Nazora, profesora na učiteljskoj školi;

članima: Jakova Jakca, Matiju Šepića i Adolfa Vandruša, profesore, i Ivana Sprachmana, učitelja glazbe na učiteljskoj školi, te Karla Pribila, c. kr. kot. škol. nadzornika u Krku, Antuna Ryšlavya, upravitelja pripravnice u Kastvu i Augustina Rajčića, nadučitelja u Opatiji.

Za ispitivanje vjeronauka imenovan je Dr. Ćiković, profesor u Trstu, i Fr. Ryšlavy, nadžupnik u Kastvu.

Iz kotara Pazin:

C. kr. kotarsko školsko vijeće u Pazinu imalo je 17. prosinca 1908. sjednicu, iz koje priopćujemo:

Zapisnik zadnje sjednice odobrava se bez primjedbe.

Primaju se do znanja priopćenja: a) Ivan Ribarić premješten je iz Kršana u Sušnjevicu, a Milka Volarić iz Tinjana u Vrbnik, te Antun Gostinčar iz Pazina u Sv. Lovreč od Predubca; b) imenovane su privremenim učiteljicama u Kršanu Jelica Škrbec, u Pićnu Tereza Rus, u Tinjanu Marija Jericijo; hrv. pučkoj školi u Pazinu dodijeljeni su učit. kandidati Vanik i Zović; c) proširenje jednorazrednice u Kringi na dvorazrednicu postalo je pravomoćnim, te će se imenovati drugu učiteljsku silu, netom budu prostorije priređene; d) na hrv. školi u Žminju dozvoljena je treća, a na hrv. pučkoj školi u Pazinu šesta izvanredna pomoćna sila; e) učitelju V. N. produljen je dopust radi bolesti itd.

Predlaže se dvorazrednu pučku školu u Sv. Petru u Šumi proširiti na trorazrednu.

Proslijeđuju se s odnosnim prijedlozima a) molbe A. O. i M. W. iz P. za prvi, a B. F. iz P. i F. B. iz T. za treći službovni starosni doplatak; b) razne molbe za potporu radi bolesti, oštetu putnih troškova itd.

Prima se do znanja izvještaj c. kr. kot. škol. nadzornika o nadziranju njekojih škola.

Na pučkoj školi u Tinjanu imenovana je kao izvanredna pomoćna učiteljska sila Emilija Paglavec, koja je početkom siječnja tek. god. nastupila službu. Prvi razred polazi 98 djece, a drugi razred 109 djece. Pošto nijedna školska soba ne može obuhvatiti toliki broj djece, oba ova razreda imaju poludnevnu obuku. Samo treći razred, koji polazi 87 djece, imade cjelodnevnu obuku, te se radi opsežnosti školskoga okružja i radi gospodarskih i zdravstvenih prilika mora uvesti u smislu § 60 školskoga i nastavnoga reda nerazdijeljena prijepodnevna obuka.

Ravnatelj c. kr. hrv. velike gimnazije, gosp. Ivan Kos, odlikovan je naslovom »Školskog savjetnika«. — Čestitamo.

Bivša učiteljica zabavišta u Pazinu, Ružica Bertoša, pošla je dne 18. o. mj. za Ivana Kneza. — Čestitamo! — Na svadbenoj večeri sakupila se svotica za Đačko društvo.

Iz kotara Krk i Lošinj:

Zem. odbor u Poreču predložio je za def. imenovanje: Matka Filinića za Sv. Vid Miholjice; Katicu Kraic za Dubašnicu; Hjacintu Bolković za Baškunovu.

Umrla je dne 20. prošloga mjeseca u Baški na otoku Krku majka našega kolege Frana Katarinića, učitelja u Nerezinama. Naše iskreno sažaljenje vrijednome drugu.

Dvije nove škole. Naša zaslužna školska družba Sv. Ćirila i Metoda za Istru otvorila je prošlog mjeseca dvije nove škole i to u Ferencima kod Vižinade i u Ustrinama na otoku Cresu.

Odgovorni urednik Josip Bačić, Pazin (Istra). Tisak Laginja i dr., Pula, ulica Giulia, 1.

JAN BAŠTA

Schönbach kod Egera (Cheb) Češka.

Najčuvenija tvrtka glazbila, poznata na sve strane sa svoje solidnosti, preporučuje p. n. gg. učiteljima zborovodama i t. d., gusle za koncerte i orkestre, viole, čele, base, citre, klitare prvog reda, prijatnog zvuka i lakog tona, drvena i limena glazbila, osobito garantirane izdržljive žice za sve nastroje, potpune gusle za vještake sa ljepim lukom u drvenoj kutiji, franko poslato (za 9, 10, 12 i 15 for.)

Cijenici badava i franko.

Najjeftiniji neposredni izbor za nabavu.

Sva glazbila opravljaju se odmah vještački i računaju se najjeftinije.

Stare gusle i čela izmjenjuju se sa novima. Prvi neposredni izbor za nabavu gramofona i najpotpunijih ploča.

Vele štovani gospodine!

Poslane gusle kako ukusnom opremom, tako i prijatnim glasom zadovoljile me u potpunoj mjeri.

Uvjeren sam, da je dužnost svakog svjesnog Čeha, da gudalačke potrepštine nabavlja kod Vaše tvrtke, jer se u realnosti ne može s Vama takmiti nijedna tvrtka. Želim Vam lijep napredak u širenju dobrog glasa i jesam prijateljski odan

Fr. V. Mohapl, upravitelj škole.

L. 29. XII. 1900.

Ne kupujte iz druge ruke od preprodavaoca, obratite se izravno na as.

Štovani gospodine!

Kad bih mog o, tolo bih Vam stisnuo desnicu za solidnu i jeftinu pošiljku znamenitog glasbila od Vaše tvrtke. Ništa nije izgubilo, a dobilo j zvučnost, obao ton i lako se vlada njime. Vaša me je tvrtka iznenadil. Sretan Vam bio trud! Sa pozdravom

Malenovica, 17. rujna 1904. J. Plaček, učitelj.

Hiljade pohvalnih priznanja od p. n. gg učit lja i zborovoda svjedoče o izvrsnosti i valjanosti prodanih glazbila.

Originalne korice

„Narodne Prosvjete"

i „Mladog Istrana"

dobivaju se u

Narodnoj tiskari, knjigovežnici i papirnici

LAGINJA i DR.

PULA, Via Giulia 1.

Cijene koricama:

PROSVJETE sa poštarinom K 1·40.

ISTRANA „ „ „ —·60.

Na uvaženje!

Častim se saopćiti, da sam nakon osamgodišnjeg svog rada proširio i preuredio znatno svoj posao, a da time udovoljim najraznolikijim zahtjevima štovanog općinstva.

Preporučam sve potrepštine školske, uredovne i zasebne, koje zasjecaju u **knjižarsku papirničarsku, knjigovešku i tiskarsku struku.**

Na skladištu imadem veliki izbor pedagoških, povjesnih i narodnogospodarskih knjiga, te nagradnih knjiga za mladež i za narod, onda pjesmarica, slikovnica, hrvatskih muzikalija za sva glazbala i pjevanje, molitvenika, nabožnih knjiga i koledara.

Primam pretplate na sve časopise, književne i modne listove.

Držim na skladištu Ćirilo-Metodske marke, papiriće, tuljčiće, olovke, brisala, razglednice i listovni papir.

Svaka narudžba izvršuje se najbrže i najsolidnije.

Sa veleštovanjem:

Knjižara, papirnica i knjigovežnica

IVAN NOVAK ~ PAZIN.

UTEMELJENA GODINE 1894.

o TELEFONA BROJ 38. o

POŠT. ČEKA BROJ 60.797.

≈ ≈ Papirnica. ≈ ≈

Tvornica pečata.

NARODNA TISKARA
-I KNJIGOVEŽNICA-

LAGINJA I DRUG.

ULICA GIULIA, 1. = PULA = ULICA GIULIA, 1.

Preporuča sl. učiteljstvu slijedeće
- navedene školske tiskanice: -

Alfabetički popis. - Glavni imenik.
Inventar. - Iskaz izostataka.
Iskaz o okolnosti učenika.
Iskaz djece o obvezatnosti polaska škole. - Ispitna svjedodžba.
Kronika. — Matica.
Namira vrhu učiteljske plaće.
Odlaznica. - Otpusnica.
Opravilni zapisnik.
Popis knjižnice. - Razrednica.
Svjedodžba polaznica. - Školske obavijesti. - Tjednik.

Naručbeni koledar za g. 1909.

popisom svih školskih, općinskih, crkvenih, posujilničkih i sudbenopravnih tiskanica, kao i popisom svakovrsnih pisarničkih potrepština.

Šaljemo na zahtjev franko i badava.

God. IV. PAZIN (Istra), koncem veljače 1909. Broj 2.

NARODNA PROSVJETA

Mjesečnik za školstvo, prosvjetu i književnost.

VLASNIK I IZDAVATELJ:

„HRV. UČITELJSKO DRUŠTVO „NARODRA PROSVJETA“ ZA ISTRU U PAZINU“.

Izlazi koncem svakog mjeseca. — Godišnja cijena 5 K. — Rukopisi se ne vraćaju.

SADRŽAJ:

Uzgoj ponosa. — Bačić.
Gori srca! — Spj. Crvenko Bijeloplavić.
Prirodni opis Istre. — Prof. Nikola Žic.
Veli Jože. (Ist. priča). Vl. Nazor. — F. Novljan.
Ispiti učitelja za trgovačke škole.
Feministica. — Po talijanskom priredio Franić.
Talijanski liceji u Primorju i pitanje hrv. ženske učit. škole. — Bezobzirni rodoljub.
Kongres slavenskog učiteljstva u Pragu. — Po »Vzdělání lidu«.
Što zahtijevaju učitelji u Austriji? — Bar.
Plaće c. k. kotarskih školskih nadzornika. — Nadzornik in spe.
Državno uzor-gospodarstvo u Pazinu (Dubravica. — Matanić.
Pitanje sjedišta hrv. učit. škole za Istru.
Dalm. pokr. učit. konferencija. — Barbalić.
Naše školske zgrade. — Bodul.
Statistika gimn. i realki početkom škol. god. 1908.-09. u Austriji.
Vjesnik. — Književne obavijesti. Lične i školske vijesti. — (Omot) Raspis natječaja. Pretplate.

- - - - - Tisak Laginja i drug., - Pula, ulica Giulia broj 1. - - - - -

Raspis natječaja

za slijedeća definitivna učiteljska mjesta:

1. nadučitelja II. reda kod dvorazr. dječačke pučke škole u Baškinovoj;
2. nadučiteljice II. reda kod dvorazr. djev. pučke škole u Baškinovoj;
3. ravnajućeg učitelja III. reda kod jednorazredne pučke škole u Vrhu;
4. ravnajućeg učitelja III. reda kod jednorazr. pučke škole u Poljicah;
5. ravnajućeg učitelja III. reda kod jednorazr. pučke škole u Korniću;
6. učitelja III. vrste kod dvorazredne dječ. pučke šole u Puntu;
7. učiteljice kod III. vrste kod dvorazr. mješ. p. škole u Risiki-Paprati;
8. podučitelja kod trorazr. mješovite pučke škole u Dubašnici;
9. podučiteljice kod četverorazredne mješovite pučke škole u Omišiju.

Beriva ovih mjesta označena su u pokrajinskom zak. od 5. lipnja 1908. br. 32. Natjecatelji imaju dokazati usposobljenje za pučke škole sa nastavnim jezikom hrvatskim, a za mjesta pod 1, 2, 3, 5, 6, 9 također za talijanski jezik kao predmet, za mjesta pod 1, 2, 3, 4, 5 pak i za naknadno poučavanje vjeronauka. Potkrijepljene molbe imaju se podnesti propisanim putem c. kr. kotarskomu školskomu vijeću u Krku do 5. ožujka t. g.

Pretplata za g. 1909.

Kot. učiteljska knjižnica Kastav K 5·—
Hrv. čitaon. Moščenice (I. polug.) » 2·50
D. Lukež, đak III. tečaja Kastav » 2·—
Dragica Havel, učiteljica Roč » 5·—
Čitaonica Omišalj . . . . . » 4·—
Sime Kv. Kozulić, M. Lošinj . . » 5·—
Josip Sirotić, učitelj Slum . . . » 5·—
Društvo Bratimstvo . . . . . » 4·—
I. Novak za Čitaonicu Pazin . . » 4·25
Hrv. Čitaonica Zora, Opatija . » 5·—
Sašo Licul, nadučitelj Roč . . » 2·50
Ivan Milohnić, profesor Cres . » 5·—
Rabar Ivan, ravn. gimn. Osijek » 5·—
Dorčić Ivan, profesor Zemun . » 5·—
Glaser M. učit. Sv. Luc. Oprtalj » 5·—
Žic Ivan, učit. Štivan Vrana Cres » 5·—
Turak Andrija, trgovac Pula . » 5·—
Karlavaris Ivan, Premontura . . » 2·50
Majer Marijana, Pula . . . . . » 4·—
Kotarska učit. knjižnica, Punat » 5·—
» » » Pazin » 5·—
Jedrlinić Niko, učitelj Omišalj . » 4·—
Dukić Ante, učitelj Moščenice . » 2·50
Jelušić Franjo, Kastav . . . . » 1·—
Matejčić Fran, Trst . . . . . » 5·—
Škola — Sr. Karlovci . . . . . » 5·—
Ambroz Haračić, Mali Lošinj . » 5·—
Pavica Marčela Galović – Klana » 2·50
Mjesno školsko vijeće, Kastav . » 5·—
Josip Mandić, kooperator, Oprtalj » 5·—
Šufić Ester, Dubrovnik . . . . » 5·—
Ivan Mahulja, Dobrinj . . . . » 5·—
Đuro Horvat, Pula . . . . . » 5·—
Miroslav Grosman, Kastav . . . » 5·—
Petar Bolonić, Sv. Petar . . . » 5·—
Josip Flego, Slum . . . . . » 5·—
Ivan Saršon, Čepić . . . . . » 5·—
Fran Baf, Tinjan . . . . . K 5·—
N. Jericio, Tinjan, ... » 5·—
N. Paglavec, Tinjan . . . . . » 5·—
Jelica Škrbec, Kršan . . . . . » 5·—
Ljubica Puhalo, Sv. Marina . . » 5·—
Kazimir Kade, Buzet . . . . . » 5·—
Šepić Vinko, Buzet . . . . . » 5·—
Frančić Bazilija, Pazin . . . . » 5·—
Košir Anton, Tinjan . . . . . » 5·—
Saršon Rudolf, Kastav . . . . » 5·—
Zlatić Matko, Lanišće . . . . » 5·—
Načinović Ivan, Kršan . . . . » 5·—
Šepić Jelisava, Rukavac . . . . » 5·—
Flego Petar, Trst . . . . . » 5·—
Turak Andrija, Pula . . . . . » 5·—

Pretplata za g. 1908.

Mih. Hajdinger, Sv. Mat. (II. polug.) K 2·50
Marinka Radić, učit. Marčana . » 5·—
Baffo Nikola, Omišalj . . . . . » 5·—
Tončić Lovro, učit. Velo Mune » 5·—
Volarić Milka, Vrbnik . . . . . » 5·—
Sašo Licul, nadučitelj Roč . . » 2·50
Premuda Pero, Zagreb . . . . . » 5·—
Dukić Ante, c. kr. vj. učit. Gorica » 5·—
Škvarč Marija, učit. Kanfanar . » 2·50
Volarić Ana, učiteljica Vrbnik . » 5·—
Radić Mijo, nadučit. Malinska . » 5·—
F. Hrdy, žup. Sv. Lovreč Lab. » 5·—
Galović Marčelja Pavica, Klana » 2·50
Legović Vladimir, Kastav . . . » 5·—
Sladonja Jakov, Gračišće . . . » 5·—
Saršon Rudolf, Kastav . . . . » 5·—
Dubrović Božo, Sv. Matej . . . » 5·—
Lesica Ivan, Rukavac . . . . . » 5·—
Flego Petar, Trst . . . . . » 1·—

Pretplata za g. 1907.

Volarić Milka, Vrbnik . . . . . K 5·—

God. IV. PAZIN (Istra), koncem veljače 1909. Broj 2.

NARODNA PROSVJETA

Mjesečnik za školstvo, prosvjetu i književnost.

VLASNIK I IZDAVATELJ:

„HRV. UČITELJSKO DRUŠTVO ‚NARODNA PROSVJETA' ZA ISTRU U PAZINU".

Izlazi koncem svakog mjeseca. — Godišnja cijena 5 K. — Rukopisi se ne vraćaju.

Uzgoj ponosa.*

Motto: Učitelj, koji samo znanja priopćuje, zanatlija je — Učitelj, koji značaj obrazuje, umjetnik je.
Colonel Parker.

I. Čovječje dostojanstvo u djeteta.

Naš školski uzgoj u pučkim i srednjim školama trpi još uvijek od »korporalskog tona«. Tako je Salzmann nazvao onaj reski ton u zapovijedanju, one uvredljive izraze, kojima se često služe uzgajatelji, da tobože pokažu svoju prevlast nad gojencima, dočim bi morala biti prava »deviza« uzgajatelja »noblesse oblige«. Nije nipošto viteški, ako sa slabijim od sebe i s onima, koji se ne mogu braniti, govorimo uvredljivim načinom.

Auktoriteta bez veledušja jest prava nagrda, kuditi nekoga nedelikatno prava je surovost. Kako hoćete, da učitelj uzgoji svoje učenike gentlemenski, ako nije sam primjerom dobro uzgojena čovjeka, plemenita ponašanja!

Mi mnogo govorimo o primjeru u uzgoju, a tada uvijek mislimo na korektno općenje odraslih ljudi s odraslima, no upravo za mladež je od velike uzgojne vrijednosti, kad ju (mladež) odrasli viteški susretaju i s njome govoreći sami sebe svladavaju.

Kaže li učitelj učenicima — ako ustreba — i »oprosti!« »oprostite!« ispriča li se, ako je u svom govoru predaleko zašao, pokazuje li pred pojedincima i pred cijelim razredom ono poštovanje, koje oživljava i diže, tada će takva učitelja dušom i srcem svi poštovati.

Dijete mora poštivati učitelja, ali i učitelj treba da cijeni gojenca. Učitelj treba da bar u višim razredima obrazloži svoje držanje po prilici ovako:

Vjerujem u boljega čovjeka savjesti, koji je u vama, i onda, kada štogod pogriješite, stoga ću vas susretati s poštovanjem i onda, kada vas budem

*) Dobrotom prijatelja došla mi do ruku krasna knjiga »Schule und Charakter« od dra. Fr. W. Foerstera. privatnog docenta za filozofiju i moralnu pedagogiku na sveučilištu u Zürichu, pak sam vam iz nje iznio ovaj članak. *Bačić.*

I) 18/1984 Č-46-B NAUČNA PULA BIBLIOTEKA

morao kazniti. Ja se ovime obraćam na vaše čuvstvo do časti, ja vas podsjećujem na to, da ste vi više, da vi bolje možete, nego vam to vaš slabi pogled pokazuje«.

Dostojewski se je postavio na pravo stanovište, kad — u pogledu postupanja i s onima, koji su duboko pali, veli: »Postupajte, kako je čovjeka dostojno i s onima, u kojima je slika božja već ugasla, pak ćete još moći pojedinca učiniti čovječjim. Sudac mladeži, Lindsay u Coloradu, ima da zahvali svoje velike uspjehe baš ovoj pedagoškoj praksi. On je dobio ime: »Masseur duša«. O kad bi i učitelji bili više duševni »masseuri«, nego što svoju disciplinu temelje na tjelesnoj »massage«. Bez dvojbe djeluje na zapuštenu djecu vrlo uspješno, ako se na nekoga namjere, koji se u razgovoru s njima obraća na ono »bolje« u njima, koji ih s poštovanjem susreće.

U mladeži je čuvstvo časti temelj sve moralne čistoće, a učitelj, koji se na laku ruku igra s tim čuvstvom svojih učenika, bit će upravo sukrivac njihove moralne degeneracije.

Ima žalibože i među kršćanskim pedagozima mnogo takovih, koji ne uviđaju, da su baš radi svoga kršćanskoga mišljenja dužni s poštovanjem susretati svoje gojence.

Katolički pedagog Sacchini dovikuje im: »Da budete umjereni u svemu, a osobito u kaznama, pomislite, učitelji, s kakvim poštovanjem opominju se i kude sinovi kraljevski, i imajte na umu, da su vaši gojenci mladi kraljevi, sinovi božji, braća i subaštinici Kristovi!« Slijedi.

Gori srca!

Hej smrtniče nesretniče,
Što se valjaš u tom kalu?
Digni mi se, vini mi se
Čistom gori idealu!

U tebi je božja iskra,
Ona bi se vinut rada,
Samo ti ju zlobnik puštaš,
Da u ponor dolje pada.

Što se biješ uv'jek bolan
Uz te klance, niz te klance? —
Svrzi breme sa ramena,
Sa srdašca skidaj lance! —

Prezri blago, zgazi zlato,
Nek te gori misli vode,
Kud se širi bez međaša
Carstvo mira i slobode!

Na zemlji je mrko st'jenje,
Alemi su gori pravi;
Među njima u svemiru
Prava sreća slavlje slavi!

Od alema svaka duša
Nebom plete rajski dvorac,
Da se u njem vječno raji,
Kad ju k sebi zovne Stvorac.

Sve će duše dvorac sviti,
A tvoja ga imat ne će; —
U ponoru zemlje ove,
Nesretniče, tebe klet će!

Hej smrtniče nesretniče,
Što se valjaš u tom kalu?
Digni mi se, vini mi se
Čistom gori idealu! —

Crvenko Bijeloplavić.

Prirodni opis Istre.

Prof. NIKOLA ŽIC.

II. Oblici tla.

Priložena kartica tumači geologiju Istre, o kojoj je bila riječ u prošlom broju[1]); ona prikazuje geologijski sastav zemlje i rasprostranjenost geologijskih formacija. Ona neka čini prelaz od geologije na morfologiju — na nauku, koja proučava oblike tla.

U kredno doba nastade onaj materijal, što je na ovoj kartici označen razmaknutim potezima triju smjerova. Taj je materijal kamen vapnenac. Potezi su u tri smjera samo radi veće jasnoće. Što je pako na sjeveru i u srednjoj Istri pa gdjegdje po otocima išarano gustim potezima, prikazuje gradnju eocenskoga doba, koja je pod sobom pokrila kredne naslage. Eocenska građa sastoji većinom iz lapornoga škriljavca i pješčenika.

To je sve, što nam kartica tumači direktno, a što ima ona da nam kaže indirektno, slijedi evo dalje. Veoma su različiti oblici krednoga (vapnenačkoga) i eocenskoga (pješčeničkoga) tla. Ovaj ćemo kraj nazvati čudnim (njemačkim) imenom fliš (zapravo Flysch[2]), a onaj se zove kras, koje su ime i Nijemci prihvatili (Karst). U ovom broju bit će govor o oblicima tla u Istri uopće, a u slijedeća dva broja doći će na red morfologija krasa i morfologija fliša napose.

U krasu[3]) je tlo kojekako izderano sa svim značajnim oblicima kraskim, većinom golo i neplodno; kamen vapnenac lako propušta vodu (permeabile), bijel je ponajviše, a na njemu je vegetacija poprijeko slaba. Kras zaprema 73·9% istarske površine, tako da Istru kao cjelinu pravom zovemo kraskom zemljom. Ta tri četvrtina Istre pokriva vapnenac. Ne smijemo se ipak složiti sa onom njemačkom: »Kalkland = Karstland«, kaošto ne smijemo misliti, da je kras svuda isto što i kamena golijet. U flišu, koji sastoji od pješčenika i lapornoga škriljavca iz eocenskoga doba, tlo je nepromočivo (impermeabilno) i mnogim pravilnim dolinama ispresijecano, cijeli je kraj blagih, nekako valovitih oblika. Kaošto kras ima malo vode, tako je fliš ima mnogo, te ovdje poljodjeljstvo dobro uspijeva. Ovo je ratarska, a kras je više manje stočarska zemlja. Ali fliš zaprema samo jednu četvrtinu Istre, točnije 24·6% od cijele istarske površine. U davno je doba fliš bio rasprostranjeniji, ali ga je vremenom na mnogim mjestima nad vapnencem nestalo, bio je abradiran i denudiran i pješčenik i laporni škriljavac. Gospodarske okolnosti u kraskom kraju su dosta jednolike, a u flišnom opet jednolike, ali posve drugačije nego kraske. One se mijenjaju jednim mahom uzduž geologijske granice krasa i

[1]) Iza posljednjega retka str. 3. u I. broju ovoga časopisa dodaj: »u mlađem dijelu istoga doba visoka ravan,«.

[2]) Slovenci ga zovu »soudan«, Talijani: marna, tasselo, arenaria, a kako mi?

[3]) Pišemo s malim početnom slovom i kras i fliš kao morfologijski izraz za razliku od topografijskoga imena Krasa.

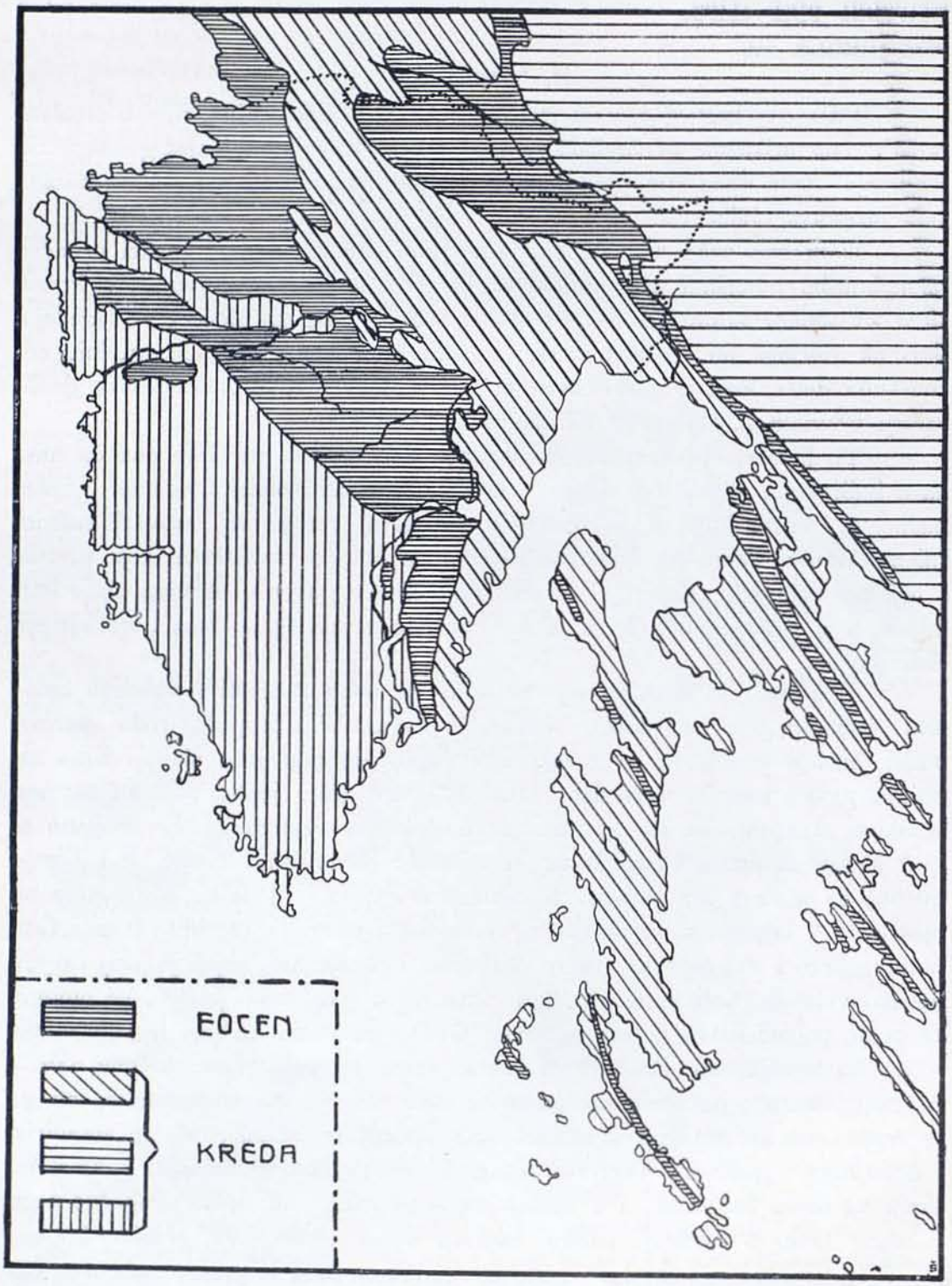

Geologijski pregled Istre.

Mjerilo 1 : 750.000.

fliša. Teško je gdje drugdje naći zemlju, u kojoj su oblici tla i gospodarstvo tako i toliko zavisni o geologiji i vrsti kamenja kao u Istri. Ostalu neznatnu površinu od 1·5% zapremaju mlade naplavine aluvija i diluvija uz rijeke, naročito Mirnu. Ali te naplavine nijesu za gospodarski život u Istri ni izdaleka tako važne kao n. pr. u južnoj Goričkoj. Evo za prispodobu u %:

	vapnenac	pješčenik	aluvij
Istra	73·9	24·6	1·5
Trst s okolicom . . .	63·8	36·2	—
Gorička i Gradiška . .	66·5	12·6	29·9
Primorje	71·1	20·2	8·7

Tko se Istrom nije prošetao, ima o njoj slabu predodžbu: bez šuma i obrađenoga tla, svuda goli kraj bez biljnoga saga, negdje kamenit a negdje zemljom pokrit, dôci kao lijevci mjesto pravilnih riječnih dolina, bez trajnih potoka ili rijeka, opća suha pustoš. Takvu sliku Istre može u nama pobuditi slabo štivo i netočno tuđe pripovijedanje. Ali nije tako. Istra nije svuda, nego samo većinom kraska zemlja, ima prostranih šuma i obrađenoga tla, pravih riječnih dolina od 25—35 km duljine, a u njima doduše plitke, ali i neke trajne vode tekućice. Istra je zemlja geografijskih i krajoličnih*) protivština i iznenađenja, ne doduše lijepa, ali zanimljiva zbog nenadanih izmjena čudnih pojava.

Da se o tom uvjerimo, ne ćemo promatrati zemlju na putu po željeznici idući iz Divače u Pulu, nego ćemo se popeti na Učku, na najvišu točku Istre (1396 m), odakle nam je najlakše pregledati istarsku morfologiju, jer nam nijedan ispon ne priječi pogled sve uokolo. Od Alpi se na sjeveru dijele prema istoku gorski lanci i visovi u Kranjskoj, Hrvatskoj i Dalmaciji, a nastavljaju se — dakako mnogo niži — u moru kao otočje kvarnersko i dalmatinsko.

S Učke gledana leži cijela Istra pod našim nogama. Strmo slazi istočni pristranak put Kvarnera, polako se spušta zemlja na zapad prema mletačkom zalivu. Na jugu, na rtu Premanturi, miješa se more obaju zaliva, koji plâču istarski trokut, klin, grozd, kako ga već tko zove. Ali ne vidimo samo taj trokut, nego nam je s Učke također jasna geografijska sveza Istre s okolišnim zemljama u zaleđu, gdje se u daljini od 50 km pravcem od Rijeke prama Trstu naš poluotok drži evropskoga kopna; na sjeveru vidimo Snježnik u Kranjskoj, dalje prema zapadu do koruških i tirolskih Alpi, onda preko mora gledamo slobodno naokolo daleko, na jugu nam se bijeli Velebit, Kapela i riječki Kras, a na sjajnoj morskoj pučini zapinje nam oko o istarske otoke sa mnoštvom manjih školja. Pregledajmo s Učke u glavnom oblike tla, i to ponajprije na zapadu, u kopnenoj Istri.

Istarski poluotok leži u sjevernom kutu Jadranskoga mora među oba zaliva, u koja se ovdje dijeli. Dublji i uži je onaj, što se je istočno usjekao,

*) Krajoličan znači isto što i morfologijski.

otocima bogati kvarnerski zaliv, širi i plići je pako mletački, koji dijeli Istru od plosne obale padske. Istarski je poluotok dug 100 km i širok najviše 75 km. Sa zapadne strane se tlo valovito diže kao kosina prema nama, prema istoku, ali se također diže u smjeru od juga prema sjeveru. Sjeveroiskok Istre (gornja Istra, visoravan, Ćićarija), kamo pripada i Učka, dakle je najviši, koji se posve polako spušta prema jugozapadu, ali se naglo lomi prema srednjoj Istri, što je svaki mogao opaziti vozeći se željeznicom od Podgorja u Lupoglav, a onda dalje putujući do Čepića. To je granica prema srednjoj Istri, koja se također polako spušta u istom smjeru (SI-JZ). Od donje ili zapadne još niže Istre dijeli je po prilici pravac Buje—Motovun—Pazin—Kršan. To su tri dijela Istre, koja jasno opaža naše oko, kad s Učke promatra krajoličnu prirodu i priloženu geologijsku karticu, koju i tamo moramo sobom ponijeti.

Na sjeveru je pred nama svuda golo, bijelî nam se vapnenac visoke Ćićarije — to je bijela Istra. Pod našim nogama leži tamno sivi, nekako žuti pješčeni valoviti kraj sa mnogim dolinama i vodama tekućicama — to je siva Istra, a s one strane melanholičnoga Čepićskoga jezera sve do mora širi se u daljinu ravna vapnenačka ploča sa zemljom crvenicom — to je crvena Istra.

Razdijelit ćemo dakle Istru u bijelu, sivu i crvenu, kaošto je dijele i Talijani u Istria bianca, gialla e rossa i Nijemci u weisses, gelbes und rotes Istrien. Uporedi samo geologijsku karticu sa ovom krajoličnom razdiobom, pak ćeš vidjeti, da su oblici tla (morfologija) i prošlost zemlje (geologija) u najužoj svezi.

Samo smo zaboravili s Učke još pogledati tamo daleko na sjeveru preko Ćićarije, gdje nam se prostiru tamne šume u kraju, što ga tamošnji Slovenci zovu Brkin, koji je i na priloženoj kartici označen kao eocenski kraj. Predaleko je od našeg stajališta, pak ćemo jedva vjerovati, da je krajolično i geologijski nalik na srednju Istru, kaošto je zapadna Istra krajolično i geologijski nalik na Ćićariju.

Prema tome možemo podijeliti kopnenu Istru u četiri dijela, dva uska pješčenička ili flišna i dva široka vapnenačka ili kraska.

1. Prvu flišnu zonu zvat ćemo Brkin. Taj je kraj smeđe boje, a prati lijevu obalu Reke, šumom obrastao, vodom obilat u opreci s bezvodnim krasom svuda naokolo. Proteže se od SZ prema JI. Bilo mu čini razvodnicu među Rekom i Rižanom. Brkin je veoma studen i sigurno najstudeniji kraj Istre, pače i Primorja. Kaošto je na sjeveru vezan uskom prugom sa Vipavskim flišem, tako se uz Rečinu nastavlja i suzuje preko bakarskoga zaliva i dalje u Vinodolu do Novoga, dijeleći kastavski kras od hrvatskoga.

2. Prvu krasku zonu zovemo Ćićarija. Jugoistočnim smjerom ide cesta iz Trsta preko Herpelja i Podgrada na Rijeku. Ta je cesta također granica među Brkinom i Ćićarijom, koja se širi i sve više diže prema istoku,

zapremajući morfologijski i geologijski također cijelu Liburniju, gdje se naglo ruši i gubi pod morem, a na Krku se opet pojavljuje. Na sedlu Poklonu naglo zakreće i tvori visoku grbinu, Učku, koja svršava kod Crne Punte, ali se opet nastavlja na otocima Cresu i Lošinju.

3. Druga flišna zona: srednja Istra, kojoj sjevero-istočna granica prema Ćićariji čini zapravo i granicu pravoga poluotoka. Prostire se na široko od Trsta i Savudrije do jezera Čepića, djelomice i do Plomina i Labina, ali postaje sve uža. Njezine su već granice spomenute. Nastavci su te zone uske pješčeničke pruge na Lošinju.

4. Druga kraska zona, koja prema drugoj flišnoj graniči u smjeru Umag—Pazin—Raša, prostire se po trokutu ravne Istre sve do rta Premanture. To je istarska ploča, morfologijski i geologijski jednolika, koja se kao kosina sa visine od 450 m na sjeveroistoku spušta polako pod more.

5. Ali ova dioba ne bi bila podpuna, kad ne bi bili spomenuti kvarnerski otoci, morem odijeljeni dijelovi Istre. Na njima se ponavljaju isti oblici, njihov je krajolični izgled sličan onom na istarskom kopnu. Cres, uzak i skoro 70 km dug, paralelan s istarskom istočnom obalom, naliči na grbinu Učke; Lošinj je Cres en miniature, a široki Krk odgovara valovitoj srednjoj Istri i njezinoj zapadnoj obali sa mnogim zalivima. Zato bismo ih baš morali ovako odijeljene pribrojiti pojedinim zonama istarskoga kopna, ali radi njihove inzularnosti valja o njima govoriti napose i smatrati ih petim dijelom Istre, kad ih već neki u šali zovu šestim kontinentom i njezine stanovnike šestim rodom ljudskim.

(Nastavit će se).

Veli Jože. (Istarska priča.)

VL. NAZOR.

Uzajamnost hrvatske i slovenske »Matice« jest bez sumnje naš najvažniji kulturni događaj posljednjih godina. Hrvati i Slovenci u Istri živjeli su i radili ne samo kao dva bratska naroda, nego upravo kao jedan narod, a tako žive i rade još dandanas. Tu rođeni Slovenac sav svoj život i sve svoje sposobnosti žrtvuje za napredak Hrvatâ, a tamo opet Hrvat za dobrobit i spas Slovenacâ. Ime je različno, ali su iste muke, iste borbe, iste težnje, isti rad, isti ideali. Nije dakle ni čudo, što »Stanko Vraz redivius« — kako ga prijatelji od milja zovu — Dr. Fran Ilešić, predsjednik »Matice Slovenske«, goji osobite simpatije upravo prema Istri. Njegovim je nastojanjem već u prvom svesku »Hrvatske Knjižnice«, što je izdaje »M. S.«, štampan odlomak iz »Krvavih Dana« od Vl. Nazora, a treći je svezak samo istarski: »Veli Jože« od istoga pisca.

Gorostas kmet Veli Jože živi u okolici Motovuna, obrađuje motovunskoj gospodi polja, obavlja im sav teški rad, hrani ih i brani; a oni mu svake subote moraju davati pečena vola za nagradu. To im se čini prevelikim teretom, pa hoće da ga se riješe. Baš u dobri čas obeća im providur Barbabianka, da će Jožu sa sobom povesti u Mletke kao svoga slugu. To i učini.

Naš se div na lađi sastade s drugim divom, galeotom[1]) Ilijom, koji ga uputi, neka svoju snagu upotriebi za to, da se oslobodi svojih gospodara: Ruke su ti, da radiš, al prije svega za sebe i za svoje. One su ti, da se njima braniš, da od sebe odbiješ nepravdu i nasilje. A ona je zemlja tvoja; čuješ — tvoja«! Međutim nastade oluja, u kojoj lađa potonu, a s njom osakaćeni i prikovani galeot Ilija. Veli Jože se spase na labinskoj obali.

Probuđen naukom Ilijinom pobuni sve kmete gorostase po Istri. Oni ostave svoje gospodare, ali im se nigdje ne osvjećuju, nego se okupe na Psoglavčevom brdu i stanu obrađivati polje. Kopajući nađoše zakopano blago, što ga čuva zmaj; dariva im ga, da se posluže njime protiv nametnika; daje im svoje brdo, a obećava im i pomoć, ako budu složni i radini.

Pod vodstvom Veloga Jože bijahu kmetovi srećni: svoji na svojem, slobodni, a rad im je veoma uspijevao. Dapače novcem im je pošlo za rukom gospodu tako poniziti, da su negdašnji gospodari služili svojim robovima — kmetovima. To ne potraja dugo, jer je lukavi kamerlengo Civetta seljake vinom najprije umekšao, onda zavadio, a napokon im se nametnuo i za poglavara. Svađa se tako razbjesnila, da je Jože sam zapalio svoje selo, muku svoju i svojih suradnika, a naposlijed i ubio kmeta Liberata iz Pazina.

Taj grijeh progoni divove, a lukavi Civetta umije to dobro iskoristiti u svoje svrhe. Uz to se pokaže i onaj zmaj, koji ih, sikćući vatru, potjera sa svoga brda, jer su ga razljutili. Bježe k Civetti, sami se ponude, da će se povratiti k starim svojim gospodarima: »Ćemo delat i slušat. Drugačije ne gre.«

Kamerlengo pobjedonosno jaše na magarčiću prema Motovunu i vodi građanima kmeta, bez kojega ne mogu živjeti. »Al Jože je sve to tromije koračao prama Motovunu. Gledao je njive, na kojima se dugo mučio kao pašće, a za one opake gospodare, gledao je šumu, u kojoj se je mučio kao rob pod šjor — Zuaninim bičem, mrske mu zidine gradske i lađe, daleko tamo na ušću rijeke. Vidje povorku građana i sjeti se svojih patnja, krvavih uvreda i duge sramote. Zar da postane opet igračkom u ruci tih gadnih patuljaka? Iskusio je slobodu, znade, što znači biti svoj, uvjerio se, da su građani gori i slabiji od njega, da ih se nema čega bojati, pa zašto da im iznova služi? zašto da im opet robuje? Al on je prolio krv, uvriedio svoje drugove, smeo ih je i prouzročio razdor i novu sramotu. — — Na tu pomisao obuze ga opet tuga i duša mu klone. Šane: Griješnik sam zaslužujem i goru kaznu! pa krenu dalje za kamerlengom.

Sjeti se svoga učitelja Ilije, koji mu reče: »Ne budi robom! Čovjek si i ti...« U duši mu nastaje prelom, pa odlučuje: Dà, dà! Ja ću natrag. Okajat ću svoj grijeh; poboljšat ću se; radit ću sam i uztrpljivo čekati braću svoju. I oni će doći — to osjećam, i ako ne doskora, a onda makar do sto, do hiljadu godina, jer tako mora da bude. I složit ćemo se, mučiti se, trpiti i pobjediti jednom svi skupa. Dà, Ilija, ti mi ono reče: Čovjek si i ti! čovjekom hoću da postanem. Natrag, natrag! Ka gorama, k slobodi! —

»Velog Jože bijaše u zadnji čas nestalo bez traga«.

Gdje komu se ovaj svršetak ne će svidjeti, ali pjesnik nas je na nj pripravio već na str. 60. u proročanstvu vještice. Drukčije ne može ni da bude, jer Veli Jože alegorički[2]) prikazuje naš narod u Istri, kao što »Kraljević Marko« od Petra Preradovića prikazuje čitavi naš narod.

---

[1]) Mlečani su svoje kažnjenike slali na lađu (galiju tal. galea), da im veslaju; odatle istarska poruga g a l i j o t. Kadgod je i nevine ta bijeda stigla.

[2]) A l e g o r i j a je prikazivanje misli u slici.

Mickiewicz (čitaj Mickjèvić) je u svojim predavanjima u Parizu preporučivao misterije[1]) kao jedini pravi oblik slavenske uzor-drame. Preradović je tu ideju usvojio i već g. 1848. zamislio »Kraljevića Marka«. Pukim slučajem upravo 60 godina iza toga izdaje »M. S.« Nazorovo djelo, kojim pjesnik kuša misao velikoga Poljaka oživotvoriti i u romanu. Veli Jože je misterijozan i alegoričan.

U godini, kad je ukinuta rabota i seljaci proglašeni slobodni, nastaje »Kraljević Marko«. Iza što su seljaci 60 godina slobodno živjeli, dolazi »Veli Jože«. Bilo bi vanredno zanimivo usporediti ova dva djela, a uz to se osvrnuti na razvoj naše kulture u ovo 60 godina. Ovdje ću samo na nešto upozoriti.

Narod priča, da je u Banskoj pećini sakriveno nebrojeno blago, a dignut će ga, koji nađe neko čudotvorno bilje. Stevanu ga dadoše vile, pa dolazi k narodu, koji u velike radujući se gleda na njega:

»Evo bilja, evo tajnog ključa,
Pod kojega zatvorom počiva
Naših starih sačuvano blago.
Ljudska mudrost do sad nedokuči
Ovo bilje na zemljici naći,
Jer se rietko nalazi na zemlji.
Viša sila meni ga podieli
Blagom voljom, da njime usrećim
Svoju braću osiromašenu.
Bit ćete mi srećni, mila braćo,
Ako samo upotriebit dobro
Udesite naših predjih blago!«[2])

Na veliko čudo sakupljenoga naroda to sakriveno blago bijaše: plug, motika i lopata.

»Moji ljudi, moja mila braćo!
Uprite si, uprite u dušu
I recite pravo i iskreno:
Nije l' ovo jedino orudje
K pravoj sreći na ovome svijetu?«

Tako Preradović, a Nazorovi kmetovi kopajući na Psoglavčevu brdu iskopaše pravo pravcato blago.

Preradović smatra seljaštvo temeljem, a zanosi se za spasom čitavoga naroda, pa ga obuzima narodno vjerovanje, da će ustati Kraljević Marko i narod izbaviti. Nazor promatra samo narod hrvatski u srednjoj Istri, pa nije ni čudo, što mu je kmet ne samo najvažniji stalež u narodu, nego upravo narod sam, jer i koliko imađe drugih staleža, svi iz kmeta izađoše, a nikada se od njega pravo ne odijeliše. Stoga probuđuje zmaja, koji kopačima daje zemlje i novaca te još tjera sokove da težacima rad obilnim plodom urodi. Zmaj je dobar i blag, ali strogi osvetnik, koji tjera kmetove, kad zapadoše u pijanstvo i neslogu. U tom je središte, oko kojega i radi kojega je sve ostalo nanizano.

Iza one katastrofe junak ostaje u životu, ali kao pokajnik, koji svoje grijehe poznaje, a mi smo umireni, jer već u duhu vidimo, da će se jednom opet sastati divkmetovi, ali savršeniji i sposobniji, da sami sobom upravljaju. Katara[3]) je upravo

[1]) Drame, kojima je sadržaj nekuda tajanstven (misterium tajna). Imade ih već i u starijoj dubrovačkoj literaturi.

[2]) Preradović: Pjesnička djela, str. 538.

[3]) Katara je pročišćenje tragičkih afekata samilosti i straha na koncu tragedije.

savršena, jer ne pročišćuje samo tragičke afekte[1]) u nama, nego nas napunja vjerom u nas samih, budući da je Veli Jože sinteza[2]) svih nas: svaki od nas može nešto doprinijeti, da svi zajedno stvorimo Veloga Jožu, ali ne onakoga, kakvoga nam pjesnik opisuje, nego onoga, koji u budućnosti doći mora, ne samo zato, što to vještica proriče, ne zato, što to svjedoče strašne muke Ilijine, ne zato, što onaj zmaj u zemlji spava, pa će se opet probuditi; nego zato, što u to sam Jože vjeruje, zato, što mi svi u to čvrsto vjerujemo, a što svi vjerujemo, to biti mora.

Na nama je, da svoje sanje što prije ostvarimo.

Veliku manu ove knjige moram ipak istaknuti: ideja nije obrađena u pristalom obliku. Harmonija između sadržaja i oblika jedan je od glavnih estetskih postulata.[3]) Ovu je priču trebalo obraditi u formi narodne pripovijesti, u čistom narodnom stilu. Da je to pjesnik izveo, ova bi knjiga s vremenom zašla u svaku i posljednju seljačku kuću u Istri, da ondje kori, poučava, budi, krijepi, diže, jača, slaže i bolju budućnost stvara; ovako će ostati svojinom inteligencije, ali ne smijemo zaboraviti, da naobraženijega čovjeka odbijaju priče o gorostasima, vješticama i zmajevima. Dalo bi se još koješta prigovoriti, ali spominjem samo ovo, jer želim, da pjesnik preradi ovu krasnu priču na čisto narodnu, da postane ono, što bi morala da bude. Ta poznato je, da ni Preradović nije bio sa svojim »Kraljevićem Markom« zadovoljan, već je uvijek razmišljao, kako bi ga preradio.

»M. S.« nije štedila troška, da ovo djelo izda upravo u krasnoj opremi. Pisac djela »Das Vesen der Kunst« prof. dr. Konrad Lange u svojoj t e o r i j i i l u z i j e kaže, da je naročita zadaća umjetnosti stvarati iluzije, ali kod toga ne misli iluzije, kako to shvaća psiholog — osjetne varke — nego »potpuno svjesno dvostruko promatranje, kod kojega k sjetilima zamjećenomu dakle umjetnini, kao drugo pridolazi ono, što predstavlja mašta, t. j. u umjetničkom djelu prikazana priroda«[4]). Prema tome je jasno, da umjetniku dostaje par poteza, da uzbudi našu maštu i da u njoj pobudi ono, što je htio da nam kaže. Ilustrator je još vezan i na pjesnika, a savršena je ilustracija nekoga djela, kada sadržaj, vinjete, inicijali i slike s tekstom stvaraju harmoničku cjelinu, koja u duši našoj budi »iluziju« kao rezultantu onoga, što nam s jedne strane htijaše reći pjesnik, a s druge ilustrator — umjetnik. Pošto se nadam, da će svaki, koji pročita ovaj prikaz, čitati i djelo samo, ostavljam čitatelju, da s navedenoga stanovišta promatra ilustracije Šaše Šantela.

»Matici Slovenskoj smo zahvalni, što nam je Veloga Jožu otela zaboravi preštampavši ga iz dnevnika »Balkana«. Zahvalni smo joj, što našu Istru toliko voli, pa ne bi smjelo biti iole imućnijega i naobraženijega Istranina, koji uz »Maticu Hrvatsku« ne bi ujedno bio i član »Matice Slovenske«, jer one 3 krune upravo su sitnice prema književnom daru, što nam to vrijedno društvo svake godine daje.

F. Novljan.

---

[1]) A f e k a t, čuvstvo, dojam, uzrujanost; t r a g i č k i a f e k t i je potreseno duševno stanje, koje u nama nastaje, kad gledamo nesreću junaka u tragediji.

[2]) S i n t e z a, od više manjih jedinica složiti veću.

[3]) = zahtjev ljepote.

[4]) Die Umschau; Frankfurt a. M. 1909. br. III. str. 42.

Ispiti učitelja za trgovačke škole.

Učitelji općih pučkih škola, koji imadu ispit osposobljenja, mogu polagati ispit za niže (dvorazredne) trgovačke škole iz ove (druge) skupine: »Warenkunde«, prirodopis, prirodoslovlje i trgovačka geografija, a učitelji građanskih škola mogu postići osposobljenja za takovu školu iz iste skupine, ako samo polože (»popunbeni«) ispit iz »Warenkunde« i trgovačke geografije.

Warenkunde proučava ona prirodna tjelesa, koja čine predmet trgovine; upoznaje nas također sa onim kemijskim i mehaničkim procesima, koji sirovinu ili prirodninu pretvaraju u obrtninu, a tumači nam konačno, čemu nam roba (Ware) služi, odakle je, gdje se troši, kako se patvori (falzificira) i koja joj je tržna cijena.

Ispit je pismen (domaće i klauzurne radnje) i usmen. Građanski učitelj ne piše domaćih radnja. Ovaj plaća 40 K takse, a pučki učitelj 60 K.

Ispitna komisija je izdala popis knjiga, koje za ispit preporuča.

Pobliže pitaj uredništvo.

Gimnaziju i učiteljište smo dobili prije, nego smo imali domaćih osposobljenih sila. Zar da tako bude i sa ostalim zavodima, koje trebamo?

Feministica.

Po talijanskom priredio FRANIĆ.

Milena uzdigne naglo glavu, a blijedo joj lice zarumeni.

— Napokon, Darinko, što misliš o meni reći?

— Ništa zla, moja draga. Razumijem sada, da si i Ti napojena novim modernim teorijama o ženi samostarki, slobodnoj, emancipiranoj, gospodarici cijelog božjeg svijeta, u borbi proti muškarcu.....

— O! O! O! kolike mi stvari tute nabrajaš!

— Da, da, tako je, i mora biti tako. Za to se Ti ne ćeš da udaš, za to toliko pečali, pa trpiš i veliš: s Bogom, srećo moja!

— Ne, Darinko, ne! Slušaj me! Ne znam, što misliš pod riječju »feministkinja«; znam ja, dá, htjela bih, da je žena jača, ozbiljnija, slobodnija! Htjela bih, da ima više uzgoja, da bolje znade vršiti svoje dužnosti, da bolje znade štititi svoja prava. Darinko, Ti si žena, Ti si sretna majka. Ti si mudra poštena, štovana! Ali koliko žena imade, koliko, koje su prisiljene služiti čovjeku, koji vrijeđa njihovo dostojanstvo, ne priznaje njihove ljubavi, zlorabi njihovu marljivost, njihov rad, žalosti njihovo srce, tupi njihov razum, zlostavlja njihovu osobu! A koliko djevojaka, uzgojenih samo u predsudama i licemjerstvu, uvjerenih, da je njihova najglavnija zadaća samo užitak, donose u muževlju kuću samo nemar, nered, nesreću! Kolike radi nepromišljenosti,

radi lahkoće padnu u bezdno najveće sramote, otkuda im drugo nitko pomoći ne će, dapače bacaju na nje blato i oni, koji su ih tamo bacili, a ipak slove kao poštenjaci. A koliko je takovih, Darinko! I svaku dobru i uzgojenu žensku glavu moraju za to srsi proći, uzdrhtati mora i željeti, da ju zakoni bolje brane, da se s njom ljudski postupa, da je sjegurnija njezina osoba, da više cijeni svoju valjanost. To bih ja htjela i ništa drugo. Za to ću se boriti, kako znam i koliko mogu. Ako je ovo feminizam, e dobro, onda sam ja feministkinja u najširem smislu riječi. Ali je to nešto drugo, nego li mi ti predbacuješ. Neka Ti dobri Bog prosti, Darinko, Tvoj krivi sud! Ja se smijem i veselim uza ženu, koja radi u svojoj mirnoj kući, veselo gledam dvoje sretnih zaručnika; veselim se i Tebi, Darinko, koja si simbol materinstva!

Govorom se uzrujala; primi desnicu prijateljice srdačno.

— Mnogi misle tako, kako si mi Ti rekla, ali to nije istina. Ja se ne bojim za svoju slobodu, već za svoje srce, Darinko!

— Ali daj, onda si Ti pretjerana!

— Možda imaš pravo, ja se ne branim, već Ti se pokazujem, kakva jesam. Imat ću krivo, ali je tako!

* * *

Milena otprati prijateljicu do vlaka. Izašla je iz kolodvora upravo, kad je sunce zalazilo. Najednom zaustavi se nasrijed ulice ne znajuć kuda da krene. S jedne strane htjela je, da ide šetati u gradske vrtove, s druge strane ćutjela je, da je već prilično umorna, pa će biti najbolje, da se najkraćim putem vrati kući svojoj. Uputi se skoro praznom ulicom. Bila je zamišljena, žalosna, vrlo žalosna.

— Ljubav! Zašto njoj je prijateljica govorila o ljubavi? Zašto joj se nije božica ljubavi nasmijala, kad njoj je bilo osamnaest godina? Zašto je ona tako mlada doživjela već toliko razočaranja? Je li bila njezina krivnja, što je sada, nakon toliko žalosnih godina, ocutjela neko čuvstvo straha na pomisao, da bi joj koji mladić ljubaznu riječ prozborio? Je li bila njezina krivnja, što je uvjerena bila, da će u ljubavi naći samo prijevaru, zdvojenje? Je li ona kriva, što je mislila, da bi sa svojom vrućom, neograničenom ljubavlju samo dosadila čovjeku?

Milena bila je zanimiva, privlačiva djevojka, pa njoj nije manjkalo štovatelja. Ali ona nije do nedavna nikada ocutjela simpatije za nikoga. Sad je trpjela drukčije. Ocutjela je, da ju je obuzelo neko novo jako čuvstvo, koje je dalo njezinoj duši drugi pravac, čuvstvo, koje ju je nadahnulo hvalama na ovaj život. Milena je ljubila i bila ljubljena.

Katkada bi ju slatka misao na njega prenijela u more blažene sreće. Ali druge, jače misli bi ju u ovom slatkom maštanju uzbunile, stavljajući joj pred oči žalosno iskustvo, pa bi namrštila čelo i još čvršće uvjerenje obuzelo

bi ju, da ljubiti ne može. Bila je odviše iskrena, pa je već i vanjskim načinom izražavala, što je ćutjela. I on ju je razumio.

— Ti se varaš, govorili mu prijatelji poznavajuć njegove misli.

— Ti se varaš, ako misliš, da Te ona ljubi. Ona je žena, koja ne će nikada znati dobro voljeti drugoga. Promisli, ona je feministica od glave do pete. Piše vatrene članke u novine za pravo žena! Ona hoće glas kod izbora, a sve takve ne znadu, zašto im muž; opći poslovi i borbe ne dadu joj, da se uzmogne podati ljubavi!

Ali mjesto da njih sluša, on je rađe gledao njezine sjajne oči, u kojim je vidio samo entuzijazam za sve dobro i lijepo.

* * *

Milena učinila je nekoliko koračaja, kadli na kraj samotne ulice opazi osobu, radi koje njoj srce poče življe kucati. Bio je on. Pozdravi ju, te se zaustaviše. Govorili su. Što? Iz njegova oka izbijala ljubav i molitva.

— Da! — htjela je reći na njegovo pitanje, ushićena. Nenadano osjetiti grozan udarac u prsima. Pomisli opet, da bi mogla ostati razočarana, vidjela je pred očima tolike slučajeve prevarene ljubavi, pa odgovori tihim glasom, govoreć više sebi, negoli njemu: — Ne mogu!

* * *

Ostala sama, uzrujana. Stupi u tramvaj, što no slučajno onuda prolazio, istupi nakon kratke vožnje, ne znajuć zašto ni čemu, na trgu pred Domom. Ćutjela je potrebu, da se mora odstraniti od svijeta, da se ne srete gdjegod sa kojim znancem. Još su bila otvorena crkvena vrata. Uniđe. Misli nije mogla iz početka sabrati. Svršeno je. »Z Bogom«, rekao njoj on. »Budite sretni, nastavite borbu za ženska prava, pa kad ih postignete, dao Bog, našli u tome ono veselje i zadovoljstvo, što niste htjeli naći u ljubavi!«

Ni on je nije spoznao, ni on je nije razumio. To ju je boljelo više negoli sve drugo.

Išla je po velikoj lađi prama glavnom žrtveniku. Na desno opazi oltar Marije Djevice. Činilo njoj se, da je još djevojčica; sjećala se dana, kad je s bijelom koprenom na glavi stupila za prvi put k stolu Gospodnjem. Mislila je, da je još uvijek onako dobra, čista kao onda. Ali zašto njoj je život bio tako gorak? Sjetila se majke, svoje mladosti, nesretne svoje obitelji, ljubljenih idejala, poznatih nesreća i prevara. Smuči joj se; okom potraži mjesto, kamo da se nasloni; našla ga je i pala na koljena na drveno klečalo. Sakrije lice rukama, prsa njoj se nadimala i brizne u plač. Plakala je za prošlim godinama, što su njoj toliko iluzija uništile, plakala je radi lakoumnosti svijeta, koji sudi, a ne poznaje, plakala je radi izgubljene svoje ljubavi. I u onim suzama ustala je jača, srčanija. Vele njoj, da ne ljubi. A onaj, tko u školi radi, može li to činiti, ako u njega ljubavi ne bi bilo? Tko radi — ljubi. Odluči, da će i nadalje ovako moliti, raditi i ljubiti.

Talijanski liceji u Primorju i pitanje hrvatske ženske učiteljske škole.

Talijani imadu u Gorici žensku učiteljsku školu. Talijani imaju u Trstu ženski licej, gdje mogu licejke polagati ispite za učiteljice. (Pred malo vremena imenovalo je Ministarstvo i posebno ispitno povjerenstvo za te ispite; kao predsjednik je c. kr. pokr. školski nadzornik Ravalico). Talijani imaju u Puli ženski licej. C. kr. pokr. škol. vijeće naredbom od 30. IX. 1908. br. 808/1 dozvolilo je puljskim licejkama, koje imaju licejski ispit zrelosti, da mogu kod c. kr. učit. muških i ženskih škola polagati ispit zrelosti za učiteljice. Sada je zem. odbor dozvolio, da se na liceju u Puli otvori tečaj za učiteljice a to za one licejke, koje su dobrim uspjehom učinile ispit zrelosti na liceju; tu svoju dozvolu poslalo ze zem. odbor na predsjedništvo c. kr. pokr. škol. vijeća u Trstu s molbom, da ju potvrdi i da se dozvoli licejkama, neka polažu ispit zrelosti na c. kr. ženskom učit. u Gorici (tal.)

Tako imadu talijani tri zavoda (u Gorici, Trstu i Puli), gdje im se mogu kćeri uzgajati, polagati licejsku maturu i izobrazivati se za učiteljice.

A Hrvati, većina žiteljstva Istre? Oni imaju veliku ništicu.

Učiteljstvo »Narodne Prosvjete« sakupljeno na glavnoj skupštini u Puli 4. i 5. lipnja 1906. zaključilo bijaše: »Umoljavaju se c. kr. škol. oblasti, da uz muško hrvatsko učiteljište za Istru ustroje i žensko, koje bi se otvaralo ako ne svake, a to bar svake druge godine«. Tu našu rezoluciju razaslasmo na odlučujuće i savjetujuće stranke i na predstavnike našega hrv. naroda u Istri. A kakva sudbina zadesila je tu našu rezoluciju?

Vladi razložismo, da ne će niti pare potrošiti za taj novi zavod, ako ga združi s hrv. muškom učiteljskom školom u Istri (kako se združuju i drugud po Austriji). Ne mislimo, da bi kandidati i kandidatkinje u istoj školi sjedjeli, nego da bi se i jedno i drugo učiteljište namjestilo u jednu zgradu sa dva glavna ulaza: na jedan bi ulazile i izlazile kandidatkinje, a na drugi kandidati; jednom i drugom zavodu bio bi ravnatelj jedan i zajednički profesorski zbor, zajednički kabineti, zajednička knjižnica, zajedničko gombalište, zajednički vrt za gospodarstvo. Vlada bi trošila više samo za jednu c. kr. vježb. učiteljicu. Vlada nam nije službeno ništa odgovorila na taj naš pravedni zahtjev, ali jedan njezin član reko nam, da će vlada gotovo tu stvar uzeti kao svoju, kad bude muška učit. škola za Istru potpuna (bio onda samo 1 razred). Mi nismo ljudi nagli, pa se zadovoljismo i s time i čekasmo. Istodobno obratili smo se i na naše političko društvo, da se kao izvršujuće tijelo narodnoga mišljenja zauzme za realizovanje te naše narodne želje.

A što je učinilo političko društvo, nije nam poznato. Strah nas je, da se nije zauzelo za to, da se žensko učiteljište smjesti uz muško, jer bi se time prejudiciralo sjedište muškoga učiteljišta u Kastvu, nego će valjda nastupiti za posebno žensko učiteljište za Istru. A znate li, što će reći zauzeti se za posebno žensko učiteljište u Istri? To će reći biti proti njegovu ustanovljenju, jer nam vlada nikad ne će dati posebno žensko učiteljište za Istru. (Češka, 6 milijuna ljudi, ima samo dva ženska učiteljišta.)

Naši neki ljudi nađoše iz toga labirinta izlaz, vrlo političan izlaz.

Evo ga: Muška učiteljska škola od 4 tečaja snizit će se na školu od 2 tečaja; jedne godine bit će 1. i 3., a druge 2. i 4.; istodobno otvarat će se na isti način i žensko učiteljište od dva tečaja; samo na taj način spasit će se gradić Kastav, jer kad sada ima (??) stanova za mušku učit. školu od 4 tečaja, bit će ih i poslije, kad budu dva muška tečaja i dva ženska, jer $2+2=4$, a $4=4$.

Dakle okrnjiti muško učiteljište, poći natrag ko raci, a za lijepe oči — čigove?

Ali nek ne varaju sami sebe. Kastva ni s ovom formulom lje ne spase, jer kad sada moraju radi pomanjkanja stanova po dva kandidata spavati u jednom krevetu, kako će poslije uz isti broj tečajeva učiniti, kad budu momci i djevojke? A kamo sa repetentima? A otkle uzeti učitelje u onoj godini, kad ne bude mature? (jer bi po ovoj hipotezi bila matura svake druge godine).

U ime hrvatskoga naroda u Istri zahtijevamo od vlade neka uz hrvatsku potpunu mušku školu otvori i žensku učiteljsku školu bar od dva tečaja.

Na opasku: »Tko vas je ovlastio, da vi u ime hrvatskoga naroda u Istri govorite«? odgovaramo: »Naša hrvatska svijest i naše hrv. rodoljubno čuvstvo«.

Bezobzirni rodoljub.

Kongres slavenskog učiteljstva u Pragu.

Dne 9.—14. kolovoza prošle godine bijaše u Pragu kongres slavenskoga učiteljstva. Odavna se već govori i želi, da se bolje uzajamno upoznaju i da češće opće međusobno pojedini slavenski narodi. Slavenska uzajamnost je doista do sada veoma neznatna, premda se o njoj tako često i gorljivo govori. U časovima oduševljenja rado govorimo o slavenskoj braći, o kulturnom zagrljaju svega Slavenstva, o slavenskoj budućnosti. To je krasan san, koji se može i ostvariti, ali ne nikako bez napornoga rada pripravnoga. Slavenski narodi moraju se ponajprije dobro poznavati, južni Slaven valja da shvati izrazite osobitosti zapadnoga i sjevernoga Slavena i obratno, da se onda mogu kulturno združiti na osnovi uzajamnoga poznavanja, koje će ojačati i očeličiti pas plemenske srodnosti. Tražiti zajedničke interese, koji nas zbližuju, neka bude daljni korak uzajamnosti praktične, plodne činjenicama.

Skupština slavenskog učiteljstva u kolovozu, koju sazvaše i pripraviše češki učitelji, radila je za ojačanje slavenske uzajamnosti uspješno i znatno. Na kongresu bijaše u lijepom broju učitelja svih slav. naroda. Svestrano i temeljito se raspravilo pitanje narodnoga odgoja; također bje osnovana »Sveza slavenskoga učiteljstva u Austriji«.

Nada sve je potrebito, da je učitelju jasna bitnost narodnoga uzgoja, pa da se polag toga ravna u svom odgojnom radu. Budu li pojedini slavenski narodi snažni i zreli, porast će također važnost i utjecaj Slavenstva u opće, dakako i utjecaj politički. Potrebito je dakle nastojati, da se pridignu slavenski narodi, pri čemu valja osobito paziti na individualnost svakoga pojedinoga naroda, valja paziti na njegova osobita, individualna svojstva, sposobnosti i potrebe. Pojam narodnosti ima šire značenje, nego što se obično sudi: »Danas u pojmu narodnosti ne vidimo samo jezik, historijsku svijest, rodoljubni zanos i boj za političko izjednačenje. Danas svodimo u pojam narodnosti sve jedinice narodnoga života, koje sačinjavaju njegovu kulturu«. A razvijati i pospješivati

te jedinice, voditi svestrani razvoj naroda je zadaća narodnog uzgoja, koja mora biti raširena u jednakoj mjeri, kaošto je pojam narodnosti postao širi. Mora se obazirati na sve uvjete, na kojima se osniva prirodni, slobodni i energični razvoj naroda, na uvjete životne (biologijske); birat će i sredstva, koja odgovaraju narodnim potrebama i sposobnostima. Narodni odgoj u tom opsežnom i dubokom smislu predpostavlja dakako potanko i temeljito poznavanje spomenutih uvjeta i potreba narodnih; samo ako na tom temelju bude sagrađen, može polučiti svoju svrhu.

Tako je po prilici označio predsjednik kongresa, učitelj J. Černý, idejni temelj skupštinskoga raspravljanja. Dionici sastanka su pako u tri odsjeka potanje raspravili pitanje narodnoga odgoja. Većim je dijelom taj posao provelo češko učiteljstvo. U 1. sekciji raspravljalo se o narodnosti i njenom znamenovanju u odgoju, u 2. o narodnom uzgoju u školi, a u 3. odsjeku o narodnom odgoju izvan škole. Misli i prijedlozi bijahu onda kao plod rasprava predloženi plenarnoj (skupnoj) sjednici, koja ih je i prihvatila. Njima je sebi učiteljstvo postavilo visoki i krasni cilj, da sagradi čvrsti narodni sustav odgojni, narodnu pedagogiku, obvezavši se također, da će žilavo i ustrajno na njoj raditi.

Osnutak Sveze slavenskoga učiteljstva u Austriji, što se je na kongresu provelo, također je događaj veoma znamenit. Stvoreno je udruženje, komu je zadaća, da zbliži slavenske učitelje u Austriji za složan rad na korist škole i odgoja, da im omogući upoznanje drugih slavenskih naroda izmjenom časopisa i knjiga, izdavanje dobrih udžbenika slavenskih jezika, potporama za putovanja, organizacijom osobnoga saobraćaja. Budući će sveučilišni učiteljski kursi biti u Ljubljani, a buduća glavna skupština »Sveze« u Krakovu.

Tim je kongresom dokazalo slavensko, a osobito češko učiteljstvo, da hoće i znade raditi iskreno i promišljeno za slavensku budućnost.

Njegovu radu želimo dobru sreću.

Po »Vzdělání lidu«.

Što zahtijevaju učitelji u Austriji?

Pod ovim natpisom piše jedan austrijski učitelj u »Deutsch-österreichischen Lehrerzeitung-u« ovo: 1. Mi zahtijevamo, da budemo u plaći izjednačeni s četiri najniže kategorije državnih činovnika, od kojih mnogi mogu dokazati, da su svoje obrazovanje stekli samo u pučkoj školi, dok učitelj ima srednjoškolsku obrazovanost. 2. Mi zahtijevamo, da budemo izjednačeni sa školskim podvornicima grada Beča, koji za postignuće cijele mirovine trebaju da služe samo 35 godina, a k tomu još dobivaju potpunu stanarinu. Učitelji moraju služiti 40 godina (u Istri 35), a onda im se daje polovica stanarine. 3. Mi zahtijevamo, da nam se u mirovinu uračuna sve službovno vrijeme od prvoga dana službe. Svim činovnicima, pa i podvornicima uračunava se u mirovinu i ono vrijeme, što su ga proveli u privremenom svojstvu. No dok poštanski praktikant i željeznički aspirant u vrijeme prakse ne vrše službe, koja bi bila skopčana s odgovornošću, mora mladi učitelj odmah od prvog dana pod osobnom odgovornošću obučavati u jednom razredu, mora dakle vršiti istu službu, kaošto i najstariji drug njegov. *Bar.*

Plaće c. kr. kotarskih školskih nadzornika.

C. kr. kotarskim školskim nadzornikom može postati profesor ili pučki i građanski učitelj (bilo pokrajinski ili državni) i to samo za 6 godina. Ljubi li mu se, da ostane i nadalje nadzornikom i ako je po volji školskim oblastima, nadzorniku je i dalje, a plaću ima, kakvu je imao prije, nego je postao nadzornikom, t. j. profesorsku, ako je bio profesorom, a učiteljsku, ako je bio učiteljem. Povrh toga ima par stotina kao paušal, ali taj paušal ne dostaje ni jednome nadzorniku za troškove prigodom inšpekcija. Zato se je događalo, a događa se i danas, da se svatko, tko iole može — bio on profesor ili učitelj — otimlje časti kot. škol. nadzornika, ili ako se je primi, vrši svoje dužnosti prema plaći: mislim reći, inšpicira škole skokom, letimice, na brzu ruku, jer nema novaca, da se više vremena zadrži vani na inšpekciji. Otuda dolazi, da gotovo ni nemamo nadzornika, kakovi bi morali biti i kakovim ih mi pomišljamo, nego ima svaki kapetanat u nadzorniku po jednoga činovnika više, i to je sve. Nadzornici bi htjeli, da im se plaće urede, i toga im nitko ne može zamjeriti. U drugu ruku bi htjeli, da budu stalno namješteni, da ih školska oblast nakon 6 godina ne pošalje natrag u prvašnju službu, kad već izađu nekako iz školske prakse; htjeli bi dakle, da se iz kotarskih nadzornika učini posebna kasta činovnika.

Da se prije dovinu svoga cilja, udružiše se kot. nadzornici Austrije. Dne 7. 12. 1908. držali su skupštinu u Beču. Prisutno bijaše do 200 članova iz svih krunovina Austrije. Deputacija, koja se poklonila vođi ministarstva nastave, dobila je povoljan odgovor. Nadzornici zahtijevaju plaće državnih činovnika od devetoga do šestoga čina.

Većina učiteljstva u Austriji izrekla se proti definitivnom namještivanju kot. nadzornika, a i Česi se protive. Ne znam, kakav udes će zadesiti taj zakonski nacrt u parlamentu. Ni mi nismo vrlo zauzeti za to, da se od kot. nadzornika učini posebna kasta činovnika, jer nas je strah, da bi se od nadzorničke časti sve to više isključivali pučki i građanski učitelji. Sasvim tim jesmo odlučno za to, da se financijalno stanje njihovo popravi i to tako, da im se po tarifi plaća za svaki putni trošak, kad idu na inspekciju — što danas ne biva. Maksimum bi se imao dakako odrediti i utanačiti, kaošto i to, koliko im se ima uračunati od toga maksimuma u penziju.

Čini nam se pako pravednim, da nadzornicima ostane plaća ko do sada, t. j. da profesor-nadzornik ima profesorsku, a učitelj-nadzornik učiteljsku plaću, a putni troškovi nek se odmjeruju po istoj ljestvici i za jedne i za druge radi jednakoga rada i nek se jednaki iznosi za jedne i druge uračunavaju u penziju.

Nadzornik in spe.

NAUČNA BIBLIOTEKA
PULA

Državno uzor-gospodarstvo u Pazinu (Dubravica).

Na istočnoj strani Pazin grada, odaljeno 1½ km, a na cesti, koja vodi preko Učke na Rijeku, leži državno uzor-gospodarstvo Dubravica. Ovaj je posjed bio vlasništvo Vratovića iz Pule, s toga mu ostalo u narodu ime »villa Vratović«; od Vratovića ga kupilo god. 1906. Gospodarsko društvo u Pazinu, te ga iste godine dalo državi u najam za vrijeme od 20 godina, da ona na njem uredi uzor-gospodarstvo.

Ovo gospodarstvo mjeri oko 20½ ha, a većinom je suvisli komad.

Vlada je u prvom početku na ovo imanje postavila upraviteljem putujućeg učitelja poljodjelstva Fr. Trampuža. I otprije bio je poznat učitelj Trampuž kao vrsni strukovnjak u poljodjeljstvu, ali ovdje je on u kratko vrijeme pokazao svoje strukovne vrline i svoj stvaralački duh. Imanje opstojalo je i prije, ali bilo to imanje kao većina naših imanja, koja se obdjelavaju po patrijarhalnom načinu: sadio se krumpir uz trs, ločika uz repu, a ugari bili obrašteni korovom i kupinom; ovdje se širila bara, tamo se sterale jaruge, a zemlja se runila niz obronke. Ovo je valjalo najprije sve popraviti. Danas jaruga i bara nestalo, zemlja se ne runi, a bočine su zbite, a po njima raste trava, koja se kosi i daje izvrsno sijeno. Kroz imanje vodi put, a puteljci i utrenici križaju se na sve strane. Svaka vrsta kulture ima određeno mjesto: onamo je vinograd, tamo voćnjak, obaške loznjak, obaške cjepionik, ali sve u njekoj svezi, sve tako vještački smješteno, da je opet sve međusobom spojeno.

Uz zgradu za stanovanje podignute su, odnosno preuređene i nuzgredne gospodarske zgrade: mlijekarnica, suša, sjenik, štala i svinjac.

Kako je pako cio posjed podijeljen u pojedine odsjeke, razabrat ćeš iz ovog prikaza. Određeno je 32 a zemljišta za razno povrće. U ovom odjelu dobiješ svake vrsti povrća: od obične ločike do kao palac debelih i slasnih šparoga, graha i graška, zelja i kupusa, jagoda i rajčica, te uopće svega, što spada na vrtlarstvo. Provideno je i za ugodnu šetnju i slatku dokolicu! Eno ti na ulazu ne dvorište, nego cvijetnjak, a uz njega 13 a parka, gdje se možeš za dokolice uz lijepu knjigu naužiti slatka odmora, ili iz znatiželjnosti iz sjenice promatrati prolaznike. Ima 1 ha 50 a rasadnika voćaka; 1 ha 70 a polja za uzgoj krmnih bilina, po kojem su posađene visoke voćke. Za žitarice ima 1 ha 75 a oranica. Najljepši i najpoučniji je predio za uzgoj loza. Na brežuljak oslonio se 1 ha 80 a vinograda sa cijepanim američkim lozama, a podno njega pruža se 65 a matičnjaka i 30 a rasadnika loza. Začudno je, kako tu loze rastu uza sve to, da nije zemljište najbolje vrsti. Divljake potjeraju rozge duge do 8 m. Kad su sadili za matičnjak američke loze, postavili su ti, moj brajne, ogromne kolce, visoke 5—6 m. Vidjeli ovo njekoji seljaci, pa će jedan upravitelju:

»Ma gospodine, zač dajete tako visoke kolce? To je škoda«.

Kad mu upravitelj kažao, da su kolci još preniski i da će rozge nadmašiti kolce, on nekako pun samosvijesti usklikne:

»Ala obesite me na onaj kolac, ako rozge narastu do vrha«.

Loze ne samo nadvisile kolce, nego se još morale obavijati niz kolce. Što si je morao misliti onaj naš čovjek, kad je to vidio? Eto za njega bilo to čudo, ali ujedno i lijepa pouka.

Na istom gospodarstvu ima 3 ha 30 a livada sa visokim stablima voćaka; tu se kosi potrebito sijeno za marvu; osim toga je 4 ha 50 a pašnjaka. Šuma stere se po brežuljku, a ima je 4 ha 50 a. Zemljište pako, koje se nije moglo drukčije upotrebiti, biva 20 a, pustilo se za gojidbu lješnjaka.

Razumijeva se po sebi, da se uz ratarstvo goji i marva. Zaviriš li u racijonalno sagrađenu štalu, opazit ćeš tamo: 1 bika, 7 krava muzara i 2 vola za oranje i teglenje na gospodarstvu. Ima tu i maleni moderni svinjac a u njemu: nerast i krmača za rasplod i 7 lijepih zaobljenih mladih krmaka engleske pasmine. Nalazi se i mlijekarna, u kojoj možeš vidjeti racijonalne strojeve za mlijekarstvo, a osim ovih može se vidjeti i sve druge gospodarske strojeve, potrebite u malom gospodarstvu. U malom gospodarstvu rekoh, jer ovo je gospodarstvo tako i uređeno, da time i odgovara svrsi, za koju je i postavljeno, jer ono ima pred očima malena gospodarstva, kako što ih nalazimo širom Istre. I baš naši gospodari naći će si tu uzor.

Već je prve godine vlada privoljela, da se prima na ovo gospodarstvo svake godine 6—8 mladića, u dobi od 16—30 godina, kao ratarski učenici. Gospodarstvo daje im hranu i stan badava, a na gospodarstvu ostanu 11 mjeseci t. j. od 15. siječnja do 15. prosinca. Ovi se naučnici pouče u svim granama gospodarstva i stočarstva, a obuka nije teoretična, već praktična; svaki učenik radi, radi pod nadzorom upravitelja i njegovih pomoćnika. Osim rada po danu, drži im se na veče i u kišovite dane pouka u gospodarstvu; oni bilježe u posebne pisanke ono, što su praktično naučili. Poviše ustanovljena je za njih i opetovnica, škola na veče i to trikrat na tjedan, a poučava ih nadučitelj hrv. pučke škole, Matanić Petar, u jeziku (osobitim obzirom na pismene sastavke), u računstvu, geometriji, zemljopisu itd. uopće u svemu, što treba da znade valjan i dobar gospodar. Od neprocjenjive je vrijednosti ovaj tečaj za svakog našeg ratara, pa je na učiteljstvu, da nastoji u tom obziru, da se što više mladića ondje uzgoji za buduće gospodare, a oni će onda preporoditi u gospodarskom pogledu našu Istru.

Nu na ovaj tečaj prima se najviše do 8 naučnika, a to je tako malen broj za cijelu Istru, da iščezava korist obzirom na potrebu. Vlada bi morala ustrojiti nižu gospodarsku školu, u koju bi se moglo primiti najmanje 30 učenika. Kod ovog su gospodarstva svi uvjeti za to, pa zašto to vlada ne

čini? Ona to ne čini i ne će tako dugo, dok se o tome šuti i ne prinukaju, da to izvede. Naši su zastupnici prvi pozvani, da u tom obziru poduzmu shodne korake kod vlade. Ratarska nam je škola neophodno potrebita u Istri, ako ne ćemo doživjeti, da nam imanja opuste. Žalosna je činjenica, da gospodarstvo širom Istre danomice propada; mladi naraštaj pušta rodnu kuću, pa će ti bilo u financu, bilo u kakvu službicu, ćak bježi u grad za radnika, jer radeći na vlastitom posjedu, radi skoro badava, te ako točno računa, njegova nadnica ne prekorači 40 h dnevno. Ovomu je uz druge jedan od glavnih uzroka patrijarhalno obdjelavanje polja i potpuno neznanje u racijonalnom gospodarstvu.

Što dakle?

Nešto valja početi raditi. Naši zastupnici i drugi uplivni faktori neka se zauzmu, ali odlučno, da se u Pazinu, u tom srcu Istre, podigne ratarska škola. A ti moj narodni trudbeniče — pučki učitelju — kad ti se zgoda pruži da dođeš u Pazin, navrati se u Dubravicu, da pogledaš uzor gospodarstvo. Naučit ćeš štošta, imadeš li pako školski vrt, ne samo da ćeš mnogo naučiti, nego ćeš tu opaziti i svoje eventualne pogriješke, pa ćeš korak naprijed. Kad ti se prilika pruži, da dođeš u društvo sa svojim seljanima, a ti ih prati na gospodarstvo, pokaži im sve, što tebi znano, a što nije, to će ti na gospodarstvu s velikim veseljem pokazati ili upravitelj ili njegovi zamjenici. Makar i sakupi nekoliko mještana, pa idi s njima navlaš pogledati. Nukaj narod svakom prilikom, da kad ide u Pazin, neka ne sjedi iza obavljena posla u krčmi, toj našoj propasti, već neka ide na Dubravicu, bit će mu bolje za dušu i tijelo. On će tamo vidjeti dobro gojene krave muzare, a ujedno će saznati, da ih se ne hrani s najfinijim sjenom, kako to možda on misli, ili kod kuće radi, a krave mu ipak mršave, nego, da se tu krave hrane i isječenom slamom pomješanom s ukislim lišćem peše, nevaljalim lišćem zelja i zdrobljenom pešom. Kad je jednom jedan seljak vidio ovo ukislo lišće, uskliknuo je: »Aj poboga, toga krave ne će jist!« Krave ga jedu i to još pomiješano sa slamom.

Nagovaraj tvoje seljane, neka oni svoje sinove šalju na ratarski tečaj, pa kad im se povrate kući, ne će tada pobjeći za radnika u grad ili za budi kakvog slugana, već će oni raditi kod kuće, podignut će očevinu i bit će — ne ko dosada tuđi robovi — nego maleni knezovi — neodvisni posjednici.

Matanić.

Pitanje sjedišta hrvatske učiteljske škole za Istru.

Đaci hrv. učiteljske škole u Kastvu poslali su i Hrv. učit. društvu, »Narodna Prosvjeta za Istru u Pazinu« spomenicu, što ju niže donašamo. O spomenici raspravljalo je pod predsjedanjem kotar. učit. predstavnika učiteljstvo ovih kotara: Pazin, Pula, Poreč,

Kopar, Lošinj i Krk. Posvuda je prihvaćena rezolucija, da društvo učini shodne korake za premještenje učiteljišta u shodnije mjesto, i da se spomenica đaka tiska u »Narodnoj Prosvjeti«, što ovime i činimo.

»Pod dojmom spoznaja, da prilike i duh sadašnjega doba polažu na dužnost pučkog učitelja veliku težinu i velike pretenzije, te osvjedočeni, da nam ambijenat ovog mjesta ne može da pruži onoga, što bi morala da poda okolina đaku, sakupismo se, te stvorismo slijedeću:

Spomenicu.

Molimo, a u ime naroda i njegovoga napretka tražimo, da se učiteljska škola ne podigne u Kastvu, jer ovaj ne odgovara ni za koju srednju, a najmanje pako za jednu učiteljsku školu, s razloga, što ovo mjestance

a) niti iz daleka ne odgovara pedagoškim zahtjevima. Đaci su ovdje prepušteni sami sebi; ne mogu da dobiju pogleda na život i svijet; nemaju nikakvih pobuda za kulturne osjećaje; ne dolaze u dodir s inteligencijom, te im je skroz nemoguće, da si steku onu okretnost, koju mora svaki učiteljski kandidat da sa sobom donese, kad stupi na polje rada, kad nastupi svoju službu. Samim su ambijentom, u kojem se kreću, moralno prisiljeni, da padnu u duševno mrtvilo i čamu ili da u zapušenim krčmama trate vrijeme i truju život.

b) Komunikacije su ovog mjesta vrlo loše ili bolje nikakve.

c) Sadašnji kontigenat preparandista, koji su nastanjeni u Kastvu, iznaša oko 60, pa i ovi jedva da su našli stana, a ima slučaj, gdje zbog nedostatka stanova, dvojica u jednom krevetu spavaju, nekoliko đaka stanuje s istoga razloga u krčmi. Što bi bilo istom onda, kad bi broj đaka narasao do stotine?!

d) Sobe ne odgovaraju higijenskim propisima; nemaju dosta svijetla, nijesu dovoljno prostrane. Ima slučaj, gdje se kandidat radi preuske sobe u krevetu niti ispružit ne može! Ima soba, u kojima đaci stanuju nad živinskim stajama.

e) Stanovi su razmjerno preskupi. Dok đaci u Pazinu i u Kopru plaćaju u prosjeku mjesečnih 36 K, plaćaju u Kastvu 42 K. Ima među namu đaka, koji su u Kopru plaćali mjesečno za stan 28 K, dok ovdje moraju 40 K. Stanodavke provele su među sobom organizaciju, te nikoja ne smije da primi đaka ispod stanovite cijene. Da se ovdje učiteljska škola sagradi, gazdarice bi nas, siromašne seljačke sinove, još većma gulile. Mi bi i naši budući sudrugovi došli pred tešku dilemu: ili se pokoravati egoizmu stanodavka ili napustiti školu!!

f) Otkad su ovdješnji ljudi saznali, da se među nama pokrenula ideja, da se učiteljska škola makne iz Kastva, zaprijetili nam, da će otsele nama i našim došastim sudrugovima biti ogorčan i oteščan život.

g) Da se Kastav do grada nikad razvit ne će, o tom nitko ne sumnja, jer je izoliran i nema uvjeta za razvoj.

Uvaživ sve navedene razloge i činjenice, te obzirom na to, da je učiteljska škola narodna institucija, cijenimo se u pravu i ćutimo dužnima tražiti, da se udovolji našim željama i zahtjevima, jer želje naše želje su ogromne većine našega naroda u Istri. U protivnom slučaju bili bismo prisiljeni, da posegnemo za najskrajnijim sredstvima, te da najenergičnije tjeramo mak na konac.

KASTAV, dne 12. I. 1909.

Slijede potpisi šezdesetorice đaka.

Dalmatinska pokrajinska učiteljska konferencija.

Prošle godine od 7. do 12. rujna obdržavala se u Arbanasima kod Zadra sedma pokrajinska učiteljska konferencija. Poslovni red imao je 20 točaka. Uz konferenciju bila je priređena također izložba ženskih ručnih radnja. Na skupštinu bilo je pozvano do 90 članova. Dne 6. rujna bio je predsastanak. Članovi su imali prilike, da učine dva izleta; jedan u okolicu Zadra na šumske državne nasade, a drugi u Vranu. Kod izleta pratili su ih državni vještaci, koji su im išli u svemu na ruku. Konferenciju su počastili poglavice državnih, pokrajinskih i crkvenih vlasti i nekoja gg. narodni zastupnici. Predsjednik konferencije bio je pokrajinski školski nadzornik g. Antun vitez Ströll. Glavnije točke poslovnoga reda bile su: Crtanje u pučkoj školi po slobodnijim metodama; ustanoviti normalne osnove za pučke škole i za ponavljaonice; na koji bi se način moglo najbolje udesiti poučavanje zemljopisa po odsjecima, a ostalih stvarnih nauka po ciklusima u raznim vrstama općih pučkih škola; o načelima, po kojima se mogu prirediti posebne nastavne osnove na temelju normalnih; raspoređenje računskog učiva u raznim kategorijama općih pučkih škola po Močnik-Kraus-Habernalovoj računici s obzirom na zahtjeve nastavnih osnova; postaviti temeljna načela, po kojima bi se imao sastaviti školski red (§ 86. def. škol. i nast. reda); ustanoviti, koliko je moguće jednolične nazive za razne vrste ženskih ručnih radnja u pučkim školama; o poučavanju analfabeta po Anderlićevoj metodi.

Iz govora predsjednikova doznajemo, da je zadnja pokrajinska konferenca bila prije 8 godina t. j. 1900. Vlada daje 300.000 K za pučko školstvo u Dalmaciji. Troškovi za pučku nastavu za godinu 1908 iznose oko 1,600.000 kruna. Koncem godine 1907. bilo je u pokrajini 430 javnih i 25 privatnih općih pučkih škola, a uz to 6 javnih i 2 privatne građanske škole. Građanske škole polazilo je 401 dijete, a pučke 55802 djece. Na građanskim školama bilo je namješteno 33, a na pučkim školama 789 učiteljskih sila. U ovom nisu računani redoviti ni pomoćni učitelji vjere, ni pomoćne učiteljice za ženski ručni rad, a ni drugi pomoćni učitelji.

U cijeloj Dalmaciji ima 9·6% pučanstva u pučkim školama. Prama broju pučanstva faktično pohađa školu samo 69%. Na četvornom kilometru je 44 djece, što polaze pučku školu. U Dalmaciji pak ima 46 stanovnika na četvornom kilometru Poprečno dolazi 71 dijete na svakog nastavnika pučkih, škola. —

U završnom govoru rekao je predsjednik između ostalog: Radi što boljeg uspjeha u školi potrebito je pak, da učitelj bude izrazita pedagoška ličnost; da se po vlastitom proučavanju dječje duše i razmatraju narodnih potreba osovi na vlastite noge. Tko samo ponavlja, što je od drugih čuo može biti dobar pedagoški fonograf, ali nije dobar učitelj. Svoje, pa i tuđe

znanje i iskustvo treba znati prilagoditi raznim prilikama. Istaknuo sam ovo, da napomenem, koliko se zahtijeva od pravoga učitelja, i kako je težak put što vodi k savršenstvu u učiteljskoj struci.

Savršenstvo je dakako ideal, za kojim je težiti, i ako ga se ne može postići. Da se njemu što više približimo, nije druge nego neprestano se boriti, da se uklone zapreke, što se nađu na putu. Ali ništa za to. U borbi je život. Vi ste, gospodo, tome već navikli. Poteškoće nijesu slomile vašu volju: vi nijeste klonuli duhom. Ustrajte u dobru, u nadi bolje budućnosti.

Kad se vratite svojim kućama, kazujte o ovoj našoj konferenciji svojim drugovima i drugaricama i izručite im moje pozdrave!

Barbalić.

Naše školske sgrade.

Članak »Moderna uzor-škola u Istri« u posljednjem broju »Narodne Prosvjete«, prizvao mi u pamet jednu anekdotu od prošlih praznika. Sastao sam se naime sa kolegom Š. — bratom Slovencem iz Štajerske, koji se upravo vraćao iz naučnog putovanja iz Švicarske, te razlažuć mi tamošnje školske prilike u tako ružičnim bojama, da sam više puta duboko iz srca uzdahnuo, kad će kod nas biti tako, med ostalim ga upitah, kakove su tamo školske zgrade.

— Prave univerze nasproti našim na Štajerskem; mi ih še sto let nevstignemo, odgovori ovaj.

— A jeste li vidjeli naše školske zgrade po Istri? upitah dalje.

— Vi pa še sto let nevstignete nas na Štajerskem.

— To znači, da mi ne ćemo dostignuti u tom pogledu Švicu još cijelih dvjesta godina, primjetih bolno.

Nego tu ne koristi kukati, tu bi se jednom trebalo ozbiljno prihvatiti posla, da se tu stvar u red privede. Iskustvo nas uči, da se žalibože od nekih naših općina ne da ništa očekivati i da će proći valjda i preko dvjesta godina, ne da dostignemo Švicu, nego da se i korak dalje pomaknemo. Poznamo neke naše škole već preko 30 godina, koje su već tad bile nikakve, a kakve ćete da budu sada, al su ipak za »školu« dobre.

Trebalo bi promijeniti zakon, da sama zemlja preuzme školske zgrade u svoju režiju, pa makar na trošak dotičnih općina. Od novog sabora očekujemo, da će i u tom pogledu štogod korisna učiniti.

Bodul.

Statistika gimn. i realki početkom škol. god. 1908=09. u Austriji.

Pokrajine i broj stanovnika (god. 1907.)	Gimnazije													Realke	
	Muška gimnazija	Broj učenika	Ženska gimnazija	Broj učenica	Realne gimnazije	Broj učenika	Realke i više gimnazije	Broj učenika	Realna gimnazija i viša realka	Broj učenika	Ukupni broj gimnazija i nastavni jezik	Ukupni broj učenika	Ukupni broj učenica	Realke i nastavni im jezik	Broj učenika
Donja Austrija 3,401.574	24	8892	1	332	4	742	6	1683	—	—	35 njem.	11317	332	23 njem.	9021
Gornja Austrija 853.821	7	1973	—	—	1	217	—	—	—	—	8 njem.	2190	—	2 njem.	746
Salcburg 209.004	2	557	—	—	—	—	—	—	—	—	2 njem.	557	—	1 njem.	322
Štajerska 1,415.620	10	3070	—	—	—	—	—	—	—	—	10 { 9 njem. 1 nj.-sl.	3070	—	7 njem.	1676
Koruška 374.923	3	969	—	—	—	—	—	—	—	—	3 njem.	969	—	1 njem.	397
Kranjska 518.856	7	2026	—	—	—	—	—	—	—	—	7 { 2 njem. 1 slov. 4 nj.-sl.	2026	—	2 njem.	799
Primorje Trst 196.952 Gorica 244.487 Istra 369.464	6	2387	—	—	—	—	—	—	1	175	7 { 3 njem. 3 tal. 1 hrv.	2562	—	4 { 3 njem. 1 tal. (1 tal.)*	1961
Tirol i Voralberg 1,033.748	12	3425	—	—	—	—	—	—	—	—	12 { 9 njem. 2 talij. 1 nj.-ta.	3425	—	5 { 4 njem. 1 tal.	900
Češka 6,610.594	54	13549 (od tih 563 učenice)	3	573	8	1900	4	1146	—	—	69 { 32 njem. 36 češk. 1 češ.-nj.	16032	{ 563 573 1136	44 { 16 njem. 28 češ.	15169
Moravska 2,553.405	30	7936	—	—		—	—	—	—	—	30 { 14 njem. 16 češk.	7936	—	33 { 16 njem. 17 češ.	8900
Šleska 736.996	8	1969	—	—	—	—	—	—	—	—	8 { 6 njem. 1 češka 1 poljs.	1969	—	4 njem.	1511
Galicija 7.817.005	54	30633	8	1413	—	—	—	—	—	—	62 { 1 njem. 55 polj. 6 rut.	30633	1413	11 poljskih	3764
Bukovina 783 252	9	4561	—	—	1	87	—	—	—	—	10 { 4 njem. 1 rut. 5 utrakv.	4648	—	1 njem.	719
Dalmacija 625.948	5	1412	—	—	—	—	—	—	—	—	5 { 1 talij. 4 hrvat.	1412	—	2 { 1 talij. 1 hrvat.	489
Cislajtanija 27,725.749	231	83359	12	2318	14	2946	10	2829	1	175	268 { 127 njem. 53 češke 56 polj. 6 taiij. 7 ruten. 5 hrvat. 1 slov. 12 utrakv.	88746	2881	141 { 79 njem. 45 češk. 11 polj. 4 tal. 1 hrv. 1 utrakv.	46375
												91627			

* u Pazinu ubrojena u gimnazije.

Književne obavijesti.

Mladi Istran br. 2.

U ovom broju je na prvom mjestu »Priča o sirotanu Iviću«; napisao ju je naš pjesnik Rikard Katalinić-Jeretov.

Sirotan Ivić dolazi do kovačije; kovač ga otpravi. Sirotan dođe k »noštromu«; on ga pogladi i otpravi. Sirotan se uputi k pastiru; i on ga ljubezno otpusti. Napokon dođe siroče k sv. Petru u nebo.

Dočim su ga spomenuta trojica ljubezno primila, »zamljaska nekud stari sv. Petar« . . »koji je uvijek od navike onako mrmljao«. Taj čangrižljivi sv. Petar pođe k Isusu, pa mu pripovjedi o sirotanu i »nasmija se slatko«. —

Prije svega to nije naravski; jedan, koji »mljaska«, koji uvijek »mrmlje«, taj se ne može neposredno zatim, kad je govor o istoj stvari — »slatko nasmijati«.

U drugu ruku ne pojmim, zašto da baš sv. Petar bude onako nečovječan, okrutan, (ne znam dopatka za biće, koje se smije ubogaru, kad za pomoć prosi i zaštitu) s bijednim Ivom.

Ovu pričicu mogao je urednik tako promijeniti, da je vlastitost, koju je pripisao sv. Petru, prenio na — recimo — noštroma ili pastira, a vlastitost ovih ljudi na sv. Petra.

Dobar je drugi članak o potresu u Italiji. »Selo bez škole«, »Mali mučenik«, »Ubogi Toma«, »Tomo plače od sreće« lijepi su članci. »Kraljevićeva smrt« je također lijep sastavak. »Nad oblacima« je poučan članak. »Lutkica je umrla« od Barba Rike ne valja. »Što sam čuo, to i pripovijedam«, veli Barba Rike, no urednik kao učitelj dobro zna, da se ne smije djeci pripovijedati sve, što se čuje; čut će i vidjeti i sama djeca dosta zla — žalibože. — Ono, što piše »Tončić« pod naslovom »Iz moje torbice« vrlo je lijepo.

Bačić.

»Vijenac jedno- i dvoglasnih pjesama za mladež pučkih škola«.

Sabrao i dvoglasno uredio J. N. Sprachman, c. kr. učitelj glazbe.

Baš kao naručena izašla je ova pjevanka pred par dana i to u c. kr. nakladi škol. knjiga u Beču.

Cijena joj je 1 K 10 h. Da je 1 K, bilo bi ljepše i — bolje.

Steta također vječna, što knjiga nije vezana. Broširana je doduše dosta čvrsto, no ipak nema toliko otporne snage, a da bi bila kadra odrvati se zubu vremena, koji znade na škol. knjizi glodati do 6, a kadšto i više godina.

Knjiga je razdijeljena na 6 odsjeka (6 šk. godina), a na koncu ima zgodan dodatak.

Za svaku školsku godinu odmjereno je 15 pjesama. Što se tiče viših razreda, moglo je unići više komada, jer odraslija djeca brže shvaćaju. Gospodin je sastavljač valjda i imao ovo na umu, nu ipak je ostao pri jednakom broju, jer vježbanje u dvoglasnom pjevanju iziskuje svakako više vremena, nego li to biva pri jednoglasnom pjevanju.

Što se pako tiče izbora teksta i melodije, te njihovog međusobnog spoja, bio je g. Sprachman osobito sretne ruke.

Nije to bogme lak posao priudesiti knjigu za djecu pučke škole. Stotinu moraš imati obzira, dok izabereš zgodan tekst, a kad si ga našao, eto ti neprilike, u kakvo da ga zaodjeneš glazbeno ruho. Pri tome valja da u prvom redu paziš na to, u kojim se razmacima smije kretati melodija određena za stanovitu škol. godinu. Ovo u ostalom ne bi bila nikakva poteškoća, kad bi sastavljač smio sam da ishitri svoj napjev, nu ovdje se od njega zahtijeva, da upotrebljava lih narodne motive.

Je li g. sastavljač udovoljio ovom zahtjevu?

Jest, i to u potpunoj mjeri. Nema u ovoj pjevanci ni trunka tuđinštine, već golo narodno biserje, koje je marna ruka potražila u našem narodnom blagu.

Vrlo mi se sviđa i to, što je podmetnut kajdama čitavi tekst, a ne samo prva kitica. Ovako će djeca i nehotice gledati u kajdu, koja se nalazi nad pojedinim slogom. Ovdje mi je reći, da pjevanci manjka kratka uputa za pjevanje po kajdama. Njemačke pjevanke to imadu i ne bez svrhe.

Kako jur spomenusmo, udešene su pjesme za više razrede dvoglasno. Nekoji su za, a ima ih i proti dvoglasnom pjevanju u

pučkoj školi. Potonji vele, da je jednoglasno pjevanje nekud krepče, jedinstvenije.

»Unisono« doista na vanredan način djeluje svojom impozantnosti, no ja ipak dvoglasno pjevanje, i to s jednostavnog razloga, jer i naš puk u Istri te uopće u primorskim krajevima pjeva u — duettu.

Što da kažem o dodatku? »Slovenac i Hrvat za uvijek brat i brat«. Ove su nam riječi i mile i drage, pa će zacijelo svakog učitelja razveseliti, kad bude našao u pjevanci i nekoliko obljubljenih narodnih slovenskih pjesama.

Osim ovih ima nekoliko i hrvatskih narodnih popijevki i to za odraslu mladež.

Dodatkom moći će se okoristiti ponajpače naši učitelji orguljaši, jer je g. sastavljač umetnuo i nekoliko crkvenih komada i to za dva glasa.

Sve u sva. Knjiga je ova kao stvorena za dječije ruke, pa valja s toga i nastojati, da ju nabavi ako ne baš sva, a to barem velika većina naše školske mladeži.

M.

Vinogradarstvo.

Napisao Ivan Rittig, kr. vladin povjerenik za vinogradarstvo i voćarstvo, upravitelj petrinjske vinogradarske i voćarske škole. Ovu lijepu i korisnu knjigu predao je pisac na rasprodaju našoj *„Ćirilo-Metodskoj knjižari“, Zagreb, Preradovićev trg br. 4.* Cijena je knjizi K 2·50. Knjiga obuhvaća 13 tiskanih araka; u njoj ima 87 najnovijih i najvažnijih slika.

Knjigu smo dali na ocjenu strukovnjaku, c. kr. učitelju poljodjelstva i upravitelju »Uzornog gospodarstva u Pazinu«, gosp. Trampužu, i on nam o knjizi ovo piše:

»Pročitao sam knjigu. Što se struke tiče, nalazim ju posve dobrom i preporuke vrijednom, a to tim više, pošto — u koliko je meni poznato — hrv. litera ura ovako sistematično izrađene knjige do sada nije imala. Vidi se, da je knjiga napisana od stručnjaka, koji je teoretički i praktično potpuno upućen u stvar. Knjiga je pisana krasnim jezikom, pa je i stoga prikladna i za opetovnice i za ratarske škole«.

Nijedan naš posjednik u Istri ne bi smio biti bez ove korisne knjige. Razumjet će ju svatko, jer je pisana baš za puk.

Srkulj: Pregled opće i hrvatske povjesnice.

2. izdanje. Zagreb, 1909. Ta je knjižica u málom džepnom obliku (ima 124 str.) učiteljima i ljudima, koji su nekada povijest učili, dobra priručka za orientaciju u političkoj povjesti hrvatskoj, austrijskoj i svjetskoj (stari, srednji, novi i 19. vijek) za pripravu u školi, za život i ispit osposobljenja. Listajući je našli smo pogrješku na str. 55., gdje stoji »Leon XIIi«. mjesto »Lav X.« To je prva knjižica ove vrsti u hrvatskoj literaturi. Preporučamo. Naručite kod uredništva u Pazinu i pošaljite 80 h. + 10 h. za poštarinu.

Priručni rječnik tuđih riječi i fraza«.

Za praktičnu porabu pri čitanju i pisanju. Sastavio Vinko Šeringer, ravnajući učitelj.

Potrebna je ovo knjiga za svakoga, koj se bavi pisanjem i štivom. Od osobite je važnosti za one, koje zanima čitanje političkih i znanstveno-kritičnih članaka.

»Moram priznati — veli u uvodu svoga rječnika naš kolega g. Šeringer — da su mi, čitajuć novine, dodijali mnogi tuđi izrazi, kojih znade biti po 50 u jednom samom broju. Radi toga stao sam vaditi iz novina sve najobičnije tuđice od kojih evo složih priručni rječnik s hrvatskim tumačenjem i t. d.«

Neka si nabavi svaki naš učitelj ovaj zgodni rječnik; poslužit će mu dvojako. U jednu ruku bit će mu tumačem tuđica, a u drugu olakotit će mu saobraćaj s onim elementima, koji hoće da nam imponiraju sa — par tuđih fraza . . . Sapienti sat!

Ronjgov.

Praktični rječnik, II.

Dra. Ivana Scherzera: Hrvatsko-njemački dio, izašao je, te se dobiva u »Knjižari i papirnici Ćirilo-Metodskih zidara«, Zagreb, Preradovićev trg br. 4. Vanjske naručbe otpremaju se smjesta. Cijena uvezanom drugom djelu jest K 2·60.

Lične i školske vijesti.

Naši novi članovi.

U naše učiteljsko društvo pristupiše slijedeći članovi:

Marija Jericijo, učit. Tinjan
Emilija Paglavec, učit. Tinjan
Škrbec Jelica, učit. Kršan
Ivanka Sajević, učit. Cres
Marija Vuković. učit. ručnog rada Mali Lošinj
Viktorija Petrović, učit. Ferenci

Hermina Begović, učit. Račice
Pavica Marčelja-Galović, učit. Klana
Marko Zlatić, učit. Lanišće
Vanik Ivan, učit. Pazin
Zović Ivan, učit. Pazin
Radić Mijo, nadučit. Malinska
Grškovič Jerko, učitelj Punat
Josip Sirotić, učitelj, Šlum, prestupio u I. red.

Zdravi bili i veseli!

Još ima u Istri desetak hrv. što učitelja što učiteljica, koji nisu u našem društvu. Kolo čeka. Dođite. Sloga stvara čudesa!

Iz kotara Volosko:

C. k. kotarsko školsko vijeće u Voloskom obdržavalo je sjednicu dne 19 t. g., iz koje priopćujemo slijedeće:

Ovjerovljuje se pročitani zapisnik; predsjednik priopćuje, da je umirovljen Miroslav Grosman, nadučitelj u Kastvu; preporučaju se molbe K. M. u P. i V. P. u L. za doznačenje odnosnih petgodišnjih doplataka, dočim se povraća takovu molbu E. T. u P. na popunjenje, a F. Z. u L., jer preuranjena: preporučaju se molbe V. M. u B., F. R. u Z. i M. H. u Sv. M. za potpore; preporuča se molbu učiteljske udove I. G. u L. za odmjerenje mirovine po novom zakonu; preporuča se molbu vjeroučitelja J. P. u R. za remuneraciju; predlaže se ustanovljenje javne pučke škole u Dragi Mošćeničkoj, te ekspoziture na Kantridi i proširenje pučke škole u Zametu na trorazrednicu.

C. kr. kotarsko školsko vijeće u Krku

držalo je 26. siječnja 1909. sjednicu, iz koje vadimo:

Zapisnik posljednje sjednice od 21. VII. 1908. se odobrava.

Priopćuje se: *a)* učitelju I. Mahulja podijeljen je naslov »ravnatelja«; *b)* učiteljice P. i P. umirovljene su; *c)* predlog učit. skupštine u Puntu, da praznici počimlju od 15 VII. jest odobren, a za druge predloge izjavlja zemaljsko vijeće, da će ih po mogućnosti uzeti u obzir, dočim izvješće o toj skupštini uzimlje sa zadovoljnošću na znanje; *d)* radi ospica bile su zatvorene škole u Krku i Omišlju; *e)* molbe za potpore i remuneracije od posljednje sjednice još nisu riješene; *f)* za stalno namještenje učiteljice u Krasu još nema odgovora, za Dubašnicu imenovana je učiteljica Krajc, za sv. Vid učitelj Filinić, za Vrbnik i Punat nitko, za Bašku učiteljica Bolković, a od tamo je premještena gđica Širola na Kornić privremeno, dalje u Omišalj podučiteljica Mušković, u Polj ca Kos, na Vrh Katunar, u Vrbnik gđica Volarić, u Punat Grškovič, a u Dubašnicu Prosen; *g)* ukinuta je poludnevna obuka na ženskoj školi u Vrbniku, u Puntu i Korniću; *h)* Omišaljska se škola raširila na četverorazrednicu; *i)* u Dubašnici bio je kroz praznike risarski tečaj dobro posjećen; *k)* poduzelo se akciju, da se u kotaru ustroji čim više zabavišta.

Izvješće o stanju i razvitku pučkih škola u kotaru kroz doba od 1906.—1909. prima se do znanja, a iz toga vadimo, da je u krčkom kotaru danas 6 jednorazrednica, 12 dvorazrednica, 1 dvorazrednica paralelkom, 2 trorazrednice i 1 četverorazrednica, koje su sve popunjene bilo stalno, bilo privremeno.

Predlog, da se ovogodišnja kotarska učit. skupština pozove za dneve 21. i 22. svibnja u Dubašnicu prima se. Isto tako, da se raširi ženska škola u Puntu na trorazrednicu, a mješovita u Korniću na dvorazrednicu.

Odlučuje se otvorit natječaj za učitelja u Krku, Vrhu, Poljicah, Dubašnici, Korniću i Baški. i za učiteljice u Omišlju, Puntu, Risiki i Baški.

Jedan učitelj pita petgodišnji doplatak, jedan nagradu, jedan pripomoć za bolest, što se sve usvaja.

Stavljaju se do znanja novi školski zakoni za Istru i provedba istih u kotaru. Napokon se predlaže, da se ustanovi jedno mjesto stalnog suplenta u kotaru, koji bi nadomješćivao onih, koji bi bili na dopustu zbog bolesti.

Prva hrvatska nadzornica

za stručne škole i za sve škole u Hrvatskoj i Slavoniji za ručni rad i kućanstvo imenovana je ovih dana. To je gospođica Klotilda Cvetišić, ravnateljica kr. zemalj. stručne škole u Zagrebu.

Posve pravedno. Muškarac nije za ova područja ženske naobrazbe — za ručni rad i kućanstvo.

Gđica Cvetišić je na svojim putovanjima po gotovo cijeloj Evropi stekla ogromno iskustvo u svojoj struci. Bila je najprije prvom ravnateljicom više djevojačke škole u Osijeku. Na poziv bugarske vlade otišla je u Sofiju kao prva direktorica državne djevojačke gimnazije. Sadašnji Car Ferdi-

nand podijelio joj za zasluge red i pismeno joj izrazio priznanje. Iz Sofije pozvana bude 1892. u Zagreb za ravnateljicu onda utemeljene kr. zem. stručne škole.

Elza Kučera, doktor filozofije.

Ovih je dana na sveučilištu u Zürichu nakon dovršenih nauka iz područja filozofije i povijesti umjetnosti »summa cum laude« promovirana na čast doktora filozofije Elza Kučera.

Elza Uhlíř, magister farmacije.

Dne 23. siječnja o. g. promovirana je ta prva hrv. farmaceutka na čast magistra farmacije na hrv. sveučilištu u Zagrebu.

Nobelove nagrade.

Kako je poznato, ostavio je švedski tehničar Alfred Nobel skoro sav svoj imetak u tu svrhu, da se svake godine nagradi nekoliko osoba za znatne zasluge na raznim područjima znanja i umijenja. Svaka nagrada je 200.000 kruna. Od ovogodišnjih sretnika je i učiteljica Selma Lagerlöf.

Ovo je prviput, što je ta nagrada podijeljena i ženi. Ona je polazila preparandiju u Stockholmu. Godine 1885. bje namještena učiteljicom na višoj djevojačkoj školi u Landskroni. U toj samini počela se baviti lijepom knjigom. Prva njezina djela su: »Göste Berling« i »Nevidljivi okovi«. Vlada njoj podijelila trajni dopust i izdašan štipendij za daljnje usavršivanje i naobrazbu i za putovanja. Najveće cijene je njezin roman »Jerusalem.«

Njem. učiteljski domovi.

Nedavno kupila je »Sveza njem. učit. društava« u Lovranu neku vilu za 80.000 K. U Beču imadu njemačke učiteljice svoj dom, a to je jedna trokatna kuća, koja opsiže dvije ulice. — U Njemačkoj imade do 25 takvih učiteljskih domova, a svrha im je, da u njima otpočinu i da se oporave umirovljeni učitelji i bolesni. — U Zagrebu opstoji učiteljski dom. — Hrvatske učiteljice se spremaju da si priprave u Hrv. Primorju svoj Sanatorij. Kad će hrv. učiteljstvo Istre imati svoj dom! Mičimo se.

Širenje madžarskih škola.

U 25 godina osnovano je u Hrvatskoj 46 madžarskih škola. Pod Rauchom osnovane su 32 madžarske škole.

Naš državni dug.

Po izvještaju nadzornoga odbora u carevinskom vijeću iznosi državni dug na kraju lipnja 1908. 9.975.547.372 K. Od toga je zajednički dug 5.249.253.234 K a samo austrijski 4.726.294.137 K. % za zajednički dug 212·2 mil. K a % za austrijski 187·2 mil. K. Proti stanju od 31. XII. 1907. poskočio je cijeli državni dug za 141·4 mil. K. — Veselo!

Ces. kr. pokr. školsko vijeće

uz privolu zem. odbora podijelilo je učiteljici u Šijani (Pula), Albini Juras, dopust, da uzmogne ići u Beč, da se osposobi za podučavanje kućanstva (kućna ekonomija).

Kad živimo u eri ravnopravnosti, uvjereni smo, da će oblasti dati i našim učit. silama dopust za daljnje izobrazivanje. Poskusite pitati!

*

Članom c. kr. pokr. škol. vijeće za Istru imenovan je direktor c. kr. realke u Puli, Dr. Ruggero Felice Solla

*

Školskim upraviteljem III. reda u Materiji imenovan je Antun Marčelja.

*

Jerko Gršković imenovan je podučiteljem na muškoj školi u Vrbniku.

*

Odlučeno je imenovati namjesnoga učitelja na muškoj školi u Kastvu, dok bude umirovljen Miroslav Grosman.

*

Za god. 1908./1909. dodijeljene su izvanredne učit. osobe školama u Vrtenelju, Motovunu, Bujama, Novojvasi kod Vrtenelja, Dobrinju, Rovinju, Balama, Tinjanu, Žminju, Pazinu, (šesta sila na hrv. školi) i Milju.

*

Kuratorij strukovne škole u Kastvu dobio je 1000 K potpore za god. 1908./1909., a onaj za gradsku obrtnu školu u Puli 4000 K.

*

Na uspomenu 60-godišnjeg vladanja Njeg. Veličanstva odlučila je komisija za pošumljenje Krasa utemeljiti štipendij od 500 K za siromašnoga đaka Istranina, koji uči c. kr. višu šumarsku školu u Beču, i početi s velikim nasadom na otoku Cresu; taj će nasad nositi ime »Šuma Frana Josipa I.«

Odgovorni urednik Josip Bačić, Pazin (Istra). Tisak Laginja i dr., Pula, ulica Giulia, 1.

JAN BAŠTA

Schönbach kod Egera (Cheb) Češka.

Najčuvenija tvrtka glazbila, poznata na sve strane sa svoje solidnosti, preporučuje p. n. gg. učiteljima zborovodama i t. d., gusle za koncerte i orkestre, viole, čele, base, citre, kitare prvog reda, prijatnog zvuka i lakog tona, drvena i limena glazbila, osobito garantirane izdržljive žice za sve nastroje, potpune gusle za vještake sa lijepim lukom u drvenoj kutiji, franko poslato (za 9, 10, 12 i 15 for.)

Cijenici badava i franko.

Najjeftiniji neposredni izbor za nabavu.

Sva glazbila opravljaju se odmah vještački i računaju se najjeftinije.

Stare gusle i čela izmjenjuju se sa novima. Prvi neposredni izbor za nabavu gramofona i najpotpunijih ploča.

Vele štovani gospodine!

Poslane gusle kako ukusnom opremom, tako i prijatnim glasom zadovoljile me u potpunoj mjeri.

Uvjeren sam, da je dužnost svakog svijesnog Čeha, da gudačke potrepštine nabavlja kod Vaše tvrtke, jer se u realnosti ne može s Vama takmiti nijedna tvrtka. Želim Vam lijep napredak u širenju dobrog glasa i jesam prijateljski odan

Fr. V. Hofman, upravitelj škole.

L. 29. XII. 1906.

Ne kupujte iz druge ruke od preprodavaoca, obratite se izravno na nas.

Štovani gospodine!

Kad bih mogao, toplo bih Vam stisnuo desnicu za solidnu i jeftinu posiljku znamenitog glazbila od Vaše tvrtke. Ništa nije izgubilo, a dobilo je zvučnost, obao ton i lako se vlada njime. Vaša me je tvrtka iznenadila. Sretan Vam bio trud! Sa pozdravom

Malenovice, 17. rujna 1904. *I. Plaček*, učitelj.

Miljade pohvalnih priznanja od p. n. gg. učitelja i zborovoda svjedoče o izvrsnosti i valjanosti prodanih glazbila.

Originalne korice

„Narodne Prosvjete"

i „Mladog Istrana"

dobivaju se u

Narodnoj tiskari, knjigovežnici i papirnici

LAGINJA i DR.

PULA, Via Giulia 1.

Cijene koricama:

PROSVJETE sa poštarinom K 1·40.

ISTRANA „ „ „ —·60.

Na uvaženje!

Častim se saopćiti, da sam nakon osamgodišnjeg svog rada proširio i preuredio znatno svoj posao, a da time udovoljim najraznolikijim zahtjevima štovanog općinstva.

Preporučam sve potrepštine školske, uredovne i zasebne, koje zasjecaju u **knjižarsku, papirničarsku, knjigovešku i tiskarsku struku.**

Na skladištu imadem veliki izbor pedagoških, povjesnih i narodnogospodarskih knjiga, te nagradnih knjiga za mladež i za narod, onda pjesmarica, slikovnica, hrvatskih muzikalija za sva glazbala i pjevanje, molitvenika, nabožnih knjiga i koledara.

Primam pretplate na sve časopise, književne i modne listove.

Držim na skladištu Ćirilo-Metodske marke, papiriće, tuljčiće, olovke, brisala, razglednice i listovni papir.

Svaka narudžba izvršuje se najbrže i najsolidnije.

Sa veleštovanjem:

Knjižara, papirnica i knjigovežnica

IVAN NOVAK - PAZIN.

UTEMELJENA GODINE 1894.

o TELEFONA BROJ 38. o

≈ ≈ Papirnica. ≈ ≈

POŠT. ČEKA BROJ 80.787.

Tvornica pečata.

NARODNA TISKARA
-I KNJIGOVEŽNICA-

LAGINJA I DRUG.

ULICA GIULIA, 1. = PULA = ULICA GIULIA, 1.

Preporuča sl. učiteljstvu slijedeće - navedene školske tiskanice: -

Alfabetički popis. - Glavni imenik. Inventar. - Iskaz izostataka. Iskaz o okolnosti učenika. Iskaz djece o obvezatnosti polaska škole. - Ispitna svjedodžba. Kronika. — Matica. Namira vrhu učiteljske plaće. Odlaznica. - Otpusnica. Opravilni zapisnik. Popis knjižnice. - Razrednica. Svjedodžba polaznica. - Školske obavijesti. - Tjednik.

Naručbeni koledar za g. 1909.

popisom svih školskih, općinskih, crkvenih, posujilničkih i sudbenopravnih tiskanica, kao i popisom svakovrsnih pisarničkih potrepština.

Šaljemo na zahtjev franko i badava.

God. IV. PAZIN (Istra), koncem ožujka 1909. Broj 3.

NARODNA PROSVJETA

Mjesečnik za školstvo, prosvjetu i književnost.

VLASNIK I IZDAVATELJ:

„HRV. UČITELJSKO DRUŠTVO „NARODRA PROSVJETA“ ZA ISTRU U PAZINU“.

Izlazi koncem svakog mjeseca. — Godišnja cijena 5 K. — Rukopisi se ne vraćaju.

SADRŽAJ:

Uzgoj ponosa. — Ivačić.
Prirodni opis Istre. — Prof. Nikola Žic.
Kristov bič. — Spj. Crvenko Bjelopavić.
Zdrava Marija.
Pokrajinska konferencija učitelja(ica) tal. pučkih škola u Istri.
Opaske. — Piše M. T.
Potreba ženske učiteljske škole za Hrvate u Istri. — Drugi rodoljub.
Gospodarska kriza.
Glasovi protiv sadašnje nastave u pučkim školama.
Prvi hrv. pučki učitelj u Istri — narodni zastupnik. — Vice.
Buduća skupština „Nar. Prosvjete“. — I. B.
Član c. kr. kot. škol. Vijeća.
Malo statistike o učiteljskim školama u Austriji u škol. god. 1908.-1909.
Tko će u Pariz?
Odborska sjednica „Nar. Prosvjete“.
Vjesnik. — Književne obavijesti. Lične i školske vijesti. — Obavijest. Dopisnicima. Pretplatnike.

Tisak Laginja i drug., Pula, ulica Giulia broj 1.

JAN BAŠTA

Schönbach kod Egera (Cheb) Češka.

Najčuvenija tvrtka glazbila, poznata na sve strane sa svoje solidnosti, preporučuje p. n. gg. učiteljima zborovodama i t. d., gusle za koncerte i orkestre, viole, čele, base, citre, kitare prvog reda, prijatnog zvuka i lakog tona, drvena i limena glazbila, osobite garantirane izdržljive žice za sve nastroje, potpune gusle za vještake sa lijepim lukom u drvenoj kutiji, franko poslato (za 9, 10, 12 i 15 for.)

Cijenici badava i franko.

Najjeftiniji neposredni izbor za nabavu.

Sva glazbila opravljaju se odmah vještački i računaju se najjeftinije.

Stare gusle i čela izmjenjuju se sa novima. Prvi neposredni izbor za nabavu gramofona i najpotpunijih ploča.

Vele štovani gospodine!

Poslane gusle kako ukusnom opremom, tako i prijatnim glasom zadovoljile me u potpunoj mjeri.

Uvjeren sam, da je dužnost svakog svijesnog Čeha, da gudalačke potrepštine nabavlja kod Vaše tvrtke, jer se u reelnosti ne može s Vama takmiti nijedna tvrtka. Želim Vam lijep napredak u širenju dobrog glasa i jesam prijateljski odan

Fr. V. Mohapl, upravitelj škole.

L. 20. XII. 1906.

Ne kupujte iz drugo ruke od preprodavanoe, obratite se izravno na nas.

Štovani gospodine!

Kad bih mogao, toplo bih Vam stisnuo desnicu za solidnu i jeftinu pošiljku znamenitog glasbila od Vaše tvrtke. Ništa nije izgubilo, a dobilo je zvučnost, obao ton i lako se vlada njime. Vaša me je tvrtka iznenadila. Sretan Vam bio trod! Sa pozdravom

Malenovica, 17. rujna 1904. I. Plaček, učitelj.

Hiljade pohvalnih priznanja od p. n. gg. učitelja i zborovoda svjedoče o izvrsnosti i valjanosti prodanih glazbila.

Originalne korice

„Narodne Prosvjete" i „Mladog Istrana"

dobivaju se u

Narodnoj tiskari, knjigovežnici i papirnici

LAGINJA i DR.

PULA, Via Giulia 1.

Cijene koricama:

PROSVJETE sa poštarinom K 1·40.

ISTRANA „ „ „ —·60.

Na uvaženje!

Častim se saopćiti, da sam nakon osamgodišnjeg svog rada proširio i preuredio znatno svoj posao, a da time udovoljim najraznolikijim zahtjevima štovanog općinstva.

Preporučam sve potrepštine školske, uredovne i zasebne, koje zasjecaju u **knjižarsku, papirničarsku, knjigovešku i tiskarsku struku.**

Na skladištu imadem veliki izbor pedagoških, povjesnih i narodnogospodarskih knjiga, te nagradnih knjiga za mladež i za narod, onda pješmarica, slikovnica, hrvatskih muzikalija za sva glazbala i pjevanje, molitvenika, nabožnih knjiga i kolédara.

Primam pretplate na sve časopise, književne i modne listove.

Držim na skladištu Čirilo-Metodske marke, papiriće, tuljčiće, olovke, brisala, razglednice i listovni papir.

Svaka narudžba izvršuje se najbrže i najsolidnije.

Sa veleštovanjem:

Knjižara, papirnica i knjigovežnica

IVAN NOVAK - PAZIN.

God. IV. PAZIN (Istra), koncem ožujka 1909. Broj 3.

NARODNA PROSVJETA

Mjesečnik za školstvo, prosvjetu i književnost.

VLASNIK I IZDAVATELJ:

„HRV. UČITELJSKO DRUŠTVO ‚NARODNA PROSVJETA' ZA ISTRU U PAZINU".

Izlazi koncem svakog mjeseca. — Godišnja cijena 5 K. — Rukopisi se ne vraćaju.

Uzgoj ponosa.*)

Motto: Učitelj, koji samo znanja priopćuje, zanatlija je —
Učitelj, koji značaj obrazuje, umjetnik je.
Colonel Parker.

II. Tjelesne kazni.

Ne treba ni spominjati, da se nikako ne može složiti šibanje s uzgajanjem ponosa.

Mnogi prijatelji šibe govore, da smo mi proti tjelesnim kaznama radi hipersensitivne tjeskobe moderna čovjeka pred bolju. Ne — mi smo proti šibanju, jer ono boli samo »površno«, jer djeluje brutalno i obezčašćuje, jer otupljuje čuvstvo srama.

Tko šibom nekoje nepodobštine i pogrješke uspješno popravlja, neka ne zaboravi, da time ponos ubija, pa da se to mora kasnije kobno osvetiti. Najbolja i najuspješnija popravilišta u Belgiji, Francuskoj i Americi jesu odstranila iz svojih zavoda tjelesne kazni, jerbo ponos, čast do samoga sebe smatraju temeljem moralnoga preporoda.

Veliki pedagog 15. vijeka, Sadolet, reče: »Unaprijed velim, da otac ne smije dijete šibati, te tako njegovu plemenitu narav do servilnosti ponizivati.

Walter von der Vogelweide pisao je: »Niemand lenkt zum Guten — Kindeszucht mit Ruten; Wer zu ehren kommen mag, dem ist ein Wort wie ein Schlag!«

Već radi zaštite slabih moralo bi iz učiteljskog svijeta iz škole nestati šibe.

Odrečemo li se tjelesnih kazni, to nismo time otegotili disciplinu, nego olakšali, jerbo apsolutna sjegurnost učenika od takva obezčaštenja oplemenjuje sve odnošaje između učenika i učitelja i čini mogućim čovječji odnošaj pouzdanja, koji spasonosno djeluje na napetost živaca. Gdje nedostaju metode

*) Dobrotom prijatelja došla mi do ruku krasna knjiga »Schule und Charakter« od dr. Fr. W. Foerstera, privatnog docenta za filozofiju i moralnu pedagogiku na sveučilištu u Zürichu, pak sam Vam iz nje iznio ovaj članak. *Bačić.*

1) 10/1984 Č-46-B

NAUČNA PULA BIBLIOTEKA

»duševnoga liječenja i njegovanja«, tamo ima još dosta drugih sredstava za kazne. Ali neka se i ovdje u kaznu ulije misao kajanja, popravka i nade u »bit će opet dobro«, a nek se odstrani svaki znak surovosti.

Neka se kazna po mogućnosti tako upriliči, da bude ujedno i vježba na onom polju, na kojem se pogriješilo. Zaboravi li dijete štogod, reci mu, da mu nije pamćenje dovoljno uvježbano, pa mu daj da nauči napamet pjesmicu; napiše li zadaću glede pisma nemarno, kazni ga tako, da par crta napiše u lijepopisnicu; prenagli li se, pa počini u naglosti kakovu pogrješku, daj mu da točno nariše kakovu risariju.

Prigodice neka si djeca sama odaberu dobrovoljnu pokoru za učinjenu pogrješku, a da će ju ovršiti, neka to pred učiteljem i cijelim razredom obećaju. Borba protiv pogrješkî ima biti skupna borba učitelja i učenika naprama slabosti značaja

Za velike prekršaje neka se ovako postupa Izabere se jednog učenika iz višeg razreda, kome se mora krivac danomice jedamput javiti da izvjesti o svojim radnjama i o ponašanju, a đak iz viših razreda izvjestit će iza određenoga roka o svom štićeniku. Time se novu pedagošku silu dovađa u konflikt; to će potaknuti starije učenike, da se skrbe za duševno dobro svojih mlađih drugova. Takovi će se učenici iz viših razreda obavijestiti točnije o događaju i kao drugovi bolje će djelovati na krivca, nego li je to moguće učitelju samome.

Kod većih prekršaja lijenosti i razuzdanosti mogao bi se učitelj možda obratiti na cijeli razred (pošto je krivca za onaj dan poslao kući):

»Ja vam povjeravam sada Vašega suučenika, da ga na pravi put dovedete. Ja bih ga mogao samo kazniti ili isključiti — vi, njegovi drugovi, moći ćete ga preokrenuti duševno. Poskusite jedamput, izvršite ovu zadaću — ali ozbiljno i s ljubavlju. Hoću da vidim, kakvi ste vi uzgajatelji«.

Tom bi prilikom mogao učitelj razložiti djeci i uzroke pokvarenosti odnosnog dječaka, pa bi time izazvao cijeli razred, da se izrazi o najboljim sredstvima, kojima bi se krivac popraviti mogao. To bi bila i zgoda, da se govori o važnim pitanjima. (Slijedi).

Prirodni opis Istre.

Prof. NIKOLA ŽIC.

III. Kras.

Dva su dijela kopnene Istre kraska: Ćićarija i Ploča. Premda su one u prostoru svaka za se, ima među njima sličnosti i razlika. Glavna je razlika, što Ćićarija sastoji iz ravnjaka[1]) i na njima ulančenih brdnih nizova dosta

[1]) Ravnjak ili plateau (čitaj plató) je talasasta visoka plosnina sa strmim okrajcima.

znatne visine, a što je Ploča, kako već ime kaže, ravna i k moru malo nagnuta kosina. Slične su po promočivosti vapnenca, s čime je u svezi pojava kraskih oblika i zemlje crvenice, slične su objema hidrografijske prilike.

Kras je većinom bez bilja, ali ne svuda, čemu ima mnogo razloga. Uz kamenu pustoš eto ti lijepoga pašnjaka ili prostrane bukove šume. Tlo se negdje spušta, a negdje diže, ovdje ti je pred očima dolac, ondje uvala, pak strmina i opet polje, a na krasu istarske Ploče naći ćeš pače trostruku kulturu: žito, vino i voće. Ova je dakako prijatnija, Ćićarija je više divlja. Ima doduše i na Ploči golih površina i u Ćićariji ugodnih predjela, ali je obratno običnije.

Sve to zavisi od vrsti vapnenca, o kutu, pod kojim leže kameni slojevi, pa o mnoštvu crvenice i razini vode podzemnice.

Sastav vapnenca nije svuda isti. Čisti vapnenac sadržava do 98% kalcijeva karbonata, te je silno promočiv, bilju i ratarstvu uopće neprijatan. Kod Pule ima vapnenca sa sama 33% kalcijeva karbonata, a ostalo je u njemu kremen; slabo je promočiv i vegetaciji mnogo prijatniji. U Roveriji kod Vodnjana ima također vapnenca, ali taj nema ni 1% kalcijeva karbonata, već sastoji od 98·7% kremena. To je t. zv. saldam, koji se već od mletačkoga doba do danas kroz 200 godina upotrebljava za pravljenje stakla. Na zapadnoj obali pojavljuje se vapnenac kao bijeli mramor, na pr. kod Pule, na brionskim otocima i na ušću Mirne, a ima ga i kod Kastva. Pločastoga vapnenca ima na granici Ploče prema srednjoj Istri sve od Umaga do Labina, a kod Gračišća je tako čist, da bi se mogao, kažu, upotrebiti za litografiju. Razlika je i među vapnencem starijega i mlađega krednoga doba. Mladi vapnenac je znatno raširen — žalibože, jer je on najveći neprijatelj bilinskoga saga. U istočnoj Ćićariji češće prestaje šuma, gdje počinje ovaj kamen. Na njemu je tlo ponajviše izrovano, golo i pusto, sa mnogo dolaca većih i manjih. Ovdje mogu reći, da je broj dolaca kod nas u obratnom omjeru sa njihovom dubinom t. j. što je dolac dublji, to ih je u njegovoj blizini manje i obratno. Na Ploči je mnogo malih dolaca, a u Ćićariji malo, ali velikih. Kod Juršića ih na pr. ima 23, kod Pazina 34, a kod Svet-Vinčenta 36 na 1 km^2, dok ih na Ćićariji ne će biti ni 20 na 1 km^2.

Da su oblici tla ovisni o kutu, pod kojim leže naslage, nije potrebito napose razlagati, kad je govor o općenitosti, a u pojedinostima zavelo bi nas to predaleko, u tančine.

Što se tiče razine vode podzemnice, poznato nam je već od prije ovo: gdje je ona visoko (u Ploči), kras je slabije razvit, a gdje se nalazi duboko pod površinom zemlje (u Ćićariji), tu ima dolaca i dubokih jama, tlo naliči nekako na površinu mjeseca, na mlinsko kameno kolo (žrvanj). Ako voda podzemnica leži duboko, a kamen ne prija vegetaciji, razvit će se kraski oblici

i visoko i nisko, i na ravnjaku i na brdu nad njim. Voda gradi i razgrađuje obično na površini, ali je u vapnenačkom tlu njezino djelovanje jače u unutrašnjosti, među razinom vode podzemnice i površinom kraja, kako ćemo vidjeti u hidrografiji.

Posebni izgled daje kraskomu kraju k tomu zemlja crvenica. Što je kras više nad morem, ima je manje. Za morfologiju i gospodarstvo je ona od osobite važnosti, za to o njoj malo kasnije više, a možda kadgod i napose kao i o saldamu. Budući da je crvenice sa elevacijom tla sve manje, malo je ima u Ćićariji, skoro samo u docima i uvalama, odakle je ni voda ni bura nije mogla odnijeti. U Ćićariji je na mnogim mjestima sve odnio vjetar i voda isprala, i preostade samo tvrdo pusto kameno more. Tu raste — kamen.

1. Ćićarija.

Kod Poklona se ona dijeli na troje: kastavski Kras, koji ispunja istok Istre, Učka sa svojom grbinom i povijarcima sve do Crne Punte i prava Ćićarija (u užem smislu) od Poklona do Divače i Herpelja.

Ćićarija. Za općenitu orientaciju važno je pamtiti i na karti se uvjeriti, da je ona od SZ-JI sve šira i sve viša. Dugačka je 44 *km*, a najšira među Dolenjom Vasi i Staradom skoro 20 *km*. Poprečna joj je visina 800 *m*. Izrazito je to gorski kraj, velika prepreka prometu.

Na SI i I joj je granica: Herpelje (519 *m*), Materija (541 *m*), Starada (683 *m* na cesti), dakle sve viša, od 500 *m* do 700 *m*; dalje do Šapjana naglo pada na 400 *m*, a onda zakrenuvši preko Brguda i Matulja te snizivši se do 300 *m* ruši se naglo u Kvarnerski zaliv. Od Herpelja do Šapjana dijeli ta međa Ćićariju od Brkina, a dalje od Šapjana do mora pravu Ćićariju od kastavskoga Krasa. Tuda je išla već stara rimska cesta Aquileia—Tarsatica (Trsat) kaošto i danas ide cesta iz Trsta u Rijeku, dok se njome željeznica služi samo malo, od Šapjana na jug.

Posve je drugačija granica na JZ: Od Rozandre preko Sacerba, Crnog Kala, Kubeda, Buzeta, Huma i Vranje do Poklona kraska Ćićarija se upravo lomi prema flišnoj srednjoj Istri. Na mnogim mjestima je to izraziti zid, koji nije ni na jednom mjestu probit, dok se gore na njemu, na rubu ravnjaka, nalaze mnoge ruševine starih gradova kao Sacerb, Crni Kal, Podpeć, Crnica, Lupoglav, odakle je daleko pogled na kopno i more. Taj je zid kod Vrha Griža visok 458 *m*, kod Klanca 503 *m*, tako i kod Podpeći i Podgorja, onda kod Rakitovića 500 *m*, a dalje sve viši: iznad Roča 700 *m*, a nad Dolenjom Vasi čak 800 *m*. To su apsolutne visine, a relativna nad srednjom Istrom iznosi 400—500 *m*! To je nekako nalik na Velebit.

Ali na Ćićariju ne vodi svuda kao iz Doline i Buzeta jedina ta ogromna stepenica. Cijela naime jugozapadna Ćićarija sastoji iz više terasa, koje kao

stepenice rastu prema SI. Među Sacerbom i brdom Kavčice ima ih na pr. 8, još više ih ima među Kotlama, Ročom i brdom Mocvilo prema Račjoj Vasi, kako se jasno vidi na svakoj dobroj karti, osobito na specijalnoj karti vojničko-geografijskoga zavoda u mjerilu 1 : 75.000. Dalje prema SI nema više tih stepenica, nego se tamo protežu dugi gorski lanci sa zašumljenim glavicama i među njima velike uvale. Ovu sjevero-istočnu polovinu Ćićarije dijeli crta Herpelje—Rakitović—Rašpor—Lanišće—Brest od jugo-zapadne, ravnjačko-stepenaste. I vegetacija je u oba dijela različita: onaj je većinom šumom obrastao, a ovaj je pust, možda je samo gdjegdje štogod grmlja, ali šume nema nimalo. Gospodarski je to veoma važno: ondje su »Ćići« ugljenari, a ovdje pastiri.

Tri su gorska lanca nanizana u sjevero-istočnoj Ćićariji. Usred 500 *m* visokoga ravnjaka diže se čunjasti Slavnik (1029 *m*), na koji se nastavlja s one strane sedla Mala i Velika Vrata (696 odnosno 764 *m*) zelena Rasušica (1084 *m*) nad Vodicama, dalje pašnjački Žabnik (1024 *m*), pak Palica (915 *m*), Mali Žabnik (758 *m*), Trstenik (838 *m*), Tušar ili Kovnica (901 *m*) i konačno Žerovica (847 *m*) kod Žejana.

Drugi lanac počinje se kod Podgorja s Kojnikom (803 *m*), a nastavlja se u obraštenoj Žbevnici (1014 *m*), golom Orljaku (1106 *m*) nad Lanišćem, u šumovitom Planiku (1273 *m*) i Crkvenom Vrhu (1103 *m*) kod Poklona. Ovaj se lanac kao i prvi prema JI sve više širi. Treći je lanac srednji, među njima: Silevac (805 *m*) zapadno od Vodica, zašumljena Gomila ili Veliki Vršić (1037 *m*), dugoljasta Šija (1234 *m*) i Lisina (1185 *m*). Tu su dvije prostrane šume, kastavska i veprinačka.

Jednoličnih su oblika ti gorski lanci, tipa osrednjega gorja, slabo razvitih grbina sa asimetričnim pristrancima. Među lancima su duge uvale: plodna vodička i velika »oaza« munska, pak još rodnija danska i protegljasta Velika Žabica. Spustimo li se iz šumovite Ćićarije u golijetnu, bit će nam opreka među njima jasna. Ravnjaci se redaju jedan za drugim kao stepenice, ali i tu ima velikih uvala kao movraška i slumska, Medvedina i dugo polje kod Lanišća. Cijeli kraj naliči sleđenim dugim valovima, kao da ih je podigla bura duvajući sa SI. Ljeti je ovdje silno vruće, a zimi brije ledena bura i pali golu površinu uništavajući sve, što je od bilja ljeti na njoj bilo probilo. Bura odnosi sve — sve, otjera pače i pastire sa stadima u topliju istarsku Ploču. Taj bijedan nomadski život uvjetuje oskudna i tvrda priroda.

U č k a. Kod Poklona svršava prava Ćićarija dijeleći se prema jugu i istoku. Ovdje se dakako pod Učkom ne misli samo vrh nego cijelu gorsku masu, koja dijeli »Liburniju« od »Istre« sve do Crne Punte u duljini od preko 45 *km*. Širina joj je 5—12 *km*. I ona je kao i prava Ćićarija velika prepreka prometa među ovom i onom Istrom, premda joj vrhunci osim same Učke nijesu baš znatne visine. Učka sa Rašom bijaše u davnini i politička granica,

ali tako da je sva Labinština (Ripenda i Krmenica) pripadala istočnoj vlasti. — Istočni pristranak sa mnogo dolaca i uvala pokrit je šumom, u visini od 600 *m* se širi u prostrani ravnjak, a onda se tek strmo ruši prema moru, na čijoj obali ima zbog crvenice veoma plodnoga tla. Na onom ravnjaku nalazi se nad Lovranom stara gradina Knezgrad. Zapadni pristranak je također zašumljen, premda je strm; i on se u visini od 900 m širi u pusti ravnjak sa najvišim istarskim selom (Mala Učka 995 *m*). Gorska grbina sva je obrasla lijepom bukovom šumom, a samo je na sljemenu gô glavni vrhunac Učke (1396 *m*), odakle je impozantan pogled na sve strane. Prema jugu se grbina gdjegdje još izdiže, u Brgudu (906 *m*), s one strane sedla Osli Dol (568 *m*) u trozubnom Sisolu (833 *m*), a onda se posve pusta strmo ruši prema plominskom Portu. Nastavlja se doduše i dalje iza Plomina u Labinštini u Ripendi (Kosi 474 *m*) i iza Rapca opet u Krmenici (Goli 538 *m*). Divan je pogled na Kvarner još južnije sa Skitače (475 *m*) nad Crnom Puntom. Tu prestaje strmenita obala istočne Istre.

Kastavski Kras. Usred njega kraljuje starodrevni obzidani Kastavgrad, a prostire se s one strane pravca Šapjane—Preluka u istočnom kutu Istre sve do podnožja kranjskoga Snježnika i Rječine (od izvora do ušća), tako da s geografijskoga stanovišta grad Rijeka sa cijelim svojim teritorijem pripada Istri. Taj je Kras različite visine: u sjevernom dijelu većinom 450--600 *m* visok, a u zapadnom i južnom dijelu slazi u stepenicama do 250—350 *m*. Onaj se polako diže prema SI, a ovaj se spušta pod more, gdje je zbog zemlje crvenice veoma plodan i gusto naseljen (oko Volòskoga, Kastva i Sv. Matije), dok je onaj gornji kraj pust, nenapučen i strašno razderen, goli siromašni kras. Takvu naglu opreku teško je gdje drugdje u Istri naći. Idući cestom od mora preko Kastva u Klanu opažaju se lako ta dva krajolično i gospodarski oprečna svijeta. Gornji naliči po svemu na Ćićariju, a donji, primorski na zapadnu Istru, Ploču. — Dignemo li se na najviši ispon kastavskoga Krasa, Lisac (936 *m*) na sjeveru Klane, naći ćemo sličan savez između vapnenca i pješčenika, kao da smo negdje među Ćićarijom i srednjom Istrom. Tuda naime prolazi spomenuta flišna pruga od Brkina u Vinodol. S Lisca vidimo također Dletvo (784 *m*), što čini razvođe među Rekom (rijeka) prema Kranjskoj i vodama Kvarnerskoga zaliva.

2. Istarska Ploča.

Istarska je Ploča većinom velika prostrana kraska ravan bez znatnijih visinskih ispona, samo na nekim mjestima više ili manje prodolima (dugodolinama) prebražđena ili nevelikim docima undulirana. Tko s Ćićarije preko srednje Istre promatra istarsku Ploču, lako će opaziti, da vodom razderana i labirintski nepregledna srednja Istra svršava u ravnom pravcu na nejednako

visokom neprekidnom rubu od Buja preko Motovuna i Pazina na Kršan do Čepićskoga jezera i već po oblicima ruba može suditi, da je onamo prema moru opet kraska zemlja, Ploča, koja nema vode na površini. Od 450 *m* najveće visine njezin je slaz prema Z i J lagan, dok je prema Raši i njezinu kanalu, dakle prema Kvarneru, slaz nagliji. Istoga je izgleda ali drugačijega slaza samo komad zemlje nad Rašom od Labina prema Čepiću, gdje se tlo spušta prema jezeru. Da se more pridigne samo do razine vode u Čepićskom jezeru t. j. samo za 24 *m*, more bi po Raši prodrlo do Čepića, nestalo bi rijeke i jezera, plominski Porat bi se znatno raširio, te bi labinski kras bio vezan s kopnom samo veoma uskom prevlakom od Kršana do sela Vozilići.

Istarska Ploča obuhvaća prostrani trokut od Savudrije na SZ preko Labina na I do rta Premanture na J. Cijeli je taj kraj na velikim površinama jednolikih oblika i uza svu plodnost i gusto naseljenje mnogih predjela slabo pregledan. Zbog toga je i teško dijeliti ga na prirodne česti. Podijelit ćemo ga dosta samovoljno, po duboko urezanim riječnim dolinama, kojima voda izvire u flišu srednje Istre i onda protječe Ploču cijelom širinom sve do mora. Mirna, Draga-Lim i Raša dijele Ploču u bujski, porečki, pulski i labinski kras. I ova su imena posve samovoljno uzeta po glavnijim mjestima u pojedinim odsjecima, kojima površina nije jednako velika. Najprostraniji je pulski kras, koji se prostire cijelom južnom Istrom od Pazina do Premanture i od Rovinja do Barbana. Najjače je odijeljen labinski kras. Narodni izrazi Bujština, Poreština, Pulština i Labinština obuhvataju mnogo manje prostore.

Dva srednja dijela sastoje od samoga krednog vapnenca, drugih naslaga naprosto nema, a dva vanjska (bujski i labinski) su geologijski, a prema tomu i morfologijski zamršenija. U labinskom odsjeku se ćićarijski kras, fliš srednje Istre i Ploča zbližuju kao nigdje u Istri; tamo ima uz kredin vapnenac eocenskoga numulitnoga vapnenca i pješčenika, ima i naslaga smeđega ugljena, koji se kod Krapana i Vineša također kopa. — U bujskom krasu dijeli se od glavne mase posebni kredno-vapnenački hrbat kao jezičina do sv. Stjepana kod Mirne, gdje je toplo (35—37°) sumporno vrelo u vapnenačkoj pećini istoga imena na podnožju fliša. Taj se hrbat proteže daleko prema Ćićariji dijeleći flišnu zonu srednje Istre u koparski i pazinski dio. U protivnom smjeru probija iz srednje Istre prema Bujama poput klina flišna jezičina. (V. sve to na geologijskoj kartici u prošlom broju.) Gdje je kraj geologijski zamršen, eto odmah osobitost, tamo ugljen, a ovdje toplo vrelo. U porečkom i pulskom odsjeku jedino je vrijedan spomena mramor i saldam.

Osobitost krasa uopće a istarske Ploče napose je zemlja crvenica. Samo u višim krajevima kosine pojavljuje se golo tlo na većim površinama. Svi doci, uvale i pristranci te mnoge ravne plohe pokrite su crvenicom, gdje-

gdje i više metara debelim slojem crvenice (na pr. kod Savudrije 7 *m*). Ova svojom crvenom bojom karakterizuje na daleko i široko istarsku Ploču, crvenu Istru; ovdje je sve crveno, kaošto je gore u Ćićariji, bijeloj Istri, bijelo. Crvenica je nepromočiva i zato dobra ratarska zemlja, koja prija vegetaciji. Ona je u Istri svakomu poznata. Talijani a po njima i Nijemci zovu je terra rossa. Kako je nastala? To je veliko pitanje, koje se danas već može smatrati riješenim. O postanku crvenice vlada danas mišljenje onih, koji kažu, da je nastala iz sitne prašine razdrobljenoga vapnenca. Crvenica obično ne ostaje ondje, gdje je nastala, nego putuje iz visine u do, prenaša je voda tekućica i kišnica a dakako i vjetar. Zato i jesu glavice obično gole, a sve udubine i brazde ispunjene njome. Gdjegdje se može vidjeti, kako nastaje, može se promatrati sve faze njezina razvoja i putovanja. Jednu takovu fazu čini i t. zv. crvenac, koji nije isto što i crvenica. To je crvena gruda, sad malena kao leća a sad veća, u kojoj ima mnogo željeza, koje se u donjoj Kranjskoj iz crvenca već kušalo vaditi.

Negda je Ploča bila vodom obilnija. Danas je bez vode tekućice Budava kod Pule i zmijolika Draga, sigurno u davnini srednje korito Pazinskoga Potoka, kaošto je Lim bio korito njegovu donjemu tijeku. Da je na Ploči prije bilo više vode, svjedoče i male doline uz obalu, od kojih su danas sve suhe osim Potoka (Talijani kažu Patocco!) kod Umaga, koji izvire u flišu kod Buja. Veće doline kao Mirna (donji tijek na Ploči), Draga-Lim, Budava i Raša nemaju pritoka ni dolina po strani, a ako gdje imadu malih dolinica, spaja ih s glavnim koritom mala stepenica, što je jasan znak, da je u njima već bilo nestalo vode, dok je još glavni potok urezavao svoje korito u dubinu. Budući da se je Ploča pridigla, te je od razine vode podzemnice do površine nastao razmak veći, prestala je voda površinom teći. Što je s njom u podzemlju, ne spada ovamo.

Najbolje je sačuvana Ploča u središnjim predjelima: kod Žminja, Sv. Petra u šumi, kod Montrilja i Vižinade, mlađi su i niži ravnjaci kod Nove Vasi na Mirni, kod Višnjana i Svet-Vinčenta. Izolirani dijelovi Ploče su također kod Geroldije i Vrsara nad Limskim kanalom, kod Bala i Rovinjskoga Sela i konačno kod Pule. Drugačije bi sve izgledalo, da je danas voda na površini. Geograf Penck je zgodno nazvao Istru »alterndes Karstland«. To doista Ploča i jest, Ćićarija dakako još u većoj mjeri. Istra je starica, kojoj je voda od lica (površine) daleko. Kako je u flišu, slijedeći put.

Nastavit će se.

Kristov bič.

Oj pitome, oj kolibice skromne,
Što kutrite sred krši naše lomne . . .
Zar kolibe? Ne. Božji hrami vi ste;
U vama plamte duše blage, čiste,
Poštenja kâd i vjere miruh mili
Iz vas se sv'jetom krili!

Kad u vas stupam »Hvaljen Isus!« s klikom,
S pobožne strave glavu spuštam nikom —
A oni, gle! Od crnog crnji vraga
Svetogrdno vam kroče preko praga
I siplju mita, bogumrske dare,
Da s dušama pazare . . .

Oj hulje! — Zar u tisuć crnih ljeta
Još raja nije sasvim izažeta?!
Pod tamnim velom neznanja kô mrtvu
Sakrivali su svoju jadnu žrtvu,
Do samih sisali ju kradom kosti . . .
Zar još im nije dosti?!

Al pravde oganj živi s neba bljesnu,
Rastjera mrak; od groma Učka tresnu
I puče vel . . . Oj rajo, ustaj sade!
U ruke bič ti novo pravo dade:
Ko Krist iz svoga tjeraj kupce dvora,
Jer odmazde je hora!!!

Crvenko Bijeloplavić.

Zdrava Marija.

Bila je tiha proljetna večer. Niz obronak drvećem zarasla brežuljka spuštao sam se prema moru u svoje milo seoce. S jedne i druge strane puta u bujnom zelenilu pjevale su ptice veselo i živo kô za utakmicu. Bio je to valjda pozdrav suncu, što je moralo sad nâ uminuti za visoku Učku. S mora je duvao blag vjetrić i raznosio na daleko i na široko miomiris proljetnoga cvijeća.

Sunce je sasma utonulo. Kô da je u tom času majka priroda utrnula veliku nebesku svijeću i tiho šânula svojoj brojnoj djeci: Laku noć!

Ne znam, kud mi je išlo tijelo, ali misli mi u tom svečanom trenutku poletješe nekud visoko visoko sa pjesmom ptica, sa lahorcem mora, sa šaptom prirode . . .

Nešto kucnu. Sa krova seoske crkve ozva se malo zvonce i najavi kršćanima Zdravu Mariju. Njegov se je sveti zvuk tajanstveno razlijegao mirnom krajinom, dopirao do ušiju pobožnih vjernika, a onda se gubio nekamo u visinu sa pjesmom ptica, sa lahorcem mora, sa šaptom prirode . . .

Nevidljiva sila maknu mi ruku. Skinuh kapu. Nešto šaputah. Molitvu? — Pjesmu? — Što li? — Bila molitva, bila pjesma, i ona se je vinula u u nebeske visine sa pjesmom ptica, sa lahorcem mora, sa šaptom prirode . . .

Crvenko Bijeloplavić.

Pokrajinska konferencija učitelja(ica) tal. pučkih škola u Istri.

Nakon 26 ili 27 godina sazvalo je c. kr. Pokrajinsko školsko Vijeće za Istru tal. učiteljstvo na pokraj. konferenciju, koja bje otvorena u kazalištu u Poreču u tri sata po podne dana 8. rujna 1908. pod predsjedanjem prof. Nikole Ravalica, c. kr. pokraj. školskog nadzornika.

Konferencija se sastojaše od 12 članova što učitelja što učiteljica, od 4 c. kr. kot. škol. nadzornika; osim toga bijahu pozvani direktor Brunlechner i učitelj Zorzenon.

Na otvorenje konferencije došao je pokrajinski kapetan Dr. L. Rizzi, c. kr. kot. poglavar Dr. Murad, koji je ujedno zastupao Njegovu Prejasnost gosp. Namjesnika principa Hohenlohe, Dr. Chersich, asesor i škol. izvjestitelj i A. Danelon, načelnik porečki.

Sva su ta gospoda htjela počastiti pokr. konferenciju učitelja prisustvovavši njenom otvorenju, košto i posjetivši izložbu učila, koja bje za tu zgodu upriličena.

Iza lijepoga prigodnoga govora predsjednikova govorahu gg. Dr. Rizzi, Dr. Murad i Danelon i izraziše želju, da radnje i odluke konferencije budu od koristi za pučku školu.

Za svoga zamjenika imenova predsjednik Larchera, c. kr. škol. nadzornika.

Na prijedlog ravnatelja Benedetti-ja izrazi konferencija svoju zahvalnost svim onim čimbenicima, koji su glasovali i koji su se zauzeli za potvrdu novog pokrajinskoga zakona, kojim se popravilo ekonomsko stanje učiteljstva u pokrajini.

Iza imenovanja dviju zapisničara otvorena bude izložba didakt. učilâ.

Plenarna sijela držahu se svakog jutra od 8—12 sa dnevnim redom, koji slijedi; iza podna obdržavahu se sijela odbora.

II. sijelo: 9. rujna.

1. O hitroj potrebi novoga i boljega uređenja jednorazrednih seoskih pučkih škola (izvjestitelj Angeli).

2. Djeca luckasta, nerazvita i pokvarena u školi i obitelji.

3. Pouka u risanju u pučkim i građanskim školama po slobodnoj metodi (izvjestitelj Brunlechner).

4. Kako da se upriličuju sleti i šetnje učenika, da budu sredstvo društvenoga uzgoja i da ugode sudjelovateljima sleta (izvjestitelj Parovel).

III. sijelo: 10. rujna.

5. Praktično tumačenje o radiotelegrafiji (izvjestitelj nadzornik Piperata).

6. O čestom sastajanju roditelja i učitelja u svrhu, da se učvrste odnošaji između škole i obitelji i da se razjasni vrijednost i poslanstvo sadašnje pučke škole (izvjestitelj Runtich).

7. Školske zgrade, higijena, školski liječnici (izvjestitelj Tamburin).

8. Potreba da se olakoti i osjegura pristojna hrana i stan učiteljima na selu (Tamburin).

9. Unapređivanje i djelovanje učeničkih knjižnica.

IV. sijelo: 11. rujna.

10. Zabavišta, zakloništa, njegovanje djece u predškolsko doba (Moratto).

V. sijelo: 12. rujna.

11. Pravodobno podneseni event. prijedlozi.

12. Izbor odbora pokr. učiteljske konferencije.

13. Izvješća odborâ i resolucije.

14. Zaključak.

O pojedinim točkama dnevnoga reda čitali su izvjestitelji svoje radnje, onda se o tom raspravljalo, a za tim glasovalo o odnosnim resolucijama.

Najznamenitija točka bila je: pretresivanje nacrta novoga naukovnoga plana za opće pučke škole markgrofije Istre. Nacrt izrađen od g. Parentina, c. kr. kot. školskog nadzornika, izručen bi povjerenstvu od 6 lica uz predsjednika c. kr. pokr. šk. nadzornika g. prof. Ravalico. Povjerenstvo se je po tri sata po podne srijedu, četvrtak i petak sastalo na sijelo pa dogovorno sa auktorom pregledalo, raspravljalo, proučilo, mijenjalo nacrt, pa ga tako promijenjena poda na potvrdu u plenarnom sijelu subotu dne 12. rujna.

Da izvjestimo o pojedinim radnjama bilo bi predugo; reći mogu samo to, da je predavanje o crtanju od direktora Brunlechnera bilo lijepo, potpuno i korisno; trebalo bi ga ponoviti na kot. konferencijama.

Posebice trebam da spomenem izložbu učila. Četiri dvorane školske zgrade u Poreču bijahu pune lijepih i modernih učila, a izložila ih je ponajviše tvrtka Pichler iz Beča, koja je poslala za ovu zgodu u Poreč posebnoga zastupnika.

Pohvalit se moraju i risarije, koje je izložila strukovna škola u Miljama.

Žao nam je, što škol. oblasti nisu pozvale bar jednoga od hrv. učiteljâ na tu rijetku konferenciju i to tim više, što je hrv. i slov. učitelji Istre još nikada nisu imali, a bogzna kad će. Zahvaljujemo se tal. kolegi g. Cattaru, koji nam je na našu zamolbu ove podatke dao.

Opaske.

U broju 5. »Narodne Prosvjete« 1908. pod naslovom »Naše pučke škole i budući pokrajinski sabor« stoji: »Čim manje razreda ima neka škola, tim manje koristi imaju od nje djeca i narod«.

To načelo, tako općenito izraženo, ne može se prihvatiti. Ima jedno- i dvorazrednica, koje se mogu pohvaliti mnogo boljim uspjehom, nego li višerazrednice. Bilo je mnogo slučajeva, da su djeca iz jedno- i dvorazrednica bolje prošla u srednjim školama, nego li ona iz stanovitih višerazrednica, prem da su bila dobro ocjenjena, dakle med najboljima. Moglo bi se dakle reći, da više nego li o dijeljenju škole na jedno- i višerazrednice ovisi uspjeh uz ine mjesne prilike najviše o maru i radu učiteljstva.

Nadalje stoji: »Nimalo nije pametno podijeliti n. pr. jednu mješovitu četverorazrednicu u dvije dvorazrednice, naime jednu mušku i jednu žensku, jer ne treba biti učitelj, da se shvati, da će se u tim školama postići tek polovicu onoga, što bi se postiglo u četverorazrednici.«

Dakako i učitelj i neučitelj znade, da će se bolje i opširnije iscrpiti propisano učevno gradivo u četverorazrednoj mješovitoj, nego li u dvorazrednoj podieljenoj, te da će po tom djeca moći opširnije i temeljitije koješta naučiti od jezika, računstva i raznih predmeta. Al hoće li biti zato bolje odgojena? Hoće li dječaci i djevojčice u tom svom zajednički stečenom znanju imati dovoljno spreme da stupe u život? — Ne bi li možda zgodnije bilo i sadanje dvorazredne mješovite u višim godinama podijeliti po spolu, pa dječacima i djevojčicama napose podavati ono, što će im po okolnostima mjesta i po staležu većine biti najbolje za umni i materijalni napredak, t. j. udariti smjerom praktičnim, kako se to već u nekim zemljama uvađa?

Svatko ima više ljubavi za ono, što ga više zanima, i u tom bolje napreduje. Učiteljstvo je po tom dužno, da s jedne strane budi u djeci zanimanje za ono, što znade, da će joj koristiti, s druge da upotrijebi već uzbuđeno zanimanje, te da na njem dalje gradi. Nego pošto je ponešto drugačija narav dječaka, nego li u djevojčica, ima stvari, za koje se dječak ne će nikada zanimati. Meni se n. pr. dogodilo, da mi je g. katheta nenadano dao javiti, da ne može doći. »Dobro«, rekoh djeci. »cstat ćemo u školi i izberite si, čim da se bavimo«. Oči sjevnule, a djevojčice stale od veselja rukama pljeskati, te sve jednoglasno poviknule: ručni rad, ručni rad!

Drugi puta iza tri sata obuke rekoh: ja ostajem u školi; koja znade, da ju majka ne će trebati, može ostati. — Većina ostane i četvrti sat, a to samo da može raditi.

Neki put isključih ručni rad i odlučih crtanje. Od zadaća najviše ih veselilo pripovijedanje kakva posla iz kućanstva, što su vidjele da majka radi, pa da pripovijedaju, da to same one rade.

Metnimo sada, da sam ja mjesto samih djevojčica imala i djevojčica i dječaka. Kakov bi mi bili oni odgovor dali? Bi li bio taj jednoglasan? Bi li se bila mogla ja prilagoditi želji svih? Bi li oni bili onako rado ostali u školi? Bi li meni bila dana mogućnost, da upotrijebim zanimanje, sklonost i veselje djece i da jih u tom bolje naučim i uputim? Zar ne označuje već sama narav djece cilj i smjer, kojima treba obuku upraviti? Može li se tim smijerom udariti i prema tome cilju raditi u mješovitim školama?

Za mene neka odgovori Miss Ellis, kćerka naprednog i praktičnog naroda:

»Među djecom različna spola sakupljenoj u istom razredu opažamo nekoliko različitih osebnosti. Te osebnosti postaju tim jasnije, čim se dotičnici više približuju zrelijoj dobi. Promatrajući te osebnosti, doći ćemo do zaključka, da je sasvim neumjesno pitati oba spola jednakom naukom, kako se to sada zahtijeva. Kad bi moja vrijedila, odlučila bi: neka muška i ženska djeca prisvoje znanja i vještina koliko je više moguće, ali osobito neka steku ona poznavanja, koja će im više koristiti za cijeli život. Time ciljam na tvorne i znanstvene poslove, temeljeć se na zakonu gori napomenutu, da naime najprikladniji rad za oba spola jest onaj, koji je donijela sama narav ili okolnosti«.

Nadalje, da mješovite škole ne mogu podati, što budućnosti djece treba, buduć krug žene, ma u kojem stališu ili zanimanju bila, uvijek nešto različan od onoga i u kome treba da muški djeluje, jasno se izrazuje i jedan zastupnik jakog spola, Ferdinand Tonina, veleć: »Nauk, što se ima podavati obim spolima, kad dođu do neke dobe, treba znatno preinačiti, zbog raznog društvenog zvanja muškaraca i ženskinja. Dosljedno, radi

ovog uzroka i radi čudorednih nazora obučavanje muškog spola mora da bude sasvim razlučeno od ženskog«.

Ne ću navađati više ničijih riječi o tome, nego bi bilo najbolje zapitati mnijenje u majki. Među svima, sa kojima o tome govorih, n i j e d n e ne nađoh za mješovitu školu.

Na mješovitim školama samo učitelj smije da ima viši razred i po tom on jedini (ne brojim ono par sata na tjedan, u kojim učiteljica jedva dospije da pregleda ručni rad) treba da poda i dječacima i djevojčicama ono, što im najviše u životu treba, jer se samo u zadnjim godinama najviše može podati. Može li to pak dati samo učitelj i to **svaki** učitelj?

Glasoviti talijanski pisac Silvio Pellico, pošto je napisao: »Discorso dei doveri degli uomini« uze pero i htjede pisati o dužnostima žena, ali i odloži pero rekav: »Samo žena može pisati o dužnostima žene«.

Nije li to, kao da bi rekao, **samo žena može odgajati ženu?**

U gradovima mješovitih škola nema. Mogućnici uzmu svojim kćerima odgojiteljice, nipošto odgojitelje. — Zar moramo mi biti različni od ostalih? Ili su hrvatske učiteljice nesposobne, da vode odgoj i obuku u pučkoj školi?

Prvo, znam, reći će i gosp. A. R. da ne. Drugo također, jer još se sad živo sjećam, kako je baš on ustao i zagovarao na skupštini Narodne Prosvjete u Pazinu 1907. jednakopravnost svojih kolegica u berivima i tim im priznao i vrijednost i sposobnost i rad. — Ne vjerujem, da bi pak mislio, da učiteljice podnašaju nepravicu samo u berivima, a da za ostalo i ne mare. Ne, one su svjesne svoga položaja, pa žele potpunu stališku jednakopravnost, koja im se u mješovitim školama sve više prikraćuje. Ta još kod starih Slavena žena je bila ravna mužu, a mogla je biti i starješinom, u srednjem vijeku eno ih često na prijestolju: knjeginia Milica, Mara Branković, Jela Balešić i t. d. Zar su sadanje hrvatske učiteljice toliko za ovima zaostale, da nijesu vrijedne da vode same odgoj i obuku nekoliko djece?

I učitelj i učiteljica svrše nauk po istoj osnovi, podvrgavaju se jednakim ispitima, po tom bi jednako morali biti sposobni da vode obuku i odgoj. N. Tomasso daje pače učiteljicama prednost: »La donna può educare l' uomo, e anche santificarlo, e farlo sa piente più che non sappia e non voglia questi lei«. Ipak sa mješovitim školama daje se ovima svjedodžba nesposobnosti, jer moraju da imaju samo niži razred, a vodstvo škole ima samo učitelj. Tako učiteljica na ovima izgleda ko pjestinja, a učitelj i otac i majka.

Sa mješovitim školama se učiteljicama oduzimlje prigoda da svestrano u svojoj struci napreduju, da znanje učvršćuju i usavršuju, jer imajući pred sobom samo niže školske godine prisiljene su da neprestano svoje misli, svoja čuvstva, svoje riječi prilagođuju shvaćanju nejake djece, a ne pruža im se zgoda, da to isto dijele sa odraslom djecom. Premda se uživa u nevinosti djece, u očicama kojih odsijeva angjeoska duša, al je to ipak nešto sasma drukčije imati ispred sebe odrasle, kojima predavajuć uživa istodobno i mašta i čuvstva predavača.

Sa koliko god učitelja govorih, svi se izjaviše, da bi rade uvijek imali viši, nego li niži razred. Nekoji na jednorazrednim školama se ćak izjaviše. da bi rado od svoje plaće žrtvovali, da im se s vrata skine prva školska godina.

Iz svega slijedi:

1. Obuka i odgoj na mješovitim školama nije prema budućem stališu djece, osobito ne na selu, gdje se od škole najviše očekuje. Može se trpjeti, gdje to rijetke okolnosti zahtijevaju, kako n. pr. veli g. kolega u Opatiji.

2. Na mješovitim školama učiteljice bivaju zapostavljene i prieči se njihov stališki i osobni napredak.

Nadam se, da će gospoda zastupnici, a osobito kolega i zastupnik gosp. August Rajčić, nastojati, da se škole urede samo tako, kako je narodu za odgoj i obuku potrebno i da će se jednoč prestati zapostavljati učiteljice, već da će ih se poticati na rad i mar, a to će jedino, bude li se imalo jednako mjerilo i za učitelje i za učiteljice, ne bude li se uvijek i u svakoj prilici i u svemu inferiornima! *M. T.*

Potreba ženske učiteljske škole za Hrvate u Istri.

U 2. broju »Narodne Prosvjete« izneseno je u članku »Talijanski liceji u Primorju i pitanje hrvatske ženske učiteljske škole«, kako većina istarskog žiteljstva nema nijedne škole za izobrazbu svojih učiteljica, dok manjina ima tri takova zavoda.

Naše kćeri, ako hoće da nam postanu učiteljice, prisiljene su polaziti ili slovenski odio ženske učiteljske škole u Gorici ili hrvatsku učiteljsku školu u Dubrovniku.

Iz Dubrovnika doznali smo slijedeće: Prošle školske godine polazilo je učiteljište pet ili šest djevojčica iz Istre. Ove školske godine prijavilo ih se nešto više — ne varam li se 12 novih; ispitu za pripravni tečaj podvrglo ih se 7, za prvi razred 4, a za drugi 1. Ispit za pripravni tečaj učinile su 4 djevojčice, za prvi i drugi razred nijedna. One 4 djevojčice, što su pale na ispitu za prvi razred, htjele su zatim poći u pripravni tečaj, ali im ravnatelj izjavi, da ne može više nikoje primiti, jer je škola prenatrpana.

Cijepalo nam se srce videći nekoje roditelje, kako plaču, ali ni plač ni molbe im ništa ne pomognu. Tekar kad se dr. Milolnić, (koji je tu imao sestru) obrati na Pokr. Škol. Vijeće i na druge strane, dođe dozvola, da se te djevojčice uz ispit mogu primiti u pripravni tečaj. I tako su one četiri djevojčice nekako po sili došle tamo, dok se ona, koja je činila ispit za drugi razred pak za prvi, ali brezuspješno, vratila kući.

One druge tri djevojčice, što su pale na ispitu za pripravni tečaj, upisaše se u građansku školu kod tamošnjih milosrdnih sestara u nadi, da će koncem ove školske godine učiniti ispit za prvi razred, ali kako čujemo, teško će im se želja ispuniti, jer je previše kandidatkinja.

Mi u opće ne možemo savjetovati nijednoga našega Istranina, da šalje svoju kćer u Dubrovnik.

Što se pak Gorice tiče, tamo je još gore, jer:

1. i tamo ima toliko kandidatkinja, da ni odlikašica iz građanskih škola ne primaju radi pomanjkanja prostora;

2. ako i naše primu obzirom na okolnost, što u Primorju nemamo hrvatskog ženskog učiteljišta, to je našim djevojkama u Gorici vrlo mučno:

a) što nijesu imale niti imaju nijedne pripravnice;

b) što ne znaju slovenski i

c) jer ih gnjave njemačkim jezikom, da je Bogu plakati.

Drugi rodoljub.

Gospodarska kriza.

Poznato je dobro, da je parcelacija zemljišta u Istri pošla vrlo daleko. To će ove brojke jasno pokazati. Površina Istre iznosi 4955 km², ali površina zemljišta, za koje vlasnici plaćaju porez, iznosi samo 4787·6 km² ili u hektarima 478.761 ha. Ali na spomenuto oporezovano zemljište plaća zemljišni porez ništa manje nego 121.640 ljudi, a spomenuto zemljište je razdijeljeno na silesiju malih zemljišnih čestica (parcela), 1.674.196 na broju. To će reći, da na svakog posjednika ne otpada ni 40.000 m² ili 4 ha, koji su većinom razdijeljeni u mnogo parcela razdaleko jedna od druge, a svaka zemljišna čestica ima poprijeko površinu od 3000 m² ili $^1/_3$ ha.

U Goričkoj su prilike bolje: Na 257.195 ha ima samo 48.932 porezovnika, t. j. na svakog otpada preko 5 ha, a parcelacija je manja nego u Istri. U Kranjskoj je još bolje: Na 950.366 ha ima samo 118.867 porezovnika, t. j na svakog otpada po prilici 8 ha, a parcelacija je još neznatnija. K tomu valja dodati, da je parcelacija u Istri tim veća i da te male parcelice pripadaju tim većem broju vlasnika, čim je plodnost zemlje manja. Tako ima na primjer malih dolina, koje su razdijeljene na 30 zemljišnih čestica. U plodnijim, zapadnim stranama Istre, gdje stanuju Talijani, zemljište je manje razdrobljeno, nego u neplodnom istoku kod Hrvata, a još više kod Slovenaca. Da brojno Slaveni rastu usprkos službenoj statistici, o tom nema dvojbe, ali je istina i to, da se Slaveni u Istri š i r e, t j. javljaju se kao Hrvati odnosno Slovenci, gdje ih je prije mnogi smatrao za Talijane. No zemljišni posjed Hrvata ne ostaje isti, jer Talijani u bogatijim i plodnijim krajevima zemljište kupuju i učvršćuju svoj nacionalni posjed. A mi? Svakim danom nas ima više, našeg posjeda sve manje, i taj se sve više parcelira. Nijemci već kupuju zemljište na vrhu Učke, »Liburniju« smatraju svojom.

Istro, kad ćeš nam postati prava majka i hoćeš li nas moći prehraniti, kad nas bude 80%, a Talijana 20%?

Glasovi protiv sadašnje nastave u pučkim školama.

Seljački svijet polazi sve više i više u gradove, da tu služi kruh u tvornicama. Ovako nestaje na selu radnih sila, i gospodarstvo nazaduje. Uzrok, da seljaci bježe sa sela, nekoji kažu, da su preveliki porezi i siromaštvo, dok drugi vele: To nije istina: rađe tražite uzrok u slaboj nastavi u pučkim školama. Današnja pučka škola ne usađuje u srca seljačke djece ljubavi do gospodarstva; pa kako da na taj način gospodarstvo napreduje? Sadanji školski zakon morao bi se promijeniti; djeca bi se imala tako u pučkim školama učiti, da jednom postanu dobri i mudri gospodari na svom gospodarstvu. Zato neka se dečki uče u školi razumnom gospodarstvu, a djevojčice umnom kućanstvu.

U Švicarskoj su već do sada promijenili nastavu u pučkim školama u gornjem smislu. Tamo se djevojčice zadnje dvije godine skoro isključivo bave u školi šivanjem, kuhanjem i gojenjem kokoši, i uopće svim takvim stvarima, koje mora znati umna kućanica.

Prvi hrv. pučki učitelj u Istri – narodni zastupnik.

Mnogo prije nego ga imađasmo, bio nam je svima u misli i srcu.

I otvoriše se usta naša i rekosmo: »Hoćemo da imamo i učitelja — zastupnika u pokrajinskom saboru!«

Je li to moguće? Zar i pučki učitelj može postati zastupnikom u saboru?

To je nevjerojatno, nemoguće! Tä učitelju bila su zatvorena i vrata općinskog zastupstva. Nije se činilo gromovnicima umjesno, da učitelj za sve dozna. »Šta će on među onako učenom gospodom?« (Bog Te pomiluj! Reko je ovo vrlo dobar gospodin i ugledan, ali čedo naših društvenih prilika).

»Bolje je u ostalom da se učitelja drži daleko od nas političara i radikalnih vođa naroda (govorili nam drugi), jer bi ga školske oblasti mogle kazniti, ele se u politiku miješa, a autonomne ne bi ga u terno stavile, jer hoće da bude viši od općinskog načelnika, koji je u više slučajeva analfabeta ili je prošao samo pučku školu.«

»U ostalom učitelj mora raditi, što ćemo mi, drukčije prokletstvo na nj i na krv njegovu; slušat mora, inače ćemo mu na čelo pripisati žig izdajstva narodnjega. Šutiti mora u ime sloge i mira, jer on nije pozvan ni sposoban, da bude dionikom »slave«, niti članom »gospodujuće družbe.«

Ovakve i slične riječi žgale su učitelje kao pakao: nije bo veće boli od uvreda i omalovaživanja sa strane onih, koje srcem i djelom ljubiš.

Iz bolne duše učiteljeve morala je niknuti misao osobne samoobrane, u srcu morao mu se probuditi p o n o s, pa okrepljen u velikom društvu drugova, koji bolovahu od iste boli, usplamti svetim, bezobzirnim gnjevom, a na usta mu provali vulkanskom silom usklik:

»Amo ga, koji naš hrv. narod ljubi više od mene, učitelja. A tko je taj, koji će reći, da ljubav nije glavna i jedina poluga radu za duševno i tjelesno dobro našega naroda?«

I uzplamtjeli učitelji, kad pomisliše na pregaranja svoja, kad stadoše prispodabljati sebe s drugima, svoje živovanje s načinom življenja drugih, svoj rad i onaj drugih za narodno dobro, svoju podređenost spram prevlasti drugih, svoju nesebičnu ljubav za narod . . .

Od sjevera do juga, od zapada do istoka hrvatske Istre prošinula je hrv. učiteljstvo jedna misao vodilica: to bje staleška svijest, sloga, jakost . . .

I nastupiše izbori za zemaljski sabor.

Rekosmo svi: »I učitelj treba da bude zastupnikom.«

»A čemu?« reklo nam se. »Tà učiteljske interese i one školâ zastupat će svaki zastupnik bolje, stoput bolje, od učitelja! Pa molim Vas, mi ne ćemo da biramo zastupnike po stališu (zastupnik treba da bude izvan svakog stališa!?), to bi bilo sredovječno; birat ćemo ih na temelju narodnosti i osobne vrednoće (kako da učitelj nije narodan i osobno vrijedan!)«

»U ostalom tko je taj delija učitelj, sposoban za zastupnika?«

»August Rajčić, učitelj u Opatiji.«

»On? Pa tko ga pozna? Gdje ga je narod vidio? Pa zašto uprav njega?

»Ne, gosparu! učitelji će baš njega unatoč tome, što ne hodi po pazarima nit pazari, unatoč tome, da ne viče na sastancima, premda znade i umovati i zboriti i nazdravljati. Njega veže služba učiteljska i velike potrebe domaćeg kraja uz jedno mjesto, a zastupničkim radom upoznat će ga naknadno naš hrv. narod u Istri.«

I odabran bi godine 1908.

Svaka hrv. učiteljska duša u Istri uvidi s tog izbora, da se je nešto porušilo od starog zdanja. Stog izbora oćutio se svaki hrv. učitelj u Istri nečim višim, jačim, silnijim.

Izbor učitelja za zastupnika smatra svaki učitelj hrv. u Istri kano pobjedu svoga imena, kano priznanje za narodni nesebični rad u školi i vani.

Stoga mi pozdravljamo iz dubine srca našega narodnoga zastupnika, učitelja Augusta Rajčića! *Vice.*

Buduća skupština „Narodne Prosvjete".

Piše F. B.

Buzet, Lupoglav, Roč, Cerovlje, Lindar. Početkom našega društvenog života izabirali smo gornja mjesta za glavne društvene skupštine. »Nu to je nekad bilo, sad se spominjalo«. Na početku bilo nas malo članova, pa smo mogli ići u gornja mjesta. Danas nam to nije moguće, a i veseli smo, što nas imade toliko, da moramo na glavnu skupštinu u gradove Pulu, Pazin, Opatiju. Gdje i kada da bude buduća glavna skupština »Narodne Prosvjete?« Na »gdje« lako nam odgovoriti: U jednom od spomenutih triju gradova, jer su baš kao stvoreni, da se jedino tamo možemo sastajati.

Drugo pitanje jest »kada«. Prijašnjih godina uvijek nam je ovo pitanje zadavalo hiljadu briga. A ove godine? Pitanje ćemo moći lakše riješiti. U zadnjem broju »Narodne Prosvjete« čitam u priopćenjima kod sjednice c. kr. kotarske školske vlasti u Krku, da je pokrajinska školska vlast prihvatila zaključak učiteljske konference onoga kotara, da imadu školski praznici započeti dne 15. julija. To je baš voda na naš mlin. Dosada su nam tamošnji članovi uvijek govorili, ele ne mogu na naše skupštine, pošto imadu školu, ako bi skupština bila prije 30 julija. Meni se čini, da je najzgodnije doba za glavnu skupštinu početak praznika. Pošto nisu praznici svuda jednako započeli, društvenom odboru nije bilo moguće zadovoljiti svima, pa je morao gledati da zadovolji većinu.

NAUČNA BIBLIOTEKA
PULA

Držimo li sjednicu sredinom praznika, eto ti nevolje, jer Družbine učiteljice otputuju kućama svojim. Drugi su opet učitelji tada na vojničkim vježbama, pa ni ovi ne mogu prisustvovati. Da ju držimo koncem praznika? Opet ne, jer svi čekaju najzadnje dane, da se vrate na svoja mjesta, a radi skupštine morali bi 10 dana prije. Da ju sazovemo za Duhove? Opet ne, jer mnogi kolege ne mogu za blagdane nikamo, pošto su orguljaši.

Ove zapreke možda su za koga i dobra isprika, da ne mora poći na skupštinu, a mnogomu je zbilja žao, što njoj ne može prisustvovati. Tko ima ikoliko učiteljske svijesti, taj smatra svojom dužnošću da prisustvuje skupštini. Nije dosta da svaki učitelj bude član društva, da plaća društvenu članarinu, ili da je možda upisan, a da ni članarine ne plaća, već je jedna od najglavnijih i prvih dužnosti svakoga, da polazi skupštine. Ove imaju ne samo tu svrhu, da se međusobno upoznamo, već da nas ožive, da nam dadu nove snage i poleta, da ne postanemo okamenine, već ljudi od oka.

Sada još jedino učiteljima kotara Poreča svršava škola 30. julija. Ne vjerujem, da se to ne će i tamo promijeniti.

Sad predimo na stvar. Kada da bude buduća skupština našeg društva? Treba znati, koji dan nam svrši škola, jer ja predlažem, da bude skupština početkom praznika. Uzmite koledar u ruke i vidjet ćete, da je 15. julija u četvrtak. Škola će nam dakle svršiti u srijedu dne 14. julija. Predlažem, da Odbor sazove skupštinu za dne 17. i 18. julija, (subota i nedjelja), ili 16. i 17. julija (petak i subota), u Pulu. Petak polazi parobrod iz Rijeke put Pule. Za one iz Voloskog kotara kao naručeno. Na isti parobrod mogu se ukrcati kolege iz Krka prcko Cresa, a i oni iz Cresa. Parobrod dolazi u Pulu oko tri sata popodne, a po prilici u isti sat mogu doći parobrodom kolege iz Poreča. Mi »Notranjci« možemo prispjeti u Pulu vlakom u 1 sat popodne. Ima li skupština trajati jedan ili dva dana, o tom neka odluči Odbor. Subotu večer, dotično nedjelju zabava i koncert.

A što raditi u Puli dva dana? Posjeti arsenal i koju vojničku ladu. Tu ćeš vidjeti stvari, što ih nikad vidio nisi, o kojima si mnogo čuo i o kojima moraš da i djeci višeput pripovijedaš. Je li Ti to sve premalo? Izleti parobrodićem na bližnje Brione, da se diviš tamošnjem uzor gospodarstvu.

To bi dakle bilo sve i sva? Da i ne. Nekoji kolege će morati na vojničke vježbe. Divne li utjehe! Jedva će moći ostati s nama ona dva dana. Drugi će iza skupštine bježati natrag u svoje gnijezdo bojeć se, da boraveći predugo vremena od kuće, ne bi mogli drugo u staru kolotečinu. A većina nas, kamo će? Naš Likurg nas pozivlje u Spartu, i oni, koji su ga voljni slijediti, otići će u ponedjeljak s njime u Medulin na spartanske vježbe. Ja mislim, da će to biti nastavak naše skupštine.

Dobro će nam doći i naše mile kolegice, od kojih su se već prijavile nekoje. Želi li koji na skupštini u Puli predavati o čemu, nek to prijavi Odboru čim prije.

Bilješka: Vidi članak: Odborska sjednica.

Član c. kr. kot. škol. Vijeća,

direktor i nadučitelj u Dobrinju, Iv. M., javlja nam, da mu za putne troškove (kad ide na sjednice c. kr. k. š. V.) računaju 16 h. po km. a za dnevnice 4 K; za ove su mu prije plaćali K 1·33, ali je bio učinio utok na Ministarstvo, pa mu se dnevnica podigla na 4 K, ali 16 h. po km je ostalo.

Učinio je opet utok na Ministarstvo, ali taj utok čeka na riješenje već preko 2 godine.

Pita nas, da li je koji činovnik u državi, kome se računaju putni troškovi po 16 h na *km.*?

Zakon od 19./IV. 1872. određuje, da se članovima c. kr. k. š. V., koji bivaju preko ½ milje, imaju iz državne blagajnice namiriti putni troškovi.

Ne namire li vam putnih troškova, onda znate, što vam je činiti:

Ili ne idite na sjednice ili dajte se »peršup« tamo peljati kočijom.

Našoj državi nije, hvala Bogu, treba, da učitelji plaćaju za nju od svoje mizerije.

Malo statistike o učiteljskim školama u Austriji u škol. god. 1908.–1909.

Nastavni jezik	Broj muških učit. škola	Broj ženskih učit. škola	Broj đaka	Broj učenica
Njemački	23	10	3820	1409
Češki	12	2	1975	385
Poljski	7	3	1220	926
Hrvatski	2	1	172	164
Talijanski	1	1	130	163
Slovensko-talijansko-njemački .	1	1	244	313
Njemačko-slovenski	1	1	139	173
Poljsko-rutenski	5	—	1437	—
Ukupno	53	19	9127	3533

Tko će u Pariz?

Od 29. marča do 2. aprila 1910. bit će u Parizu III. međunarodni kongres za njegovanja zdravlja u školi; s tim kongresom bit će skopčana i međunarodna izložba za školsku i obučnu higijenu.

Kongres priređuje franc. ministarstvo javne nastave i Ligue Française d' Hygiene scolaire sa slijedećim odjelima:

I. Školska zgrada i njezino uređenje;
II. Higijena internata;
III. Služba školskog liječnika;
Osobno njegovanje zdravlja;

IV. Fizički uzgoj;
V. Prophylaxo kužnih bolesti u školi, škol. bolesti;
VI. Hygijena školske mladeži izvan škole, škole na prostom zraku, ferijalne kolonije i dr.;
VII. Učiteljsko osoblje, njegova hygijena, njegov odnošaj naprema obitelji i školskom liječniku;
VIII. Hygijenska pouka učitelja, učenika i obitelji;
IX. Nastavni planovi i nastavne metode naprama školskoj hygijeni;
X. Posebne škole za abnormalnu djecu.

Tko hoće da prisustvuje kongresu, treba da pošalje Dr. Dufestel, 10, Boulevard Nagenta, Paris, kruna 25.

Obavijesti o kongresu daje: Dr. R. Dinet, 11 bis, rue Cernuschi, Paris, a o izložbi: Dr. V. H. Friedel, Musèe-pedagogique, 41. rue Gay-Lussac, Paris.

Delegati društva i oni, koji hoće da odu na kongres, treba da se do 25. aprila 1909. jave c. kr. Namjesništvu u Trst, koje stalno očekuje i želi, da se u tu svrhu ustroji odbor za Primorje i to tim više, što članovi toga odbora ne imaju nikakvih obveza. C. kr. Namjesništvo hoće eventualno pozvati izaslanike na sijelo. Do 25. aprila 1909. treba javiti imena onih, koji hoće prisustvovati event. ustrojenju odbora za Primorje.

Odborska sjednica

„Hrv. učiteljskog društva ‚Narodna Prosvjeta' za Istru u Pazinu."

Dne 18. ožujka obdržavala se odborska sjednica našeg društva.

Odlučilo se:

1. Predati pitanje sjedišta c. kr. hrvatske učiteljske škole »Političkome društvu za Hrvate i Slovence za Istru u Pazinu«;

2. držati glavnu ovogodišnju društvenu skupštinu odmah nakon svršetka škol. godine u Puli, a odmah zatim tečaj za tjelesni uzgoj u Medulinu, na koji mogu doći i učiteljice;

3. sudjelovati kod event. ustanovljenja odbora za Primorje glede kongresa i izložbe u Parizu 1910. (škol. higijena);

4. predati brigu o financijama novine čl. F. Bafu;

5. naručiti za administraciju novine i društvenog ureda ormar itd.;

Primilo se do znanja izvješće o društvenoj novini i odlučilo shodna itd.;

Bilješka ad 2). Oni, koji žele držati kakvo predavanje na glavnoj skupštini, neka odboru pošalju do polovice lipnja svoje radnje, a event. prijedloge do 1. srpnja. Skupština će se držati neprekidno u jednom danu, jer se slet u Medulin smatra kao nastavak glavne skupštine.

VJESNIK.

Književne obavijesti.

Mladi Istranin,

list za mladi svijet, izlazi u Opatiji, a uređuje ga V. Car-Emin.

Sadržaj 3. broja:

Koliko ljudi, toliko ćudi — pjesmica. Crnko; Stari barjaktar — V. Car-Emin; Siroče — pjesmica; Pascoli — R. Katalinić-J.; Sablasti i prikaze, po O. Kučeri; Kako je stric Ludovik putovao u grad — G.; Pile — napisao R. Katalinić-J.; Mala Angje i pas Turko — L. Dorčić; Magarac — R. P. des Valades-Barba-Rike; Vrč — F. T. — Materinska riječ. Po De Amicis-u. — Iz Moje torbice. — Mali vjesnik.

Hrvatska Straža,

za kršćansku prosvjetu. Časopis namijenjen filozofiji i drugim znanostima. Izlazi svakog drugog mjeseca kao glasilo »Leonova Društva« u Senju, tiska se u Krku. Cijena za pučke učitelje samo 3 K.

Primismo I.—II. svesku (godina VII.) strana 192. Sadržaj: »Leonovo Društvo«. — Načelo uzročnosti u osjetnom i nadosjetnom svijetu. — Problem kulturnoga razvoja. (Nastavak). — Mozak i duša. — U sukobu svjetovnih nazora. — Kulturna načela i rad naprednjaka. — Portret Kranjčevića. — Odgovor na priposlane upite. — Ocjene novih djela. — Časopisi. — Svaštice.

Lične i školske vijesti.

Iz kotara Volosko:

U Rukavcu je dne 15. ožujka umro posjednik i trgovac Franjo Šepić-Tometov, otac učiteljice gđice Jelisave Šepić a brat c. kr. profesora na učiteljištu u Kastvu, gosp. Mata Šepića. Pokoj mu duši!

Rodbini naše iskreno saučešće!

Sa c. kr. učit. škole u Kastvu.

Učiteljem za poljodjelstvo imenovan je početkom drugog semestra o. šk. godine putujući učitelj na Voloskom, g. Zniderišić.

Iz kotara Pazin:

Nova škola.

U Cerovlju bila je mjeseca ožujka ove godine komisija za ustanovljenje nove škole. Škola bit će s hrvatskim nastavnim jezikom, a tal. kao predmet.

Sv. Petar u Šumi.

C. kr. Pokr. škol. Vijeće zaključilo je u sjednici od 27./II. o. g. proširiti ondješnju dvorazrednicu u trorazrednicu, te je istodobno u smislu § 3 II. 1. c. (zak. 5./VI. 1908.) sistemizovalo za onu školu mjesto nadučitelja II. reda, mjesto učiteljice III. reda i jedno mjesto podučitelja. Proširenje škole ima uslijediti početkom škol. godine 1909./1910., do kada će biti gotova nova lijepa škol. zgrada.

C. kr. kotarsko školsko Vijeće u Pazinu obdržavalo je dne 4. ožujka o. g. sjednicu, iz koje priopćujemo slijedeće:

Zapisnik zadnje sjednice odobrava se bez prigovora.

Primaju se do znanja saopćenja predsjedništva.

Odobravaju se skrižaljke natjecatelja za stalno imenovanje: I. za mjesto ravnajućeg učitelja III. reda na talij. pučkoj školi u Žminju: Vincenc Ottochian; II. za mjesto učiteljice III. reda na ženskoj pučkoj školi u Labinu: 1. Ivana Cavagna, 2. Ada Fogar, 3. Marija Fonn; III. za učitelja III. reda na muškoj pučkoj školi u Labinu: Gvido Rumich; IV. za mjesto nadučitelja II. reda na pučkoj školi u Kringi: 1, Franjo Krbavac, 2. Josip Gržinić; V. za mjesto ravnajućeg učitelja na pučkoj školi u Trvižu: Božo Pikot; VI. za mjesto podučitelja na hrv. pučkoj školi u Žminju: Antun Flego; VII. za mjesto učiteljice III. reda na pučkoj školi u Sv. Petru u Šumi: Ana Češčut.

Upućuju se na c. kr. pokrajinsko školsko vijeće sa preporukom razne molbe i to: a) S. S. podučiteljice u Pazinu za prvi petgodišnji doplatak; b) M. F. učiteljice u Labinu i c) M. S. učiteljice u Pazinu za novčanu potporu.

Iz kotara Kopar:

Na hrvatskoj školi u Buzetu dodijeljena je učiteljska kandidatkinja, Slovenka Rafaela Delpin nastupom ove mlade godine. Ugodna joj bila prva služba među hrvatskom braćom!

Učitelj Zlatić Marko sa laniške škole premješten je 1. marča o. g. na hrvatsku školu u Sovinjak, da njome upravlja, a odavlje u Lanišče premješten je Her. Rudež.

Prov. škol. upraviteljem slovenske pučke škole u Movražu imenovan je Valentin Semiž. Prvi je on učitelj ove škole. Njemu je postavljati temelje, pripravljati tlo, za to prvi znači biti prvi u radu. Sretan početak!

C. k. zemaljsko školsko vijeće u Trstu odlukom od 30. rujna 1908. broj 1178. raširilo je pučku školu u Lanišću u trorazrednicu. Odredilo je podjedno uvedbu cjelodnevne obuke Treći razred imao se je već otvoriti 1. prosinca 1908., š o se nije moglo oživotvoriti zbog nestašice prikladne školske sobe te pomanjkanja učiteljâ.

Nove škole na Buzetštini. Iza mnogog prolića — crnila ipak se glasu našeg puka odazvalo sa strane odlučujućih čimbenika, te su se odbržavale komisije za ustanovljenje novih pučkih škola u ovoj općini, i to u Vrhu, Grimaldi, Račicama, Saleža, Pregari, Sočergi. pa onda u Rakitovcu, Trsteniku, Račjojvasi, Brgudcu i Movražu. Dakle više, nego imademo prsta na rukama, manjka pučkih škola u ovoj jedinoj općini.

Ova školska povjerenstva ustanovila su, hoće li dotični puk školu, gdje i u kome jeziku. U svim pomenutim selima ljudstvo se je izjavilo za hrvatsku školu, a za slovensku u Movražu, Sočergi i Rakitovcu.

Naši novi članovi.

U naše učiteljsko društvo pristupiše slijedeći članovi:

Ante Kraljić iz Resike.
Olga Zorzut, Žminj.
Anka Šepić, Opatija.
Ivka Jerbič, Rakitovac.
Pelagija Kampiut, Marčana.
Chytil Stanislav, Rakalj.
Antun Fučić, Punat.

Za učitelje — vojnike.

C. kr. ratno ministarstvo je naredbom od 31. marča 1908. br. 1838 naredilo, da imadu školska upraviteljstva za one učitelje, koji moraju na vojničke vježbe, već na početku dotične godine zatražiti, da se dotičnog učitelja pozove na vježbe stopram u velikim praznicima.

C. kr. Ministarstvo za bogoštovlje i nastavu

izdalo je 17./I. 1909. broj 2.010. na osnovi poznate nove naredbe o ispitivanju i ocjenjivanju učenika gimn. i realnih škola slijedeću odluku glede uživanja štipendija na pomenutim zavodima:

1. Učiteljski zbor može na temelju sem. iskaza (na kraju 1. sem.) radi osobitog zanemarenja dužnosti proglasiti učenika nevrijednim, da nadalje uživa štipendiju.

Vlast, koja mu štipendiju podijeljuje, morat će mu ju odmah obustaviti te javiti mu to s dodatkom, da će mu je opet isplaćivati, ako dobije godišnju svjedodžbu, koja mu daje pravo, da smije stupiti u viši razred: ne uspije li ni na kraju škol. godine odnosno ne položi li s uspjehom eventualni popravni ispit, bit će mu štipendija odmah oduzeta.

Ali svakako valja štipendisti naknadno isplatiti obrok štipendije, koji je odmjeren za drugi semestar.

2. Dobije li štipendista na kraju školgodine godišnju svjedodžbu, koja ga neusposobljuje, da prijeđe u viši razred, bit će mu s mjesta obustavljeno uživanje štipendije, a vlast će mu javiti, da mu je štipendija sistirana i dok razred ponavlja, i da će mu se isplatiti, ako ga učiteljski zbor na kraju slijedećega semestra proglasi vrijednim, da ju uživa. U protivnom slučaju bit će mu smjesta štipendija oduzeta.

Svakako valja štipendisti naknadno isplatiti obrok štipendije, koji je odmjeren za prvi semestar.

3. Radi ocjene »nepristojno« za ponašanje u iskazu (sem. svjed.) za prvi semestar ili u godišnjoj svjedodžbi gubi odmah štipendiju.

4. Ostali propisi o štipendijama, koji se ne kose s ovima, ostaju na snazi.

5. Ova odluka stupa početkom 1908. 1909. u krepost.

Ispiti privatnih učenika u srednjim školama.

Bivši upravitelj c. kr. Ministarstva za bogoštovlje i nastavu Dr. K a n ě r a upravio

je svim c. kr. pokrajinskim školskim vlastima slijedeći dekret odnoseći se na ispite privatnih učenika u srednjim školama:

U smislu naredbe 11. srpnja 1908. imaju se u buduće obdržavati redoviti godišnji ispiti pri srednjim školama za privatne učenike; ali sasvim tim, na zahtjev roditelja ili njihovih zamjenika (štitnika), mogu biti privatni učenici pripušteni također i na koncu prvoga semestra k ispitu vrhu učevnog gradiva dotičnog semestra. O ispitu dat će im se semestralna svjedodžba.

Kada se je učinio prvo-semestralni ispit, na koncu školske godine obuhvaćat će ispit samo predmete drugoga semestra: redovi za godišnju svjedodžbu pako imadu se odrediti ne samo na temelju ovoga zadnjega ispita, nego se moraju uzeti u obzir i redovi semestralne svjedodžbe.

Za realke imadu ove odredbe vrijednost samo u toliko, u koliko ne propisuju odnosni pokrajinski zakoni, da svaki privatni učenik mora poštići školsku svjedodžbu koncem svakoga semestra, u kojem će se slučaju morati i u buduće, kao do sada, obdržavati semestralni ispiti.

Pristojba za godišnji ispit iznaša, kao i dosada, 48 kruna, a za ispit za predmete jednoga semestra 24 krune.

Od pučkog učitelja — c. kr. Pokrajinski škol. nadzornik.

U Koruškoj je imenovan c. kr. zemaljskim nadzornikom za pučke i građanske škole (6. čin.) H. Benda. Taj je gospodin bio pučki učitelj. Položivši ispit za građanske škole imenovan bi profesorom na učiteljištu u Celovcu, a zatim kot. nadzornikom, a sada je eto Pokr. škol. nadzornik. To je sve postigao savjesnim radom. Razumije se samo po sebi, da pozna izvrsno pučku školu. — Ovo je prvi slučaj u Austriji. — Živeo!

U Bosni i Hercegovini

nema građanskih škola kao kod nas (pozor — izvan Istre u Austriji!), nego su mjesto njih trgovačke škole. A ima li kod nas ovih ili što je mjesto njih? Učiteljima tih tgovačkih škola uredila je vlada 1. siječnja 1909. plaću.

Češki školnici — narodni zastupnici.

U češkom zem. saboru ima osim virilista (rektora sveučilišta) 10 školnika: 2 od sveučilišta, 2 od srednjih, 3 od gospodarskih, 1 od građanskih i 2 od pučkih škola. U moravskom saboru 7 školnika: 1 od tehnike, 1 od sjemeništa, 1 od gospodarske, 1 od građanske i 3 od pučke škole. U zastupničkoj kući carevinskoga vijeća je 8 čeških školnika iz Češke (5 sveuč. prof., 1 gimn. prof., 1 od gospod. i 1 od pučke škole), 4 iz Moravske (2 sveuč. profesora, 1 prof. sjem. i 1 pučki učitelj).

U Češkoj učiteljstvo žilavo vojuje za reformu učiteljišta i svoje školske obrazovanosti. Oni hoće da se osnuju pedagogičke akademije.

U Češkom narodnom vijeću (Národní rada), glasovitom udruženju svih čeških stranaka, ima posebni odio za školu — školski odbor, koji ima 43 člana (3 zastupnika visokih, 12 srednjih, 4 stručnih, 20 pučkih i građanskih škola te 4 zastupnika industrijalaca.

U Galiciji je promijenjen zakon o ispitu za građanske škole — na gore. U prvoj skupini uz poljski odnosno ukrajinski jezik, zemljopis i povijest polaže se još i — njemački. Bez njemačkoga ispit ne valja. U školskim stvarima je Galicija autonomna i gle — nenarodna.

U Češkoj je među učiteljima velika borba za i proti podržavljenju građanskih (i pučkih) škola. Učitelji građanskih škola i njihova organizacija (Zemskà ústřední jednota) su odlučno za podržavljenje, a učitelji pučkih škola i njihova organizacija (Zemský ústřední svaz) većinom proti tomu.

Državni proračun.

Napominjemo ovdje samo to, da u državnom proračunu za t. g. nema niti zere za građenje učiteljišta u Kastvu. Nama bi vrlo drago bilo, kad bi do godine mogli javiti, da su se gg. državnici sjetili i građenja hrv. učiteljišta za Istru, ali ne u Kastvu, već u kojem drugom mjestu Istre, pa bi im bio zato zahvalan hrvatski narod i hrvatsko učiteljstvo Istre. Dao dobri Bog, obistinile se naše želje.

Veterinarski doktorat.

Po novoj odluci imadu veterinarske visoke škole u Beču i Lavovu pravo promovirati svoje slušače na čast doktora veterinarstva (doctores medicinae veterinae). Novi doktorat će također biti fakultativan kao i doktorat veterinarske visoke škole u Pešti, kao doktorat filozofije, tehnike, poljodjelske tehnike i montanistike (= rudarstva).

Za praktičnu službu ne će dakle biti potrebit, a ne će s njime biti spojena posebna staleška prava kao n. pr. kod doktorata medicine.

Zanatlijske škole u Dalmaciji.

U Dalmaciji opstoje danas zanatlijske škole u Zadru, Dubrovniku i Spljetu. U Zadru i Spljetu su uredene kao niže obrtničke škole. Ona u Spljetu veoma lijepo napreduje, te ju mogu polaziti i ženske, a ima 850 đaka. Općina plaća najam 10 tisuća kruna godimice. Vlada joj nudi 15 tisuća godimice, ako je općina voljna sagraditi posebnu zgradu, jer sada nema prave i zgodne zgrade. I čiparski tečaj lijepo napreduje. Nedavno je neka gospođa naručila 2—3 odijela za mladu nevjestu i u par dana je bilo gotovo.

Osim toga se uređuje baš sada kamenarski tečaji u Pučišćima i Selcama, a u Korčuli će se preurediti dosadanji tečaj za brodogradnju i kamenarstvo u redovitu školu. Sada se radi da se podigne škola za ribarstvo na Visu i škola za rudarstvo u Drnišu.

Analfabetski tečaj u Bosni i Hercegovini.

Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu uvela je prošle godine na narodnim osnovnim školama po Bosni i Hercegovini tečajeve za poduku odraslih analfabeta, koji su bili držani od učiteljskih sila dotičnih škola. Sada je izašlo izvješće o minuloj prvoj školskoj godini 1907./1908. iz kojeg se vidi, da je ukupno bilo 106 analfabetskih tečajeva, koje su pohađala 3324 učenika. Od tih polaznika bilo je 46% muslima, 21% pravoslavnih i 33% katolika. 2359 učenika, dakle ništa manje nego 70% svršilo je tečajeve s uspjehom. Rezultat po tome može se označiti izvanredno povoljnim. Za honoriranje učiteljstva potrošena je svota od kojih 8000 K.

Ispiti zrelosti

na c. kr. učiteljskoj školi u Gorici započet će 3./V. o. g., a ispiti osposobljenja za pučke i grad. škole dne 10./V. o. g., zatim će biti ispiti za ručni rad i za zabavišta.

Školski liječnik.

Početkom buduće školske godine započeti će u Ljubljani službovanje školski liječnik. Općinsko zastupstvo odlučilo mu plaću desetog činovnog razreda.

Poljodjelska škola u vlaku.

Američka država Montana je u svrhu podignuća gospodarstva uredila posebni vlak, u kojem se nalazi prije svega voz za predavanja, zatim knjižnica i voz sa izvrsnom stajom Vlak se zaustavlja u pojedinim mjestima, puk dolazi na kolodvor i tu se vrši teoretično i praktično predavanje.

Kućanstvo u djevojačkim pučkim školama.

Grad Hamburg uveo je u najviše razrede djevojačkih pučkih škola kućanstvo kao obvezatan predmet. Od 5.000 učenica posljednjega godišta poučava se otprilike polovica u 17 školskih kuhinja. Od 523 grada njemačkoga carstva preko 10.000 stanovnika uvela su kućanstvo 154 grada u djevojačke škole. Na samu Prusiju otpada od toga 113 škola.

Dne 7. siječnja otvorila se škola za kućanstvo u Karlovcu i to zaslugom ravnatelja one škole g. Dominkovića.

Sretna Danska.

U Danskoj imadu ministra nastave Störensena, koji je bio učitelj. Störensen i ministar predsjednik Christensen, koji je također bio učitelj, zauzeli su se svom snagom za novi danski zakon o učiteljskim plaćama, pa su svojim bivšim kolegama isposlovali ove plaće: Početna plaća danskog učitelja iznosi po našem novcu 2940 odnosno 3136 K, a najviša plaća, koju mogu već iza 20 godina službe steći, iznosi 5488 odnosno 5880 K. Sretna Danska!

Iz protokolirane tvrtke:

Knjižara i papirnica u korist »Kluba Ćirilo-Metodskih zidara« (Šimunić i drug) Zagreb, Preradovićev trg br. 4 istupili su g. g. Ružica i njezin suprug Milan Šarić, te je sada ove knjižare vlasnik sam gospodin Ljudevit Šimunić, kojega veže ugovor sa klubom Ćirilo-Metodskih zidara u Zagrebu.

Preporučamo ovu knjižaru najtoplije.

Ispravak.

Po zagrebačkoj »Prosvjeti« priopćismo u zadnjem broju pogriješno, da je Selma Lagerlöf prva žena, kojoj je podijeljena Nobelova nagrada. To ne stoji, jer ju je pred nekoliko godina dobila Berta bar. Suttner.

Odgovorni urednik Josip Bačić, Pazin (Istra). Tisak Laginja i dr., Pula, ulica Giulia, 1.

OBAVIJEST.

Dne 10. i slijedećih dana mjeseca maja tek. god. obdržavat će se pred c. kr. ispitnim povjerenstvom u Kastvu ispiti osposobljenja za pučke i građanske škole. Kandidati (kandidatinje), koji žele biti pripušteni k tim ispitima, neka svoje redovito biljegovane molbenice uredovnim putem uprave na svoje c. kr. kotarsko školsko vijeće, koje će ih najkasnije do 30. aprila otposlati potpisanom ravnateljstvu.

Toj molbi treba da prema ustanovi točke 1. članka II. propisa o ispitima osposobljenja prilože:

a) Opis života i obrazovanja svoga, u kojem treba da istaknu književna sredstva, kojima su se služili pripravljajući se za ispit;
b) svjedodžbu zrelosti, polučenu u kojoj c. kr. učiteljskoj školi;
c) dokaz, da su najmanje dvije godine (u Dalmaciji tri) učiteljevali u kojoj javnoj ili privatnoj školi s pravom javnosti.

Želi li se tko od kandidata podvrći ispitu, da može u pučkim ili građanskim školama s nastavnim jezikom hrvatskim poučavati također njemački ili talijanski jezik kao nastavni predmet, neka to izrično spomene u svojoj molbi.

Ravnateljstvo c. kr. ispitnoga povjerenstva obavijestit će u pravo vrijeme svakoga od prijavljenih kandidata, da li se pripušta k ispitu ili ne.

Ravnateljstvo c. kr. ispitnoga povjerenstva za pučke i gradj. škole.

Fran Frankovič.

Dopisnicima.

Molimo naše cijenjene dopisnike, da nam svoje radnje pošalju **do 15. svakoga mjeseca** ili najdalje do 20., jer ovoga dana mora biti već cijeli rukopis u tiskari.

Pretplatnike

molimo, da namire odmah pretplatu prošlu i tekuću.

UTEMELJENA GODINE 1894.

o TELEFONA BROJ 38. o POŠT. ČEKA BROJ 80.797.

= = Papirnica. = = Tvornica pečata.

NARODNA TISKARA
= I KNJIGOVEŽNICA =

LAGINJA I DRUG.

ULICA GIULIA, 1. = PULA = ULICA GIULIA, 1.

Preporuča sl. učiteljstvu slijedeće
= navedene školske tiskanice: =

Alfabetički popis. - Glavni imenik.
Inventar. - Iskaz izostataka.
Iskaz o okolnosti učenika.
Iskaz djece o obvezatnosti polaska škole. - Ispitna svjedodžba.
Kronika. — Matica.
Namira vrhu učiteljske plaće.
Odlaznica. - Otpusnica.
Opravilni zapisnik.
Popis knjižnice. - Razrednica.
Svjedodžba polaznica. - Školske obavijesti. - Tjednik.

Naručbeni koledar za g. 1909.

popisom svih školskih, općinskih, crkvenih, posujilničkih i sudbenopravnih tiskanica, kao i popisom svakovrsnih pisarničkih potrepština.

Šaljemo na zahtjev franko i badava.

God. IV. PAZIN (Istra), koncem travnja 1909. Broj 4.

NARODNA PROSVJETA

Mjesečnik za školstvo, prosvjetu i književnost.

VLASNIK I IZDAVATELJ:

„HRV. UČITELJSKO DRUŠTVO „NARODRA PROSVJETA“ ZA ISTRU U PAZINU“.

Izlazi koncem svakog mjeseca. — Godišnja cijena 5 K. — Rukopisi se ne vraćaju.

SADRŽAJ:

Uzgoj ponosa. — Bačić.
Prirodni opis Istre. — Prof. Nikola Žic.
Tri suze. — Crvenko Bijeloplavić.
Pučka škola i poljodjelstvo. — J. G.
Učitelju se preoštro sudi. — Iz »Hrv. učit. doma«. (Dr. J. T.)
Klodič o hrv. književnosti u Istri. — Ž.
Bježimo dalje. — Spj. Crvenko Bijeloplavić.
Pomagajte nam! — Medvedić.
Pitanje školskih zgrada u općini Buzet. — Šepić.
Školski ljetopis. — Ž.
Stalno popunjivanje učiteljskih mjesta. — I. M.
Analfabetizam.
Vjesnik. — Književne obavijesti. Lične i školske vijesti. — (Omot.) Razpis natječaja. Pretplata.

Tisak Laginja i drug. - Pula, ulica Giulia broj 1.

Razpis natječaja.

1. za mjesto učiteljice III. reda na trorazrednoj mješovitoj školi u Nerezinah sa talijanskim nastavnim jezikom;

2. za mjesto učiteljice III. reda na djećačkoj pučkoj školi u Malom Lošinju sa talijanskim nastavnim jezikom.

Tim mjestima su skopčani dohoci označeni u pokrajinskom školskom zakonu od 5. lipnja 1908. br. 32.

Molbenice imaju se podnesti službenim putem ovomu c. k. kotarskom školskom vijeću u roku do 19. svibnja 1909.

C. k. kotarsko školsko vijeće.

Lošinj, 17. travnja 1909.

Pretplata za god. 1909.

Bersenda Ivan, Pićan . . „ 5·—
Bonefačić dr. K. M. Lošinj „ 5·—
Brtvec Srečko, Zrenj . . „ 2·50
Grašić Josip, Beram . . „ 5·—
Gržinić J. Kringa, na račun „ 4·—
Hrv. Čitaonica, Kastav . „ 5·—
Hrv. Čitaon., Mali Lošinj „ 5·—
Ilešić dr. Fran, Ljubljana „ 5·—
Jakac Jakov, Kastav . . „ 5·—
Jelušić Rajmund, Berseč „ 5·—
Katarinić Fran, Nerezine „ 5·—
Kalac Ante, Pazin . . . 10·—
Kinkela Marija, Kastav . „ 5·—
Klodič vitez Sabladovski Antun, Trst . . . . . „ 5·—
Kožuh Jos., Celje . . . . . „ 5·—
Krbavac Franjo, Kaščerga „ 2·50
Kraljić Antun, Resika . . K 5·—
Lazarić-Žic Ljubica, Buje „ 5·—
Marki Katica, Lovran . . „ 5·—
Matanić Petar, Pazin . . „ 5·—
Medvedić Ivan, Boljun . „ 5·—
Mogorović Milka, „ . „ 5·—
Motika Josip, Pazin . . . „ 5·—
Nežić Ivan, Livade . . „ 5·—
Omahen Ivanka, Hrušica „ 5·—
Opća p. škola, Sr. Karlovci „ 5·—
Parčić Kate, Dobrinj . . „ 5·—
Prof. Ivančić, „ . . „ 2·50
Poglavarstvo upravne općine Đurđevačke . . „ 4·—
Radoslović Ivan, Ilovik . „ 5·—
Rajčić August, Opatija . „ 5·—
Smoković Ante, S. Vičenat K 5·—
Sprachmann Ivo, „ . „ 5·—
Vrišer Mara, Pazin . . . „ 5·—
Velikanje pop Jos., Juršići „ 5·—
Zahija Savka, „ . „ 5·—
Žmak Ante, Medulin . . „ 5·—

Pretplata za g. 1908.

Corazza Đuro, Podgrad . „ 5·—
Mogorović Ivan, Boljun . „ 5·—
Motika Josip, Pazin . . . „ 5·—
Radoslović Ivan, Ilovik . „ 1·—

God. IV. PAZIN (Istra), koncem travnja 1909. Broj 4.

NARODNA PROSVJETA

Mjesečnik za školstvo, prosvjetu i književnost.

VLASNIK I IZDAVATELJ:

„HRV. UČITELJSKO DRUŠTVO ‚NARODNA PROSVJETA' ZA ISTRU U PAZINU".

Izlazi koncem svakog mjeseca. — Godišnja cijena 5 K. — Rukopisi se ne vraćaju.

Uzgoj ponosa.*)

Motto: Učitelj, koji samo znanja priopćuje, zanatlija je —
Učitelj, koji značaj obrazuje, umjetnik je.
Colonel Parker.

III. Politika pouzdavanja.

Hoće li učitelj, da pravo uzgaja čovječje dostojanstvo u gojencu, hoće li da se dolično obraća na njegovu »bolju stranu«, ne smije gojenca susretati kao nevjerni tajni detektiv, nego treba da ga susreće sa pouzdavanjem, koje oživljava, sa sugestivnom vjerom u njegov bolji dio.

Nama nije često jasno, kako upliva »ono tajno«, što mi o čovjeku mislimo, na njegovo zbiljno djelovanje, i kako ono, što mi od njega očekujemo, na njegove nutarnje moći dobro ili zlo djeluje.

Ne kaže se uzalud, da se čovjek ne može moralno izgubiti, dokgod samo još jedan istinski vjeruje u njegov popravak. I u ovom smislu vjera oživljava, a ubija dvojba. Stoga je posve krivo, ako primjerice nagovorimo dijete, od koga hoćemo da istisnemo kakovo priznanje, po prilici ovako: »Ali jao tebi, ako lažeš — — —!«

Dapače ako priznanje istine iziskuje preveliku, premučnu pobjedu samoga sebe, neka gojencu učitelj ovako reče: »Ne ću da sada čujem tvoj odgovor, promisli prije dobro, kako je bilo, a ja sam stalan, da ćeš mi onda istinu reći, kako sam stalan, da će sutra sunce izaći«.

Krivo postupa uzgajatelj, ako u ovakim slučajevima resko govori ili grmi pred cijelim razredom, namjesto da olakoti priznanje istine, pa bi mu bili vječno zahvalni gojenci i ljudi.

Pripovijeda se o velikom engleskom pedagogu Arnoldu, da je sve lažljivce neke škole time preporodio, što je svakome do cigle riječi vjerovao. Domala govorilo se u školi: »Arnoldu lagati prostota je«.

*) Dobrotom prijatelja došla mi do ruku krasna knjiga »Schule und Charakter« od dr. Fr. W. Foerstera, privatnog docenta za filozofiju i moralnu pedagogiku na sveučilištu u Zürichu, pak sam Vam iz nje iznio ovaj članak. *Bačić.*

D 10/1984 Č-46-B
NAUČNA BIBLIOTEKA PULA

Fr. W. Foerster upita dječaka nekog engleskog internata, pregledava li učitelj u 9 sati na večer spavaće sobe, da se uvjeri, jesu li po propisu đaci mirni u krevetu, na što dječak odgovori: »Ne. Mr... nam je kazao, da kako ne bi funte šterlina ukrao, tako nas ne će ni uhađati«.

Ipak moram spomenuti, da mladi uzgajatelji ne smiju tako daleko ići s pouzdavanjem; to je samo za pedagoga, koji imade jur auktoritete i o kojem gojenci znadu, da je pun pouzdanja u nje ne iz neznanja ili nemara ili naravne prostodušnosti, nego iz viteškoga susretanja.

Kad smo jednom profesoru na učiteljskoj školi u Kopru učinili bili nekakvu »psinu«, pođe ti on po ravnatelja. Ravnatelj, sada pok. Iv. Revelante, upita pred cijelim razredom profesora: »Što su Vam učinili?« Profesor pripovijedaše istinito slučaj, međutim gledaše nas ravnatelj dostojanstveno. Mi objesismo glave i šućasmo. Kad je profesor svršio, okrene se prema njemu ravnatelj i reče mu glasno i svečano: »Gosp. profesore, ja toga ne mogu vjerovati!« Profesor slegnu s ramenima, a ravnatelj uzme »kanu« i pogledav nas još jednom na vratima izađe dostojanstveno iz razreda.

Mi smo ostali zapanjeni i ne vjerovasmo ušima svojim. Većega uspjeha ne bi bio postigao, da nam je svim »nepristojno« dao u ponašanju.

(Slijedi).

Prirodni opis Istre.

Prof. NIKOLA ŽIC.

IV. Fliš.

Kada s kraskoga ravnjaka gledamo talasasti flišni kraj, vidimo zelenilo šuma i livada, šarenilo vrtova i polja, mnogobrojna sela s bijelim kućama i crvenim krovom, a oko nas se u krasu bez reda i stalne izmjene nalaze dôci, grmlje, gole visi i bezdrvne plohe. Putniku u krasu već je ugodnije, kad samo vidi flišni kraj, gdje po pristrancima malih i velikih dolina svuda šumi čista i pitka voda i žuri se dolje u potok, uz koji stoji mlin do mlina, — dok u krasu putuje ure i ure tražeći izvor-vodu i vodu uopće. Valovito pješčenička tlo oko Kopra, na Mirni i oko jezera Čepića pretvorila je koje priroda koje čovječja ruka u mnoge terase, po kojima rodi vino, voće i ulje — sve to znak blagoga podneblja i temelj narodnoga blagostanja.

Ipak ima i u flišu površinâ, gdje vegetacija slabo uspijeva, jer ne kiši svuda jednako i uvijek jednako, a k tomu su također prejake opreke u temperaturi tla. Zbog toga se u flišu češće izmjenjuje krasno obrađeni kraj sa pustim, denudiranim. I upravo po tim pustim predjelima dobila je srednja Istra svoje ime s i v a, a ne možda z e l e n a, kako bi je mogli krstiti po zelenom bilju; kamen na prostranim površinama je ondje siv; siva boja tla, a ne zelena boja bilinskoga saga, dominira u flišu.

Pješčenik i laporni škriljavac troše se lako mijenjajući lice zemlje i sprečavajući vegetaciju. Od pješčenika upotrebljavaju se mnogo debele i pravilne ploče (macigno) za gradnju, premda one nijesu baš trajan kamen. Još je običniji i raširenji drugi pješčenik (tassello), koji se veoma lako drobi, jer je razvit ponajviše u tankim naslagama. Voda ga drobi, a kiša tjera po pristranku u dol, gdje razmrvljen poput kaše prekrije tlo. To je aluvij, koji u Istri malo gdje sastoji od kršja kao drugdje, nego je velikom većinom ilovast, od razdrobljenoga tasela.

Laporni škriljavac (crustello, umola, hrstelj) je još meči, pače se tako lako drobi, da se raspada uslijed posve lakoga pritiska rukom. Ali je važnije ovo: on je za vodu posve nepromočiv i za to jedino njegove naslage i za suše nose vodu; iz naslaga lapornoga škriljavca izviru sve veće istarske vode — tekućice.

Tlo od lapornoga škriljavca je dobro za obrađivanje, ali budući da je vodom preobilato, često puta je posve pusto, jer ga premnogi potočići preko svake mjere prebražđuju, pa se vegetacija na njemu ne može razviti. Kaošto ima u krasu vode premalo, tako je ima ovdje previše! Tako je n. pr. tlo u porječju Mirne i Raše samo na nekim terasama obrađeno, a moglo bi svuda u flišu biti zgodnije za obrađivanje, kad bi se potočići regulirali (kaošto država na Mirni čini) i kad bi ljudi bili obzirnije uništavali šumu. Kako se zemlja po pristrancima ruši u dol, najljepše se opaža uz željeznicu Trst—Poreč sa viadukta i tunela kod Oprtlja, gdje su dakako ti pristranci također posve goli. U flišu se dakle opaža nekaki circulus vitiosus: da je vode manje, bilo bi vegetacije više, a da je više vegetacije, voda bi manje derala i manje zemlje odnosila. Proti tomu pomaže ili zašumljivanje ili reguliranje odnosno najbolje oboje.

Ipak valja spomenuti, da i u flišu ima gdjegdje premalo vode. Svakako je to rijetkost. Fliš ima i previše vode, koja često uzrokuje štete polju, cesti i željeznici. Po brežuljcima voda denudira (zemlju odnaša), a u dolinama akumulira (nanaša). Kod Gračišća se seljaci tuže, da im voda godimice odnaša plodnu zemlju i otkriva bijedno vapnenačko tlo. U motovunskoj šumi pako nanosi voda takova mnoštva zemlje, da od toga drveće štetuje, te valja cijeli 1 *m* zemlju odkopavati okolo slabla, prije nego ga posijeku.

Fliš jest dakle cjelina, oprečna krasu, ali i u pojedinim flišnim krajevima ima bitnih razlika kao i u pojedinim kraskim, jer kaošto je teško usporediti plodnu Ploču sa golom Ćićarijom, tako je također razlika među milovidnim brežuljcima koparskim i izrovanim krajem pićanskim odnosno studenim brkinskim. Istina je, da su oblici tla od stijenja, ali stvaranje oblika ovisi također o podneblju. U krasu, ali još više u flišu nema morfologije bez hidrografije, a jedno i drugo je teško shvatiti bez klimatologije.

U opreci prema ravnijem krasu flišne su zone uvijek brežuljaste (srednja Istra) ili su srednje gorje nježnih oblika (Brkin). Razlike su između obje zone ponajpače u visini, udaljenosti od mora i u klimi. Brkin je viši, od mora udaljeniji i studeniji od srednje Istre, te je za to ovdje drugačija i skulptura i kultura tla nego ondje.

1. Brkin.

Na SI Istre nad Ćićarijom do (kranjske) Reke proteže se smjerom od SZ—JI Brkin. Kod izvora Reke je dosta uzak, prema njezinom glasovitom ponoru kod Škocijana je sve viši, a donekle i širi. Gdje svršava Reka, svršava i Brkin. Po njemu ide i zemaljska granica među Istrom i Kranjskom te Goričkom i Gradiškom. Ovo je pravilno razvito pogorje sa samostalnim nizovima vrhunaca, izrazitim prodolima i razdolima*). Zbog flišnoga sastava svuda su gorski oblici šumom obrašteni i milovidni, a samo gdje se pojavljuje u većem mnoštvu numulitni vapnenac, površina je pustija i izrovana. Kaošto mu je na SI granicom Reka, tako na JZ prelazi u materijsku ulegninu, uzduž koje ide cesta iz Herpelja u Podgrad i dalje u dosta znatnoj visini, kako je već spomenuto (v. br. 3. Nar. Prosvj. str. 56.). 812 *m* visoki Rt kod Artviža (na vojničko-geografskoj karti stoji Erlberg!) na sjeveru Materije je najviši vrhunac Brkina, odakle mu se bilo naglo snizuje prema JI, tako da tek Starada sa 797 *m* visine skoro na kraju materijske ulegnine čini opet znatan ispon. Malo sjevernije nalazi se drugo, nešto niže bilo sa Stražom (759 *m*) nad Tatrama i Karlovicom (772 *m*), kojim ide cesta, kaošto je često u kraju umjerenih grbina, a na mnogim isponima leže mala sela, prijatne crkve i kapele. S one strane ceste Podgrad—Trnovo ispinje se na istarskoj strani još jedino Studena gora (646 *m*); bilo je posve nisko, a kod Jelšana skoro posve prekinuto. Tuda je i željeznica odabrala svoj put za Sv. Petar uz Trnovo—Bistricu.

Brkin čini razvođe među Kranjskom i morem, t. j. Rekom i (valjda) Rižanom. Vode strmijega sjevernoga pristranka skupljaju se u pet jakih potoka, od kojih Požerta i Kljunik pritječu Reci u močvarnoj okolini Trnova-Bistrice, dok Sušica i Lukovica sa Padežem na putu prema sjeveru tek iza poduljeg tijeka vijugavim koritom u sjeni šume probijaju u Reku, koja od Prema dalje teče u tijesnoj dolini mjestimice nalik na canjon.

Vodene žile položitijega južnoga pristranka u Brkinu iste su sreće kao i Reka: došavši potok s Brkina do krednoga vapnenca u Ćićariji, gubi se i ponire u slijepoj dolini. Takovih vodenih žila sa slijepom dolinom ima među Brezovicom i Novom Kračinom 16, od kojih je svaka drugačija: neke (Brezovica, Obrov, Maleloče i Malobrdo) imaju prostrano, dijelom plodno dijelom močvarno »ušće«, koje se duboko urezalo u kras. Za kiše mnoga od ovih

*) Dolina, koja leži u smjeru gorja, zove se razdol ili dugodolina (Längstal), a koja se proteže protivnim smjerom od gorja, zove se prodol ili draga (Quertal). Dolac je pako kraska osobitost, koju Nijemci zovu die Doline.

dolina naliči na prostrano jezero kao »morsko oko« u Karpatskim Tatrama; većinom pako nose malo vode te su zbog toga i brojni ponori maleni i slabo razviti. Zanimive su te doline: brezovička je najbolje obrađena, odolinska najzelenija, veliko-ločka krajolično najljepša a obrovska najveća.

Smjer ovih ponornica i činjenica, da je izvor Rižana u pećini kod Žanigrada relativno prejak, utvrđuje nagađanje, da je bilo koja a možda i sve ove ponornice u svezi sa Rižanom, ali do danas to nije moguće dokazima ustvrditi kao ni svezu Pazinskoga Potoka s Limom.

2. Srednja Istra.

Srednja Istra sastoji iz dva velika trokuta, kojim su vrhovi okrenuti protivnim smjerom. Među njima se nalazi već prije spomenuti kraski hrbat, koji se kod Buja odvaja od istarske Ploče. Prvi trokut počinje kod Trsta i Pirana a svršuje kod Buzeta. To je koparski dio srednjeistarskoga fliša, a drugi je dio pazinski t. j. trokut od Buja do Vranje i Plomina.

Vode tekućice: Rozandra, Reka, Rižan, Dragonja, Mirna, Pazinski Potok i Boljunčica-Raša neka nam kao najjače brazde ograniče pojedine skupine srednje Istre, kojima opis slijedi.

Gdje Rozandra kod Boljunca probija iz jaruge Botac i protječe prostranu livadu Zaule, međaši Istra politički sa tršćanskim tlom, premda geologijski pripada grad Trst Istri. Neznatna, u svom najvišem isponu kod Prebeneka (236 *m*) sa Ćićarijom kod Kastelca srasla gorska grbina dijeli nizinu Zaule od doline istarske Reke, koja izvire iz pećine kod Ospa i iza kratkoga tijeka utječe u miljski zaton.

Viša je slijedeća gorska kosa. Kod Poganskoga brda, koje čini razvođe među (istarskom) Rekom i Rižanom, objači do znatne visine kod Tinjana (372 *m*), odakle je divan pogled na Koparštinu, pak se preko Škofijskoga sedla (željeznica Poreč-Trst) nastavlja dalje i tvori poluotok miljski među Trstom i Koprom. Dolinu pod njezinim podnožjem protječe Rižan, dosta znatna rječica, koja već iz izvora kod Žanigrada dobiva za čudo mnogo vode, a onda pojačana mnogobrojnim pritočićima, žuri se k moru uz Dekane u koparski zaliv u naglom slazu, kakva nema nijedna druga istarska rijeka.

Među Rižanom i Dragonjom ispinje se treća gorska masa sa sporednim dolinama već znatno razgranjena. Kod brežuljka Varda (346 *m*) nad Kubedom cijepa se u tri grane, jednu srednju, dulju, i dvije vanjske, kraće. Sjeverna grana dijeli se kod sv. Antuna (356 *m*) ograđajući široku dolinu Cornalunge (Sv. Baldo), a južna se uvukla od Hriba (346 *m*) nad Truškama među Dragonju i njezin pritok Pinjovac. Srednja grana proteže se sve do svoje najviše točke kod Pomnjana (406 *m*) kao jednostavan tupi greben, dok se kod sedla Šmarje, kuda vodi cesta iz Kopra u Kaštel-Vener, dijeli u dva

krila među Vandernigom. Kaošto su južnjačkoga izgleda pristranci ovih kosa, kad ih gledamo iz Pirana, tako su im divlja i neprijatna bîla. Slabo zašumljeno radi žestine bure zimi i žege sunca ljeti ovo je flišno tlo na mnogim mjestima malo plodno. Dragonja skuplja vodu u pećinama Hriba; pod Laborom joj pritječe Pinjovac a kod Merišća Argila i kod Ribile Vanderniga. Ni cesta ni sigurna staza ne prati tijek Dragonjin, jer je osobito u gornjem dijelu silno jogunasta a mjestimice i vodom tako bogata, te se na njoj nalazi do dvadeset mlinova — ni uz koju drugu istarsku rijeku toliko. Kod Kaštel-Venera u prostranoj pašnjačkoj ravnici je već mirnija, ali se naskoro gubi oslabljena mnogobrojnim kanalima piranskih solina i tako nečasno svršava svoj život.

Prema bujskomu krasu i Mirni su oblici tla umjereniji, blaži. Pješčenički kraj, što ga siječe cesta iz Momljana u Kubed, sličan je Brkinu, jer ovdje kao i tamo mnogi potočići s fliša tekući prema bujskomu hrptu na isti način odmah poniru, čim dođu u Kras. Među njima je znatniji potok jedino Malinska kod sela Čepića nedaleko Šterne, koji se kod ponora u vapnenačko podzemlje kadgod pretvori u jezerce. Zanimljiviji je kraj oko Krasice, Grožnjana i Kastanje prema dolini Mirne, najduljoj od svih prodoli istarskih. To joj ime pripada punim pravom, jer joj je slaz od izvora (35 *m* nad morem), do ušća (30 *km* daljine) samo 1‰: Mirna teče tako mirno, pače lijeno, da je za splavljenje drva valjalo regulirati njezino korito. U gornjem tijeku protječe do kupališta sv. Stjepana dosta tijesnu dolinu i prima kod gradine Pietrapellosa pod Mlunom (318 *m*) Bračanu, koja pritječe iz Sočerge. Niže Svetog Stjepana širi se hrastovom šumom i travom obrasla dolina primajući s lijeve strane mutnu Butonegu, koja Mirni privodi vodu od zabitnih i teško pristupačnih krajeva, iz Račica, Draguća i Grdoga Sela. Radi slabih puteva, prevlažnoga i ilovastoga tla često je puta putovanje u ovim stranama upravo nemoguće a uvijek neugodno. Butonega sa svojim sjevernim pritokom Račice zatvara s Mirnom i njezinim pritokom Fiumerom svoje vrsti otok — izolirani masiv čunjasti Vrh (398 *m*), koji je slabo vezan kod Prodanâ sa »kopnom« Draguć, gdje je u isponu istoga imena najviša točka (504 *m*) istarskoga fliša.

Buzetska uvala, nalik na školjku, sastoji većinom od lapora, a protječe ju na SZ Bračana a na jugu Mirna. Gradić Buzet leži usred uvale na osamljenom brežuljku, koji počiva na vapnencu. Zbog neprestane izmjene sad ovoga sad onoga kamenja — mekoga lapora, tankoga pješčenika i tvrdoga numulitnoga vapnenca — modelirala je voda cijeli ovaj kraj različito, nepravilno, negdje više negdje niže, tako da je orijentacija dosta teška. Sačuvali su se pače i neke vrsti ravnjaci: na pr. Vrh, Sv. Lucija kod Roča, Kobiljak (348 *m*) nad Kotlama i brdo sv. Antun (491 *m*) nad Cerovljem. Ipak ostaju vrhunci u zavojitoj grbini među Butonegom i Pazinskim Potokom skoro u

istoj visini, a tek kod Kaldira nad Motovunom, koji leži kao i Buzet na osamljenom čunju (277 *m*), spušta se bĭlo prema dolini Mirne, dok se na protivnoj strani kod Oprtlja odmah opet diže do visine od 421 *m*.

Istočno od Pazinskoga Potoka prema Čepićskoj uvali još je fliš jače razrovan vodama, koje otječu u močvarnu okolinu Čepića. Zbog razlike u visini razvilo se razvođe bliže uz Pazinski Potok, gdje se kod Paza nalazi i najviši vrhunac Gardini (498 *m*). Na jugu od ceste Cerovlje-Vranja pojavljuje se samo meki lapor i tanki pješčenik te je erozija veoma znatna. Djelovanje vode najbolje se može promatrati na putu iz Gologorice u Krbune: u m o l a je tu jedna do druge. Na granici fliša i Ploče, na putu iz Pazina u Plomin stoje na vapnenačkoj podlozi a u pješčeničkoj okolini kao tvrđave gradići Lindar, Gračišće i Pićan, odakle se lako može pregledati brežuljasti gologorički kraj, raščlanjen sa duboko urezanim riječnim koritima, sve do Boljuna i grbine Učke. Od Boljuna kroz jezero Čepić do mora teče Boljunčica-Raša, najznatnija istarska razdol i skuplja vode svega ovoga flišnoga kraja, što je na istoku od Pazinskoga Potoka. Gornji je tijek Raše, ili kako narod kaže: Boljunčica, prava opreka donjemu. Gdje se njezini pritoci iz gologoričkoga kraja združuju, poplavljuju prostranu močvarnu livadu (t. zv. Rakita), a tek što Raša dopre do vapnenca, dolina joj postaje duboka i uska, vruća i tiha, mrtva i nenaseljena; osim nekoliko mlinova nema u daljini od 16 *km* nigdje kuće, a tko ljeti ovamo zađe, znade, što je vrućina i žeđa još bolje nego oko donje Mirne. Ne diše mnogo slobodnije putnik ni onda, kad iza mnogo zavoja dopre dolinom do Barbana, gdje se dolina širi i sa Krapanskom združuje u Raški konal, koji je morski rukav ali zatvoren kao jezero. Samo je jedna velika promjena: putnik osjeća u konalu morski dah i vidi bistro more, koje mu više prija od mutne Rašine vode. Opisom vodâ (hidrografija) i mora (oceanografija) zajedno sa opisom kvarnerskoga otočja zanimat ćemo se u dva slijedeća broja, izašto smo letimice pregledali morfologiju kopnene Istre.

Nastavit će se.

Tri suze.

Bila je lijepa kao raj, a dobra kao duša. Više čela crnile se sjenaste i guste šume, a iz njih širio se miomiris šarolikog cvijeća. Biserne kapljice rose spuštale se niz njedarce kao đerdan od alemova, strojni stas opasan pojasom srebrenastih rijeka i potoka, a grudi da puknu od silne vatre. Pjesnici pjevali joj slavu, a hiljade sretnih sinova dizali kape i pozdravljali je: Lijepa naša . . . !

Od istoka sunca do zapada njegova bilo joj nije slične u ljepoti i dobroti. Sav ju je svijet motrio s udivljenjem i zavidao joj sreći . . .

I gle jednoga dana posija davao zlo sjeme u neke duše i one uprle, da krasnicu predobiju za sebe. Isprva puzali iz daleka i vrebali na svaki mig njezina oka. Pod pla-

štem prosvjetitelja i dobrotvora počeli joj udvarati i pobjedonosno kliknuli, kad im je uspjelo, da svojom poganom nogom koraknu na njezino krasno tlo. A ona prostodušna kô što jest, nije prozrijela njihovih paklenih snova . . .

Kao zmije plazili su po njezinu tijelu, proučavali njezine ranjave pete, oštrili mačeve i nabijali puške, — dok ne riknu jednoga dana bogumrsku psost: Sada si naša!

Sinovi njezini mašiše se listom oružja, ali se presenetiše, kad opaziše na pragu svoje vlastite kuće tuđina, gdje vitla mačem i stište u pesnici ključe vlasti . . .

U grudima pucalo im srce od bijesa, većkrat su se dizali, da obrane grudu svoju, i padali . . . padali krvavih glava u more boli i očaja . . . a nemili tuđin šiba . . . reže . . . sječe . . .

Jedne noći, kad je naša majka zemlja stenjala pod udarcima oštroga biča, njezini sinovi, da ne budu vidoci mučeničkoj smrti patnice majke, odmaglili kano plahe zvjerke nekamo preko mora u zemlju silno daleku . . .

U daljini odmijevali su njihovi brzi koraci, a daleko za njima razlijegao se jecaj majke Hrvatske — i kroz gustu tamu krijesilo se iz njezinih očica nešto kao biser . . . kao zvijezda . . .

Suza boli . . .

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Pod crnim kulama okrutnika i silnika ovoga svijeta, što se dižu na humcima zemlje naše, kao pakao zijevaju tamnice grozne . . . U njima je dugo vremena čamila svaka pravica božja i ljudska.

Jednoga dana uvidi premudro božje oko, da će svijet bez pravice zlo i naopako.

Sadite dolje! — reče Bog anđelima svojima — otvorite tamnicama vrata i pustite pravicu u svijet, neka žive . . .

Iznemogla sama našla se najednom pravica nasred naše mukotrpne zemlje i nije znala, kamo će . . . Da zakuca na vratima bogataša, ismijali bi je i otjerali . . .

I tako nam se skloni u pitome kolibe našega naroda, koji ju dočeko kao ozebao sunce . . .

Svako veče, kad su se naše pobožne obitelji okupljale oko vatre, ona im je pripovijedala svašta i učila ih, što Bog i dobri ljudi hoće . . .

Malo po malo počela prodirati u hrvatske kuće neka nova svjetlost i sve se stalo buditi diljem i širom. Svijet se kupio u goleme narodne čete dizao šake i grozio se silniku, koji je još gušio našu majčicu zemlju. Pred svijetom nosila je barjak pravica sama.

Zlikovci uvidjeli, da je jalov posao proti pravici lomiti koplja, i klonuli . . .

Izmučena majka naša rasklopila očice i iza teške bolesti prvi put pogledala voljko u bijeli svijet božji . . .

Pred njom silne hrpe naroda, blaga lica i meke duše, dižu kape i sve klikću od veselja. Navrh gora krijesovi bukte, u dolini tutnje mužari, a narod opojen nekim velikim osjećajem pjeva pjesme miloj slobodi.

Diže se s ležaja majka Hrvatska i prebrojiv ljude, što su se veselili, zastre najednom rukama snuždeno lice . . .

Kroz okanca, što su virila između prstića njezine ruke, zakrijesi opet nešto kao biser . . . kao zvijezda . . .

Suza tuge . . .

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Lijepo je jutro. Nad Velebitom pomalja se zora i budi svijet. Stado vodi pastirče i pozdravlja pjesmom hrvatske gore, u kojima se bude vile hrvatice i nižu pjesan novomu danu.

Nedjelja je . . .

Mlade Hrvatice, kićene i lijepe, trgaju po izbor cvijeće i pletu kitu za svoga vojna . . .

Kao glatka ploha pružilo se more u daljinu i u širinu, a daleko u moru silan se brod puši i približava kraju.

Na njemu se viju šaroliki barjaci, a krasno nedjeljno jutro razasiplje diljem i širom zvonku pjesmu i skladnu svirku, što se ori sa palube broda . . .

Mili Bože, što će biti . . . !

Sve što je hrvatsko, grne na žalo i čeka brod. Već je blizu.

Najednom iz tisuću junačkih grla grmnu mili hrvatski pozdrav sa obale i poleti u susret bratskomu pozdravu s broda . . .

Hrvatski sokolovi, koji su dugo vremena čamili u tuđini, nevoljni i tužni, vraćaju se veselo u naručaj domovini svojoj . . .

Poput gore razlio se našom cijelom domovinom orijaški talas slavlja i veselja . . .

Braća se grle i u lice ljube, a hrvatska sretna majka širi ruke i okuplja na svoje mekano krilo sve . . . sve . . .

U njezinu oku zasja opet sada nešto kao biser . . . kao zvijezda . . .

Suza radosti . . .

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

U sjaju ote suze, koja će jednom neotklonivo zasjati u oku slobodne majke Hrvatske, svi ćemo se Hrvati topiti . . . rajiti . . .

Crvenko Bijeloplavić.

Pučka škola i poljodjelstvo.

Što je djetetu za tjelesno njegovo življenje majčino mlijeko, to mu je pučka škola za duševnu njegovu naobrazbu. Pučka škola ima mu dati takovu temeljnu pouku, da postane korisnim članom čovječje družbe. Zaisto je svaki napredak kao i opstanak pojedinca čovjeka, a uslijed toga i cijeloga naroda, odvisan od dobrog uređenja pučkog školstva. Nije zato ni čudo, ako se svi napredni narodi upravo natječu, kako bi bolje uredili pučko školstvo, da što bolje odgovara raznim potrebama pučanstva.

Nije tome mnogo godina, što istarski Hrvati uživaju blagodati pučkog školstva; moramo se dapače potužiti, da ima i danas još veliki broj hrvatske djece u Istri bez školske obuke. Nije to krivnja naša, već onih, koji misle, da su dužnosti jedino za podanike, a ne i za poglavare.

Istina je, da je pučka škola opća, a to znači, da je za sve stališe: i za djecu poljodjelaca i obrtnika i trgovca i građana i učenih ljudi, bogatih i siromašnih, ali je ovo načelo, da bude pučka škola praktična, opće pripoznato i od svih slojeva i naroda opće zahtijevano. I baš od nepraktičnosti boluje ljuto naše pučko školstvo u Istri, što se ja ne žacam istaknuti; otkrivajmo si rane i pregledavajmo ih, ne bi li im našli brzoga i uspješnoga lijeka.

Čuli smo često puta tužbe roditelja: »Otkada nam djeca hode u školu, nemaju više veselja ni za blago ni za radnje na polju. Kad ih šaljemo na pašišta ili na oranice, počmu se ispričavati sa školskim domaćim zadaćama. Ako izađu iz pučke škole sa odličnom svjedodžbom ili srednjom, onda misle odmah na razne službe, samo ne na poljodjelstvo; pogospodit bi se htjeli, a poljodjelstvo im je nešto omražena, niska. Šta će biti od našeg gospodarstva!«

Ovakve tužaljke nijesu bez temelja, niti ih mi smijemo prezrijeti. Dok boravi seljačko dijete u kući svojih roditelja, vidi samo poljodjelstvene poslove; čim pako stupi u školu, otuđuje im se (poljodjelskim poslovima), a kroz šest godina, što polazi školu, otuđi se sasma zašav u novi život, koji nije srodan onome poljodjelca i gospodara uopće. Zato je posve naravski, da izgubi veselje do stališa, iz kojega je niklo, jer ga pučka škola, kakova je danas, nije znala niti smjela po sadašnjim propisima za to zainteresovati. Ono primitivno znanje, što ga je dijete — primitivnim putem dakako — steklo kod kuće, gubi na neki način u sadašnjoj pučkoj školi, pa kad dovrši šest, odnosno osam godina škole, nije bolje što se tiče smisla za poljodjelstvo, zbog čega se porodi u njemu — u mladiću — nezadovoljstvo, pa da se riješi težačkih radnja, bježi u svijet. Očinska kuća oskuđuje za tim na radnim silama, a o poljodjelstvenom napretku ne može biti govora. (Da seljačka djeca bježe u svijet ostavljajući očinske domove i rođenu grudu, tome su krive i gospodarstvene vrlo loše prilike Istre: nemamo vode, ni puteva, ni cesta; ne možemo prodati plodova krvave muke kmetske; biju nas tuče i suše i velike daće. Od mnogih ovih nevolja morali bi nas oslobađati naši poglavari).

Da se djeca, kad navrše pučku školu, ne posvećuju poljodjelstvu, nije krivo naše učiteljstvo, koje savjesno obavlja svoje teške dužnosti, već je krivnja na organizaciji pučkog školstva uopće. Učevni nacrt za Istru morao bi više odgovarati značaju i zahtjevima poljodjelskog stališa, pa bi se tako djeci vratilo i umnožalo umjetno i znanstveno u školi sve ono, što gube zapuštajući za 6 ili 8 godina očevo gospodarstvo. U domaćoj učioni primio bi učenik najpotrebitije stručno znanje o razumnom gospodarstvu. Pučka škola morala bi u djetetu uzbuditi ponos, da je poljodjelac.

Na dnevni red javnih rasprava, u skupštinama društvenih i zakonodavnih korporacija morao bi stupiti predmet reorganizacije pučkog školstva u ovom smislu, a ponajprije preuredba onih zavoda, na kojim se uzgajaju pioniri pučke prosvjete — to jest učiteljišta. Pitomci učiteljišta morali bi si prisvojiti za vrijeme nauka toliko teoretičnog i praktičnog znanja, da uzmognu kao učitelji uspješno nastupiti pred narodom. Rabili bi doduše više vremena za svoje študije, a za to morala bi im se odrediti bolja nagrada. Učevni nacrt na učiteljištima morao bi odgovarati i značaju dotične pokrajine pogledom na poljodjelstvo ili obrt — ili na oboje —, kako već u kojoj pokrajini prevlađuje jedna ili druga grana, ili bi prevlađivati morala.

Imađasmo zgodnu prigodu, da nešto postignemo u Istri u ovom pogledu, a da i ne bi bilo trebalo dirati u sada postojeće naredbe za ustanovljivanje srednjih školskih zavoda.

Hrvatsko učiteljište imalo se smjestiti u Pazin, gdje postoji državno uzor-gospodarstvo, na kojim bi imali kandidati učiteljstva prilike, da se teoretički i praktično pouče u poljodjelstvu i u razumnom gospodarstvu uopće. Gradu Kastvu moglo se isposlovati potpunu obrtnu školu. Počinjena pogrješka mogla bi se ispraviti jedino premještenjem učiteljišta ili ustrojenjem novog uzornog gospodarstva u Kastvu, ali ovo pošljednje je za ondješnje prilike isključeno s prirodne strane onog kraja i sa strane privredne onih naših ljudi, koji su ponajviše zanatlije.

Za temeljitu naobrazbu učiteljstva u racionalnom gospodarstvu mora se nešto učiniti, jer naš učitelj u Istri uzgaja mladež izravno za život, dočim ih gradske škole pripravljaju ponajviše za dalnju stručnu naobrazbu.

Da svršimo! Znademo, da se učevni nacrt naše pučke škole ne će tako brzo promijeniti u smislu našeg razlaganja, zato predlažemo, da se za sada bar u zadnjim dvim školskim godinama pučke škole uvede pouka o gospodarstvu. Kao pripomoćno sredstvo imali bi služiti dobro uređeni školski vrtovi.

Napose bi preporučili, da se upotrebljava školska mladež za pošumljivanje goloti, kako se to zbilo već u Bermu s dozvolom nadležnih oblasti.

Za ovakove radnje teško je s proljeća naći radnikâ, a djeca su ko rođena za to. Pod nadzorstvom vještih šumskih organa ovršuje školska mladež taj posao uz manju plaću uspješnije od odraslih; no što je još poglavitije: djeca dobiju ovakovim i sličnim radnjama veselje ra razne gospodarske grane, pak će s ljubavlju i sami praktično upotrebljavati stečeno znanje i iskustvo, kad odrastu i stanu na snagu.

J. G.

Učitelju se preoštro sudi!

»Kada mi god piše koji od mojih bivših učenika, (koji su sada učitelji) uvijek se tuži, da svijet pazi na svaki njegov korak. Sve selo vidi, što učitelj radi; cijelome selu je krivo, ako na životu učiteljevu vidi i najmanju ljagu. Nikome se ne sudi tako oštro, kao učitelju«.

Ja sam im odgovarao:

»I valja da paze na Vaš život, i pravo je, da paze. Neka Vas proganjaju kao kugu, ako ne budete u svom selu među najumjerenijima u piću i jelu, ako ne budete posvema čisti od svake nečistoće na duši i tijelu, ako ne budete marljivi ko crvi, pošteni od tuđe muke kao kraljevi. Ta to je Vaša služba!«

Tako sam odgovarao, dok sam dospijevao odgovarati pojedinima, ali sada — buduć tužbe učestaše — odgovaram javno:

»Ne prestaje Vaša učiteljska služba s onim časom, kad otkuca školski sat. Učitelj služi svojim životom više nego svojim radom u školskoj sobi. Ne smatrajte to kakvom požrtvovnosti ili ličnom žrtvom, ili možda slavom ili posebnom zaslugom: to je Vaša zvanična dužnost! Svijest te dužnosti nagoni učitelja na razborit i čist život, na štedljivost, na marljivost, na kulturni rad, na razumno gospodarenje. Učitelj mora živjeti ovakvim životom — — — — mora?? — Onda je to teško, kada se mora. Ako se ne mora (Ne mora se), a živi se ipak tako, onda je sreća u takvu životu i takvom radu. Sreća je dvojaka. Takav učitelj živi slobodno i posve slobodan život njegov je ujedno i vršenje njegove dužnosti. Takve sreće ne može se ničim nadoknaditi. Osim toga je još jedna sreća u tom, što je uspjeh u radu siguran i velik. Svaka riječ odgojiteljeva, pa bio on sudac, svećenik, učitelj ili se zvao kako drukčije, svaka riječ kvari, ako nije odraz bića odgajateljeva. Laž odgajateljeva rađa zločinom u onom, komu se laže. Zato je bolje da šuti, nego da govori učitelj, sudac, svećenik, ako ne može da živi prema onim propisima, što ih mora govoriti.

Teolozi smišljaju velike teorije o nagradama i o kaznama; moraliste traže formule o životu čovjeka, koji bi imao sam u sebi zadovoljstvo, fiziolozi sabiru statističke podatke. I tako ima mnogo drugih teoloških, etičnih, sociooloških, prirodoznanstvenih teorija, ali ni jedna nema pedagoške snage, ako se je ne drži njezin propovjednik. Uspjeh u radu jeste prva i glavna sreća. Učiteljev način života ujedno je prvi i glavni uvjet njegovu uspjehu. Srećan dakle onaj učitelj, koji vrši svoju dužnost sam od sebe tako, da mu se život i narav slaže s onim, što se od njega može i mora zahtijevati kao odgajatelja naroda.

Neka učitelji budu ponosni time, da današnje društvo najviše pazi na njihov život. Njihov primjer utječe najjače; zato se toga primjera društvo najjače boji, od njega se najviše nada!«

Iz »Hrv. učit. doma«. (Dr. J. T.)

Klodić*) o hrv. književnosti u Istri.

Malo će biti istarskih Hrvata, koji su pročitali Klodićev njemački članak o hrvatskoj književnosti u Istri (Öster.-ungar. Mon. in W. u. B., svezak Küstenland, 1891). Velika šteta! To je tako liepa rasprava, da bi ju bilo valjalo prevesti na hrvatski i raširiti među narod, a da bi stručnjaci i obrazovani ljudi iz Istre bili morali baš tu Klodićevu književnu povijest uzeti za

temelj, da prouče našu kulturnu prošlost. A kad tamo mi o svem tom mukom mučimo, kao da hoćemo da kažemo, da u prošlosti nijesmo ništa imali ni do danas sačuvali.

Iz Klodićeve se radnje također vidi, koliko ima još na tom polju posla, pa kad se ne miče nitko, evo iz moje bilježnice nekoliko riječi kao poticaj, kao neka méka, da se naši ljudi potrude, kako bi poznavanju naše prošlosti i književnosti štogod privrijedili. Svatko nek izore koju brazdu!

1. Klodić govori o sijelima Slavena u Istri i o njihovu broju. Zašto ne bi to pitanje tkogod temeljito statistički obradio, da točno znamo, u kojem smo razmjeru prema Talijanima? O tom je već pisao Talijan Tomasin i Nijemac Czörnig, a mi? Kako bi nam dobro došla pouzdana etnografska karta Istre! Talijani je ne će da izdaju, jer im to ne bi bilo u prilog: otkrili bi svoje karte.

2. Ne želim dakako, da se među Hrvatima i Slovencima Istre podigne kitajski zid, ali nam Klodić potanko spominje jezičnu granicu, što je i potrebito, jer nije na pr. nikako u redu, da pazinski državni uredi šalju hrvatskomu pučanstvu slovenske tiskanice kojekako popunjene. I tu bi statističko proučavanje mnogo toga promijenilo.

3. Klodić: »Slaveni su prodrli u Istru na početku 7. vijeka«. To je doduše istina, ali Talijani ne će da priznaju, pa im valja dokazati: Uzmi u ruke »Gradivo« Dra. Kosa i Documenta Račkoga te obradi to pitanje.

4. Klodić kaže, da smo u velikoj množini došli u 16. i 17. vijeku. I to je istina, koju i Talijani priznavaju, ali silno iskrivljuju (v. Schiavuzzi u Atti e Memorie). Na posao dakle, da i mi s naše strane pouzdano doznamo o našim »calatama dalle montagne«. Svatko od nas znade štogod povijesti, ali svoje istarske ni malo.

Kod same književnosti govori Klodić najprije o glagolskoj crkvenoga (katol. i protest.) i svjetovnoga sadržaja, pak o narodnoj predaji i konačno o preporodnoj književnosti u 19. vijeku.

5. »Glagolica bijaše u porabi kod Slavena po otocima i po istarskom kopnu u srednjem vijeku skoro isključivo, na njekim mjestima skoro sve do kraja 18. vijeka«. To je dokazao i zastupnik Dr. Volarić u svojoj glasovitoj interpelaciji na vladu 1892. u istarskom saboru, ali da znate, kakova se je bura radi toga digla. Kanonik Pesante, advokat Bartoli, političar Salata i historičar Benussi napisaše cijele polemične knjige proti Volariću. Dakle valja i tu tvrdnju Klodićevu i Volarićevu Talijanima još jednom dokazati. A za to imamo sada krasno pomagalo: Jelićeve Fontes glede porabe glagolice u crkvi.

6. Kod djela crkvenoga sadržaja govori Klodić najprije o pisanim (a onda o štampanim) spomenicima, u prvom redu o Glagolita Clozianus, pak

* Antun vitez Klodić-Sabladovski, Dvorni Savjetnik, c. kr. pokr. školski nadzornik u miru.

o toli glasovitim rukopisnim misalima i brevirima crkve vrbničke, omišaljske i dobrinjske (sada u Rimu), o »Saltiru« popa Petra Frasića iz Lindara od 1463, koji je sada u dvorskoj knjižnici u Beču, gdje je i misal kneza Novaka od 1368., nekada kupljen za crkvu sv. Jelene i Sv. Roka u Nugli kod Roča. Naši ljudi u Beču bi nam mogli o tim djelima koješta javiti.

7. O štampanom (1483.) misalu crkve ricmanjske ne znamo ništa, a ipak je taj glagolski misal bio kasnije mnogo puta izdan (II. izd. 1509. u Senju, III. 1528. u Mlecima, pak 1531. na Rijeci, u Rimu kod Propagande 1631., 1706. i 1741.). Izdanje od 1631. je imao Dobrila, a tko bi znao reći, gdje je sada? Kastavska crkva ima izdanja od 1706. i 1741. i 3 hrvatska obrednika (rituala) od 1640., crkvenih knjiga ima crkva u Berseču, Krkavcu i Taru. Zašto da o tom ništa ne znamo?

8. Po Istri ima mnogo »šćaveta«: na pr. u Sv. Lovreču Pazenatičkom od 1665. i 1824. i drugdje. Da li već za sve znade javnost? Dragocjenu crkvenu knjižicu (štampana 1496. u Mlecima) Jakova Blazilovića iz Vrbnika u čakavskom narječju ima profesor Milčetić. Je li on kada što o tom pisao?

9. O našim protestantima znamo veoma malo, o njihovim književnim radnjama malo. Kukuljević je pisao o Stjepanu Konzulu, prof. Körbler o Matiji Grbiću (u Radu), a o Petru Pavlu Vergaru, Matiji Frankoviću su napisane debele knjige — u jeziku talijanskom (na pr. Načinović) i njemačkom.

10. Franjevac Franjo Glavinić je čovjek veoma ugledan, a za Istru i veoma važan. O njemu je pisao Petar Stanković. Ta Glavinić je predšasnik Dobrilin!

11. Klodić opet govori o porabi glagolice u istarskim crkvama: u Vižinadi, u Kopru, u Cittanovi, a po gotovo po selima. O borbi za glagolicu na Lošinju imamo krasnu radnju od Š. Ljubića (u Radu). Zašto već sada nitko ne mari, da išta o tom znade?!

12. Klodić prelazeći na svjetovnu glagolsku književnost najprije spominje Razvod istrijanski od 1275. Štampan je već nekoliko puta: Starčević u arkivu latinicom, Kukuljević u Acta glagolicom i Šurmin u Acta cirilicom, o njem je pisao Crnčić u Starinama a najljepše Ljubić u Radu, ali to još nije ni iz daleka dosta. Talijani mu čak poriču autentičnost (Benussi u Archeografo), a mi se za takva pitanja ne zanimamo, premda Ljubić i Klodić vele, da je taj spomenik za nas izvanredno važan radi svoga pravno-historičkoga sadržaja o prastarim slavenskim općinama, radi jezika i običaja, imena, mjesta i ljudi itd. Razvod daje posla čitavom jednom čovjeku.

13. Malo je poznato o Razvodu među Mošćenicama i Kozljakom od 1395., nije još dostatno ocijenjen ni statut otoka Krka od 1388., veoma važan za kriminalistu i lingvistu. Kastavski statut od 1400. u zagrebačkom muzeju još nije ni štampan kao ni boljunska kronika od 1451.—1622., koja je isto

tako u zagrebačkom muzeju. Štampan nije ni zakon Kapitula Kastva, koji je u župnom arhivu u Kastvu.

14. I pravnih spomenika ima mnogo, ali i mnogo još ne izdanih, a svi su neocijenjeni. U arhivu barbanske općine su dvije glagolske oporuke župnika Jurja Bedrinića iz polovine 16. vijeka još neizdane, u Raklju župnikova glagolska oporuka od 1551. neštampana. Neizdanih glagolskih pravnih spomenika ima u župnom arhivu u Dolini i Lovranu (od 1574.). Takvih dokumenata imadu i privatne osobe, na pr. u Kraju kod Mošćenica od 1521. i 1585., u Veprincu od 1625., 1627., 1629. i 1641. Mnogo, mnogo toga još nije izdano.

15. U veoma mnogim mjestima su župnici pisali matice (krštenih, vjenčanih i umrlih) glagolski, na pr. u Lošinju — 1732., u Vrbniku — 1807., u Krkavcu — 1706., u Dolini — 1619., u Kastvu — 1654. itd., ali dok o tom ne bude točnih vijesti u javnosti, tko to može znati? Za krčku biskupiju nije teška stvar, jer se može naći u shematizmu, ali u shematizmima porečko-puljske i tršćansko-koparske biskupije nema o tom ni slova, kao da biskupima nije pravo, da se o tom štogod znade. Čak Tar ima glagolske matice. Glagolski urbari jesu u Sv. Antunu od 1548., u Sv. Roku od 1603., u Boljuncu od 1576. i 1604., u Sv. Mariji od 1605., u Sacerbu od 1583. do 1680. Naši bi listovi toga imali biti puni.

16. Što da kažemo o glagolskim napisima? Prolistamo li samo Jelićeve Fontes, naći ćemo, da se na pr. samo iz 16. stoljeća našlo u Istri skoro 50 glagolskih napisa na kamenu. A koliko se ih još nije našlo, koliko su toga Talijani uništili, a koliko će vrijeme uništiti, ako ih ne spasimo. Da ih pako jošte ima, može se uvjeriti svatko, jer mu neće biti teško uz malo muke naći koji do sada nepoznati napis. Skupljajmo dakle našu starinu, jer će nam ju »kulturni« Talijani barbarski uništiti.

17. Ne zaboravimo potražiti hrvatska djela Glavinića, Lošinjana Butterini od 1725. i Bonicelli od 1762., Antuna Juranića iz Baške od 1789., osorskoga biskupa Rekamarića od 1804., inače žestokoga protivnika glagolice u liturgiji, pak »Kratak nauk karstjanski« od Talijana Petra Stankovića, a naročito je važan Voltić, o komu se tek nedavno počelo pisati (Milčetić u Kolu Mat. Hrv. i Drechsler u Vijencu).

18. Lijepo i dostojno ocjenjuje Klodić narodnu poeziju, naročit ozbirku narodnih pjesama Naše Sloge, koja je mlađemu naraštaju posve nepoznata. Zaboravljamo, da pjesma preporađa, a kod nas još bi uvijek morao trajati preporod. U kratko ću reći: istarske narodne pjesme bi valjalo svakako iznova izdati u drugom izdanju popunjenom. Mnogo je pjesama svake vrsti sabrao učitelj Žiža, a možda i drugi. Nepopisanih ima ih još u narodu sigurno mnogo. Znam, da je nedavno jedan moj znanac kroz par dana u Ćićariji skupio 60 junačkih narodnih pjesama. Kaošto nam Talijani uništuju pisane spomenike,

NAUČNA BIBLIOTEKA
PULA

briše nam kultura iz pameti naroda njegovu pjesmu. Popišimo ju svu i štampajmo, pak nam možda mladež ne će biti nepatriotska, kaošto se čini, da će postati. —

19. Najzaslužniji čovjek za našu narodnu pjesmu i običaje je bez dvojbe Josip Volčić, pak što je o njemu mlađim ljudima poznato? Naši stariji ljudi se spremaju u grob, a ostavljaju mlađe bez tradicija. Dok su još njegovi prijatelji živi (na pr. pazinski prošt Kalac), mogli bi nam prikazati njegov rad (u Novicama, Slovenskoj Bčeli i Glasniku, u Danici). Ima nešto o njegovu životu u Našoj Slozi, ali malo za tako zaslužnoga čovjeka, a napokon tko ima potpunu Našu Slogu, u kojoj je od 1870. prikazan sav naš kulturni i ekonomski rad? Kako se čuje, Našu Slogu čuva jedino kastavski načelnik Jelušić.

20. Imamo i umjetnih pjesnika. Pjesme Matije Bana rastresene su po Našoj Slozi, koju nije moguće dobiti, a štampao je svoje pjesme čak u Crnoj Gori. O liričaru Petru Studencu čujem prvi put govoriti Klodića. I radnje Kalčeve su kojegdje, a njegove poučne pripovijesti »Pop Marko, savjetnik puka« i »Josip Žudih Razsulović« ne može se nigdje dobiti sada — kad je u Istri manje analfabeta. Zašto se te pripovijesti ne bi izdalo u drugom izdanju? Baš tako valjalo bi ponovno izdati i Laginjine priče u pjesmi. Ima li gdje životopis zaslužnoga Ivana Fiamina? Njegova originalna knjižica »Rad je dužnost i blagoslov ljudi« kažu da je izvrsna, ali je nije moguće nigdje dobiti. Nekoliko knjižara imamo, ali ovih knjižica nema u njima. Jedino Kumičića može lako čitati svaki Istranin, ali o Josipu Gržetiću iz Dobrinja ne znamo ništa, a njegovih pripovijesti nema nigdje; po listovima su izgubljene. Klodić kaže, da su prijatelji zvali Gržetića »Zlatousti«.

21. O učenjaku Crnčiću nema životopisa osim nekrologa u akademijskom ljetopisu, kao što mi nikako ne može doći u ruke knjiga »O porabi glagolice« od fra S. Ivančića. U Krku su izdali životopis Parčićev, ali ga u knjižarama ne mogu naći. Nije više moguće dobiti ni Dobrilin »Oče budi volja tvoja« ni »Mladi Bogoljub«, što bi također valjalo izdati iznova. Krčki kanonik Matija Oršić je izdao životopise prošta Frana i župnika Matije Volarića, ali u novije vrijeme su veoma rijetki. A ipak su to za nas znameniti ljudi. Prvi je naš preporoditelj (napisao čitanku i gramatiku ilirskoga jezika 1850. i 1852.) a drugi je veoma duhoviti satiričar, ali su njegove radnje danas još malo komu poznate.

Ja sam svršio, a drugi neka nastave.

Bjež'mo dalje!

Bjež'mo dalje, dobri ljudi,
Što ste srcem milostivi!
Sv'jet je ovaj pakô živi,
Ljudi u njem zlobni, hudi!
Bjež'mo dalje, dobre duše,
Da nas zv'jeri ne zaguše!

Kano burno, divlje more
Od b'jesa se ljudstvo pjeni;
Zločâ vali nesmiljeni,
Valjaju se kao gore! —
Bež'mo dalje: na nas kreću,
Da nam otmu našu sreću.

Eno ždr'jela, kako zjaju;
Nemani ih ljudske kažu,
Divljom silom, što je smažu
Slabe žrtve napadaju:
Zakon gaze, pravdu, Boga,
Krvcu piju brata svoga! —

Avaj Bože, svijet c'jeli
Zvjerinjak je zgoljni, pravi:
Svoga braca bratac davi,
Vara, pl'jeni, smrt mu želi,
Obara mu mačem laži
Biser srca ponajdraži!

Je l' to čovjek? — To je zvjere,
Psuje, reži, maman skače
Preko hrpa mrtve braće
I napr'jed se divljak vere:
Spješi tražit grdnu metu,
Sebi korist, drugim štetu . . .

Pravda, bratstvo, ljubav meka,
Značaj, vjera i poštenje
Pod nogama strto stenje,
Pod nogama od čovjeka:
Zlatno tele, blaga slasti
Bogom zove, Bogom časti! —

Poput r'jeka silne zloće
Svuda sv'jetom kalne hite,
Lažne suze br'jeg im kite,
Zovu, mame: Tko će, tko će?
Ljudi hrle trovnom vrelu,
Smrt si piju duši, t'jelu.

Bež'mo dalje: sve je trulo,
Zaudara jošte gore
Od Sodome i Gomore,
Metež, trulež, kal, rasulo . . .
Gdje ste sinci oca Lota,
Bež'mo dalje od života!

Sv'jet se topi morem zala,
Sv'jet krvari usred boja,
Sklonimo se poput Noja
U korablju ideala:
Blagi vjetrić pravde, mira
Nosit će nas put svemira!

Crvenko Bijeloplavić.

Pomagajte nam!

Naučna osnova i školski zakoni i propisi označuju učiteljima rad u školi. Toga se treba držati, jer to i nadzor od nas zahtijeva. Cilj nam je podat, pak se treba postepeno dovinuti do njega. U našem radu pomagat će nam crkva, dom i država. Lijepih li družica na polju obuke i uzgoja: škola, crkva, dom i država! Koliko se puta to ponavlja u ustima ovoga i onoga čovjekoljuba, ali kad će to zbiljom biti, Bože dragi?

Učitelj mora da svoju vrši, kad je u školi, mora — hoćeš, ne ćeš — raditi, jer djeca nisu stvari, već živuća bića, živa, Bože! ko živo srebro, pa ako ih radom ne zaposliš, nastat će iz početka malo poremećenje mira, a kasnije čitava galama. Uz to, kako spomenuh gori, nadolazi i nadzor i to ne samo od pretpostavljenika, nego od naše savjesti i od cijeloga školskog okružja, a bogme i iz krajeva preko njegovih međa. Time moraš računati, i te kako! To je za učitelja i sreća i nesreća. Idu-li mu spomenuti faktori na ruku, tko zadovoljniji, tko blaženiji od učitelja? Ne potpomažu li ga, odjekivat će krajinom do malo glasovi negodovanja i omalovaživanja škole i učitelja, pa bio ovaj i uzor-učitelja, ali još uvijek ostaje slabašan čovjek bez moći, da čini i čudesa. Ćut ćeš više puta govor: »Imamo školu, ali napredak kakav je? Nikakav! A tko je tome kriv? Tko drugi nego učitelj«. Kratak sud, ali gorak kô pelin i žuč.

Ti se muči i kini, učitelju moj, još više nego si dužan, a za nagradu znademo!

Da kažete kiparu, neka vam iskleše spomenik bez tvari, držat će Vas ludim, ali ako učitelj ne nauči i uzgoji dijete, koje neuredno u školu hodi, anatema mu! Smiješno, ali istinito. Puku je našemu prečija domaća, prolazna malena korist, nego li škola. Ne uviđava još korist od škole, jer hoće da plete kotac ko i otac; jer živi u dan.

Što pak svećenstvo? Ono se većim dijelom smatra prikraćeno u svom pravu, što mu je oduzet neposredni nadzor nad školom, pak ako istinabog ne sprečava školski rad učiteljev, ali se niti previše ne zauzima za nj.

Dolazi na red četvrta u kolu. Za nju je kranjski učitelj Luka Jelenc rekao: »Zašto da se mi pokoravamo zakonu, kad nam tolike godine pokazuju naši pretpostavljeni, da se ne treba obazirati na zakon. Naredbe viših oblasti ne vrše niže oblasti. (Mjesna školska vijeća). Lijepa li primjera sustavnosti i reda!!« Prituži se na loš školski polazak u školu, pitaj i prosi učila i potrepštine za školu i djecu, pitaj školu po propisu, pitaj klupu za dijete školsko, a od svega toga što dobiješ?

Čekaj, ne mogu ni oni na sve dospjeti. Za djecu školsku možeš i ti, učitelju, kupit knjige, pa ih često put i »na hrptu nositi« ... Gospodo, mi znamo točno naše dužnosti. I ako želite da škola napreduje, da se narod u prosvjeti digne, ako hoćete, da se učitelj s veseljem i sa svom eneržijom poletnoga svoga srca primi mnogostrukoga rada i kao nastavnik i kao općinar, pomozite mu, pa da vidite čudesa!

Medvedić.

Pitanje školskih zgrada u općini Buzet.

Pitate li budikojeg oca domovine, zašto nema to i to selo škole, reći će vam onu staru, što je inače i najnovija: nema novaca; odakle da općina smogne tolik novac za gradnju školske zgrade! Molite li ili ćak zahtijevate od svojih viših vlasti, da vam dadu školu, pa i bila ova od školskog povjerenstva pronađena potrebnom, reći će vam: Nađite, dajte školi mjesta, zgradu, pak ćemo vam poslati učitelja ...

Jedni i drugi dabome imadu pravo, jer prije »štalicu, onda kravicu«, da oprosti čitalac narodnoj riječi, prije školsku zgradu, onda učitelja ... Al kako je našem seljaku kravica potrebna, pa mila i draga, tako bi morala mu biti draga i škola, kako mu je i potrebna zaista. On hoće i želi zato učitelja, komu je pripravan — pa i uz velike žrtve — pružiti stan; buduć ljubi svoj porod i stara se za njegov odgoj, rado iz sve duše pripravit će za nj školu. Ako ne može odmah, nije tomu on sam krivac.

Vidjesmo već moderne zgrade za konje i ostalu marvu građene prema zdravstvenim propisima, al još nekoje naše školske »zgrade«, ako se ih tako može nazvati, jesu sve drugo, al nisu zdrave, a još manje lijepe nit prema zakonskim propisima. Smještene su mnoge naše škole u starim privatnim kućetinama onako za silu i potrebu, začasno ...

Nu, ovaj »začasno« protegnuo se u nedogled, pa i danas se naša djeca tu i tamo podučavaju, gdje jedva mogu uloviti toliko nezdrava uzduha, da ne padnu u nesvjesticu. Gore je još tu jadnom učitelju, koji svoju ljubav napram djeci naplaćuje svojim zdravljem ... A koliko upliva prostrana, svjetla, zdrava škola na učitelja i učenike, nemože se reći. Od velikog upliva je i stan učiteljski na čitav učiteljev rad, pak duboko zasjeca u školsko pitanje koli stan, toli školska soba. Loše školske zgrade, pa manjkave i nedostatne, jesu uvijek slabi znaci u narodu i zemlji.

Kako u tom pogledu stoji buzetska općina?

Da letimice pregledam sve njezine škole:

1. U Buzetu manjka jedna školska zgrada, pošto opstoje dvije škole: hrvatska i talijanska. U opstojećoj ne mogu se smjestiti sva djeca hrvatske škole, s toga se već poduzeli koraci, da se u ovu smjesti talijanska škola i obje talijanske sile. Za hrvatsko učiteljstvo i djecu hrvatske škole, hoćeš — ne ćeš, morat će se graditi nova zgrada.

Nacrti i troškovnik ove već su odaslani u ruke školske oblasti.

2. U Sovinjaku je hrvatska škola smještena u »kapelanskoj« kući, u kojoj je prije nastavala seoska obitelj. Škola i stan učiteljev sasma je nevaljan tako, da zaprljetiše većkrat školske oblasti zatvorom škole, ne sagradi li se nova zgrada. Ostalo sve pri starome.

Talijanska škola smjestila se u ovećoj sobi stana zasebnika; njezin učitelj je bez stana u naravi.

3. Movraž valja da sagradi škol. zgradu, inače škola je nemoguća. Sada djeca s učiteljem kubure u niskoj sobi »domaće« kuće. Tu je učitelj dašto bez stana u naravi. Školska komisija je već nedavno odabrala tlo novoj školskoj zgradi; ostalo će slijediti.

4. Dragućka škol. zgrada iziskuje velikih preinaka; premalena je, manjkava za hrvatske i talijanske razrede; stanovi su učitelja nepotpuni.

5. Lanišćani su pogrješili, da kupiše od privatnika kuću u školske svrhe. U njoj nema valjane školske sobe ni učiteljskog stana. Takovo kupovanje obično se osvjećuje. Prostorije u svrhu škole i učit. stanova smještene su u tri zgrade? Treći sistemizovani razred imat će se smjestiti kamo u četvrti kraj koje zapuštene sobe u selu. U Lanišću dakle naopako.

6. Slumskoj postojećoj novijoj školskoj zgradi, u koje je sámo jedan prostor u svrhu škole, ima se prizidati stan za učitelja.

7. Brest ima istotako jedino školsku sobu u župničkoj kući; učitelju stan manjka.

8. U Račicama i 9. u Rakitovcu smještene su u sobama i kućama, koje nijesu bile građene u školske svrhe; osobito školski prostor u Račicama ispod svake kritike je.

Družbina škola u Brgudcu ima lijepu novu zgradu. Pomoćne škole u 10. u Grimaldi, 11. Vrhu, 12. Črnici nemaju dakako svojih posebnih zgrada; dotični župnici podučavaju u prostorijama, što ne odgovaraju podnipošto školskoj potrebi.

Valjat će prije sazidati škol. zgrade, nego li se budu mogle otvoriti nove škole u 13. Ročjojvasi, 14. Sočergi, 15. Pregari, 16. Saležu i 17. u Trsteniku.

Što vam se čini? Previše toga dobra!

Ja mislim: previše se je prepustilo, previše zanemarilo. Najednom se pokazalo toliko potreba, a sredstva nedostaju, da se svima doskočiti može, kako to iziskuje doba i važnost.

Komu dužnost, tomu dubok džep!

Konačno mi je istaknuti, da je c. k. zemaljsko škol. vijeće jurve u maju 1908. odobrilo nacrte i troškovnike novih škol. zgrada u Vrhu, Račjojvasi i Movražu.

Trošak za pojedinu školu iznaša 16.500 K.

Vrh je već započeo gradnjom. *Šepić.*

Školski ljetopis.

Već je § 33. privremenoga školskoga i nastavnoga reda od 20. VIII. 1870. propisivao upravitelju pučke škole, da vodi školski ljetopis ili kroniku. Žalibože učitelji nijesu za to mnogo marili. U sedamdesetim je godinama bilo doduše u Istri malo naših škola, ali upravo zbog toga bi nam danas i s vremenom bili školski ljetopisi veoma dragocjeni, jer bi se po njima lako mogla sastaviti povijest pučkoga školstva u Istri t. j. povijest buđenja hrvatske svijesti u istarskoj školi.

Ministarska naredba od 29. IX. 1905. (L. D. Z. br. 159.), kojom se izdaje definitivni školski i nastavni red za opće pučke i građanske škole, opet propisuje vođenje školskoga ljetopisa. § 136. glasi: »U svakoj pučkoj školi valja da se vode svi uredovni spisi: školska kronika (t. j. ljetopis) . . . . . itd. Uredovne spise vodi upravitelj škole; ostali učitelji treba da upravitelja do potrebe podupiru pri vođenju uredovnih spisa itd. Upravitelj škole pazit će, da se ti uredovni spisi vode u redu. Sve pobliže o uređenju, vođenju i čuvanju uredovnih spisa određuje zemaljska školska vlast«.

Upravitelj pučke škole i učitelj kod nas je većinom jedno te isto, jer su naše škole žalibože većinom jednorazrednice. Školska kronika je po zakonskom § uredovni spis i to prvi po redu, iz čega se vidi, kako je važan. Naše zemaljsko školsko vijeće nije jošte izdalo nikakve instrukcije o tom uredovnom spisu. Ona bi sigurno bila potrebita, da svaki učitelj znade, što spada u ljetopis ili ne, kako ga valja urediti i pisati, a instrukcija je osobito potrebita za to, da postupak učiteljâ u tom poslu bude više manje svuda jednak.

Ali svaka bi škola morala imati svoj ljetopis u redu ne samo za to, jer to zakon propisuje, nego još više radi toga, što bi 1) učitelj tražeći i sakupljajući oko sebe gradivo za ljetopis obrazovao sebe, 2) predavajući učenicima povijest probudio u njima zanimanje za taj predmet uopće, a za domaću starinu napose i 3) popisavši gradivo u školskom ljetopisu privrijedio bi općoj i narodnoj dobroj stvari.

Kada dakle učitelj radi za školski ljetopis, mora da ima na pameti troje: što, kako i zašto.

Što spada u ljetopis? U kratko bi se na to moglo odgovoriti ovako: povijest dotične škole i općine, zemlje i države, važni događaji u životu hrvatskoga naroda, cijeloga čovječanstva i prirode uopće.

Svakako valja u nj zabilježiti ovo: početak školske godine i broj upisane djece (spol, zdravlje i razvoj duševni i tjelesni), nadzori i posjeti otmjenih osoba, promjene u nastavnom osoblju i nadzornicima mjesnoga, kotarskoga i zemaljskoga školskoga vijeća, građevne radnje na školskoj zgradi, školske blagdane, izlete itd., a konačno zaključak školske godine. Budući da je škola

usko skopčana sa općinom, spada u ljetopis također svaki događaj, koji je važan za povijest općine: promjena načelnika i zastupstva, župnika, gradnja javnih (crkva, kapela, općinski dom) i osobitih zgrada (tvornica), gradnja spomenika, vodovoda i cesta, izvanredne prirodne pojave, osobito plodne ili slabe žetve i berbe, ribolov, skupoća i bolesti itd., boravak odličnijih ljudi u školskom okružju, izbor narodnih zastupnika za zemaljski sabor i carevinsko vijeće. Budući da je općina najniži politički organizam države, odrazuje se u općini i politički državni život. Za to spadaju u ljetopis i onakvi događaji, koji su važni za zemlju i državu: promjena u državnoj i zemaljskoj vladi i upravi, zakoni, kojima se znatno mijenja ustav i uprava, ratovi i zaključci ratova (t. j. mir) itd. Time nije sve nabrojeno, što spada u ljetopis, a bilo bi to i nemoguće. Škola je javni zavod za narodnu prosvjetu. Sve što je s narodnom prosvjetom u svezi, mora naći mjesta i u školskom ljetopisu kao narodne slave i uspjesi, osnutak društava, smrt narodnih prvaka itd., jer narodni život je sa školom u izravnoj svezi. Škola je hram znanja. Stoga osobito važni događaji u životu čovječanstva (na pr. izumi) i vanredni pojavi u prirodi spadaju u školski ljetopis, koji će ostati u školi trajna uspomena na marljiva učitelja, ako ga je ovaj savjesno sastavljao.

Kronika bi morala imati i neke vrsti uvod, u koji bi došlo sve, što je iz pisanih (archivalia) i usmenih (tradicija) spomenika poznato o dotičnoj školi u najširem smislu. Sva pučka predaja historijskog sadržaja, svi drevni spomenici svake ruke morali bi u ljetopisu biti opisani i popisani. Skupljati ovo gradivo i jasno ga u ljetopisu prikazati, nije posao za svakoga lak. Ali napokon ovo baš i nije glavni dio ljetopisa.

Kako valja pisati ljetopis? Kroničarski t. j. bilježiti valja gradivo redom od dana u dan, od mjeseca na mjesec i zaključiti na kraju svake školske godine. Pisati valja kratko i razgovijetno, ali posve objektivno bez ikakova dodavanja svojih osobnih misli, jer ljetopis nije povijest, već samo gradivo za povijest. U ljetopisu nije učitelj pozvan da napiše povijest savremenih događaja, koji zasijecaju u život škole; njegova je dužnost samo da poda potomstvu vjerno probrano gradivo, koje će u budućnosti poslužiti povjesničaru. Kronologijskim redom mora dakle nanizati gola fakta sine ira et studio t. j. bez ikakove srdžbe i osobne tendencije. Slobodno mu je razglabati i razmišljati samo u prvom dijelu ljetopisa, koji je već po gradivu subjektivniji i manje vjerodostojan, ali u drugom i glavnom dijelu kod savremenih događaja on samo registrira, a nije posmatrač. Ljetopis mora da sadržava istinu objektivnu, a nije on subjektivni referat učitelja o savremenim događajima. Ta ljetopis je uredovni spis, a nije privatna bilježnica učiteljeva.

Ovako sastavljena školska kronika bit će dragocjen izvor, iz kojega će kasnija pokoljenja saznati točnu povijest škole, a donekle i općine a shvatit

će također i one utjecaje, koji su djelovali na razvoj države, hrvatskoga naroda i cijeloga čovječanstva. Za ovakav rad imat će učitelj priznanje sadašnjosti i zahvalnost budućnosti. Skupljanje gradiva za ljetopis upoznat će ga sa poviješću školskoga okružja. Tim će sebe obrazovati, pak će njegova povjesna obuka u školi biti sigurno uspješnija i plodnija, jer će mu predavanje biti življe i zornije. A tko zna, bude li se u to gradivo dobro udubio, ne će li možda doći na misao, da napiše kratku povijest mjesta, za koje kao učitelj živi? Primjer učitelja Mahulje, koji je napisao knjižicu o Ivanu Frankopanu, vrijedan je nasljedovanja. Prvu hrvatsku povjest Istre napisao je u kratko učitelj Baćić, (u »Zgodnom štivu« izdalo Hrv. učit. društvo N. Pr. za Istru 1908., a sada ajde drugi na posao opisujući prošlost pojedinoga mjesta, kako je odvjetnik Laginja napisao povjest Kastva. Talijani su već odavna opisali svoje città e castella. Mi spavamo! Na ovaki će posao mnogoga učitelja potaknuti savjesno skupljanje gradiva u školski ljetopis.

Stalno popunjivanje učiteljskih mjesta.

U nijednom se činovničkom staležu ne događa kod popunjivanja praznih mjesta toliko nepravica, koliko u učiteljskom. Kad je koje činovničko mjesto otvoreno, već se unaprijed znade, da će ga od više molitelja dobiti onaj, koji je stariji u službi. Ako se rijetkokad dogodi, da koji mladi starijega preskoči, (razlika iznaša 2—3 god. najviše), to onda graknu sve novine, da je to pretjerivanje i t. d.

Kod učiteljstva rek bi da godine službe kod stalnog podijeljivanja kojeg mjesta ništa ne odlučuju, pošto se dogodilo i takvih slučajeva, da je stari učitelj bio zapostavljen svom nekadanjem učeniku, kad su obojica za isto mjesto molila (n. pr. naš mili kolega pokojni Vinko Rubeša). Kad bi stali nabrajati sve druge slučajeve, gdje su mladi učitelji starije preskočili kod podijeljivanja mjesta, bile bi toga cijele litanije. I o tome se obično šuti, kao da to tako mora biti i kao da je učiteljstvo za to stvoreno, da trpi i šuti.

Istina je, da kod podijeljivanja viših činovničkih mjesta ne sudjeluje toliko faktora, koliko kod namještivanja jednog učitelja. Tu je u prvom redu kotarsko školsko vijeće, onda mjesno, pak općinsko zastupstvo, onda zemaljsko školsko vijeće, onda zemaljski odbor, pa opet zem. škol. vijeće. Svi ti reku svoju, pak da je reda i pravice, imalo bi vrijediti ono, što prva od tih oblasti reče, naime kotarsko školsko vijeće. Ovo ima sastaviti tablu kvalifika o moliteljima i ako je to kotarski školski nadzornik jedini kompetentni sudija svog učiteljstva, to bi i tabla kvalifika od njega sastavljena imala jedina odlučivati. Al što se događa? Dođe ta tabla na općinu, da ona reče svoju, i ako su svi molitelji tamo nepoznati, još ajde ajde, al ako je koji molitelj, koji ima rodbine, kumova ili prijatelja, tad se obično više ne pazi na tablu kvalifika, nego se uredi terno po svoju. Znate li što se odgovorilo jednom starijem učitelju, kad se glede toga potužio jednom učenijem opć. zastupniku, da ga se zapostavilo pred mlađim moliteljima? »Da je bliža košulja od gaća«. Na zdravlje!

Zadnja i odlučna riječ pripada zemaljskomu odboru, jer kroz zemaljsko školsko vijeće samo molbe prođu i dekret imenovanja formalno izađe. Ondje pak više puta ne vrijede kvalifike, već se imenuje onoga, koji je u većoj milosti. Baš ovdje morala bi se nepristrano dijeliti pravica, te imenovati onoga, koji je najstariji i najsposobniji. Nadajmo se, da će od sada u tom pogledu biti bolje, kad će u Zemaljskom odboru sjediti i dva hrvatska prisjednika, bez kojih se ne će moći odlučivati. Nadamo se, da se odsad neće paziti ni na babu ni na stričevića, već na pravdu Boga velikoga.

Pošto se je novi školski zakon obazrio i na starost u službi određujuć, da se poslije stanovitih godina službe stupi u viši plaćevni razred, to će od sada biti u prilog i iste zemaljske ekonomije, ako se izmed raznih natjecatelja za koje bolje učiteljsko mjesto imenuje najstarijega, pošto bi on istu plaću mogo doskora uživati i na slabijem mjestu po svojim godinama službe. Napokon ne radi se tu o samoj plaći kad se starijega u službi za koje mjesto mimoiđe, već više o moralnoj poništenosti, koja se time siromahu nanese.

Nebude li u tom pogledu krenulo na bolje, tad bi samo učiteljstvo moralo tomu naći lijeka. Kad se otvori natječaj za koje mjesto, morali bi se svi oni, koji kane moliti prijaviti učiteljskom društvu. Ovo bi moralo izabrati najsposobnijega, a ostalima otvoreno reći, da ne mole. Nešto tomu slična vrši se med češkim učiteljstvom na potpuno zadovoljstvo sviju. *I. M.*

Analfabetizam*.

Neznanje je najveći neprijatelj čovječanstva i njegova napretka. Povijest čovječanstva je ujedno i povijest njegova napretka, a napretka ne će ni u budućnosti biti bez obrazovanosti. U naše je doba prvi znak obrazovanosti pismenost. Što je gdje manje nepismenih ljudi, kraj je obrazovaniji. U Evropi ima najmanje analfabeta na sjeveru i zapadu, a najviše na jugu i istoku. U tom pogledu najbolje stoje Germani (u Škandinaviji i Engleskoj), slabije Romani a najgore uz Turke Slaveni.

U Evropi dakle raste % analfabetizma u smjeru od SZ prema JI. Nekako slično je i u austro-ugarskoj monarhiji, gdje je najmanje nepismenih ljudi u sudetskim zemljama na sjeveru i alpinskim na zapadu, a najviše u kraskim na jugu i karpatskim na istoku. Malo nepismenih ljudi ima među Česima i Nijemcima na SZ a mnogo, preko svake mjere mnogo na JI među Slavenima i Rumunjima.

U Istri nije baš tako: mnogo je analfabeta na jugu, više na sjeveru, a najviše u sredini: u pulskom kotaru 41%, u koparskom 54%, a u pazinskom 77%. Istok stoji bolje od zapada: u voloskom kotaru 49% analfabeta, u porečkom 65%. Dakle je u srednjoj Istri najgore, prema sjeveru zlo, prema zapadu gore, prema istoku bolje a prema jugu najbolje.

* Po statistici od 1900.; za kvarnerske kotare nemam podataka.

VJESNIK.

Književne obavijesti.

Jelica Belović-Bernadzikowska.

Hrvatske Jelice. Narodne priče. Uredio Josip A. Kraljić, nadučitelj. Sa 30 slika. Jelica sakuplja narodne priče iz svih krajeva naše domovine već od svoje 15. godine. Pedagoško-književni zbor zagrebački izdaje 1899. prvu zbirku njezinih narodnih priča pod naslovom: Poljsko cvijeće. I knjiga »Hrvatske Jelice« je zbirka narodnih priča, te sadržaje 26 bisera izvađenih iz narodne duše. Jelica priča glatko i jasno, što je i razumljivo, ako uzmemo u obzir, da je knjiga napisana za djecu. Poznato je, da se Jelica bavi našim narodnim vezovima, te joj u tom pogledu pripada prvenstvo među Hrvatima. Osobito poznavanje narodne nošnje zrcali se i u njezinim pričama n. pr. kad opisuje odijelo vilinsko.

Tendencije tih priča su vrlo plemenite (n. pr. San je laža. — Bog je istina, ljubav do naroda, i t. d.) Taj sucus pojedine priče istaknut je većinom razmaknutim slovima, što je vrlo zgodno.

Knjizi povećava vrijednost 30 slika, koje zorno predočuju glavne momente dotičnih priča.

Priča na strani 27. sjeća nas na njemačku priču o Lenori (Bürger Lenore).

Knjigu toplo preporučamo. Naša djeca naći će u njoj ugodne zabave i zdrave pouke.

Naručuje se u tiskari Laginja i dr. u Puli, Via Giulia 1., a cijena joj je 3 K bez poštarine.

Jorgovan,

koledar za mladež pučkih škola (1909.) Uredio ga J. A. Kraljić, nadučitelj. Cijena 50 h. Kupuje se kod tiskare Laginja i dr., Pula, Via Giulia 1.

Izrežite Jorgovanu pravi koledar, pa će vam ostati knjižica trajne vrijednosti. Ne će vam biti dosta, ako samo jedamput pročitate krasne pjesmice (»K Jorgovanu», »Budućnost Istre« i »Istarskoj uzdanici«), koje je ispjevao ženijalni pjesnik učitelj Crvenko Bijeloplavić. Sve što ih više čitate, bolje će vam se svidati. Učitelj Ante Dukić zna krasno pisati. Malo je koji od nas mlađih čuo kada o prvom istar. koledaru »Istran-u«, što ga je izdao Slovenac pop Fr. Ravnik god. 1869. u Ljubljani uz suradnju Matka Laginje, Ivana Lucića, Vjekoslava Spinčića i Vicka Zamlića, a Ante Dukić je u Jorgovanu lijepi člančić napisao o tom koledaru i njegovom izdavaču Ravniku. Teta Jelica napisala je tri lijepe narodne priče: »Hajduk i krasna kraljevna«, »Smrt« i »Švabo i jaje od kobile«. Rikard Katalinić-Jeretov napisao je lijepo pripoviječicu »Ponos«; od Duba Raskrižara (učitelja) je krasna pjesmica »Majka kod koljevke« i poučna pripovijetka »Spas«. Pjesnik Crvenko Bijeloplavić napisao je pripovijetku »Istarski Kolumbo«, iz koje izbija žarka njegova ljubav za siroticu Istru. I drugih srdačnih stvarca je u »Zabavno poučnom štivu« »Jorgovana«; tu su i slike naših istarskih književnika: Kumičića, učitelja Cara, Katalinića, Tentora sa njihovim životopisima.

Zatim slijedi »Pjevanka« sa 32 pjesme, onda »Zabavice« (ilustr.), pa smješice, zagonetke, rebusi; red nauka, đački katalog, više listića čistoga papira za razne bilješke, a sve to stoji samo 50 h.

»Mladi Istranin«,

list za mladi svijet izlazi u Opatiji, a urednikom mu je učitelj Viktor Car-Emin, hrv. književnik; glavni suradnici jesu: J. Milaković, R. Katalinić-Jeretov i Vl. Nazor.

Sadržaj 4. broja: Hristov vaskrse. — Vratile se lastavice (pjesmica R. Katalinića Jer.) — Pismo iz tuđine (V. Car-Emin.) — Prvi travnja (L. Dorčić.) — Pijavice (po Kučeri). — Kiki. — Pričica o pelivanu (Barba Rike). — Potprefekt u polju (Daudet). — Visina, do koje lete ptice. — Iz moje torbice (Tončić). — Zagonetke.

»Luč«,

list hrvatskoga katoličkoga đaštva. Izdaje hrv. kat. akad. društvo »Hrvatska« u Beču. Uređuje Ljubomir Maraković, stud. phil.

Br. 6. i 7. I taj dvobroj obiluje lijepim plodovima đačkoga pera. Dr. phil. J. C. raspreda o dužnostima hrv. katol. đaštva u socijalnom životu. An. Živković iznaša

facit Darwinovog znanstvenog rada u članku: Charles Darwin. Aktuelan je članak: Utjecaj alkohola na čovječji organizam. Da ne dužimo spomenut ćemo samo još nekoje članke: Pavešić: Nekoliko nazora o postanku svijeta. Dr. M. Maraković: Crkvena glazba, Lj. Maraković: Književna razmatranja. Jakov Cecinović, theol. (Istranin): Evolucija i moral. Osim toga ima taj svezak pjesama, pripovijesti, ocjena itd.

Cijena listu za čitavu godinu za đake K 2·60, a za ostale 5 K. Za inozemstvo 1 K više. Naručuje se kod uprave u Zagrebu (Kaptol br. 27.)

Non quid sed quis!!

Lakrdija u jednom činu.

Lica: 1. Učitelj — književnik.
2. Mali doktor juris — feljtonist.
3. Učitelj.

I. Prizor.

Učitelj — književnik (doktoru):

Čuješ, doktore, u »Narodnoj prosvjeti« je nekakva ocjena o Nazorovom djelu »Veli Jože«.

Doktor: Aaa! — (učitelju). Molim Vas, uzajmite mi zadnji broj »Narodne prosvjete«.

Učitelj: Drage volje. — — Evo ga (dade mu »Nar. prosvjetu« god. 1909. br. 2).

Doktor (preleti okom članak i reče učitelju).

Čekajte, pokazat ću ja već tome učitelju. koji se usuđuje kritikovati »Velog Jožu«.

II. Prizor.

(Dva dana iza prvoga prizora.)

Doktor (učitelju).

Jeste li čitali, kako sam utukao onoga učitelja u »Riečkom Novom Listu«?

Učitelj. Nisam.

Doktor (izvadi slavodobitno iz džepa »Riečki Novi List« od 7. ožujka 1909. i čita:)

»Još nešto o »Velom Jožu«. Primamo: U podlistku cienjenog Vašeg lista izašla je ovih dana kritika o Nazorovom »Velom Jožu«, koje je djelo izdala Matica Slovenska u svojoj ovogodišnjoj nakladi. U Vašem listu Nazorovo djelo ocienjeno je liepo, kako i zaslužuje. Nego sad neki učitelj iz Pazina piše u »Pučkoj Prosvjeti« o tom djelu sa očitim nerazumievanjem, kako može samo pisati onaj, koji je po naravi zatučen. »Jože« bi po mnienju toga učitelja imao biti pisan u formi narodne pripoviesti, a ne u obliku romana. Ovo moramo strogo odsuditi; kod nas je naime zavladala mana, da kad se nešto za narod piše treba otegnuti ili na djetinsku reći, kao da narod drugčije ne bi razumio.

Smiles-Pavlinovićeva knjiga »Radišu Bog pomaže« pisana je za puk. U toj knjizi razpravlja se o dobrim svojstvima ljudske ćudi, koja daju savršenstvo čovječjem životu, kiteći ga najljepšim uresom, čovječtvom. Mučan sadržaj! kako se vidi. Pa ipak ni Pavlinović, ni Smiles niesu nenaravno savijali svoga govora: nema tu ništa raztegnuta ili na djetinsku rečena, kao što se obično čini, kad se za puk i štogod lakšega piše. Utvarati se, kao da te drugi neće razumjeti, već je samo po sebi uvrieda.

Gosp. učitelj. izlazi kojekakvim citatima, on hoće da pokaže, kako je načitan, kako je naobražen. Slobodno mu, kad može! Ali neka znade, da trpati u svoju pamet misli iz tudje glave, a neznajuć ih prežívati i njima se koristiti, ne pomaže čovjeku, kao što mu nebi pomoglo trpati u kakav kovčeg stvari, koje mu ne služe. Tim ne činimo drugo, nego preobraćamo naše glave u mrtve posude tudjih osjećaja, koja se malo ili ništa nas tiču«. *d.*

Učitelj. Ali dozvolite, pod ocjenom »Velog Jože« potpisan je u »Nar. prosvjeti« Fr. Novljan, a to nije učitelj, nego profesor na c. kr. hrv. gimnaziji u Pazinu.

Doktor (pogleda ga debelo). — — Grom i pakao! Zašto mi niste rekli, da je ono profesor, a ne učitelj?!

Učitelj pogleda ga prezirno, okrene, mu leđa i ode.

»Zeitschrift für Kinderschutz und Kinderfürsorge«

izdava mjesečno jedamput Die Zentralstelle für Kinderschutz und Jugendfürsorge u Beču I. Biberstrasse 2. Godišnja cijena je 6 K; za učitelje i škole 4 K.

C. kr. Namesništvo u Trstu preporuča ovu novinu.

Lične i školske vijesti.

Kotar Volosko.

Natječaj. U ovom kotaru imadu se popuniti definitivno slijedeća učiteljska mjesta:

1. Na mužkoj pučkoj peterorazrednoj školi u Kastvu:

a) mjesto nadučitelja I. reda;

b) mjesto podučitelja;

c) mjesto učiteljice II. reda.

Učevni jezik hrvatski, njemački kao predmet.

2. Mjesto učiteljice III. reda na mješovitim pučkim školama u Munama, Brežci, Brgudu i Zametu.

Učevni jezik hrvatski.

Na pučkoj školi u Zametu talijanski kao predmet.

3. Mjesto učitelja na trorazrednoj mješovitoj pučkoj školi u Rukavcu.

Učevni jezik hrvatski.

Dohodci ustanovljeni su u pokrajinskom zakonu za Istru od 5. junija 1908. Z. Z. L. br. 32.

Natjecatelji podnieti će pravilno obložene molbe propisanim putem do 6. maja 1909. na ovo vijeće.

Volosko, 23. marča 1909.

Predsjednik:

Baron Schmidt-Zabiérow v. r.

Na četverorazrednoj pučkoj školi sa tal. naukovnim jezikom i njemačkim kao slobodan predmet u Lovranu raspisan je do 6. maja 1909. natječaj za mjesto def. podučiteljice. (Kot. šk. vijeće Volosko 23./3. 1909. br. 103/1.)

Na mješovitoj dvorazrednoj školi sa slov. učevnim jezikom u Hrušici, raspisan je natječaj za mjesto učiteljice III. reda do 6. maja 1909. (Kot. škol. vijeće Volosko 23./3. br. 103/1.)

Kotar Krk.

Iz sjednice kotarskog školskoga vijeća u Krku, koja se držala dne 30. ožujka, vadimo:

Priopćuje se, da Zemaljski odbor nije uvažio predloga posljednje učiteljske konference, da se za učiteljsku djecu ustroji nekoliko jubilarnih štipendija, pošto je već odredio 200.000 kruna za siromake uopće; bilo je otvoreno 10 učiteljskih mjesta u kotaru, al za nekoja nije nitko molio; povisila se penzija i onim udovicama, kojima su supruzi umrli i prije sankcioniranog zakona; u Dobrinju ustraja se početkom buduće škol. godine trorazrednica; učitelj U. dobio je kvinkvenij; odobren je predlog, da se buduća učiteljska konferenca drži na 21. i 22. svibnja u Dubašnici; za suplenta u B. preporučilo se N.; u K. namjestilo se P.; penzionirani su P. i J.

Glede učiteljskih stanova u Kotaru, pošto je došlo na mnogim mjestima do nesuglasica, zaključuje se, da se umoli Zemaljsko škol. vijeće, nek izdade jedan normativ o veličini sobâ.

Za definitivno namještenje molila su za mušku školu u Baški tri molitelja i to: M., S. i K.; za žensku školu u Baški pet moliteljica F., B., R., M. i Č.; za Poljica dva molitelja J. i Z.; za Punat G.; a za Krk V.; dočim za Omišalj, Dubašnicu, Vrh, Kornić i Resiku nije nitko molio.

Molba učitelja B za promaknuće, pošto ga se ostavilo u III. redu, a po novom zakonu morao bi doći u II. red, prima se uz preporuku.

Molba jednog učitelja za remuneraciju, što je u vrijeme bolesti drugog učitelja podučavao i njegov razred, ne može se usvojiti, jer nije dokazao, da je držao na tjedan preko zakonitog broja sati poduku.

Podupiranje »kućnih štedionica« školom ne može se toliko zagovarati, pošto naša djeca retko do novčića dođu, a kada i dođu, izruče ga obično roditeljima.

Molba jedne učiteljice za oprost od prekinuća službe za vrijeme od 15 dana, kad je bila premještena u naš kotar, preporuča se, da joj se i tih 15 dana isplati.

Kotar Pula.

Raspisano je mjesto nadučitelja na dvorazrednoj hrv. školi u Krnici.

Kotar Kopar.

Škole i učiteljstvo u općini Buzet.

1. Buzet-grad ima hrvat. dvorazrednu mušku školu i dvorazrednu žensku. Upravitelj jedne i druge škole je Vinko Šepić, nadučitelj II. reda, učiteljica II. reda je Tereza Golmajer, podučitelj Kazimir Rade i podučiteljica Delpin.

Buzet-grad ima i dvorazrednu talijansku školu. Učitelji Marini i Spadaro.

2. Sovinjak ima dvije jednorazrednice: talijansku i hrvatsku. Hrvatski učitelj Zlatić Marko i tal. Gherli.

3. Draguć ima kaošto i Sovinjak. Hrvatski učitelj Mate Černjeka, tal. Jacuzzi.

4. Hum ima hrv. jednorazrednicu. Učitelj A. Jakac. U Humu jest također Legina jednorazrednica i Legino zabavište.

5. U Movražu je slovenska jednorazrednica; učitelj Semić Valentin.

6. Črnica ima pomoćnu školu; obučava svećenik Brozović.

7. Vrh ima pomoćnu hrv. školu; obučava župnik Fran Peršić.

8. Račice imadu jednorazrednu Družbinu školu. Učit. gđa. Hermina Begović.

9. Grimalda ima pomoćnu hrv. školu; obučava župnik Andr. Mikiša.

10. Slum ima hrvat. jednorazrednicu; učitelj J. Sirotić.

11. Brest ima hrvat. jednorazrednicu; učitelj Josip Zlatić.

12. Laniše ima hrvat. trorazrednicu; učitelja sada samo dva: nadučitelj Mate Zlatić i podučitelj Rudež.

13. Brgudac imao dosada jednorazrednu Družbinu školu. Sada nije namješten nitko.

14. Rakitovac ima slov. jednorazrednicu. Družba je namjestila učiteljicu Ivku Jerbić.

Općina Buzet ima 11 javnih pučkih škola i to 7 hrv., 1 slov. i 3 tal. Sve broje 16 razreda. 11 razreda jest hrvat., 3 tal. i 1 slov.

U općini su tri Družbine škole, jedna Legina i jedno Legino zabavište.

Konačno ima u buzetskoj općini 4 pomoćne hrv škole. Čitava općina Buzet broji 15 škola sa 20 učiteljskih sila (13 hrv., 2 slov., 5 tal.)

Tri učiteljice ženskih ručnih radnja podučavaju, gdje muške sile nastavaju (gđice. M. Božić, J. Vivoda i Dolžan M.).

Općina Buzet broji 18.328 žitelja. Na 916 ljudi dolazi jedna učiteljska sila.

Tečaj za analfabete otvorio je 19./III. o. g. učitelj Črneka u Draguću. Polaznici su veoma marljivi. Poučava se nedjeljom i u blagdane.

Želimo sretan uspjeh i očekujemo, da će se učitelji i drugud maknuti.

Pravo za pravo je poučavanje analfabeta stvar učiteljâ. Ne sumnjamo, da će vlada i novčano podupirati učitelje u ovom plemenitom nastojanju.

Ženske na njemačkim sveučilištima.

Na njemačkim sveučilištima bavi se ove zime naukom 1077 sveučilišnih građanka, koje su sa svim pravima i svjedodžbom zrelosti valjano upisane. Prije tri godine bilo ih je 140. U Njemačkoj su samo još dva grada, koji ne pripuštaju žene potpuno na sveučilište, jer primaju samo hospitantice — Strasburg i Rostock. Gotovo polovica immatrikulovanih žena bavi se filozofijom, filologijom i srodnim strukama, jedna trećina uči medicinu, matematiku i prirodoslovne nauke studira 147, 14 pravo, 37 državnopravne znanosti, 36 zubarstvo i 4 farmaciju, 3 slušateljice proučavaju evangelićko bogoslovlje, ma da za sada nemaju izgleda, da se njime okoriste u praksi.

Učiteljica — gradski načelnik.

Engleski gradić High-Vycombe, poznat sa svoje industrije stolaca, nedavno je izabrao učiteljicu Miss Dove za načelnika. Ona je prvi ženski načelnik u Engleskoj.

Školske nadzornice.

U Engleskoj ima 28 školskih nadzornica. Budući da se pokazalo, da taj broj nedostaje, zaključila je školska vlast, da se broj školskih nadzornica poveća.

Pedagogički kongres

sprema »Polskie Towarzystwo Pedagogiczne« u Lavovu dne 4. i 5. srpnja. Radit će se u pet odjela kroz dva dana. Program kongresa jest ovaj:

Prvoga dana: I. skupna sjednica: a) otvorenje, b) pozdravi gostova, c) predavanje »Vjersko-ćudoredni odgoj u Poljskoj kao faktor narodnoga odgoja, d) razdioba u odjele; 1. prosvjetni, 2. tjelesno odgojni, 3. za pučku školu i učiteljsku, 4. za odgoj djevojaka, 5. odio za srednju školu, 6. za prosvjetna udruženja.

II. Po podne prvoga i do podne drugoga dana zasjedat će odjeli, koji će poslovati ovako: 1. prosvjetni odio: a) osnove narodnoga odjela, b) kako moraju svi staleži nastojati, da se postigne jedinstvo narodnoga odgoja, c) uzajamna pomoć u uporabi znanstvenih i odgojnih sredstava, d) nauka poljske historije u poljskoj školi, e) temelji didaktike novoga vijeka i poljska škola. 2. odio za tjelesni odgoj: predavanje »fizički odgoj u duhu narodnih potreba, razdijeljeno na troje: a) školska higijena i potreba zdravlja, b) tjelesno vježbanje nužno za razvoj fizičkih sila po osnovama higij. i fiziologičkim, c) higijena — školski rad. 3. odio za narodne škole: a) dijeljenje

pučkih i učiteljskih škola na dva tipa. b) reforma građanskih škola i podizanje strukovnih. 4. odio za odgoj djevojaka: Predavanje o odgoju djevojaka prema savremenim potrebama. 5. odio za srednju školu: a) reformno gibanje na polju srednjega školstva, b) stanje srednjih škola u Austriji, c) o povjesnoj obuci u srednjoj školi s osobitim obzirom na poljsku povijest, d) što zahtijeva srednja škola od djeteta, koje joj šalje pučka škola, e) o reformovanoj srednjoj školi. 6. odio za prosvjetna udruženja: Zajednički rad svih prosvjetnih udruženja u svrhu što temeljitije pučke prosvjete. Po podne skupna sjednica, u kojoj će se vijećati o prijedlozima pojedinih sekcija.

Zaključak.

Ústřední Matice Školská.

To je društvo poput naše Družbe sv. Ćir. i Met, koje podiže češke škole tamo, gdje Nijemci češkoj djeci ne daju naobrazbe u mater. jeziku.

To je društvo imalo 25. III. 1909. svoju glavnu god. skupštinu. U svemu uzdržava škol. matica u Češkoj 45 pučkih škola sa 84 razreda, u Moravskoj 11 pučkih škola sa 18 razreda, u Šleskoj 7 pučkih škola sa 31 razredom, zabavišta u Češkoj 34 u 43 odjela, u Moravskoj 16 u 24 odjela, u Šleskoj 4 u 4 odjela. Sve te škole polazi 11.788 djece, koju podučavaju 353 učitelja.

Sve je to Maticu koštalo prošle godine ogromnu svotu od 856.034 K 39 h; deficita je bilo 77.000 K. Društvo je imalo 400 podružnica (Schulverein ih ima 1200).

Do prošle godine bio je prihod Matice uvijek veći nego onaj Schulvereina, koji odnarođuje slavjan. djecu.

Od samog narod. biljega imala je Matica 7627 K!

Stanje pučkih škola u Kranjskoj.

Prije šezdeset godina bilo je u Kranjskoj 80% za školu dorasle djece bez obuke. Tada je bilo u Kranjskoj 7 glavnih škola, 93 trivijalne, 4 ženske, 5 šegrtskih i 101 nedjeljna. Školu je polazilo 21.297 djece, a nije jih polazilo 46.265. Prošle godine bilo je u Kranjskoj 414 javnih privatnih pučkih škola. Od tih je bilo 29 škola za nevolju, u ko ima u nedostatku zgrada i učitelja rade svećenici, 185 jednorazrednih, 108 dvorazrednih, 46 trorazrednih, 37 četverorazrednih, 26 peterorazrednih, 4 šestorazrednih. 1 sedmorazredna, 5 osmorazrednih. 1 ekspozitura i 18 privremenih. Ženskih škola bilo je 33, muških 22, mješovitih 269. U svim školama bila su 923 razreda. Zabavišta bilo je 17, šegrtskih škola spojenih s pučkim školama bilo je 19. Djece je bilo 94.227; od toga je polazilo školu 86.201 (43.917 m. i 42.284 ž.) Učitelja bilo je 500, učiteljica 434.

Novo prosvjetno društvo u Pazinu.

Ime i sjedište društva. Društvo nije političko. Zove se: Katoličko-hrvatsko društvo: »Hrvatsko pučko sijelo«. Sjedište ima u Pazinu.

Svrha društva je: a) krijepiti među članovima vjersku i narodnu svijest, naobražavati ih na temelju katoličke vjere u narodnim i socijalnim dužnostima, osobito po načelima izraženim u socijalnim okružnicama Lava XIII., pospješivati također njihovo tjelesno blagostanje; b) priređivati im poštenu zabavu: c) brinuti se za njihovu strukovnu naobrazbu i ć) za njihovu pravnu zaštitu; č) priučavati ih štednji i umjerenosti.

Sredstva za postizavanje svrhe društva jesu: a) društvena knjižnica i čitaona; b) poučna predavanja, sastanci, govori u društvenim prostorijama; c) poštena zabava kao pjevanje, sviranje, deklamacije, zabave, igre, kazališne predstave, tjelovježba.

Holandija za udaju učiteljica.

Savez učiteljskih društava u Holandiji, koji broji 5016 muških članova i 2494 ženskih, izjavio se nedavno sa svim glasovima protiv 2 glasa, da učiteljice ostanu u službi i onda, kad se udadu.

Grad München

ima 93 pučke škole, od tih se u 39 nalaze školske kupelji, gdje se kupa 91% školske djece. U 19 je škola uvedena prehrana djece, 22 škole imaju svoja sklizališta. Školski vrtovi zauzimaju 10.000 četvornih metara; a školski kuhinjski vrtovi iznose 1730 četvornih metara. München ima 19 školskih liječnika i 1 škol. liječnicu.

Odgovorni urednik Josip Baćić, Pazin (Istra). Tisak Laginja i dr., Pula, ulica Giulia, 1.

JAN BAŠTA

Schönbach kod Egera (Cheb) Češka.

Najčuvenija tvrtka glazbila, poznata na sve strane sa svoje spodobnosti, preporučuje p. n. gg. učiteljima zborovođama i. t. d., gusle za koncerte i orkestre, viole, čele, base, citre, kitare prvog reda, prijatnog zvuka i lakog tona, drvena i limena glazbila, osobito garantirane izdržljive žice za sve nastroje, potpune gusle za vještake sa lijepim lukom u drvenoj kutiji, franko poslato (za 9, 10, 12 i 15 for.)

Cjenici badava i franko.

Najjeftiniji neposredni izbor za nabavu. Sva glazbila opravljaju se odmah vještački i računaju se najjeftinije.

Stare gusle i čela zamjenjuju se sa novima. Prvi neposredni izbor za nabavu gramofona i najpotpunijih ploča.

Vele štovani gospodine!

Poslane gusle kako ukusnom opremom, tako i prijatnim glasom zadovoljile me u potpunoj mjeri.

Uvjeren sam, da je dužnost svakog svijesnog Čeha, da gudalačke potrepštine nabavlja kod Vaše tvrtke, jer se u realnosti ne može s Vama takmiti nijedna tvrtka. Želim Vam lijep naprodak u širenju dobrog glasa i jesam prijateljski odan

Fr. V. Mokapl, upravitelj škole.

L. 29. XII. 1900.

Ne kupujte iz druge ruke od preprodavaoca, obratite se izravno na nas.

Štovani gospodine!

Kad bih mogao, toplo bih Vam stisnuo desnicu za solidnu i jeftinu pošiljku znamenitog glazbila od Vaše tvrtke. Ništa nije izgubilo, a dobilo je sunčnost, nbao tiji i lako se vlada njime. Vaša me je tvrtka iznenadila. Srećan Vam bio trud! Sa pozdravom

Malenovice, 17. rujna 1901. **J. Plaček**, učitelj.

Hiljade pohvalnih priznanja od p. n. gg. učitelja i zborovođa svjedoče o izvrsnosti i valjanosti gradenih glazbila.

Originalne korice

„Narodne Prosvjete" i „Mladog Istrana"

dobivaju se u

Narodnoj tiskari, knjigovežnici i papirnici

LAGINJA i DR.

PULA, Via Giulia 1.

Cijene koricama:

PROSVJETE sa poštarinom	K 1·40.
ISTRANA „ „	„ —·60.

Na uvaženje!

Častim se saopćiti, da sam nakon osamgodišnjeg svog rada proširio i preuredio znatno svoj posao, a da time udovoljim najraznolikijim zahtjevima štovanog općinstva.

Preporučam sve potrepštine školske, uredovne i zasebne, koje zasjecaju u **knjižarsku, papirničarsku, knjigovešku i tiskarsku struku.**

Na skladištu imadem veliki izbor pedagoških, povjesnih i narodno-gospodarskih knjiga, te nagradnih knjiga za mladež i za narod, onda pjesmarica, slikovnica, hrvatskih muzikalija za sva glazbala i pjevanje, molitvenika, nabožnih knjiga i koledara.

Primam pretplate na sve časopise, književne i modne listove.

Držim na skladištu Ćirilo-Metodske marke, papiriće, tuljčiće, olovke, brisala, razglednice i listovni papir.

Svaka narudžba izvršuje se najbrže i najsolidnije.

Sa veleštovanjem:

Knjižara, papirnica i knjigovežnica

IVAN NOVAK - PAZIN.

UTEMELJENA ODDINE 1904.

TELEFONA BROJ 38. POŠT. ČEKA BROJ 60.797.

Papirnica. Tvornica pečata.

NARODNA TISKARA
-I KNJIGOVEŽNICA-

LAGINJA I DRUG.

ULICA GIULIA, 1. = PULA = ULICA GIULIA, 1.

Preporuča sl. učiteljstvu slijedeće
- navedene školske tiskanice: -

Alfabetički popis. - Glavni imenik.
Inventar. - Iskaz izostataka.
Iskaz o okolnosti učenika.
Iskaz djece o obvezatnosti polaska škole. - Ispitna svjedodžba.
Kronika. — Matica.
Namira vrhu učiteljske plaće.
Odlaznica. - Otpusnica.
Opravilni zapisnik.
Popis knjižnice. - Razrednica.
Svjedodžba polaznica. - Školske obavijesti. - Tjednik.

Naručbeni koledar za g. 1909.

popisom svih školskih, općinskih, crkvenih, posujilničkih i sudbenopravnih tiskanica, kao i popisom svakovrsnih pisarničkih potrepština.

Šaljemo na zahtjev franko i badava.

God. IV. PAZIN (Istra), koncem svibnja 1909. Broj 5.

NARODNA PROSVJETA

Mjesečnik za školstvo, prosvjetu i književnost.

VLASNIK I IZDAVATELJ:

„HRV. UČITELJSKO DRUŠTVO ‚NARODRA PROSVJETA' ZA ISTRU U PAZINU".

Izlazi koncem svakog mjeseca. — Godišnja cijena 5 K. — Rukopisi se ne vraćaju.

SADRŽAJ:

Uzgoj ponosa. — Baćić.
Prirodni opis Istre. — Prof. Nikola Žic.
Učitelj i povjesno istraživanje. — Ž.
Ljubav . . .
Nešto o mjerilu na geografijskoj karti. - Ž.
Za naše učiteljice. — Baćić.
Ribogojstvo u slatkim vodama Istre.
Četrdeset-godišnjica državnoga školskoga zakona.
Pučko školstvo u Istri.
Učiteljske plaće u Bukovini.
Vjesnik. — Književne obavijesti. Lične i školske vijesti. — (Omot.) Novi članovi. Pretplata.

- - - - - Tisak Laginja i drug., - Pula, ulica Giulia broj 1. - - - - -

Novi članovi:

Niko Uravić, učitelj Kras-Dobrinj

Marica Uravić, učiteljica Kras-Dobrinj

Štefica Leban, učiteljica Juršići

Jelavić Ivan, učitelj Veli Lošinj

Pretplata za god. 1909.

Babić Josip, Pazin . K 5·—
Kos Ivan, Pazin . . „ 5·—
Pajalić Niko, Berseč . „ 5·—
Barbalić Fran, Beram „ 5·—
Trinajstić Dr. D., Pazin „ 5·—
Ellner Ante, Brest . „ 5·—
Žanić A., Pazin . . „ 5·—
Rajčić Ante, Juršići . „ 5·—
Gržinić Josip, Kringa, a saldo 1909. . . „ 2·—
Fučić Antun, Punat „ 5·—
Barkan Grgur, Rakotole „ 5·—
Lusina vit. Ante, Osor „ 5·—
Dr. Bilek Tom., Podgrad „ 5·—
Rikard Katalinić Jeretov, Zadar . . . . . „ 5·—
Rikard Ružička prodekan Roč . . . . . „ 5·—
Ivan Sintić, župnik Beli (Cres) . . . . . „ 5·—
Ivan Flego, župnik u Humu . . . . . „ 5·—

Pretplata za godinu 1908.

Rubeša Fran, Zamet . „ 5·—
Trinajstić Dr. Dinko, Pazin . . . . . „ 5·—
Ellner Ante, Brest, a saldo 1908. . . . „ 1·—
Flego Ivan, Hum, a saldo 1908. . . . „ 1·—

God. IV. PAZIN (Istra), koncem svibnja 1909. Broj 5.

NARODNA PROSVJETA

Mjesečnik za školstvo, prosvjetu i književnost.

VLASNIK I IZDAVATELJ:

„HRV. UČITELJSKO DRUŠTVO ‚NARODNA PROSVJETA' ZA ISTRU U PAZINU".

Izlazi koncem svakog mjeseca. — Godišnja cijena 5 K. — Rukopisi se ne vraćaju.

Uzgoj ponosa.*)

Motto: Učitelj, koji samo znanja priopćuje, zanatlija je —
Učitelj, koji značaj obrazuje, umjetnik je.
Colonel Parker.

IV. Pedagogika oduševljavanja.

»Vi, oci, ne činite iz Vaše djece ljude malodušne!« reko je već Sv. Pavao, i zaista je jedna od najvećih pedagogijskih pogrješki, ako se gojenca uvjerava, da je lažac, lijenština i vucibatina, a ipak od njega zahtijeva, neka govori istinu bez straha, neka se istini raduje, neka bude radin i pristojan. Okrijepi ga i dovađaj do uvjerenja, da je njegov »pravi nutarnji čovjek« pun sile za svako dobro, pa da mu je baš za to lako svladati zabludu. Onome, koji je lagao, reko bih: »Ti nisi lažac, ja to znam, ti imaš volje, pa sam ti se stoga više puti radovao, jer si bio hrabar i pošten, dok su mnogi drugi lagali — tim više sam se čudio, kako te ovaj put nađoh na tako skliskoj stazi . . .«

Baš kad moram da pokaram, ne ću u nijednom slučaju propustiti, a da ne izrečem, koliko štujem budi kakvu plemenitu stranu u karakteru gojenca, i nadu moju temeljit ću baš na toj dobroj strani.

Zabludu gojenca označit ću kao »nedosljednost«, kao nešto, što ne pripada njegovu biću.

Pogubna zabluda je, ako na polje dječjih prekršaja dolaziš sa žestokom vikom i općenitim karanjem.

— »Moralno« bolesno dijete, veli sudac Lindsay iz Colorada, iziskuje mnogo više brige, pažljivosti i dobrote i ustrpljivosti, nego li fizički bolesno dijete.

*) Dobrotom prijatelja došla mi do ruku krasna knjiga »Schule und Charakter« od dr. Fr. W. Förstera, privatnog docenta za filozofiju i moralnu pedagogiku na sveučilištu u Zürichu, pak sam Vam iz nje iznio ovaj članak. *Bačić.*

D 10/1984 Č-46-B NAUČNA BIBLIOTEKA PULA

On pripovijeda u jednom svojem izvješću slijedeći razgovor njegov s dječakom, da ga dovede do priznanja jedne neistine.

Položio je ruku na glavu dječaka i govorio mu otprilike ovako:

»Ja ti velim, da te nisam držao lašcem, premda si prisegao, da one stvari nisi uzeo. Ti si valjan dječak, premda mi se nikako ne mile tvoje prevare. Ako tu slabost ne izrežeš iz tvoga bića, ne bude iz tebe nikad pravi čovjek« . . . Nisam ga pustio do riječi nego nastavih opisivati njegovo stanje ćudi i srca i okolnosti, koje su ga na laž zapeljale. Kakav ga strah obuze, kad se poče bojati, da ću ga »otkriti«. Ja mu pogledah u lice i rekoh mu, kako vrlo cijenim njegovu ljubav za roditelje, kojima htjede da lažju prištedi žalost i sramotu. Ali mu prikazah, kako je to kratkovidno i krivo promišljeno bilo. Tad udari u plač, prizna sve i reče, da ga je taj čin vrlo nesretnim učinio, i obeća, da će se popraviti, obeća tako, da sam mu morao vjerovati«.

Etičko djelovanje, spojeno s neprestanim, intenzivnim njegovanjem ponosa — naravski onog ponosa, koji se odnosi na bolju stranu djeteta — imalo bi se smatrati zvijezdom vodilicom u uzgoju. To etičko djelovanje ima se nadovezati na prigode, kada gojenac štogod dobra i savjesna učini, i onda kada mu dušu obuzima uzvišeno kakvo čuvstvo.

Žalibože postupaju mnogi kod uzgoja tako, da svoj uzgojni rad nadovezuju na prekršaje gojenca; te prekršaje tako živo, tako oštro, tako dugo zabadaju u meso krivca, dok ga sasvim ne obore i zgaze, da se, bjednik, ni ne ufa dignuti se.

Obaziri se, uzgajatelju, na ono, što će doći, što želiš da bude — na dobru stranu, a ne spajaj dijete pretragično sa njegovom prošlosti, ne veži mu dušu za prošaste grijehe, nego na bolju njegovu budućnost. Radi svoga pada trpe djeca više, nego odrasli misle, stoga im neprestano ukoravanje i predbacivanje vrlo škodi.

(Slijedi).

Prirodni opis Istre.

Prof. NIKOLA ŽIC.

V. Vode.

Za kraski kraj nije nikako ispravno, kad u školi djecu učimo, da se od vode kišnice jedna trećina vraća odmah u uzduh, druga trećina ponire u podzemlje k vodi podzemnici, a treća trećina da površinom zemlje otječe u rijeke i jezera k moru. U krasu nema rijeka ni jezera, tamo dva dijela atmosferske vode probijaju izravno u podzemlje kao kroz gusto sito, a treći dio diže se u vis, u oblake, dok na površini ostaje malo vode, ništa. Tako je i u istarskom krasu, dok u flišnom kraju doista vrijedi ono pravilo, da jedna

trećina kišnice ostaje na površini i po njoj teče u potocima i rijekama k moru. Voda, koja površinom teče, zovemo voda tekućica, a onu u podzemlju voda podzemnica. Onu ćeš uzalud tražiti izvan flišnoga kraja, a ovu ćeš naći u stanovitoj dubini svuda pod zemljom, dakako više u kraskom podzemlju.

Iz toga je jasno, da je geologijska karta Istre također i hidrografijska. U flišu ima vode i nad i pod površinom, tekućice i podzemnice, a u krasu je površina svuda skoro bez iznimke suha, jer sva voda kišnica, osim onoga dijela što odmah iza kiše ishlapljuje, ponire kroz promočivi vapnenac u dubinu k vodi podzemnici. Porječja istarskih rijeka zapremaju jedva $^1/_4$ cijele zemlje, a baš toliko i jest pješčeničke površine u Istri. Ostale $^3/_4$ zaprema vapnenački kraj, koji na površini nema hidrografijske mreže, jer vodene čestice uslijed sile teže zbog neznatnog otpora kamena vapnenca odabiru najkraći, vertikalni, put k vodi podzemnici i k moru. Ako gdje na krasu ipak ima malih potočića, valja uvjet njihova života tražiti u tom, što teku po nekim nepromočivim slojevima donje krede. U istarskoj Ploči nema nigdje vode tekućice, koja izvire u krasu. Mirna, Raša a i Potok bujski, beramski i krapanski teku iz pješčeničkoga kraja. Budava je bez vode, jer se cijela dolina nalazi u krasu.

Hoćemo li dakle da se pozabavimo vodom, moramo napose govoriti o vodi tekućici (u flišu) i vodi podzemnici (u krasu i flišu). Ali budući da su opisane dvije flišne zone odijeljene jedna od druge, valja odijeliti i vode tekućice u Brkinu od onih u srednjoj Istri. Brkinske izviru u flišu i poniru na granici prema krasu, a srednje-istarske izviru u flišu nedaleko od krasa te se izlijevaju izravno u more ili i one poniru na granici prema istarskoj Ploči. Valja nam dakle govoriti napose o izvorima i ponorima dobro razlikujući, da su izvori većinom u flišu, a ponori — svi bez iznimke — u krasu. Poći ćemo ovim redom: 1) vode tekućice, 2) vode podzemnice, 3) ponori i 4) izvori.

1. Vode tekućice.

O neznatnim tekućicama u Brkinu već je bio govor prije kao i o onima u srednjoj Istri, ali valja dodati još ovo: Na podnožju Ćićarije u srednjoj Istri izviru sve važnije vode tekućice cijeloga poluotoka te se zrakasto kao prsti na ruci razilaze prema moru. Na sjeveru teku prema SZ (Rozandra, istarska Reka, Rižan i Dragonja), u sredini prema Z (Mirna), a onda prema JZ (Pazinski Potok), konačno na istoku začudo ravno prema J (Boljunčica-Raša), a prema I radi Učke ne otječe ni jedna. Okolo Sočerge izviru jedne (Rižan, Dragonja), a okolo Huma i Lupoglava druge (Pazinski Potok, Boljunčica-Raša), dok na prostoru između Sočerge i Lupoglava skuplja vodu najjača istarska rijeka Mirna. Rozandra je duga 15 *km*, istarska Reka 7, Rižan 19, Dragonja 23, Mirna 50, Pazinski Potok 15, Boljunčica 16, Raša 23, a Boljunčica-Raša 39 *km*. Suvišno je skoro spomenuti, da ti brojevi imadu relativnu

vrijednost prema godišnjim doba; tako su duga korita od izvora do ušća, a drugo je pitanje o vodi tekućici u njima.

I ova je pojava osobito zanimljiva: nejednaka visina istarskih dolina nad morem. Iz nje slijedi važan zaključak za hidrografijsku prošlost poluotoka. Hidrografijski čvor Istre jest kod Huma i Lupoglava: na zapadu izvire Fiumera, Mirnin pritok, na JI Boljunčica, a na JZ Pazinski Potok. Sjeverni otvor željezničkoga prorova kod Boruta leži 113 *m* nad Fiumerom, a južni otvor baš u razini doline Pazinskoga Potoka. Idući po razvodnici među njima prema Grdomu Selu, jasno možemo promatrati ogromnu razliku u visini jedne i druge doline, Mirne i Potoka, kaošto i putujući od Lupoglava prema Gologorici opet vidimo, da je Boljunčica urezala svoje korito mnogo dublje od Pazinskoga Potoka. Jezero Čepić, u koje utječe Boljunčica, jest samo 24 *m* nad morem. Tlo Drage kod Valića nedaleko Pazina čak 275 *m*, a Butonega, pritok Mirne, kod Grdoga Sela samo 30 *m* nad morskom razinom. Ne čudim se, što me je jednom neki seljak uvjeravao, da će mi u dolini Butonege pokazati kolobar, za koji su mornari vezivali nekada brodove, kad je more prekrivalo dolinu Mirne i njezinih pritoka. Toga kolobara dakako nema, a da je tamo nestalo mora, prošao je već lijepi broj »godina«, ali se iz toga vidi, kako i seljaci nesvjesno znadu za veliku razliku u nadmorskoj visini među koritima s ove i s one strane Grdoga Sela. Bio bi i Pazinski Potok više produbio svoje korito, da je samo ostao vodom obilatiji. Bilo je vrijeme, kad je bio jači i mimo Pazina tekao izravno k moru po Drazi i Limu. Draga se spušta posve pravilno k moru, kako pokazuju ove visine: 279, 256, 253, 214, 181, 176, 165, 138, 100, 42, 0 *m*, a tako i Limski kanal: 0, 4, 12, 22, 37, 31 i 32 *m* dubine, pa nema dvojbe, da je Draga bio srednji, a Lim donji tijek Pazinskoga Potoka. Kad se je kopno diglo a razina vode podzemnice spustila niže, nije Potok imao dovoljno vode odnosno snage, da produbljuje svoje korito, a posljedica toga bijaše ta, da se je Pazinski Potok pretvorio u rijeku ponornicu, te se je njegov ponor razvio baš na onom mjestu, gdje tekućica prelazi sa flišnoga tla na krasko. U kratko: Pazinski Potok je zakržljala rijeka, a njegovo korito je nesavršeno razvito.

2. Voda podzemnica i 3. Ponori.

Istina je, danas je u Istri voda tekućica malo gdje na površini, ali prije nije bilo tako. Budući da je nekada s v u Istru pokrivao fliš, žuborile su svuda po površini rijeke i potoci, ali su ovi također odnijeli nepromočivi pješčenik i lapor, pak se pokazao promočivi vapnenac — kras, a vode su s površine spale u dubinu k vodi podzemnici, kojoj se razina spuštala sve niže, što se zemlja više dizala. Kraske su dakle pojave sekundarne: da nijesu tekućice odnijele nepromočivi materijal i da nije spala razina vode podzemnice,

ne bi krasa danas bilo; budući da nije svuda u isto vrijeme i uz iste uvjete nastao, razvio se na različitim mjestima različito. Kako se je spuštala sve niže razina vode podzemnice, tako su redom presušili najprije potočići (ima ih mnogo), pak potoci (na pr. Budava), a onda i tekućice kao Pazinski Potok.

Ponora i rijeka ponornica ima u Istri veći broj, nego nam se obično čini. Drugo je i mnogo teže pitanje, kako se ta voda kreće u podzemlju. Do sada se mislilo, da se rijeka ponornica u podzemlju nastavlja kao prava rijeka u podzemnom koritu poput željezničkoga prorova sa pritocima po strani kao i na površini, a možda je to mišljenje za koji kraski podzemni kraj ispravno, ali su novija istraživanja dokazala, da je krasko podzemlje vodom ispunjeno kao kakva spužva i da su sve pukotine vapnenca nad razinom vode podzemnice sve do kraske površine suhe odnosno da samo za kiše služe vodi kao kanali za prodiranje u dubinu. Da je ovo drugo mišljenje i za Istru ispravnije, uvjerava nas okolnost, što kroz ponore možemo veoma malo prodrijeti u podzemlje. Samo maštom mogao je Jules Verne proći podzemnim koritom Potoka od Pazina do Lima u more (u svom romanu: Matija Sandorf). A kako naglo silazi voda u podzemnim pukotinama k razini vode podzemnice! Ponor Pazinskoga Potoka je 128 *m* pod izokolnim tlom, kojim je voda nekada otjecala u Dragu.

Još će teže biti shvatiti svezu podzemnih voda i tekućica na površini, kad nam nije poznata njezina podzemna cirkulacija. Kušalo se na mnogo načina otkriti identičnost vode u ponoru sa vodom u izvoru, gdje bi ona ista voda mogla da se nakon podzemnoga tijeka opet pojavljuje na površini. Mjerilo se temperaturu vode u ponoru ponornice i temperaturu vode na izvoru, proučavalo se kamenje i njegov sastav u ponoru i izvoru, bojadisalo se vodu u ponoru i iščekivalo se tu obojadisanu vodu u izvoru itd., ali je sve uzalud, ako je istina, da voda u podzemlju ne teče pravilnim koritom kao na površini zemlje. Svemu tomu valja svakako dodati još ovo: na cijeloj istarskoj Ploči (kraske) nema rijeke ni na površini ni u podzemlju, ali ako kopamo do stanovite dubine, naći ćemo uvijek vodu. Bit će sigurno jačih vodenih žila, koje su nalik na potočiće, ali su sve te tekućice u podzemlju međusobno u svezi, a razvodnice među njima nema. Podzemni tijek sigurno je u svezi sa pukotinama i dolcima te jamama na površini, ali bi bio krivi zaključak, kad bismo tvrdili da nam pukotine, dolci i jame na površini u svakom slučaju pokazuju smjer podzemne tekućiće. U kraskom podzemlju su dakle prilike silno zamršene i čovjeku malo poznate, ali upravo zbog toga zanimljive.

4. Izvori.

Izvori su vodom obilatiji, što ih u nekom kraju ima manje. Ali množtvo izvor-vode nikako se ne izjednačuje množtvu vode kišnice: izvora ima u Ćićariji malo, na Ploči još manje, a voda većinom izvire na obali i pače pod razinom morskom, gdje se miješa sa morskom vodom i postaje brakična, koja

za piće ne valja. Za to fali vode ne samo žiteljima Ćićarije, nego i u primorju. To su baš Tantalove muke, kad znamo, koliko se mnoštvo vode nalazi u podzemlju, a na površini njome oskudijevamo. Nečisti i presušni zdenci ne mogu dostajati.

Izvori se nalaze samo na najnižoj točki, gdje se tlo geologijski mijenja. Ali je za Istru čudno, da izvora skoro nigdje nema na južnom rubu fliša prema krasu. Tamo voda ponire a ne izvire. Da je to tako, pogledajmo samo kartu, pak ćemo opaziti, da na granici Brkina prema Ćićariji i na granici srednje Istre prema Ploči nema izvora. Tamo su samo ponori (uz cestu Materija-Podgrad, onda kod Pazina), a izvore valja tražiti samo na granici srednje Istre prema Ćićariji. Na sjevernom rubu Ćićarije naći ćemo samo ponore, a na njezinom južnom rubu izvore svih važnijih istarskih voda tekućica, a tako i na sjevernom rubu Ploče nalazimo ponore, dok su uz obalu blizu mora i pod morem mnogobrojni izvori. Eno na granici kamenja je izvora dosta, a među njima najznatniji: Rižan kod Podpeći u visini od 64 *m* nad morem, izvori kod Doline, Ospa i Sv. Martina Buzetskoga itd. Osim prvoga imadu ostali malo vode, a temperatura im je $9^1/_2{}^0$—13^0 C. Ploča nema izvora. Pače ni Draga ih nema, jedino u Limu već na početku fjorda kod sela ima ih nekoliko uz samu obalu, ali slabih. Podzemna voda izvire tek pod morem. Ti su izvori ribarima dobro poznati, jer se oko njih uvijek skuplja riba, te je u brakičnoj vodi lov riba obilan. Uz mnoge druge razloge bit će i to jedan, zašto je naša hrvatska obala ribom bogatija od talijanske, gdje izvora pod morem nema. Zanimljivo je i to, da se uz našu obalu u moru nalazi svakomu primorcu poznati rak (scampo, Nephrops norvegicus), koji je ovdje ostao od onoga geologijskoga doba, kad je podneblje i na kopnu i u moru kod nas bilo oštrije (diluvijsko doba), a možda ne bi tom raku u našem moru već bilo moguće živjeti, kad ne bi bilo spomenutih izvora, z v i r a, hladne (8^0—10^0) vode. I eto: dok čagalj*) (šakal, canis aureus) na otoku Korčuli pokazuje svezu s Grčkom i davnu cjelokupnost dalmatinskoga otočja sa balkanskim kopnom, tako nas naš norveški rak sjeća života u našim krajevima u diluviju. Ali dok je Dalmacija u svemu vezana s toplim jugom, Istra — baš na polovici puta od ekvatora k polu — ima oduvijek jače veze sa hladnim sjeverom.

Ali još ovo. Vode iz Ćićarije nema u Ploči. Na Ploči i uz njezinu obalu izvire samo ona voda, koja s neba na nju pada, a ćićarijska voda otječe većinom ili prema tršćanskoj ili prema riječkoj strani, jer srednje-istarski fliš leži i ispod razine vode podzemnice. Teško je dokazati, ali se može tvrditi, da u izvorima u Liburniji teče voda sa Učke, ali dobrim dijelom također sa Ćićarije.

Proučavanje hidrografijskih prilika u Istri nije samo duševna zabava: svake godine stotine tisuća ljudi kroz više mjeseci misle samo na vodu za se.

*) Živi u Dalmaciji još jedino na spomenutom otoku i onda u Grčkoj.

za svoje životinje i polja, te će žiteljstvo Istre blagosloviti onoga, koji žedne napoji vodom, bez koje nema života, a kamo li civilizacije. Budući da se razina vode podzemnice neprestano spušta sve niže, proriče duhoviti Francez Martel, da će u budućnosti prije ili kasnije buduća pokoljenja na kraskom tlu voditi tešku borbu za opstanak proti žeđi i da će tražiti vodu u dubokim galerijama u podzemlju pod morskom razinom, kaošto se danas traže — rude.

Nastavit će se.

Učitelj i povjesno istraživanje.

U članku «Školski ljetopis« (v. 4. broj ovoga časopisa) jest slijedeći odsjek: »Kronika bi morala imati i neke vrsti uvod, u koji bi došlo sve, što je iz pisanih (archivalia) i usmenih spomenika (tradicija) poznato o dotičnoj školi u najširem smislu. Sva pučka predaja historijskoga sadržaja, svi dnevni spomenici svake ruke morali bi u ljetopisu biti opisani i popisani. Skupljati ovo gradivo i jasno ga u ljetopisu prikazati nije posao za svakoga lak»; a onda dalje: »A tko zna, bude li se (učitelj) u to gradivo dobro udubio, ne će li možda doći na misao, da napiše kratku povijest mjesta, za koje kao učitelj živé? . . . Talijani su već odavna opisali svoje città e castella. Mi spavamo! Na ovaki će posao mnogoga učitelja potaknuti savjesno sakupljanje gradiva u školski ljetopis«.

Za povjesni opis svoga školskoga mjesta mora dakle učitelj skupljati i istraživati izvore, a ti jesu:

1. Jezik. Upoznavši mjesno narječje i shvativši razlike od općenitoga čakavskoga narječja i književnoga govora štokavskoga pa proučivši imena (za ljude, ispone, rijeke, šume, životinje, biljke, i t. d.) sigurno će naći mnogo osobitosti, koje pokazuju domaću starinu, tuđi utjecaj, trag pradavne kulture i t. d. Tako se na Učki jedan ispon zove Perun, što nas sjeća slavenskoga poganskoga boga; na otoku Krku obična je riječ patarina, koja nas valjda spominje Bogomila ili Patarena; riječ toro bit će u svezi sa španjolskom borbom s bikovima (los toros), koju su — dakako u malom stilu — kod nas uveli Mlečići.

2. Želimo li prodrijeti u etički sadržaj kulture prošlih vijekova, valja nam poći na čisti izvor — na narodne poslovice. Budući da poslovice iščezavaju, učinit će dobro djelo, tko ih bude savjesno popisivao. Kolike bi razlike u mišljenju Rimljanina i našega čovjeka, kad ovaj kaže »Pravica je slipa« t. j. subjektivna i nepravedna, a onaj u rečenici »Justitia caeca est« o pravici sastavio kmet, komu je prije kao neslobodnu čovjeku sudio feudalni gospodar samovoljno?

3. Stara se narodna kultura još jasnije odrazuje u običajima, koji često puta potječu od vjere i sujevjerja poganske starine i kršćanske prošlosti. Kako se širi prosvjeta, tako se gube ovi ostaci minulih vijekova — zli i dobri običaji. Zato ih valja shvatiti i popisati. Narod ima za svaku osobitu zgodu svoga života i zanimanja posebne običaje i posebne svetkovine, koje možemo podijeliti u vjerske i privatne.

a) Od crkvenih svetkovina ističe se osobito Božić, Uskrs i Duhovo, sa posebnim narodnim običajima, onda Nikolajevo, Silvestrovo, Stjepanje, Nova godina, Tri kralja, Svijećnica, Markovo, Ivanje, Martinje itd.

b) Od privatnih svetkovina najvažnije su u ljudskom životu: rođendan, krstitke, krizma, prva pričest, zaruke, vjenčanje, smrt i sprovod. Dječje igre mogu nam također otkriti koju zanimljivost. U hrani i piću, osobito u ljekovima za ljude i životinje ima mnogo sujevjerja. Mnoga zanimanja ljudî prate osobiti običaji: pastira, ratara, mornara, ribara obrtnika itd. Tko prodre u duh narodnoga života sa živim interesom i svježom ljubavi, čitat će u svakom izražaju pučkoga mišljenja i djelovanja štogod, što je u svezi s prošlošću. O običajima istarskih Slavena napisao je zastupnik Spinčić jasan pregled u Österr.-ung. Mon. in W. u. B., koji može poslužiti za podlogu u ovakovu poslu.

4. Što da kažemo o našoj narodnoj pjesmi, starijoj i novijoj? Posmatrač našega narodnoga života mora im dati osobitu važnost, jer će po njima najbolje shvatiti narodnu dušu i jezik. Na tom polju smo tek počeli, premda je već izišla cijela jedna knjižica (u Našoj Slozi 1888. pod redakcijom Dra. Laginje); druga zbirka — učitelja Žiže — nije jošte ugledala svijetlo. Vivant sequentes! Sjetimo se samo pjesme »Popuhnul je«.

5. Kao plod narodne mašte važne su za historiju priče, jer je u njima često historijska, a uvijek kulturno-historijska jezgra, pa ih učitelj može upotrebiti i u obuci. Narodnu priču valjalo bi pribilježiti što točnije u pučkom jeziku i slogu. Kako na pr. narod lijepo priča o Divić-gradu!

6. Usmena predaja. Učitelj može iz ustiju staraca u mjestu saznati za najvažnije događaje posljednjih decenija, a starci će mu također pripovijedati, što su njihovi oci i pradjedi znali o razvoju i prošlosti dotičnoga mjesta i njihovih stanovnika. Sve ne će biti istinito, ali opreznosti treba čovjek i u svakom drugom radu.

Kad će na pr. starac iz primorja svršiti svoje pripovijedanje o morskim gusarima, o Napoleonu, o kopanju blaga?!

Svi do sada spomenuti izvori su (t. zv.) živi, ali su važni i »mrtvi«.

7. Slučajno možeš gdje iskopati ili od koga dobiti staro oružje, oruđe i posuđe, urese, novce, groblje ili grob sa ostatcima odijela, kojekakovih predmeta i kosti. Ovakove stvari obično pripadaju prehistoričnom doba, koje je učitelju tuđe i nepoznato, pa bi na ovakove predmete morao upozoriti struč-

njake, kojih doduše kod nas nema, ali neka učitelj slične dragocjenosti spasi od propasti i sahrani, kako mu je to i dužnost po naredbi nastavnoga ministarstva od 17. svibnja 1888. br. 2364, jer »se kulturno-historijski i prehistorijski nađeni predmeti smiju samo privremeno spremiti u zbirku učila te valja što prije na to upozoriti dotičnog organa »c. kr. središnje komisije za sačuvanje i istraživanje umjetničkih i historijskih spomenika« (konservatora ili korespondenta), da ih ovaj može izručiti muzeju, kojemu pravom pripadaju. Ni iskopavanje u arheologijsku svrhu nije također dozvoljeno bez prethodnoga znanja i sporazuma sa dotičnim organom središnje komisije i bez njegovih uputa«. Istarske starine dolaze sve u talijanske muzeje: zemaljski u Poreču, državni u Puli, gradski u Trstu i Osoru. Središnja komisija nema u Istri nijednoga konservatora hrvatske ili slovenske narodnosti, pače uopće nijednoga u istočnoj Istri. Ovakove nas prilike ne bi smjele zadovoljavati. Zar ne bi dobro bilo, da se u Pazinu osnuje poseban, hrvatski muzej za kulturnu historiju i etnografiju?

8. Napisi. Oni su iz prošlosti, pak nam mogu mnogo toga reći o prošlosti. Napisa ima na novcu, grbovima, grobnim spomenicima, kućama, osobito na i u crkvama, na zdencima, zvonovima itd. Velik je, baš velik broj glagolskih napisa u Istri, koje ne zna svatko čitati, ali će mu kojitaj pomoći, da ih pročita, prepiše i prevede.

9. Teži je posao čitanje listina, kojim možda ima gdje u mjestu, na općini, u župnom arhivu, na sudu, u gospoštijskom gradu. Učitelj će već time poslužiti znanosti, ako pretraži ovakove zbirke i ustanovi, koliko ima listina i iz kojega doba. Ako mu pođe ra rukom, da ovakove spomenike čita i shvaća njihov sadržaj, može ekscerpirati, praviti sebi t. zv. regeste, ali je svakako dobro, da se savjetuje s kojim stručnjakom, jer bi se moglo desiti, da se uzalud muči sa stvari bez vrijednosti ili već štampanom i poznatom. Naročito mora učitelj paziti i nastojati, da vrijedni spomenici ne propadnu. U tom bi ga moralo pomagati historijsko društvo, koje ima svaka pokrajina — i Istra, ali od toga nama malo hasne. Kad bi bio u Pazinu naš muzej i uza nj — dakako — muzejsko društvo, bilo bi u tom pogledu sve uređeno. Na ovakovo djelovanje »Staroslavenska akademija« u Krku po svojim pravilima ne reflektira.

Dok se rad oko istraživanja naše prošlosti ne organizira, ne će je nitko poznavati nego samo iz tuđih i pristranih knjiga, a po takvim povjesničarima bit ćemo slabi proroci svoje budućnosti. Svaki učitelj dobro zna, kako mu je teško pripovijedati štogod djeci iz domaće povijesti, kad je ne pozna. Ali valja spomenuti i ovu istinu: naši povjesničari iz Hrvatske i Dalmakije rijetko su se kada nas sjetili u svojim djelima, odviše su malo mislili na nas. Započnimo sami!

10. U mnogim će mjestima učitelj naći također samostalna djela, koja mu mogu poslužiti kao izvor za proučavanje i pisanje lokalne povijesti, na pr. pisane kronike i kojekakove bilješke u župnim knjigama, u arkivima općina i samostana, pače i kod privatnika. No ima već i štampanih izvora i historijskih knjiga (u Zagrebu i kod Talijana), u kojima je govor o dotičnom mjestu, susjednom gradu (ruševini), crkvi, samostanu ili o porodici, koja je s dotičnim mjestom imala znatne sveze. Ovakove bi spise morao učitelj potražiti i skupljati.

Sav bi ovaj trud sigurno imao svoj plod, i to dvostruki: za uspjeh učiteljev u školi i za buđenje svijesti u narodu. Čudesa neka ne kuša stvarati od nas niko, ali historijski smisao mora buditi svaki učitelj i u djeci i u narodu, jer historijski smisao znači shvaćanje prošlosti. Ima li sam učitelj historijskoga smisla, upit će ga od njega u obuci i djeca u školi, a upotrebiti ga pako može, ako skuplja gradivo za povijest njegova školskoga mjesta i ako na tom temelju napiše njegovu povijest, koja će razviti historijski smisao i u njegovim stanovnicima. *Ž.*

Ljubav . . .

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

. . . I našli su ih ljudi, gdje leže bez daha . . . U napolak raskloplјenim očicama sjajile se dvije vanredno svijetle suze, koje su se za cijeloga njihova života krile negdje duboko u duši i sad su zajedno s njom poletile u visine, da među zvijezdama zasvijetle vječnim životom . . .

Uvela usta stapala se u zadnji punani cjelov, a torbak, u kojem su inače nosili naprosjačeni hljebac, zijevao — do zadnje mrvice prazan . . .

Ubila ih bijeda . . .!

I uprle marne ruke i iskopale dva groba na domak mora, gdje su ih našli, daleko od ljudi i buke svijeta. —

Premilostiva ruka božja zasadila između humaka jorgovan lijep, koji je rasao i širio zelene grane nad grobovima onima, a mali slavuj — uočiv ga — sjede mu na granu i zapoja pjesmu slatku . . . meku . . . nujnu . . .!

Pjevao je noću za blijede mjesečine i danju za sunca žarka . . . I kad su kraj njega lijetala jata ptica, da sele u ljepše kraje, on je ostajao, da pjeva — dok nije i njega jedne hladne zimske noći zakrilio jorgovan lijep . . .

U blizini žamorilo je neprestance more jednolično . . . tužno . . . kô da poje vječno opjelo . . .!

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Blaga ljetna večer puna čeznuća . . . spustila se na čitavu krajinu. Gorski vjetrić puzao lagano niz obronak k moru i cjelivao svaki cvijet, što ga je našao na putu.

Lakokrila lasta dolijetala sa visine na površje morsko, što bijaše mekano i oblo kao lice djevojčino, cjelivala ga i sva sretna vijala se opet u visine nebeske . . .

U lugu na dvije tanane grančice ljuljkali se slavulj i slavica mala: Najprije zapojali ljuven-pjesmu, a onda zanijemili, da se usred sanljive šumske tišine naužiju tople ljubavi . . .

I zvijezdice nebeske nekud su razmiljeno žmirkale u blijedu mjesečinu, što ju je nešto nalik ljubavi nosilo nebom od jedne na drugu zvijezdu . . .

Najzada se i more razbludno i gipko razlilo uz bijeli morski žal, — na kome je krasnik jedva čujno šaputao božici svojoj prve riječi ljubavi . . . — — — — —

— Ni zvijezdice na nebu ni slavujak u lugu nisu ovaj čas tako sretni, kao što sam blažen ja uz tebe, dušice moja! Trenutak, o kojem sam snivao noću, razmišljao danju, osvanuo je i opojio me svega . . .

Nedaleko kraja čeka me brod, kojim ću ti noćas krenuti u daleki svijet . . . No prije nego otisnem, reci mi, dušo, da li me voliš? —

— Nemoj dvojiti, dragi!

U mene je jedno srce, i to već davno kuca samo za tebe . . . u mene je jedna duša i sva je tvoja i božja.

— I kad ja ne bih bio — kao što jesam — vlasnik broda, kad bih ja bio najveći siromah ovoga svijeta, bi li me voljela još i onda? —

— Ni tvoj brod, ni tvoje bogatstvo, ni tvoje ime, nego jedino tvoja poštena duša, koja ti se odrazuje na licu, jest ono, što ljubim neizmjerno . . .

— I ljubit ćeš uvijek! — nadoda mladić.

— Uvijek! — odlučno završi ona.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Lahori su raznosili večerom zvonku jeku žarkoga cjelova, koji je jeknuo s njihovih usana kao neizbrisivi pečat ljubavnomu ugovoru, što su ga neoporecivo sklopili pred zvijezdama nebeskim . . .

— — — — Na nebu je mjesec upravo odmicao od jedne zvijezde, uz koju se je bio tijesno privio . . .

— — — — Baš su se dolje na žalu teško dijelile dvije zaljubljene duše . . .

Njega su nosili vjetri morem u daljinu, a ona je sjedjela na žalu i nepomično zurila u noćnu tmicu, u kojoj su se već onamo daleko u moru utapljala bijela jedra . . .

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Ni svijet, što ga iza duge teške sušć napoji rosa blaga, ni junak, što ga nakon boja ljudstvo kiti lovorima, ni prognanik, koji je poslije duga putovanja ugledao sunce domovine svoje, ne živi onako blaženim životom, kakovim živi mladenačka duša, kojoj su se ispunile čežnje i ljubavni sni . . .

Ptice, potok i valove morske sve je to dragi Bog poslao na zemlju, da poju neprekidnu pjesmu o njenoj sreći . . .

I Dumica — tako se je zvala naša sretnica — plovila je punim jedrima morem sreće . . .

Ona je grlila granu, na kojoj je sjedio slavuj i pjevao pjesmu sreće . . . Ona je sto i sto puta cjelivala cvijetak, što ga je nedjeljicom pripinjala sebi na grudi . . .

Danju i noću snivala je o jednom velikom danu, što će svanuti i usrećiti nju, njega i čitav svijet . . .

Bit će večer . . .

Blijedi mjesec sjat će s visine nebeske . . . Ptice, potočić i more sve će zanijemiti — i najednom zamnijet će tišinom — njegova pjesma ispod njezina prozora . . .

Ona će otvoriti i pasti u naručaj najljepšoj sreći . . .

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Odmicali dani, a Dumica neprestance gledala onu morsku pučinu, na kojoj će se doskora zabijeliti jedra i mahnut će momak mlad rupcem njojzi na pozdrav.

Vrijeme se plaho kotrljalo unatraške, a njega nema . . .

Jedno jutro, kad je Dumica otvorila prozor i pogledala opet morem u daljinu — začuje na ulici neko čudno šaputanje . . . brujanje . . . i uzdahe sažaljenja . . .

Kakva nesreća . . .! — Kolika šteta . . . Tužna unesrećena obitelj . . . Što će sada ona jadnica . . .? —

I na svoj veliki užas razabra, da se tu radi o nesreći »Davora« — tako bijaše ime brodu njezina vojna — koji da se je razlupao na obali malteskih otoka . . . Trojicu progutali valovi . . . a drugima ni traga ni glasa . . .

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Malo kasnije spješio je liječnik nesretnoj Dumici, za koju su držali, da se ne će ni vrnuti iz nesvijesti, u koju bijaše pala . . .

Kad je buduće nedjelje Dumica u crnini došla u crkvu božju, sav je svijet gledao u nju, gdje nepomično kleči i moli . . . moli . . .

Od sada već se nije nikada pomaljala na prozor, nego je sama samcata čamila u sobici i mislila na drugi svijet.

Samo katkada vidjeli je ljudi na groblju, gdje tužno kleči i pobožno moli . . . moli . . .

Godina se za godinom rušile u zaborav, da se već nikada ne vrate — i tako su vam minule pune četiri godine.

Na mladog kapetana Pera — ovako se je zvao vlasnik »Davora« — već nitko ni mislio nije. Svi su ga samo oplakivali . . .

I njegovu Dumicu cijelo je selo gotovo zaboravilo. O njoj se je raspredalo mjestom kao o kakvoj pokojnici . . .

Jedne tihe večeri Dumica je svršavala večernju molitvu i pobožno izgovarala posljednje riječi: Pokoj vječni daruj mu, gospodine!

S visine nebeske sjala je blijeda mjesečina — kad najednom zacvili pred njezinim vratima »vrklec« siromaha prosjaka . . .

Sirota . . .! Ovako kasno u noći . . . uzdahne djevojka i sađe, da mu udijeli milostinju — ali se sva prenerazi, kad u prosjaku upozna onoga, koga je cijelo selo brojilo među mrtve . . .

Pero! vrisnu djevojka kao izvan sebe i baci se u naručaj milomu vjereniku, koji ju strastveno zagrli — jednom rukom, jer druge nije imao . . .

— Evo, Dumice, kakova me zadesila . . . Bila je crna noć . . . »Davor« se je kotrljao između valova i najednom prasnuo o tvrdu hrid. Već sam se bio dočepao stijene, kad najednom nekud s visine ošinu me nešto izvanredno teško i odnese mi ruku.

Slijedeći dan našli me na obali ljudi, uzeli me i njihovom dobrotom zacijelila mi rana . . . Što ću? Kud ću? —

Kupio sam ovo sviralo i odoh u svijet, da tražim tebe i da te riješim ugovora, koji nas veže . . . pa budi sretna . . .! —

— Nikada! — zaplače djevojka i jače se privine k njemu.

Izvan tebe za me nema na svijetu sreće . . . Neka upru sve sile ovoga svijeta, već me od tebe razdijeliti neće . . . Evo me s tobom! —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Možda nije nijedna knjiga ljubavi zabilježila slučaja, gdje je dvoje dragih odabralo za ljubavno ročište prag milostivih ljudi . . . Tu pred vratima mogućnika uz tužnu jeku vrkleca pretakala se je njihova ljubav iz jedne u drugu dušu . . .

Putovali su od mjesta do mjesta i pod sjenom javora uživali darak milosnice ruke . . .

Jednom su krenuli iz jednog sela i zašli u široku pustoš. Već idu četiri dana, a nigdje kuće ni živih ljudi.

Pala je peta noć crna i strašna . . .

Oboje guše duboko u duši jednu jedincatu, ali tešku riječ, koju ne će da izuste . . .

Glad . . .!

Pošto ih je još i veliki napor savladao, klonu pod jablanom na noćni počin . . . Gusta tama raskrilila je nad njima svoj crni plašt . . . a iz daleka čulo se sovu, gdje muklo huče . . .

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — . . . I našli su ih ljudi, gdje leže bez daha . . . U napolak raskloplјenim očicama sjajile se dvije vanredno svijetle suze, koje su se za cijeloga njihova života krile negdje duboko u duši i sad su zajedno s njom poletile u visine, da među zvijezdama zasvijetle vječnim životom . . .

Uvela usta stapala se u zadnji punani cjelov, a torbak, u kojem su inače nosili naprosjačeni hljebac, zijevao do zadnje mrvice prazan . . .

Ubio ih glad . . .!

I uprle marne ruke i iskopale dva groba na domak mora, gdje su ih našli, daleko od ljudi i buke svijeta . . .

Premilostiva ruka božja zasadila između humaka jorgovan lijep, koji je rasao i širio zelene grane nad grobovima onima, a mali slavuj — uočiv ga — sjede mu na granu i zapoja pjesmu slatku . . . meku . . . nujnu . . .

Pjevao je noću za mjesečine i danju za žarka sunca . . . I kad su kraj njega lijetala jata ptica, da sele u ljepše kraje, on je ostajao da pjeva — dok nije i njega jedne hladne zimske noći zakrilio jorgovan lijep . . .

U blizini bez prestanka je žamorilo more jednolično . . . tužno . . . kô da iz njega onaj žalostivi »vrklec« bugari vječno opjelo . . .

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Nešto o mjerilu na geografijskoj karti.

Otvorite Vaš atlas i listajući stante na pr. na onoj stranici, koja prikazuje Evropu. Na karti je ona malena, a da je u naravi mnogo mnogo puta veća, znade i dijete. Koliko je puta veća u naravi nego u karti? To nam kaže mjerilo. Dobro, koje je mjerilo dolje na rubu pribilježeno? 1 : 20,000.000. Da, pa koliko je dakle puta Evropa veća u naravi nego na toj karti? Mnogi će se prevariti i reći će na brzu ruku: Evropa je u naravi 20,000.000 puta veća nego ovdje na karti. Nije tako, to je pače veoma neispravno. Promislite u Evropi živi oko 400,000.000 ljudi; kad bi oni htjeli i mogli Evropu među

NAUČNA BIBLIOTEKA
PULA

sobom pravedno podijeliti, zapao bi svakoga 400,000.000^{ti} dio toga kontinenta; polag gornje tvrdnje pako slijedilo bi, da je na našem atlasu 20,000.000^{ti} dio evropske površine, te bi nas račun uvjerio (400,000.000 : 20,000.000 = 20), da ne bi svaki Evropljanin kod diobe dobio ni onoliki komad Evrope, koliki je naša karta, nego bi tek 20 ljudi dobilo onoliku površinu, jer 20 × 20,000.000 = 400,000.000. To je očevidno nemoguće, jer na površini naše karte ne bi jedan čovjek mogao ni stajati uspravno na dvije noge a kamo li 20 ljudi živjeti!! Listajmo dalje do karte Južne Amerike (u mjerilu 1 : 40,000.000), koja ima, recimo, 40,000.000 žitelja. Da je Južna Amerika u naravi samo 40,000.000 puta veća, pripalo bi kod diobe svakomu njezinu žitelju baš onoliko tla, koliko prikazuje naša karta. I to je opet posve nemoguće.

Gdje je pogrješka? Odgovorit će nam razmatranje priloženoga crteža.

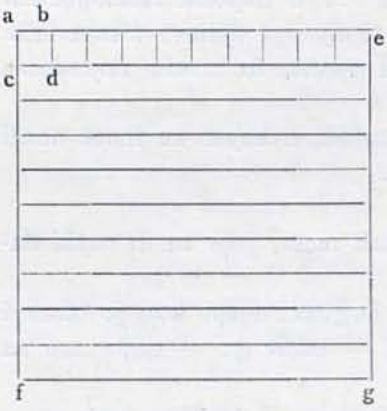

Ako je a b = 1 *km*, onda je a e = 10 a b = 10 *km* = 1 *μm*; a b c d = 1 km^2, a e g f = 1 μm^2. Ali pozor: ako je 10 *km* = 1 *μm*, ne mora biti i nije 10 km^2 = 1 μm^2, već 1 μm^2 = 100 km^2, kako se jasno vidi iz crteža. Ta sa 10 km^2 mogu pokriti samo jednu (1 *km*) široku prugu četvornoga miriametra, a da pokrijem cijeli 1 μm^2 trebam 10 ovakovih pruga (10×10 km^2).

Kad imam ovo na pameti, lako ću shvatiti i gornju pogrješku, jer je isti snošaj također među površinom Evrope odnosno Južne Amerike na karti u atlasu i površinom Evrope odnosno Južne Amerike u naravi. Ne 20,000.000, nego 20,000.000 × 20,000.000 = 400,000.000,000.000 (400 milijuna milijuna) puta je Evropa u naravi površinom veća; ne 40,000.000, nego 40,000.000^2 t. j. 1.600,000.000,000.000 onakovih karata, kakva je u atlasu trebam da pokrijem površinu Južne Amerike. Sa 20,000.000 karata Evrope pokrio bih tek jednu prugu evropskoga kontinenta u njegovoj dužini t. j. $\frac{1}{20{,}000.000}$ dio njegove širine. Budući da Južna Amerika ima 40,000.000 pruga, od kojih svaka zaprema površinu od 40,000.000 karata, moram računati sa četvorinom ili sa kvadratom, da saznam, koliko mi karata pokriva površinu Južne Amerike.

Iz svega slijedi kao pravilo ovo: mjerilo vrijedi samo za dužinu, mjerilo je linearno; ako ga želim upotrebiti za plohu, površinu, onda mi valja razmjer mjerila kvadrirati ili što je jedno te isto, nazivnik mjerila samim sobom umnožiti.

Ovo bi morao razjasniti učitelj učenicima u pučkoj školi, kad im tumači mjerenje na karti i u naravi, a čini mi se da to baš ne bi bilo teško,

kad bi se poslužio priloženim crtežem, koji jasno prikazuje snošaj među manjom i većom dužinom te manjom i većom plohom (1 *km* : 10 *km* = 1 *km*² : 10×10 *km*²). Školska je literatura već istaknula, da bi pučka škola morala imati posebne karte, koje bi odgovarale potrebi pučke škole. Možda bi na takovoj karti dobro došla i posebna oznaka mjerila za dužinu i mjerila za površinu, ne samo numerički (u omjeru), nego i grafički (u crtežu).

Ž.

Za naše učiteljice.

Više puta sam zamišljao, zašto se s našim učiteljicama u Istri glede plaće i njihovih pravnih odnošaja ovako maćuhinski postupa, zašto? Nitko ne zna uzroka tome; možda za to, što su one žene, nježne, nenavikle na borbu, pa se ih ne boje, i s njima postupaju po miloj volji (mislim uvijek glede plaće i njihovih pravnih odnošaja).

Plaće pučkih i građ. učiteljâ je naš visoki sabor teda negda uredio na način, da pučki i građ. učitelji Istre nijesu plaćeni najgore u Austriji, ali za uređenje jednakih beriva i pravnih odnošaja naših učiteljica s onima učiteljâ nije htjelo zakonodavno tijelo Istre da čuje.

Naše Hrv. učiteljsko društvo za Istru okupljeno bijaše baš onda na glavnoj skupštini u Pazinu, kad je visoki sabor raspravljao o uređenju plaća istar. učiteljstva. Na skupštini imali smo već nacrt zemalj. odbora, i tako doznadosmo, kako misli većina visokoga istar. sabora urediti plaće učiteljstvu. Na skupštini smo nacrt prorešetali i ostali razočarani. Učiteljice 20% manje plaće od učiteljâ, učiteljice manji stan, manju stanarinu, manje kvinkvenije, manje mjesne doplatke od učiteljâ, a za koje babe dušu? Ovo je bio glavni uzrok, da je naša gl. skupština odbila nacrt zemalj. odbora a limine. Zaključismo na onoj sjednici, nek se odmah pošalje na visoki sabor, na predsjednike saborskih klubova, na školskog izvjestitelja zem. odbora, na zem. odbor, na pokrajinskog kapetana peticija, da Visoki Sabor ne uredi plaće učiteljstvu po nacrtu zem. odbora, nego po nacrtu, koji smo bili svojedobno poslali na gorispomenute čimbenike, na vladu i ostale zastupnike, tražeći izjednačenje plaćâ učiteljica i učitelja.

U toj peticiji izjaviše hrv. učitelji Istre, da ne će nikakve povišice plaće, ako se učiteljicama ne dade ista plaća kao i učiteljima.

Ni to nam nije bilo dosta, pak poslasmo sa glavne skupštine našega potpredsjednika, sadašnjega narodnoga zastupnika Augusta Rajčića, nadučitelja u Opatiji, na Visoki Sabor u Kopar, da i usmeno obrazloži odlučujućim faktorima mnijenje glavne skupštine. Odlučujući faktori lijepo ga primiše, ispraviše nešto u predloženom nacrtu, ali o izjednačenju plaća učiteljica s onima

učiteljâ ne htjedoše ni čuti. Se voule parlare dell' equiparazione delle paghe dei maestri e delle maestre, non parliamo più. Tako mu je rekao član zem. odbora. Niti čuti dakle o tom toli pravednom zahtijevu, a zašto ne, per Dio? Eto toga mi ne razumijemo.

Kad je u »ono doba« Gambini bio svemogući u zemaljskomu odboru, našalio se bio u saboru na račun učiteljicâ. Rekao je, da učiteljice traže jednaku plaću s učiteljima. »Pozvao sam«, reče po prilici, »nekoliko učiteljica i predočih im dilemu, hoće li da budu izjednačene u plaći s učiteljima, ali nota bene ne smiju se udavati, ili hoće li 20% plaće manje nego li učitelji uz pravo na udaju, pak — reče — učiteljice se izraziše za ovo posljednje. A danas se taj dilema niti ne stavlja učiteljicama. Dalo im se 20% manje plaće nego li učiteljima i zabranila im se udaja.

Što se učiteljicama brani udaja jest i za čovječanstvo od štete, jer bi dobro uzgojene i naobražene učiteljice znale dobro uzgajati svoju djecu, kad znadu uzgajati i tuđu.

U Francuskoj i Bugarskoj dali bi im nagradu za to, što su domovini dale valjanih sinova i kćeri, a istarskim zakonodavcima — kojim inače čast i poštenje — čini se sramotno, ako učiteljica u blagoslovenom stanju dođe pred školsku djecu. Tà djeca vide kod kuće svoju majku, sestru, snahu, susjedu u blagoslovenom stanju, pa zar svoju majku, sestru (itd.) manje poštuju i ljube? Pa zar takvu ženu ne susreće svatko, tko je čovjek, s pietetom!

Ili zar se ne dozvoljava udaja učiteljicama, jer bi nekoliko dana prije i poslije poroda izostale iz škole, pak tada utaman primale plaću? Neka gospoda popitaju, kako vlasnici tvornica postupaju s radnicama, koje imaju da postanu majke: šest ćedana prije poroda i šest iza poroda ne treba da dolaze na radnju, a primaju svejedno potpunu plaću, i još veću gdjegdje. Eto tako se poštuju majke naroda, a naši upravitelji pokrajine krokodilske suze rone, ako učiteljica ne može par ćedana u školu, kad postane majkom; a što je još gore: da si te suze prištede, zabraniše udaje učiteljicama, otrgoše ju od svijeta njezinoga, ubiše ju moralno, a za sve te nenaravne kazne dadoše joj za nagradu 20% manju plaću nego li učiteljima.

Zar su učiteljice krive, da su žene? S ovakovim postupanjem pokazuju zakonodavci, da ne štuju ni ne ljube svojih majkâ, ženâ ni ljubovcâ ni rođenih sestara, pokazuju, da ne poznaju našeg puka ni naroda, koji štuje majke svoje i žene i sestre i ljubovce i one, koje smatra drugim majkama porodu svome, a to su učiteljice.

Ako me za ove izjave moje tuže časni zastupnici, tal., hrv. i slovenski, Istre, ja ću moliti suca, neka raspravu prenese, dok skupa s učiteljicama i učiteljima pokrajine pred zastupnicima upitamo narod ovo: »Hoćeš li, narode i puče, dozvoliti, da se učiteljica uda, ako joj se prilika desi?« Ako narod

u Istri reče: »Ne dozvoljamo, ne ćemo udatih učiteljica, onda neka me sudac objesi, ali ako narod reče: »Nek se udaju, Bog im sreću dao; voljet ćemo ih još više nego prije!« onda će časni zastupnici ustegnuti tužbu proti meni i stvoriti zakon po pravednoj i mudroj želji naroda i puka.

Pa zašto sam ja ono prije napomenuo Francusku i Bugarsku, kad i naša Austrija po svojim zakonima dozvoljava, da se učiteljice udavaju (i državne učiteljice se udavaju, a da ne gube službe). Državni zakon mora biti po odredbama istoga zakona uzor za pokrajinske škol. zakone. Zašto se naše istar. zakonodavno tijelo ne ugleda i u ovom pogledu u držav. škol. zakon? Pak evo što ću još reći! Neka se ne boje naši zakonodavci, da će im udate učiteljice mnogo službovati, jer imaju u obitelji dosta skrbi, ali okrutno je zabranjivati udatoj učiteljici da službuje, ako joj to obiteljske, financ. i druge okolnosti dozvoljavaju, a srce vruće želi. Da se konkretnije izrazim: Može se dogoditi, da udatoj učiteljici ne da Bog djece; može se dogoditi, da ima udata učiteljica roditelje uza se ili sestru ili babu, kojima majka-učiteljica može mirne duše povjeriti svoju rođenu djecu, dok je u školi i dok se za školu pripravlja, pa zašto joj ne bi zakonodavno tijelo dozvolilo, da učiteljuje? Ako ne bude vršila svojih učiteljskih dužnosti, dat će joj nadzornik consilium abeundi; ako bude zanemarivala obiteljske dužnosti, njezin je suprug tute gazda i ljubimac.

Sada moram već prestati o tom. Htio sam uvjeriti zakonodavce Istre, da nije ni uljudno, ni humano ni naravski, da učiteljicama brane udaju. Neka se učiteljice udavaju, ako hoće, pa nek službuje, koja hoće i može.

Sad ću preći na drugu točku: Učiteljice treba plaćati kako i učitelje. Onu nagrdu od 20% treba iz zakona izbrisati. Tu ću biti kratak. Učiteljice uče iste nauke kao i učitelji, učiteljice vrše jednaku službu kao i učitelji, neka su dakle i jednako plaćene. Neka zastupnici popitaju narod, hoće li, da se i učiteljice plaća kao i učitelje, pak će čuti odgovor. Majke s većim povjerenjem izručuju svoje djevojčice i svoju mušku sitnež učiteljicama, nego li učitelju, a majke imaju glavnu riječ u kući, kad se o dječici radi, i muževi ih slušaju, pak će ih i slušati, kad im budu žene rekle: Recite zastupnicima neka dadu jednake plaće i učiteljicama i učiteljima. Nije hvala Bogu danas u ovim stranama moderno, držati ženu za stvar i muškomu inferiorno biće; to je još običaj samo negdje u Levantu. Koliko je ženâ liječnika, nadzornica, profesorica, doktora prava, čak jedan načelnik je žena.

Obećao sam da ne ću duljiti. Evo me na kraju. Država plaća svoje učiteljice kano i učitelje. Mnoge pokrajine Austrije povele se za njom.

Na drugom mjestu ovoga broja Nar. Prosvjete naći ćete članak o plaćama učiteljstva u Bukovini. To je pokrajina u Austriji, pak tamo imaju plaću učiteljice kao i učitelji.

No dakle! Zar će naši istarski zastupnici smrtno sagriješiti, ako dadu i učiteljicama u Istri plaću kao i učiteljima? Zar da oni u galanteriji napram nježnom spolu zaostanu za drugima? Ne vjerujem. Fiat justitia!

Dođite, drage kolegice, na glavnu skupštinu u Pulu mjeseca julija, pak ćete se s učiteljima pogovoriti o načinu, kako da postignete svoja prava.

Baćić.

Ribogojstvo u slatkim vodama Istre.

Istra ne obiluje slatkim vodama tekućicama niti jezerima, pa se o gojenju slatkovodnih riba u ovoj pokrajini jedva govoriti može. No priznati se mora, da bi i ova grana obrta bila od koristi Istranima, stoga je ne smijemo zanemariti. Koliko se može postići racijonalnim gojenjem riba, primjerom nek nam budu Česi; kod njih je ribogojstvo u ribnjacima lijepo razvijeno pa im donaša lijepih dohodaka.

Da vidimo sada, u koliko odgovaraju istarske vode (Mirna, Raša, Čepićko jezero i Vransko) spomenutoj svrsi i kako bi se s njima najuspješnije mogli okoristiti.

Voda rijeke Mirne je mutna i neprozirna; samo na plićim mjestima može se vidjeti njezino dno.

Slična voda je i u »vrucima« (bolassi), koji se nalaze na dnu riječnog korita ili izvan njega, a dobivaju svoju vodu putem podzemnih žila sa bližnje kraske okolice. Tih »vrutaka« ima više, razne veličine. Iz njih teče voda u obliku većih i manjih potočića u Mirnu. Temperatura vrutaka ne razlikuje se mnogo od prilično tople vode u Mirni samoj. Najveći »vruci« su kod Sv. Ivana, Sv. Stjepana i Cotića. Po svom obliku nalikuju na lijevak. U njima diže se voda iz dubine katkada takvom snagom, da baca ribe (jegulje) na okolno tlo, što se je češće opazilo kod Sv. Ivana.

Mirna teče uopće lagano, otuda joj i ime. Temperatura joj je samo na onim mjestima nekoliko niža, gdje utječu u nju spomenuti vruci. Radi toga je ova voda baš prikladna za ribe iz porodice šarana. Dočim se nalaze na nekim mjestima samo lipeni (temoli) — jedini predstavnici lososa (salmonidâ). Od porodice šarana ima u Mirni mrenâ (barbi), bjelica ili kesegâ (pesci bianchi), a samo sporadično i jeguljâ.

U donjem tijeku rijeke i to blizu ušća njezina nalaze se u nekoja doba godine i morske ribe, kao primjerice lubin (branzino), koji ulazi onamo u vrijeme mriještenja.

Broj riba je malen. Uzrok tome jest množina svijetlo-žuta mulja, koji nanašaju bujice prigodom svakog većeg naliva u korito rijeke, tu ga talože, pa se korito sve to više diže. Taj mulj sprečava razvoj vegetativnog života, a uslijed toga i razvijanje sitnih životinjica, koje služe ribama za hranu osobito u ranoj mladosti. No taj mulj škodi ribama i neposredno. Sitni taj pijesak ulazi za disanja u ribje vrlo osjetljive škrge, te ih razdražuje i prouzrokuje jače izlučivanje sluznice; radi obilja izlučene sluzi priljepljuju se sitna zrnašca pjeska tako, da napokon začepe otvor škrgâ i ribe se zaguše. To se zbiva češće osobito kod mlađih generacija.

Mirna od Buzeta do »Kamenih vrati« je radi mnogog mulja često nečista, dočim je od spomenutih vratiju u duljinu za kakvih 10 *km* čišća, jer prima veću množinu čiste vode sa kraske okoline. Od Butonigle, koja katkada presahne, ali znade za dugih kiša i grozno nabujati, dobiva opet Mirna toliko mulja, da je sve do ušća mutna.

Dubina Mirne je prema različitoj brzini veoma različita. Kod Livada iznaša brzina 0·8 *m* na sekundu, kod Ponte Porton 1·2 *m*. Kod Gradola postaje dublja, te je odavle pa sve do ušća plovna. Do tuda dopire i morska voda

U svom donjem tijeku za 10 *km* válja Mirna po 60 m^3 vode u sekundi.

Od kupališta Sv. Stjepana teče voda polagano i jednolično dubokim koritom.

Predimo sada na jezero Čepić. Dugo je to jezero 4 *km*, a široko $2^1/_2$ *km*. Najveća mu dubina iznaša od $2^1/_2$—3 *m*. Temperatura vode u ožujku je 10° C, a ljeti se digne i do preko 20° C. Obale su niske, dno je zamuljeno i na više mjesta pokriveno povodnim biljem, u kojem se razvija mnogo hrane za ribe. Prema sredini vire iz jezera trstike. —

Malena dubina, visoka temperatura kao i nedostatna izmjena jezerne vode: sve to nam dokazuje, da u Čepićkom jezeru mogu živjeti samo nekoje vrsti riba, kao štuke, jegulje, šarani i njihove odlike (linjci) i još neke vrsti riba manje vrednosti. Dok štuke dostižu težinu od 2 *kg* a šarani 4 *kg*, ima u jezeru jegulja i od 5 *kg*. U jezeru mora biti i raka.

Jedini nadzemni pritok jezera je Boljunčica, koja izvira ispod Učke; ali jezero mora imati i podzemnih pritoka, jer znade u proljeću — a katkada i u jeseni — nabujati.

Sada dolazi na red Raša, koja je odvirak Čepićkog jezera. Srednja joj je dubina od 1—$2^1/_2$ *m*. Njezina je voda jasno sive boje. Dno te rijeke nije tako zamuljeno kao ono Čepićkog jezera. U srednjem i dônjem tijeku vijuga se i pravi malene otočiće. Velikim dijelom svoga toka teče kroz livade zarasle grmljem, stoga ima obilje hrane za ribe. Množina njezine vode odvisi od stanja vode u Čepićkom jezeru.

Radi mnogih pritoka nije se Raša nikada posušila niti smrznula u dônjem tijeku. Njezine ribe jesu iste vrsti kao one u jezeru. Osim ovih dolaze za plime u proljeću i jeseni u rijeku do »Novog Mlina« i morske ribe i to lubin (branzino), i cipalj (cefali).

Vransko jezero nalazi se na otoku Cresu prilično visoko nad morskom razinom; obdano je kraskim brdima, ima znatan opseg, a najdulje je smjerom sjevero-juga. Dubina raste prema sredini sve do 80 *m*. Jezero nema vidljivih pritoka ni odviraka; za vrijeme kiše donašaju mu vodu bujice sa okolnih brda. Ono jezero je većinom kamenito; djelomice pokriva ga mulj. U manjoj dubini dosta je razvijen bilinski život. U njemu ima mnogo potopljena drva. Visina jezerske vode malo se mijenja. Smrzne se rijetko.

U jezeru ima štuka od 20 *kg*, linjaka i nešto malo smuđa z bana (fogaš). Domaći ljudi malo se bave ribolovom i to mrežama, koje spuštaju blizu obale; tuđinci dolaze veoma rijetko ovamo. Intenzivno se ribe ne love, osobito ne u dubinama jezera. Inače se ribari kroz cijelu godinu, a nitko ne pita, tko ima pravo, tko ne; ne pita se, koji bi način ribarenja bio najuspješniji, ni koje su sprave u tu svrhu najprikladnije.

Vode Istre uopće nisu sa gledišta ribolova najpovoljnije. Uzrok tome je ne samo narav i kakvoća vode, nego i to, što nedostaje gotovo svega, čime bi se u ovoj grani gospodarstva očekivao za kratko vrijeme takav uspjeh, kakav bi se uz druge uvjete energičnim radom zbilja postići mogao. U prvom redu uzrok je tome bezbrižnost puka za ovu granu gospodarstva i neshvaćanje iste, a osim toga nije ribolov ograničen, niti je pravo do ribarenja zakonom uređeno. Što nije jur nestalo iz sladkih vodâ Istre ribâ, tumači se i tako, da su obale rijetko napučene, što se puk za ribolov ne zanima; u drugu ruku ne mogu se ulovljene ribe ni prodati uz doličnu cijenu.

Sasvimtim moglo bi se za nekoje vode nešto učiniti, za druge čak mnogo, da se spomenute okolnosti urede i da se puk na jedan ili drugi način uputi, kako bi iz

vode svoga rodnog kraja crpao racijonalnim iskorištivanjem lijepe dohotke. Ustrajnošću i strogošću došlo bi se do željena cilja, kako se je jur u voćarstvu, a osobito u vinogradarstvu postiglo lijepih uspjeha. Moralo bi se točno odrediti, tko ima pravo ribarenja, u koje doba godine može se ribariti, koje vrsti riba treba štedjeti; moralo bi se utanačiti zakonom, na koji način i kojim spravama smije se ribariti; morala bi se prometna sredstva popraviti, pa bi se time postavio temelj racijonalnom ribarenju u slatkim vodama Istre.

Vrlo cijenjena vrst riba u Mirni jesu bez dvojbe lipeni (temoli) od roda šarana, koji se nalaze za stalno na nekojim određenim mjestima; dolaze za tim jegulje, koje se opaža samo sporadično. Lipene trebalo bi štedjeti racijonalno. Što se tiče jegulja, trebalo bi im olakšati putovanje iz mora uz rijeku tako, da se na neprolaznim mjestima učine stepenice za nje i mostiće.

Ako bi se u Mirni samoj i malo postiglo, bili bi uspjesi veći u spomenutim vrucima (bolassi). U njima ne priječi mulj sa svojim posljedicama razvoju riba, niti bi ih mogao svatko bezobzirno loviti, kao u rijeci. Prilična dubina i oblik tih vrutaka štiti ribe; znatna množina hrane, koja je bez sumnje u njima, pospješila bi njihov razvoj. Stoga bi se moralo te vrutke pretvoriti u ribnjake i naseliti ih vrstom šarana, koja se brzo razvija. Iz tih vrutaka zalazile bi ribe u Mirnu i potražile si zgodna mjesta, na kojima bi se od mulja obranile. Za gornji i srednji tijek rijeke nema zgodnijih riba od šarana. Donji tijek Mirne mogao bi se naseliti s »morskom pastrvom« (trota). One ne podnašaju samo višu temperaturu, nego živu i u brakičnoj vodi. I ako bi se poradi mulja, što ga donaša Butonigla, povukle u more, ne bi se za rijeku izgubile, jer bi se za vrijeme mriještenja opet vratile u nju. Tu ribu iz porodice lososa moglo bi se smatrati kao ribu budućnosti, ako bi se sa kompetentne strane izvelo nekoliko pokusa, a ovi bi se smatrali uspjelima tek onda, kad bi se dokazalo, da se pastrve mrijeste u Mirni. Kod jednog ili drugog od spomenutih vrutaka mogla bi se urediti s vremenom stacija za umjetno gojenje ribâ, pa na taj način ne bi trebalo nabavljati potrebiti riblji pomladak iz inozemstva.

Čepićko jezero ne može se napučiti boljim vrstama riba od sadašnjih, jer je narav samoga jezera protiv toga. No to nije nikakvo zlo, jer bi šarani i jegulje lijepu dobit davali, ako bi se racijonalno gojile. Danas lovi svatko, koliko i kako hoće i kada hoće, a ne obazire se na veličinu ni na dobu riba niti na vrijeme mriještenja. Pravila morala bi se postaviti. Bolje ribe (šarani, štuke, jegulje) ne bi se smjele loviti, dok su malene, jer je od takovih mala novčana korist. Usrijed ljeta, dok je dubina vode malena, a padavine rijetke, moralo bi se ih štedjeti. Jegulju — tu najvažniju ribu ovoga jezera — moralo bi se loviti u jeseni, kad prelazi s jezera Rašom u more. U drugu ruku moralo bi se olakšati prelaz mladim jeguljama iz mora u jezero.

Premda se ribarenje u jezeru i sada isplaćuje, teško bi ribe prodavati, kad bi ih bilo više, jer nema prometnih sredstava. Veća tržišta kamo bi se ribe izvažale, jesu Opatija, Rijeka, Trst, Pula i Pazin. No i ova gotovo jedina tržišta za ribe iz Čepića daleko su, jer kako je gori spomenuto, slaba su prometna sredstva (željeznice, ceste) od jezera do njih. Uredi li se dakle ribogojstvo u Čepiću, moralo bi se istodobno sagraditi na jezeru tvornicu za konserviranje riba. Oko jezera ima močvarnih livada, koje davaju loše sijeno, te se niti trud za nj ne isplaćuje, stoga bi se na ovakvim mjestima pošto ih je teško osušiti, mogli urediti ribnjaci za gojenje jegulja. Nema dakle sumnje, da bi tvornica imala obilno posla. U lugu ispod Pićna ima mnogo žive vode, pa poplave katkad i ono srednje vrednosti sijeno odnesu, stoga bi se ondje mogli urediti ribnjaci

za šarane. Tu bi se mogle gojiti i »morske pastrve« (trote iridescenti), koje jesu pripoznate kao ribe budućnosti za ribnjake. Kolikoća riba, poteškoća izvažanja ribâ vojuju za podignuće spomenute tvornice ribljih konserva.

Za Vransko jezero ne može se učiniti mnogo, jer je jezero osamljeno, a nalazi se dosta visoko među brdima; komunikacija između jezera i mora je loša i mučna, dubina velika, a nema pritoka ni odvi aka, a i vrst riba u jezeru je proti tome.

Ako bi se htjelo gojiti u jezeru ribe skupocijenije n. pr. pastrve (salmo lacustris), trebalo bi prije za mnogo ograničiti broj štuka (kojih ima u jezeru veliki broj) uništavanjem njihovih jaja, koja odlože na pličinama blizu obale, urediti prilike posjeda, prava ribolova, popraviti sredstva i načine ribarenja, odrediti vrijeme ribarenja, učiniti shodna da se riba može izvažati na glavne trgove (Opatija, Rijeka, Kraljevica, Lošinj i t. d.) Uzevši u obzir sadašnje prilike prevoza riba sa Vranskoga jezera ne može se ni govoriti o izrabljivanju Vranskoga jezera u pogledu ribolova.

Četrdeset-godišnjica državnoga školskoga zakona.

Baš pred 40 godina — dne 14. svibnja 1869. — bje izdan državni zakon, kojim se ustanovljuju »načela nastave za pučke škole«. Izdao ga je tadašnji ministar za bogoštovlje i nastavu Leopold vitez Hasner. Pred tim zakonom izišao je 25. svibnja 1868. državni zakon, koji je istaknuo temeljna načela o odnošaju škole prema crkvi. Do tada je naime školstvo bilo posve podređeno crkvi, a onim je zakonima nastao veliki preokret, koji je više manje uredio školstvo, kakvo je danas. Dakle je za školstvo u Austriji godina 1869. vele znatna, a da to razumijemo, evo par riječi o stanju škole uopće u Austriji i kod nas u Istri prije i poslije te godine.

Dok je Marija Terezija sa sinom Josipom II. pod utjecajem prosvjete XVIII. vijeka smatrala školu državnom uredbom (»politicum«) i svoje niže škole (trivijalne u malim, glavne u većim, a normalne u glavnim gradovima) postavila pod nadzor posebnih školskih zemaljskih nadzornika, a izašto je god. 1773. bio ukinut Isusovački red, također učiteljima imenovala većinom samo svjetovnjake, povjerio je car Franjo na početku XIX. vijeka i nastavu i nadzor u svim školama svećenstvu i redovništvu. Tako ostade od cara Franje preko Ferdinanda Dobrodušnoga do našega sadašnjega vladara do g. 1869. Isprva nije u državi bilo ni ministarstva za nastavu, jer je ono podignuto tek 1848. Prvi austrijski ministar za bogoštovlje i nastavu grof Lav Thun je morao zajedno sa drugima ministrima u ime države urediti svoj nastavni djelokrug u dogovoru Austrije s papom, u konkordatu g. 1855., gdje je zaključeno: »Sva nastava mladeži u javnim i privatnim školama mora da je primjerena nauci katoličke crkve; biskupi će voditi vjersku nastavu u svim javnim i privatnim školama a bdjeti će također, da u nijednom nastavnom predmetu ne bude ništa, što se protivi katoličkoj vjeri i ćudoređu. Svi učitelji katoličkih

pučkih škola će biti pod crkvenim nadzorom. Vjera i moral onoga, koji hoće da bude učitelj, mora biti bez prigovora«. Školu je nadzirao u prvom redu župnik u svom okružju, onda dekan u svome, a u cijeloj biskupiji biskup ili zapravo jedan kanonik, komu je taj posao biskup povjerio. Zadnje su instancije bile zemaljsko školsko vijeće i ministarstvo. Učitelji mogahu biti — i bijahu većinom — svjetovnjaci, koji su polazili učiteljište dvije godine — kod nas u Kopru. Učiteljišta su uređena godine 1849., a povijest koparskoga učiteljišta štampana je (njemački). Zemljopis, povijest i prirodne nauke ne bijahu samostalni predmeti na učiteljištu, kaošto još danas nijesu u pučkoj školi. Školska obvezatnost trajaše samo šest godina. Tko hoće da upozna naše školstvo do godine 1869., mora tražiti za to podatke u župnim, dekanatskim i biskupijskim arhivima. Proštijski arhiv u Pazinu ima na pr. lijepo poredana i u snopiće za svaku godinu povezana acta od godine 1819. do 1869. (dakle za 50 godina), iz kojih bi se moglo stvoriti lijepi pregled školskoga napredovanja u pazinskom dekanatu (Pazin, Stari Pazin, Žminj, Sv. Petar u Šumi, Kringa, Tinjan, Trviž, Beram, Kašćerga, Grdo Selo, Zamask itd.) kroz to vrijeme. Ovako se može potražiti gradivo i u drugim crkvenim arhivima.

Ali kad je iza god. 1848. Austrija sve niže padala u svojoj unutrašnjoj i vanjskoj politici, gospodarski i kulturno, i kad je iza poraza god. 1866. ugovorila s Ugarskom dualizam, premijenilo se prema novim političkim prilikama koješta i na školskom polju: plod liberalne politike bijaše i školski zakon od 14. svibnja 1869., koji je već na snazi baš 40 godina.

Taj zakon tumači i popunjuje misli, koje su izražene općenito u 17. članku temeljnoga državnoga zakona od g. 1867. i u zakonu o odnošaju škole prema crkvi od g. 1868. Svibanjski školski zakon ima dva dijela: prvi se tiče javnih, a drugi privatnih škola; u prvom je dijelu govor o svrsi i uređenju općih pučkih i gradanskih škola, o pohađanju škole, o izobražavanju učitelja i usposobljenju za učiteljevanje, o usavršivanju učitelja i njihovim pravnim odnošajima, o utemeljivanju škola i troškovima za nje. Zakonom od 1869., koji će svatko naći u djelcu »Državni zakon za pučke škole«, je pučka škola u Austriji postavljena na temelje posve nove, jer je nastava i nadzor od crkvenih oblasti prešla na državne, od konfesijonalne uredbe postala je škola politička. Postavio se veći zahtjev učitelju i učeniku; onaj mora polaziti učiteljište četiri godine, a ovaj pučku školu osam, što je za raširenje pučke prosvjete imalo i ima veliku važnost.

Pučko školstvo u Istri.

Vadimo iz statistike javnih i privatnih pučkih škola u Austriji, koju je izdala c. kr. dvorna i državna tiskara 1908., mjeseca aprila slijedeće podatke.

God. 1904.—05. bilo je u Istri:

I. javnih pučkih škola 216 (od kojih 1 građ.),
privatnih pučkih škola sa pravom javnosti 18,
» » » bez prava » 13.

II. jednorazrednica 117
dvo- » 51
tro- » 22
četvero- » 6
petero- » 16
šestero- » 3

III. njemačkih javnih pučkih škola 1
slovenskih » » » 31
talijanskih » » » 73
hrvatskih » » » 94
paralelka » » » 17

IV. njemačkih privatnih pučkih škola 3
talijanskih » » » 14
hrvatskih » » » 13
paralelka » » » 1

V. 19. školskih zgrada za javne pučke škole: 52 vrlo dobre, 73 dobre, 57 povoljnih, 35 nepovoljnih.

VI. higijenski uređenih škola:
vrlo dobro 51, dobro 85, povoljno 62, nepovoljno 19.

VII. školâ sa propisanim učilima:
1. opće povoljnih 98
2. nepovoljnih 118;

VIII. na javnim pučkim školama: učitelja 435, učiteljica 221;

IX. djece dužne polaziti školu 53.188
» koja su polazila školu 39.795;

X. na jednu učitelj. osobu došlo je 83 djece, (u Rovinju 69, Kopar 99, Lošinj s Krkom 51, Pazin 83, Poreč 70, Pula 71, Volosko 126);

XI. učitelja na javnim pučkim školama 435,
učiteljica na » » » 221, od kojih otpada 26 na učiteljice pomoćne i za ručni rad.

Po kotarima su ovako podieljeni:

Rovinj:	učitelja	9	učiteljica	8
Kopar:	»	83	»	55
Lošinj:	»	79	»	41
Pazin:	»	59	»	19
Poreč:	»	55	»	41
Pula:	»	78	»	39
Volosko:	»	62	»	18

Učiteljske plaće

u Bukovini (izuzev glavni grad) uređene su zakonom od 20. I 1909.

Odredbe toga zakona iznijet ćemo potanje, jer se podudaraju u više točaka sa spomenicom našeg hrv. učit. društva za Istru, »N. Pr.« u Pazinu, koju smo bili prije uređenja naših učiteljskih beriva podnesli zakonodavnom tijelu Istre, pojedinim članovima njegovim i c. kr. vladi. Dakako da su se naši zahtjevi smatrali pretjeranima, i nevrijednima, a da se na nje čovjek obazre.

Nego da ne zađemo stranputice, evo nas na stvari. Školski zakon za vojvodinu Bukovinu ne čini razlike u plaći između učitelja i učiteljica. Tamo nema onih sredovječnih 20% manje za učiteljice.

Stalno namještene učiteljske osobe na javnim pučkim školama u Bukovini (osim Černovica) podijeljene su glede beriva u tri kategorije. Beriva se pako sastoje iz a) plaće, b) funkcijonalih doplataka i c) iz aktivitetnih doplataka. Plaće jesu za:

I. kategorija:	II. kategorija:	III. kategorija:
2800 K	2200 K	1200 K.
2600 »	2000 »	
2400 »	1800 »	
2200 »	1600 »	

Učitelji(-ce) bivaju promaknuti na viši plaćevni stepen iste kategorije svake tri godine službe. 30% učitelja(-ica) je I. kategorije, 50% II. kategorije, a samo 20% III. kategorije.

Po ovom zakonu nema u Bukovini podučitelja(-icâ), već samo naduči-telji(-ce) i učitelji(-ce).

Privremeno namješteni učitelji(-ce) s ispitom osposobljenja nisu u ni-jednoj kategoriji, ali primaju plaću III. kategorije, oni s ispitom zrelosti primaju remuneraciju od 900 K, a bez ispita zrelosti 750 K.

Definitivni upravitelj(-ica) jednorazredne škole dobiva kao funkcijonalni doplatak 100 K, onaj (ona) dvo- do šesterorazrednih škola za svaki razred 50 K. Ti se doplaci uračunavaju u mirovinu. Privremeni upravitelji(-ce) imaju jednake doplatke, ali im se ne uračunavaju u mirovinu.

Samo definitivni ili provizorni upravitelji(-ce) imaju pravo na stan u naravi, a ako ga nije, onda u mjestima do 5000 stanovnika dobivaju odštetu u novcu u iznosu od 480 K, a svim drugim mjestima 600 K. Drugi učitelji (-ce) imaju mjesto stana u naravi aktivitetni doplatak i to oni I. kategorije 480 K, II. kategor. 360 K, III. kategor. 200 K godimice; ovi se doplaci ne uračunavaju u mirovinu.

VJESNIK.

Književne obavijesti.

Mladi Istranin,

list za mladi svijet, uređuje učitelj Viktor Car Emin, hrv. književnik. List izlazi u Opatiji svakoga mjeseca.

Broj 5. obiluje krasnim štivom i sličicama. Na prvom je mjestu slika 90-godišnjega pjesnika Iv. Trnskoga i riječ o tom starom, dičnom Ilircu, koju je napisao V. Car. U drugom člančiću napovijeda se jubilej dvaju književnika hrvatskih: našega Istranina R. Katalinić-Jeretova i Jos. Milakovića; »Mladi Istranin« će upoznati čitatelje u dvostrukom srpanjskom broju s tim dobrim prijateljima naše mladeži. Slijedi zatim lijepa pjesmica »Proljetna« od J. Milakovića, onda šaljiva pričica »Kraljević Marko« od R. K. Jer., pak poučni sastavak (s slikom) »Obrana luka i obala«, onda ilustrovana pripovječica, iz češkoga »Kako je Juriću presjela večera«, »Marica i Medov (pas.)«, Mač i igla«, dialog, prev. R. Kat.-Jer., »Dobra, mala Tončica«, »Muči budalo«, Pospanac (prevod). »Iz moje torbice«, »Slike bez riječi«.

Primili smo od Ivana Carića dvije knjižice i to:

1. **Zgode i nezgode jednog iseljenika** (u Ameriku)

i 2. **Iz daleke Amerike.** (Bilješke i dojmovi jednoga iseljenika iz Amerike).

Obje knjižice su poučne i zabavne. Čitajući ih proplakat ćeš, kad čuješ, što sve naš svijet u Americi trpi. Kad pročitaju naši ljudi obje knjižice, minut će ih želja za Amerikom; zasukat će rukave pa obrađivat svoju rođenu i milu zemlju. Ivan Carić prodava svaku knjižicu po 20 para; piše nam, da ih ima neko par stotina komada. Meni se mili više druga knjižica, ali i prva je lijepa. Neka učitelji i drugi naši sakupe šaku desetica, pa nek ih pošalju uredništvu ili na atresu Ivan Carić, Normanci, Hrvatska, pa će dobiti svežanj knjiga.

Gius. Parentini:

Il vademecum del dirigente scolastico. Raccolta di formulari delle principali scritturazioni officiose occorrenti alla dirigenza delle scuole popolari pubbliche dell' Istria. Prezzo cent. 80. Ova knjižica od 64 stranice u četvrtini podijeljena je u osam razdijela: U I. govori Parentin, kako treba da postupa upravitelj kod upisivanja; u II. nabraja zakone i naredbe, koje treba da zna upravitelj; u III. nabraja godišnja beriva učiteljica; u IV. govori o praznicima; u V. navađa sve vrsti svjedodžbi sa kratkom uputom; u VI. spominje registre, što ih škola mora imati, i kako se vode; u VII. i VIII. su obrasci za redovite i izvanredne dopise.

Kako se vidi, knjižica je veoma praktična i dobra za svrhu, kojoj je namijenjena, samo šteta, što nije potpuna.

Pošto imamo mi mnogo jednorazrednica, na kojima su često namješteni mladi učitelj. kandidati i učitelji, hvalevrijedno bi bilo, da se koji dade na posao, pa i za nje priredi ovakovu (ali potpuniju) priručnu knjižicu, koja bi — uzevši u obzir nove škol. propise i zakone — dobro došla i starijim škol. upraviteljima i nadučiteljima.

— rinić.

Primismo:

Pjesme Izaije Mitrovića Glamoč (Bosna) cijena 1 K. Knjižica obuhvača 43 ljubavne pjesmice.

Lične i školske vijesti.

Kotar Pazin.

† U Pićnu je dne 16. V. o. g. blago usnuo u Gospodu Antun Nežić, umirovljeni nadučitelj, proviđen Svetotajstvima za umiruće, u 74. godini dobe svoje. Pokopan bi dne 18. na pićanskom groblju. Sprovodu, koji je vodio dekan Berzenda sa kapelanom Skalsky-em, prisustvovahu narodni zastupnici Dr. Š. Kurelić, pazinski načelnik, zem. prisjednik Dr. Dinko Trinajstić, zatim Dr. Dorčić, c. kr. financ. tajnik, Iv. Bunc, c. kr. kot. škol nadzornik, školska djeca hrv. i tal. mjesne škole i više učitelja. Naše društvo zastupao je predsjednik Baćić. Kod sv. mise i na sprovodu pjevahu školska djeca; iz početka teško im pjesma išla radi žalosti za učiteljem dobrim, a kasnije izlazila iz njihova gr'oca mila i tugaljiva, da ti j' srce plakalo. Pokojnik je ostavio ožaloštenu suprugu Mariju i četvero djece: Gvida, Janka

c. kr. suca u Krku, Karla, koji je u službi kod c. kr. financ. ureda u Pazinu, i kćerku Ivanku.

Milom pokojniku mir duši, a žalosnu gospođu udovu i djecu neka dobri Bog utješi!

U narednom broju donijet ćemo nekrolog o našem pok. kolegi.

Komisijonalne rasprave za ustrojenje škole u Kunju i Ripendi, općine Labin, obdržavale se pred nekoliko dana. I u jednom i drugom mjestu izjavio se narod za hrvatsku školu jednoglasno. Do mala obdržavat će se takva rasprava u Krbunama i Kršikli.

Pod krovom su već škole u Sv. Ivanu i Pavlu i u Grdomselu. Def. je odobrena škola u Zareču, tik Pazina. Početkom buduće škol. godine otvorit će se ove tri posljednje škole.

Položio ispit.

Naredbom c. kr. min. za bogošt. i nast. od 21. svibnja 1908. br. 20722 obdržavao se prošlih velikih škol. praznika kod javne trgovačke škole u Gorici (Pubblica scuola di commercio) tečaj za trgovačke discipline, kao priprava za poučavanje u trgovačkim školama za dalnju izobrazbu (Preparazione per l' insegnamento nelle scuole commerciali di perfezionamento).

Taj je tečaj polazio i tajnik našega društva, Fr. Barbalić, škol. upr. u Bermu, i konačno položio ispit s odlikom. Veselimo se.

Svečani koncerat u proslavu 100-godišnjice Ljudevita Gaja.

Đaci c. kr. velike hrv. gimnazije prirediše dne 22. svibnja o. g. svečani koncerat u proslavu 100-godišnjice preporoditelja hrvatskoga naroda.

Koncerat otvori osmoškolac Jerko Gršković sa svečanim govorom. Pod ravnanjem učitelja tamburanja, prof. N. Žica, odigra zatim gimnazij. tambur. zbor »Na plitvička jezera« od Sr. Albini — M. pl. Farkaš. Treća točka programa bijaše slov. pjesma »Pri zibeli«, koju divno pjevahu đaci pod ravnanjem prof. Šantela. Stupi za tim na pozornicu osmoškolac Šime Žužić i dugo raspravljaše o Ilirizmu. Birano slušateljstvo pomnjivo ga slušaše. Velikom točnošću odigraše Brožovu »Proljetnu pjesmu« petoškolci V. Omahen i Fr. Stanić (brač) uz pratnju na glasoviru, koju izvađaše sedmoškolac R. Defranza. Mješoviti zbor zapjeva na to Šantelovu krasnu skladbu »Laku noć«; općinstvo ne htjede mirovati, dok nijesu pjevači opetovali pjesmu.

Osmoškolac Sl. Matanić je pravi deklamator. Kakvim čuvstvom krasnoslovio je on velebnu pjesmu »Ljudevitu Gaju«! Iza kako se zastor opet dignu, zasvira gudalački đački orkestar Zajčev »Potpuri iz opere Zrinski« i »Kolo«; odobravanju ni konca ni kraja. Tamburaši su morali opetovati Bozzotijevu »Na Dinarskim hridinama«.

Kad je na pošljetku uz pratnju gudalačkog orkestra mješoviti zbor zapjevao Gajevu »Još Hrvatska ni propala« skoči u dvorani sve na noge: sve obuhvati silno i sveto čuvstvo za domovinu, koje provali iz srdaca slušateljstva. Činilo ti se, da vidiš i slušaš Ljudevita Gaja i Ilirce u kazalištu zagrebačkom onomadne, kad se ova pjesma za prvi put pjevala. Po tri puta morao je zbor opetovati ovu pjesmu, a općinstvo bi ju bilo slušalo i po sto puta. Sa »Lijepom našom domovinom« završi ovaj krasni koncerat. Čast i hvala budi profesorima i đacima za ovaj »ilirski dan« u Pazinskom »Narodnom domu«!

Voloski kotar.

Ispit osposobljenja. U majskom terminu tek. god. položili su pred c. kr. ispitnim povjerenstvom u Kastvu:

a) ispit osposobljenja za poučavanje na općim pučkim školama sa hrvatskim naukovnim jezikom:

Nežić Ljudmila, učiteljica u Livadama;

Poropat Đuro, učitelj u Pasjaku;

Ružić Antica, učiteljica u Kašteliru;

Subotić Katica, učiteljica srpske šk. u Trstu;

Širola Marija, učiteljica u Korniću;

Vranić Kažimir, učitelj u Ćunskom.

b) ispit osposobljenja za poučavanje talijanskoga jezika na pučkim školama sa hrvatskim naukovnim jezikom:

Kaliterna Nikola, učitelj u Polju;

Mahulja Ivan, učitelj u Dobrinju;

Nežić Ivan, učitelj u Livađama;

c) ispit osposobljenja za poučavanje njemačkoga jezika na pučkim školama sa hrvatskim naukovnim jezikom:

Matetić Ivan, učitelj u Opatiji.

Natječaj. Na mješovitoj četverorazrednoj pučkoj školi u Sv. Mateju ima se po-

puniti definitivno mjesto učiteljice II. reda.

Učevni jezik je hrvatski.

Dohodci ustanovljeni su u pokrajinskom zakonu za Istru od 5. junija 1908. D. Z. L. 32.

Pravilno obložene molbe podnieti se imadu propisanim putem do 4. junija 1909. na ovo vijeće.

C. kr. kotarsko školsko Vieće.

Volosko, 5. maja 1909.

Predsjednik:

Barun Schmidt-Zabierow m. p.

Škola u Sv. Križu.

Potužili nam se naši ljudi iz Srdočeve županije. Mi ćemo njihove tužbe iznijeti na đânje svjetlo, ne bi li možda ganule srca naših školskih oblasti, da dadu onim ljudima već jednom školu. Pred osam godina sagradiše lijepu modernu kuću za kapelana i u jednu školu uz crkvu sv. Križa, na ubavu brežuljku. Ako ljudi pitaju učitelja, reče im se: »Sagradite najprije školu«; kad sagrade znojem lica svoga školu otkidajući od ustiju i od siromašnoga zalogaja svoga, samo da im djeca jednom sretnija budu, onda im se ne otvara škole. Navađa se sto razloga, a međutim puk bez škole. Zašto onda zavađati puk? Zašto ga goniti na trošak bez svrhe?

Od Srdoči i okolnih mjesta je djeci po strmom putu mučno do Kastva; mučno im ljeti radi žege, zimi radi snijega i studeni i vjetra, mučno, kad je kišovito vrijeme, pak tako djeca iz onoga kraja slabo napreduju u naukama. A koliko vremena izgube putem? Kad bi doma imala školu, mogla bi se zateći uz svako vrijeme u školu, pa bi tako lijepo napredovala. Ne bi izgubila toliko vremena putem, pa bi onim radinim ljudima prištedena bila skrb za djecom, jer ih ne bi trebalo ići tražiti po putovima, kad ih zateče noć ili nevrijeme na povratku iz Kastavske škole; djeca bi opet mogla pomagati kod kuće roditeljima prije i poslije škole. U teškom životu našega težaka i zanatlije olakšajte im, gospodo, ako srca imate za muke ljudske, olakšajte im put do izobrazbe! Ne tjerajte puk u zdvojnost, budite mu na ruku i skrbite se za nj!

Separatizam.

Pod ovim naslovom izišao je u »Nov. Listu« članak od g. B. iz Voloskoga. G. B. ne može naime, da propusti nijedne prigode, a da ne pokaže svoje vanredne duhovitosti, kojom hoće, da briljira pred svojim znancima i prijateljima, a na rovaš učitelja. Potpisani mu je odmah odgovorio, ali »N. List« ne htjede da stvar dođe na svjetlo. Ne znam, da li radi objektivnosti ili pako zbog toga, da si g. B. prištedi malu blamažicu. Bit će valjda bilo ovo posljednje. Kako bilo da bilo, evo odgovora g. feuilletonisti:

»Separatizam«.

U »Riječkom N. Listu« dd. 11. 5. o. g. ima jedan članak, koji doista zaslužuje, da mu posvetimo malo pažnje. U tome — moram prizvati — famoznome sastavku, štono stoji na čelu lista, u njemu — velju — nagomilano je svega i svašta, pa čak i — fraza, pardon! samih fraza, kojima hoće naš poznati feuilletonista da tobože prikaže naše jadne društvene prilike. (Uz onakve ljude moraju naše prilike jadne biti.) Muči se, trsi i kini na sve moguće načine, da rukopipateljno pokaže, kako bi se zlu doskočilo. (On će mu doskočiti!? Čime?)

Poznato je pako, da ne će jezik neg na škrbinu, ne će jadno, već čemu je navadno, pa tako i naš g. B. jadikujuć sasma ozbiljno i dostojanstveno, kako se naš svijet gubi u sitnicama (on se pako gubi u velikim stvarima, eh! Sretan narod uz ovake velikane!!), zaleti ti se on, brate, te navađa za primjer »nekoga zastupnika iz okolice, koji se već dva mjeseca prepire o tome, da li bi valjalo učitelje nazivati profesorima ili obratno profesore učiteljima«.

Ovo je kulmen duhovitosti, kojom je g. B. htio, da izazove udivljenje valjda pred svojim užim krugom. (Možda pred svojim suflerom?!)

Poznavajući okolnosti, koje su nagnale B., da nadrlja ono par fraza tobože radi sanacije naših društvenih prilika, smjelo tvrdim, da se to nije desilo rad inog uzroka, već zbog toga, da g. B. dade oduška svome ogorčenju nad uspjelom lakrdijom u »Narodnoj P.«, a u drugu ruku, da se može javno hvalisati i baniti, jer je opet utukao — učitelja.

Šteta samo vječna, što su ovih dana zaredale kiše, rad kojih nije moguće B-u., da se prošeće opatijskim perivojem, u kome se je onomadne hvalio nekim našim krasoticama, kako je ošinuo učitelja Novljana, jer se je ovaj usudio izreći svoje mnijenje o »Velom Joži«.

Svakako zanimiva pojava XX. stoljeća, u kome se neki kojekakovići ulagivaju krasnom spolu putem novina udarajuć pri tom po — učitelju.

Ovime smo pako gotovi sa g. B., jer ne ćemo da imamo posla s ljudima, koji jadikujuć nad separatizmom, ne mogu sakriti prave tendencije, štono ide zatim, da vrijeđa čitavi jedan stališ. (I još nešto drugo!)

Ubogi naš »Lipi Jože«!

Opatija, 11. svibnja 1909.

I. M.

Kotar Kopar.

C. kr. učiteljska škola (slov. odio) premjestit će se početkom škol. g. 1909. 10. iz Kopra u »solnčno Gorico«. Sve spletke Talijana, da se to učiteljište smjesti u kakvo selo, a ne u Goricu, nijesu ništa pomogle. Učiteljište će tamo, gdje mu je mjesto i gdje je Slovencima drago. Slovenci su junaci! Hrvati su smjestili učiteljsku školu onamo, kamo su htjeli Talijani i dva hrv. istarska sokola, i to u Kastav. Bože mili, u kakvim smo mi rukama! Iza par godina imat će »Lipi Jože« argumenat u ruci, kojim će dokazivati, kako su hrvat. učitelji Istre »utučeni«, i kakvim se sitnicama bave.

Službena kot. učiteljska konferencija obdržavat će se u prostorijama c. k. učiteljske škole u Kopru dne 21. lipnja o. g.

Glavne točke dnevnoga reda jesu:

a) Biološka metoda prirodopisne nauke,

b) Sastav uzornog nutarnjega školskog reda (za kotar Kopar), koji će se priopćiti roditeljima (§ 86. škol. i nastav. reda)

Natječaj. U Koparskom školskom kotaru popuniti je stalno slijedeća učitelj. mjesta:

A) sa hrvatskim naukovnim jezikom:

1. mjesto učiteljice III. razreda na dvorazrednoj pučkoj školi u Buzetu;

2. mjesto ravnajućeg učitelja III. razr. na jednorazrednoj pučkoj školi u Sovinjaku;

B) sa hrvatskim naukovnim jezikom, a italjanskim kao predmet: mjesto učitelja III. razreda na dvorazrednoj pučkoj školi u Slumu (podružnica u Brestu);

C) sa hrvatskim naukovnim jezikom, a italjanskim i njemačkim jezikom kao predmet: mjesto učiteljice III. razreda na dvorazrednoj pučkoj školi u Roču.

Natjecatelji imadu podnesti svoje potkriepljene molbe propisanim putem ovomu kotarskomu školskomu vijeću do konca maja o. g.

Molitelji za mjesta ravnajućeg učitelja u Sovinjaku moraju dokazati usposobljenje za naknadno poučavanje vjeronauka.

Od c. k. kotarskog školskog vijeća

Kopar, 4. maja 1909.

Natečaj. V koperskem šolskem okraju je stalno popolniti sledeča učitelj. mesta:

A) Sè slovenskim učnim jezikom:

1. mesto nad učitelja II. plačilne vrste na dvorazrednici v Predloki;

2. mesto učitelja-voditelja III. plačilne vrste na jednorazrednici v Kubedu;

3. mesto učiteljice III. plačilne vrste na dvorazrednici v Ospu:

4. mesto učiteljice III. plačilne vrste na dvorazrednici v Boljuncu;

5. mesto učiteljice III. plačilne vrste na dvorazrednici v Dekanih.

B) Sè slovenskim učnim jezikom in italjanskim jezikom kot učnim predmetom:

6. mesto učiteljice III. plačilne vrste na dvorazrednici v Kortah;

7. mesto učiteljice III. plačilne vrste na dvorazrednici v Marezigah;

8. mesto učiteljice III. plačilne vrste na dvorazrednici pri Sv. Antonu;

9. mesto učiteljice III. plačilne vrste na dvorazrednici v Šmarjah.

S tem mesti je združena plača ki je določena v deželnem zakonu 5. junija 1908 štev. 32.

Prosilci za mesta nadučiteljev in voditeljev morajo dokazati tudi sposobljenje za naknadno podučevanje veronauka.

Pravilno opremljene prošnje vlagajo naj se predpisanim potom pri podpisanem uradu do 31. maja t. l.

Od c. kr. okrajnega šolskega sveta

Koper, 4. maja 1909.

Pred ispitnim povjerenstvom u Kopru položio je ispit za talijanski jezik kao predmet Božo Pikot učitelj u Trvižu.

Učitelj član c. kr. pokrajinske škol. vlasti.

Pred nedavno bio je imenovan članom c. kr. pokr. škol. Vijeća za Kranjsku i jedan pučki učitelj i to Jaklič Frane.

I mi smo jednom molili, da se i jednoga pučkog učitelja u Istri imenuje članom našega Pokr. škol. Vijeća.

Odgovorni urednik Josip Bačić, Pazin (Istra). Tisak Laginja i dr., Pula, ulica Giulia, 1.

JAN BAŠTA

Schönbach kod Egera (Cheb) Češka.

Najčuvenija tvrtka glazbila, poznata na sve strane sa svoje solidnosti, preporučuje p. n. gg. učiteljima zborovodama i t. d., gusle za koncerte i orkestre, viole, čele, base, citre, kitare prvog reda, prijatnog zvuka i lakog tona, drvena i limena glazbila, osobite garantirane izdržljive žice za sve nastroje, potpune gusle za vještake sa lijepim lukom u drvenoj kutiji, franko poslato (za 9, 10, 12 i 15 for.)

Cijenici badava i franko.

Najjeftiniji neposredni izbor za nabavu.

Sva glazbila opravljaju se odmah vještački i računaju se najjeftinije.

Stare gusle i čela izmjenjuju se sa novima. Prvi neposredni izbor za nabavu gramofona i najpotpunijih ploča.

Vele štovani gospodine!

Poslane gusle kako ukusnom opremom, tako i prijatnim glasom zadovoljile me u potpunoj mjeri.

Uvjeren sam, da je dužnost svakog svijesnog Čeha, da gudalačke potrepštine nabavlja kod Vaše tvrtke, jer se u reelnosti ne može s Vama takmiti nijedna tvrtka. Želim Vam lijep napredak u širenju dobrog glasa i jesam prijateljski odan

Fr. V. Mohapl, upravitelj škole.

L. 29. XII. 1906.

Ne kupujte iz druge ruke od preprodavaoca, obratite se izravno na nas.

Štovani gospodine!

Kad bih mogao, toplo bih Vam stisnuo desnicu za solidnu i jeftinu pošiljku znamenitog glasbila od Vaše tvrtke. Ništa nije izgubilo, a dobilo je zvučnost, obao ton i lako se vlada njime. Vaša me je tvrtka iznenadila. Sretan Vam bio trud! Sa pozdravom

Malenovica, 17. rujna 1904. J. Plaček, učitelj.

Hiljade pohvalnih priznanja od p. n. gg. učitelja i zborovoda svjedoče o izvrsnosti i valjanosti prodanih glazbila.

Originalne korice

„Narodne Prosvjete"

i „Mladog Istrana"

dobivaju se u

Narodnoj tiskari, knjigovežnici i papirnici

LAGINJA i DR.

PULA, Via Giulia 1.

Cijene koricama:

PROSVJETE sa poštarinom K 1·40.

ISTRANA „ „ „ —·60.

Na uvaženje!

Častim se saopćiti, da sam nakon osamgodišnjeg svog rada proširio i preuredio znatno svoj posao, a da time udovoljim najraznolikijim zahtjevima štovanog općinstva.

Preporučam sve potrepštine školske, uredovne i zasebne, koje zasjecaju u **knjižarsku, papirničarsku, knjigovešku i tiskarsku struku.**

Na skladištu imadem veliki izbor pedagoških, povjesnih i narodnogospodarskih knjiga, te nagradnih knjiga za mladež i za narod, onda pjesmarica, slikovnica, hrvatskih muzikalija za sva glazbala i pjevanje, molitvenika, nabožnih knjiga i koledara.

Primam pretplate na sve časopise, književne i modne listove.

Držim na skladištu Ćirilo-Metodske marke, papiriće, tuljčiće, olovke, brisala, razglednice i listovni papir.

Svaka narudžba izvršuje se najbrže i najsolidnije.

Sa veleštovanjem:

Knjižara, papirnica i knjigovežnica

IVAN NOVAK ~ PAZIN.

UTEMELJENA GODINE 1894.

o TELEFONA BROJ 38. o POŠT. ČEKA BROJ 60.797.

≈ ≈ Papirnica. ≈ ≈ Tvornica pečata.

NARODNA TISKARA
= I KNJIGOVEŽNICA =
LAGINJA I DRUG.

ULICA GIULIA. 1. = PULA = ULICA GIULIA. 1.

Preporuča sl. učiteljstvu slijedeće = navedene školske tiskanice: =

Alfabetički popis. - Glavni imenik. Inventar. - Iskaz izostataka. Iskaz o okolnosti učenika. Iskaz djece o obvezatnosti polaska škole. - Ispitna svjedodžba. Kronika. — Matica. Namira vrhu učiteljske plaće. Odlaznica. - Otpusnica. Opravilni zapisnik. Popis knjižnice. - Razrednica. Svjedodžba polaznica. - Školske obavijesti. - Tjednik.

Naručbeni koledar za g. 1909.

popisom svih školskih, općinskih, crkvenih, posujilničkih i sudbenopravnih tiskanica, kao i popisom svakovrsnih pisarničkih potrepština.

Šaljemo na zahtjev franko i badava.

God. IV. PAZIN (Istra), koncem lipnja 1909. Broj 6.

NARODNA PROSVJETA

Mjesečnik za školstvo, prosvjetu i književnost.

VLASNIK I IZDAVATELJ:

„HRV. UČITELJSKO DRUŠTVO „NARODRA PROSVJETA“ ZA ISTRU U PAZINU“.

Izlazi koncem svakog mjeseca. — Godišnja cijena 5 K. — Rukopisi se ne vraćaju.

SADRŽAJ:

Uzgoj ponosa. — Baćić.

Prirodni opis Istre. — Prof. Nikola Žic.

Povijest školstva u austrijskom Primorju. — Antun vitez Klodič-Sabladovski.

Zvonimirov napis. — Ante Dukić.

Moje suze. Pjesma. — Crvenko Bijeloplavić.

Iz statistike o pučkoj školi.

Poziv na glavnu skupštinu „Nar. Pr.“.

Gimnastika na našim srednjim školama. — J. Baćić.

Nevina dječica — uzgajatelji naroda. — Baćić.

Iz učiteljskog tobóca. — Podbrdsky.

Vjesnik. — Književne obavijesti. Lične i školske vijesti. — (Omot.) Pretplata.

- - - - - Tisak Laginja i drug., - Pula, ulica Giulia broj 1. - - - - -

Pretplata za god. 1909.

Maračić Filka Punat	K	5·—
Gršković Jerko, Punat	„	5·—
Sambrailo Niko, Sarajevo za II. polug.	„	2·55
Pikot Božo, Trviž	„	5·—
Valentič Josip, Sv. Antun	„	5·—
Zuccon Matej, Ližnjan	„	5·—
Hrádek Vjenceslav, Novaki (na račun)	„	1·—
Oklobžia Ljubica, Pula	„	5·—
Waišel Fran, Hrušica	„	5·—
Zidarić Antun, Kršan	„	5·—
Barbić Miho, Brdo	„	5·—
Přibil Dragutin, Krk	„	5·—
Dominko Henrik, Kopar	„	5·—
Rus Tereza, Pićan	„	5·—
Bukovec Fran, Trviž	„	5·—
Delpin Rafaela, Buzet	„	5·—
Baćić Ivan, Rešetari, Kastav	„	5·—

Pretplata za god. 1908.

Pikot Božo, Trviž	K	5·—
Zuccon Matej, Ližnjan	„	5·—
Diminić Matko, Šumbreg	„	5·—
Hrádek Vjenceslav, Novaki (i za god. 1907.)	„	9·—
Pavelić Katinka, Mali Lošinj	„	5·—
Oklobžia Ljubica, Pula	„	2·50
Zidarić Antun, Kršan	„	5·—
Barbić Mihovio, Brdo	„	5·—
Dominko Henrik, Kopar	„	5·—

God. IV. PAZIN (Istra), koncem lipnja 1909. Broj 6.

NARODNA PROSVJETA

Mjesečnik za školstvo, prosvjetu i književnost.

VLASNIK I IZDAVATELJ:

„HRV. UČITELJSKO DRUŠTVO ‚NARODNA PROSVJETA' ZA ISTRU U PAZINU".

Izlazi koncem svakog mjeseca. — Godišnja cijena 5 K. — Rukopisi se ne vraćaju.

Uzgoj ponosa.*)

Motto: Učitelj, koji samo znanja priopćuje, zanatlija je —
Učitelj, koji značaj obrazuje, umjetnik je.
Colonel Parker.

V. Uzgoj životinja.

Veoma mnogo može se glede discipline naučiti misaoni učitelj od krotitelja zvjeradi. Iskustva ovih ljudi potvrđuju, da se živinska eneržija ne svladava živinskim postupkom, žestinom, brutalnošću ni nervoznošću, nego moću obuzdane volje i čovječjom promišljenošću.

Krotitelj zvjeradi, Hagenbeck, izvještuje, da je sjeverne medvjede (koje je najteže ukrotiti) time pripitomio, što je s njima postupao »bez ikakva afekta«. Tko ne zna, da je ta metoda i za postupanje s konjima vrlo uspješna? U velikim konjušnicama američkog zapada ne smije se izgovoriti niti jedne grube riječi.

Ako se takav obzir zahtijeva na »divljem zapadu« za konje, tada mora ovdje kod nas, borami, jednaki postupak i za ljude vrijediti!

Čitajte samo broširе Redwitzove (»Svagdašnja iskustva jahačeva«), pak ćete čuti i vidjeti, kakva svojstva zahtijeva od konjanika pisac na temelju dugogodišnjeg iskustva: Ustrpljivost, neiscrpljivu ustrpljivost, mnogo srca i pristojnu ćud. U takvim srcima treba da stoluje prije svega apsolutni smisao za pravednost, i svaka zlovolja treba da se iz njega iskorjeni«. Neka jezdilac ne škrtari s pohvalama (koje oduševljavaju), kad je konj dobro učinio ono, što se od njega zahtijevalo.

Koliko plemenitih konja pokvare neuzgojeni i brutalni jezdioci, i koliko pedagoga opći sa svojim gojencima kao neustrpljivi stajski sluge s plemenitim konjima!

*) Dobrotom prijatelja došla mi do ruku krasna knjiga »Schule und Charakter« od dr. Fr. W. Förstera, privatnog docenta za filozofiju i moralnu pedagogiku na sveučilištu u Zürichu, pak sam Vam iz nje iznio ovaj članak. *Baćić.*

D 10/1984 Č-46-B pr. a
NAUČNA PULA BIBLIOTEKA

Najveće načelo učitelju treba da doista bude, da u učeniku dostojnim načinom njeguje i poštuje ono »zbiljno čovječje«, onu »višu sobstvenost«, koju na svakom koraku želi da nadahne za plemenite čine.

Žalibože ima u nas još mnogo pedagoga, koji ne mogu reći, da nisu nadjevali djeci nečasnih izraza, da nisu s gojencima općili s uvredljivim tonom i tako se ogriješili o neumrle duše njihove.

Danas si mnogo razbijaju glave s pitanjem: »Što treba da učini škola protiv prekršaja?« Uz mnoge druge pohvalne odgovore, prijedloge i preporuke odgovara pisac ovako:

Pregledati i popraviti treba metode školske discipline«.

Krivim postupanjem u školi mnoga su već djeca gurnuta na put zla.

Pravom brigom u školi, za dvije dobre riječi, koje pouzdanje stvaraju, dobre naume i odluke uzbuđuju i nove putove pokazuju, mogle bi se mnoge duše spasiti. (Konac).

Prirodni opis Istre.

Prof. NIKOLA ŽIC.

VI. Obala.

Obala je onaj uski pojas kopna, što leži na dohvatu mora. Nije to kakova crta, koja dijeli kopno od mora, jer takva crta uslijed plime i osjeke te morskih valova nije uvijek u istoj visini, nije uvijek ista. Tu idealnu crtu, koju stvara dodir kopna i mora, zovemo obalnica. Obala nastaje utjecajem kopna i mora; more ruši a kopno nasiplje, a onaj pojas, gdje se ovaj rad događa, nazivljemo obala. Obalu dakle nije moguće shvatiti nego samo u svezi s morem: gdje mora nema, nema ni nje. No njihov uzajamni snošaj nije bio i ne će ostati isti, pak nam valja također govoriti o obalnici t. j. o njezinom sekularnom pomicanju, iz čega će nam biti jasno, da u Istri nestaje kopna na račun mora. Opisat ćemo dakle redom (Jadransko) more, (istarsku) obalu i napokon pomicanje obalnice među njima.

1. More.

Dno Jadranskoga mora naliči na dugu potonulu kopanju (naćve), kojoj je od sjevera prema jugu dubina polagano sve veća. U sjevernom dijelu je dno Jadrana samo malo nagnuto, te je more dosta plitko. Od Premanture ide izobata (t. j. crta jednake dubine) od 50 *m* prema Rimini u Italiji, a u tršćanskom zalivu nema veće dubine od 30 *m*, dok je u riječkom 60—70 *m* obična dubina, a Kvarner je još dublji (100 *m*, pače i 130 *m*). Dalje prema jugu dubine su naglo sve veće, a u geografskoj širini Kotora iznose preko 1200 *m*.

Istra se polako spušta od SI prema JZ k moru a i pod morem zadrži u glavnom isti priklon, dok na protivnoj talijanskoj strani još laganije ne izroni iz mora u padskim lagunama. Budući da je dakle na talijanskoj strani slaz kopna pod more neznatniji nego kod nas, bit će prema tome najveća dubina mnogo bliže istočnoj nego zapadnoj obali. U smjeru Rovinj-Chioggia (udaljenost 106 *km*) najdublja je točka sjevernoga Jadrana samo 24 *km* daleko od prvoga grada.

I sastav morskoga dna je različit. Kaošto Istra sastoji većim dijelom od vapnenca, tako je i vapnenačko dno blizu obale znatno grebenasto i raznoliko izderano. U većim dubinama i nedaleko riječnih ušća je dno pokrito slojem nanosa, naročito uz obalu od Savudrije do Trsta, gdje fliš silazi izravno pod more.

More u Jadranu*) pravilno se izmjenjuje plimom i osjekom te morskom strujom. Razlika u razini plime i osjeke iznosi po prilici 1 *m*, a ovisna je (bez obzira na položaj mjeseca i sunca prema našoj zemlji) također od lokalnih klimatičkih prilika: najveća osjeka biva obično u veljači, kada od vjetrova prevlađuje bura, a najveća plima u mjesecu studenom za južnih vjetrova. Morska struja dolazeći uz Dalmaciju nastavlja se prema sjeveru uz istarsku obalu i zakreće kao i obala prema Mlecima dalje uz Italiju prema Jakinu i Apuliji. Uz našu obalu putuje ta struja brzinom od 7—8 *km* na dan, a osjetili su ju još 11 *km* daleko od kopna. Dakako da je ona na nekim mjestima jača, kao kod Savudrije i Premanture, gdje nastaju vrtlozi, ako i ne pogibeljni a ono svakako neprijatni pomorcima.

U mlađem eocenu (v. 1. br. Nar. Pr.) bila je Italija opkoljena morem (dakle otok), koje je pokrivalo znatan dio današnjega apeninskoga poluotoka, a na sjeveru je pače čitava padska ravnica bila pod vodom. Adriji je prema istoku bila granica uz naše današnje otočje, a na jugu današnji podmorski greben, koji je dakle tada bio kopno i kao dugi poluotok (od dalmatinskoga kopna preko njegova otočja, Visa, Pelagruža, Tremita i talijanskoga poluotoka Monte Gargano) dijelio sjevernu kotlinu Jadrana od južne, koje je kotline spajao morski put među talijanskim kopnom i Monte Garganom. To nam dokazuju morski slojevi u današnjoj apulskoj ravnici, kojih ni malo nema u Dalmaciji, na otocima i Mte Garganu. Pače ovaj posljednji pruža nam kopnene puževe iz onoga doba, ali ne talijanskog nego dalmatinskog tipa, po čemu je zaključeno, da je Mte Gargano bio u svezi s Dalmacijom i dijelio obje ondašnje Adrije, spojene morem preko današnje apulske ravnine.

U diluviju je u glavnom nastala današnja konfiguracija, ali ne na jedan put. U prvoj fazi je skoro sva Italija postala kopnom (samo su niži

*) Na površini mu je ljetna toplina 25°—26° a zimska 7°—11°. 1893. bijaše dne 7. veljače izvanredan minimum 4·7° a prošle zime u puljskoj luci čak 0° (led).

krajevi i dalje ostali pod morem), ali na našoj obali još nije bilo otoka. Iz tog doba su nam naime na današnjim otocima sačuvani ostanci velikih kopnenih sisavaca (na pr. na Susku), koji su na tim mjestima mogli živjeti jedino, ako su otoci bili spojeni s kopnom. Tek kasnije prodrlo je more dalje na istok odnosno spustila se zemlja, raskidala se obala, iz dugodolina nastadoše kanali, a od viših grbina gorskih kosa današnji otoci. Ta druga faza traje još i danas: još i danas istočna obala Jadrana pada a zapadna se diže. To se zove sekularno poniranje. Za obalu od Jakina do Divina t. j. sjevernu obalu još se pravo ne zna, da li se diže ili spušta, ali zapadna (od Jakina do Sta Maria di Leuca) stalno se diže, dok istarska, dalmatinska i albanska sigurno ponire.

2. Obala.

Obale mogu biti ravne i strme. Gdje su ravne, jači je utjecaj kopna, a gdje su strme, jače utječe more. Gdje su obale strme, tu je i more duboko, a gdje su ravne, tu je blizu kopna pličina. Prilikama uz istarsku obalu odgovara ta tvrdnja posvema. Istarska je obala svuda strma, jer je nastala ingresijom (provalom) mora; strmija je na istoku u Kvarneru, gdje je i more dublje i mnogo otoka, a manje je strma na zapadu prema Italiji, gdje je i more pliće i otoka manje.

Kako je glavni vjetar u Jadranu jugo, tako vidimo, da su južne obale više izrovane od sjevernih, jer s one strane dolazi valovlje i kiša. Liburnijsku obalu otoci malo štite od juga, jer se ono kroz njih lako šulja, i za to je na mjestima veoma strma, što pripomaže i bura. Na zapadnu obalu udara jugo koso, pak je tamo obala manje razrovana nego ona od Premanture do Crne punte, koje je izravno na udarcu. Drugačija je opet flišna obala istarska, što je okrenuta proti tršćanskom zalivu. U zatvorenim morima, u uvalama, obale su ravne, ako su zaštićene od mlatanja mora, a ravne su i one obale, koje otočje štiti od udaraca juga. Ali toga ima u Istri malogdje. U kratko: kod nas prevladuje strma stjenovita obala, vrlo siromašna riječnim nanosima i prema tomu ima malo ravne pjeskovite ili šljunkovite obale, koju zovemo žalo ili žal. Naša je obala dosta raznovrsno razuđena (raščlanjena), a njezini su oblici u tijesnoj vezi sa kraskim oblicima na površini zemljišta, pače su njezini oblici upravo rezultanta tih oblika na kopnu i pozitivnog*) poniranja obalnice. Tri četvrtine istarske granice pláče more, a obalu možemo po Premanturi razdijeliti u istočnu i zapadnu. Na ovu se nastavlja prema sjeveru tršćanski zaliv od Gradeža (Grado) u Furlaniji do rta Savudrije, a na onu kvarnerski među Istrom i Hrvatskom, što ga u njegovu sjevernom uglu zovu također riječki zaliv. Zapadna obala od ušća Soče do Savudrije razvita je kao polukrug sa prostranim i dubokim morskim uvalama (tal. vallone), a odavde

*) Spuštanje kopna pod more zovu pozitivno, a dizanje kopna nad more negativno poniranje.

dalje prema Premanturi proteže se skoro u ravnoj cesti k JJI kao longitudinalna obala t. j. takova, koja brazdi u smjeru svega kraskoga gorja na Balkanskom poluotoku.

Miljska uvala od svjetionika Sv. Andrije kod Trsta do rta Sottile (Tankoga) široka je 5 *km* i relativno znatno duboka. Ovdje je arsenal austrijskoga Lloyda, dilje sv. Marka te sv. Roka, koje pripadaju glasovitom Stabilimento tecnico triestino. Koparska uvala, amfiteatralna, od rta Debeloga (punta Grossa) do grada Izole, široka je 7 *km*. Piransku zovu također porto Rose, od Pirana do Savudrije, najzapadnijega rta Istre, na komu je već god. 1818. podignut svjetionik u visini od 36 *m*. Od Savudrije do Premanture je obala vapnenačka (kaošto je ona do sada opisana pješčenička) sa mnogo ne baš velikih ali sigurnih luka: umaška, Mirnina na ušću rijeke, porečka, zaštićena otočićem sv. Nikole. Ovdje počinje niz školja i otočića (dva velika i jedanaest malih), koji kao dupini vire iz mora od Poreča do Pule štiteći obalu i stvarajući kanale. Limski kanal među Vrsarom i Rovinjem, širok na »ustima« preko 1 *km* a dug 12, prema unutrašnjosti uvijek sve uži, sa veoma strmim pristrancima od 150 *m* visine. Rovinj imade dvije luke, Valdibora i sv. Katarine. Proti rtu Montaur kod Rovinja na otočiću sv. Andrije nalaze se ruševine samostana, što su ga g. 1442. od Benediktinaca preuzeli Franjevci, a predaja veli, da je ovdje prvi franjevački gvardijan bio sv. Ivan Kapistran. Malo podalje bijaše u starini otočić i na njemu grad Cissa, koji je koncem VIII. vijeka progutalo more, te se još opažaju zidine starih zgrada na njemu u dubini od 28 *m* pod morem. Dalje je otočić S. Giovanni in pelago, gdje se na njegovoj najvišoj točki od g. 1853. nalazi svjetionik, visok 22 *m*. Odavde uz rt Barbarigu nije daleko do Fazanskoga kanala, koli je na početku širok 4 *km*, a dalje sve uži. Od morske strane je ovaj kanal zatvoren Brionskim otocima, koji se u duljini od 7 *km* protežu sve do pulske luke, jedne od najprostranijih i najsigurnijih u Jadranskom moru. Između rta Cristo s jedne i Compare s druge strane ulazi se u vanjsku luku a prošavši tijesnom mimo otočića sv. Katarine i sv. Andrije nađemo se u unutrašnjoj, skoro ovalnoj, posve prirodnoj luci — u čemu je ona različita od tršćanske i riječke. To je ratna luka austrijske mornarice. Na skrajnjem jugu Istre, na vrhu istarskoga trokuta jest dugi i tanki poluotok Premantura, u latinskoj formi Promontorium, što znači Vorgebirge ili hrvatski predbrežje. Odovde 2 *km* dalje jest školj Porer, na komu je od god. 1846. premanturski svjetionik, visok 34 *m*.

Istačna obala ide smjerom prema SSI sve do riječkoga zaliva, dakle je posve nezavisna od bražđenja slojeva, koji idu prema JI. Otoka nema, more je dublje nego na zapadu poluotoka (odmah uz obalu 45—51 *m*), nagnutost znatnija. I ovdje ima zatona, koji se nastavljaju dalje u kopnu kao suhe doline, ali naselja nema uz obalu. U Budavi, zgodnom pristaništu i sidrištu,

samo su tri kuće. Raški kanal je u Istri najljepši primjer potonule doline. 15 *km* dug, 1—2 *km* širok, proteže se skoro u ravnoj crti prema sjeveru, a sa strana su mu se nanizale kratke dolinice kao osječene grane na suhom panju. Najveća je među njima krapanjska. Na dnu kanala zasipava more mutna Raša. Odavde su neprestano i pravilno dubine sve veće prema izlazu u otvoreno more, gdje je 46 *m* dubine.

Kod Crne punte počinje posve strmenita i slabo razvedena obala kvarnerska, do Plomina u ravnom pravcu, sa longitudinalnim zatonima rabačkim i plominskim (3 *km* dug), a pod Sisolom postaje još strmija, tako da se sela nalaze visoko gore kao ptičja gnijezda, na pr. Berseč u visini od 157 *m*. Sjevernije od Mošćeničke Drage gorski je pristranak Učke još viši, ali ipak manje strm i na mnogim mjestima pokrit zemljom crvenicom. Ovuda je živahno: od Lovrana niže se kuća do kuće, a uza svu slabu razvedenost obale i na moru opažaš ovdje ribarsku lađicu ili trgovački brod ili parobrod. Od Priluke, potonuloga velikoga dolca, obala je dalje sve do Novoga u Hrvatskoj opet longitudinalna, a na maloj delti Rečine leži »ugarski« trgovački grad Rijeka.

3. Sekularno poniranje.

Da se obalnica Istre pomakne na pr. samo za 2 *km* dalje premo moru od današnje, nestalo bi skoro na zapadu mora, Istra bi postala mnogo prostranija, a da se morska razina digne (recimo za 50 *m*) izgubila bi Istra mnogo od svoje površine. Na pojas, što ga opisuje obalnica i krivulja na kopnu svuda od nje 5 *km* udaljena, dolaze u Istri sa kvarnerskim otocima 45% cjelokupne površine. I ako se takve promjene ne događaju pred našim očima, naglo, nastaju one ipak polagano, sekularno.

Potonule doline (Lim, Raša i dr.), dôci pod morem (Priluka kod Voloskoga, pulska i dr. luke), izvori pod morem (na pr. kod Mošćenica i uopće svuda uz obalu), riječne i obalne naslage i nanosi pod morem jasno pokazuju, da se je negda morska razina digla i umanjila površinu istarskoga kopna. Ali nam sada valja naći dokaze, da ista pojava u istom smjeru i u historijskoj sadašnjosti neprestrano traje. U tom pogledu je do sada mnogo točnije ispitana zapadna nego istočna obala Istre. To je pozitivno poniranje kopna počelo odmah iza diluvija (ledenoga doba) te se — neprekinuto ili u intervalima — nastavilo do danas, i to svuda na cijeloj našoj obali. Od rimskoga vremena je doduše ta promjena neznatna. Kod Savudrije su temelji neke starinske razrušene kuće za plime pod morskom razinom, u Umagu pokriva more temelje neke kuće, a kod rta sv. Lovreča je tlo od mozaika baš u razini morskoj. Nije moguće, da su ljudi spomenute zgrade gradili na samoj morskoj razini. Grad Cissa, koji je potonuo g. 679. poslije I., spomenut je već prije, a nije bajka, da se tamo pod morem vide ulice i zidine, jer je sve to

pod prisegom na zapisnik izjavio ronilac ratne mornarice. Pa napokon i pripovijedanje našega naroda valja u ovom pitanju uzeti u obzir, koji na mnogim mjestima pripovijeda, kako se za tišine čuje pod morem mahnito pjevanje i plesanje ljudi, koje je Bog kaznio radi luda života. Isporedi pjesmu Huga Badalića »Braća — nebraća«, koju je sastavio po pučkom pripovijedanju o postanku košljunske drage kod Punta na otoku Krku. A to i jest doista veliki dolac, u koji je more provalilo i stvorilo tako od dôca morsku dragu.

Za poniranje kopna ima izrazitijih dokaza u okolini Pule. Tamo ima u luci i kod Fazane rimskih građevnih spomenika blizu ili pod morskom razinom. Po tim i nekim važnijim znacima na Brionskim otocima sude, da se je od rimskoga doba more diglo za 1·5 *m* ili 5 nogu. Gatovi (moli), mozaici, temelji zgrada i cisterne pod morem na Brionima, kod Medulina i uopće na zapadnoj obali jasno govore u prilog spomenutoj tvrdnji. Manje važnosti su dokazi o negdašnjoj i sadašnjoj veličini (površini) otoka, jer je stara topografija bila netočna a danas je slabo poznato. I pločnici u mnogim gradovima, položeni jedni nad drugim, potvrđuju isto. U Puli je najniži pločnik 4·85 *m* pod današnjom morskom razinom. U glasovitoj starinskoj stolnoj crkvi u Poreču tri su poda (Boden) jedan nad drugim. U Trstu se općenito tvrdi, da je prije donji ravni dio grada rjeđe bivao morem pokrit nego danas, a na Rijeci tvrde, da je Riječina postala dublja, što valjda znači, da se je i kod Trsta i kod Rijeke more pridiglo. U Dalmaciji ima još jasnijih dokaza. U Vranjici kod Spljeta našao je Fr. Bulić rimski sarkofag (grobnicu) pod morem. Kad ga je geograf Penck dobro pretražio i našao, da je na prvotnom mjestu te da nije bio bačen u more, već da je na istoj osnovici, na kojoj je u početku počivao, ustvrdio je, da je sarkofag nedvojbeno došao pod morsku razinu uslijed spuštanja cijele zemlje, jer Rimljani sigurno nijesu zakapali svoje mrtvace u more. Dubina, u kojoj je sarkofag nađen, iznaša 3 metra, a potječe iz 3. vijeka poslije Isusa, te se prema tomu kopno spustilo pod more u ovo 1600 godina za 3 metra. Na jednaki su zaključak došli, kad su u Zadru našli rimsku zgradu ispod morske razine, a danas se kod poluotoka Pelješca još vide u moru kuće i dvori, koji su poniranjem kopna propali pod vodu.

Nastavit će se.

Povijest školstva u austrijskom Primorju.

ANTUN vitez KLODIČ-SABLADOSKI.

Dio prvi: Gorica i Gradiška.

Nije lako naći zemlju, koja bi na malenoj površini od ciglih 7974 km^2 imala tako različite krajolike i tako velike i raznovrsne etnografske odnošaje kao austrijsko Primorje.

Na sjeveru dižu se brda, koja ga luče od Mletačke i Koruške, do visine od 2935 *m* i spuštaju se polako sve do furlanske nizine; jedva opazljivo snizujući se sili ova nizina na svojem južnom rubu more, da otočnim naslagama čini lagune. Sredinu zemlje zauzimlju brežuljasti isponi, koji dopiru prema jugo-istoku u Učki do visine od 1396 *m* i od nje se spuštaju valovito i postepeno prema zapadu do Jadranskoga mora.

Vodama obilate plodne doline i šumoviti krajevi na sjeveru zemlje, Kras sa svojim dolinama u sredini, suhe uske doline i more na jugu i zapadu vrlo se razlikuju klimom, proizvodima, a time i životnim uvjetima stanovnika.

Stanovnici pripadaju slavenskom, romanskom i germanskom plemenskome skupu. Dônji dio Goričke râvni, gotovo čitavi primorski rub i nekoje gradove u unutarnjosti Istre imaju Talijani, par sela prema Učki zaposjednuše Rumunji, u ostalim djelovima zemlje nastavaju Slaveni, samo u malenim skupovima živu Nijemci u gradu Gorici, Trstu i Puli.

Kaošto su različiti prijedjeli i pučanstvo, tako nam se prikazuje različit i napredak u školstvu u različitim dijelovima političke upravne oblasti, kojoj je ime »Austrijsko Primorje«, naime u Gorici-Gradiški, u Trstu s njegovim teritorijem i u Istri.

Geografijski položaj i raznolikost površinskih oblika bijahu uvjetom posebnom historičko-političkom razvitku spomenutih krajeva, pak su se u njima uslijed državnih ustavnih uredbi na školskom polju razvili i posebni upravni organizmi.

U razvoju školstva u Primorju možemo razlikovati dva doba: ono, kada su školstvom upravljala školska povjerenstva, pokrajinski školski direktori, a zatim politička zemaljska vlast u Trstu sa crkvenom nadvlašću i školskim nadzornicima, i ono doba, kada su od zemaljske vlasti u Trstu i od crkvenih školskih oblasti preuzela upravu i nadzor školstva pokrajinska, kotarska i mjesna školska vijeća.

P r v o doba može se nazvati dobom »Općega školskoga reda« (Allgemeine Schulordnung, 6. prosinca 1774.) i »Političke školske uredbe« (Politische Schulverfassung, 11. kolovoza 1805.); d r u g o doba je doba daljnoga razvoja pučkog školstva i obrazovanja učitelja na osnovu državnoga temeljnoga zakona od 25. svibnja 1868. o odnošaju škole i crkve i na temelju državnoga školskoga zakona od 14. svibnja 1869.

Radi lakšega pregleda gradiva, koje ćemo prikazati, možemo prvo doba razdijeliti na tri dijela.

Prvi dio obuhvaća razdoblje prije nego su Francezi osvojili oblasti, o kojima je u ovom djelu govor, i vrijeme od ponovnog njihovog pridruženja k Austriji iza oslobođenja od franceske vlasti do god. 1828.

Drugi dio dopire (od 1828.) do 1848., treći pako (od 1848.) do 1868.

Školske odnošaje prvoga dijela prvoga doba razjašnjuju nam samo pojedine vijesti poimence o učiteljskim školama, jer službene školske statistike iz ovoga razdoblja nema.

Drugo razdoblje prvog doba karakterizuje nam službeno školska statistika, koja se tada počela voditi, koja nam je sačuvala podatke o broju škola i polaznika i koja je — otkriv potrebe pučkog školstva — pobudila oblasti na rad po promišljenoj osnovi.

Treće razdoblje (od 1848.—1868.) možemo nazvati dobom »Sturma i Dranga«. Ovo razdoblje podalo je novo lice obrazovanju učitelja.

Prvo doba.

Evo što znademo o školskim odnošajima, a osobito o obrazovanju učitelja prvoga doba:

Po političkoj školskoj uredbi (Politische Schulverfassung), koja je dne 11. kolovoza 1805. stupila na snagu, dostajao je za obrazovanje učiteljskih kandidata za trivijalne škole tromjesečni tečaj, za učiteljske kandidate glavnih školâ šestmjesečni tečaj na normalnoj školi (»uzorna glavna škola«).

Za trivijalne škole osposobljeni kandidat dobio je od školskog kotarskoga nadglednika svjedodžbu za podučitelja. Nakon jednogodišnjeg službovanja i nakon navršene 20. godine života preudešena mu bijaše ova svjedodžba u učiteljsku svjedodžbu, ako je dozvolom školskog kotarskog nadglednika učinio ispit pred konsistorijem. Nastavni jezik na preparandijama bio je njemački. U bitnosti opstojaše ova odredba glede izobrazbe učitelja sve do godine 1848.

S ovako nedostatnom izobrazbom učitelja, pa i s razloga što nije bilo dobro raščlanjene nastavne osnove za pučke škole, a školske knjige nijesu bile metodički uređene niti su sadržavale postepeno poredanoga gradiva za čitanje, radi čega ih školska mladež nije razumjela — zato se razvije u Primorju kao i u drugim zemljama carevine »teški školski i nastavni mekanizam«, koji je štetno utjecao na ono malo pučkih škola.

Na početku gorespomenutoga drugoga razdoblja, t. j. godine 1828., opstojalo je u Primorju: 11 glavnih škola, 78 trivijalnih i 16 djevojačkih, ukupno 105 škola.

U slijedećem deceniju (od 1828.—1838.) je školstvo posve neznatno napredovalo; godine 1838. bijaše glavnih škola 13, trivijalnih 76, djevojačkih 20, ukupno 109.

Naprotiv poskoči znatno broj škola u deceniju od 1838.—1848.: glavnih bijaše 13, trivijalnih 185, djevojačkih 44, ukupno 242.

Razmjerno poraste i broj učiteljskih osoba i školske djece. Bilo je naime: god. 1828. učitelja i učiteljica 215, god. 1838. 226, a godine 1847. bijaše ih 407. Školske djece bijaše:

Godina	dječaka	djevojčica	ukupno
1828.	6984	2351	9335
1838.	7206	2711	9917
1847.	14066	7537	21603

Pošto za shodnu izobrazbu djece osobito na selu nisu dostajale propisane školske godine, ustrojene budu za odrasliju mladež opetovnice i škole za daljnu naobrazbu; u njima se imalo gradivo za svagdašnje škole ponavljati, učvrštivati, popunjavati, raširivati i uporavljati na potrebe praktičnog života.

Takvih opetovnica bijaše u Primorju god. 1828. sedamdeset i jedna, god. 1838. osamdeset i četiri, god. 1847. sto trideset i pet, a broj đaka bijaše:

Godina	dječaci	djevojke	ukupno
1828.	1983	772	2755
1838.	2377	939	3316
1847.	3323	1654	4977

Iz navedenih brojeva vidi se, kako su se polagano dizale nove škole, polagano množao se broj školske djece i polagano se prosvjeta širila.

S godinom 1848., kada nastupi na prijesto Njegovo Veličanstvo car Frân Josip I. (2. XII. 1848.), počimlje treće razdoblje prvoga doba austrijskoga pučkog školstva; to razdoblje smatra se kao prelaz k novoj periodi: državnih školskih zakona. Temelj svih daljnih nastavnih reformî jest odnosni nacrt Ernesta baruna Feuchtersleben-a (»Die Grundzüge des öffentlichen Unterrichtswesens in Österreich«), koji bijaše dodijeljen iza odstupa prvoga ministra nastave (baruna Sommaruga 9. VII. 1848.) kao državni podtajnik barunu Dobblhofu, ministru nutarnjih posala i privremenome upravitelju ministarstva nastave.

U ovom nacrtu veli se:

»U sistemu javne nastave jesu prvo i najznamenitije udo p u č k e š k o l e; u njima će se učiti onoliko znanja i umijenja, koja u buduće ne smiju nedostajati nijednome državnom građaninu. Kad ima čitavi puk pravo sudjelovati kod zakonodavstva, ne valja se plašiti nikakvih napora ni žrtava, da se svi obučavaju, jer se onoga prava ne može pomisliti bez obuke.

Pomnoženje škola i njihova dosadašnjeg gradiva, viša naobrazba učitelja i njihov povoljniji vanjski položaj, napokon takva uprava pučkog školstva, koja sve interese jednakom gorljivošću i temeljitom razboritošću unapređuje: to je sve vrlo potrebito«.

Glavne misli za organizaciju školstva bijahu ove:

1. Uzdržavanje pučkih škola je općinska stvar; dosadašnji uzdržavatelji škole izručit će svoje prinose, u koliko ne budu od toga oslobođeni, općinskoj blagajni; podupiratelji bit će zemlja i država.

2. U seoskim školama ne će se plaćati školarina.

3. U nastavne predmete uvrstit će se prirodoznanstvo, nauka o čovjeku, a osobito domoslovlje; uz pjevanje gajit će se i tjelesne vježbe.

4. Svakoj trivijalnoj školi dodat će se treći razred i potrebiti broj učitelja; dušobrižnici mogu uz nauku vjere poučavati i druge predmete.

5. Poučavat će se jedino materinskim jezikom.

6. U svakom glavnom gradu pokrajine osnovat će se dvo- do trogodišnji tečaj za obrazovanje učitelja; taj se tečaj ima po malo razviti u učiteljski seminar.

7. Najmanje dvaput godimice sakupit će se učitelji(-ce) gradskog kotara, grada ili školskog okružja u konferencije, na koje će doći i dušobrižnici.

8. U svakoj zemlji izlazi jeftina školska novina; svaka škola treba da ima malu knjižnicu i druge zbirke učila.

9. Učitelji(-ce) primat će stalne plaće; minimum odredit će odnosni zemaljski sabor tako, da učitelj uzmogne sve svoje sile posvetiti školi i crkvenom pjevanju.

10. Općina daje iznos za mirovine, ali i učitelj je obavězan, da se učlani kod kojega mirovinskog zavoda.

Na mjesto Feuchterslebenovo stupi 19. studenoga 1848. Aleksandar barun Helfert, a od 18. srpnja 1849. upravljaše ministarstvom za bogoštovje i nastavu grof Lav Thun sve do 20. listopada 1860., kad je carskim patentom ovo ministarstvo raspušteno bilo.

Niz općih uredbi pospješivaše u ovo vrijeme organizaciju pučke škole. Najglavnije jesu ove, kojima se:

1. propisale stalne norme za uškolavanje;

2. postavila načela za utemeljenje pučkih škola, ekskurendo škola i ekspozitura;

3. u načelu odstranilo poludnevnu obuku;

4. osjegurala beriva učiteljskog osoblja, a osobito popravilo odnošaje pomoćnika i normalne propise o školskim fasijama;

5. uredilo glede ustupa i istupa učenika;

6. odredilo glede školarine i načina, kako da se pobira;

7. odredilo glede ispitivanja privatista;

8. naredilo način prisilnog polaska škola i pravo polaska.

Brižljivo se nastojalo, da se podignu pojedine vrsti školâ; tako se raširilo trivijalne škole na tri razreda, utemeljilo se župne glavne škole, a njihovu nutarnju organizaciju uredilo se normalnim propisom od 23. veljače 1852.,

a naredbom od 23. ožujka 1855. dekretovano bude njihovo raširenje na četiri razreda. Bitnost normalnih škola određena bi točnije, pogodovalo se razvoju djevojačkih škola, a za građanske izdane su stalne osnove 13. kolovoza 1851.

Za osnivanje privatnih škola izdani su propisi ministarskom naredbom od 2. listopada 1858.

Što se napose tiče pučkog školstva u Primorju, odredi namjesničtvo kao zemaljska školska oblast, da sva djeca od početka 13. godine života do navršene 15. godine imaju polaziti opetovnice, izda odredbu glede utemeljenja tih škola, odredi, kako imaju učitelji sudjelovati kod obuke na tim školama i kakovu će im se nagradu za to dati; izda na temelju ministarskih naredbî od 23. ožujka 1854. broj 3472 i 13. travnja 1854. potrebite upute za poučavanje gospodarstva u školama na selu. Nastavit će se.

Zvonimirov napis*).

I.

U crkvici sv. Lucije u seocu Jurandvoru nedaleko Baške na otoku Krku nalazi se najstariji hrvatsko-glagolski napis, koji donašamo ovdje latinicom:

† [č. r.] (v ' i m e o) [t̄] c (a) i s n̄ (a i s t̄) g o d u (h) a a z '
o p a t ' d r ' ž i h a p i s a h ' s e o l e d i (n) ê j u ž e
d a z ['] v ['] n i m [i] r ' k r a [l] ' h r ' v a t ' s k ' (v ')
d n i s v o e e v ' s v e t u j u [l] u c i j u i s v (e) d o k [']
m i ž u p a n ' d e s i [l] a k r ' (b) [a] v ê [ž u] (p a n) ' [v] (') [l u]
c ê p r b ' n e b g a (s) ' p o s l (a) v i (t o s) [l] (ê a) v a v o
t o c ê d a i ž e t o p o r e č e k l ' n i i b̄ o i b (n̄) a (b̄) g a i ḡ e
v a g l i s t i i s t a j a l u c i j a a m̄ n ' d a i ž e s d ê ž i v e
t ' m o l i z a n e b o g a a z ' o p a [t̄] ' d b i v i t ' z '
d a a ' c r ē k ' v ' s i j u [i] s v o e j u b r [a] t i j u s ' d e v
e t i j ū v ' d n i k ' n e z a k o s ' m ' t a o b l a d
a j u š ć a g o v ' s u k ' r a i n u i b ê š e v ' t i d n i m
i k u l a v ' o t o [č] ' c (i s ' s) v ē t u j u l ū c i j u v ' e d i n [o]

*) Ovu nam je crticu ustupio pisac iz svoje Povijesti Istre i kvarnerskih otoka, koja se nalazi u radnji. *Opaska Uredništva.*

Najprije treba znati, da je napis (osobito na desnoj strani) znatno oštećen, te se teško čita. Pismena ovako [ ] zagrađena još se dadu koliko toliko poznati, dočim ovako ( ) zatvorenih slova nije moguće nikako pročitati.

Napis smo nazvali Zvonimirovim po glavnoj osobi, koja se u njem spominje. Po piscima mogao bi se zvati »Držihov i Dobrivitov«, a po mjestu »svetolucijski« ili »jurandvorski«.

Taj je napis prvi navijestio učenom svijetu godine 1853. Šafařik; ali ga nije razumio. Kasnije su ga proučavali Rački, Kukuljević i Mesić. Opširnije je o njem progovorio istom Crnčić (u »Književniku« g. 1865.). Na osnovu te radnje proučavao ga dalje Rački imajuć pri ruci fotografiju napisne ploče i njezin snimak od sadre, što mu ga bijaše učinio Rendić. Svoje nalaske objavio je Rački g. 1875. u »Starinama« (knjiga VII.)*), a par godina kasnije također u knjizi »Documenta«. Zatim je Crnčić (»Starine« XX. 1888.) ustanovio čitavi napis, kako ga gori latinicom donijesmo.

Ploča toga glasovitoga i znamenitoga napisa duga je skoro 2 *m*, a široka skoro $^3/_4$ *m*, te sadrži 13 redaka pisma. Slova su oko 4 *cm* visoka, te se nižu neprekidno u jednakim razmacima kao u svim najstarijim spomenicima. Razgodaka nema, a ni početnih velikih pismena, jer ih u glagolici uopće nije. Ploča je više vijekova ležala na tlu, te je pismo čestimice izlizano i izglodano; a neka slova reć bi da su kasnije popravljana. Opaža se nadalje, da je ploča bila i vatri izložena.

Slova su pretežno obla; po tom ovaj spomenik čini prijelaz iz stare, oble (ili bugarske) glagolice u uglastu (ili hrvatsku). A to je već po sebi dokaz davne starine. Istu potvrđuju i neka posebna slova, kojih se dosad još nije nigdje našlo. Znak je drevne starine i velika poraba poluglasa. U gornjem prijepisu označeni su poluglasi izlučnim zarezom ili apostrofom, dočim je u izvorniku na dotičnim mjestima svagdje uklesano slovo »jer«, koje se u ono doba izgovaralo po svoj prilici kao kratko **u** ili **o** ili **e**. Starinu napisa dokazuje napokon i opazljiva primjesa crkvenoga jezika. Vrijedno je još napomenuti, da je Crnčić među glagolskim slovima našao i tri latinska (I, N, T).

II.

Kako obično glagolski spomenici, tako ima i ovaj kratica. Te se uvijek označuju crticom povučenom ozgor pokraćenih mjesta. U našem napisu ima i nekoliko suvišnih kratica. Ostavismo sve, kako je u izvorniku.

Ako kratice dopunimo, nejasna i nečitljiva mjesta ispunimo, riječi rastavimo i metnemo razgotke, onda nam se ukaže slijedeći dosta razumljiv napis:

*) U ovoj knjizi možeš pogledati fotografički snetak cijeloga napisa.

NAUČNA BIBLIOTEKA
PULA

† č. r. V' ime Otca i Sina i svetago Duha. Az'
opat' Dr' žiha pisah' se o ledinê, juže
da Z' v' nimir', kral' hr' vat' sk', v'
dni svoee v' svetuju Luciju. I svedok'
mi župan' Desila Kr' bavš, župan' v' Lu-
cê Prb' nebga. S' posla Vitosl(ê)ava v o-
tocê, da iže to poreče, kl'ni i bog i blažena bogorodica i g̃e-
vangelisti i svetaja Lucija, amen'. Da iže sdê živet',
moli za ne Boga. Az' opat' Dbivit' z'-
daa' crêk' v' siju [i] svoeju bratiju s' dev-
etiju v' dni k' neza Kos' m' ta oblad-
ajušćago v' su k' rainu. I bêše v' ti dni M-
ikula v' Otoč' ci s' svetuju Luciju v' edino.

Napomenut nam je, da se je slovo »jet« (ê) izgovaralo po svoj prilici kao **i** ili **e** ili **je**, no kadšto ga treba čitati **ja**. Riječ Vitosl̃ava može se čitati Vitosljava. Zagrađeni [i] u desetom retku je sigurno pogrješka pisca ili klesara.

Glagolica nema brojaka, nego brojeve označuje slovima, iza kojih se postavlja tačka. Na početku napisa je slovo **č.**, koje znači 1000 i **r.**, koje znači 100. Dakle je datum napisa **1100.** Tako ga je ustanovio Rački, a Crnčić mu je to potvrdio. Pred riječju »evangelisti« je slovo **g**, koje znači 4.

Pošto je Rački riječi »i sv(e)dok'« bio čitao »is'šed'«, držalo se dugo vremena, da je Zvonimir zbilja »izišao« na otok Krk. No po gornjem čitanju napisa, kako ga je ustanovio Crnčić, Zvonimir **nije** bio na otoku.

III.

Budući Zvonimirov napis sadrži starih oblika i takovih starih riječi, koje sada sasma drukčije glase, prenosimo ga evo i u današnji govor. Pri tom ispravljamo imena Prb'nebga i Dbivit u Pribinega i Dobrivit, kako to učiniše stručnjaci. Ujedno rastavljamo čitavi napis u dva dijela, od kojih bi mogao svaki i zasebno stati.

* * *

I. † 1100. U ime Oca i Sina i svetoga Duha[1]). Ja opat Držiha pisah ovo o ledini, koju dade Zvonimir, kralj hrvatski, u dneve svoje svetoj Luciji.[2]) I svjedoci mi[3]) župan krbavski[4]) Desila, župan u Luci[5]) Pribinega. Ovaj posla Vitoslava na otok, da tko to[6]) poreče, prokune ga Bog i blažena bogorodica i 4 evanđelista i sveta Lucija, amen. Da tko ovdje[7]) živе, moli za njih[8]) Boga.

II. Ja opat Dobrivit sazidah crkvu ovu sa devetero moje braće[9]) u dneve kneza Kosma, koji je vladao (ili zavladao) svom krajinom. I bijaše u te dane[10]) (sveti) Mikula u Otočcu sa svetom Lucijom sjedinjen.[11])

* * *

Očito je iz samoga sadržaja, da je svetolucijski samostan bio sagrađen prije nego crkva. Držiha je bio opatom prije Dobrivita, te je uklesao ili dao uklesati I. dio napisa. Dobrivit (Dobrevit ili Dobrovit) je opatovao kasnije; on je sagradio sa svojim drugovima crkvu i dao urezati II. dio napisa.

IV.

Par godina iza smrti Zvonimirove osta Hrvatska bez zakonita vladara. Bani i župani stadoše se otimati za kraljevsku krunu, te nasta u čitavoj državi pravo bezvlađe. Nije dakle čudo, što se tada našao netko, koji je počeo poricati samostanu sv. Lucije Zvonimirovu nadarbinu. Ali lučki župan Pribinega posla tada na otok nekoga Vitoslava, da štiti samostance proti otimaču. Očito je, da je Pribinega imao i pravo zaštite, dotično, da je otok Krk spadao u lučku župu. To je još jasnije rečeno glede njegova nasljednika kneza Kosma, koji je u onom bezvlađu u hrvatskoj kraljevini lako mogao »obladati« svu krajinu. Lučki knez Kosma vladao je nesamo Krkom, nego i svom krajinom, to jest u svim bližnjim župama.

Zanimivo je, što se Kosma spominje kao vladatelj krajine, a ne spominje se na tom dijelu ploče kralja hrvatskoga. To je sasma u skladu sa poviješću onoga doba, jer je Hrvatska tada bila bez kralja. A to je jedan dokaz više, da je datum napisa (naime godina 1100) sasma vjerodostojan.

---

[1]) Danas se obično kaže »i Duha svetoga«, ali to nije hrvatski; to je po latinskom.

[2]) »U svetu Luciju« pisalo se u ono doba mjesto »u vlast svete Lucije«, dakle svetoj Luciji.

[3]) I svjedoci (jesu ili bijahu) mi, to jest meni opatu Držihi, koji to pišem.

[4]) Župan Krbave ili krbavski. Godine 1078. spominje se u Krbavi župam Desimir. Jamačno je to ista osoba sa gornjim Desilom.

[5]) Župa Luka prostirala se na obim obroncima Velebita. Svjedoci Zvonimirove darovnice bili su dakle župani dvaju Krku susjednih župa.

[6]) Naime tu darovnicu.

[7]) To jest u ovom samostanu sv. Lucije.

[8]) Valjda za Zvonimira, svjedoke i Vitoslava.

[9]) Samostanaca — fratara.

[10]) U to vrijeme. Isto značenje imaju dnevi i u ostalim gornjim slučajima.

[11]) Benediktinski samostan i crkva sv. Mikule je u Otočcu zaista opstojala, te je spadala pod Krčku biskupiju, pošto senjske tada još nije bilo.

Po tom je Zvonimirov napis neosporivo **najstariji** hrvatsko-glagolski spomenik.*) Ona hladna svetolucijska ploča, taj prvi i temeljni kamen u oltaru hrvatske pismenosti, dostojan je, da ga svaki Hrvat u duhu obdari poljupcima i da u srcu osjeti duboku zahvalnost prema onim neutrudivim našim učenjacima, koji su skinuli zastor tajanstvenosti sa jednoga toli znamenitoga napisa, što ga je u početku i sam umni Šafařik smatrao nerješivom zagonetkom.

Ante Dukić.

Moje suze.

Još me, brate, prosto pitaš,
Što su ove suze dvije...?
— Ah da znadeš, brate dragi,
Iza suza što se krije...!

U izbici moje duše
Crna žalost opet vlada...
Opet leži povrh odra
Jedna moja slatka nada...

Od žalosti ruke lomim...
S plača mi je vjeđa modra...
Ove suze, što se kr'jese,
To su sv'jeće ispred odra...

Crvenko Bijeloplavić.

Iz statistike o pučkoj školi.

Na temelju podataka pojedinih kotarskih školskih vijeća sastavljaju sve zemaljske školske vlasti u Austriji izvještaje i šalju ih nastavnom ministarstvu u Beč, koje cijelo gradivo preda središnjoj statističkoj komisiji, da ga obradi i publicira. Taj bi se posao morao obavljati svakih 5 godina, ali se doista izvađao samo slijedećih godina: 1871., 1880., 1890., 1895., 1900. i 1905., dakle isprva svakoga decenija a kasnije svakoga kvinkvenija. Statistička komisija publicirala je svaki put svoj elaborat, a tako je za šk. g. 1904./05. štampana 1908. cijela knjiga, koja mi je tek sada došla u ruke. Iz nje iznosim evo štogod o školi i školstvu u Austriji uopće a u Istri napose isporedujući sve podatke o našoj zemlji sa onima o Dalmaciji.

Šk. g. 1904./05. bijaše u Austriji 20.461 javna i 1041 privatna pučka škola (od posljednjih 729 sa pravom javnosti), dakle ukupno 21.502. Osim Tirola i Voralberga svuda je od 1871. broj pučkih škola neprestano rastao, a kako u Istri i Dalmaciji, pokazat će ovaj pregled:

*) A vrijedno je znati, da ni braća Srbi nemaju starijega.

		javne	privatne sa prava	privatne bez javnosti	ukupno
Istra	1871	145	2	4	151
	1880	173	4	7	184
	1890	*168*	5	6	*179*
	1895	***155***	5	9	***169***
	1900	198	7	12	217
	1905	216	18	13	247
Dalmacija	1871	217	5	19	241
	1880	284	9	15	308
	1890	302	9	10	321
	1895	323	9	10	342
	1900	416	11	13	440
	1905	*416*	11	16	443

U Istri je dakle broj od 1880. do 1895. padao, a od onda utješljivo raste, dok je u Dalmaciji baš u posljednjem kvinkveniju porast zapeo, a to sigurno zbog lijepog napredovanja u kvinkveniju pred tim. Zanimivo je, što u našim zemljama ima privatnih škola (Družbinih i Leginih) sve više, dok ih je inače u Austriji sve manje, pače ih kod nas uvijek sve više ima bez prava javnosti, a u Austriji broj takovih sve od g. 1871. neprestano pada. To nije pravo!

Za posljednjih 55 godina množile su se škole ovako:

	1850.	1860.	1871.	1880.	1890.	1900.	1905.
u Istri	102	126	151	184	*179*	217	247
u Dalmaciji	156	194	241	308	321	440	443

t. j. u apsolutnim brojevima i %:

	1850—1871		1871—1890		1890—1900		1900—1905	
u Istri	+49 aps.	+48·0%	+28	+18·5	+38	+21.2	+30	+13·8
u Dalmaciji	+85 aps.	+54·5%	+80	+33·2	+119	+37·1	+ 3	+ 6·8
a u Austriji	+1.985 aps.	+15·5%	+3.829	+25·9	+1.844	+ 9·9	+1.06	+ 5·2

Dakle broj škola uvijek i svuda numerično i u %/° + (= raste) u posljednjem kvinkveniju najviše raste u Istri (13·8%), Bukovini (12·1%), Galiciji (10·5%), pa u Trstu (10·2%) i Dalmaciji (6.8%), što je i pravo, jer su to u školstvu najzanemarenije zemlje, sa najviše analfabeta. U Dalmaciji je +6·8% u posljednjem kvinkveniju razumljivo prema +37·1% u predašnjem deceniju.

Ali je važnije znati, kako su se množile škole na stanovitoj površini odnosno prema stanovitom broju pučanstva:

	1850.	1860.	1871.	1880.	1890.	1895.	1900.	1905.
	na svakih 100 km^2 bijaše školâ							
u Istri	3·3*)	4·0*)	3·1	3·7	*3·6*	***3·4***	4·4	4·9
u Dalmaciji	1.2	1·5	1·9	2·4	2·5	2·7	3·4	3·5
popriječno u Austriji	4·3	4·7	4·9	5·5	6·2	6·4	6·8	7·2
	na svako 10.000 žitelja bijaše školâ							
u Istri	4·8*)	6·0*)	5·6	6·3	*5·7*	***5·1***	6·3	6·9
u Dalmaciji	3·7	4·6	5·3	6.5	*6·1*	6·5	7·4	*7·2*
popriječno u Austriji	7·4	7·5	*7·1*	***7·4***	7·8	*7·7*	7·8	7·9

*) Pozor! Nema podataka za samu Istru, ovo su brojevi za cijelo Primorje.

Na 100 km^2 je u Austriji posljednjih 15 godina točno jedna škola više, a tako i u Istri u pretprošlom kvinkveniju, dok je u Dalmaciji tog istog kvinkvenija bio napredak još veći (od 2·7% na 3·4%).

No površina pojedinih zemalja i cijele carevine nije se mijenjala u ovo 55 godina, kaošto se mijenjao t. j. množao broj pučanstva. Pregled numeričnoga snošaja škole prema pučanstvu tumači nam dakle napredak bolje Kad bi prirast pučkih škola u spomenutim periodama sa prirastom pučanstva samo jednako napredovao, ne bi mogli govoriti o napretku školstva, nego o zastoju. A taj se zastoj doista javlja: u Austriji (1871., 1880. prema 1860., 1895.), u Istri (1890., osobito 1895., pak 1900. prema 1880.), u Dalmaciji (1890., 1895. prema 1880., 1905.), što znači, da je broj škola nejednako t. j. relativno slabo napredovao sa brojem pučanstva.

Kušajmo ovako:

1905.	jedna škola dolazi na km^2	žitelja
u Istri	20·1	1.459·8
u Dalmaciji	29·0	1.382·7
poprječno u Austriji	14·0	1.266·9

Zlo, zlo je još i u Istri i u Dalmaciji, još gore jedino u Solnogradskoj, koja je gorovita i rijetko naseljena zemlja, i u Bukovini, koja je po narodnosti veoma šarena.

Koliko pučkih škola a koliko površine odnosno žiteljstva (sve u %) odpada na pojedine zemlje u Austriji?

	pučkih škola		površine	žiteljstva
	1871.	1905.	1871.=1905.*)	1900.**)
Donja Austrija	8·58	9·01	6·61	11·5
Gornja »	3·43	2·69	3·99	3·2
Solnogradska	1·05	0·91	2·38	0·7
Tirol	11·67	6·38	8·89	3·2
Voralberg	1·38	0·92	0·87	0·5
Štajersha	4·67	4·42	7·48	5·2
Koruška	2·15	1·85	3·44	1·5
Kranjska	1·59	1·87	3·32	2
Gorica i Gradiška	1·18	1·08	0·97	0·9
Trst s okolicom	0·48	0·30	0·03	0·6
Češka	28·40	28·16	17·32	24
Moravska	12·64	12·72	7·41	9·4
Šleska	2·93	2·92	1·72	2·5
Galicija	16·07	21·62	26·16	28·4
Bukovina	1·13	1·94	3·48	2·8
Istra	1·05	1·15	1·65	1·3
Dalmacija	1·63	2·06	4·28	2·03

U posljednjih 35 godina se je postotak škola Donje Austrije, Kranjske, Istre, Moravske, Bukovine, Dalmacije i osobito Galicije (1905.: 21·62% a 1871.: 16·07%!) povećao, a postotak ostalih 10 zemlja umanjio, naročito Tirola (1905.: 6·38% a 1871.: 11·67%).

*) Od 1871. do 1905. nijesu se mijenjale granice carevine ni pojedinih zemalja, a da je površina ostala ista, označeno je znakom jednakosti.

**) God. 1871. nije bilo popisa pučanstva nego god. 1869., koji mi nije pri ruci.

Ali prema površini zemlje i pučanstva morao bi broj škola biti za nas ipak povoljniji nego jest.

Prema površini ima previše škola Donja Austrija, Češka, Moravska, Šleska, jer su veoma gusto naseljene, a prema pučanstvu ima ih previše Donja Austrija, Solnogradska, Tirol (zato mu i pada broj škola znatno), Voralberg, Koruška, Češka, Moravska, Šleska, Gorica i Gradiška, dok ih je i prema površini i prema pučanstvu premalo u ostalim zemljama, naročito u Galiciji i Bukovini, pa kod nas u Istri i Dalmaciji.

I ako pomalo, ipak napredujemo! (Nastavit će se.)

Poziv

na godišnju glavnu skupštinu »Hrvatskog učiteljskog društva ‚Narodna Prosvjeta' za Istru u Pazinu«, koja će se obdržavati u Puli u »Narodnom Domu« u subotu dne 17. srpnja 1909. u tri sata po podne.

Dnevni red:

I.

1. Otvorenje skupštine.
2. Stogodišnjica Ljudevita Gaja, preporoditelja hrvatskog naroda. (Govori prof. M. Zgrablić.)
3. Zapisnik pošljednje glavne skupštine.
4. Izvješće:
   a) tajnika o društvenom radu i o društvenoj novini »Narodna Prosvjeta«.
   b) blagajnika i revizora o financijalnom stanju društva.
5. Izbor novog odbora i revizora.
6. Izjednačenje plaća učiteljicâ i učiteljâ.
7. Možebitni prijedlozi. (Imaju se podastrijeti odboru osam dana prije skupštine; o neprijavljenim raspravljat će se, ako to zaključi glavna skupština.)

II.

Desetdnevni gimnastički tečaj u Medulinu kod Pule. Početak u ponedjeljak dne 19. srpnja 1909. Tečaj će obdržavati s učiteljicama i učiteljima od c. kr. Vlade određeni učitelj gimnastike na c. kr. učiteljskoj školi u Kopru, gosp. A. Šaup.

Tumačit će tereotično i praktički obzirom na pučku školu:

1. Redovne vježbe.
2. Vježbe s palicama.
3. Vježbe na spravama.
4. Gimnastičke igre.
5. Kratak pregled somatologije.
6. Kratak pregled povjesti gimnastike.
7. Prva pomoć kada tko nastrada.

C. kr. Vlada želi imati imena polaznika, i odbor treba da zna točno za nje radi hrane i spavanja u Medulinu, stoga se moli, da se prijave, koji još nisu. Pošto će radi nepredviđenih razloga tečaj trajati samo 10 dana, a gradivo je vrlo opsežno, uporabit ćemo vrijeme u Medulinu samo za gimnastiku i plivanje; pučku zabavu i pučka predavanja odgodismo za drugu zgodu.

Želja za napretkom, ljubav za hrvatsku djecu, kojoj uzgajate i tijelo i dušu, zanos za stališku organizaciju neka Vas, učiteljice i učitelji, sve okupi u Puli i Medulinu!

Zdravo!

Odbor

»Hrvatskog učiteljskog društva ‚Narodna Prosvjeta' za Istru u Pazinu«, dne 15. lipnja 1909.

Predsjednik: *Josip Baćić.* Tajnik: *Fran Barbalić.*

Gimnastika na našim srednjim školama,

ili: c. kr. učiteljska škola mora iz Kastva.

Ministarstvo za bogoštovje i nastavu naložilo je svim pokrajinskim školskim vijećima, neka se poskrbe, da se na učiteljskim školama uvede sistematična teoretička i praktična pouka u gimnastici (tjelovježbi), u gimnastičnim igrama, u metodi poučavanja tjelovježbe u pučkim školama, u povjesti gimnastike, u načinu, kako da se pruži prva pomoć, kad tkogod nastrada.

Kad učiteljski kandidati navrše nauke na preparandiji, imaju biti dobro i svestrano upućeni u ovaj velevažni nastavni predmet, da uzmognu s ljubavlju i s uspjehom gajiti tjelesne vježbe u pučkoj školi i u puku.

I dosada je bila gimnastika obvezatan predmet na učiteljskim školama, ali žalibože jedan od najzadnjih predmeta. U novije vrijeme uvidjelo se bŏme, da je to predmet od velike važnosti: uvidio je to narod, uvidjela narodna inteligencija, uvidjela napokon i visoka vlada i odredila shodna, a i doba je bilo, jer se društvu hoće zdravih ljudi, okretnih, bistrih, živih, junačkih. Šta će mu pospanci? U drugu ruku hoće narodi, da se vojnička služba snizi na dvije godine, a tome pravednome zahtjevu treba udovoljiti, ali je nužno da mladići prije izvježbaju tijelo, nego dođu u vojnike, da se tamo ne gubi mjesece dana, dok ih se uvježba u »desno kren!« i »lijevo kren!« i dok ih se nauči pošteno hoditi.

Vlada je uvidjela, da treba pučkoj školi i narodu učiteljâ izvježbana tijela i takovih, koji će znati poučavati druge u tjelovježbi. I naši Sokoli živo žele, da nam ljudi postanu pravi sokoli, ali sokolstvo ne uspijeva kod nas u Istri, narodu je kao takovome nepoznato, jer nemamo u narodu učitelja za to.

— Treba zainteresovati ljude za svestrano tjelesno vježbanje, a to će se učiniti time, da se u pučkoj školi počme.

Da se pako počme u pučkoj školi, treba početi na učiteljskim školama, treba prije svega buduće učitelje uputiti u stvar.

Mi se svi veselimo toj vladinoj odredbi: i učitelji (bar ne će trebati da troše za gimnastičke tečajeve!) i ostala inteligencija naša, kasnije će i djeca, a po djeci svi slojevi naroda.

Hoćemo da budemo i bit ćemo junaci kako negda djedovi nam stari.

Imamo, dragom Bogu hvala, c. kr. hrvatsku učiteljsku školu za Istru u drevnom Kastvu gradu. C. kr. pokrajinsko školsko Vijeće u Trstu morat će dakle po nalogu Ministarstva reformovati pouku u gimnastici i na toj školi.

Za to treba najprije veliku dvoranu i skupe sprave. Toga u Kastvu nije. No što nije, bit će. Općina Kastav ima novaca, pa će graditi i trošiti. Dakle prvu poteškoću smo svladali. Ali nije dosta dvorana, treba i učitelja gimnastike, a to je čovjek, koji se jedino bavi tim predmetom. Današnji pomoćni učitelj za gimnastiku, A. Ryšlavý, ima još previše brige sa svojom pripravnicom za učiteljsku školu, pak nema vremena, da se dade svom dušom na gimnastiku. (Ne zabavi mi, mili prijatelju i kume, za ove riječi! Brzo će doći red i na me).

Treba dakle za učiteljište u Kastvu učitelja gimnastike, jer bez njega nema reforme na tom polju. Ali učitelj gimnastike obavezan je na 25 sati škole, a na preparandiji od četiri razreda imao bi samo 8 ili najviše 12 sati; nu za tako malo sati ne može vlada imenovati posebnoga učitelja gimnastike, a bez njega ne može se reformovati gimnastička obuka. Vlada hoće da to učini. Madonna! Tko da ju izvede iz toga škripca!?

Možda bi se moglo to ovako priudesiti, da općina Kastav na svoj trošak imenuje ispitanoga učitelja za gimnastiku na tamošnjoj učiteljskoj školi i da mu zajamči penziju! No to će poći teško, jer općinari kastavski ne će biti tako blagodarni naprama vladi, tâ država je bogatija od njih kud i kamo!

Kako dakle?

Da razriješimo ovaj gordijski čvor, pređimo na drugu točku rasprave.

Istarski Hrvati imaju c. kr. hrvatsku veliku državnu gimnaziju u Pazinu. Baš sada dekretovalo je Ministarstvo razne promjene za sve gimnazije Austrije, pak je bŏme i za pazinsku. Jedna od tih promjena jest i ta, da se u sve gimnazije, dakle i u pazinsku, uvede gimnastika kao obligatan predmet. Na pazinskoj gimnaziji bila je tjelovježba — i sad je za čas — neobligatan predmet, t. j. učio je gimnastiku od đaka tko je htio, ali sada hoće naši vrli profesori i vlada i đaci i svi naši sokoli — među njima Spinčić, Mandić i Laginja — da se mora svaki gimnazijalac učiti u gimnastici, da bude jak i čil, okretan i živ, jerbo ovakvijeh ljudi mi trebamo, a ne pospanaca kakvijeh, tromih, slabih, nespretnih ljudi.

Gimnastiku dosada poučava pomoćni učitelj za to, Baćić, ali ni on joj se ne može posvetiti s dušom i tijelom, jer je upravitelj c. kr. pripravnice za učiteljske škole, a to mu je bôme glavna skrb. Treba dakle drugoga ispitanoga učitelja gimnastike, koji ne bi imao druge službe van onu učitelja gimnastike.

Ali i ovdje je »smola«. Kako rekoh u prvom dijelu, učitelj gimnastike ima 25 sati službe na ćedan, a na ovdješnjoj gimnaziji imao bi ih samo 16, buduć je propisano za svaki od 8 razreda po 2 sata tjelovježbe. Za samih 16 sati vlada opet ne će da imenuje učitelja gimnastike, u drugu ruku hoće da izvede svoje naume o tjelovježbi.

Opet škripac i teška muka! Kako da se to riješi?

I za Kastav treba učitelja gimnastike i za Pazin. Kad bi bio Kastav u Pazinu ili Pazin u Kastvu — kako već bolje konvenira jednim il drugim građanima — eh! brate moj, onda bi lako bilo! Imenovala bi vlada jednoga učitelja za gimnastiku za oba zavoda, t. j. za učiteljsku školu i za gimnaziju.

Ali Kastav je dakako od Pazina i obratno. Što da se učini?

Nekoji iz Kastva će reći: »Najbolje bi bilo, da se gimnaziju iz Pazina prenese u Kastav, pak je stvar riješena«. Ne bi to bilo zlo za Kastav-grad! No za takav prijedlog ne će biti ni počasni građani Kastav-grada, što su kod vlade u Trstu, a ne će ni hrvatski naš narod u Istri. Narodni hrvatski učitelji su već govorili i još će, Političko društvo za Hrvate i Slovence pokazat će da je živo, zastupnici naši govorit će u Puli i Beču, i narod hrvatski u Istri će grmiti, i visoka vlada učinit će svoje, da sa svojim reformama uspije.

U ostalom mislim, da se c. kr. učiteljska škola iz Kastva ima smjestiti uz drugu koju srednju školu. *J. Baćić.*

Nevina dječica — uzgajatelji naroda.

Na Tijelovo rano u jutro sprovađala su naša dječica Boga — čovjeka po gradskim ulicama Pazin-grada, a na večer su u »Narodnom Domu« priredila sa svojim učiteljicama i učiteljima divotnu zabavu milim si roditeljima, starijoj braći, našem narodu u prosvjetnom i prirodnom središtu naše Istre.

Tijelovo je dan Kristov i nevine djece. Kad bi nas bili najbolji umjetnici pozvali onoga dne u naše kazalište, rekli bi im bili: »Ne idemo, jer je danas dan Ljubavi Božje!« Ali kad nas dječica pozvaše, dječica od treće godine do četrnaeste, koja nam jamčiše nevinim svojim dušama za ugodan užitak, pođosmo veselo.

U lijepoj dvorani Narodnog doma vidjesmo roditelje siromašne i bogate, ugledne i neugledne, vidjesmo ljudi učenih i neučenih, mladića i djevojaka i djece, e bogme i nešto gospode iz tuđih gajeva.

Zaželjeli su ljudi nevinost, a to je utješljivo. Za vrijeme zabave i iza nje ne biste bili našli za živu glavu čovjeka u dvorani, koji ne bi bio upravo uznesen. Riječi priznanja nije nedostajalo, a to nije bila konvencijonalna pohvala, nego izljev čuvstava ljubavi i priznanja za milu našu dječicu i za njihove učiteljice i učitelje, koji ih znadu onako lijepo uzgajati i poučavati.

U dvorani si čuo mile molbe djece: »Mama, i ja ću u zabavište hrvatsko i u hrvatsku školu, da i ja ovako lijepo znadem pjevati, prikazivati i govoriti hrvatski«. Vidio si postiđenost ono par nemarnih roditelja i čuo njihove dobre odluke:

»Zašto nijesam i ja slao djecu u hrvatsko zabavište i u hrvatsku školu?« I tuđa gospoda priznadoše, da nijesu ovako uživali kod zabava ne samo u Pazinu, nego niti u velikim gradovima.

I ja sam razmišljao:

Nekada smo imali na koncu školske godine javne ispite, pa su došla gospoda mjesta, da prosuđuju rad učiteljev i znanje učenika, ali roditelja nije bilo, a ako ih je par i došlo, nijesu mogli procijeniti (u onoj službenosti — da tako kažem) ni znanja djece ni rada učiteljeva, u drugu ruku nije ni učitelj niti su djeca smatrala prisutnu gospodu za narod. Javnih ispita — tih jednostranih sudišta bijednome učitelju — nestalo je, a porodiše se zabave sa školskom djecom pred licem roditelja i neroditelja, pred bogatim i siromahom; to je mjesto da sudiš, što dijete zna i kako učitelj(ica) radi i u kakovom duhu radi.

Zakonom su uvedene tako zvane »roditeljske večeri« bez djece, ali sam ja uvjeren, da se u Istri ne će razviti tako brzo. Zašto ne?

Evo. Svrha je tim »roditeljskim večerima«: sprijateljiti obitelj sa školom i izobraziti roditelje i uzgajati ih. Tom prilikom govorit ćeš puku: »Ne pij vina ko pazinska jama vodu!« a puk će reći: »Zar ću ga protočiti, kad ga prodat ne mogu! Pa i gospoda piju vino!« Govorit ćeš mu: »Budi čist ti i kuća tvoja!« a on će ti reći: »Kako da budem čist, kad nemam vode, da operem rublje! Lako gospodi govoriti, a ja siromah nemam kruha ni ruha. Otkud kruha, kad novca nema, otkud čisto ruho, kad blagdan i svagdan jedno nosim, a nemam vode, da ga operem!«

No sasvim je drukčije, kada učitelj(ica) reče roditeljima: »Mili i dragi! Do osam dana poći ćemo tamo i tamo. Vaša dječica će pjevati, govoriti pametne stvari. Doći će više ljudi, pa je treba da su djeca čista i pristojno odjevena, a treba je, da i vi dođete s njima, da ih kući odvedete. Treba je, da ih marljivo šaljete u školu i sada i poslije i uvijek, jer kako će govoriti, ako se u školi ne nauče? Bilo bi ih sram, ubogu djecu vašu, da ne znadu dobro, za to ih ne zadržavajte doma!«

O da vidite, kamo će otac po vodu, da mu žena opere djeci odijelo, da vidite, kad će one noći u krevet i kad će se ustati, da vidite, kako će djeca

školu polaziti! A žena će mužu reći: »Daj mi jednu krunu, da kupim malome košuljicu ili kćerci pregačicu«. I otac će se odreći tabaka i krčme, samo da dijete razveseli i da ga lijepo odgoji. I ako se ženinoj molbi ne smiluje, hoće dabome molbi djeteta, kad mu bude oko vrata ruke savilo i reklo: »Daj, dragi tata, mili tata, pa kad odrastem, zaslužit ću i ja, pa ću ti vratit!«

I ako se koji neotac kamena srca nađe, ganut će se i pokajat, kad vidi, kako djeca, čista i vesela idu s učiteljicom i učiteljem i s roditeljima na zabavu; kad čuje, što djeca znadu i pripovijedaju, udrit će se po prsima i čelu i popravit će i biti pravi otac svojoj djeci (ako nije u njemu pravi čovjek posvema izumro).

Zbilja! U ovakovim zabavama, koje školska djeca priređuju, smatram veliko uzgojno sredstvo za djecu i narod, smatram ovo jakim vezom, koji će narod čvrsto privezati uz školu i uz učiteljstvo.

Evo me, da vam sad prikažem tok mladenačke zabave.

Dignuv se zastor, dohrli na pozornicu mila djevojčica Josipa Trampuževa, pak reče:

»Mila moja divna domovino zlata,
— — — — —
Ubavi mi stanak istarskih Hrvata!
Tebe moje srce obožavat mora,
Kad si divna, krasna, put zemaljskog raja,
A mučena davno, nevoljnica jadna,
— — — — —
— — — — —
— — — — —
Bude ti se djeca skorom uspavana,
Vraća ti se davno dočekana plata,
Mila moja divna domovino zlata!«

Nježno je zatim opisivala ljepotu Istre, pak proslijedi:

»Sviće žarko sunce nad propalom bijedom
Za Učkom mi tamo nad starimi seli,
I njih bûdi zora svojim divnim gledom;
Prem su davno oni u robiji snieli — — — —
Bûdi mi ih, bûdi, slobađaj ih tuge,
— — — — —
— — — — —
Nek ih sveta sloga užiže i spaja:
— Da se mane tuđih dotepenih svata,
Da postanu što su: sliednici Hrvata.
Tad će s sinjeg mora pa za Učkom siedom
Svanut žarko sunce nad propalom biedom!
Brzo će te ljubnut slobod' nad sve draga,
Pozdraviti djecu po tvojijem kućam;

Vratit će se tebi starodavna snaga,
Slavit će ti sinci časak uskrsnuća.
— — — — —
— — — — —
— — — — — *(Katalinić-Jeretov: Istri.)*

Iz ustiju zrela čovjeka rodoljubna pjesma ne dira uvijek, ali iz ustiju male djevojčice izlazi kao stalna nada, da će Istri bolji dani svanut, i to po djeci, koju pučka škola uči ljubiti dom i rod. Kad stanu djeca na snagu, jeka pjesme poticat će ih na rodoljuban rad za rođenu milu grudu.

Kad se opet dignu zastor, imao si šta da gledaš. Na pozornici osam sitnih djevojčica i jedan dječarac iz našeg zabavišta. Djevojčice prikazuju razno cvijeće, a dječarac je vrtar. Svaka je djevojčica divno nakićena cvijećem, koje prikazuje. Najprije se oglasi vrtar, mali Flego. U stihovima opisuje, kako je sretan, što gaji cvijeće. Stupi k njemu djevojčica, nakićena ružama, pa prikazav se kao kraljica cvijeća pita ga za imena drugog cvijeća, što je naokolo. Vrtar pozove cvijet za cvijetom (djevojčice), neka same govore. Prvi je na redu Jaglac. U stihovima kazuje, kakav je, kada nikne i kako brzo umre, netom sunce pripali. Žalosno svršava govoreći, da mu je život kratak kao i čaru i ljepoti.

Koliko pouke za gizdave mome i momke! Sad će Đurđić da pripovjedi svoj život; on se ponosi, što ga nose o Đurđev-danu samo oni, koji straha ne poznadu.

Djeca junački gledaju sa pozornice na ljude, ko da hoće da pokažu, kakvi će sokolići biti.

Sad poče stidna Ljubičica govoriti. Na koncu kaže, da krije svoje čare, ali ju ipak ljudi nađu, jer im je poniznost draga i mila.

Opet lijepe pouke za djevojke!

Govori zatim Karanfilj, pa Dragoljub, Pastirica, Lijepa Kata.

Pita onda Ruža vrtara, kome će dati to cvijeće? Vrtar odgovara, da će ga dati majci, koja ga je i dala, a ta majka Hrvatska je; pozove cvjetove, neka s njime zapjevaju pjesmu zahvalnicu majci u slavu.

A sad da čuješ milu pjesmu (pjeva se kao »Lijepa naša . . .«):

Oj Hrvatska majko naša
Od srca ti budi hvala,
Što si nama i taj život
I ljepotu cvijeća dala;
Primi ovaj vijenac za to,
Nek se na tvom čelu blista,
Primi miris naših duša,
Primi naša srca čista.

Ti si majko nama mila,
Sva nam sreća i milota.
Za te ćemo za te cvasti,
Dok budemo na životu;
A kad cvijet po cvijetak pane
Ispod kose smrti crne,
Samim će se cvijećem posut
Grude tvoje zemlje svete.

Iz grla male djece naučit će puk ljubit svoju domovinu. Kako smo bili očarani i pjesmom i cvijećem i milom dječicom! Ljudi se u čudu pitali: Otkud

ova djeca? a na odgovor, da su to djeca rukodjelaca i seljaka iz Pazina, nijesu smogli riječi pohvale i priznanja za vrsnu učiteljicu zabavišta, gospođicu Leandru Pošer.

Sada stupe na pozornicu djeca pučke škole, djevojčice i dječaci. Pred njima učitelj Opašić, a uz glasovir učitelj Vaník. Dvoranom odjeknu junačka pjesma:

»Svi silnom snagom sokolskom
Mi naprijed hrlimo
I milom rodu hrvatskom
Mi život žrtvujmo!
Ma bio tvrd i dalek put —
To sokoli ne žale trud!
Pa za to braćo naprijed sad
Za dom i rod naš drag!«

Vidio si na djeci krila zanosa i mislio: sad nà poletjet će nekamo, da spase i obrane dom naš dragi.

Djevojčica Ladavac Marija, učenica I. razreda pučke škole, krasnoslovila je zatim Zmajevu: »Đače poletarče« tako lijepo, da bi ju čovjek zagrlio.

Iza toga eto opet sitneži iz zabavišta, da se pred nama poigra. (Sama su djeca bez učiteljice.)

Jedno dijete zapjeva tanko, milovito:

»Djeco, žurno koracajte
kano vojaci!
Kročte ravno a i hrabro,
vrli junaci!

No da si ih vidio! Maleni ko zrno, al muški stupaju. Pusta djeca!

Zaustave se, pa će netko (ne vidiš ga — tako je malen, al ga čuješ: muški pjeva):

»Anko, malo stupi u krug,
pokaži nam sad,
Što li ćemo svi raditi,
kako se igrat?

Drugi pridometne (svi stupaju, a Anka stoji u kolu):

»Slušat ćemo tebe draga,
ravno koracat,
Ko vojaci smjelo stupat
uz to popjevat«. (Zaustave se).

Anka posluša pa pjeva i pokazuje vježbu:

»Ruke pruž'te ravno naprijed
jen-dva, jen-dva-tri!
A sad opet ruke natrag
u bok stav'te svi!«

Sad svi mališi opetuju pjesmu i čine kretnje. Bilo je smijeha i zabave, jer bi po koji crvičak učinio kretnju u »kontratempu«. Kad svršiše, opet će Anka:

»Mašte rukom ko njihalo
naše urice,
Uz to glasno zapjevajte,
mila dječice!«

Dječica ju poslušaše pjevajući i čineći kretnje rukama poput njihala. Opet smijeh. Na to će Anka:

»Ruke su vam vrlo gipke
pruž'te gor i dol'!
Jačat će se sve to više
i ne ćutit bol.

Djeca ponavljaju, zatim će sama Anica:

»Hajd u kolo naokolo
sad se stavite,
Pak se kolom naokolo
žurno krećite!«

Ele junačka stupanja! I opet će Anka:

»Pruž'mo ruke naprijed svaki
skučmo opet nje,
Da nam budu uvijek spretne
kretnje naše sve!«

Djeca čine i pjevaju.

Da pokažu, kako i sami bez Anke nešto znadu, zapjevaju i čine kretnje:

»Rado činit ćemo sada
ti po volji svak',
Pa pokazat, kako ura
pravi tik-tik-tak.
Gore — dole pružmo čvrsto
naše ručice,
V'jek će biti jake nam,
zdrave mišice.
Sad je konac otoj igri,
zaplešimo oj!
Svak nek vidi, kako ide
družbi veseloj!«

Koliko puta morali bi bili ponoviti igru, da je bilo vremena! Roditelji, ponosni sa svojom djecom, hvale učiteljicu. Neroditelji žele postati roditelji. Gospoda odlučuju zidati zgradicu za zabavište. Ljudi iz drugih plovanija hoće zabavište.

Eto, kako dječica uzgajaju!

Sad stupi pred glasovir gđica Vrišer i zasvira. Za čas doskakuće na pozornicu njezina mala sestrica Ervina, zaustavi se korak pred glasovirom, pak uz pratnju glasovira zapjeva šaljivo:

»Mala vam je Zlatica
bila vrlo živa,
(strese glavicu, da pokaže, što će reći biti živ; učinila je to posve naravski
Gdje je bilo nevolje,
tu je bila kriva«.

Sad ti vragoljanka prekrsti ručice, pak se prošeće pozornicom; katkad baci smješeći pogled na gledaoce. Ljudi se snebivaju. »Oh, ta srdačna djeca!«)

Zaustaviv se kod glasovira nastavi:

Dobila je lutkicu,
al na žalost mnogu
Veće drugi, treći dan
slomila joj nogu«. (Pakaže kako.)

Opet se prošeće ko iza prve kitice, pa zatim zapjeva:

Krasna konja imao,
njezin bratac mali,
Pak i njemu odbila
uho ko u ša'i«. (I opet posve naravna kretnja i šetanje.)

Sad zapjeva opet:

»Mati ju je poslala
da donese vodě,
Ali ona vrčem tres!
(tu učini kretnju, kao da joj je vrč pao i razbio se.)
a on s Bogom ode«.

Savršeno glumče! Naravski, da je sve morala opetovati uz silno odobravanje općinstva. Nekoji od učiteljâ razbijaju si glave, što bi djecu naučili za zabave, pišu na sve strane. A evo ova je pjesmica u Šprahmanovom Vijencu. Treba ju samo znati naći, razumjeti, pa koliko lijepe zabave za ljude i mladež!

Nastupe djevojčice i dječaci pučke škole pa zapjevaše dvoglasno pjesmu o hrvatskoj pjesmi, kako ona glasna i jasna leti preko poljâ i preko gorâ i sve tamo do sinjega mora. Časak je měka naša mila hrvatska pjesma, čas ko grom. Pozivlje djecu hrvatsku, neka slože bratska grla i neka uskliknu; »Živila Hrvatska!«

Ta je pjesmica iz dječjih grla romonila ko gorski potočić. a na koncu potrese se dvorana od njezine jačine. Pjesma dobro poznata, ali kad ju djeca zapjevaju onako lijepo, gane te do dna srca.

Zadnja točka bijaše prikazivanje igrokaza »Mlado pastirče« od A. V. Truhelke.

Dječak Ladislav (Radovan Flego) sjedi privezan vrpcom za nogu od stola i čita iz knjige. Kazniše ga, jer je bio nemaran. Al mu i sada dozlogrdi učenje, pa baci knjige kroz prozor. Začuv odmah zatim korake prestraši se misleći, da dolazi učitelj; uzme nekakvu drugu knjigu, pa sjedne do stola. Mjesto učitelja dolazi dječakova sestra Savka (Ida Trampuž), kara ga ljubežljivo, opominje strogo, zaklinje ga, da se popravi; napokon joj briznu suze na oči

i plačuć pripovijedaše bratu, kako će drugi postati jednom svećenici, činovnici, ugledni ljudi, a njezin će brat ovce pasti. Tako bo bijaše otac odredio, ako dječak još samo jednu nevaljanštinu učini, a danas ju eto učinio, kad je bacio knjigu preko prozora. Pripovjedi bratu, da baš danas dolazi tetka iz Zagreba, pa što će reći, kad vidi Ladislava u pastirskom odijelu s bičem i rogom u ruci.

Brat se prestraši, pak stane sestru moliti, neke se zauzme kod gosp. učitelja, da mu još za ovaj put oprosti. Sestra mu obeća, kad joj on iskreno reče, da će se popraviti.

Odu sa pozornice, na koju dođe uboga djevojčica (Josipa Trampuževa) sa dvoje sitne braće i sa Ladislavovom knjigom, koju je na ulici našla. Braći reče, neka kleknu i mole za ukućane. Opaziv na stolu zlatnu uru, spopade ju napast, da ju ukrade, proda pa kupi kruha za bolesnu majku-udovu i za sitnu braću, ali zazvav ime Božje svlada napast i klekne i moljaše se Bogu, da gane srce ukućana. U to uniđe Savka zdvojna, jer otac ne će da oprosti Ladislavu na sve njezine molbe, dok god knjigu ne nađe. (Nije ona kazala ocu, da je brat bacio knjigu preko prozora, nego je to vidio g. učitelj iz vana.)

Sada opazi siročad. Uboga djevojčica zamoli je:

»Proseći se prebijamo
Od nemila do nedraga
Ko uboge sirotice
Bez oca i roditelja,
Nastojnika, hranitelja;
Samo bolna osta mati.
Mi ne znamo poslovati,
Niti radeć kruha teći.
Pomozite u nesreći
Pa nam dajte i darujte
Nam ubogim smilujte se«.

I Savka ih bogato nadari, a od djevojčice primi bratovu knjigu i radovaše se, jer će otac oprostiti bratu.

U 6. prizoru dolazi na pozornicu Ladislav, odjeven u prosto odijelo, s torbom, bičem i rogom i plačući pjeva tugaljivom melodijom ovu pjesmu:

»Kakva sjetva, takva žetva.
Svatko kroji udes svoj.
Nisam htio slušat, pazit,
Sada evo kuku joj!
Mjesto knjige, evo rog.
Kaznio me dragi Bog.
Kuku, joj! (Puše žalosno u rog)
Što tko radi, sebi radi;
Pada mu mraz na obraz.
Djeco, ako ne učite,
Evo primjer i za vas!

Mjesto knjige evo rog.
Kaznit će vas dragi Bog.
Kuku joj!« (Plače.)

Na to dođe Savka. Pripovjedi mu, da je siromašna djevojčica donijela njegovu knjigu, pa mu je otac oprostio. Ladislav sav blažen zahvaljivaše Bogu i sestri i obeća da će marljivo učiti.

Kako vidite, obilat program, no sasvimtim prebrzo nam se svršila lijepa ova zabava školske mladeži u Pazinu. Općinstvu se nije dalo smjesta; još bi bilo slušalo rado nevinu djecu.

Nisam ***bez svrhe (cilja)*** napisao ovako opširno tok ove lijepe zabave za Narodnu Prosvjetu. Pretjerivao nisam: svjedoci su mi svi oni, koji su na zabavi bili. *Baćić.*

Iz učiteljskog tobôca.

1. Već više mjeseci imamo novi školski zakon o učiteljskim berivima, ali ga još školske oblasti nijesu proučile.

Po § 1. toga zakona dijeli se učiteljsko osoblje u nadučitelje(ice), učitelje(ice), školske upravitelje(ice) i podučitelje(ice).

Tako nije prije bilo. Učitelj na jednorazrednoj školi ne zove se sada učitelj (ovaj može biti samo na višerazrednoj školi) nego školski upravitelj. Ovo treba znati radi stanarine, jer po §. 14. ima učitelj 240 K stanarine, a škol. upravitelj, bio on privremeni ili stalno namješten, imao on ispit osposobljenja ili ne, prima za odštetu stanarine 360 K (vidi predzadnji odsjek §. 14.), ipak se nekojim škol. upraviteljima odmjerila stanarina u iznosu od 240 K. Učitelj sa zakonom u ruci traži svoje pravo, a onda mu se kaže, da je »Zänker«. Neka ovo školske oblasti same isprave, da se bez potrebe ne zavađa učitelj s općinama, koje stanarinu plaćaju.

2. Pučka škola u B. ima zračne sadržine 128·4532 m^3. U njoj je do 40 učenika najedamput. Po zdravstvenom propisu morala bi imati najmanje 240 m^3 prostornine. Uz to nema nikakve ventilacije. Ako još k tomu pridodamo, da je sa sviju strana opkoljena kojekakvimi zgradami, onda smo rekli dosta Pardon! Nismo, jer u blizini škole je i gnojište. To se službeno zabranilo, ali gnojište de facto jošte uvijek opstoji. Za zaključak: ljeti, uz naravne otvorene ventilatore (vrata i prozori) zakuha u njoj i do 40° C. »Aj Bog da je tako, rekli bi naši zastupnici«.

3. Definitivnomu učitelju na selu pripada stan u naravi ili stanarina u iznosu od 360 K. Ima općina u Istri, koje, kad nemaju stana za učitelja, iznajmljuju stan u privatnika za ciglih 100 K. Time prištede opć. blagajni 260 K na godinu. Hvalevrijedno! Nu kad ne bi mogli naći stana ispod 360 K, recimo, da ih pita tko 362 K., onda dali bi učitelju 360 K, nek se onda skrbi za stan. Veledušnost, je li? Učitelja zadovoljavati po njihovu je teško, a šteditи se na općini mora. Da, da, kod učitelja treba šteditи, da se kod drugoga troši, a štednja je samo za »vic«. Jedan zanimiv slučaj: U jednom takovom stanu à 100 K godišnjih nije zidarske ruke bilo nekoliko godina, zahod se nije očistilo 3 godine. Narav je učinila svoje. Sada pazite, učitelj je sa tom općinom na dobroj nozi — ako ste kadri, recite, da je učitelja teško zadovoljiti!

4. Svaki čovjek stvoren je za društvo, samo nije učitelj po mnijenju četirikilometraša. Za gradnju škole traži se centrum škol. okružja i tako vam mnogi učitelj mora samotovati daleko od sela. Vele, da je to idilično, a mi velimo, da je to stvaranje modernih pustinjaka.

Podbrdsky.

VJESNIK.

Književne obavijesti.

»Obiteljski zvuci«, pjesme dr. Antona Antončića.

Ako i nisam pjesnik, da bi se moj sud mogao smatrati kompetentnim, to ipak hoću da dvije u kratko rečem o zbirci pjesama našeg Istrana dr. Antona Antončića, odvjetnika u Krku, što ih je pred kratko u vlastitoj nakladi izdao pod naslovom »Obiteljski zvuci«. Neke od tih pjesama bile su već objelodanjene u »Novom vieku« i »Prosvjeti«, gdje ih je kritika pohvalila, al većina ih ima novih. Cijena im je 1·60 K, te se dobivaju ili kod samog pjesnika u Krku, ili kod Ravnateljstva »Družbe« u Voloskom, pošto je jedan dio čistog dobitka »Družbi« namijenjen. Tiskane su na finom papiru, a knjiga iznaša preko 100 strana.

Kako sam naslov pokazuje, pjesnik pjeva o obiteljskom životu, a razdijelio je svoje pjesme na tri dijela: I. U pustoši svieta, pjesme različne, II. Pastorčad, slike iz života, III. Trolist na poklon družici Katarini.

Kao uvod postavio je pjesmu »Hrvatskoj pjesmi«, u kojoj u krasnim mislima i lijepoj dikciji veliča naše hrvatsko pjesništvo, te ju posvećuje proslavi četiristogodišnjice hrvatskog umjetnog pjesničtva.

»U pustoši svieta« ima najviše pjesama, a ispjevane su u razdoblju od 20 godina, i to od 1885—1905., jer je pjesnik već u ranoj mladosti počeo pjevati. Da ih redomice spomenem: Majčinoj uspomeni, Ljubici, Mirko, Na dušni dan, Ocu, Sestri Jelki, U razudnici, Na čistu sredu, Mandaljena, Metamorfoza i Poznatom izdajici.

Majku je pjesnik za mladosti izgubio, »Svoga života u pramaljeću«, kad još nije znao pjevati, al on se je i sada poslje »četvrt vieka« dobro sjeća, te opisuje njezinu milu pojavu, pojavu kao kakve svetice. Oca opisuje kao mornara, koj »sebi more, meni odbra nauk«, dočim o sestri Jelki kaže, da ona ne pamti svoje majke, pak da ju je odgojila »kliet ina«. U svim tim trim pjesmama izbija u lijepim akordima njegova velika ljubav do svojih. Tu svoju ljubav do pokojne si majke i vjerne si ljube očituje i u elegiji »Na dušni dan«. »U razudnici« opisuje dojmove, što ih je ćutio, kad je jednog zimskog dana sa mladim medicinarom došao u sobu, gdje se ti medicinari na svježim ljudskim tjelesima pripravljaju za svoje buduće zvanje. Koliko lijepih moralnih misli razvija u pjesmi »Na čistu sredu«, koja svršava ovim krasnim stihovima:

Spomenimo se, da smo tielom prah,
Prah u začetku i po završetku;

Al ča i duše od nas piri dah
I nadajmo se posmrtnome svetku.

Koliki prezir izbija u pjesmi »Metamorfoza«, gdje pjesnik opisuje tri svoja mladenačka druga, koji su u najvećem poletu obećavali domovini služit, a sad im je najveći ideal — obli njihov trbuh. Zadnja pak pjesma toz prvog dijela »Poznatom izdajici« žigoše zbilja onog poznatog izroda, koji je toliko smutnje u Istri učinio — pokojnog Krstića.

U drugom dijelu »Pastorčad« ima šest pjesama: Pastorčadi, Dvije prosjakinje, Prelom, Žrtva strasti, Mučenice i Kraljevska pastorčad. Spjevane su te pjesme u razdoblju od 1898—1903.

Prva »Pastorčadi« je kao uvodna elegija, u kojoj ističe, kako se ljudstvo već za sve pobrinulo, jedino još ne misli »Na te, jadna pastorčadi, roblje potišteno!« I sad redom opisuje istinite slučajeve iz života. U »Dvije prosjakinje« pripovijeda za dvije malene sestre, koje moraju prosjačit gole, bose i gladne, da samo maćuhi čim više doma donesu, da može gizdati svoje vlastite kćeri. U »Prelomu« opisuje jednoga sudruga, komu je otac, baš u času kad je svršavao srednje škole, doveo maćuhu i pošto ona nije htjela čuti za njegove daljne nauke, kojima se on kanio posvetiti, morao je u klerikat, gdje je siromah prije dobe umro. Za »Žrtvu strasti« kaže, da je istinit kriminalni slučaj, gdje jedna siromaška pastorka podleže živinskom si očuhu. Tako isto u »Mučenici« prikazuje pastorku visokoga roda, koju je maćuha tako zlostavljala i mrcvarila, da je od zadobivenih rana i umrla. U poslednjoj pak »Kraljevska pastorčad« legendarno po narodnoj pjesmi »Popuhnul je tihi vjetar« pripovijeda, kako su našoj hrvatskoj kraljici, udovi Mari, njezini zli savjetnici našli prisilno stranca muža, a njenoj djeci slaba očuha, koj im sve ote, te sada

„Kraj svog vrela, kraj svog hljeba mora ona jadna
Milost čekat od tugjina i žedna i gladna".

Treći dio »Trolist« sadržaje tri pjesme: Na raskršću, Slavlje ljubavi i Obitelj. Ispjevane su u razdoblju od 1898—1907. »Na raskršću« pjeva pjesnik, kako je u dobi od 33 godine, te je neodlučan što mu je činiti. Al u to spazi djevu krotku, koja »smjerno, bogoboljno izvija molitvicu« kojoj iz očiju »blagost plavi«, kojoj su »ručice u poslu neumorne«, koja, ako i uboga, posjeduje »veliko bogatstvo duše«. I on tu »djevojčicu« ljubi, te je pita, da li je i on njoj »drag i mio?« U »Slavlju ljubavi« odgovara ta djevojčica sa dá, i pjesnik sad opisuje oduševljenje, koje ga je zaokupilo, te kliče:

I ja se smatram sretnim i smjelo idem sade
U susret nezgodama, što na zemlji nas stižu;
Jer ljubav, vjera, nada i nezgode nam slade.

U trećoj pjesmi »Obitelj« najpre uznosito veličaje g. 1904., što je njihova ljubav spletena »užom kopčom« sa sinom Ljubimkom, onda g. 1907. sa kćerkom Vjerkom, te si još na koncu želi i Nadana ili Nadu. Lijepim stihovima opisuje svoju obiteljsku sreću, te se on »sav daje Bogu, obitelji i domu«. Svršava sa »Epilogom«, u kojem svoj Trolist, »Na poklon pružam tebi, oj drugo moja vjerna«.

I. Mahulja.

Mladi Istranin,

list za mladi svijet, izlazi u Opatiji svakoga 1. u mjesecu. Cijena mu je 2 K, a za učenike 1·70 K. Urednik mu je učitelj V. Car Emin, hrv. književnik, a glavni suradnici: V. Nazor i Katalinić-Jeretov i Milaković.

Sadržaj br. 6 i nekoje opaske:

1. Bošnjak mladom Istraninu, pjesma K. Dečanskoga.

2. Slika, od V. Cara Emina. (Vrlo lijepo!)

3. Siromah učitelj, iz talijanskoga.

U ovoj se crtici pripovijeda, kako su se negdje u školi prepirala djeca s učiteljem veleć mu, da nema 35 K. Učitelj ih ne može umiriti. Najvećega drznika umire tek druga djeca, a učitelj plače.

Posegne zatim za košarom darova (smokve, jaja, bob, pasulj), onda reče: »Pomislite, da ja imam 35 suhih smokava!« — »Djeca zadrže dah, a nekoji su pače i zaplakali«. (. . . I drugi put će mu donijeti više smokava! . . .). List je s ovom pripovjetkom izvrgao smijehu učitelje i samoga urednika (jer je i V. Car pučki učitelj).

Ne ispričava ga niti opaska, »da je to negda bilo«, »kad učitelji nisu dobivali ni novčića plaće«. Molim Vas, kakva je to škola, gdje se djeca prepiraju s učiteljem, gdje učitelj plače pred učenicima radi svoje bijede i radi toga, jer ih ne može umiriti!? Po našem mnijenju mora učitelj prije umrijeti od gladi, nego djeci otkriti svoje siromaštvo. Kakav je to učitelj, koga djeca radi samilosti slušaju? Kakav je to čovjek, koji djeci — koja mu pomoći ne mogu — otkriva svoje bijedno stanje!? Gdje je ponos učiteljev? Ako uredništvo nema štogod ljepšega da iznese iz Italije, neka i ovakve stvari pusti Talijanima. Nije sve talijansko dobro!

4. Neprilika, krasna je pjesmica Milkovićeva.

5. Orao i kolibrić (sa dvije slike), poučan sastavak po Dr. Gjurašinu.

6. Koka babe Kate, prevela E. Feranda; lijepo je, ali pred velikom sentimentalnošću gubi se krasna glavna ideja.

7. Pošteno srce, po Smilesu, (lijepo).

8. Iz moje torbice.

U torbici bilo prije krasnih stvari, a sad ima valjanih i nevaljanih.

Evo jedna nevaljana:

Učitelj pita učenika, koliko bi mu ostalo od 10 h, koje mu je mama dala, ako potroši 5 h?

Učenik odgovara: »E, gospodine, teško da bi joj išta natrag donio. U mojoj ruci ne može ostati novac; nekuda kao da me peče . . .«

Ne znam, u kojoj školi je V. Car našao ovakvu drzovitost i u koju školu bi ju rado zasipao?

Na stranici i pô kritizuje nadošle pjesme.

Do mala ne ćemo znati, za koga je Ml. Istran, da li za djecu ili pjesnike?

Jos. Baćić.

Lične i školske vijesti.

U »Hrv. učit. društvo ‚Nar. Prosvjeta' za Istru u Pazinu« pristupiše kano novi članovi:

1. Štefica Leban, učiteljica u Juršićima,
2. Niko Uravić, učitelj na Krasu (Krk),
3. Marija Uravić, učiteljica na Krasu (Krk),
4. Ivan Jelavić, učitelj u M. Lošinju,
5. Ivan Polonijo, učitelj u Milohniću (Krk). Živjeli!

Ako je još u kojem kutiću Istre koja učiteljica ili učitelj, neka dođe, da nas bude vojska vrlo velika.

Kotar Volosko.

Kotarska učiteljska konferenca za kotar Volosko obdržavat će se dne 9. i 10. srpnja tek. god. u Voloskom. Osim običajnih točaka su na dnevnom redu i slijedeće točke:

1. Čitanje i tumačenje poglavitih §§ školskoga i nastavnoga reda odnosećih se na prava i dužnosti učiteljskog osoblja.

2. Podijeljenje u učevnim osnovama za Primorje propisanog učevnog gradiva iz zorne obuke, pisočitanja, čitanja, pisanja i učevnog jezika na pojedine mjesece školske godine za raznorazredne škole.

3. Kako bi se morao podučavati ženski ručni rad, a da bude odgovarao kućnim potrebama pučanstva.

Za spomenik Vinka Rubeše.

Držeći se one pjesnikove:

»Tko bo spomen mrtvih štuje,
Taj si temelj budućnosti snuje.« —

odazvaše se mnoge kolegice i kolege pozivu odbora, koji si preuzeo zadaću, da osnuje spomenik pok. kolegi Vinku Ru-

beši, te poslaše svoje prinose. Time je omogućeno, da će se na godišnjicu pokojnikove smrti moći postaviti spomenik. Pošto se nekoji izraziše, da bi dobro bilo, da bi u javnost došla imena darovatelja, da se time potakne i one, koji se još do sada ne sjetiše, da učine kolegijalnu dužnost, dostavlja blagajnica imena darovatelja s poslanim prinosima.

Darovaše slijedeći: Općina Kastav K 50; gg. Fran Franković, ravnatelj c. kr. učit. škole u Kastvu, Fran Rubeša, nadučitelj u Zametu i gospođa mu Berta, Božo Dubrović, nadučitelj u Sv. Mateju i gospođa mu Marija po 20 K; gg. Kažimir Jelušić, opć. načelnik u Kastvu, Dr. Kajetan Dabović, opć. liječnik u Kastvu, August Rajčić, nadučitelj i narodni zastupnik u Opatiji, učenici pokojnikovog razreda, Josip Baćić, uprav. c. kr. pripravnice u Pazinu po K 10; gg. Štiglić Ante, učitelj u Poljanama, Ellner Ante, župnik u Brestu, Barbalić Fran, učitelj u Bermu, Marijana Majer, učiteljica u Puli, Jelisava Šepić, učiteljica u Rukavcu, Fran Jelušić, učitelj u Kastvu, prof. Jakov Jakac u Kastvu, Rudolf Saršon, c. kr. učitelj u Kastvu, Bruno Jurinčić, učitelj u Kastvu, Ernest Jelušić, nadučitelj u Puli i gospođa mu Ruža, Marija Kinkela, učiteljica u Kastvu, Ryšlavy Fran, župnik dekan u Kastvu, Ante Dukić, c. kr. učitelj u Gorici, Robert Jurinčić, nadučitelj u Brešcima, Pavao Saršon, učitelj u Brešcima, Savka Zahija, nadučiteljica u Kastvu po K 5; gg Josip A. Kraljić, nadučitelj u M. Lošinju, Aćim Tončić, nadučitelj u Klani, Ante Žmak, nadučitelj u Medulinu, Edo Dukić, učitelj u Brgudu, Stjepan Šišković, nadučitelj u Herpelju, Ema pl. Kleinmayer, nadučiteljica u miru, Ljubljana, Mate Šepić, profesor u Kastvu, po K 4; gg. Josip Svirotić, učitelj u Slumu, Ivan Mahulja, nadučitelj u Dobrinju, Niko Pajalić, učitelj u Berseču, Vinko Mandić, nadučitelj u Brgudu, Lovro Tončić, nadučitelj u Munama, Marija Haidinger, učiteljica u Sv. Mateju, Ante Dukić, učitelj u Mošćenicama, Petar Matanić, nadučitelj u Pazinu, Fran Baf, nadučitelj u Tinjanu, Sladonja, škol. uprav. u Gračišću po K 3; gg. Ante Ćiković, učitelj u Puli, Ante Rajčić, nadučitelj u Juršićima, Marija Glaser, učiteljica u Sv. Luciji, Niko Jedrlinić, umir. nadučitelj u Omišlju, Dinka Hržić, učiteljica u Medulinu, Ivan Saršon, učitelj u Čepiću, Petar Bolonić, nadučitelj u Sv. Petru u šumi, Anka Češćut, učiteljica u Zametu, Mijo Haidinger, učitelj u Sv. Mateju, Ivan Načinović, nadučitelj u Kršanu, Ernesta Thaller, učiteljica u Herpelju, Mate Lovrić, učitelj u Kastvu, Kate Parčić, učiteljica u Dobrinju, Marija Trinajstić, nadučiteljica u Vrbniku, Milka Mogorović, učiteljica u Kastvu, Rikard Stipković, opć. blagajnik u Kastvu, po K 2; Šepić Vinko, nadučitelj u Buzetu, Kažimir Rade, učitelj u Buzetu, Andrija Jakac, učitelj u Humu, Mate Černjeka, učitelj u Draguću, Josip Zlatić, učitelj u Brestu, Matko Zlatić, nadučitelj u Lanišću, Fran Flego nar. zast. u Buzetu, Rikard Ružička, dekan u Roču, Gašo Licul, nadučitelj u Roču, Ivan Đuro Lésica, učitelj u Rukavcu po K 1.

S. Zahija.

Obavijest.

Prijamni ispiti za one učenike, koji žele početkom školske godine 1909.—10. stupiti u I. tečaj c. kr. hrv. muške učiteljske škole u Kastvu, započet će se prvi put dne 12. srpnja a drugi put dne 16. rujna tek. godine.

Ovoga potonjega dana neka se prijave za ispit i oni privatni učenici, koji žele stupiti u koji viši tečaj ovoga zavoda.

Ravnateljstvo c. kr. hrv. muške učiteljske škole.

U Kastvu, dne 17. lipnja 1909.

Fran Franković,
ravnatelj.

Kotar Krk i Lošinj.

Kotarska učiteljska skupština.

Za učitelje hrvatskih i hrvatsko-talijanskih pučkih škola u kotarima Krku i Lošinju, obdržavala se u Dubašnici dne 21. i 25. svibnja o. g. Uz običajne točke dnevnoga reda evo druge.

1. Kako ćemo uzgajati čvrste značajeve? (Izvjestitelji I. Žic i M. Volarić).

2. Kako ćemo uzgajati mladež, da poštuje auktoritet? (Izvjestitelji N. Magašić i L. Mrakovčić).

3. Štićenje životinja i bilina kao važno uzgojno sredstvo. (Izvjestitelji M. Radić i M. Trinajstić).

4. Postupak učitelja, da se djeca ponašaju i izvan škole lijepo i pristojno. (Izvjestitelji F. Maračić i M. Prosen).

5. Obuka u domoslovlju sa zemljopisnom učevnom slikom »S glavice sv. Jurja na otoku Krku«. (Izvjestitelji N. Uravić i J. Semitekolo).

6. Uporaba prostoručnog risanja kod raznih učevnih predmeta. (Izvjestitelj nadzornik D. Přibil).

7. Metodika pjevanja. (Izvjestitelji M. Kraic i N. Kaliterna).

8. Kakova mora biti pouka u ženskim ručnim radnjama, da se narod bolje za to zauzima. (Izvjestitelji A. Volarić i L. Sršić).

9. Na koji ćemo način poboljšati vlastitu metodu? (Izvjestitelji A. Linardić i M. Mušković).

10. Rad učitelja na narodno-gospodarskom polju. (Izvjestitelji I. Mahulja i A. Fučić).

11. Predlozi i eventualija.

Krasno bje svibanjsko jutro. Sunce božje na čistom obzorju sja. Inače obično mirna Dubašnica nekako oživjela, osobito Malinska i Bogović. Ta eno po dvoje, troje i više stranih lica žurno sile cestom i raspravljaju . . . Želite li znati o čemu? Pogodit će te odmah, kad vam rečem, da su to učitelji i učiteljice. Mnogi se odavna ne vidješe. Odavna? Ta nije to davno, jer otkad je med nami nadzornik Drag. Přibil, sastajemo se redovito jednoč na godinu na kotarsku konferencu. Svi idu k školskoj zgradi, pred kojom nastaje veselo žuborenje. Drugovi i družice skupljaju se, pozdravljaju; među njima je nadzornik ko jednak med jednacima i veselo razgovara. Tako nekoliko potrajalo.

Kucnuo čas. Stupimo u školu. Pod čist zidovi bijeli i okićeni cvijećem i zelenjem. U uglovima, na stolu kite i stabljike pravih pravcatih ruža. Poredasmo se, posjedasmo i moje oči još se i nadalje napajale ukusnim nakitom školske sobe.

Stale se redati točke dnevnoga reda. Iz lijepog govora nadzornikova saznasmo stanje naših škola, u opće: nije zlo, ali se želi još koješta boljega.

Vidjelo se, da su se referenti i referentice dobro pripravili; čulo se krasnih sastavaka. Gosp. nadzornik također imao svoju temu, koju zorno pred nama izvađao prikazujuć, kako prostoručno crtanje pomaže pri obuci počam od pisočitanje pa dalje kroz sve predmete. Zaista vrlo zanimivo.

Prihvatilo se i više predloga, koji budu li uvaženi — mogli bi biti od velike koristi za neka mjesta.

Dva dana prošla ko san, ali se rastadosmo žalosni. G. nadzornik nas ostavlja. Mi žalimo. Imao je sa pojedincima i nesporazumka, al i u najboljoj obitelji toga biva. Osvjedočeni smo, da gubimo ljubezljiva savjetnika, koji je sposoban, da sudi naš rad, jer je i sam učitelj bio, koji nas je na čestim konferencama i inače bodrio, da u svojem stališu napredujemo, da se izobrazujemo, pa tako sebe i narod podignemo. Kod nas će ostati u dobroj uspomeni, a u novom kotaru bio mu ugodan boravak! *M. T.*

Kotar Pazin.

Ispit zrelosti na c. kr. hrv. gimnaziji u Pazinu.

Pismeni ispit započeo je 11. lipnja 1909. a usmeni 21. lipnja.

Iz hrv. jezika za pismeni ispit dobili su maturanti ova tri zadatka:

1. Atena, Rim, Dubrovnik i Zagreb za našu duševnu kulturu.

2. Što je postiglo čovječanstvo u borbi s prirodom?

3. Kada i kako je došla naša monarkija do svoga današnjega opsega i moći?

Od 21, koji se prijaviše za ispit, izabraše prvi zadatak 11 maturanata, drugi 7, a treći 3. Od svih maturanata ima 8 Slovenaca; ostali su Hrvati.

Dne 23. lipnja završeni bi i usmeni zrelosni ispit. Proglašeni su zrelima s odlikom:

Brajša Metod iz Pazina i Žužić Mate i Sime iz Sv. Ivana od Šterne.

Ostali, koji polož še ispit, jesu:

Ankele Ognjeslav iz Kranjske,
Bum Krešimir iz Pazina,
Capponi Josip iz Maloga Lošinja,
Cvenkel Pavao iz Kranjske,
Deklić Mijo iz Kaštelira,
Finžgar Pavao iz Kranjske,
Gršković Jerko iz Vrbnika,
Gržević Mate iz Cerovlja,
Jelčić Vinko iz Trageta (Labin),
Lukanc Vjekoslav iz Kranjske,
Matanić Nikola iz Pazina.
Metlika Ivan iz Bazovice.
Mrakovčić Ante iz Punta,
Orlić Viktor iz Punta,
Sancec Hermin iz Trsta,
Valenčić Mijo iz Javorja u Istri,
Zakelj Erman in Kranjske.

Jedan nije položio ispita.

Mlada gospoda oprostiše se od svojih profesora i dobročinitelja lijepom večerom, koju priredišе u »Narodnom Domu« dne 24. lipnja.

S mladim sokolima veselimo se i mi.

Prvi ispit zrelosti na hrvatskoj c. kr. učiteljskoj školi u Kastvu

započeo je 24. lipnja. Dok ovo pišemo, položilo je ispit već osam kandidata.

Pozor.

Na drugom mjestu ovoga broja donijesmo obavijest, da prijamni ispiti za I. tečaj c. kr. učiteljske škole u Kastvu počimaju 12. srpnja; od ravnateljstva smo ovlašteni na izjavu, da ispiti počimaju već 8. srpnja.

Društvo za germanizaciju u Austriji.

Broj članova i prihod društava za poњemčivanje u Austriji bijaše koncem g. 1908. ovaj:

Schulverein ima 100.000 članova i K 617.200 prihoda, Südmark (proti Hrvatima, Slovencima i Talijanima) 50.000 članova i 226.000 K, »Sveza Nijemaca u Češkoj« 55.400 članova i 190 000 K, Nordmark (proti Česima i Poljacima u Šleskoj) 20.000 članova i 148.000 K, Sveza Nijemaca za sjev. Moravsku 44.000 članova i 62 000 K, Sveza kršćanskih Nijemaca u Bukovini (proti Malim Rusima i Rumunjima) 4.900 članova i 60.000 K, »Tirolska pučka sveza« (proti Talijanima) 24.000 članova i 56.000 K, »Njemačka pošumavska sveza« (proti Česima) 36 000 članova i 47.000 K, »Sveza Nijemaca za južnu Moravsku« (proti Česima i tamošnjim Hrvatima) 7.500 članova i 9 900 K, »Sveza Nijemaca za Donju Austriju« 7.000 članova i 7.600 K, »Sveza kršćanskih Nijemaca u Galiciji« (proti Poljacima i Malim Rusima) 3.500 članova i 2.600 K, »Njemačka sveza u Gornjoj Austriji« (proti Česima) 2.100 članova i 8.300 K.

Ukupno nas Slavene u Cislajtaniji poњemčuju 13 njemačkih društava, koja su prošle godine imala sva zajedno 358.900 članova i **1,454 000 K** prihoda.

Odgovorni urednik Josip Bačić, Pazin (Istra). Tisak Laginja i dr., Pula, ulica Giulia, 1.

JAN BAŠTA

Schönbach kod Egera (Cheb) Češka.

Najčuvenija tvrtka glazbila, poznata na sve strane sa svoje solidnosti, preporučuje p. n. gg. učiteljima zborovodama i t. d., gusle za koncerte i orkestre, viole, čele, base, citre, kitare prvog reda, prijatnog zvuka i lakog tona, drvena i limena glazbila, osobite garantirane izdržljive žice za sve nastroje, potpune gusle za vještake sa lijepim lukom u drvenoj kutiji, franko poslato (za 9, 10, 12 i 15 for.)

Cijenici badava i franko.

Najjeftiniji neposredni izbor za nabavu. Sva glazbila opravljaju se odmah vještački i računaju se najjeftinije.

Stare gusle i čela izmjenjuju se sa novima. Prvi neposredni izbor za nabavu gramofona i najpotpunijih ploča.

Vele štovani gospodine!

Poslane gusle kako ukusnom opremom, tako i prijatnim glasom zadovoljile me u potpunoj mjeri.

Uvjeren sam, da je dužnost svakog svijesnog Čeha, da gudalačke potrepštine nabavlja kod Vaše tvrtke, jer se u reelnosti ne može s Vama takmiti nijedna tvrtka. Želim Vam lijep napredak u širenju dobrog glasa i jesam prijateljski odan

Fr. V. Mohapl, upravitelj škole.

L. 29. XII. 1906.

Ne kupujte iz druge ruke od preprodavaoca, obratite se izravno na nas.

Štovani gospodine!

Kad bih mogao, toplo bih Vam stisnuo desnicu za solidnu i jeftinu pošiljku znamenitog glasbila od Vaše tvrtke. Ništa nije izgubilo, a dobilo je zvučnost, obao ton i lako se vlada njime. Vaša me je tvrtka iznenadila. Sretan Vam bio trud! Sa pozdravom

Malenovica, 17. rujna 1904. J. Plaček, učitelj.

Silnade pohvalnih priznanja od p. n. gg. učitelja i zborovoda svjedoče o izvrsnosti i valjanosti prodanih glazbila.

Originalne korice

„Narodne Prosvjete"

i „Mladog Istrana"

dobivaju se u

Narodnoj tiskari, knjigovežnici i papirnici

LAGINJA i DR.

PULA, Via Giulia 1.

Cijene koricama:

PROSVJETE sa poštarinom K 1·40.

ISTRANA „ „ „ —·60.

Na uvaženje!

Častim se saopćiti, da sam nakon osamgodišnjeg svog rada proširio i preuredio znatno svoj posao, a da time udovoljim najraznolikijim zahtjevima štovanog općinstva.

Preporučam sve potrepštine školske, uredovne i zasebne, koje zasjecaju u **knjižarsku, papirničarsku, knjigovešku i tiskarsku struku.**

Na skladištu imadem veliki izbor pedagoških, povjesnih i narodnogospodarskih knjiga, te nagradnih knjiga za mladež i za narod, onda pjesmarica, slikovnica, hrvatskih muzikalija za sva glazbala i pjevanje, molitvenika, nabožnih knjiga i koledara.

Primam pretplate na sve časopise, književne i modne listove.

Držim na skladištu Ćirilo-Metodske marke, papiriće, tuljčiće, olovke, brisala, razglednice i listovni papir.

Svaka narudžba izvršuje se najbrže i najsolidnije.

Sa veleštovanjem:

Knjižara, papirnica i knjigovežnica

IVAN NOVAK ~ PAZIN.

UTEMELJENA GODINE 1864.

o TELEFONA BROJ 38. o POŠT. ČEKA BROJ 60.797.

≈ ≈ Papirnica. ≈ ≈ Tvornica pečata.

NARODNA TISKARA
-I KNJIGOVEŽNICA-
LAGINJA I DRUG.

ULICA GIULIA, 1. = PULA = ULICA GIULIA, 1.

Preporuča sl. učiteljstvu slijedeće
- navedene školske tiskanice: -

Alfabetički popis. - Glavni imenik.
Inventar. - Iskaz izostataka.
Iskaz o okolnosti učenika.
Iskaz djece o obvezatnosti polaska škole. - Ispitna svjedodžba.
Kronika. — Matica.
Namira vrhu učiteljske plaće.
Odlaznica. - Otpusnica.
Opravilni zapisnik.
Popis knjižnice. - Razrednica.
Svjedodžba polaznica. - Školske obavijesti. - Tjednik.

Naručbeni koledar za g. 1909.

popisom svih školskih, općinskih, crkvenih, posujilničkih i sudbenopravnih tiskanica, kao i popisom svakovrsnih pisarničkih potrepština.

Šaljemo na zahtjev franko i badava.

God. IV. PAZIN (Istra), koncem srpnja 1909. Broj 7.

NARODNA PROSVJETA

Mjesečnik za školstvo, prosvjetu i književnost.

VLASNIK I IZDAVATELJ:

„HRV. UČITELJSKO DRUŠTVO „NARODNA PROSVJETA" ZA ISTRU U PAZINU".

Izlazi koncem svakog mjeseca. — Godišnja cijena 5 K. — Rukopisi se ne vraćaju.

SADRŽAJ:

Labudova pjesan. — Pjesma. — Crvenko Bijeloplavić.

Prirodni opis Istre. — Prof. Nikola Žic.

Povijest školstva u sustrijskom Primorju. — Antun vitez Kludić-Sabladovski.

Iz statistike o pučkoj školi.

Iz moje škole. — V. Katarinić.

Zapisnik glavne skupštine „Hrv. učiteljskog društva „Nar. Pr." u Pazinu".

Vjesnik. — Književne obavijesti. Lične i školske vjesti. — (Omot.) Pretplata.

Tisak Lagunja i drug., - Pula, ulica Giulia broj 1.

Pretplata za god. 1909.

Ryšlavý Antun, Kastav . . . . . K 5·—
Šebesta Antun, Cere, Žminj, za I. polug. . . . . „ 2·50
Uravić Niko, Kras, Dobrinj . . . . . „ 5·—
Pahović Emanuel, Poreč, za I. polug. . . . . „ 2·50
Glavarstvo općine Veprinac . . . . . „ 5·—
Corazza Gjuro, Podgrad . . . . . „ 5·—
Matičić Franjo, Boljun . . . . . „ 5·—
Hrv. Čitaonica, Buzet . . . . . „ 5·—
Dukić Edo, Brgud, Brežca, na račun . . . . . „ 3·—
Brlivec Srečko, Zrenj, Oprtalj, za II. polug. . . . . „ 2·50
Monas Josip, Gologorica . . . . . „ 5·—
Filiplić Pravdoslav, Žminj . . . . . „ 5·—
Črnjeka Matko, Dragać . . . . . „ 5·—
Ružić Antica, Kaštelir . . . . . „ 5·—
Pubarić Vinko, Lipa, za I. polug. . . . . „ 2·50
Pošer Leandra, Pazin, za I. polug. . . . . „ 2·50
Poropat Đuro, Pasjak . . . . . „ 5·—
Blažić Josip, Vranje . . . . . „ 5·—
Stihović Lavoslav, Lindar, na račun 1909. . . . . „ 1·—
Dr. Dorčić, c. kr. financ. tajnik, Pazin . . . . . „ 5·—

Pretplata za god. 1908.

Ryšlavý Antun, Kastav . . . . . K 5·—
Šebesta Antun, Cere, Žminj, za II. polug. . . . . „ 2·50
Zuccon Ante, Altura . . . . . „ 5·—
Dukić Edo, Brgud, na isplatu . . . . . „ 2·—
Črnjeka Matko, Dragać, na isplatu . . . . . „ 2·50
Ružić Antica, Kaštelir (i za 1907.) . . . . . „ 9·—
Pubarić Vinko, Lipa, za II. polug. . . . . „ 2·50
Kinkela Vjekoslav, Žminj (i za II. sem. 1907.) . . . . . „ 7·—
Filiplić Pravdoslav, Žminj . . . . . „ 5·—
Poropat Đuro, Pasjak . . . . . „ 5·—
Stihović Lavoslav, Lindar (i za g. 1907.) . . . . . „ 9·—
Baf Fran, Tinjan, a saldo 1908. . . . . „ 1·—
Dr. Dorčić, c. kr. financ. tajnik, Pazin . . . . . „ 5·—

God. IV. PAZIN (Istra), koncem srpnja 1909. Broj 7.

NARODNA PROSVJETA

Mjesečnik za školstvo, prosvjetu i književnost.

VLASNIK I IZDAVATELJ:

„HRV. UČITELJSKO DRUŠTVO ‚NARODNA PROSVJETA' ZA ISTRU U PAZINU".

Izlazi koncem svakog mjeseca. — Godišnja cijena 5 K. — Rukopisi se ne vraćaju.

Labudova pjesan.

Na br'jegu metu sn'jezi
I širom tutnje gromi,
U kolibi pod sn'jegom
Od bure krov se lomi.

Unutra dršće starac
I koči se od leda . . .
Na sv'jetu nema ništa
I sve ga pr'jeko gleda . . .

Na ognjištu mu pustom
Posljednje praska granje,
A kruta zima ne zna
Za sućut, smilovanje . . .

Al život taj je mio,
Umirat mu se ne će . . .
Svoj mili stolac ruši
I u vatru ga meće . . .

Ah na njemu već davno
Kô car na stôcu sjedi . . .
I s njega su mu svašta
Pripov'jedali djedi

Kô puku božji žreci
Sa svetoga oltara . . .
— Al život taj je mio
I sad mu treba žara . . .

Na krovu zjaju pučî
Kô smrti oči crne —
A vatra na ognjištu
Već opet tinja . . . trne . . .

Zub zime gloće meso
I kosti siromaku —
A drva više nema
Do svoju dragu štaku . . .

»Hajd plani, štako moja,
Ti žezlo moje milo,
Što nošaše me sv'jetom
Kô orla desno krilo . . .

Mojsijeva kô šipka,
Što vrelo izbi s gore,
I gavana i bokca
Otvaraše mi dvore . . .

Hajd plani . . !« — Kratak prasak
I opet vatra tinja,
A krov se skoro ruši
Pod bremenom od inja . , .

Al život taj je mio,
Umirat mu se ne će . . .
— — — U ruci s'jedog starca
Čuj! nešto zazvekeće . . .

D 10/198h C-h6-B
NAUČNA BIBLIOTEKA PULA

Uhvatio je lučac
I svoje gusle stare,
Nek prije no izgore
Još jednom zabugare . . .

Zacvilile su žice
Ah tako tužno . . . milo . . .
I dugo ih je, dugo
Pod br'jegom čuti bilo . , .
— — — — — — — — —

Utihnula je bura
I došli tamo ljudi —
A starac kô da sniva
I kô da pjesmu gudi . . .

Al ne miče se lučac . . .
— — To, brate, nije, ne san —
Umorila ga zima,
Dok pjevao je pjesan . . .!

Crvenko Bijeloplavić.

* * *

Prirodni opis Istre.

Prof. NIKOLA ŽIC.

VII. Kvarnersko otočje.

Učka dijeli Istru na dvoje. Istočni dio je bez dvojbe zanimljiviji. U prošlim brojevima opisana je već cijela kopnena Istra, a sada je na redu kvarnersko otočje, bez sumnje najsamostalniji od (onih u II. br. Nar. Pr. spomenutih) pet dijelova Istre. Radi njegove inzularnosti možemo ga opisati tek sada, pošto nam je već poznata kopnena Istra morfologijski, hidrografijski i oceanografijski.

Na otocima, koji su odijeljeni komadi susjednoga kopna, ponavljaju se oblici tla i krajolični značaj raznih dijelova Istre. Cres je nastavak te slika i prilika Učke, Lošinj nastavak Crne punte i posve nalik na Labinštinu, a Krk odgovara negdje valovitoj srednjoj Istri i njezinoj zapadnoj obali a negdje veprinačkom i kastavskom šumovitom kraju. Manji otoci i školji u Kvarneru u svemu su slični većima. Pravilno su poredani u zonama. Prvi ovakav niz nalazi se na istoku blizu uz obalu Lošinja: školji Osiri mali i veliki te Orjule male i velike, koje su tako gusto obraštene grmljem, da su jedva prohodne. Drugi niz, nastavak Punte Križa na otoku Cresu, čine Oruda i Palacol. Treći niz tvore Čutin i Trstenik (sa svjetionikom) kao nastavak punte i drage Meli, a četvrti niz (već u Dalmaciji) sa po dva školja Laganj i Dolfin proteže se posve paralelno sa otokom Pagom (kao tamo istočnije Dolin i Rab), a dalje se na jugu taj niz nastavlja u većim otočićima Skrda i Maoni. Još ima tih otočića i u Kvarneru i u Kvarnerolu. Mortar i Koludarc su nerazdruživi od otoka Lošinja, oni zatvaraju lošinjsku luku, daju joj oblik jezera. Zapadnije leži školj Zabodaški, još dalje plodni Susak, a novi niz i prirodnu svezu čine Unije sa Srakanama malim i velikim. Dok uz otok Cres možemo spomenuti samo još jedan otočić (Zečje na zapadu), nijesmo još sve one uz Lošinj na-

brojili. Uz spomenute na istoku i zapadu valja dodati nekoje na jugu: Kozjak, Sv. Petar, Ilovik, pa dalje kao nastavak u Dalmaciji Premuda, Olib i među njima Silba itd. itd. Uz otok Krk također ih ima nekoliko; na svakom vrhu krčkoga trokuta po jedan: Sv. Marko prema Kraljevici, Prvić prema Rabu i prema Cresu Plavnik, koji se preko dvojnoga školja Kormata nastavlja na Rabu, kaošto i mali školjić Galun kod Stare Baške pokazuje svezu prema otočićima Sv. Grgur i Goli u Dalmaciji. Ovim nije sve spomenuto, ali više nije ni nužno. Glavno je, da se odavde vidi, kako je od njih svaki za se nesamostalan, a da je među njima sveza, koja ih čini jedinicom — kvarnerskom, kako su svi više manje položeni u smjeru dinarskoga bražđenja, u smjeru nama već dobro poznatom: SZ-JI. Sa svake više točke vidimo, gdje iz modroga mora izniru veći ili manji komadi[1] kopna, dijelom zeleni dijelom bijeli i kameniti; obala im je više ili manje razvedena, obično strma, visina dosta znatna. Na većima su u zakloništima, uz pristaništa ugodna selišta, na višima, uz obalu i u guštarama stoje bijele kapele ili male kuće od sivoga kamena. Noću svuda gore svjetionici u tihoj samoći nad turobnom morskom razinom, neki sa stalnim svijetlom bijelim ili crvenim a neki sa migavim, koje od vremena do vremena rasvijetli noćnu tamu. »Osu se more zvijezdama . . .«

Cres je Istri najbliži i prati donekle njezinu istočnu obalu. Dug je 66 *km* od punte Jablanac do Punta Križa, najširi 13 *km* a najuži 2 *km* po prilici. Proteže se smjerom od S k J. Obale su strme i pećinaste, uopće teško pristupačne, mlaćene burom u Kvarneru na zapadu i jugom u Kvarnerolu na istoku. Viši i uži je taj otok na sjeveru (Sis — 630 *m* visok — prema Sisolu — 833 *m*) a k jugu sve niži i širi. Prispodabljaju ga sfingi. Na rijetkim mjestima možemo se na nj dići: kod Porozine ili na protivnoj strani kod Beloga ili još južnije kod Merga, gdje se sa 300 *m* visine strmo spušta šumoviti pristranak k moru. Tu je prvo čudo ovoga otoka. Tu bijaše naime nekada ogromna kraska špilja, kojoj se je u nepoznato doba u more srušio jedan zid, što sada leži kao ogromna ruševina na podnožju pristranka tvoreći nasip među morem i unutrašnjošću razrovane propasti, koja je nalik na kakav ogromni amfiteatar sa preko par stotina *m* visokom bočinom. To je »merska jama«. Na protivnoj strani otoka leži »glavni« grad Cres u lijepoj i sigurnoj uvali. Sam grad se u ničemu ne razlikuje od ostalih istarskih primorskih gradića, kojima su nekada vladali Mleci. Ali dok su se svi gradići potalijančili, u Cresu govori i danas većina hrvatski. Svu njegovu okolinu zazelenila je maslina i vinova loza. Blagostanja na otoku nema, ali ovdje je sve što je. Ako i nije ovdje raj, oaza svakako jest, jer je otok inače, a naročito na jugu

[1]) Teško je odrediti razliku: otok, otočić, školj, školjić. Recimo ovamo: otok je nastavan, a školj nije. Otočić odnosno školjić je deminutiv. Uz tri glavna otoka treba dakle k njima pribrojiti Susak, Unije i Ilovik, jer su na njima stalno obitavana sela.

u duljini od 20 *km* — sve do Osora — prava Arabia petrea — kamenjem i bijedom bogata pustoš. To je drugo čudo. Malo je ljudi, koji su prošli tim dijelom otoka radi zabave; ako smijem pretjerati, mogu ustvrditi, da bi se te putnike moglo na prstima prebrojiti. Ali tko je tamo bio, vidio je kraj, koji mnogo sjeća na biblijske krajolike, vidio je sliku divlje, opore prirode Orijenta. U tom posve suhom i bezvodnom kraju novo čudo — Vransko jezero, koje je još u 18. stoljeću zanimalo učenjake i putnike. Opet kao da smo u Siriji na žarkoj visoravni uz koje biblijsko jezero. Ovo jezero leži u ovalnoj kraskoj uvali među golim, kamenitim i strmim pristrancima od preko 200 *m* visine u istom smjeru, u kojem brazdi i otočje. Voda mu je slatka, baš pitka, pa kad si u lađici žedan, dosta je da rukom zagrabiš. Jezero je dugo preko 5 *km* a najšire 1.5 *km*, lijepe modre boje. Odtoka, bar vidljiva, nema nigdje. a ni pritoka, osim što mu voda pritječe za kiše po mnogobrojnim brazdama sa svih strana. Ne zna se pravo, koliko mu je metara razina nad morskom razinom; bit će 16 *m*, možda samo 14, 13 *m*; do nedavna se mislilo, da nije baš velika ni dubina: 37 *m*, 40 *m*, ali je sada nađena i dubina od 80 *m* te je prema tomu jezero mnogo dublje nego more u Kvarneru. Budući da je i na dnu jezera voda posve slatka[1]), a u njoj živu (i na dnu) slatkovodne životinje u lijepom broju, jasno je, da pod zemljom nije u svezi sa susjednim morem. Svakako je veoma čudno, da se na ovako malenom i bezvodnom otoku nalazi jezero i to tako veliko, duboko i vodom obilno, a bez vidljivoga pritoka i odtoka. To je dalo povoda mnogima, da razmišljaju, odakle voda jezeru. Budući da je temperatura vode niska, zaključilo se pravom, da slatka voda dolazi u jezero podzemnim i podmorskim putem s Velebita. Drugi su pako dokazali, da se baš po rezultatima mjerenja temperature ne smije tako zaključiti te su nastojali sebe i druge uvjeriti, da i samo mnoštvo vode kišnice, što kroz godinu na pristranke jezera pade, može podržavati razinu vode u istoj visini. I životinje u jezeru su sve slatkovodne. Esox lucius (štuka, vulgo luc, Hecht), Leuciscus erytrophthalmus (plotica crvenoperka, Rotauge), Tinca vulgaris (linj(ak), Schleie) i Astacus saxatilis (rak, Steinkrebs).

Više je razloga, da se držimo prvoga mnijenja. Razina vode u jezeru raste obično u proljeću i pada u jeseni, a ljeti, dakle u vrijeme velikih suša i žega (ishlapljivanje!) ostaje dosta konstantna, pače kadgod raste, pa makar da i nije na otoku kišilo. To je posve u skladu sa prilikama na Velebitu, sa gorskom hidrografijom. Na otoku kiši više u jesen, a baš onda je razina jezera najniža. I geologija govori za svezu sa Velebitom, ali bi nas to razglabanje predaleko zavelo, pak je dosta ovo: Velebit je u svezi sa Vranskim jezerom podmorskim nepromočnim slojevima, koji bi slatku vodu mogli dovoditi.

[1]) Ima doduše nešto malo soli, što se je našlo analizom, ali to je sô, što se uslijed žestoke bure diže iz mora u sitnim kapljicama morske vode i nalazi posvuda po otoku Cresu i ostalima.

Vranska uvala je nekada bila prekrita ogromnim svodom, što ga je voda polako podgrizla i konačno srušila i tako od te zatvorene šupljine, ispunjene vodom, ostade eto današnja kopanja, jezero. Dokaz za ovo nije teško opaziti na jugu jezera u t. zv. Hribu, koji sa svojim slojevima brazdi kao prelomljeno sljeme, koje je prije pokrivalo jezero. Dosta o tom. Od jezera vodi cesta po grbini otoka dalje na jug, koju kao na porugu zovu »strada regia«. Na ovom mjestu valja pače spomenuti, da se ceste na otocima nikako ne mogu prispodobiti istarskima, nego možda jedino onoj, koja iz Buzeta vodi preko Ćićarije u Podgrad. Jedino na Lošinju je lijepa cesta duž cijeloga otoka — ali iz franceskoga doba.

Kras — bar na Cresu — i nije uopće krajolik, Kras je samo ruševina krajolika, kameno more bez života i blagostanja. Tragovi (senjske) bure svuda su jasni: Kržljava vegetacija i rijetko naseljenje kao u Ćićariji. Po 3—4 *m* visokim stablima veoma je lako shvatiti, kako i kojim smjerom duva bura, jer je deblo svakoga stabla nagnuto pod istim kutom, po prilici 50—60° od SI—JZ, dakle u smjeru bure; pače i grane i grančice šire se istim smjerom, dakle prama JZ tvoreći kao neki kišobran za zaštitu ovcama i pastirima pred sunčanom žegom, vjetrom i snijegom, dok se na onoj strani stabla, koja je okrenuta prema buri, ne može razviti granje. U ovakom će kraju putnik teško naći poezije. Naselja su nešto niže, bliže moru, gdje ima nešto šuma i ratarske zemlje crvenice. Cijele ure na putu ne vidiš sela, ne vidiš čovjeka. Ovdje i ondje vidiš ovcu, a zagonetka je, čime se hrani. Eto Osor, blijedi starac kvarnerski na umoru, komu su život razrovale godine i malarija. Važan položaj, gdje se dotiču dva otoka i dva mora, dobro su opazili Rimljanî i ovdje sagradili grad, u kojemu je bilo i 20.000 stanovnika, a danas izgleda posve antikvarno i ima samo par stotina stanovnika, danas je to čudo od grada. Ovdje se Lošinj Cresu tako približio, da su oba otoka mostom spojena, a budući da se most okreće, mogu ovuda proći manji parobrodi i jedrenjače prikrativši sebi put okolo jednoga ili drugoga tjesnoga i dugoga otoka. Tako su eto tu dva posve oprečna puta, vodeni i kopneni. Da li je ta »cavanella«, bez koje ne bi Lošinj bio otok nego samo poluotok creski, od prirode ili umjetno izvedena, teško je reći, ali je sigurno, da je čovjek dotjerao ono, što je priroda pružila. Struja je u ovom tjesnacu radi plime i osjeke jaka. Ovdje ne svršava otok Cres, još ga ima prema JI proti Dalmaciji jedna trećina, gdje je niži i plosniji, šumovitiji i zeleniji.

U ovom dijelu, u duboko urezanom sidrištu Sv. Andrije ili Bokinić, nalazi se jaki izvor dobre pitke vode, čime inače cijeli otok oskudijeva kao i Lošinj.

Ajdemo na Lošinj, koji je umanjena slika i prilika Cresa. Cijelim otokom (dug 31 *km*, na nekim mjestima širok ne više od 100 *m*) ide lanac gor-

skih ispona smjerom od SZ—JI. Viši su isponi kao i na Cresu u sjevernom dijelu, naročito Osoršćica (Televrina, 588 *m*), gdje je otok i najširi a i plodniji, a onda se prema gradu Lošinju polagano spušta, tako da se u srednjem dijelu otoka oko Ćunskoga prema zapadu prostire jedino lošinjska ravan Like, lijepo izorana i obrađena. Od maloga Lošinja dalje prema Iloviku opet je kraj viši i nalik na onaj oko Osoršćice. Obala je veoma razvedena prema površini i veličini otoka, a i visinska razvedenost je znatna. Istočna mu je obala buri otvorena, najprije prema Cresu a onda prema najsjevernijim otocima dalmatinskim i Velebitu u pozadini. S ove strane leži stariji i sada manji grad Lošinj Veliki sa krasnim pogledom i obilatim zelenilom, ali slabo zaštićen od bure. Zapadna obala gleda u otvoreno široko more jadransko, iz kojega se izdiže samo malo malih otoka, najdalje Susak, gdje je — kažu — pred jednim stoljećem živjelo samo nekoliko obitelji robinzonskim životom — u špiljama izrovanim u pijesku, ali radi velike plodnosti toga pijeska znatno se pomnožalo do danas pučanstvo na njemu. Ovo nije kraski otok (kao ni Srakane male), na njegovoj površini pače nema kamenja: na vapnenačkoj bazi nagomilao (ne naslagao) se pijesak, od kojega isključivo otok sastoji. Taj je pijesak iz Alpa ovamo nanijela rijeka — Pad (s pritokom Sočom) prije provale mora u sjevernu kotlinu Jadrana. To je naš Helgo'and, mletački Lido za kupanje. Sve rašće na otoku je izvanredne veličine (osobito vinova loza, rajčica, uopće voće) — pa i sam čovjek, a žene, koje muževi kao pomorci često ostavljaju same kod kuće, doista nas sjećaju Amazonki iz starih priča. Ako je Bodul uopće za kontinentalca čudo, što je tek Suščanin!? Odavde lijepo vidimo sa vrhunca Garbe (98 *m*) Unije i Osoršćicu, koja je za Kvarner bez dvojbe ono, što je Učka za Istru.

Sa Osoršćice vidimo do kranjskoga Snježnika, Velebita, Zadra i preko Jadrana do Jakina, a potanko možemo promatrati cijeli Lošinj, njegovu sredomorsku bujnu vegetaciju (maslina, marta-myrtus, naranča itd.) sa rijetkim tropičkim biljkama (datula, agave, indijska smokva[1]), krasnu »Augustovu« luku — nalik na jezero, kao Vransko na Cresu — sa najvećim i ugodnijim gradom cijeloga Kvarnera, Malim Lošinjem, u njezinom južnom kutu. Rašće pokazuje ovdje blago podneblje. I doista ima (Mali) Lošinj blažu i ugodniju klimu od svakoga drugoga mjesta (kraja) u Istri. Bilje bi i bolje uspijevalo, da ima vode, ali jedino što otoku fali, jest živa voda. Ima nešto izvora pod Osoršćicom u Nerezinama i pod sv. Ivanom[1]) u Velikom Lošinju, ali malo. Od te nevolje jednako trpi i otok Krk. Zato ćemo se kod opisa Krka obazrijeti samo na te hidrografijske neprilike.

Kraski karakter otoka uzrokuje njegovim žiteljima dvije nevolje: veliko

[1]) Na specijalnoj karti vojničko-geografijskoga zavoda u mjerilu 1 : 76.000 ima u topografijskoj nomenklaturi Istre na račun našega jezika veoma mnogo i krupnih pogrešaka. Na kartu Lošinja tuže se u tom pogledu svi. Tako je na pr. brdo Sv. Ivan označeno posve krivim imenom Monte Calvario.

pomanjkanje vode i vegetacije. Ipak ima Krk više izvora nego kameniti Cres ili maleni Lošinj. Izvore valja na otoku Krku tražiti ili neposredno na obali što je posve obično u kraskim zemljama, ili u lapornim slojevima eocenskim. Tako izbija iz lapornih slojeva istočno pod Omišljem cijeli niz izvora, od kojih su osobito tri vodom obilata, ali ljeti dva potpuno presahnu, a samo treći daje vode trajno, no i ovaj za najveće žege, samo kaplje, tako da cijele ure prođu, dok se posuda vodom napuni. Velika je nevolja također u tom, što izvor leži oko 70 *m* niže od Omišlja, tako da se radi donašanja vode gubi veoma mnogo vremena i sila. Ali ne bi bilo osobito teško ova tri izvora spojiti i onda u cijevi vodu odvesti na visinu od 104 *m*, gdje bi valjalo sagraditi reservoir sa nekoliko tisuća m^3 obujma, u koji bi se voda nekom osobitom silom iz doline ovamo dotjerala. Omišalj je 82 *m* nad morem, a slaz od 22 *m* bio bi dostatan, da se voda iz reservoira dovede u mjesto, da uza sav vodovod Omišljani u suhom kolovozu ne ostanu žedni, morali bi reservoir sagraditi dosta velik i pod zemljom, da bude voda svježija. Inače je na Omišaljskom vode malo, jedini znatniji i trajan izvor nalazi se kod Kapelice a zovu ga Pod Kamenem.

U Malinskoj probijaju uz samu obalu veoma jaki izvori, od kojih bi se mogla dobivati veoma dobra pitka voda, kad bi se uz nevelik trošak uredio vodovod. Jedino mjesto na otoku, koje se je pomoću vodovoda osiguralo vodom, jest Dobrinj, kamo su u cijevi doveli vodu iz jakog i trajnoga izvora, što se nalazi kod Kapele Uravić 200 *m* nad morem i 700 *m* daleko od grada. U svakom pogledu će dakle Omišljanima posao oko vodovoda biti teži i skuplji nego Dobrinjcima. I Vrbnik je bez vode. Doduše dolje pod Vrbnikom u luci nalaze se dva veoma dobra izvora, na koje more svojom slanošću ipak malo utječe. Po svoj prilici su u svezi sa vodom onih potoka, što teku po Jazu u Vrbanskom polju. Ali ovi su izvori skoro na razini morskoj, a Vrbnik leži 49 *m* više, pa bi ovaj vodovod bio preskup. Zato su se Vrbničani odlučili da grade drugi, mnogo dulji a ipak jeftiniji, koji bi im vodu doveo iz dvaju izvora gornjega Jaza, od kojih je voda u jednomu konstantno hladna (10° C), tako da je opravdano mišljenje, da mu voda dolazi iz velike daljine, možda pače sa samoga kopna, s Velebita. Inače cijeli srednji dio otoka Krka nema žive vode.

Ljeti posve presahnu svi potoci, a u doba kišno, t. j. u jeseni i zimi, nose često mnogo vode, donji Jaz kod Vrbnika pače tako mnogo, da se pretvori u jezero, dok sva voda ne otječe ponorom u podzemlje, ali kasnije još dugo okužuje zrak kao močvara. To se događa i sa Njivičkim jezerom, s Poljem istočno od njega, Ponikvom i Kimpom kod Vrha, koje sve uvale dobivaju svoju vodu iz bližnje okoline i dugo vremena ostaju močvarne. U oba jezera ostaje cijelu godinu bar malen dio vodom ispunjen, dok u ostalim uva-

lama vode posve ponestane. Svuda su jedina pomoć pučanstvu cisterne sa vodom kišnicom. Žive vode ima samo gdjegod malo na obali, a to i jest glavni razlog, zašto su sva glavnija naselja otoka uz more. Glavotok ima mali izvor, ali nije trajan. Veliki su predjeli otoka posve bez vode-tekućice i izvor-vode. Zato je žiteljstvo rijetko naseljeno. U Krku ima u luci izvor, ali budući da mu za plime voda postaje brakična, nije uvijek jednako zdrav. Drugi veoma jaki izvor u Krku izlijeva se — regbi — pod jugo-zapadnim uglom biskupijske palače u more; ovaj bi eventualno mogao poslužiti za gradski vodovod. Punat ima također premalo žive vode. Na istočnoj strani luke ima nekoliko izvora uz obalu pod morem, a najznatniji je onaj izvor nedaleko obale, kojim se žitelji Punta služe cijelu godinu za piće, premda mu je voda dosta slana. Samo je draga, koju protječe Potok, svuda vodom u velikoj mjeri obilna sve od Drage Bašćanske do Nove Baške na moru. Ovdje izviru s desnog i lijevoga pristranka dosta jake vodene žile, koje se onda u malim kaskadama žure prema glavnomu Potoku. Ovaj je jedini na otoku dosta jak, da može tjerati i mlinove. To je velika osobitost inače bezvodnoga otoka. Upravo nezaboravan ostaje pogled na »bašćansku dragu«, svježu, bujnu i zelenu dolinu među golim i strmim pristrancima, što je zatvaraju. Svuda samo šum žive vode, boja i sjaj. Ali izvan ovoga kraja, prevlađuje cijelim otokom kraski oblik. Treba li, da opišem napose i Kras ovoga otoka? Sigurno je suvišno da o tom govorim onomu, koji već iz dosadašnjih opisa pozna krasko obličje drugih krajeva Istre.

(Nastavit će se).

Povijest školstva u austrijskom Primorju.

ANTUN vitez KLODIĆ-SABLADOSKI.

Norme glede nastavnog jezika.

Osobitom pažnjom dalo se i na uređenje nastavnog jezika u pučkim školama.

Pred god. 1848. bijaše u školama Primorja nastavni jezik ponajviše njemački. Stoprv ministarskom naredbom od 2. rujna 1848. br. 5692 odredilo se načelno, da ima u pučkim školama kao nastavni jezik biti materinski jezik učenikâ.

Carskim patentom od 4. ožujka 1849. R.-G.-B. br. 151 odredilo se (§ 4.) glede nastave pučkog školstva, da se skrbiti treba i za manjine u onim krajevima, gdje prebiva pučanstvo različitih jezičnih plemena, da dobiju sredstava za njegovanje svoga jezika u javnim zavodima i da se naobrazuju u tom jeziku.

Uslijed ministarske naredbe od 17. srpnja 1850. br. 5781 imao se uz materinski jezik, u kojem na svaki način treba poučavati, naučiti i drugi zemaljski jezik tamo, gdje to mjesne i pokrajinske okolnosti iziskuju i gdje nema na putu neuklonjivih zapreka.

Ovu misao potkrijepiše i ministarske naredbe od 25. listopada 1851. i 19. prosinca 1853. br. 11.256 upozoriv na poteškoće, što se prije trećeg razreda s poukom u drugom jeziku ne može početi, pa odrediše, da treba početi u zrelijoj dobi učenikâ shodnim načinom, t. j. nadovezati se ima tu pouku na onu u materinskom jeziku.

Vjeronauka se ne smije pod nijednom izlikom poučavati u drugom jeziku, nego u materinskom, jerbo je svrha njegova uzvišena; njime se ne djeluje samo na razum nego se oplemenjuje i srce i uzdiže ćud, koja ima u čovjeku djelovati za cijeloga života (Ministarske naredbe od 21. travnja 1850., 9. prosinca 1854. br. 14212. i 30. studenoga 1855. br. 17.444.)

Ovih načela držalo se i c. kr. primorsko Namjesništvo kao pokrajinska školska oblast, kad je uređivalo istarsko pučko školstvo; ipak je u šezdesetim godinama popustilo nekojim općinama, koje su u talijanskim rukama bile, u toliko, što je n. pr. dne 9. studenoga 1866. br. 14101. IV. odredilo glede nastavnog jezika na pučkoj školi u Voloskom, da se prva pouka ima podavati u materinskom jeziku djece t. j. u hrvatskom jeziku, a s drugim u zemlji potrebnim jezikom (talijanskim) počet će se malo po malo u drugom razredu poučavati, kada si djeca jur prisvoje prve pojmove, koje se nastavom razvijaju i priopćuju.

Učevne knjige i čitanke.

Pošto se ne može ni pomisliti dobre nastave bez dobrih učevnih knjiga i čitankî, budu po uputi c. kr. ministarstva nastave sastavljene na temelju dotadašnjeg iskustva na polju uzgojo- i obukoslovlja nove školske knjige, kojima bi se elementarna nastava postepeno podavala i u jedinstvenoj cjelini napredovala. Te knjige izda c. kr. naklada škol. knjiga u Beču; istodobno budu u talijanskom, slovenskom i hrvatskom jeziku prerađene i ista ih naklada dade u trgovinu. Takva naklada bi u Trstu god. 1846. uređena i postajaše do god. 1856. U svojem katalogu objavi 18 tal., 14 slavjanskih i 13 njemačkih knjiga.

Odgoj učitelja.

Istodobno s ovim naredbama nastojalo se i o razvoju i naobrazbi učiteljstva.

Prije god. 1848. opstojahu — kako bi spomenuto — najprije tro-, a zatim 6 mjesečni tečajevi za obrazovanje učiteljâ. Tek ministarskom naredbom od 18. rujna 1848. br. 6111 raširen bi tečaj na jednu godinu; onaj koji je htio da stupi u taj tečaj, morao je imati navršenih 16 godina života i nižu

gimnaziju ili pako oba tečaja tada opstojećega četvrtoga razreda normalne škole; uvedeni budu nastavni predmeti, u kojima se poučava u današnjim učiteljskim školama. Pošto jednogodišnji tečaj nedostajaše za toliko nastavno gradivo, proširen bi na dvogodišnji ministarskom naredbom od 13. srpnja 1849. br. 4829. Drugo godište tih »preparandija« bijaše pretežno za praktičnu izobrazbu pitomaca.

Takovo uređenje tih tečajeva za učitelje, (o kojima će biti glede broja i opstanka na shodnom mjestu riječ) trajaše sve do 14. svibnja 1869., kadno bi proglašen državni školski zakon za pučke škole, s kojim počinje druga razvojna perioda školstva.

Uslijed spomenutih naredbî poskoči u razdoblju od god. 1848. do 1860. broj škola u Primorju za 31·81%, broj učenika za 32.21%, a da se je podigao interes za pučku izobrazbu, dokazuje nam to, što su se trivijalne škole podizale na glavne škole, što se pomnožiše škole, što se popravi nastava i što izađoše djela na polju pedagogike i metodike.

Od 20. listopada 1860. dalje stupi na mjesto ministarstva nastave odio državnog ministarstva za bogoštovje i nastavu. Na čelu državnog ministarstva bijaše do 13. prosinca 1860. grof Goluchowski, do 27. srpnja 1865. vitez Schmerling, do 7. veljače 1867. grof Belcredi.

Previšnjim ručnim pismom od 2. ožujka 1867., upravljenim na tadanjega ministra predsjednika baruna Beusta, aktivirano bude opet ministarstvo za bogoštovje i nastavu.

Broj škola kao i polazak dizao se u ovim godinama doduše lagano ali postojano, tako da god. 1862. pohađaše svagdašnju i nedjeljnu školu približno 35.000 od 90.000 za školu obvezatne djece Primorja.

Spomenutih godina bijahu najme u Primorju 2 normalne škole, 19 glavnih škola za dječake a 11 za djevojčice, 161 elementarna škola za dječake a 47 za djevojčice, 65 mješovitih škola i 73 pomoćne škole, ukupno 328 škola, koje pohađaše 27.851 učenik (učenîca) u djelavni dan i 6599 nedjeljom.

Nadalje bilo je 29 obrtnih škola sa 522 učenika, 51 zabavište sa 1093 djece i 6 azila sa 463 djece.

Pošto iznašaše pučanstvo Primorja okolo 595.000 duša, otpadaše na 1000 stanovnika približno 59 učenika(ca), što je dakako slabi razmjer.

Ako se i ne može slijediti razvoj školstva u Primorju od navedene godine po službenim izvorima, ipak se razviđa iz godišnjega izvješća c. kr. ministarstva za bogoštovje i nastavu ex 1870. pro 1868., da je školstvo bar nešto napredovalo.

Spomenute godine opstojaše u Primorju 390 župa.

Stanje škola bijaše slijedeće:

Glavne škole za dječake sa realnim školama 3
» » » » bez realnih školâ 12
» » » djevojčice 8
» » » dječake i djevojčice 1
Župne škole za dječake 11
» » » djevojčice 11
» » » dječake i djevojčice 1
Trivijalne škole za dječake 67
» » » djevojčice 49
» » » dječake i djevojčice 96
Pomoćne škole 128

Ukupno . . . 387

Poučavalo se:
cijelu godinu cijeli dan na . . . . . 244 škole
» » po pô dana na . . . . . 141 školi
pô godine po cijeli dan na . . . . . 1 školi
» » po pô dana na . . . . . 1 školi
Obrtnih škola za djevojčice bijaše spojeno sa . 68 školâ
» » » naučnike » » » . 2 škole
Nedeljnih opetovnica bijaše 228
Škola za voćarstvo » 37
» » pčelarstvo » 3
» » svilogojstvo » 1

Učiteljsko osoblje.

Direktorâ bijaše:
Iz svetovnog svećenstva 12
Iz redovničkog svećenstva 3
Od svetovnjaka 11
Nadučiteljâ bijaše:
Iz svetovnog svećenstva 8
Iz redovničkog svećenstva 2
Od svetovnjaka 11
Vjeroučiteljâ bijaše:
Iz svetovnog svećenstva 160
Iz redovničkog svećenstva 3
Učiteljâ bijaše: *a*) na glavnim školama:
Iz svetovnog svećenstva . . . . . —
Iz redovničkog » 2
Svetovnjaka 78

b) na trivijalnim školama:

od svetovnog svećenstva 155
od redovničkog » . . . . . —
svetovnjaka 108

Kao podučitelji djelovahu: *a*) na glavnim školama:

svetovni svećenici . . . . . —
redovnički » 1
svetovnjaci 38

b) na trivijalnim školama:

svetovni svećenici 1
redovnički » . . . . . —
svetovnjaci 29

po tom u svemu muškog učiteljskog osoblja . . 614

Učiteljica bijaše:

Duvna 34
svjetovnih 82

Podučiteljica bijaše:

Duvna 14
svjetovnih 39
obrtnih učiteljica 12

ukupno . . . 181

Svakdašnju školu bijaše dužno polaziti:

dječaka 34.333
djevojčica 31.437

ukupno . . 65.770

Od ovih je polazilo:

a) nižu realnu školu dječaka 227
b) glavne škole djevojčica 5.133, dječaka . . . 7.274
c) trivijalne škole » 9.133, » . . . 12.414

ukupno djevojčica 14.266, dječaka . . . 19.915

Ukupna svota djevojčica i dječaka bijaše 34.181.

Opetovnice bijaše dužno polaziti god. 1868. u Trstu, Gorici i Gradiški i Istri:

a) dječaka 14.758
b) djevojčica 13.694

ukupno . . 28.452

Od tih pohađaše opetovnicu:

a) dječaka 4.881
b) djevojčica 3.489

ukupno . . 8.370

Muških i ženskih učiteljskih školâ bijaše u Primorju 7; pohađalo ih 46 muških i 50 ženskih pitomaca, ukupno 96.

Vlastitih školskih zgrada bijaše 237, u najam uzetih 121, ukupno 358 zgrada, od kojih bijaše 288 označenih kao u dobrom stanju, 70 kao u manjkavom stanju.

Po nastavnom jeziku bijaše u Primorju:

a)	njemačkih pučkih škola	3
b)	slovenskih » »	169
c)	talijanskih » »	114
d)	mješovitih njem.-slovenskih	9
	» njem.-talijanskih	24
	» sloven.-talijanskih	68

Hrvatske škole nijesu posebice navedene.

Gornji broj učiteljskih kandidata bijaše razmjerno malen i ne odgovaraše nikako potrebi. Nije ni čudo, što se je tako malo mladih ljudi posvećivalo učiteljskom stališu, buduć bijahu učiteljska beriva veoma malena: varirahu između 150 i 300 forinti. Samo onim učiteljima, koji dobivahu darova u naravi, kao grožđa, kukuruza i dr. bijaše materijalno dobro, no takvih mjesta bijaše malo. Bilo bi zanimivo slijediti pojedine podatke o broju škola i koje vrsti bijahu, o polasku, o odnošaju broja polaznika i djece dužne polaziti školu u sva tri dijela Primorja za prve dobe i prispodabljati ih sa sadašnjim, pošto bi se iz toga uvidjelo, koliko se je pučka izobrazba u ovo zadnjih 50 godina raširila i u koliko se usavršila. Imamo žalibože takve podatke samo za Trst; navest ćemo ih kasnije, a za cijelo Primorje zadovoljit ćemo se morati sa općenitim podacima; samo o obrazovanju učitelja imamo točnijih vijesti, koje ćemo citirati na shodnom mjestu, radi čega ćemo iznijeti čitatelju točnije podatke o školskim odnošajima u tri djela Primorja jedva u dobi iza god. 1868.

Ako i jesmo gornjim podacima iskazali, da je u vrijeme od 1860. do 1868. izdanim naredbama mnogo napredovao razvoj školstva, ipak se je njegovome novom preobraženju utrlo puteve jedva u drugoj epohi, kad bijahu svibanjskim zakonima 1868. skoro sve odredbe »Političke školske uredbe« od 1805. ukinute i kad bijahu državnim školskim zakonom za pučke škole 14. svibnja 1869. postavljena nova pravila glede utemeljivanja i uzdržavanja pučkih škola, glede obrazovanja učitelja košto i glede polaska škole.

(Nastavit će se).

Iz statistike o pučkoj školi.

Broj građanskih škola od godine 1871. dalje u većini zemalja Austrije znatno napreduje, kod nas na jugu slabo (osobito u Istri), premda ih najviše trebamo, budući da imamo malo srednjih škola svake ruke.

	1871.	1880	1890.	1900.	1905.
Kranjska	—	1	1	1	1
Gorica i Gradiška	—	—	—	2	2
Trst s okolicom	—	—	4	5	8
Istra	—	2	—	1	1
Dalmacija	—	4	5	6	6
Austrija	46	301	442	822	1032

U onoj jedinoj građanskoj školi za djevojčice u Piranu u Istri nije dakako nastavni jezik hrvatski. Sama Češka ih ima 524 t. j. dva puta više nego Istra pučkih škola. Ali dok nemamo tih uzor-škola, ne fali nam škola »za nevolju« (Notschulen): pomoćnih škola, expositura i excurrendo, kojih u kulturnijim zemljama nema. U Istri ima prvih 37 (u Dalmaciji samo 11), drugih 1, a trećih također samo 1. Da je u Istri i Dalmaciji broj privatnih škola sve veći, pače da je sve veći i broj škola bez prava javnosti, dok je na sjeveru Austrije obratno, rečeno je već prije. Sve ovo zajedno nije dobar znak za razvoj našega školstva.

Što se tiče broja razreda[1]), zlo je u Austriji, a naročito u Istri i Dalmaciji, premda kreće konstantno na bolje.

	1900.									1905.								
sa razredom	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	ukup.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	ukup.
Istra	118	44	11	9	13	2	—	—	197	117	51	22	6	16	3	—	—	215
Dalmacija	303	66	29	11	1	—	—	—	410	248	109	37	16	—	—	—	—	410
to isto u % izraženo:																		
Istra	59·9	22·3	5·6	4·6	6·5	1·0	–	—	100·0	54·4	23·7	10·2	2·8	7·5	1·4	—	—	100·0
Dalmacija	73·9	16·1	7·1	2·7	0·2	—	—	—	100·0	60·5	26·6	9·0	3·9	—	—	—	—	100·0
Austrija	40·4	27·3	11·6	7·6	11·0	1·9	0·2	—	100·0	38·7	27·5	11·5	7·9	11·8	2·4	0·2	—	100·0

Dalmacija nema ni jedne jedine peterorazredne pučke škole; $^3/_5$ su jednorazrednice, $^1/_4$ dvorazrednice, a ostale sa tri ili četiri učiteljske osobe. Uz ovakve prilike će učitelji teško protjerati iz zemlje analfabetizam. U Istri je nešto bolje, ali ne za hrvatske škole, što se doduše iz ovoga pregleda ne može konstatovati, premda je istina. Trst imade (dakako relativno) baš toliko peterorazrednica, koliko je u Istri jednorazrednica. Koliko je Istra pod prosječnim % cijele Austrije!

Evo kakve su prilike u pojedinim školskim kotarima Istre god. 1905.;

U % javnih pučkih škola sa razreda	1	2	3	više od 3
Rovinj (grad)	—	—	—	100·0
Kopar	*40·0*	***37·8***	*4·4*	17·8
Lošinj[2])	53·7	31·7	4·9	9·7
Pazin	64·3	17·8	14·3	3·6
Poreč	55·5	13·9	***25·0***	5·6
Pula	55·2	*13·8*	6·9	***24·1***
Volosko	***67·7***	20·6	8·8	*2·9*
Istra	54·5	23·7	10·2	11·6

[1]) Samo u javnim pučkim školama; stoga se brojevi za Istru čine premaleni.

[2]) Godine 1905. otok Krk nije jošte bio posebni školski kotar. Kotar Lošinj obuhvata u ovom pregledu sve kvarnerske otoke.

Iz ovoga se jasno vidi, da je najgore u hrvatskim i slovenskim kotarima: Volosko i Pazin, a najbolje u (većinom) talijanskim: Kopar i Pula.

Prosječno je poučavao 1 učitelj u gradu Rovinju 69, u kotcru Kopar 99, Lošinj 51, Pazin 83, Poreč 70, Pula 71, a Volosko čak 126 učenika. U Istri 83. U istočnoj Istri dakle je mnogo gore nego u zapadnoj, koju vlasti još uvijek smatraju talijanskom.

Prosječno bijaše na 1 javnoj pučkoj školi u gradu Rovinju 8, u kotaru Kopar 2, Lošinj 2, Pazin 2, Poreč 2, Pula 3, Volosko 1, u Istri 2 učitelja. U Voloskom zlo i zlo.

Prosječno dolazi na 1 pučku školu u gradu Rovinju 379, u kotaru Kopar 199, Lošinj 93, Pazin 120, Poreč 121, Pula 217, Volosko 175 učenika-polaznika, a u cijeloj Istri 161.

Malo škola, malo razreda, malo učitelja, a mnogo djece, koja polazi školu, ali i mnogo onih, koje ne polaze.

Od 1000 dužnih polazilo je školu u Rovinju 843, u Kopru 804, Lošinju 562, Pazinu 542, Poreču 672, Puli 898, Voloskom 786 djece, u Istri 748. Dakle na otocima i u srednjoj Istri tek 50%, a u cijeloj Istri 75%.

Čudno da nema i više analfabeta uz takove prilike!

Od one djece, koja pučku školu ne polaze, neka polaze višu koju školu, ali takovih je malo, neka su za školu duševno ili tjelesno nesposobna, ali i tih je malo, ali je mnogo onakove djece, koja bi školu polazila, ali je ne polaze, jer škole nema. Takove djece ima u pojedinim kotarima od 1000:

u gradu Rovinju	104
kotar Kopar	162
» Lošinj	268
» Pazin	414
» Poreč	294
» Pula	50
» Volosko	168
Istra	211

U najhrvatskijem kotaru najveća sramota: u pazinskom skoro polovica djece nema škole; u porečkom ne daju Talijani škola, za to eto trećina djece (sve dakako hrvatske) nema prilike da štogod nauči; u lošinjskom bi moralo biti mnogo bolje nego jest.

K tim spomenutim nevoljama druži se još i ova: u Istri polazi većina djece školu samo pô dana.

Djeca polaze javnih općih pučkih škola:

	u svim razredima cijeli dan	u svim razredima pô dana	dijelom cijeli a dijelom pô dana	u svim razredima cijeli dan	u svim razredima po podne	dijelom cijeli a dijelom pô dana
	u apsolutnim brojevima			u %		
Istra	62	134	20	28·7	62·0	9·3
Dalmacija	307	95	14	73·8	22·8	3·4
Austrija	13·903	5.117	1.441	68·0	25·0	7·0

U Dalmaciji je u tom pogledu mnogo bolje nego u Istri.

Po spolu je u Istri 195 mješovitih, a 52 sa muškom ili ženskom djecom
u Dalmaciji 324 » » 119 » » » » »

ili u % izraženo:

u Istri	79·2	20·8
u Dalmaciji	77·4	22·6
u Austriji	84·7	15·3

NAUČNA BIBLIOTEKA
PULA

dakle ima u Istri i Dalmaciji još uvijek previše škola, u kojima nema koedukacije, u nijednoj zemlji više, osim u Donjoj Austriji. što je razumljivo radi Beča. U tom bi kod nas moralo biti obratno nego jest.

U Austriji ima 537 škola sa hrvatskim nastavnim jezikom ili 2·5% od svih pučkih škola; dalje ima 328 škola[1]) sa 2 ili više nastavnih jezika: 143 njemačko-slovenske, 1 njemačko-talijansko- hrvatska, 2 njemačko-talijansko-slovenske, 17 hrvatsko-talijanskih i 1 talijansko-lovenska.

Štedim prostor i ne ću da ovdje prikažem pregled o prirastu i padanju pučkih škola sa pojedinim nastavnim jezicima u Austriji, nego ću samo naglasiti ovaj za Slavene radosni fakat: *broj njemačkih, talijanskih i osobito (po jeziku) mješovitih pučkih škola konstantno i dosta rapidno pada, a broj svih slavenskih raste, najviše kod Malih Rusa a najmanje kod Slovenaca, ali ipak raste.* »Padanje« valja dakako uzeti relativno t. j. kod Slavena množi se broj škola više nego kod Nijemaca i Talijana, jer su ih Slaveni prije premalo imali, a i njihovo pučanstvo se brže množi i nacionalno osvješćuje. Jedino je % hrvatskih i slovenskih škola u posljednjem kvinkveniju prema % ostalih škola u Austriji ostao isti (2·5% odnosno 3·7%).

	1900.					1905.				
	hrv.	slov.	tal.	njem.	mješ.	hrv.	slov.	tal.	njem.	mješ.
Istra	83	29	74	5	26	107	31	87	4	18
Dalmacija	427	—	7	—	6	430	—	10	2	1
ili u % izraženo:										
Istra	38·2	13·4	34·1	2·3	12·0	43·3	12·6	35·2	1·6	7·3
Dalmacija	97·0	—	1·6	—	1·4	97·1	—	2·3	0·4	0·2

Iz ovoga je jasno, da *u Istri apsolutno i relativno raste broj talijanskih i osobito hrvatskih škola, dok broj slovenskih raste samo apsolutno (a relativno pada), dok je njemačkih (i po nastavnom jeziku) mješovitih škola i relativno i apsolutno sve manje.* Ovo je prva veoma povoljna činjenica o stanju istarske škole.

Ali što se tiče školskih zgrada, higijene u zgradi i zbirki učila u školi, nije još u Istri ni iz daleka sve u redu.

	školska zgrada				higijenski				zbirka učila		
	veoma dobra	dobra	slaba	loša	veoma dobra	dobra	slaba	loša	u redu	loše	
Istra	52	73	57	35	51	85	62	19	98	118	škola
Dalmacija	96	170	98	35	116	206	66	11	397	19	

Dakle je u Dalmacije u ovom pogledu mnogo bolje nego kod nas.

Nastavit će se.

Iz moje škole.

Kraljević Marko i soko.

Navještaj: Čitat ćemo pjesmu: Kraljević Marko i soko«.

I. 1. — Tko je od Vas čuo štogod pripovijedati o Kraljeviću Marku? Javljaju se nekoji učenici, koji slobodno pripovijedaju što im je poznato. Tu

[1]) NB. 301 takova škola ima njemački nastavni jezik u prvom redu — sigurno(?) iz pedagogičkih (!) razloga.

je govora o Markovoj snazi, konju, vili, oružju itd. Dakle Marko je ratovao s Turcima? A koje oružje je on upotrebljavao? — Jesu li znali tada za pušku i top? Nabroji Markovo oružje! (Pošto nekojim učenicima nije poznato svako oružje, to se nepoznato crta u obrisima i pokazuje na slikama). A jesu li stajali nablizu ili daleko vojske, kad su bile u boju? A da li i danas tako čine? — Kako se zove zemlja, u kojoj stanuju Turci? Na kojoj strani je to prema nama? Koji je glavni grad turskoga carstva? Bili ti prepoznao Turčina, da ga vidiš? Po čemu? A gdje si to vidio? (— U slučaju negativna odgovora, neka se to djeci protumači. —) Znadeš li ti, kako Turci zovu svoga najvećega sveca?

2. Jesi li ti vidio sokola? Kakav je? Kakav mu je kljun? Čime se hrani? Pripovijeda se učenicima o sokolu i lovu. —

II. Učenici nađu u svojim čitankama štivo 297. »Marko Kraljević i soko.« Učitelj pročita cijelo štivo, prema potrebi, jedan do dva puta. Kod trećeg čitanja postupa ovako:

Razbolje se Kraljeviću Marko
Pokraj puta druma junačkoga
Niže glave koplje udario,
A za koplje Šarca privezao

Gdje se Marko razbolio? Što je to drum? (Ne zna). Kad bi naša nova cesta bila još dva do tri puta šira nego li je sada, onda bismo je zvali »drum«. Zašto je u pjesmi rečeno »junački drum«? —

U što je Marko zabo koplje? Zašto? Da priveže konja. Je li bilo šumovito, gdje je Marko legao? Zašto si rekao »nije«? Jer onda ne bi bio Marko koplje zabo u zemlju, da za nj priveže konja, kad bi u blizini bilo stabala, nego bi ga bio privezao o koje stablo. Kako je Marku bilo, kad je legao kraj druma? —

Još govori Kraljeviću Marko:
Tko bi mene vode napojio,
Tko li bi mi hlada načinio,
Taj bi duši mjesto uhvatio«.

Što je Marko zaželio? Vode. I još? Hlada. Je li Ivan pravo kazao prije, da mjesto, gdje je Marko legao, nije bilo šumovito? Po čemu ti to znadeš? Jer Marko ne bi bio zabo koplje u zemlju da priveže Šarca, a ne bi bio ni zaželio da mu tko hlada učini, kad bi tu bilo stabala. Je li Marku bilo dobro ležati na tvrdoj zemlji i suncu? — Zašto je Marko rekao: »Taj bi duši mjesta uhvatio? A gdje treba da uhvatimo našoj duši mjesto? U raju. A kako, čime ćemo duši u raju mjesto uhvatiti? — Ako činimo dobra djela.

Tu podalje soko ptica siva:
U kljunu mu vode donosio,
Pa je Marka vode napojio;
Nad Markom je krila raskrilio,
Pa je Marku hladak učinio.

Je li soko bio uz Marka? Kako podalje? Da je bio malo dalje od Marka. — Što je soko učinio Marku? U čemu mu je vode donosio? — Zašto si rekao, da je soko vodu donosio, a ne donio? Soko imade malen kljun pa nije mogao najedamput napiti Marka, nego je morao mnogo puta ići po vodu, jer je Marko bio veoma žedan. A je li to lako? Bi li i ti to učinio? Kad je soko napojio Marka, je li počinuo? Ne, nego je nad Markovom glavom raširio krila, da mu učini hlad. Je li sokolu bilo lako držati raširena krila? Raskrili ruke! Bi li je ti tako mnogo vremena držao?

Još govori Kraljeviću Marko:
»O sokole siva ptico moja,
Kakvo sam ti dobro učinio,
Kad si mene vode napojio
I kad si mi hladak učinio?«

Je li Marko umolio sokola, da ga napoji vodom i da mu hladak učini? Nije, nego je soko sam došao, kad je čuo, što je Marko želio. — Je li poznao Marko sokola? Po čemu to znadeš? Jer ga Marko pita, da kakvo mu je on dobro učinio, da se on sada za njega toliko trudi. —

Soko ptica odgovara Marku:
»Ne budali, Kraljeviću Marko!
Kadno bjesmo na Kosovu bojnom,
Teški bojak mi s Turci trpjesmo;
Onda mene Turci uhvatiše,
Oba moja krila odsjekoše«.

Gdje je soko upoznao Marka? — Na Kosovu. Šta je to Kosovo? (— Kosovo je prostrano polje (ravnica) u Turskoj. O Kosovu govorit ćemo više drugiput). Zašto se kaže »bojno«? Što se tada zbilo (dogodilo) na Kosovu? Kakav bojak? Teški. Kad kažemo teški bojak? (teška bolest?) — Što se dogodilo sokolu u tom boju? —

Čita se pjesmu do konca.

Kamo je Marko metnuo sokola? Zašto se kaže »jela zelena«? Čim je Marko sokola nahranio? Napojio? Zašto ga je nahranio baš mesom junačkim? A kakvo je to meso? —

Opetuje se tumačenje.

III. 1. — Gdje je Marko pomogao sokolu? Kako mu je pomogao? Je li Marko morao i na drugo paziti, dok je sokola mećao na granu, hranio i pojio? — Morao je paziti, da ga ne bi neprijatelji ubili. — A zašto je Marko podigao, nahranio i napojio sokola? — Je li Marko bio zao čovjek? — Kako kažemo čovjeku, koji pomaže drugom čovjeku u nevolji? Čovjek dobra srca.

Sakupljanje:

a) Na Kosovu polju bio se žestok boj s Turcima. Kraljević Marko opazio je sokola, komu su Turci polomili oba krila. Marku je bilo žao sokola i on

ga je metnuo na jelu, nahranio ga mesom i napojio krvlju, jer je vidio, da si sam ne može pomoći, pa da bi ga, ako ostane na zemlji, mogli turski konji zgaziti. Kad je to Marko činio, on je morao paziti, da ga Turci ne ulove ili ne ubiju. Marko je bio čovjek dobra srca. —

2. Gdje je Marko bolestan ležao? Kraj druma. Kako mu je bilo? Zlo. Je li mu tko pomogao? Kako mu je soko pomogao? Je li to soko lako činio? — A zašto je to soko Marku činio? Jer mu je bilo žao Marka. Da li još radi čega? — Je li Marko vidio sokola? Nije. Je li ga Marko molio, da mu pomogne? Je li ga poznao? Nije. A je li soko poznao Marka? Da. Je li soko morao pomoći Marku? Zašto mu je onda pomogao? Jer mu je bilo žao Marka i jer se sjetio, da je Marko njemu u nevolji pomogao. Da nije Marko pomogao sokolu na Kosovu, možda bi bio soko tamo poginuo. — Kako kažemo čovjeku, koji se sjeća onoga čovjeka, koji mu je u nevolji pomogao? Da je zahvalan. Što je dakle soko iskazao Marku? Zahvalnost. — A moraš li i ti biti kome zahvalan? — A kako ćeš iskazati sada već zahvalnost tvojim roditeljima, učiteljima . . .? Ako ih budem slušao.

Da li Vam se mili onaj soko, što je Marku pomogao? No, recimo, da je soko vidio nemoćna Marka; da ga je Marko molio, da mu pomogne, ali on nije htio. Ne samo da mu ne bi bio pomogao, nego da bi doletio na Marka i stao ga kljuvati. Bili Vam se i tada soko milio? Odgovor učenika D. Z.: Ja bih toga sokola kamenjem utukao! E, ali bi li bio mogao to Marko učiniti? — Kako bi ti kazao takvom sokolu? Da je zločest, da je tvrda srca. Takav soko bio bi i nezahvalan, jer bi dobro zlim vraćao.

Jesmo li dužni drugome u nevolji pomoći? Zašto? Jer ako se danas dogodi Ivanu nesreća, pa mu ja pomognem, to se može i meni dogoditi nesreća, pa će onda i on meni pomoći.

b) Sakupljanje (Učenici ponavljaju):

Kraljević Marko išao je junačkim drumom, a bio je tako bolestan, da je morao leći kraj druma. Gdje je Marko legao, nije bilo stabala, da bi mu bolesnu učinili hlada (sjene), a niti je bilo vode u blizini, da se napije. Teško je bilo Marku ležati na tvrdoj zemlji na suncu. Marko je zaželio, da mu tkogod učini malo hlada, da ga sunce ne žeže i da ga napije vode. To je čuo soko, koji je a da ga Marko ni zvao nije, doletio tamo te napojio i učinio hlada Marku. Sokolu je bio žao Marka, a sjetio se i onoga, što mu je Marko učinio na Kosovu u ljutom boju. Soko je bio zahvalan. —

Ponavlja se prvo *a*) (o sokolu) i drugo *b*) (o bolesnom Marku) zajedno.

Po tom učitelj čita cijelu pjesmu, za njim čitaju bolji, pa onda lošiji učenici.

Pošto su učenici naučili dobro pjesmu čitati, uče ju naizust.

Primjedba. — Iza kako se pjesma ovako razmotrila, preporučili bi

nekoji »pismeni sastavak iz sadržaja same pjesme«. Meni se pak čini, da to nije umjesno za to, jer se time narušava ona ljepota dikcije, u koju je naš narod znao zaodjenuti svoje osjećaje. Za pismene sastavke ostaje i onako učitelju na izbor dosta gradiva, što ga može u tu svrhu upotrebiti.

P. Reiff veli o tome: »Sollen oder dürfen Gedichte zu Aufsätzen umgearbeitet werden?«

»Ich sage ohne Einschränkung: »Nein«! Warum kleidet der Dichter seine Gedanken in das künstlerische Gewand? Dazu, dass wir dieses Kunstgewand in Fetzen zerreisen und hinten nach die Lappen wieder zusammenflicken? Es ist nicht bloß geschmacklos, Gedichte zu zerpflücken, es ist geradezu eine Sünde. Eine zerpflückte Blume ist kein Blumen mehr, und Gedichte sind Blumen im Garten der Literatur«.*) *F. Katarinić.*

Zapisnik

glavne godišnje skupštine „Hrv. učiteljskog društva za Istru ‚Narodna Prosvjeta' u Pazinu" obdržavane dne 17. srpnja 1909. u Puli.

Predsjednik J. Baćić otvara skupštinu.

Draga gospodo, mile gospođe i gospođice!

Proglasujem u smislu pravila našeg društva otvorenom ovu glavnu skupštinu. Veseo sam, što Vas mogu toliko pozdraviti u ovom negda latinskom gradu, a sada — hvala svijesti ovdješnjih Hrvata i njihovih vođa Dr. Laginje, Dr. Zuccona, Lacka Križa i mnogih drugih — i u hrvatskom gradu; mi smo ovdje na našem, mi smo u hrv. narodnom domu i lijepo nam je ovdje. Hvala Pulskome Sokolu i njegovu starosti, koji nam je dragovoljno ustupio ovu lijepu dvoranu za ovu zgodu.

Izvanredno sam sretan, jer Vam mogu prikazati narodnoga zastupnika na pokr. saboru Istre, učitelja Augusta Rajčića. On je prvi između Vas, koga je zapalo najveće narodno odlikovanje: čast narodnoga zastupnika.

S ovim izborom postavljeno je učiteljstvo uz bok, u iste redove poglavitih slojeva naroda. Narod hrvatski u Istri je činom pokazao, koliko ljubi i poštuje svoje narodno učiteljstvo. Dan izbora Augusta Rajčića za narodnog zastupnika jest čin historijske važnosti za nas. Auguste, prvi narodni zastupniče iz sredine učiteljâ, primi po meni srdačno čestitanje od ovoga zbora cjelokupnog hrv. istar. učiteljstva. Živio i radio dugo godina za korist škole, jer radeći za školu radit ćeš za sve potrebe narodne, pošto narod bez škole

*) Paul Reiff: Praktische Kunsterziehung Neue Bahnen im Aufsatzunterricht zweite Auflage. 1907. Leipzig und Berlin. Pag. 15. —

nije narod. S pouzdanjem gledamo na Te, jer si Ti personifikacija rada: svagdje si bio, kamo si smio, gdje se je radilo za dobro škole i naroda; sad Ti je otvoren najviši forum rada: sabor. Zdrav bio i radio dugo godinâ!

Lijepo pozdravljam ovdje prisutnoga narodnoga zastupnika Dr. Zuccona i sve druge mile gostove.

Dne 25. junija 1909. obdržavao se za prviput ispit zrelosti na c. kr. hrv. učiteljskoj školi u Kastvu. Ispitu se podvrglo 9 redovitih đaka i jedan privatista, koji ima gimnazijski ispit zrelosti: svi su Hrvati iz Istre i svi položiše ispit s dobrim uspjehom. Dohrlili su nekoji i amo na našu skupštinu, a drugi su duhom ovdje, uvjeren sam. Ovima, koji su ovdje, koji su došli u našu sredinu u naš naručaj, na bratska naša srca, i njihovim drugovima kličem: dobro nam došli, mladi naši sudrugovi. U ime našeg društva izričem Vam i Vašim drugovima srdačna čestitanja. Pregnite sada na rad za narod naš ljubljeni, sada se počmite učiti; proučavajte pedagogiku, da budete dostojni zamjenici roditelja u uzgajanju njihove djece, proučavajte nacijonalnu ekonomiju, da uzmognete otkriti nevolje našeg siromašnog puka i znali savjetovati mu i pomagati mu. Čitajte lijepe knjige, pripravljajte se za nastavak rada nas starijih; morat ćete primiti od nas posao u junačke Vaše ruke, kad budu naše, od teška rada umorene, klonule. Budite pravo svjetlo našem narodu; ponosni budite, da ste učitelji, ponosni! i zahvalite Bogu, koji Vas je pozvao u učiteljski stališ. Sretni bili, mladi naši drugovi!

Žalosna srca imam da spomenem tri naša člana, koja odoše k Bogu, da primu plaću za djela svoja.

Prvi ode Vinko Rubeša, učitelj pučke škole u Kastvu. Poznao sam ga i s njime prijateljevao. Bio je čovjek zlatna srca u školi i vani, veseo, zabavan. Djeca su ga školska vrlo ljubila i njegovi drugovi i prijatelji kliktali su od veselja, kad bi među nje stupio. Svoje učite'jske dužnosti vršio je zdušno, bavio se književnošću i sa svim srcem pratio razvoj našega društva, kome bijaše član.

U Nežiću, nadučitelju u miru, izgubismo nestora učiteljâ u Istri. Bijaše rođen 1836. u Nugli (Roč). Prve nauke dobio je od tadašnjega župnika ročkog Golmajera. Kasnije ode na učiteljište u Idriju, gdje položi ispit u slov. i njem. jeziku. God. 1860. dobi dekret za pučku školu u Kastvu, ali prije nego je nastupio službu, moradijaše u vojsku u Italiju, a kad se nakon nekoliko mjeseci vrati, bilo je već njegovo mjesto u Kastvu popunjeno i on osta do 1864. bez službe. Te godine namjestili ga za učitelja u Mošćenicama, gdje je primao neredovito 200 for. godišnje plaće. God. 1871. bi imenovan učiteljem na tal. školi u Pićnu; tamo je bio 1902. umirovljen kao nadučitelj. Kao učitelj bijaše više puta pohvaljen od oblasti. Što se tiče narodnosti bio je prvi među prvima;

razvoj narodne svijesti na Pićanštini jest djelo njegovo. Proganjali su ga protivnici našega plemena ko hijene, ali on osta čvrst kao klisura.

O učiteljici Fr. Trejbal ne znam potanje ništa, nego samo to, da je zadnje vrijeme služila u Gabonjinu i tamo ispustila dušu.

Pred malo vremena umre u Gospodu i naš podupirajući član župnik u miru Petar Pikulić. Bio je odani prijatelj učiteljstva, veselio se našem napretku i mi se s njime radovasmo.

Ustanite se i dajte dužnu poštu preminulim drugovima i družici. Bog im bio dobar, a od nas im »Slava!«

Slavna skupštino!

Uzimao sam si prigodom otvorenja glavnih skupština slobodu, da na formalnu otvorbenu riječ nadovežem još par riječi, kako sam već uvidio, da je shodno i potreba. Služio sam se vlašću, koju mi dadoste kao predsjedniku; riječ moja, laskam si, nije Vam bila nemila i nadam se, da ne će ni danas.

Živimo u vrijeme filozofiranja. Đače II. gimn. razreda raspravlja o najtežim problemima. Đak od 19 godina smatra si za dužnost širiti svoja uvjerenja među mlađim svojim drugovima i starijim. Kamo kreneš po našem malom svijetu, svagdje na tapetu pitanja velikog zamašaja, pitanja, koja nas ne mogu ostaviti indiferentnima, jer zasjecaju i u naš djelokrug: u školu i odgoj učitelja i uzgoj čovjeka.

Mislim, da bi bilo uputno, da iznašamo i u novini našoj bar kao prilog lektire filozofskog sadržaja, a da i na glavnim skupštinama raspravljamo teža aktuelna pitanja, koja se tiču čovjeka i njegova uzgoja.

Ja sam si evo odabrao danas zadaću, da govorim o svrhi uzgoja, — zašto da uzgajamo čovjeka. Da na to odgovorimo, treba da promotrimo, otkle je čovjek i koja mu je svrha.

Materijaliste vele, da su se organska živuća bića kao takova razvila neposredno i direktno iz anorganske materije. Da to dokažu, pozivlju se na činjenicu, da se tobože i danas razvijaju živući organizmi iz anorganske materije; i naši ljudi, gdje nemaju škole, vele, da se iz praha razvijaju buhe i iz sira da se rađaju crvi. No najbolji istraživaoci prirode tvrde, da nema niti jednoga jedinoga slučaja takve vrste.

Materijaliste temelje svoju teoriju o postanku živućih bića iz anorganske materije i na tom, da se organizmi sastoje iz istih počela (elemenata), koje nalazimo u anorganskoj prirodi, i da je ludžbarima (kemičarima) moguće u njihovom laboratorijumu s kombinacijama anorganskih tvari takove produkte proizvesti, koje se inače pod uplivom organskih činjenja čine; otuda zaključiše: Što znanost učiniti može, to bi ipak mogla i narav učiniti slučajnim slučenjem počela.

Evo što o toj hipotezi govori Just Liebiški:

Što oni diletanti nazivlju organske slučenine, nijesu takove, nego su kemijske, koje imaju sastavine organske. Uspjet će dakako kemičaru učiniti slučeninu, koja nema životna (vitalna) svojstva nego samo kemijska: najmanji dijelovi njihovi redaju se u kristale, kojima oblik određuje neorganska sila, no nikada ne će kemiji uspjeti, da u laboratorijumu učini stanicu, živac, jednom riječi: zaista organske sa životnim svojstvima proviđene dijelove organizma ili čak organizam sâm.

Da se kome prohtjedne dokazivati Vam, da je kraljevska palača sa svim svojim nutarnjim uređenjem, sa kipovima i slikama sama od sebe postala igrom prirodnih silâ, koje su se slučajno srele i počela složile u kuću i njezino uređenje, jerbo je klak kemijska slučenina ugljične kiseline i vapna, koju može svaki početnik u kemiji prikazati, jer se kamenje, staklo itd. sastoji iz silicija, alumniuma, kalcija, kalija i kisika, koji se svi radi kemijske srodnosti slučuju i radi kohezije učvršćuju, jerbo su dakle kemijske i fizikalne sile sudjelovale kod gradnje kuće i njezina uređenja — Vi biste takovome Čoči odgovorili sa sažalnim posmjehom . . .

Još veći red i veću pravilnost nego li u kući kraljevskoj i njezinom namještaju vidimo u građi i razvoju najniže kao i najviše biline.

U oblicima i u uređenom zakonitom razvitku spoznavamo mi svrhu i ideju, ali naša sjetila spoznavaju samo u djelu majstora; mi ne vidimo sile, koja svladava materijal i sili ga, da se podvrže dužnim oblicima i redu, ali naš um spoznava, da ima ideja jednoga početnika i da u živućem organizmu postoji uzrok, koji kemijske i fizikalne sile materije nadvladava i slaže u oblike, koje ne opažamo izvan organizma.

Kako su razne vrste organskih bića nastale, postavio je materijalizam u glavnom dvije teorije: takozvanu metamorfoznu i darvinizam.

Po prvoj teoriji pretpostavlja se, da se je svaka viša (savršenija) vrsta stvorova razvila iz najbliže niže (manje savršene) vrsti, budući da je embrion ove vrsti uz osobito povoljne okolnosti natkrilio u razvoju i savršenosti svoj tip vrste i tako postigao savršenu organizaciju slijedeće više vrste.

Tako se eto po ovom mišljenju cijeli postepeni red vrsta sve do čovjeka smatra rezultatom napredujućeg prirodnog razvoja do najviše organske savršenosti, a sve to uz pretpostavu neobičnih prirodnih sila i bezbroj vjekovâ.

Da ovo materijaliste dokažu, pozivlju se na svjedočanstvo paleontologije, po kojoj da se je razvila građa pojedinih životinja u toliko raznovrsno, u koliko je napredovalo razvojno stanje zemlje u njezinom napredujućem stvaranju; nadalje se pozivlju na svjedočanstvo prispodabljajuće anatomije, koja da prikazuje, da opstoji samo jedan jedini temeljni plan za sve životinjske oblike i da napretrgnuti red mnogostrukih i raznovrsnih prelaza i sličnosti svih vrsta

životinja skupa svezuje. Napokon se pozivlju na povijest razvoja životinjskih vrsta, iz koje da se vidi, da njihovi embrijoni nijesu jedan od drugoga različiti.

Ali ovi podaci nijesu utemeljeni. Nasuprot je činjenica, da se u starijim silurskim plastima primarne formacije nalaze okamenine cefalopoda košto i člankovitih životinja uz okamenine najnižih životinja. Upravo tako dokazuje prispodabljajuća anatomija netočnost tvrdnje, da je jedan temeljni plan za sve živinske organizme, pošto spomenuta prispodabljajuća anatomija postavlja četiri različita organizaciona plana. Ne postoji niti proces embrionova razvoja u onoj jednoličnosti i općenitosti, a gdje je to slučaj, ograničen je samo na individuum odnosne vrste.

Druga teorija, kojom se kuša dokazati postanak vrsta, jest darvinizam. Po darvinizmu:

a) može čovjek pomoću razumno odabranih egzemplara stalnih vlastitosti, ustrajnim umjetnim gojenjem do toga doći, da se ove vlastitosti potpuno razviju i učvrste,

b) a to što može čovjek, mogla bi i narav učiniti naravnim izborom i gojenjem, pak se može pretpostaviti, da su se sve biline i životinje pomalo razvile iz malo bilinskih i životinjskih oblikâ, možda čak iz jednog jedinoga i to »naravnim gojenjem«, koje je spojeno sa »težnjom za promjenom« i »borbom za opstanak«, i time, što najkorisnije teži da nadživi drugo.

Ovom razlaganju protivi se i logika:

a) Ona zabranjuje zaključivati iz jedne pretpostave v i š e, nego se iz nje zaključiti može. Pošto umjetnim gojenjem nastaju kod bilina i životinja samo odlike, pasmine i podvrste, to bi se iz toga najviše zaključiti moglo, da je moguće prirodnim gojenjem »j e d n a k o« proizvesti, ali nipošto posve nove vrste, nove razrede stvorovâ;

b) nadalje zabranjuje logika zaključivati tako na laku ruku iz mogućnosti (možda!) na zbiljnost (tako je!) Ako m o g u vrste na rečeni način razviti se, to još iz toga ne slijedi, da su s e i r a z v i l e;

c) nadalje ne će logika, da se jednu hipotezu podupire il dokazuje drugom, što je kod spomenute teorije slučaj. Tako se htjelo odstraniti »izliku« da su sada vrste potpuno konstantne, time, što se je posve svojevoljno pretpostavilo milijone i milijone godina, dok je do te konstantnosti vrsta došlo.

Niti znanost ne podupire ovu teoriju, jerbo:

a) ako i jesu, kako darvinizam tvrdi, međuforme između sada postojećih vrsta i predjašnjih propale, moralo bi se ih naći u fosilnom stanju, no do danas se ih nije našlo; nasuprot pako nalaze se u najstarijim primarnim plastima zemlje g l a v n e v r s t e životinja u ustaljenoj različitosti;

b) nadalje je dobro poznato, da se bastardi različitih vrsta niti ne mogu umnožavati ili bar ne trajno.

Napokon ne može se ni pomisliti, da su jedino »slučajno« nastale vrste. Da se ova hipoteza temelji na istini, morale bi se i sada raspoznavati nekoje sklonosti za prelaze u drugu vrstu; napokon ne može se ni pomisliti, da su se iz posve nesavršene praforme razvila živuća bića sa moći osjetnom, maštom, pameću i razumom itd.

Iz svega ovoga jest nedvojbeno, da moramo postanak vrstâ bića prepustiti neposredno stvarajućoj djelatnosti Božjoj. Svi drugi pokusi, kojima se tumači postanak vrstâ bića u protuslovlju su sa jasnim i poznatim činjenicama i prirodnim zakonima, pa mjesto da riješe problem, ostavljaju čovječji duh pred gomilom hipoteza i neriješenih zagonetaka.

Čovjek je glede tijela i duše neposredno stvoren od Boga.

Da čitavi čovječji rod potječe od jednoga, od Boga stvorenoga para ljudi, dokazuju nam osim sv. pisma najznamenitiji stariji i noviji istraživaoci prirode i povijest.

Predaje najstarijih naroda i njihovi povjesničari pripovijedaju nam to — više ili manje — onako kako i sv. pismo. I najstariji puci govore o autohtonom žiteljstvu u svojoj zemlji t. j. o prastanovnicima, a pod tima su razumijevali stanovnike neke predašnje doseobe, koji su ljudima kasnije doseobe kao pražitelji, jer im je kod toga uvijek ostala spomen na jednoga zajedničkoga praoca.

Istotako označuju najstarije historijske vijesti Aziju ishodištem pukâ, dakle koljevkom ljudskoga roda, i nije teško dokazati, kako je čovjek do najudaljenijih kontinenta i otoka mogao dospjeti usprkos velikih geogr. poteškoća.

I filologija govori da potičemo od jednoga čovjeka i jedne žene. Danas ima mnogo različitih jezika, ali temeljitim proučavanjem tih jezika dolazimo do jednog općeg prajezika. Što više napreduje komparativno istraživanje jezika, to se više ruše zidovi, koji su takozvana samostalna jezična plemena dijelili; doskora će se znanstveno dokazati za ono malo jezika, koje danas smatramo kao odijeljene, da su to u staro doba nastali ogranci skupnoga općega jezika.

Ne mislite, mile družice i drugovi, da Vas gnjavim stvarima, koje tobože ne spadaju u školu. I te kako da spadaju.

Drukčije će uzgajati oni roditelji i učitelji, koji znadu i vjeruju, da su njihova djeca i oni neposredno izašli iz ruku božjih, drukčije će uzgajati onaj, koji govori i uvjerava sebe i druge, da su djeca i ljudi potekli od opica. Ja, a ni Vi ne biste tako lako dali svoje djece na uzgoj čovjeku, koji Vam tu djecu drži za životinje, opice!

Preći ću sada na drugu točku: zašto je čovjek, koja mu je svrha? Čovjek, koji toga ne zna, sâm je sebi zagonetkom. A koliko to treba uzgajatelju znati. Ako je oplemenjivanje svake stvari u tom, da se ju vodi k njezinoj pravoj svrsi, a uništavanje, ako se ju otuđuje pravom njezinom određenju, tada

ima zaista uzgajatelj dužnost, da pravu svrhu gojenca sjegurno i jasno spozna, da od njega odstrani sve, što je za postignuće svrhe njegove na putu, a da se skrbi za sve, što vodi k pravoj svrsi.

Jesmo li kano istinito spoznali da je čovjek od Boga stvoren, tada iz te istine slijedi točan zaključak, da smo i za Boga stvoreni. Ovome zaključku protivit će se oni, koji vele, da nismo od Boga, nego da se od majmuna razvismo ili metamorfozno iz pramaterije po prilici ko žabe. Kad smo iz blata, onda smo blato i za blato, jesmo li od majmuna, onda smo životinje bez duše i sa smrću svršava sve. Ali pošto smo od Boga, jesmo i za Boga stvoreni.

To nam dokazuje naš um: Um nas uči, da je Bog sve što je stvorio, na svoju slavu stvoriti morao, dakle je i čovjeka. Um nas uči, da je svrha svakoga bića u odnošaju sa njegovim sposobnostima. Čovjek posjeduje neprolaznu, umom i slobodnom voljom obdarenu dušu, može dakle neprolazno, vječno, svoga Boga i stvoritelja spoznati i slobodno za njim težiti, a kad može, onda i mora. Da je tome tako, kaže nam i srce, koje teži za neprolaznim, neograničenim, vječnim dobrom, a bez toga nezadovoljava se, jedino u Bogu nalazi mir i pokoj. Košto nije prolazno za neprolazno određeno, tako nije ni neprolazno za prolazno. Svijet, ljudi, vremenito zvanje nijesu uslijed toga pravi i pošljednji cilj čovjeka, ali jesu neophodno potrebita sredstva za postignuće pravoga njegovoga cilja.

Slavna skupštino! Ovime ne velim, da se čovjeka mora prenijeti iz svijeta nego ga uvesti u svijet, ovim ne velim, da se ima čovjek otuđiti, od drugih ljudi nego tijesno njima pridružiti, ovim ne velim, da se čovjeka ima učiniti nesposobnim za vremenito zvanje, nego potaknuti ga, da se na nj gorljivo dade; jerbo čovjek ne može postignuti svoje svrhe bez stvorenih stvari, bez sugrađana, bez rada, nego po njima. U stvorenim stvarima ima čovjek spoznati svoga stvoritelja i ljubiti ga, dobrom uporabom stvari ispunjati volju njegovu.

Cilj kršćanskag uzgoja jest:

Naravnim sredstvima, koje nam um i iskustvo pokazaše i pokazuju, košto i nadnaravnim koje nam naša sv. crkva daje, jačati čovjeka i do toga ga dovađati, da postane milošću i svojim slobodnim sudjelovanjem opet ono, za što je od početka stvoren i određen.

Svršavajući upozorujem da nisam ništa nova (Ohler) rekô, čega ne biste bili imali, ali umjeren sam, da je dobro da osvježim ovu stvar, jer doaze ljudi tame, koji ponizujući čovjeka do blata i životinje, ponizuju i nas učitelje-uzgajatelje do »grčkih pedagoga« i pastira volova i majmuna. Tko hoće da bude vol ili majmun, slobodno mu, a mi ćemo se držati našega Boga i Spasitelja i u njegovu duhu vršiti dužnosti naše.

VJESNIK.

Književne obavijesti.

Sa zahvalom primismo od Općinskog glavarstva u Kastvu

Spomen-knjigu proslave 60-godišnjice zastupnika naroda prof. Vjek. Spinčića u Kastvu 22. i 23. oktobra 1908. Uredili Kazimir Jelušić, načelnik kastavski, i prof. Vl. Nazor. Sa 9 slika. Naklada Općine Kastav. Cijena 2 K. Čisti prihod Družbi sv. Ćirila i Metoda za Istru.

U prvom djelu opisuje se, kako je do te proslave došlo. Dne 14. X. 1908. na sastanku izbornika porezne općine Kastav u svrhu dogovora radi općinskih izbora zapanji općinski načelnik Kaz. Jelušić kastavske građane s viješću, da će 23. toga mjeseca navršiti zastupnik prof. Vj. Spinčić 60 godina. Nijesu mu htjeli građani odmah vjerovati, ali kad načelnik Jelušić, »čbiljan čovjek, u šali škrt, čigova je tvrdnja kao stanac kamen, čigova riječ uvjerava, istaknu u kratkom ali lijepome govoru o Spinčićevu djelovanju .... skočiše svi na noge i kliknuše ko jedan čovjek: Proslavimo 23. oktobra 1908.!« Izabraše odmah odbor od pet lica, koji je imao da pripravi proslavu. Dne 15. X. bijaše sjednica općinskog zastupstva, na kojoj načelnik Jelušić »toplim riječima orisa djelovanje gosp. prof. Vj. Spinčića za rođenu mu općinu, općinare i za sav hrv.-slov. puk u Istri« i najavi, da se je »u gradu Kastvu ustrojio odbor za proslavu 60-godišnjice gosp. Vjekoslava prof. Spinčića, zahvalnosti radi prema svečaru, pa bi se i općina imala pridružiti tome slavlju«. Općinsko zastupstvo, proglasiv prešnost, zaključi da se proslavnom odboru pridruži pet općinskih zastupnika, da se u dobrotvorne svrhe dade iz općin. blagajne 300 kruna, da se preporuči budućem općinskom zastupstvu, neka okrsti gradske ulice imenima zaslužnih rodoljuba, glavnu ulicu u Kastvu nek nazove »Ulica Vjek. Spinčića«.

U drugom se dijelu lijepo opisuje serenadu i bakljadu u Spinčićima i banket u Kastvu dne 22. X. 1908. Izneseni su govori, izrečeni na banketu. Najprije je lijepi govor K. Jelušića, onda su spomenuti govori prof. Matka Mandića, dra. Đura Ćervara i dra. N. Fabijanića, zatim slijedi lijepi govor učitelja i književnika Viktora Cara Emina, onda škica govora dr. Poščića, pak prof. Vl. Nazora i lijepi govor nadčitelja Boža Dubrovića. Zatim je progovorio svečar prof. Vjek. Spinčić. Tužno spominje umrle roditelje i rođake i rodoljube, a zatim crta svoj život: svoje patnje i radosti, patnje naroda našega u Istri i pobjede, govori o svomu djelovanju za narod i zahvaljuje se svima i izručuje 1600 kruna za dobrotvorne svrhe u ruke K. Jelušića.

Spominje se zatim nazdravica dra. K. Dabovića i iznaša govor oca hrvat. istar. učiteljstva, ravnatelja Fr. Frankovića i prof J. Jakca i prof. K. Jedretića i Antuna Lučića-Raškića, spominje se pozdrav M. Srdoča-Markovića i P. Jurelića, Jurinca i Josipa Blečića-Šavajina. Svečar je govorio u svemu tri puta. Sada se spominje, kako je na koncu g. prof. M. Mandić nazdravio g. K. Jelušiću, a dr. Poščić kastavskomu puku, a na obje nazdravice zahvalio se načelnik Jelušić »shodno i toplim riječima«.

U trećem dijelu iznešeni su članci domaćih novina o proslavi, i to članak iz »Novoga Lista« od 25. X. 1908. zatim onaj od 24. X., onda članak »Naše Sloge« od 29. X. 1908. i »Materinske riječi« iz Amerike od 26. XI. 1908.

U četvrtom dijelu opisuje se u kratko sv. služba Božja i napominje se imena onih, koji joj prisustvovahu.

U petom dijelu su izneseni svi brzojavi i pisma, što su stigla svečaru.

Slijede zatim dvije skladbe i to ona od Brajše »Moru« i Poputnica Vj. Spinčića od Gervais-a.

U šestom dijelu jesu članci o Spinčiću iz novina: iz »Naše Sloge« od 22. X. 08., iz »Edinosti« od 23. X. 1908., iz »Soče« od 24. X., iz »Omnibusa« od 19. X. 1908. i opet iz »Naše Sloge« od 22. X. 1908.

U sedmom dijelu iznesena je javna skupna zahvala i neke posebne, koje je svečar prof. i zastupnik Vj. Spinčić poslao raznim osobama i korporacijama.

U osmom dijelu prikazani su svečarevi životopisi i to onaj iz »Velikog Ćirilo-Metodijskog koledara od godine 1907. i onaj iz »Edinosti« br. 294, god. 1908.

Deveti dio ima opći naslov »Iza proslave«, a posebni glasi: »Značenje proslave. Spinčić i nove prilike u Istri. Njegovi spisi«.

Na str. 126. odozgô veli se: »Narod je s početka nepouzdanjem, zatim s nekim začudjenjem i sve to većim zanimanjem, a napokon sa sklonošću, ljubavlju i ushitom gledao te smione zubljonoše (Dobrilu, Vitezića, Spinčića, Laginju i Mandića); prenu se i odazva njihovu pozivu, prizna ih za vođe i jurne za njima. I planu borba između gospodara i sluge, između gavana i siromaha, između sile i pravde. Koliko znoja, suza, a kadšto i krvi, dok je Talijan morao da uvidi, kako ne može na ino, a da ne dijeli vlast u zemlji s omraženim Hrvatom! S izbornom reformom za zemaljski sabor (1908.) Talijani su počeli da polažu svoje oružje pred Hrvatima« ....., a na str. 127., drugi odsjek veli se: »Spinčić nije bio nikad prijatelj nove saborske izborne reforme« (govorio je i glasovao u Saboru proti njoj). Na istoj strani odozgô veli se:

» ... proslavom Spinčićeve 60-godišnjice u Kastvu bio je suvremeno i udaren pečat na vrata prvog razdoblja naših borba u Istri, a da se nismo u toj tvrdnji prevarili dokazuju nam žalosni pojavi, štono ih promatrasmo u našem vlastitom taboru za vrijeme prošlih izbora za istarski sabor. Ne bi bilo umjesno rastumačiti ih, analizirati ih, žigosati ih, a donekle ih i opravdati, kako bi mi sve to i htjeli, baš u ovoj spomen-knjizi; kazat ćemo jedino to, da im se ne čudimo, da ih shvaćamo i da ih ne tumačimo kao znakove političkog ludovanja i neharnosti te isključivo kao plod megalomanije i egoizma pojedinaca — bit će bilo dosta toga al glavno je, da su nas novo doba i nove prilike, ponajviše nove misli i struje, zatekle sasvim nepripravne. Zatvorila se naglo pred nama vrata onog prvog razdoblja, u kojem smo se uz sve patnje i jade bili nekako snašli, izvježbali se i otvrdnuli u službi prostoga vojnika, koji samo upire oči u vođu i zastavu i kroči slijepo napred za zvukom trube, a otvorila se još naglije do njih vrata nove dobe, pa nas novi vjetar lupnuo nenadano u lice, a novi, za nas još nejasni vidici, dizorijentirali nas i smeli. Nova faza našega političkoga života započela je zbrkom, djelomičnim razdorom i jednim porazom. Prenaglo se latismo novoga, nama još nepoznatog oružja i poredasmo se u nove bojne redove i povjerismo se novoj taktici. Obljeću nas najedanput nove ideje, potiču nas nove potrebe, pokreću nas nove snage; opažamo svuda težnju za izjednačenjem, za slobodnim razvitkom svoje individualnosti, ne da nam se više da koracamo slijepo za vođom, nego bi svaki rad uz njega samoga, pa od tih težnja i poriva niknu nesporazumljenje, nepovjerljivost, takmenje i zbrka — niknu zato, jer u nama nije još sve zrelo, sređeno i gotovo za ta nova vremena, u koja smo eto, najedanput ušli«. —

Ne smijemo ništa pripomenuti, jer nam ne treba braniti Laginju, Trinajstiće, Stangera i t. d. itd. niti to oni hoće, nego ćemo kroničarski zabilježiti, da je Vjek.

Spinčić predsjednik jedinoga hrvat.-slov. kluba saborskog, koji stoji na načelu nove izborne reforme, a uz njega su kao potpredsjednik odnosno tajnik dri. Kurelić i Zuccon,također privrženici izborne reforme. Nije dakle stvar tako crna, kako se ondje prikazuje, niti je umjesno plakati za herojskom dobom«. Kada ima svršiti herojsko doba, ne odlučuju »heroji« nego narod, a kad narod potpiše smrt toj dobi, znak je, da je pokročio daleko u narodnoj svijesti. Onaj koji se boji novih vidika nove dobe, nek udari koplje m u koprivu. Komoditete pojedinaca treba da izčeznu pred zbiljnim potrebama naroda. Zastupnik Vj. Spinčić je još sokô; on će se već snaći i u novoj dobi, što je već i činom pokazao. Neka ga dobri Bog poživi na mnogaja!

Knjigu preporučamo.

»Mladi Istranin« br. 7.

Sadržaj: 1. »U Kolo!« lijepa pjesmica R. Katalinić Jeretova.

Molimo naše skladatelje, neka ju ukajde za našu djecu.

2. »U laži su kratke noge«, poučna pripovijetka od M. Legnera.

3. »Pjesnik«, crtica R. Katalinić Jeretova.

4. »Čedan slavulj«, po Eugelievu priredio Rinić.

5 »Vuk mijenja dlaku«, priča R. Katalinić Jeretov.

6. Pjesmica, poučno (sa slikom).

7. Pjesme Jos. Milakovića, četiri na broj.

8. »Slavulj i orao«, pričica od R. Katalinić Jeretova.

9. »Mali, nestašni jaganjci«, pripovijeda Regina.

10. »Živ zakopan« (sa slikom).

11. »Mali paljetkovalac« od Brésa.

12. »Koliko cijeniš to ždrijebe?« po Grimmu priredio Rinić.

13. »Grdelac«, po Partmanu priredio Rinić.

14. »Sunce i vjetar«, po Herderu priredio Rinić.

15. »Iz moje torbice«.

16. Slika bez riječi.

Kako se vidi štiva na izbor, a lijepo je vrlo.

Lične i školske vijesti.

Pismene radnje na ispitu osposobljenja.

Na ispitu osposobljenja za opće pučke škole, što no se je obdržavao u Kastvu dne 10. i slijedećih dana svibnja o. g., zadane su bile slijedeće pismene radnje:

I. Hrvatski jezik i pedagogija: Kako se u mladeži pobuđuje i razvija smisao za ljepotu?

II. Računstvo: 1. Ako radnici plaćaju u bolesničku blagajnu 3% od svoje nadnice, a ona njih u slučaju bolesti potpomaže sa 60% te njihove nadnice; a) koliko iznosi pripomoć od bolesničke blagajne, što ju je uživao radnik, koji je bolovao 36 radnih dana, a njegova nadnica bila je 3 K 50 h; b) koliko bi vremena morao raditi, da svojim prinosom bolesničkoj blagajni nadoknadi iznos uživane pripomoći?

2. U istostraničnom valjku, kojeg je promjer 1 *m*, upisani su kugla i stožac; a) kolika je sadržina od ovih triju tjelesa; b) koliko bi svako od njih težilo u vodi, ako bi njihova gustoća bila 2·70; c) u kojem omjeru stoje njihove sadržine?

3. Kako biste metodički obradili ploštinu kruga?

III. a) Zemljopis: Kako će učitelj uputiti djecu u čitanje i razumijevanje zemljopisne karte?

b) Prirodopis: Preživaoci. (Glavna njihova obilježja. — Koje preživaoce goje u kraju, gdje ste namješteni i kako ih hrane i timare? — Od koje si koristi ondješnjemu pučanstvu?).

c) Fizika: Munjevina uslijed trenja, te grom i munjovod, rastumačeni u pučkoj školi.

IV. Njemački jezik: 1. Mein bisheriger Lebenslauf.

2. Durch welche Redeteile wird das Atribut ausgedrückt? (Passende Beispiele dazu).

V. Talijanski jezik: Maggio, il più bel mese dell' anno.

Matura na c. kr. učitelj. školi u Kastvu. 24. srpnja 1909.

Pismeni zadaci: a) iz hrvat. jezika (na izbor):

1. Na pragu . . .
2. Učenje materinskoga jezika.
3. Znamenitosti Sredozemnoga mora u kulturnom pogledu;

b) iz pedagogike:

1. Sučuvstva i njihova obrazivanja.
2. Oblici obuke i njihova primjena.
3. Felbinger;

c) iz njemačkoga jezika: Über den Nutzen und Gefahren des Spieles;

d) iz tal. jezika: Iz villaggio.

Položili su ispit zrelosti s dobrim uspjehom:

Brdar Jakov iz pazin. Novaki,
Fachin Petar iz Livada,
Runko Ivan iz Gologorice,
Šabalja Ante iz Malinske,
Šepić Vinko iz Voloskoga,
Ujčić Ante iz St. Pazina,
Ujčić Fran iz Jušići (Kastav),
Vivoda Ivan-M. iz Sovinjaka,
Zlatić Ivan iz Lanišća (Praproće)

i privatista Puhar Josip iz Poljana, koji ima i ispit zrelosti sa c. kr. gimnazije. Propao nije nitko.

Izvješće pučkih škola spadajućih pod okružje mjes. škol. vijeća u Kastvu:

Sadržaje dva sastavka od našeg blagopokojnog druga V. Rubeše i to: »Jakov Volčić« i »Prvi hrvatski tabor u Kastvu god. 1871.« Nadalje životopis blagopok. učitelja Vinka Rubeše i škol. vijesti, iz kojih vadimo, da je imala:

Peterorazredna muška puč. škola u Kastvu 367 svagdanjih i 73 nedjeljnih polaznika. Trorazredna ženska puč. škol. u Kastvu 328 svagdanjih i 56 nedjeljnih polaznica. Četverorazredna mješovita puč. šk. u Sv. Mateju 531 svagdanjih i 108 nedjeljnih polaznika. Podružnica ove na Pehljinu 64 svagdanjih polaznika. Trorazredna mješovita puč. šk. u Rukavcu 324 svagdanjih i 80 nedj. polaznika. Dvorazredna mješovita puč. šk. u Brešcima 117 svagdanjih i 49 nedj. polaznika. Dvorazredna mješ. puč. šk. u Brgudu 191 svagdanjih polaznika. Dvorazredna mješ. puč. šk. u Klani 180 svagdanjih polaznika. Dvorazredna mješ. puč. šk. u Zametu 378 svagdanjih i 37 nedjeljnih polaznika. Pomoćna škola u Zvoneću 103 svagdanjih polaznika.

Doskora otvorit će se škola u Kantridi kao podružnica Zametske, u Sv. Križu i Jušićima kao podružnica Kastavske škole i samostalna škola u Rečini.

U istoj knjizi ponatišnjeno je i

Izvješće c. kr. hrv. muške učiteljske škole u Kastvu.

Na toj školi obučavalo je 11 učiteljskih sila. Koncem škol. god. 1908.-1909. bio je 61 učenik. Nova škol. god. započet će 16. rujna. Upisivanje će biti 14. i 15 rujna. Prijamni ispiti obdržavat će se 16., 17. i 18. rujna — i

Delavske škole u Kastvu:

Na ovoj školi je bilo upisano 166 učenika i to 70 redovitih u svagdanju školu i 96 u nedjeljni nastavni tečaj. Učenici su razdijeljeni u 2 tečaja. Ova škola će imati doskora podružnicu u Zametu. Prostorije se pripravljaju. Doskora će preuzeti država ovu školu u svoje ruke.

Program c. kr. gimnazije u Pazinu:

Sadržaj: 1. Filološko-kritička istraživanja po »Časoslovu« od dra. M. Kevića. 2. Školske vijesti, iz kojih vadimo: Na zavodu obučavalo je 16 učiteljskih sila.

Učenika bilo je koncem škol. g. 1908.-09. 208, od kojih 8 privatista.

Upisivanje novih učenika za I. razred bit će 16. i 17. rujna. Prijamni ispit za I. razred obdržavat će se 17. rujna. Škol. god. 1909.-1910. počima 18. rujna.

Hrv. realna-gimnazija u Istri.

Javljamo, da će se 15. rujna ov. god. otvoriti u gospodskom Voloskom hrvatska realna-gimnazija.

Kotar Kopar.

Kotarska učiteljska konferenca koparskoga kotara obdržavala se je dne 14. julija t. g. u prostorijama c. kr. učiteljišta u Kopru sa slijedećim dnevnim redom:

1. Priopćenje predsjednikovo;
2. Biološka metoda kod prirodopisne obuke. (Referent Licul Gašo);
3. Sastavljanje uzornoga nutarnjega šk. reda toga kotara i kako ga priopćiti roditeljima. (§ 86. škol. i nast. reda.) Zadaća za sve;
4. Izbor stalnog odbora kotarske konference;
5. Izbor dviju članova upravnog odbora kotarske učiteljske knjižnice;
6. Izbor zastupnika učiteljstva u kotarsko školsko vijeće.

Po priopćenju predsjednikovom pročitao je Licul Gašo, nadučitelj u Roču, svoje zanimivo predavanje o biološkoj metodi kod prirodopisne obuke istaknuv sa par primjera prednost i zanimivost ove metode.

Kod sastavljanja uzornoga nutarnjega škol. reda došlo je do živahnoga raspravljanja. Odobrilo se dva uzorna unutarnja škol. reda, jednoga sastojećeg se od neko deset kratkih rečenica, a drugoga dosta opširnoga. Nama se čini, da ne će ni jedan ni drugi ugledati svijetla Božijeg

U upravni odbor kot. uč. knjižnice bili su izabrani Šepić, nadučitelj, i Golmajer, učiteljica u Buzetu. Kao zastupnik učiteljstva za c. kr. kot. škol. vijeće dobio je slovanski kandidat 51 glas, a tal. 49, 7 glasova bijaše raspršeno; kod užeg izbora bijaše izabran talijan M. Massalin sa 55 glasova, dočim je slov. kandidat dobio 52 glasa. *M. Zl.*

Kotar Pazin.

Br. 506/ž.

Oglas natječaja

za slijedeća učiteljska mjesta:

1. mjesto učiteljice 3. reda na pučkim školama u Pazinu, Pićnu, Kringi, Tinjanu i Kršanu. Nastavni jezik hrvatski, talijanski kao predmet;

2. mjesto podučitelja na pučkim školama u Sv. Petru u Šumi i Tinjanu. Nastavni jezik hrvatski, talij. kao predmet;

3. mjesto ravnajućeg učitelja 3. reda na pučkim školama u Sv. Nedjelji, Kašćergi, Grdoselu, Drenju, Pazinskom polju, Sv. Lovreču od Predubca. Nastavni jezik hrvatski, talijanski kao predmet.

Beriva ovih mjesta ustanovljena su pokrajinskim zakonom 5. junija 1908. zem. zak. br. 32.

Molbe imadu se podnijeti propisanim putem ovomu c. kr. kot. školskomu vijeću do 31. augusta 1909.

Molitelji za mjesta ravnajućih učitelja moraju dokazati osposobljenje za naknadno podučavanje vjeronauka.

C. kr. Kotarsko Školsko Vijeće

Pazin, 4. augusta 1909.

Baltić v. r.

Kotar Krk.

Br. 774.

Raspis natječaja

za slijedeća definitivna učiteljska mjesta:

1. za ravnajućeg učitelja III. reda kod jednorazredne mješovite pučke škole u Vrhu;

2. ravnajućeg učitelja III. reda kod jednorazredne mješ. pučke škole u Korniću;

3. ravnajućeg učitelja III. reda kod jednorazredne mješovite pučke škole u Staroj Baški;

4. učitelja III. vrste kod dvorazredne mješovite pučke škole u Vrbniku;

5. učiteljice III. vrste kod dvorazredne mješovite pučke škole u Risiki-Paprati;

6. podučiteljice kod četverorazredne mješovite pučke škole u Omišlju;

7. podučitelja kod trorazredne mješovite pučke škole u Dubašnici.

Beriva ovih mjesta označena su u pokrajinskom zakonu od 5. lipnja 1908., br. 32.

Natjecatelji imaju dokazati osposobljenje za pučke škole s nastavnim jezikom hrvatskim, a za mjesta pod 1., 2, 6. također za talijanski jezik kao predmet; za mjesta pod 1., 2., 3. pak i naknadno podučavanje iz vjeronauka.

Potkrijepljene molbenice imaju se podnesti propisanim putem do 24. VIII. 1909.

Č. kr. kotarsko školsko vijeće.

Krk, 21. srpnja 1909.

Imenovanje.

Nadučiteljicom u Baški imenovana je Bazilija Frančić, a nadučiteljem u Baški Katarinić Fran.

Istarski sabor.

Pokrajinski sabor, koji se je dne 22. srpnja 1909. sastao na svoje prvo zasijedanje u Kopru, prvi je, koji je izišao iz nove izborne reforme sankcionirane 17. svibnja 1908.

Otvoru sabora prisustvovala su 43 zastupnika; sva tri virilista i jedan zastupnik su manjkali.

Od zastupnika jesu tri učitelja i to Hrvat Aug. Rajčić, Slovenac Valentić i talijan — socijal-demokrat Zorzenon.

Pokrajinski kapetan i predsjednik sabora je Dr. Lodovico Rizzi, odvjetnik u Puli, a potkapetan i potpredsjednik naš otac Dr. Matko Laginja, odvjetnik u Puli.

Izabrana su dva tajnika sabora, oba Talijana. Naši zastupnici (18 na broj) učiniše jedan klub, kome izabraše za predsjednika Vjek. Spinčića, za potpredsjednika Dr. Kurelića, a za tajnika Dr. Zuccona.

Na drugoj sjednici dne 31. srpnja 1909. izabran bi novi pokrajinski odbor od tri Talijana (Apolonio, Chersich i Salata) i dva Hrvata: župnik u miru Andrijčić i odvjetnik Dr. Zuccon.

I Talijani i Hrvati zaključiše, da se ima što prije stvoriti novi izborni red i to najdalje za 6 godina (međutim se ne će obdržavati općinskih izbora bez jednoglasnog sporazuma zem. odbora), po kojem će se urediti općine po narodnosti.

Saborsko zasijedanje je odgođeno na jesen.

Iz Srbije.

U Srbiji traje polazak pučke škole 6 g., zabavišta se polaze od 4—7 godine. Tko svrši pučku i produžnu školu, služi samo 1 god. u vojsci.

Definitivnim učiteljem može postati, tko svrši filozofski fakultet ili učiteljsku školu.

Plaća učiteljska 800 dinara, 2 petgod. dopl. po 250 din., 4 četverogod. dopl. po 250, 300, 350, 400 i dva po 450 dinara.

Iza 32. god. službe može učitelj u mirovinu sa 3000 din., učiteljica sa 2850 din.

U Srbiji nema škol. nadzornika, nego škole nadziru učitelji, koje ministar svake godine izašalje. Analfabeta ima u Srbiji 78%. Učitelja ima 2500, a moralo bi ih biti 6000.

Crnilo.

Kod Frana Schüllera u Amstetten, Donja Austrija, može se kupiti za školsku uporabu ekstrakt br. 2 za crnilo. U taj ekstrakt može se mnogo vode uliti, pa se sasvim tim dobije dobro crnilo. Litar tako učinjena crnila ne košta više od 20 h.

Ovaj broj je zakasnio za 15 dana radi glavne skupštine i gimnastičkog tečaja, kojima je prisustvovao urednik.

Odgovorni urednik Josip Bačić, Pazin (Istra). Tisak Laginja i dr., Pula, ulica Giulia, 1.

Za hrvatsku Istru!

Po čitavoj hrvatskoj domovini odjeknuo je poklik: **Napred za hrvatsku Istru!** I sve marne su ruke u domoljubnom krajevima darivale svoj obol za »narodni dan«. Ali nije dosta, da se Istra podpomaže samo na »narodni dan«, već treba, da marljivo svakom prigodom radimo, što je u njenu korist. Neka si svaki Hrvat uzme na srce pa neka kupuje i rabi narodni biljeg Družbe sv. Ćirila i Metoda, pa koliki će to biti čisti godišnji dobitak. Nadalje neka svaki rodoljub rabi šibice »Ćirilo-Metodskih zidara« iz domaće tvrdke d. d. »Drava« (prije A. Reisner) u Osijeku, koje su poznate kao najbolje i najsolidnije šibice za kućnu uporabu, a dobiva se od njih 6% čistog dobitka za Istru. Tu je i sapun u korist »Ćirilo-Metodskih zidara« iz zagrebačke tvornice Farkaš i Weiss, koji bi trebale sve hrvatske domaćice rabiti. A što da rečemo o knjižari u korist »Ćirilo-Metodskih zidara« u Zagrebu, od koje je mnogi filir pao u korist Istre. Ista knjižara raspačava cigaretni papirić, tuljčiće, olovke, brisala, pera, i t. d. »Ćirilo-Metodskih zidara«, pa bi Hrvati bili dužni, da nabavljaju potrebštine u svoj rodoljubnoj knjižari. Prenimo se jednom iz obične indolencije, za sve što je hrvatsko i počnimo ozbiljno raditi na domoljubnom, prosvjetnom i humanitarnom polju naše mile domovine.

Klub »Ćirilo-Metodski zidari«.

Originalne korice

„Narodne Prosvjete"

i „Mladog Istrana"

dobivaju se u

Narodnoj tiskari, knjigovežnici i papirnici

LAGINJA i DR.

PULA, Via Giulia 1.

Cijena koricama:

PROSVJETE sa poštarinom K 1·40.

ISTRANA „ „ „ —·60.

Na uvaženje!

Častim se saopćiti, da sam nakon osamgodišnjeg svog rada proširio i preuredio znatno svoj posao, a da time udovoljim najraznoličnijim zahtjevima štovanog općinstva.

Preporučam sve potrepštine školske, uredovne i zasebne, koje zasjecaju u **knjižarsku papirničarsku, knjigovešku i tiskarsku struku.**

Na skladištu imadem veliki izbor pedagoških, povjesnih i narodno-gospodarskih knjiga, te nagradnih knjiga za mladež i za narod, onda pjesmarica, slikovnica, hrvatskih muzikalija za sva glazbala i pjevanje, molitvenika, nabožnih knjiga i koledara.

Primam preplate na sve časopise, književne i modne listove.

Držim na skladištu Ćirilo-Metodske marke, papiriće, tuljčiće, olovke, brisala, razglednice i listovni papir.

Svaka narudžba izvršuje se najbrže i najsolidnije.

Sa veleštovanjem:

Knjižara, papirnica i knjigovežnica

IVAN NOVAK - PAZIN.

UTEMELJENA GODINE 1821.

o TELEFONA BROJ 38. o POŠT. ČEKA BROJ 60.797.

= = Papirnica. = = Tvornica pečata.

NARODNA TISKARA
= I KNJIGOVEŽNICA =

LAGINJA I DRUG.

ULICA GIULIA, 1. = PULA = ULICA GIULIA, 1.

Preporuča sl. učiteljstvu slijedeće
= navedene školske tiskanice: =

Alfabetički popis. - Glavni imenik.
Inventar. - Iskaz izostataka.
Iskaz o okolnosti učenika.
Iskaz djece o obvezatnosti polaska škole. - Ispitna svjedodžba.
Kronika. — Matica.
Namira vrhu učiteljske plaće.
Odlaznica. - Otpusnica.
Opravilni zapisnik.
Popis knjižnice. - Razrednica.
Svjedodžba polaznica. - Školske obavijesti. - Tjednik.

Naručbeni koledar za g. 1909.

popisom svih školskih, općinskih, crkvenih, posujilničkih i sudbenopravnih tiskanica, kao i popisom svakovrsnih pisarničkih potrepština.

Šaljemo na zahtjev franko i badava.

God. IV. PAZIN (Istra), koncem kolovoza 1909. Broj 8.

NARODNA PROSVJETA

Mjesečnik za školstvo, prosvjetu i književnost.

VLASNIK I IZDAVATELJ:

„HRV. UČITELJSKO DRUŠTVO „NARODNA PROSVJETA“ ZA ISTRU U PAZINU“.

Izlazi koncem svakog mjeseca. — Godišnja cijena 5 K. — Rukopisi se ne vraćaju.

SADRŽAJ:

Uspomena mladosti. — Pjesma. — Nadan Zorin.

Prirodni opis Istre. — Prof. Nikola Žic.

Povijest školstva u austrijskom Primorju. — Anton vitez Klodič-Sabladovski.

Sa učiteljskog gimnastičkog tečaja u Medulinu. — Šepić.

Iz statistike o pučkoj školi.

Iz učiteljskog tobôca. — Ubogi učitelj.

Zapisnik glavne skupštine „Hrv. učiteljskog društva „Nar. Pr.“ u Pazinu“.

Vjesnik. — Književne obavijesti. Lične i školske vijesti. — (Omot.).

- - - - - - Tisak Leginja i drug., - Pula, ulica Giulia broj 1. - - - - - -

Na uvaženje!

Do malo dana izaći će

ISTARSKI DŽEPNI KOLEDAR

„JORGOVAN“

za god. 1909-10.

Sadržaj mu je: 1) Godina 1910. 2) Rodoslovje naše vladarske kuće. 3) Koledarij od rujna 1909. naprijed. 4) Mjesečne mijene. 5) Cijenik biljegovine. 6) Poštanski cijenik. 7) Kamatna skrižaljka. 8) Mjere i novci. 9) Računica. 10) Zabavni i poučni dio: Mučenici Istri, pjesma. Šetnja po Puli i okolici (sa 16 slika). Na Učki, pjesma. Što je rat, crtica. Čadu, pjesma. Zmija, crtica. Ladjici, pjesma. Morâ, crtica. Mudre rečenice. Dragica i Ivo i njihov zeko, pjesma. Odvažni Janko, pripovjest. Lasti, pjesma. Iskrice. Bjegunac, priča. 11) Pjevanka. 12) Smješice. 13) Zagonetke i rebusi. 14) Učiteljski i djački katalog. 15) Oglasi. 16) Bilježnica.

Obsiže 240 stranica a uvezan je u cijelo platno.

CIJENA MU JE do 5 komada 50 p. Naruči li se više od 5 komada dajemo ga u komisiju po 45 para komad. Odašilja se franko.

Naručbe upravljaju se na

Narodnu tiskaru i knjigovežnicu Laginja i dr.

Pula (Istra) ulica Giulia broj 1.

God. IV. PAZIN (Istra), koncem kolovoza 1909. Broj 8.

NARODNA PROSVJETA

Mjesečnik za školstvo, prosvjetu i književnost.

VLASNIK I IZDAVATELJ:

„HRV. UČITELJSKO DRUŠTVO ‚NARODNA PROSVJETA' ZA ISTRU U PAZINU".

Izlazi koncem svakog mjeseca. — Godišnja cijena 5 K. — Rukopisi se ne vraćaju.

Uspomena mladosti.

Čovječjeg v'jeka kitna zelen-grano,
O mlado doba dráži nebesnijeh!
Veselja svjetlom sveđ si obasjano;
Nad tobom nikad oblak se ne vije —
Života puno si i mladenačkog žara,
U dušu kad mi lik tvoj se dočara.

Sav blažen motrim stanak onaj mali,
Gdje prvu zraku spazih dana b'jela,
Gdje priroda mi ukras svoj razgali
I svemogućstva božjeg divna djela;
I duhu gdje mi svanjivati stali
Ljepote vječne sveti ideali.

Vi sela moga dubravice mile!
U vašem hladu odmarah se rado,
Nad menom dok su ptice žuborile,
U travi dok je počivalo stado —
Kraj mene sretna žito šaputalo
I šaro cv'jeće ljupko mirisalo.

I doba ono duhu mi se mili:
Po osoju kad trgah jagodice,
Po rudinama kad još, dječak čili,
Klobukom lovih šare lepirice — —
Za tugu tada ne znah ni za boli,
Veseljem gore jektahu i doli.

Oluju ko da vidim iz daleka
Nad usjeve gdje bujne šûmom leti,
Od gromova gdje stravoglasnih jeka
Već pogibijom i zatorom pr'jeti —
I kako l'jevah suze radosnice,
Kad zemlji blagi dažd natopi lice. —

O zlatni časi svetog spominjanja
Na krilu svoje majke kad počivah
Uljuljan u san s njena dragovanja!
Ko d'jete malo slatke sanje snivah,
Kad s njome skupa čiste molitvice
Pred pr'jestô božji šiljah usrdice.

Za otrov ne znah sv'jeta himbenosti,
Što radost svetu tugom ogorčava,
U svojoj štono jetkoj zlovarnosti
U pakô zemlju ovu pretvarava —
Nit onu poznah jošte mrsku četu,
Što blatom blati svaku krjepost svetu.

Već davno ti me minu mlado doba,
Al tvoje mîlje, tvoje svježe čare
U duši svagda nosit ću do groba
I vedrit s njima tmurne dane stare —
Na tebe misleć žuđen mir ću naći,
Životu mom će mirno sunce zaći.

Nadan Zorin.

D 10/1984 C-56-B

NAUČNA PULA BIBLIOTEKA

Prirodni opis Istre.

Prof. NIKOLA ŽIC.

VIII. Podneblje.

Prošli smo kopnom i morem istarskim, a sada ajdemo u uzduh. To je sasvim novo »polje«, pa ćemo se tamo podulje zadržati. Tri su glavna klimatička faktora: toplina, vjetar i oborine. Opisat ćemo svakoga napose u svom broju »Nar. Pr.« redom. Ali najprije nešto općenito: orijentacija.

Ako na karti Evrope nacrtamo četverokut, komu po dvije stranice tvore usporednice Beča i Rima odnosno podnevnice Nice i Kotora, opazit ćemo, da je to kraj, što ga — uza sve velike opreke temperature — stranci, zdravi i bolesni, zimi i ljeti, odavna i danas, radi blaga podneblja i mora, rado posjećuju kao nijedan drugi kraj u starom svijetu. Usred njega leži Istra sa svojim otočjem. Ali kako se na onom prostoru stječu tri klimatična kraja (»provincije«), nije se teško dosjetiti, da je Istra na razmeđu njihovu: u Istru zalaze tri podnebne provincije, sredozemska (mediteranska), srednje-evropska i pontska (crnomorska) Prvoj, najugodnijoj, je put k nama otvoren morem, drugoj priječe jači utjecaj Alpe, a treća nas posjećuje sa SI preko kraske visoke ravni (300—1000 *m* visoke) sve od Trsta preko kranjskoga Snježnika i Velebita. Sredozemska je klima blaga i topla: blaga zima te toplo i suho ljeto; zato ovdje već dospijevaju mnoge južne biljke (maslina, smokva i mendula), koje inače rastu samo u toplim (južnijim) zemljama. Srednje-evropska klima je uopće ugodna i umjerena: dosta blaga zima, hladno i kišovito ljeto; najljepše je godišnje doba jesen, koja je prilično duga, lijepa i topla, pa prija osobito grožđu i kasnijim usjevima. Pontska je klima najneugodnija: vruće i kišovito ljeto, veoma studena zima (4—5 mjeseci). Ovo valja imati na pameti, jer ćemo u Istri naći kombinacije tih podneblja. Stoga je i naša klima poprijeko blaga, ali nije jednolična. I klimatički je Istra zemlja opreka i iznenađenja kao i morfologijski: uz plodan kraj eto kamena pustoš, a tako nije velika udaljenost od blagoga sredozemskoga podneblja na obali i oporoga kontinentalnoga na kraskom ravnjaku, kao što i u vremenu znade kod nas jedan dan biti ljetni a odmah slijedeći za njim sjeća nas zime. Posebne naše klimatičke prilike stvara dakle uz one tri klimatičke provincije također naša osobita morfologija.

1. Toplina.

Ovaj pregled bit će temelj svemu razmatranju, što slijedi.

	Meteorologijska stanica	Visina nad morem	Zima			Proljeće			Ljeto			Jesen			Srednja godišnja toplina	Amplitura
			prosinac	siječanj	veljača	ožujak	travanj	svibanj	lipanj	srpanj	kolovoz	rujan	listopad	studeni		
Kvarner	Lošinj mali	8	8·5	7·4	7·7	9·4	13·5	17·8	21·9	**24·6**	24·2	21·0	16·7	11·7	**15·4**	*17·2*
	Rijeka	15	6·2	*5·3*	5·9	8·2	12·7	16·7	20·4	22·9	22·3	18·9	14·5	9·4	**13·6**	*17·6*
	Opatija	12	6·0	*5·2*	5·9	8·1	12·7	16·7	20·3	**22·5**	22·3	18·7	14·3	9·3	**13·5**	*17·3*
	Veprinac	520	3·5	*3·3*	3·6	5·9	10·5	14·8	18·8	**21·2**	20·8	17·1	12·3	7·2	**11·6**	*17·9*
	Učka	950	-0·2	*-1·1*	-0·1	2·1	6·2	10·6	14·2	**16·7**	16·1	12·7	8·7	3·5	**7·5**	*17·8*
Zapadna obala	Porer	7	8·6	7·3	*7·2*	8·9	12·8	17·1	21·4	**24·2**	24·0	21·0	17·1	12·0	**15·1**	*17·0*
	Pula	32	6·2	*5·4*	5·9	8·1	12·7	16·8	21·2	**24·0**	23·3	19·6	15·0	9·8	**14·0**	*18·6*
	Rovinj	5	7·0	*5·6*	6·2	8·5	12·6	17·0	21·2	**23·9**	23·3	20·1	15·9	10·6	**14·3**	*18·3*
	Novigrad	10	5·1	*3·4*	4·5	7·2	12·1	16·2	20·3	22·9	22·4	18·9	14·4	8·6	**13·0**	*19·5*
Srednja Istra	Pazin	262	2·8	*1·9*	2·8	5·8	10·6	15·0	18·9	**21·4**	20·4	16·8	11·9	6·5	**11.2**	*19·5*
	Belaj	220	4·6	*3·7*	4·7	7·1	11·7	15·6	**19·4**	20·0	**21·8**	18·1	13·7	8·3	**12·6**	*18·1*
Na istočnoj (kopnenoj) granici	Trst	26	5·7	*4·5*	5·5	8·3	13·0	17·4	21·6	**24·2**	23·5	19·9	15·1	9·4	**14·0**	*19·7*
	Općina	320	2·7	*1·7*	2·8	6·0	10·7	14·9	18·7	**21·1**	20·5	16·9	12·1	6·4	**11·2**	*19·4*
	Divača	430	1·4	*-0·1*	1·3	5·1	10·5	15·2	19·0	**21.1**	20·0	16·3	11·6	5·8	**10·6**	*21·2*
	Sv. Petar	580	-0·9	*-2·1*	-0·4	3·1	7·9	12·0	16·0	**18·1**	17·3	13·7	9·3	3·7	**8·1**	*20·2*
	Trnovo	410	0·7	*0·1*	1·4	4·7	9·5	13·6	17·3	**19·4**	18·6	15·0	10·5	5·1	**9·7**	*19·3*
	Mašun	1000	-2·8	*-3·9*	-2·9	-0·1	4·4	9·0	13·0	**15·0**	14·1	10·6	6·6	0·9	**5.3**	*18·9*
Kranjska	Postojna	553	-0·2	*-1·1*	0·0	3·1	8·1	12·3	16·5	**18·6**	18·2	14·6	9·8	3·9	**8·7**	*19·7*
	Kočevje	490	-1·5	*-2·9*	-1·0	2·0	8·0	12·6	16·7	**18·6**	17·5	13·7	9·4	3·3	**8·1**	*21·5*
	Ljubljana	287	-1·3	*-2·5*	-0·2	4·0	9·5	13·9	17·7	**19·6**	18·6	14·8	10·1	3·8	**9·0**	*22·1*

Najprije o samom ovom pregledu. Sastavljen je po radnjama Nijemaca Traberta i Krebsa, Slovenca Seidla i Hrvata Haračića. Stanica je premalo: uz neke u Kvarneru (Krk, Rabac) i na zapadnoj obali (Umag) osobito bi u srednjoj Istri bile nužne: u Čepiću radi blizine mora, u Boljunu radi Učke i u Buzetu radi utjecaja Ćićarije, ali je upravo žalosno, što nema nijedne u cijelom gorovitom dijelu Istre, u Ćićariji i Brkinu.

Mjesto ovih, koje fale, samo za nevolju nam mogu poslužiti Trst . . . Mašun, a za prispodobu s Istrom stanice u Kranjskoj. Valjda ne će nikomu biti čudno, što su kvarnerskomu klimatičkomu području pribrojene stanice na kopnu, pače i ona na Učki. Mašun je meteorologijska stanica pod kranjskim Snježnikom.

Za meteorologe počinje se godina sa početkom zime dne 1. prosinca, što je u pregledu uzeto u obzir. Kod nas je obično najstudeniji mjesec siječanj, što je i taknuto nagnuto štampanim brojkama, a najtopliji je srpanj, komu su brojke o toplini deblje od drugih otisnute.

Srednju godišnju toplinu izračunamo lako, ako zbroj brojki o toplini sviju 12 mjeseci razdijelimo sa 12, dok je amplituda razlika među najtoplijim i najstudenijim mjesecem u godini. Ova je štampana nagnutim brojkama, a ona debljim. Sve ove brojke dakako pokazuju °C. Ispred nad ništicom nemaju +, a oni pod ništicom imaju -. Nije baš laka stvar čitati ove brojke sa razumijevanjem, ali tko to znade, otkrit će u njima mnogo više od onoga, što ovdje dalje slijedi.

Tek 1 stupanj širine udaljena je najjužnija točka Istre (meteorologijska stanica Lošinj mali) od najsjevernije (stanica Divača, doduše već izvan Istre) i samo 950 *m* nad morskom razinom nalazi se najviša točka, gdje se izvode

opažanja (Učka; stanica Mašun pod Snježnikom je već u Kranjskoj i 1000 *m* nad morem). U Lošinju je za 4·8° toplije nego u Divači, na Učki za 6·0° hladnije nego u Opatiji, a razlika među Mašunom i Opatijom je dakako daleko veća: 8·2°. Tako je de facto, a teoretički bi te opreke srednje godišnje topline morale biti znatno manje. Jasno je, da te velike razlike uzrokuje različiti utjecaj mora i kopna. Istra je primorska zemlja, kojoj je podneblje samo uz obalu posve oceansko, mediteransko. Izoterme (ili crte jednake topline) ne idu kod nas smjerom usporednica nego smjerom obale. Izoterma +15° ide preko Lošinja i Porera, izoterma +14° uz zapadnu obalu (Pula, Rovinj, Trst, skoro i Rijeka i Opatija), na Ploči bit će srednja godišnja toplina 13°, a u srednjoj Istri[1]) 12°, Ćićariji bi valjda meteorologijska motrenja odredila 11°, Brkinu još nižu temperaturu, jer na istočnoj granici Istre nalazimo po prilici 10°, a u Kranjskoj kotlini čak 9°—8°.

Tko se u razno doba više puta vozio iz Rijeke preko Sv. Petra u Trst ili iz Ljubljane preko Divače i Pule u Lošinj, potvrdit će ovo po vlastitom iskustvu. Rijeka, Pula i Trst pored sve udaljenosti među sobom imadu skoro jednaku srednju godišnju toplinu, jer su pri moru, a pogledajte u Pregledu: Trst, Općina, Divača i Sv. Petar ili Pula, Pazin, Divača, Sv. Petar! Te su razlike s obzirom na visinu prevelike, a s obzirom na udaljenost od mora prenagle. Važan je i položaj mjesta prema okolini, da li je naime mjesto na suncu (Veprinac) ili u sjeni (Pazin), na brežuljku (Belaj) ili u kotlini (Pazin[1]). Mjesta su na kraskom ravnjaku radi insolacije ljeti vruća, a radi bure zimi studena. Najpovoljnije podneblje u svakom pogledu ima od svih mjesta (i od Opatije) u Istri Lošinj mali, jer ima blagu zimu (u siječnju kao Pazin početkom travnja!!), malo i to neznatne ekstreme zimi (što je važno za liječilište), malo bure (radi položaja samoga grada), a i ljeto tek malo toplije od Trsta, koji je tamo na sjeveru, malenu amplitudu i t. d.

Od mora prema Ljubljani godišnja je amplituda sve veća: 17° na otocima, 18° na obali istočnoj i zapadnoj, 19° sve dalje po kopnu, po prilici 20° na istočnoj granici, i tako prema Ljubljani progresivno raste. To ide doista prenaglo, a uzrok je tomu lako naći. Pri moru je amplituda malena radi temperature u moru, koje ublažuje ljeti veću toplinu a zimi veću zimu, dok na kraskom ravnjaku toga blagoga utjecaja nema: tamo radi pomanjkanja šume sunce ljeti jače grije a zimi bura jače ohlađuje. Dalje u Kranjskoj valja razloge velike amplitude tražiti u svojstvima kontinentalne klime.

Tako je glede topline u Istri po prostoru, a sada da vidimo, kako je u vremenu, u razno godišnje doba. Kako more teže mijenja toplinu, dizat će se u proljeće toplina u primorju laganije nego u zagorju (Lošinj: siječanj 7·4,

[1]) Pazin i Belaj nijesu karakteristične stanice za srednju Istru, jer prvi ima radi loša položaja preoštru, a drugi radi povoljna pološaja malo preblagu klimu prema ostaloj okolini.

[2]) Pazin: oštra zima, kratko proljeće, toplo ljeto i neugodna jesen.

veljača 7·7, ožujak 9·4, travanj 13·5, Pazin: siječanj 1·9, veljača 2·8, ožujak 5·8, travanj 10·6, Divača: siječanj —0·1, veljača 1·3, ožujak 5·1, travanj 10·5, Ljubljana: siječanj —2·5, veljača —0·2, ožujak 4·0, travanj 9·5), a baš s istoga razloga će u jesen u primorju laganije padati toplina nego u zagorju (v. Pregled). U primorju dakle počinje se proljeće odnosno jesen relativno kasnije nego u zagorju, ali se zato u zagorju proljeće odnosno jesen naglije razvije u ljeto odnosno u zimu: u primorju dulje traje proljeće i jesen, a u zagorju ljeto i zima. Radi tih prilika gospoda bogataši u proljeće traže primorje, ljeti krasku visoravan (»Sommerfrische«), u jesen i osobito zimi opet primorje, gdje iz zelene Opatije promatraju snježnu Učku. Radi vjetrova, magle, oblaka, kiše. rose, mraza — što se ipak sve dakako ne javlja svuda i uvijek jednomjerno — proljeće nije baš ugodno, dok je jesen upravo neprijatna.

Prva jaka bura navijesti zimu, dakako sasvim drugačiju u primorju nego u zagorju. Poprijeko može se reći, da izoterma mjeseca siječnja od $+4^0$ prati istarsku obalu, dok je otočje toplije. Izoterma od 0^0 obuhvata Ploču i srednju Istru, ali Ćićarija je već studenija, te joj je temperatura u siječnju sigurno ispod 0^0 C. Koliko, ne zna se; po Pregledu može se samo nagađati. Radi oštre bure javljaju se u zagorju na kraskom ravnjaku veoma ekstremne temperature (sigurno i više od -20^0 C) i mnogo dana sa mrazom (možda i 50 kroz cijelu zimu), dok u primorju na zaklonjenim mjestima vegetacija skoro ni ne osjeća zime. U zatvorenim kotlinama, na pr. u pazinskoj i buzetskoj, mirno počiva studeni uzduh kao more, da tlo zamrzne, a na ravnjaku oko njih izmjenjuju se studeni i topli dani od bure i sunčanih zraka.

Sa ožujkom počinje se proljeće, ali budući da je bura kroz zimu kraski ravnjak silno ohladila i snijegom zabijelila, često puta pozdravlja i goru i dol u primorju i zagorju zimsko vrijeme, studen, snijeg, bura i mraz još i u travnju, što nam je svima dobro u pameti baš od netom minuloga proljeća[1]). Ovo godišnje doba prate i kiše, dok je ljeto redovito izvanredno suho.

Nebo je vedro, sunce »peče«. U primorju ublažuje vrućinu vjetar s mora, a u zagorju se vraški ražari goli ravnjak baš preko mjere, tako da su ekstremna maksima po cijeloj zemlji više manje jednaka, 30^0—35^0. To je dakako u sjeni, a na suncu izračunan je maksimum baš na dvostruko! »Pasjih dana« vrućine (t. j. nad 20^0 u sjeni) ima sve manje, što se više udaljujemo od mora.

Iz Pregleda se vidi, da po otočju i uopće uz primorje traju 3 i pače 4 mjeseca, u unutrašnjosti samo 2 mjeseca, a dalje preko granice u Kranjskoj već su posve rijetki dani vrućine iznad 20^0 C. K tomu su i noći sve hladnije, što smo dalje od obale: uzrok su tomu različita svojstva topline među morem i kopnom. U primorju svršava ljeto relativno prije nego u zagorju, ali ipak u primorju još je vruće sve do pod kraj rujna, kad se već nad

[1]) Nijemci ovakav meteorologijski pojav zovu Rückfall, Rückschlag, Nachwinter.

zagorjem dižu magle i pripravljaju skori mraz. Neugodni su to dani već sami po sebi, ali kad im se na prelazu rujna u listopad pridruže dugo iščekivane a naskoro suvišne i dosadne kiše i kad nakon turobnih i oblačnih dana mjeseca studenoga udari žestoka bura, kraj je jeseni i eto zime, koja nas uvodi u novu meteorologijsku godinu. Nastavit će se.

Povijest školstva u austrijskom Primorju.

ANTUN vitez KLODIĆ-SABLADOSKI.

Drugo doba.

Misli vodilice državnog školskog zakona za pučke škole jesu slijedeće:

1. Svaka pučka škola, koju osnuje ili uzdržava država ili mjesna općina iz vlastitih sredstava posvema ili djelomice, javna je i otvorena glede učiteljstva i glede učenika i učenica pripadnicima sviju vjeroispovjestî.

2. U nastavne predmete opće pučke škole ubrajaju se i ovi: Najvrednije iz prirodoznanstva, zemljopisa, povjesti, mjerstvenoga oblikoslovlja, pjevanje i gimnastika; za djevojčice ženske ručne radnje i kućanstvo.

3. U građanskim školama poučava se u istim nastavnim predmetima, samo potanje i opsežnije.

4. O nastavnom jeziku i o pouci u drugom zemaljskom jeziku odlučuje u međama zakona pokrajinska školska oblast saslušav prije one, koji školu uzdržavaju.

5. Sa pojedinim školama mogu se spojiti u jednu ruku zavodi za njegovanje, uzgajanje i obučavanje djece, koja nijesu još obvezatna polaziti školu, u drugu ruku poljodjelstveni i obrtni strukovni tečaji.

6. Dužnost polaska škole traje od navršene 6. godine do navršene 14. godine života.

7. I u općoj pučkoj školi ima se učevno gradivo tako porazdijeliti, da svakoj od ovih godina odgovara jedan nastavni stepen.

8. Učevnu osnovu i unutarnji red svake kategorije pučkih škola određuje Ministar, koji i odlučuje, koje učevne knjige i čitanke smiju se upotrebljavati.

9. Na svako 80 djece dolazi jedna učiteljska osoba; uzdržat se ima stalan odnošaj između broja učitelja i podučitelja.

10. Pravne odnošaje učiteljskog stališa treba urediti po zemaljskim prilikama; treba pako paziti, da se osjeguraju toliki dohoci, od kojih može učiteljstvo živjeti bez nuzgrednih privrednih zanimanja, i pravo na mirovinu za učitelje i učiteljice i za njihovu siročad.

11. Za potrebne pučke škole skrbi se najprije mjesna općina, zatim školski kotar i subsidiarno pokrajina. Država namiruje troškove za učiteljske škole i s njima spojene vježbaonice, košto i za tečajeve za daljnu naobrazbu učiteljstva, za štipendije učiteljskim pitomcima i za možebitne pedagoške seminare.

12. Država izručuje normalne fondove »cum omni onere et commodo« pokrajinama i doplaćuje, koliko osjekom od god. 1866.—68. odgovara, odbiv daljne troškove, koje će imati.

13. Tečaj za naobraženje učitelja traje četiri godine, pouka je besplatna; na koncu su ispiti zrelosti, na temelju kojih namjestit će se kandidati kao podučitelji ili privremeni učitelji. Nakon dvogodišnjeg službovanja može se položiti ispit osposobljenja.

14. Za ustanovljenje privatnih učevnih zavoda za djecu, koja su dužna polaziti školu, zahtijeva se osposobljenje i neporočnost nadstojnika i učitelja, nastavnu osnovu prema zahtijevima javnih škola i shodne prostorije. Takovi zavodi mogu dobiti pravo za izdavanje u državi valjanih svjedodžbi.

Za Kranjsku, Goricu-Gradišku, Istru, Galiciju, Bukovinu i Dalmaciju dozvolile su se nekoje posebne promjene ovih načela. U čemu se sastojahu te promjene, vidjet ćemo kasnije, kad budemo promatrali školstvo ovoga doba u Gorici-Gradiški i Istri.

Ministar nastave izda u slijedećim pet godina cijelu vrstu naredbi, koje vrijede za sve zemlje, zastupane u carevinskom vijeću, dakle i za sva tri dijela austrijskog Primorja.

Evo ih:

1. Naredba od 12. srpnja 1869. o organizaciji učiteljskih škola.

2. Naredba od 23. studenoga 1869. o dopuštanju učevnih knjiga i čitanki za nastavnu uporabu.

3. Naredba od 15. studenoga 1869. o ispitima učiteljskih kandidata za opće pučke i građanske škole, koja je bila modificirana naredbom od 5. travnja 1872. i napokon onom od 31. srpnja 1886.

4. Naredba o osnivanju tečajeva za daljnu naobrazbu od 6. travnja 1870.

5. Školski i nastavni red od 20. kolovoza 1870., kojemu bijahu nadodane nekoje odredbe o nastavi za opetovnice u Istri dne 13. listopada 1870. broj 9613.

6. Učevne osnove za trorazredne građanske škole od 20. kolovoza 1870

7. Naredba o kotarskim učiteljskim knjižnicama i o knjižnicama za pučke škole od 15. prosinca 1871.

8. Naredba o dječjim zabavištima i njima srodnim zavodima od 20. lipnja 1872.

9. Naredba o kotarskim i pokrajinskim učiteljskim konferencijama od 8. svibnja 1872.

10. Ministerijalna naredba o gradnji školskih zgrada od 9. lipnja 1873. broj 4810.

11. Vrlo važna naredba od 18. svibnja 1874. br. 6549. za unutarnju organizaciju pučkog školstva; s njome izađoše učevne osnove za građanske škole i za razne kategorije općih pučkih škola.

12. Ministerijalna naredba od 26. svibnja 1874. br. 7114., kojom bijaše izdan organizacijoni štatut za muške i ženske učiteljske škole.

Naveli smo ove norme opće vrijednosti, da izbjegnemo ponavljanju, kad budemo govorili o školskim prilikama, kako su se od god. 1869. na posebni način razvijale u svakoj od spomenutih oblastî.

Školska god. 1868./69. bijaše vrijeme prelaza iz prilika pučkog školstva starije »Političke uredbe« u nove prilike, koje se razviše državnim školskim zakonom za pučke škole od 14. svibnja 1869. Radi toga ćemo navesti za pojedine oblasti Primorja najprije pokrajinske zakone, koji promicahu daljni razvoj školstva, a za ishodište našega razlaganja uzet ćemo podatke iz škol. god. 1869./70. i uspoređivat ih s onima od škol. god. 1899./00. Samo se po sebi razumije, da ćemo — opisujući razvoj školstva u Primorju — posizati radi veće jasnoće i u dobu »Političke uredbe«, u koliko nam budu izvori pri ruci.

Gorica-Gradiška.

Kako se je školstvo razvijalo u pojedinim dijelovima Gorice-Gradiške, ne da se sa stalnošću prikazati. Samo toliko može se istaknuti, da su plemići u Cormonsu između god. 1560. i 1580. uzeli duhovnika za učitelja svojoj djeci, da su njega i njegove nasljednike uzdržavali djelomice općina, djelomice roditelji učenika, da je Dr. utriusque juris Andrija Locatelli oporukom od 14. travnja 1701. ostavio svoje imanje Dominikancima u Farri uz obvezu, da poučavaju mladež onoga kraja i da ju uzgajaju u svim krepostima. Za pouku i uzgoj ženske mladeži skrbio se je red Sestara kršćanske ljubavi i nauke (della carità e della dottrina cristiana), koji je utemeljila gospođa Uršula de Grotta god. 1726. i koji djelovaše sve do svoga ukinuća 1814.

Stalno je također, da je normalna škola u Gorici, utemeljena godine 1774. po uzoru bečke normalne škole (otvorena za Marije Terezije 2. siječnja 1771.), jurve koncem 1775. u cvatu bila, da je god. 1777. latinska škola u Gradiški (utemeljena 1670.) ustupila mjesto njemačkoj normalnoj školi, da je ova škola raspuštena bila 1807., kad su Francezi zaposjeli zemlju, i da se je po svršetku franceskih ratova 1816. ondje organizovala četverorazredna glavna škola, napokon da je bilo početkom 19. vijeka u zemlji Gorici-Gradiški samo pet škola, koji broj poskoči u prvoj četvrtini stoljeća na 20 i malo po malo

se umnažaše. Bržim tempom pomnože se škole jedva u drugoj, gori obilježenoj periodi.

Već smo gori natuknuli, da je ukinuta bila načelnim odredbama državnoga zakona od 25. svibnja 1868. o odnošaju škole i crkve »Politička uredba«, koja bijaše školski nadzor izručila biskupskim kurijama i kleru.

Da se provede spomenuti državni zakon, proglašen bude za Goricu-Gradišku zakon o nadzoru škola 8. veljače 1869., koji bje preinačen zakonima od 12. siječnja 1870., a glede § 32. zakonom od 19. rujna 1875. o združenju mjesnog školskog vijeća sa kotarskim školskim vijećem u gradovima s vlastitim statutom.

Na temelju ovoga pokrajinskog zakona i uslijed carskoga imenovanja službujućega pokrajin. škol. nadzornika i članova, koji zadobiše mjesto i glas u pokrajinskom škol. vijeću dne 12. lipnja 1869., konstituiralo se 1. srpnja 1869. pokrajinsko školsko vijeće za Goricu-Gradišku pod predsjedništvom tadanjega upravitelja c. kr. kot. poglavarstva u Gorici, namjesničkog savjetnika Feliksa baruna Pino (kasnije postade c. kr. namjesnikom u Primorju, zatim u Gornjoj Austriji, napokon ministrom trgovine), zatim se uredila c. kr. kot. škol. vijeća, a najposlije mjesna škol. vijeća, tako da je koncem škol. godine funkcijonirao potpuni organizam školskih oblasti, budući je bilo obavljeno i imenovanje svjetovnih kotar. školskih nadzornika.[1])

U prvo vrijeme svoga opstanka nije mogla ni pokrajinska škol. vlast niti su mogla kotarska škol. vijeća razviti bogzna kakve djelatnosti, jer nije još bilo o osnivanju škola ni o pravnim odnošajima učiteljstva odnosnih odredbî, koje su po državnom zakonu od 14. svibnja 1869. pridržane bile pokrajinskom zakonodavstvu; školske oblasti moradijahu se ograničiti na proučavanje tadašnjega stanja stvari i na promicanje i dizanje naobrazbe učiteljstva, koja nije bila baš najbolja.

Stoprv zakonom o pravnim odnošajima učiteljstva od 10. ožujka 1870. i zakonom o osnivanju školâ od 6. svibnja 1870. moglo se svojski dati na dublju i brzu reorganizaciju pučkog školstva.

Prvo navedenim zakonom određeno bi, da će — ne glede na neznatni doplatak iz normalnog školskog i religijoznoga fonda — samo kotari namirivati troškove za pučko školstvo.

Po § 59. državnoga zakona za pučke škole od 14. svibnja 1869. trebalo je svagdje podignuti školu, gdje je jednu milju naokolo osjekom bilo u pet godina uzastopce 40 za školu obvezatne djece.

---

[1]) Kao pokrajinski škol. nadzornik službovaše izvjestitelj, kao zastupnik učiteljstva dođe u pokraj. škol. vijeće ravnatelj c. kr. više realne škole u Gorici, Ferd. Gatti, kao zastupnici zemaljskog odbora Dr. Depretis i Dr. Tonkli, kao zastupnici svećenstva prof. vjeronauke na goričkoj gimnaziji, Ivan Pertout i Andrija Marušić. Za vođenje poslova administrativnog referenta određen bi c. kr. namjesnički tajnik Hahn von Hahnenbeck.

Točno vršenje ove odredbe opteretilo je kotare odviše. Predviđajući to umetnulo se je u § 66. rečenoga zakona daljna odredba, da će naime i pokrajina doprinašati za pučko školstvo, ako kotari ne budu imali sami sredstava. Obzirom na to dodala se §. 57. pokraj. zakona od 6. svibnja 1870. odredba, da se ima posebnim zakonom odrediti, da li će i u koliko doprinašati pokrajinski fond za izdatke škol. kotara.

Taj posebni zakon nije ugledao svjetla božjega kroz punih 30 godina, a pošljedica toga bijaše, da se pokraj. sabor nije obazirao na nijednu odnosnu molbu za subvenciju, da se ni izdaleka nije moglo otvoriti onoliko škola, koliko bi se moralo po § 59. drž. zak. za pučke škole od 14. svibnja 1869., i da su učitelji ostali s premalenom plaćom.

Pošto su — kako jur spomenuto — po zakonu od 6. svibnja 1870. učitelji primali plaće iz kotarskog fonda i pošto se je svaki kotar morao skrbiti za svekolike troškove svoga školstva, prihvaćeni budu bez ikakvih poteškoća u pokrajinskom saboru ovi zakoni: Zakon od 16. listopada 1875. o ukinuću školarine, zakon od 16. listopada 1875., kojim budu ukinuti §§ 21., 22., 32., 34. i 37. zakona od 10. ožujka 1870., zakon od 4. ožujka 1879., kojim se donekle promijenio pokrajinski zakon od 10. ožujka 1870., zakon od 15. listopada 1896., kojim se podijelila beriva učiteljstva u tri reda, naime 600, 500 i 400 forinti. Istotako uspijelo je, da je pokrajinski sabor prihvatio i slijedeće zakone:

a) od 28. veljače 1873. o doprinašanju u mirovinsku blagajnicu poknežene grofije Gorice-Gradiške sa strane onih učitelja javnih pučkih škola, koji su prestupili iz koje druge pokrajine carstva; *b*) od 28. veljače 1890., koji sadržava na temelju zakona 17. lipnja 1888. R.-G.-Bl. br. 99 nagrade za poučavanje nauka vjere na javnim pučkim školama; *c*) od 13. ožujka 1870. o uređenju osobnih i službenih odnošaja učitelja, koji vojsci pripadaju odnosno na njihovu dužnost aktivnog službovanja u stajaćoj vojsci, u mornarici, domobranstvu i narodnom ustanku.

No pitanje o ustrojenju pokrajinskog škol. fonda i o doplaćivanju toga fonda u kotarski fond zavadi zastupnike slovenske i talijanske narodnosti, i sabor nije mogao u zadnjim godinama uspješno djelovati.

Stoprv 6. listopada 1900. objavljen bje zakon, s kojim se je fiksirao iznos pokrajinskog fonda u kotarski fond. Istodobno izađe zakon, kojim su se odredbe § 2., 5. i 6. spomenutog zakona od 15. listopada 1896. u toliko promijenile, da se je doznačila plaća za građ. učitelje 1600 kruna, učitelje I. reda 1400 kruna, II. reda 1200 i III. reda 1000 kruna godišnjih.

Iza kako se je pokrajinsko školsko vijeće konstituiralo, bijaše mu prva skrb napredak učiteljskog naobraženja i proučavanje školskih prilika u pojedinim kotarima, da se na temelju stečenog znanja nađe poluga za podignuće pučkog školstva.

Nastavit će se.

Sa učiteljskog gimnastičkog tečaja u Medulinu.

Zadnja večer. Dovršismo. »Toplu« čašu iskapismo, pa eto zajedno posjedosmo k posljednjoj skupnoj večeri uz ostale pozvanike. Rekoh »toplu«, a ne gorku, jer učesnici gimnastičkog tečaja u Medulinu slobodnom dobrom voljom sudjelovaše mu, pa zato i ljubavlju prionuše uz nove dužnosti i svetom strpljivošću podnašahu sve, što bi s njime skopčano. A bilo je rána ustajanja, bilo duge dnevne škole, bilo popuštanja od svojih navika, bilo vježbanja na žarkom suncu, bilo zapta, a sve to bilo ponešto teško i za mlađe, a nekmoli za one, koje sputaše godinice života, nu to bje za nas učitelje slatko rabotanje, koji dođosmo na tečaj u ime svoga usavršenja i napretka.

Posjedosmo umorni za zadnji put k zajedničkoj večeri. Akoprem ko svagda potrebni okrijepe, ipak se umah opazila neka promjena od predašnjih večeri, veselih, burnih. Sjeta napala sve, pa i one vječnog dobrog raspoloženja. Privikosmo se jedan na drugoga ko brat bratu i seki, pak eto nadošô čas rastanku; a to djelova neopazice na sve sudrugove. Uz to kan da žalismo' što tako hitro minu deset-dnevni gimnastički tečaj, toli poučan, toli zanimiv. Našo se ovaj-onaj, koji se naprezaše da društvo uzdrži na visini veselosti, al unatoč tome i obilatiju stolu, opet upadne u predašnju neponjatnu sjetu i zamišljenost. . . . »Misli moje kud bludite . . .«

Umirismo tijelo. Zaredaše nazdravice, govori, šta li? ne: javne zahvale, ispričanja, ispovijesti, zamolbe, oprosti. Neko zadocnio par časaka u jutro školu, eto ga sada, gdje žali to. Drugi negdje izlanu koju strožiju napram sudrugu, eto i njega u pokorničkoj haljini. Treći sudi, da se nije dostatno držao zapta, (a bio je izvan očekivanja), pa i on moli društvo, da mu milosno sudi i oprosti.

Čast, komu čast, hvala, komu hvala.

Držasmo se i ovoga. Predsjednik Baćić ističe strpljivost, dobrotu, vještinu u poučavanju gosp. prof. Ad. Šaupa, kojeg društvo oduševljeno pozdravi, što je on zaista i zaslužio. Prof. Ad. Šaup lijepo zahvaljuje. Vojvoda Fr. Rubeša zahvaljuje prisutnom domaćinu i domaćici, što revnovaše oko učiteljstih želudaca. Vice blagodari domaćim učiteljskim obiteljima na susretljivosti i gostoljubivosti (gg. Zucconi, Rajčić), osobito ističe zasluge prijatelja i druga Ant. Žmaka, koji se trudio od početka do svrhe tečaja, da bude sve u redu. Sjetio se također društvenog predsjednika, koji je ujedno »spiritus movens« čitavog učit. pokreta i poduzeća, pak se i ovaj tečaj ima upisati u zaslugu njegovu odličnom umu i čistom učiteljskom srcu. Zgodno odzdravi učitelj Žmak, veleći, da nas učitelje pri dolasku u Medulin ne pozdraviše ni zvona ni mužari, glasba ni pjev, nit tko sa nikoje strane, al za to učitelji haju i ne haju, jer oni nalaze najveće zadovoljstvo u samim sebi, u kolegijalnosti, te u učiteljskoj i domovinskoj svijesti. Drugo ni ne traže čestiti uzgajatelji.

— Redale tako zdravice, pozdravi, zahvale ne od puste zabave i taštine, nego od potrebe srca.

Ču se glas: Koliko dosele kroz tečaj sakupismo za Družbu? 50 kruna, odazva se Zlato. Premalo, odazva se drugi glas. A mi udrimo do sto, zaintači g. Šaup. Tanjur zaredao prvi put: nije još stotina; drugi put: eto stotače! Išo novac iz žepa, kô da učiteljeva gotovina ni taknuta ne bi; al kad tamo mnogomu žepu zvona zvoniše zadnji pozdrav. To ne smeta učitelju, uvjerenu, da i na grobovima niče sjeme . . . Ova činjenica govori mnogo, glasno za one dašto, koji mogu čuti i ćutiti. — Hitro se došulja mijena dana, a mi na počinak, da snivamo o dragim bićima, koje ćemo sutra pozdraviti . . . Ujutro rano svi se učesnici tečaja odvezoše u Divić-grad, odakle krenuše u seoca zemlje mile. Žilaviji, svjesniji, učiteljskiji uz odluku, što većma koristiti svome narodu i staležu.

Šepić.

Iz statistike o pučkoj školi.

Učiteljsko osoblje.

Na javnim pučkim školama bijaše škol. god. 1904./5. 58.878 muških i 28.091 ženskih nastavnika, ukupno 86.969. Među prvima su i učitelji vjere, i to 1.545 od školskih i 15 319 od crkvenik oblasti namješteni (ukupno 16.864), a među drugima 9.725 učiteljica ručnoga rada i pomoćnih. Od te lijepe čete bilo je u Istri 656 (muških 435, a ženskih 221). Od istarskih učitelja bijaše ih 191 sa svjedodžbom osposobljenja, 19 samo sa svjedodžbom zrelosti, 33 bez svjedodžbe, 10 učitelja vjere od školske i 182 od crkvene oblasti namještenih; od učiteljica 162 sa svjedodžbom osposobljenja, 32 samo sa svjedodžbom zrelosti i 1 bez svjedodžbe, 26 učiteljica za ručne radnje i pomoćnih (20 sa i 6 bez svjedodžbe). 14 je škola, na kojima su svjetovni učitelji obučavali nauk vjere. *29 učiteljskih mjesta nije bilo popunjeno, jer nije bilo učitelja-ica.* U Dalmaciji je mnogo bolje: Nastavnika 1.133 (muških 763, ženskih 370). Od učitelja 297 sa svjedodžbom osposobljenja, 91 samo sa svjedodžbom zrelosti (bez svjedodžbe uopće —!), 7 učitelja vjere od školske i 368 od crkvene oblasti namještenih; od učiteljica 185 sa svjedodžbom osposobljenja, 97 samo sa svjedodžbom zrelosti (bez svjedodžbe uopće —!), 88 učiteljica za ručne radnje i pomoćnih (samo 5 sa a 83 bez svjedodžbe). 56 je škola, na kojima su svjetovni učitelji obučavali nauk vjere. Sva su učiteljska mjesta bila popunjena: *ne fali učitelja ni učiteljice.*

U Istri je dakle premalo osoblja, previše bez svjedodžbe, a u Dalmaciji su skoro sve učiteljice za ručne radnje i pomoćne bez svjedodžbe, čega ne bi tamo smjelo biti, kad je u Dubrovniku žensko učiteljište. U Istri je zlo, jer do nedavna nije bilo pravoga učiteljišta ni za učitelje, a za učiteljice nema ni danas škole nijedna narodnost.

Evo državna vlasti, otvaramo ti svoje rane . . . pomozi!

Broj učiteljstva raste u svim zemljama Austrije: od 1900 do 1905 u Istri + (= narastao broj za) 43 učitelja i + 66 učiteljica, u Dalmaciji + 24 učitelja i + 81 učiteljica. Kako jako raste broj učiteljica, može se suditi, da se kod nas i ženskoj djeci otvaraju vrata škole: mnoge škole, do sada samo dječačke, postaju mješovite. U Austriji

je prosječno trećina učiteljica (32·3%) od cjelokupnoga broja učiteljstva, u Istri 33·7% a u Dalmaciji 32·7%. To je nekako i pravo. Što se tiče kvalifikacije nastavnika (bez obzira na učitelje vjere, učiteljice ručnih radnja i pomoćne), nemaju baš svuda učitelji prednost pred učiteljicama:

	učitelji			učiteljice		
	sa svj. osp.	sa svj. zr.	bez svj.	sa svj. osp.	sa svj. zr,	bez svj.
Istra . . .	86·2%	11·5	2·3	87·2	12·1	0·7
Dalmacija	78·9	19·5	1·6	60·0	40·0	—
Austrija .	89·6	8·9	1·5	74·4	15·1	10·5
Tako je bilo 1900., a ovako 1905.:						
Istra . . .	78·7	7·8	13·5	83·1	16·4	0·5
Dalmacija	76·6	23·4	—	65·6	34·4	—
Austrija .	89·2	9·0	1·8	77·8	13·8	8·4

U Dalmaciji je dakle u tom pogledu dobro, ali u Istri slabo, naročito kod učitelja: 13·5% bez svjedodžbe! Gore je jedino u Tirolu.

Dvije stvari valja uzeti u obzir, kad hoćemo da sudimo, imaju li škole dosta učitelja-ica: snošaj broja učitelja-ica prema broju škola i snošaj broja učitelja-ica prema broju djece. O prvom već je donekle bilo govora, a kod prosuđivanja drugoga snošaja ne smije se zaboraviti, da mu je važnost ovisna o tom, kako se strogo pazi na polazak škole. Glede toga popuštaju oblasti u Istri i previše; o tom kasnije.

Prvi snošaj pokazat će nam ovaj pregled:

	na 1 javnu pučku školu nastavnika					
	1871.	1880.	1890.	1895.	1900.	1905.
Istra	1·5	2·3	2·6	3·6	***2·8***	3·0
Dalmacija	1·3	2·1	2·2	2·4	2·5	2·7
Austrija	1·6	3·1	3·5	3·8	3·9	4·3

1905. dakle u Istri 3 učitelja-ice na jednu javnu pučku školu prosječno. Ali na str. 183 u prošlom broju bilo je rečeno za 1 manje. Tu je protivurječje, a opet pravo i jedno i drugo. Ako naime uzmemo u obzir cijelo učiteljsko osoblje, onda dobijamo prosječno broj 3, a ako ne računamo učitelja vjere i učiteljica ručnoga rada i pomoćnih, onda dobijamo broj 2. Svak će opaziti, koji nam račun vjernije ilustrira našu nevolju. — Naše su dakle zemlje (Istra i Dalmacija) prema Austriji po onom pregledu uvijek ispod prosječne mjere. Jesmo li mi doista »inferiorni«?!

Ovako moramo biti i ostati!

Kod prosuđivanja snošaja broja učitelja-ica prema broju školske djece treba jedan put uzeti u obzir broj svega učiteljska osoblja *(a)*, a drugi put samo učitelje-ice bez učitelja vjere i učiteljica ručnoga rada i pomoćnih *(b)*.

Godine 1905. dolazilo je prosječno na jednoj javnoj pučkoj školi u Istri na jednoga učitelja-icu u smislu *b)* 83·0, u Dalmaciji 73·7, u Austriji 64 učenika-ica. To su strašne brojke, jer nam pokazuju nepravednu nerazmjernost za Istru prema Dalmaciji i osobito cijeloj Austriji, a što je još gore, pokazuju nam, da je *učitelj-ica u istarskoj školi radio sa više nego dvostrukim brojem djece, nego što mu zakon propisuje*. Gore od Istre jedino je u Kranjskoj i Galiciji. Pobliže, kako je u pojedinim kotarima Istre, vidjeli smo prije (str. 183. u prošlom broju). Da će razmjer u smislu *a)* prikazivati naše školske nevolje povoljnijima, razumije se po sebi, ali svak će mu dati daleko manju važnost, kad se sjeti, da učitelji vjere, učiteljice ručnoga rada i pomoćne niti su cijeli dan u školi s djecom niti su za tu djecu odgovorni u onolikoj mjeri kao pravi (»voll-

NAUČNA BIBLIOTEKA
P U L A

beschäftigt«) učitelji. Dakle u smislu *a)* dolazilo je 1905. prosječno na jednoj javnoj pučkoj školi u Istri na jednoga učitelja-icu *(a)* 55·4, u Dalmaciji 43·6, u Austriji 44·7 školske djece. Uz ovakove prilike lako je prorokovati slab uspjeh učiteljev. No žalosno je, da ne postaje bolje. Evo:

Na jednoga učitelja-icu u smislu *a)* dolazilo je učenika-ica

	1871.	1880.	1890.	1900.	1905.
Istra	56·0	44·9	*54·1*	***58·5***	55·4
Dalmacija	33·9	25·7	*32·5*	***43·1***	43·6
Austrija	78·2	49·6	47·1	44·6	*44·7*

Ovoj će nevolji biti uzrok taj, što se diže broj djece, koja školu polaze. To mora učitelje i svakoga inteligenta tješiti, ali učitelji-ice imaju također pravo, kada traže, da se poveća i broj nastavnika. I radi toga bijaše potrebito, da se osnuje učiteljište, ali ne samo muško nego bi valjalo otvoriti i žensko.

(Nastavit će se).

Iz učiteljskog tobôca.

Učitelj (iz Istre) zabrinuto nam se potužio;

veli: Krov će u školi pasti na me.

Mi: Uh! Vraže! ne daj se, bježi!

On: Dà! Lako vama, ali ja moram u školi poučavati.

Mi: Javi oblastima!

On: Javio sam. Došla komisija i ustanovila, da je zlo. Rekla, da će se škola zbilja survati doli. Oblasti su rekle, da treba zidati novu zgradu; pokazale mi poslije nekoliko mjeseci pisma. Ali školska godina već kuca na vrata, dani se krate, a nova se zgrada ne diže pa ću morat u staru, no što će biti, ako me poklopi?

Mi: Bôme dobro ti ne će biti. Zazvonit će ti u glavi, a možda ne ćeš ni čuti. Samo pazi na djecu, jer da i izvučeš živu glavu — makar i dobro nabijenu — morao bi odgovarati božjemu i ljudskome sudu, da si ubio djecu.

On: Zar ću ja krov porušiti!? Sām ne smijem zatvarati škole; ja moram u školu, i djeca moraju.

Mi: Velik je zakon naravi. — Krov nema pameti, nema srca: past će na vas, kad ga prirodne sile prisile na to.

On: (Šuti.)

Mi: (Šutimo.)

On: (skočiv na noge). Puklo mi u glavi! . . .

Mi: Što, za Boga?!

On: Evo što ću učiniti: Molit ću pokrajinsko škol. vijeće, neka me osjegura za slučaj nezgode. Za slučaj smrti ne treba me osjegurati: poginem

li pod ruševinama, neka me pokopaju na svoj trošak, a na grob nek mi metnu napis: »Žrtva dužnosti i školskih oblasti«. Ali da me ruševine osakate, bio bi nesposoban za službu i dobio bi penziju po godinama službe, a to bi bilo malo, jedva za kruh i vodu, jer sam još, hvala Bogu, mlad. Nek me dakle osjeguraju za slučaj nezgode.

Mi: Uloži molbu i to biljegovanu, ali stalni smo, da će ti reći: »Nemamo fonda za to«.

On: (Uhvati se za glavu). Ubogi učitelj!

Mi: Ubogi učitelj! Uboga djeca! *Ubogi učitelj.*

Zapisnik

glavne godišnje skupštine „Hrv. učitelj. društva za Istru ‚Narodna Prosvjeta' u Pazinu" obdržavane dne 17. srpnja 1909. u Puli.

(Nastavak).

Dozvolom skupštine prešlo se iza prve točke dnevnoga reda odmah na šestu:

Izjednačenje plaća učiteljica i učitelja.

(Izvještuje Mara Vrišer, učiteljica iz Pazina).

Ugodnim čuvstvom se mora svaka učiteljica sjećati glavne skupštine našeg društva obdržavane god. 1907. u Pazinu, na kojoj je sakupljeno učiteljstvo jednoglasno odbilo nacrt zakona o uređenju učiteljskih plaća s uzroka, što se učiteljice prikraćuju za 20% na njihovim po pravu im pripadajućim berivima. No sve što se poduzelo, da se ova nepravica odstrani, ostalo je žalibože bez uspjeha, jer je većina zemalj. sabora — kao odlučujući faktor — ostala tvrdokorna kod prije spomenutog nacrta zemalj. odbora, koji je kašnje postao zakonom.

Spomenula sam to zato, jer je ona velevažna skupština dala svijetu najljepši primjer kolegijalnosti u učiteljskom staležu — kolegijalnosti velim, tog svetog veza, koji može čudesa stvarati. — Sjećat ćete se, kako su ljudi ostali razočarani videći učitelje, izmučene materijalnom bijedom i dugim čekanjem na poboljšicu, da jednoglasno odbijaju nacrt zakona, koji im nudi nemalu poboljšicu, zato jer nije pravedan za njihove kolegice. Hvala vam lijepa za staležku požrtvovnost, u kojoj vidimo mi učiteljice najveću garanciju za postignuće naših zahtjeva. Obećajem, da ne ćemo mi toga nikada zaboraviti i da ćemo se bez predsuda uvijek boriti odlučno rame uz rame sa svojim kolegama za postignuće naših ideala na korist škole i naroda.

Ko što vam je poznato učiteljice na državnim školama ekviparirane su posvema u pravnim odnošajima sa svojim muškim kolegama. Tako n. pr.

imadu jednaku plaću, jednaku stanarinu, dozvoljeno im je udavati se, avancement je jednak i t. d., a i pravo je to.

Zakon propisuje za učiteljice iste nauke ko i za muške, iste ispite, iste dužnosti u službi, odgovornost je ista, one su jednako potrebite za školu ko što i muški; a zašto dakle. da ne bi imale i ista prava? Ako uzmemo još u obzir ručne radnje, kojima mora učiteljica posvetiti toliko svojih prostih satova, uvidjet će svatko, da su naši zahtjevi glede izjednačenja plaća posve opravdani. — Za stan i hranu ne troši učiteljica ništa manje nego njen muški kolega, a ipak nam je stanarina za 20% manja od učitelja.

Ne samo da su na državnim školama učiteljice izjednačene u plaći s učiteljima, nego i u nekojim pokrajinama kao na pr. u Šleskoj, Gornjoj Austriji, Českoj, Moravskoj, Salcburškoj, Galiciji i Bukovini uživaju učiteljice jednaku plaću sa učiteljima. Zašto dakle ne bi bilo moguće u našoj pokrajini ono, što je moguće u drugim pokrajinama? Opravdanih razloga zato nam naši zakonodavci nijesu naveli, a mislim stoga, jer ih nijesu imali. Moguće, da su htjeli štediti na nama, nu ako je to razlog, ta štednja je vrlo neumjesna i na uštrb školi. Širom cijele Istre na selu i u manjim gradićima malo ćete gdje naići, da može učiteljica dobiti skromno-pristojan stan. Prisiljene su dapače stanovati u krčmi, što podnipošto nije za jednu učiteljicu. Stog su razloga prisiljene moljakati za premještenje, misleći da će drugdje biti bolje, pa kad ostanu razočarane, nastoje pošto poto otresti se te nezahvalne službe. Sama svoju ekonomiju učiteljica ne može uspostaviti. jer joj za to ne dostaje njezina plaćica. — Kako veliku štetu nanaša školi to opravdano nezadovoljstvo i vječno premještivanje, ne treba ni govoriti. Na svaki način ne može se opravdati veliku štetu, koja otuda proizlazi. Kad bi učiteljice imale jednaku plaću kao i učitelji, omogućeno bi im bilo uspostaviti vlastitu ekonomiju, koja bi bila od velike koristi ne samo za dotičnu učiteljicu već i za njezine učenice. Svi se tuže, da naše seljanke ne znadu voditi kućnog gospodarstva. One nijesu tome krive; gdje da to nauče? Škola te struke nema a i u dogledno vrijeme teško da ih bude, a primjera zato na selu nema; tu opet može učiteljica, koja je više godina u jednom kraju, mnogo doprinijeti, da se to ispravi poukom u ručnom radu i svojim malim racionalno vođenim gospodarstvom. Ona će već u školi podučiti svoje učenice, kako treba voditi gospodarstvo i što je sve dužna učiniti i znati učiniti dobra gazdarica, a to opet sve pokazati u svojem gospodarstvu. Učenice, kad budu odrastle i budu pozvane, da same vode jedno gospodarstvo, kod poteškoća obratit će se opet za savjet na svoju iskusnu učiteljicu, pa eto malo po malo razumnih gazdarica i po Istri.

Da reasumiram u kratko. Na svakoj školi neophodno potrebite su uz učitelje i učiteljice; (One su također dužne poučavati djevojčice u ručnom

radu — tom velevažnom predmetu pučke škole i koji zadaje učiteljici ne malo truda i muke.) Zakon ne pravi nikakovih razlika u naukama između učitelja i učiteljica, dužnosti su im iste, odgovornost ista, — zato zadovoljimo pravici i recimo, nek bude i plaća jednaka.

Na podlozi toga usuđujem se toj slavnoj skupštini podastrijeti slijedeći prijedlog:

Preporuča se odboru učiteljskog društva »Narodna Prosvjeta«, da poduzme kod kompetentnih faktora shodne korake, da budu učiteljice markgrofije Istre u pravnim odnošajima izjednačene s učiteljima.

Nastavit će se.

VJESNIK.

Književne obavijesti.

Sa zahvalom primismo O. Fra Bone Zec: Pjesme. Dobiva se kod pisca Sam. Franj.-Trećeredaca Preko (Zadar). Cijena 80 helera.

Pročitavši ove lijepe pjesme potpisujemo i mi riječi, koje je o njima izrekao prof. N. Batistić.

»— . . . Za mene su ove pjesmice dragulji okovani u suho zlato, jer su tu duboge i nježne misli zaodjevene u lijepo ruho bujnog pojetičnog jezika, te u svojoj kratkoći i aposiopezama prisiljuju na razmišljanja ljudskog udesa na zemlji, koji se jedino može ublažiti čvrstom vjerom i stalnom nadom u bolju budućnost. Neke su pjesmice prave anakreontike, posve kratke, mislim, naumice tako sastavljeue, eda ih i sitni dječaci lahko upamte. Uopće su sve lijepe, ugodne, sočne i zamamljive, ali se naoseb ističu: »Rajski odsjevi«, »Mir i sreća«, »Anđeli«, »Čuvari hrvatskih svetinja«, »Pjesma mladih Istrana», »Zlatareva zlatarnica«. Majstorski su opjevana i plitvička jezera . . .«

Lične i školske vijesti.

Kotar Volsko.

Dr. Matko Laginja, potpredsjednik zastupničke kuće, dohrlio je iz Beča u Kastav iza kako je bio obavljen ispit zrelosti o. šk. god. i učitelj. kand. se bili jur razišli; došao je da zasluša iz ustiju preostalih đaka one c. kr. učitelj. škole tegobe, koje ih prisiliše, da razašalju i drugu spomenicu protiv Kastva kao sjedišta učiteljske škole. Ne znamo, da li je sama Vlada poslala Dr. Laginju na lice mjesta ili su ga pozvali zastupnik Vj. Spinčić i Kastavski načelnik M. Jelušić, da ih on svojim velikim ugledom u narodu zakrili; bit će ovo posljednje. Poznato je, da je hrv. učiteljstvo Istre listom ustalo od prvoga početka proti tome, da se učiteljska škola smjesti u maleni gradić od 500 ljudi radi uzroka, koje smo jur navađali u našem listu; poznato je, da je čitavo naše javno mnijenje proti Kastvu kao sjedištu učiteljišta; poznato je, da su đaci one škole najavili svoj istup, ako se zavod ne smjesti drugamo; poznato je, da je Odbor političkoga društva

za Hrvate i Slovence u Istri također zaključio u svojoj sjednici poraditi, da se ona šk'a prenese u shodnije mjesto: pa ipak Dr. Laginja dolazi iz Beča da osobno s đacima konferira. (Bit će da je nekome vrlo toplo.) U prisutnosti ravnatelja zavoda i jednoga prof. govorio je Dr. L. više sati s đacima u zavodu. Bio je prisutan i zastupnik Vj. Spinčić, ali on nije ništa govorio. Dr. L. se je izrazio đacima, da je i on za to da učiteljište ostane tamo, dao si pročitati dugu spomenicu đaka, pobijao je navode đaka protiv Kastva, đaci su opet pobijali njega i napokon izjavili, da će istupiti listom, ako učiteljište ostane u Kastvu. Dr. Laginja izrazio je svoje iznenađenje radi te odluke đaka i opet nastojao, da ih u neku ruku zastraši, ele će vlada zatvoriti učiteljište, pak učitelje iz hrvatske uzimati itd.

Đaci su ostali kod svoga. Dr. Laginja je otišao. Mudar kako je, rekao je valjda na odlazku Jelušiću i Spinčiću, da će biti najpametnije, da popuste volji naroda i da se kod Vlade u Beču zauzmu, neka se što prije učiteljska škola prenese drugamo; ako tako učine, prištedjet će Kastavskoj općini lijepih hiljada fijorina, poradit će za opće dobro naroda pa si tako opet steći popularnost.

Za hrv. učiteljsku školu.

Na sastanku akademskog ferijalnog društva »Istra« u Voloskom dne 14. kolovoza o. g. govorio je sveučilištarac Brnčić o učiteljištu u Kastvu. Primila se ova rezolucija: »Hrv.-slov. istarsko đačtvo, sakupljeno na sastanku u Voloskom dne 14. VIII. 09., pozivlje narodne zastupnike, političko i učiteljstvo društvo, da složno i energično rade oko toga, da pitanje sjedišta hrv. učiteljišta u Istri bude što skorije riješeno na zadovoljstvo tamošnjih đaka i profesora, kao i javnog mnijenja.«

C. kr. kotarskim škol. nadzornikom.

Za kotar Volosko imenovan je Dragutin Přibil, dosadašnji kot. škol. nadzornik za hrv. škole Kotara Krk i Lošinj. Po službenom karakteru je c. kr. vježb. učitelj, po narodnosti Slovenac, a po radu na školskom polju čovjek od oka. Čestitamo!

Gimnastika u Istri.

U ubavim Mihotićima u Liburniji osnovao se »Sokol«. Pravila su već potvrđena. Doskora će se i u Kastvu-gradu osnovati »Sokol«.

Naprijed junaci!

Kotar Krk.

Kotarsko školsko vijeće u Krku držalo je dne 20. srpnja 1909. sjednicu. Predsjednik priopćuje, da su imenovani za B. gg. K. i Fr., za P. g. Z. — Učitelju F. podijeljeno je 200 K potpore bolesti radi; za novu školu u B. podijelilo je ministarstvo 4000 K potpore; imenovani su novi članovi kot. škol. vijeća gg. P., F. i B.

Nadzornik izvješćuje o nadzoru škola u g. 1908./09., da je broj škola i učiteljskog osoblja ostao isti kao lani, ponašanje učiteljstva da je bilo bez prigovora; nekoje školske zgrade da se ponavljaju; pokućstvo da se poboljšava; konference da se drže redovilo i na koncu svog dugog izvješća predlaže: 1. da se učine u sv. V., u P. i M. nove školske zgrade; 2. da se urede školska okružja za P. i M.; 3. za D. da se priskrbi jednu škol. sobu; 4. u D. da se učine škol. peći i uredi prozore; 5. u P. da se odstrane željezne rešetke na prozorima za slučaj požara; 6. u P. da se uvede cijelodnevna obuka; 7. da se U. N., U. M., T. M. i J. R. pošalju pohvalni dekreti; 8. da se pozove na red S.; 9. da se ustroje paralelke u K., P. i D.; 10. da se u D. ustroji redovita trorazrednica; 11. da se otvori natječaj za V., K., St. B., V., R., O., D.

Dalje izvješćuje o ovogodišnjoj kot. učit. skupštini iztičuć koristi iste i hvaleć izvjestitelje; poprimaju se svi predlozi te skupštine i to: 1. da se u B. ustroji nautička škola sa karakterom gospodarstvenim a u D. viša djevojačka škola sa karakte-

rom kućanstvenim, 2. u P. da se ustroji strukovna škola za klesarstvo i zidarstvo, a u V. škola dalnje izobrazbe za djevojčice, 3. da se čim prije pozove zemaljska konferenca za hrvatsko učiteljstvo; 4. da se promjene opstojeće početnice i čitanke; 5. da se na učiteljištu u Kastvu drži trgovački tečaj za hrv. učiteljstvo; 6. da se kot. učit. konference drže svake godine u drugom mjestu.

Predlaže se remuneracije M. B. i S. a za pripomoć Š. i P. kao također za petgodišnje doplatke S., M., K., R., V. Usvaja se molba kandidata B., te se ga privremeno imenuje za O. Napokon se usvaja predlog općine B., da se u njezinim školama drži neprekinuta obuka samo u jutro.

Kotar Kopar.

Iz Draguća.

† Zvali smo ga »Stari« još pred 20 godina, ali na duši i tijelu nije mu bilo znaka starosti osim onih bijelih vlasi na njegovoj časnoj glavi i ono 60 godina na leđima. Jak i velik ko gora, radin, uvijek vesela lica, a prava naša hrv. korenika! Poznat je bio ne samo ovkraj Učke nego i u Liburniji, kuda bi vozom vina prolazio na Rijeku ili u Hrvatsku. Sada ga već nema, našega Staroga Antuna Šestana među živima. Nakon teške i duge boli ode k Bogu 12. kolovoza o. g.

Za naše učitelje i svećenike bio je On »Draguć«. Otkad tamo dolaze hrv. učitelji, on i njegova rodoljubna kuća bili su im jedino utočište. Znadu to dobro Jakac, Baćić, Rajčić, Kraljić, Zlatić i dr. Iz škole, sa puta, pred kamenjem i bijesnom vikom i pogrdama našao bi naš učitelj u njegovu domu, u njegovu društvu i njegove dobre obitelji utjehu i zaklonište.

Jedino pod njegovim krovom ozvanjala je hrvatska pjesma, u Draguću bilo je jedino u njegovoj kući mjesta za izlijeve rodoljubnih čuvstava.

Kad je naše učitelje u školi opsjedala bjesna rulja fanatiziranog i zavedenog puka, on bi se junački znao proturati u stan učiteljev, da učitelja junačkim svojim grudima zakrili.

Radi domovine mnogo je trpio: glavu su mu svoj dan razrezali, kuća mu je gorjela, s kamenjem su se na nj nabacivali, polupali prozore više puta i na kuću navalili, ali on se svega toga nije strašio i ostao uvijek junački na braniku hrvatskog naroda.

Bio je više godina općinskim zastupnikom u Buzetu.

Svome dobrome sinu Ivanu i skrbnoj snahi Anici pomagao je uzgajati mnogobrojnu djecu, od koje je sada Rajmund pravnik, a Ivan pitomac učiteljske škole.

Trajna će Ti spomen, mili Antune, ostati kod nas. U našim srcima bit će Ti spomenik harnosti za onu ljubav, kojom si nas ljubio. Bog se smilovao Tvojoj duši i utješio Tvoju ucviljenu djecu, unučad i rodbinu!

Kotar Pazin.

Spomen-ploča na rodnoj kući blagopokojnog velikog biskupa Jurja Dobrile.

Dne 15. kolovoza po podne bilo je lijepo slavlje u Ježenju, selu općine Tinjan, gdje je svjetlo božje ugledao 1812. veliki naš biskup i preporoditelj Juraj Dobrila. Toga dne otkrilo je Hrv.-slov. kat. akad fer. društvo »Dobrila« spomen-ploču na rodnoj kući Dobrilinoj.

U selu se vijala velika hrvatska trobojnica i carski barjak. Naroda mnogo. Na shod kuće Dobriline pope se bogoslovac i pjesnik J. Cecinović i zanosno slovo držaše o našem velikanu crtajući živo i zanosno njegova djela kao vjernika i Hrvata-rodoljuba. Iza govora odjeknu ubavim selom iz sviju srdaca »Slava!« Župnik iz Sv. Petra, L. Sloković, blagoslovi na to ploču, smještenu na pročelje kućice.

Ima ovaj napis:

»Ovdje se je rodio 1812. veliki biskup i prvi budioc Istre Dr. Juraj Dvbrila, umro u Trstu 1882. Na vječnu uspomenu postavilo H. S. K. A. F. D. »Dobrila za Istru 1909.

Govorio je zatim pravnik Stojan Brajša o društvu Dobrila; drugi nećak pokojnikov istoga imena (Juraj Dobrila) zahvali se u kratko društvu za spomen-ploču.

Otpjevavši hrv. himnu »Lijepa naša domovina« raziđe se mirno narod pjevajući narodne pjesme.

Upisivanje

u c. kr. pripravnicu za muške učiteljske škole u Pazinu bit će u škol. sobi (Općinska zgrada) dne 15., 16. i 17. rujna.

Mladići, koji žele biti primljeni, treba da su zdravi, neporočna ponašanja i da su navršili 13½ godina života; donesti

moraju krsni list, potvrdu o boginjama i škol. svjedodžbu.

Ravnateljstvo c. kr. pripravnice za muške učiteljske škole.

Pazin, 2. rujna 1909.

Jos. Baćić,
c. kr. škol. upravitelj.

Ferijalni kursi u Jeni za gde i gospodu.

Tako je naslov brošuri, što sadržava program predavanja, koja su se obdržavala ove godine od 4. do 17. augusta u Jeni.

Svi tečaji razdijeljeni su na 6 grupa i to:

I. Prirodoznanstvenu,
II. pedagogičku,
III. za školsku higijenu,
IV. vjeroznanstvo i vjeronauka,
V. fizijologiju, filozofiju, povjest, literaturu, nacijonalnu ekonomiju,
VI. umjetnost predavanja i jezikoslovstvo.

I. Prirodoznanstvena grupa se dijeli na 14 kursa i to:

1. Naravna filozofija. (Problem života, izvor i biće životnog procesa).
2. Biologija u poučavanju botanike u školi. (Građe i život bilina; sa pokusima).
3. Uvod u botaničko-mikroskopična iztraživanja.
4. Zoologični praktičar.
5. Uvod u ornitologiju.
6. Opća geologija.
7. Položaj čovjeka u prirodi.
8. Temeljni potezi kemije i najznamenitijih kemičkih pojava u prirodi.
9. Bezžični brzojav i telefon. Problem zrakoplovstva.
10. Popularna astronomija.
11. Opredjeljivanje vremena i mjesta sa praktičnim vježbama.
12. Fizijologija osjetnih organa.
13. Gospodstvo živčanog sistema u tijelu.
14. Fizijologična psihologija.

II. Pedagogička grupa:

1. Principijelne podloge pedagogike i didaktike.
2. Posebna didaktika.
3. Praktični smjerovi u modernom uzgoju.
4. Znamenitija pojedina pitanja metodike franc. eng. školske nastave i njezino prosuđivanje u sadašnjosti.
5. Problem opće pučke škole.
6. Pitanja modernog školstva za žene.
7. Teorija postupka kod obučavanja.
8. Pestalozzi i Fröbel.
9. Obuka u tjelovježbi.
10. Praksa i teorija školsko-crkvene povjesti.

III. Tečaji za školsku higijenu (za liječnike, učitelje i učiteljice):

1. Opća školska higijena.
2. Stvaranje glasa i gojenje glasa u školi.
3. Psihopatologija dječje dobe (za liječnike i učitelje).

Tako su i druge grupe podijeljene na pododsjeke. Kod svakog pododsjeka naznačeni su naslovi pojedinih predavanja. Sve je tako poredano, da pojedinac može polaziti više predavanja.

Predavača je bilo 39.

Slušatelja je bilo 658, najviše učitelja i učiteljica, onda profesora, nadzornika te nekoliko činovnika i privatnika.

Upisnina iznaša 5 maraka; za svaki tečaj od 12 sati se plaća 10 maraka; za prirodoznanstvene tečaje, koji se obdržavaju u institutima ili su u savezu s experimentiranjem, 15 maraka.

Oni, koji već opetovno učestvuju ovim tečajevima, plaćaju polovicu školarine. Stanovi nijesu skupi.

Jedan učesnik nam piše, da su ta predavanja velezanimiva i od velike koristi za svekog inteligentnog čovjeka; s toga preporučamo onima, koji poznaju njemački jezik i imadu sredstava, da do godine posjete ova predavanja.

Prijave prima i pobliže obavijesti daje tajništvo:

Gđca Clara Blomayer u Jeni (Gartenstrasse 4).

Dozvoljavamo si ovom prigodom iznesti jedan prijedlog:

Budući da je Jugoslavenima otežčano pohađanje ovih tečajeva radi velikih troškova i nedostatnog poznavanja njemačkog jezika, dobro i vrlo korisno bi bilo, da bi profesorske i učiteljske organizacije hrvatske, srbske i slovenske zapodjele akciju, da se slični tečaji, po uzoru jenskih, osnuju za Jugoslavene u Zagrebu. Da bi to bilo od velike koristi i znamenitosti za naš kulturni život, ne treba ni govoriti. Molimo stoga, da bi strukovne novine o tom izrazile svoje mnijenje. Nakon toga mogli bi se sastati odaslanici gorispomenutih organizacija i pretresti plan, po kojem bi se to izvesti dalo.

Odgovorni urednik Josip Baćić, Pazin (Istra). Tisak Laginja i dr., Pula, ulica Giulia, 1.

Na uvaženje!

Častim se saopćiti, da sam nakon osamgodišnjeg svog rada proširio i preuredio znatno svoj posao, a da time udovoljim najraznolikijim zahtjevima štovanog općinstva.

Preporučam sve potrepštine školske, uredovne i zasebne, koje zasiecaju u **knjižarsku, papirničarsku, knjigovešku i tiskarsku struku.**

Na skladištu imadem veliki izbor pedagoških, povjesnih i narodnogospodarskih knjiga, te nagradnih knjiga za mladež i za narod, onda pjesmarica, slikovnica, hrvatskih muzikalija za sva glazbala i pjevanje, molitvenika, nabožnih knjiga i koledara.

Primam pretplate na sve časopise, književne i modne listove.

Držim na skladištu Ćirilo-Metodske marke, papiriće, tuljčiće, olovke, brisala, razglednice i listovni papir.

Svaka narudžba izvršuje se najbrže i najsolidnije.

Sa veleštovanjem:

Knjižara, papirnica i knjigovežnica

IVAN NOVAK - PAZIN.

NOVE

elegantne originalne korice

„NARODNE PROSVJETE“

upravo su dogotovljene.

Cijena originalnim koricama je 1 kruna.

Uvez cijelog tečaja u originalne korice 2 K, a u obične korice bez tiska K 1·20.

Naručbe upravljaju se na

tiskaru LAGINJA I DR., Pula.

UTEMELJENA GODINE 1895.

TELEFONA BROJ 88.

POŠT. ČEKA BROJ 60.707.

Papirnica. Tvornica pečata.

NARODNA TISKARA
-I KNJIGOVEŽNICA-

LAGINJA I DRUG.

ULICA GIULIA. 1. = PULA = ULICA GIULIA. 1.

Preporuča sl. učiteljstvu slijedeće
- navedene školske tiskanice: -

Alfabetički popis. - Glavni imenik.
Inventar. - Iskaz izostataka.
Iskaz o okolnosti učenika.
Iskaz djece o obvezatnosti polaska škole. - Ispitna svjedodžba.
Kronika. — Matica.
Namira vrhu učiteljske plaće.
Odlaznica. - Otpusnica.
Opravilni zapisnik.
Popis knjižnice. - Razrednica.
Svjedodžba polaznica. - Školske obavijesti. - Tjednik.

Naručbeni koledar za g. 1909.

popisom svih školskih, općinskih, crkvenih, posujilničkih i sudbenopravnih tiskanica, kao i popisom svakovrsnih pisarničkih potrepština.

Šaljemo na zahtjev franko i badava.

God. IV. PAZIN (Istra), koncem rujna 1909. Broj 9.

NARODNA PROSVJETA

Mjesečnik za školstvo, prosvjetu i književnost.

VLASNIK I IZDAVATELJ:

„HRV. UČITELJSKO DRUŠTVO „NARODNA PROSVJETA“ ZA ISTRU U PAZINU“.

Izlazi koncem svakog mjeseca. — Godišnja cijena 5 K. — Rukopisi se ne vraćaju.

SADRŽAJ:

Riječ početnicima.
Prirodni opis Istre. — Prof. Nikola Žic.
Ja sâm sam. — Pjesma. — Jakša Deprofundis.
Povijest školstva u austrijskom Primorju. — Antun vitez Klodič-Sabladovski.
Iz moje škole. — P. Katarinić.
Sa učiteljskog gimnastičkog tečaja u Medulinu. — Vice.
Iz statistike o pučkoj školi.
Pčela kao uzgojni čimbenik. — L. T—ić.
Zapisnik glavne skupštine „Hrv. učiteljskog društva „Nar. Pr.“ u Pazinu“.
Vjesnik. — Književne obavijesti. Lične i školske vijesti. Obavijest. — (Omot.).

Tisak Laginja i drug., - Pula, ulica Giulia broj 1.

Na uvaženje!

Častim se saopćiti, da sam nakon osamgodišnjeg svog rada proširio i preuredio znatno svoj posao, a da time udovoljim najraznolikijim zahtjevima štovanog općinstva.

Preporučam sve potrepštine školske, uredovne i zasebne, koje zasjecaju u **knjižarsku, papirničarsku, knjigovešku i tiskarsku struku.**

Na skladištu imadem veliki izbor pedagoških, povjesnih i narodnogospodarskih knjiga, te nagradnih knjiga za mladež i za narod, onda pjesmarica, slikovnica, hrvatskih muzikalija za sva glazbala i pjevanje, molitvenika, nabožnih knjiga i koledara.

Primam pretplate na sve časopise, književne i modne listove.

Držim na skladištu Ćirilo-Metodske marke, papiriće, tuljčiće, olovke, brisala, razglednice i listovni papir.

Svaka narudžba izvršuje se najbrže i najsolidnije.

Sa veleštovanjem:

Knjižara, papirnica i knjigoveznica

IVAN NOVAK - PAZIN.

NOVE

elegantne originalne korice

„NARODNE PROSVJETE“

upravo su dogotovljene.

Cijena originalnim koricama je 1 kruna.

Uvez cijelog tečaja u originalne korice 2 K, a u obične korice bez tiska K 1·20.

Naručbe upravljaju se na

tiskaru LAGINJA I DR., Pula.

God. IV. PAZIN (Istra), koncem rujna 1909. Broj 9.

NARODNA PROSVJETA

Mjesečnik za školstvo, prosvjetu i književnost.

VLASNIK I IZDAVATELJ:

„HRV. UČITELJSKO DRUŠTVO ‚NARODNA PROSVJETA' ZA ISTRU U PAZINU".

Izlazi koncem svakog mjeseca. — Godišnja cijena 5 K. — Rukopisi se ne vraćaju.

Riječ početnicima.*)

I. Važnost discipline.

Početnici u učiteljskom zvanju neka se prije svega trse, da im u duši sine u pravom svjetlu važnost odrešite discipline. Uređen i sabran duševni rad uspijeva bo samo na tlu uređena ponašanja, uređena držanja i vanjske preciznosti. Nered upravo razara i uništava značaj.

Bezuvjetna poslušnost naprama točno određenim zahtjevima i pravilima uzgaja volju, učvršćuje svaku vrst savjesnosti, pripravlja za višu poslušnost društvenom, etičkom i vjerskom zakonu. Ako se učenik nemarno ogrešuje o pravila, ako privikne na neposlušnost, onda to prouzrokuje polagano raspuštanje volje, predaje učenika njegovim hirima, čini ga nesposobnim za buduće svladavanje samoga sebe, brani mu, da se temeljito preobrazi po višem idealu.

Naša volja obrazuje se našim vlastitim činima, — stoga upravo način, kako mi svagdašnja i najmanja djela opravljamo, vrlo odlučuje kod čitavoga uzgoja značaja.

Učitelj ne će propustiti, a da ovo stanovište, koliko se naime ima cijeniti odrešita disciplina, ne razloži djeci. Može im na primjer reći:

— Vi ste zaista svi žalosni, kada vidite na cesti pijanca, kako amo tamo posrće, bez stalna smjera i čvrste kretnje — takovu pijancu naliči čovjek, koji se ne uči slijediti određene propise posve točno i bez uklanjanja na lijevo ili desno: On uzgaja sam sebe za čovjeka polovičara i zaspanca u svakom činjenju: Gledajte, ovdje na tabli je ravna crta — vi niti ne slutite, što ova ravna crta u životu znači, kako lijepi znak je ona za sva jaka hoćenja, za nepodmitljivu poštenost, za neustrašivu istinitost, za svako vjerno djelovanje, za neizcrpljivu ljubav, za svaku postojanost.

*) Foerster: Schule und Charakter. Preveo Bačić.

D 10/1984 Č-66-B

NAUČNA BIBLIOTEKA PULA

Djeca jasno čuju ovakav apel, i najveća bludnja bi bila, kad bi nastavnik mislio, da se djeca predobiju nemarnom disciplinom: Djeca h o ć e da poslušaju, djeca zahtijevaju točan red, nijesu nikad istinito vesela u stanju raspuštenosti i štuju uvijek samo strogoga i došljednoga učitelja.

Ne smije biti doista previše zapovijedi i pravila: Neka se izda malo propisa i to posve nedvoličnih i bez ikakve iznimke. Neka se promotri kako »nesretni« jesu plemeniti i jaki konji, kada na sebi ćute jezdioca, koji ne zna čvrsto zapovijedati, čigovi poticaji jesu protuslovni i hiroviti — još više trpe djeca pod učiteljima, koji ih ne znadu jasno, jednostavno i auktoritativno voditi.

Naviku na točno izvršivanje sviju dužnosti i propisâ školskoga života mogu djelatno podupirati, osobito u nižim razredima, vojničke metode, kad djeca izlaze iz razreda, izlažu i spremaju učila itd. košto i prostim gimnastičkim vježbama u razredu, kod čega treba paziti osobito na savršeni i precizni ritam. Imamo u školskoj disciplini još previše militarizma niže vrsti, previše reskog korporalskog tona, a još premalo militarizma višega reda t. j. uzgoja u hitroj preciznosti svakoga činjenja. Ova vrst »višega« militarizma nalazi se u mnogim inače vrlo slobodnim školama američkim i kanadskim — što neka umiri one, koji u tom hoće da vide samo prusko dresiranje. Ova egzaktnost vanjskoga činjenja ne smije se dakako izroditi u dresuru, koja u sve i svašta prodire — ali kao uzgojno sredstvo za energičnu »inervaciju« svega djelovanja, za uzgoj jake volje jest upravo u prvim školskim godinama od neprocjenjive važnosti.

Učenici onoga učitelja, koji drži red, poznaju se i izvan škole po mnogobrojnim, prividno neznatnim a ipak izvanredno blagoslovnim navikama.

Jedan američki školski nadzornik govori, da će po načinu, kako djeca idu niz stepenice, odmah čuti, kakav je učitelj onog razreda.

(Slijedi.)

Prirodni opis Istre.

Prof. NIKOLA ŽIC.

2. Vjetar.

Uzduh nije uvijek miran, već je često jače ili slabije uznemiren. Gibanje uzduha zove se vjetar. Obični uzrok gibanju uzduha je njegov različiti tlak, a tlak uzduha se mijenja prema toplini. Toplina rasteže sva tjelesa a zima ih steže, a tako toplina rasteže i uzduh a studen ga steže. Hladni je uzduh dakle gušći i stoga teži od toploga, hladni uzduh jače t l a č i, pa kada se hladnije uzdušne mase nalaze do toplijih (gdje je tlak manji), onda struji hladniji, teži uzduh k toplijemu, lakšemu, a ovaj se diže u vis. Tako nastaje vjetar.

Vjetar mnogo utječe na vrijeme (na vedrinu i naoblaku, veću ili manju vlagu u uzduhu, na kišu i sušu, toplinu i studen). On je najvažniji elemenat u metereologiji. Zato naš čovjek sudi i proriče po vjetru, kakvo je vrijeme ili kakvo će biti. Kad na pr. kažemo, da je oburilo ili da je okrenula bura, dobro znamo i osjećamo, kako se je uslijed toga i vrijeme promijenilo. Primorac pozna mnogo vjetrova, a za vrijeme u Istri su najvažniji bura i jugo pa vjetar s kraja i vjetar s mora.

Postanku tih vjetrova moramo uzroke tražiti daleko. Zimi širi se nad veoma studenom središnjom i sjevernom Azijom prostrani kraj veoma visokoga uzdušnoga tlaka, što je posljedica jakoga ohlađivanja ovog najkontinentalnijega kopna na zemlji. Tamo pokazuje termometar vrlo nisku toplinu, a barometar pokazuje visoki tlak od 778 *mm*[1]). To je barometrički maksimum, koji se i preko Urala poput poluotoka nastavlja na zapadu u Evropi kroz južnu Rusiju, Ugarsku, Alpe sve do jugoistočne Franceske, tako da je u tim zemljama tlak veći nego u onima na sjeveru i jugu, ali se ipak prema zapadu umanjuje, te je razlika u uzdušnom tlaku prema susjednim zemljama sve manja, neznatnija i napokon je u Franceskoj nestaje. Pravac, od kojega je prema sjeveru i jugu tlak sve manji, zovu »velika barometrička os k ntinenta evropskoga«, a proteže se dakako smjerom maksima, od ISI prema ZJZ. U produženju ove osi nalazi se drugi maksimum nad veoma hladnim visoravnima Španije, nad Atlas-gorjem i Atlantskim oceanom do Azora i Madeire. Proti ovomu pojasu velikoga uzdušnoga tlaka leži nad toplim sjevernim dijelom Atlantskoga oceana oko Islanda izraziti minimum od 740 *mm* uzdušnoga tlaka i sekundarni minimum u norveškom moru. Između ovih minima i onih maksima vladaju zimi u cijeloj sjevernoj i zapadnoj Evropi do Pireneja, Alpi i južne Rusije jugo-zapadni i zapadni vjetrovi, koji tamo ublažuju zimsku studen, ali do nas u južnu Evropu ne dopiru. — Na vjetar u području Sredozemnoga mora utječe osim spomenutoga maksima na sjeveru i azorskoga još onaj, koji se prostire nad studenom Prednjom Azijom, i barometrički minimum nad samim Sredozemnim morem, komu je površina toplija od kopna okolo njega. Tako se i zemlje oko Jadranskoga mora lakše ohlađuju nego samo more, pa se zato i nad Jadranom razvije barometrički minimum t. j. relativno topli uzduh nad morem diže se u vis, a na njegovo mjesto mora strujiti drugi, hladni uzduh iz barometričkih maksima. Tako se eto zimi razvije dispozicija, da nas posjete vlažni vjetrovi s juga (jugo[2]) i hladni sa sjevera (bura), jer sa svih strana od maksima struji uzduh u uvalu prema sredomorskom i jadran-

[1]) U ovom slučaju obično velimo: »termometar pada, a barometar raste«; u protivnom slučaju rekli bismo: »termometar raste a barometar pada«. Iz toga je snošaj među njima jasan.

[2]) Jugo je vjetar (scirocco ili scilocco) a jug je južna strana svijeta (J, ostro). Nije dakle potrebito reći scirocco, kao što je ludo govoriti bora (talij.) mjesto bura (hrv.). I bura i bora je od grčke riječi borás. I Rusi poznaju buru, a zovu je kao i mi.

skom minimu. I tako su naši krajevi u zimi podvrgnuti veoma promjenljivom vremenu, jer se neprestano izmjenjuju vjetrovi različitoga smjera, snage i karaktera. Opisat ćemo ih kasnije.

Drugačiji je tlak i prema tome vjetar ljeti, kako je u to doba drugačija i toplina nad kopnom i morem. Zimski barometrički maksimum nad Azijom i dijelom Evrope pretvorio se u minimum, jer se uzduh nad ovim prostranim, veoma ugrijanim površinama diže u vis. Ali središte toga azijskoga minima od 748 *mm* nije više u Sibiriji nego na iranskoj visoravni (dakle na JI Evrope), ali se i ovaj poput poluotoka proteže daleko na zapad preko žarke Sahare. Prema SZ u Evropi tlak je uzduha sve veći (dakle baš protivno nego zimi), samo ona dva minima u sjevernom Atlantskom oceanu ostaju i preko ljeta, i ako znatno oslabljena, ali se zato jače razvio azorski maksimum na JZ Evrope sa 766 *mm* uzdušnoga tlaka te se sada proteže i preko cijele jugozapadne i srednje Evrope, gdje je prema sjeveru i istoku dakako sve slabiji. Posljedica ovog razmještaja uzdušnoga tlaka je za cijelu zapadnu i sjevernu Evropu vrlo povoljna i ti krajevi imadu i ljeti oceanske vjetrove smjera zapadnoga, također sjevero-zapadnoga, pače sjevernoga. — Ali u području Sredozemnoga mora veoma je slab utjecaj tih oceanskih vjetrova. Kod nas, s ove strane Alpi, struji ljeti većinom sjeverni vjetar sa evropskoga kopna prema prednjo-azijskomu i saharskomu minimu, a za klimu Istre osobito je važan, jer kao vjetar s kopna uzrokuje trajnu i veliku sušu našega ljeta. Budući da se ljeti na cijelom području uzdušne prilike premalo mijenjaju, ne mogu se razviti uzroci, kojima bi posljedicom bila kiša. Već prema lokalnim prilikama javljaju se ovi ljetni vjetrovi, etezije starih Grka, kao pravi sjeverni (tramontana), sjevero-istočni (greco) ili sjevero-zapadni (maestral) vjetar. Razumije se, da su to suhi i relativno hladni (i zato ugodni) vjetrovi, a rijetko kada žestoki, svakako najžešći, kada dođu sa zapada (ponente).

Evo vjetrulja sa talijanskim nazivljem:

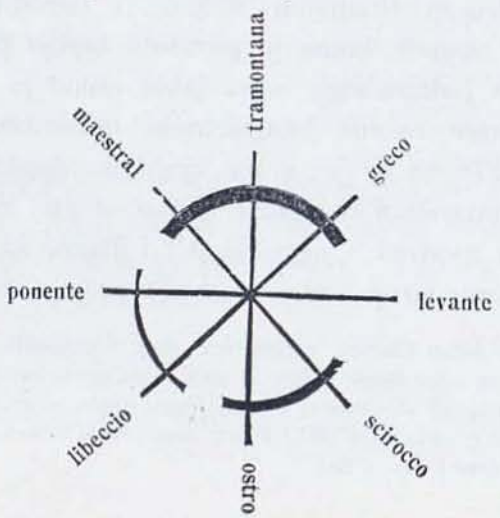

Debljim i tanjim lukovima označeno je na njoj, koji su vjetrovi u Istri običniji a koji rjeđe duvaju.

Još su na našim stranama važna dva lokalna vjetra: vjetar s mora i s kopna. Javljaju se većinom ljeti. Već je rečeno (str. 205.), da je u Istri ljeti toplina uz more i na kopnu približno jednaka. Tako nije mnogo različit ni tlak uzduha. Ali dok sunce promijeni toplinu mora, kroz jedan dan tek 2—3°, iznosi razlika u dnevnoj i noćnoj temperaturi kopna čak 8—10 i više stupanja. S time mora biti u svezi i mijenjanje tlaka uzdušnoga nad kopnom i morem, danju i noću. Sunce ugrije ujutro kopno naglije i jače nego more, a razlika tlaka oko 9h već je tako znatna, da mora započeti uzdušno izjednačivanje: ugodan vjetrić — poznat pod imenom maestral — »piri« s mora prema prorijeđenom uzduhu nad ugrijanim kopnom. »Više sunca, više maestrala« i obratno kažu mornari, a tako doista i jest. Kako jače raste vrućina, raste i snaga toga vjetra, tako da je najjači oko 2h popodne, kad je radi sparine najpotrebitiji, ublažujući nesnosnu popodnevnu žegu u primorskim gradićima kao prava blagodat. Zatim jenjava sve više, što se sunce približava zapadu, a nestane i njega, kad nestane sunca. — Noću ga zamijeni vjetrić s kopna, »burin«, jer se međutim promijenio i tlak uzduha. Nad kopnom stoji noću živa u termometru niže nego u onom nad morem, a barometar nad kopnom pokazuje prema tomu viši tlak nego onaj nad morem, zbog čega nastaje strujanje prema moru. I taj je kopneni vjetrić blag i hladnast, jer dolazi sa golih kraskih ravnjaka, koji se noću brzo ohlade. Obično ga prati jasna noć sa zvijezdama bez oblaka. U zdravstvenom pogledu važna je izmjena tih vjetrova u primorskim gradićima, jer bi inače u njihovim tijesnim uličicama i gustim kućama bio život zdravlju pogibeljan. Vjetar s kopna i vjetar s mora najbolje poznaju i iskorišćuju pomorci i ribari na svojim jedrenjačama. Noću otputuju s burinom, a danju se vraćaju s maestralom kući. Može ih kadgod vrijeme i prevariti: iznenada, ali rijetko, znade se pojaviti žestoki vjetar sa JZ (libeccio) sa velikim valovljem i žestokim mlatanjem na obali.

Ovoj ugodnoj izmjeni morskoga i kopnenoga strujanja nema mjesta u riječkom zalivu, čemu je kriva visoka Učka. Ako se i razvije noću (u zoru) burin, po danu nema maestrala, nego pače s Kastavskoga Krasa znade danju i noću neprestano duvati sjeverni vjetar prema toplijemu moru. U unutrašnjosti Istre još je gore: danju tišina (radi jednomjerne topline i tlaka u bližnjoj i daljnoj okolini), a noću radi velikoga ohlađivanja ovih visoravni hladan vjetar sa sjevera, koji još povećava i onako veliku razliku dnevne topline.

Tako je ljeti, od svibnja do rujna, ali vjetrovi, koji našim krajem vladaju ne samo zimi nego i ljeti, jesu jugo i osobito bura. Primorac kaže, da bura duva 13 mjeseci u godini, pa premda to nije i ne može biti istina, ipak je iz toga jasno iskustvo, da je kod nas bura onaj vjetar, koji cijelu godinu

prevlađuje. Bura najžešće »brije« zimi, od listopada do travnja, kad je kontrast u toplini jadranske kotline i zagorskoga kopna najveći. Dolazak bure znači padanje termometra a dizanje barometra, a kad u siječnju ili veljači navali sa maksimalnom svojom snagom, onda je i osjeka u moru izvanredno velika. Buri je suparnik jugo, ali tri puta slabiji. Vlažno, sparno, oblačno i kišovito jugo uzrokuje znatnu toplinu i malen tlak (barometar pada) te izvanredne plime. Razlika u toplini među burom i jugom iznosi 5—10°, tako da Lorenz posve pravo kaže, da nas jugo pomakne na neki način za par širinskih stupanja k jugu a onda opet bura iznenada za 100 milja prema hladnom sjeveru. Smjer tim vjetrovima nije dakako svuda jednak; on je ovisan od lokalnih prilika. Na našoj istarsko-dalmatinskoj obali, koja je položena u smjeru SZ—JI, jugo obično duva smjerom obale, od JI—SZ. Kod Senja na pr. duva i bura skoro istim smjerom (sa JI), sa glasovitoga Vratnika, premda je inače normalan smjer bure sa SI, dakle okomito na obalu. K Preluci dolazi bura sa sjevera, što je sreća za Opatiju, jer je Učkom zaštićena.

Ni snaga joj nije svuda jednaka; i to ovisi od lokalnih prilika: dosta je spomenuti Trst, Rijeku i Senj pa zimska liječilišta nedaleko od njih (Gradež), Opatiju i Crikvenicu. Ljeti je slabija i manje nas pohađa, i to većinom samo onda, kad se visoko gorje iza naših leđa nenadano naglo ohladi, dok je u jadranskom primorju veoma toplo i vedro nebo bez oblaka, što uzrokuje malen tlak uzduha. Za burnoga vremena zimi često putuju oblaci u visini s južne strane prema sjeveru, pače se događa, da je oko Trsta bura — do Savudrije, a oko Pule jugo. Ali i u ovo godišnje doba duva bura u samoj Istri slabije nego kod Trsta i Rijeke ili čak kod Senja. U Istri, osobito na njezinoj zapadnoj obali, ne može ona razviti veliku svoju snagu, jer se tlo k moru polagano spušta. Tako je bura žešća kod Buzeta, kamo se s Ćićarije strmo ruši, nego gdjegod kod Poreča, kamo se po Ploči lagano spušta i gubi od svoje žestine. Najsrećniji položaj ima Lošinj, kako se vidi po % vjetra kroz godinu:

	SI i I	JI i J
Trst	60·5%	15·6%
Pula	42·7%	23·1%
Lošinj	19·9%	29·2%

Premda iz ovoga pregleda ne slijedi (a ne slijedi, jer nema podataka za druge dijelove Istre), ipak ćemo sa svom vjerojatnošću, pače skoro sigurnošću zaključiti: jugo je jače i češće u primorskoj Istri, a bura u sjevero-istočnoj, zagorskoj, dok je u primorju slabija, kaošto se i utjecaj juga slabije opaža u zagorju. U zagorju prevlađuju zimi i ljeti kopneni vjetrovi, a u primorju su južni jači bar ljeti, tako da će među kopnenim i morskim vjetrovima za cijelu godinu u Istri biti razmjer kao 5 : 3. Ovi zajedno prema ostalim vjetrovima bit će pako u razmjeru kao 8 : 2 ili jednostavnije 4 : 1. To je od velike važnosti za kišu, njezin razmještaj i uopće za klimatičke prilike, koje uvjetuju život flori i fauni. (Nastavit će se).

Ja sâm sam . . .

(1907).

Ja sâm sam eto kô sirota
bez ugodnosti i bez željâ,
ostavila me davno družba
i kita mojih prijateljâ.

A jednom bjesmo kô i duša
u dva t'jela kad se spoji,
ko Ahil bjesmo i Patroklo
ti divni homerski heroji — —

I ista misô, težnja ista
visoko nas je dizat znala,
i plivali smo u čeznuću
vrh vjekovitih ideala — —

A danas? pitam. Ah zaborav
nad nama splela guste mreže,
pa makar bjesmo tiha ljubav,
al više ništa nas ne veže!

Ta znam ja — sunca, kad zapada
za kratko rumenilo sije,
u nama nježna čuvstva njeti —
i — bješe negda, što već nije!

Ja sâm sam eto kô sirota,
na pragu stojim novog ljeta
i nitko da mi ruku pruži,
baš nitko do li moja sjeta!

Jakša Deprofundis.

Povijest školstva u austrijskom Primorju.

ANTUN vitez KLODIČ-SABLADOSKI.

Obrazovanje učiteljstva.

Za carice Marije Terezije bijaše god. 1774. — kako smo gore spomenuli — osnovana normalna škola u Gorici. Kakvih su promjena doživjeli preparandijski tečaji, što trajahu tri mjeseca (1815.—1822.), šest mjeseci (1823. do 1848.), jednu godinu (1848.—1849.) i dvije godine (1850.—1870.), već smo naveli. God. 1870. razdijelila se goričke učiteljska škola na dva odjela, na talijansko-njemački i na slovensko-njemački naredbom c. kr. ministarstva za bog. i nastavu od 14. listopada 1870. br. 10137 uslijed prijedloga c. kr. pokrajinskog školskoga vijeća i određeno bi raširiti ju na tri godišnja tečaja. Školske godine 1870./71. otvore se istodobno prvi i drugi godišnji tečaj obiju odjela, a školske godine 1871./72. nadodan bi i treći godišnji tečaj i time se u ovoj škol. godini i u dvije slijedeće završi izobrazba gojenaca. Jedva u škol. godini 1874./75. raširi se zavod sa četvrtim godišnjim tečajem.

Broj gojenaca bijaše uvijek malen. U desetgodištu od 1864. do uključivo 1873. iznašaše poprijeko 27·5, a god. 1874. 31 i to:

a) u slovensko-njemačkom odjelu:

I. godišnji tečaj 6 redovitih, 4 izvanredna, ukupno = 10 gojenaca*)
II. » » 6 » — » » = 6 »
III. » » 6 » — » » = 6 »

Ukupno = 22 gojenca

b) u talijansko-njemačkom odjelu:

I. godišnji tečaj — redovitih, — izvanrednih, ukupno = — gojenaca.
II. » » 4 » 2 » » = 6 »
III. » » 3 » — » » = 3 »

Ukupno = 9 gojenaca.

Zavod je po tom brojio u obim odjelima i u svim godišnjim tečajevima samo 31 gojenca.

Gojenci, koji su svršili treći i do tada zadnji god. tečaj, moradijahu god. 1874./75. po odredbi § 28. državnoga zakona za pučke škole od 14. svibnja 1869. učiniti i četvrti godišnji tečaj.

Takav institut bijaše kratka vijeka; znatni troškovi za uzdržavanje zavoda nijesu bili prema malenom broju gojenaca opravdani, za to uputi c. kr. ministarstvo za bogoštovje i nastavu naredbom od 10. srpnja 1875. br. 7252 goriške gojence na novo organizovanu c. kr. primorsku učiteljsku školu u Kopar, gdje su bila uređena tri odjela, slovensko-njemački, hrvatsko-njemački i talijansko-njemački.

Državne ženske učiteljske škole ne bijaše u Gorici. Opstojaše ipak u tamošnjem samostanu Oršulinka preparandij sa talijanskim nastavnim jezikom, gdje se je odgajalo godimice 6 do 10 gojenkâ za talijanske pučke škole, dočim se za odgoj slavjanskih učiteljica na nijedan način nije skrbilo, premda Slaveni sačinjavaju tri četvrtine ukupnoga pučanstva pokrajine.

C. kr. ministarstvo naredi stoga spomenutom naredbom od 10. srpnja 1875. br. 7252 da ima ukinutu c. kr. mušku učiteljsku školu u Gorici zamjeniti primorska ženska učiteljska škola i da se na ovaj zavod uzme učiteljski zbor prvoga zavoda. I ženska učiteljska škola podijeljena bi na dva odjela, na slovensko-njemački i talijansko-njemački. Oba odjela bijahu ipak u unutarnjoj svezi po dječačkoj i djevojačkoj vježbaonici i time, što su se gojenke obiju sekcija skupno poučavale u nekojim predmetima n j e m a č k i m nastavnim jezikom. U dva odjela na četiri razreda razdijeljena dječačka vježbaonica (slov.-njem. i tal.-njem.), koja bijaše sa ukinutom muškom učiteljskom školom spojena, i god. 1874./75. sa tri razreda otvorena i malo po malo na pet razreda proširena njemačka c. kr. djevojačka škola dodijeljene budu naime kao vježbaonice novo ustrojenoj ženskoj učiteljskoj školi. Dječačka vježbaonica imala je svake godine u obim odjelima ukupno preko 400 učenika, koji broj poskoči

*) Po § 14. (odsjek 8.) novoga statuta za učiteljske škole od 26. V. 1874. zabranjeno bi uzimati izvanredne gojence.

god. 1899./900. na 468, dočim je broj učenica peterorazredne ženske vježbaonice u navedenoj godini iznašao 251, broj gojenaca tal. odjela 147, slovenskoga 141, ukupno 288.

Na c. kr. ženskoj učiteljskoj školi bijaše materinski jezik kao nastavni jezik za gojenke obiju sekcija u prvom tečaju u znanstvenim strukama izuzev njemački jezik, dočim se je njem. jezik i vještine poučavalo njemačkim nastavnim jezikom.

U drugom i trećem godišnjem tečaju poučavalo se materinskim jezikom nauk vjere, materinski jezik, zemljopis i povijest, računstvo i mjerstvo, prirodopis i prirodoslovlje, u drugim strukama poučavalo se njemačkim nastavnim jezikom. U četvrtom tečaju rabio se njemački jezik kao nastavni jezik za sve predmete osim vjeronauka i materinskog jezika.

Na dječačkoj vježbaonici poučavalo se, i sada se poučava, u prva dva razreda njemački jezik kao predmet, u trećem i četvrtom razredu bijaše taj jezik nastavni, dočim je materinski jezik učenikâ bio slobodan predmet.

Na slični način odredilo se navedenom ministarskom naredbom u škol. godini 1875./6. i za djevojačku vježbaonicu, pošto je u dva niža razreda obiju sekcija, podijeljena u dvije paralelke i smještena u jednom lokalu, bio njemački jezik kao obligatan predmet. Od trećega razreda dalje poučavalo se njemačkim jezikom, a materinski bijaše kao slobodan predmet za učenice odnosnih sekcija. Ova naredba postoji još danas; naredbom od 23. lipnja 1886. br. 4339 promijeni naprotiv c. kr. ministarstvo za bogošt. i nastavu svoju naredbu od 10. srpnja 1875. br. 7252 o organizaciji zavoda tako, da se je moralo od škol. god. 1886./7. dalje poučavati gojenke obiju sekcija skupno njemačkim jezikom pedagogiku i posebnu metodiku u II., III. i IV. godišnjem tečaju, zemljopis i povijest u IV. tečaju, risanje, glazbu, ženski ručni rad, gimnastiku u svim godišnjim tečajima, lijepopis u I. tečaju; druge predmete poučavalo se posebice u materinskom jeziku.

Pošto je ministarskom naredbom od 31. srpnja 1886. br. 6031. u mnogim točkama bio promijenjen do tada na snazi statut od 26. svibnja 1874. br. 7114, promijenilo se prema tome i nastavnu osnovu c. kr. ženske učiteljske škole u Gorici i dozvolom c. kr. ministarstva za bogoštovje i nastavu izdalo je c. kr. pokrajinsko škol. vijeće odlukom od 6. prosinca 1886. broj 1601. posebni nastavni plan za njemački jezik na pripravnicama i na zavodu samom. No i podijelba nastavnog gradiva, utanačena god. 1886. preinači se naredbom c. kr. ministarstva za bogoštovje i nastavu od 16. kolovoza 1894. br. 18.683 u toliko, u koliko se je ukupno historijsko nastavno gradivo za prva tri godišnja tečaja imalo poučavati materinskim jezikom i u III. tečaju ponoviti, a u IV. godišnjem tečaju obravnavati se morala austrijska povijest po Hannaku (Vaterlandskunde) i metodiku povjesne nastave za gojenke obiju sekcija skupno njemačkim jezikom.

I zemljopisno nastavno gradivo poučava se u prva tri godišnja tečaja u materinskom jeziku, u trećem se ponavlja, a zemljopisne prilike Austro-Ugarske predavaju se skupno u obim sekcijama njemačkim jezikom.

Pučko školstvo.

Napomenuli smo gore, da je c. kr. pokrajinsko školsko vijeće nakon svoga konstituiranja odredilo, da svaki pojedini kotar na koncu školske godine 1869./70. predloži godišnje izvješće o stanju školstva, da uzmogne c. kr. ministarstvu za bogoštovje i nastavu podastrijeti opće izvješće o stanju školstva u pokrajini i odrediti shodna, kako bi se to školstvo popravilo. Grofija Gorica-Gradiška je razdijeljena na četiri zemaljska kotara, u kojima je po jedno c. kr. kotarsko poglavarstvo, naime Tolmin, okolica Gorice, Sežana, Gradiška i gradski kotar Gorica.

Iz godišnjega škol. izvješća god. 1869./70. doznajemo, da je one godine bilo u cijeloj zemlji Gorici-Gradiški samo 78 regularnih škola sa 119 razreda i 67 pomoćnih škola, da je redovitih učitelja bilo samo 84, a učiteljica 21.

Administrativni referenat i c. kr. pokrajinski školski nadzornik imađahu, kako smo spomenuli, svoje službeno sjedište od 1. srpnja 1869. u Gorici.

Da se energičnije uznastoji oko reorganizacije primorskog školstva u smislu državnoga školskog zakona za pučke škole od 14. svibnja 1869. i da se bolje drži evidencija svih školskih događaja i prilika, preuzme administrativne i ekonomske školske poslove Gorice-Gradiške, Trsta i Istre za to imenovani namjesnički savjetnik u Trstu — dočim bje istodobno ukinuto mjesto upravnoga referenta za te poslove kod c. kr. pokrajinskog škol. vijeća u Gorici — sjedište pokr. školskog nadzornika za Istru i Goricu prenese se u Trst i naredi, da se unaprijed imaju svi spisi, koji zasijecaju u školstvo, slati c. kr. namjesniku u Trst kao predsjedniku c. kr. pokrajinskih školskih vijeća za Istru i Goricu.

Samo nadzorovanje tal. pučkih škola goričkog kraja prepušteno bi službujućemu pokrajinskomu škol. nadzorniku u Gorici, ravnatelju realke Ferdinandu Gatti.*)

---

*) Ovom prilikom premješten bi izvjestitelj na vlastitu molbu iz Graca u Trst (u Gradac bijaše pozvan iz Poreča god. 1871., kad je pokrajinski školski nadzornik vitez pl. Močnik, vrlo zaslužan muž za štajersko pučko školstvo i za matematičku pouku u Austriji, stupio u mir) i preuzme inspekciju svih pučkih, građanskih i učiteljskih škola Primorja izuzev gore napomenute. G. 1886. prepusti inspekciju njemačkih pučkih i građanskih škola u Trstu svome kolegi Dr. Gnadu, no za to preuzme nadzorovanje slovenskog jezika na srednjim školama Primorja. Kad je god. 1899. dne 31. svibnja bio imenovan treći pokrajinski školski nadzornik za Primorje, izruči izvjestitelj inspekciju talijanskih pučkih i građanskih škola koncem škol. godine 1899./900. novoimenovanome pokrajinskom školskom nadzorniku Nikoli Ravaliku a preuzme za to inspekciju u Pazinu otvorene c. kr. gimnazije sa hrvatskim nastavnim jezikom.

Iz moje škole.

I. Računanje kamata sa cijelim brojevima za 1 godinu.

Navještaj: Naučit ćemo kako se računaju kamati.

I. *a)* Koji je 100-ti dio od 1, 2, 3 .... 10 .... 20, 25, 38, 60, 82 .... 100 K? Koji je 100-ti dio od 200, 300 .... 1000 K? Koji je 100-ti dio od 125, 184 ... K? Kako dobijemo 100-ti dio? Kako se dijeli cijeli broj za 100? Kako se dijeli desetinski broj za 100? — Koji dio 1 K je 1 h? Koji dio 5 K je 5 h? Koji dio 30 K je 30 h? Koji dio 65, 98 K je 64, 98 h? Koji dio 100 K je 1 K?

b) Petar Petrović posudio je Ivanu Šimiću 300 K da kupi konja. Šimić je obećao Petroviću povratiti posuđeni novac do godine dana. Tko je posudio Šimiću novce? Je li Petrović imao kakvu korist od onih 300 K? Nije. Za koliko vremena je Petrović posudio Šimiću novac? Je li P. mogao tražiti da mu Š. i prije toga vremena vrati posuđene novce? Oni su se dogovorili da će Š. vratiti posuđenih mu 309 K do godine dana. Je li u to vrijeme P. imao kakvu korist? Nije. A je li mogao imati? Je li Š. trebao onih 300 K? Trebao je, da može tim novcem kupiti konja. Koji je dakle od onih 300 K imao korist? Šimić. Zašto? Š. je sa onih 300 K kupio konja, koji mu je pomagao u gospodarstvu. Da li je Š. mogao konjem i drukčije zaslužiti novaca? Kad bi konjem vozio i drugim ljudima. Ponovi sve, što smo o Š. rekli!

c) Kad je P. posudio Š. 300 K, koji poslovni sastavak su morali oni napisati? — Zadužnicu. — Što su napisali u toj zadužnici? Ali osim toga napisali su i to, da će Š. platiti P. za to vrijeme 6 K po svakoj stotini za dobitak na posuđenih 300 K. — Koliko je po tom P. primio u svemu od Š. nakon godine dana? 318 K.

II. *a)* Napišimo to na ploču. 300 K + 18 K = 318 K. Što su onih 300 K? Novac, što ga je P. posudio Š. Tih 300 K nazvat ćemo g l a v n i c a (kapital). Napisat ću tu riječ ozgo broja 300, a da ju lakše upamtite. Ali P. nije primio od Š. samo 300 K, nego i —? 18 K. Zašto? Za jednogodišnju dobit na posuđenu glavnicu. Koliko je P. primio godiš. dobiti po svakoj stotini? **6 po** svakoj **stotini**. Dakle 6 po stotini. Ponovi! P. je za jednogodišnju dobit na posuđenu glavnicu primio od Š. 6 K po stotini. — Dobit, što daje svako 100 K posuđene glavnice, zovemo postotak. (Ponovi se više puta).

Postotak označuje se ovako $^0/_0$ i to iza onog broja, što nam kaže, koliko se po stotini godišnje dobiti prima (plaća). Mi ćemo dakle zabilježiti ovaj $^0/_0$ znak iza kojeg broja? Za brojem 6. Dakle ovako! ($6^0/_0$) Čitaj! Koliko smo kazali, da je Š. dao (platio) P. za dobit, ako je plaćao $6^0/_0$? 18 K. Što bi bile tih 18 K? Tih 18 K bila bi dobit, što bi je dala glavnica od 300 K. U koliko vremena? U 1 godinu dana. Ponovi petput odgovor! Znade li koji od

vas, kako to zovemo? (Ne znadu.) Dobit, što je daje posuđena glavnica u godinu dana, zovemo kamate. (Ponovi se više puta.) — Pročitaj glavnicu, %, kamate!

b) Kad bi bio P. ponudio Š. onih 300 K nè po 6% nego po 1%; koliko bi onda P. kamata primio? 3 K. Napišimo to: 300 K po 1% = 3 K kamata. 3 K, koji je dio od 300 K? 100-ti dio. 1% daje za god. kamate, koji dio glavnice? — 1% daje za kamate 100-ti dio glavnice (Ponovi se.) Ali P. nije 300 K posudio po 1%, nego . . .? Po 6%. Koliko je to puta po 1%? 6 × 1%. Ako po 1% daje glav. za godišnje kamate 100-ti dio glavnice, po 6% će dati koliko puta 100-ti dio glavnice? 6 × 100-ti dio glavnice. Što čini? 18 K. Pomnožimo dakle 100-ti dio glavnice sa 6!

$$300 \text{ K po } 1\% = \frac{300}{100} = 3 \text{ K}$$

$$300 \text{ K po } 6\% = 3 \text{ K} \times 6 = 18 \text{ K.}$$

Kako smo dakle proračunali godišnje kamate (interese) glavn. od 300 K po 6%? Odgovor se ponovi više puta tako, da ga i lošiji učenici upamtiti mogu.

Skupljanje: Novac, što se daje na posudu, zovemo glavnica. Dobit, što daje svaka stotina K u godinu dana, zovemo postotak. Iza broja, što označuje postotak bilježi se ovaj znak %. Dobit, što daje glavnica od 300 K u godinu dana, zovemo kamati (interesi).

c) Kad bi kome od vas darovao otac, brat . . . 125 K, bili vi taj novac spremili u koji kutić ormara, škrinje . . . ili bi ga kome posudili, dali na dobit kao i P.? — Ali ako ga ne bi mogli nikome posuditi, što bi onda učinili? Metnuo bih ga u »posudilnicu«. Da li bi ga mogao »metnuti« i još gdje drugdje? U poštansku štedionicu. Zašto bi taj novac »metnuo« u posudilnicu ili pošt. štedionicu? Imade li koji od vas već novaca kod posudilnice ili pošt. štedionice? — Kad se novac »metne« u posudilnicu, pošt. štedionicu ili u koju drugu štedionicu (u ovećim mjestima imade raznih štedionica) na dobit, onda se kaže da se novac uložio. — Koliko bi godišnjih kamata primio, ako posudilnica plaća 4%? — Koji je 100-ti dio od 125 K? 1·25 K. Koliko je to %? 1%. Napišimo:

$$125 \text{ K po } 1\% \text{ u 1. godini} = \frac{125}{100} = 1{\cdot}25 \text{ K. Ali ti primaš } 5\%;$$

Kako ćeš dakle doznati, koliko ćeš od posudilnice god. kamata primiti?

Izađi van i riješi zadatak!

Koliko bi on godišnjih kamata primio? — A ako bi te primljene kamate opet uložio, bi li do godine više kamata primio? — Koliko po svakoj K? U svemu? — Kad bi on i druge godine tako učinio, bi li rasao ili padao njegov uložak? — Pročitaj glavnicu, postotak, kamate!

d) Zorović imade kod pošt. štedionice uloženo 84 K po 3%; koliko on godišnjih kamata prima?

Ovaj upit nek se upravi na cijeli razred, a glavne podatke zabilježi se na ploču: glav. 84 K po 5%? kamate u 1 god.

Kad se to obavilo, naloži se gojencima, da izvade svoje rač. vježbenice i sami riješe zadano pitanje. Kod toga opazit ćemo, — što je i naravno — da će gojenci pri rješavanju ovog zadatka slijediti onaj put (niz), kojim se prije rješavalo. Kad učenici riješe zadatak, onda nek učitelj upita, bi li moguće koji od njih znao to i nešto kraćim putem rješiti. Ako se slučajno ne bi nitko javio, onda nek učitelj sam, ili koji bolji učenik, glasno, ali lagano, ponovi naučeno pravilo o proračunavanju god. kamata. Iza toga može se zapitati: Koji dio glavnice se pomnoži za %? Koliko po sto je 100-ti dio glavnice? Sad nek učitelj ili koji učenik riješi zadani zadatak tako, da 100-ti dio glavnice pomnoži za postotak. Ovaj postupak treba za to, da učenici ne moraju kod rješavanja svakog zadatka, ovih računa, proračunati najprije za % a po tom za određeni postotak. Učitelj može to pravilo i formulirati $\frac{\text{glav.}}{100} \times \% = \text{god. kamati.}$

III. Kod ovog stupnja nek se učenike upozori na to, da postotak nije uvijek jednak. — Kako se zove onaj, koji daje drugome na posudu novce, kako onaj, kome se posuđuje. — Kako zovemo uloženi novac? Kako posuđeni?

IV. Sakupljanje: Novac, što se daje na posudu ili ulaže kod štedionica, zovemo glavnica. Godišnja dobit, što daje svaka stotina K uložene ili posuđene glavnice, zovemo postotak. Iza broja, što kaže, koliko se po sto god. dobiti plaća, bilježi se znak %. Dobit, što daje glavnica, zovemo kamati. Kamati se računaju za godinu dana. Kamati se proračunaju, ako se 100-ti dio glavnice pomnoži za postotak. — $\left(\frac{\text{glav.}}{100} \times \% = \text{god. kamati.}\right)$

Naučeno zabilježe gojenci u svoje bilježnice. — Učitelj treba da pregleda ono, što su gojenci napisali, a da se ne bi uvukla koja pogriješka.

Primjenjivanje. — Rješavanje zadataka pod br. 2., 3., 4., 5., 6. i 7. na strani 85. i 86. II. računice (Kraus i Habernal). Osobito treba kod rješavanja zadataka uzeti u obzir mjesne prilike škol. okružja. Za glavnice nek se ne uzimaju brojevi sa više od četiri znamenke. — Učitelj nek zgodnim načinom uputi gojence da se može i malene svote ulagati (1 K) kao i to, gdje i kako mogu svoje malene prištednje uložiti. (Nastavit će se.)

F. Katarinić.

Sa gimnastičkog tečaja u Medulinu.

»Na noge! Na noge, lijenčino!«, vikaše jednog lijepog jutra u 6 lakši i bojažljiviji sobni drug Pere svome junačnijem suzvaniku Jovanu, koji se bio sada tekar u krevetu okrenuo, da nastavi svoj slatki posao; »ustani, zakasnit ćeš — — —!«

»Čekaj, pričekaj samo časak, tà još je rano!« promrmlja ti moj junak sa zatvorenim očima.

»Zar se ne bojiš vojvode? kazni? sramote? Dienst ist Dienst, moj brajne. Na noge!« viče mu u uho, da mu u ušima zatutnjilo kô u bubnju, i ujedno povuče ga s kreveta na pod.

»Molim te lijepo i srdačno, ostavi me još samo časak«, šaptaše ponizno naš »zaspanac« sa dubokim uzdahom.

Prijatelj otišô uvjeren, da ne će danas Jovanu dobro proći dan, a laskajuć sebi, da nije zadnji junak.

Pospancu se časak ponešto produljio i neznajućke, pa i proti njegovoj volji.

U $6\frac{1}{2}$ započe predavanje.

Usred školske sobane, ovješen o strop, lelijaše se čovječji kostur, da ga može svaki »učenik« sa sviju strana lasno promatrati.

Nastala prije predavanja raspra, komu spolu su jednoć pripadale one »tužne košćice«, suhe, trule. Jedni ih stavljali u muško meso radi omašne glave, drugi u žensko, pošto da ima kostur nježne noge i ruke. Treći biše mnijenja, da ovo ex čovječje biće bilo mlado, jer kosti još nerazvite. Dočim naši studiozusi ovako živo raspravljahu, opipavahu pomno trule kosti, štono lepršaše i drhtaše zrakom, kan da željaše u sramu sakriti svoju golotinju.

Profesor zaključi raspravu i raspru veleći, da kostur pripadaše mladoj djevojci, što posvjedočuju bedrene kosti (gnjat), što se suzuju prema koljenima, a kostur je premalen za odraslu žensku.. Nadoda, da glava pripada muškarcu, pošto djevojka svoju izgubi negdje u laboratoriju, pa tako sada izgleda muškija, učenija . . .

Jadne košćice! Bile jednom svojina možda krasne djevice, pune mesa, krvi, života, nada; a sada? Igračka su novih ljudi, predmet obuke, sredstvo napretka . . . »Mijena je stalna«, a i slatka, dodajemo mi — ljudi!

Profesor govori o bolestima. Slušasmo šutke i velikim zanimanjem. Baš raspravljao o operacijama, kad nà mog ti »zaspanca« u školu: stupa nekako pretiho na nožnim prstima, kao sramežljiva djevojčica. Bacivši pogled na vojvodu, profesora, a treći na sve štovano općinstvo, zauze svoje mjesto. Pridušeni smijeh uzbiba sobni vazduh, tihi šapat preleti sobom, pa opet nastade školski mir. Samo vojvoda Fran, zavirivši u sat, nešto zabilježi u svoju bilježnicu. Profesor ne prekinu svoga predavanja . . . »Operacija baš nije teška,

al je ipak opasna. Liječnik mora živčevlje prije operacije omrtviti uštrcavanjem posebnog seruma straga do hrbtenjače; nu mora tu biti vrlo, vrlo oprezan, jer čim bi ju ranio, pacijent bi namah umro . . .« Bum! zatutnji dvoranom moćan štropot, kan da teški meteor pada na klupe . . .

Svi se pogledasmo i problijedismo. Skočismo na lice nesreće, nezgode. Što bi? Jadan Mato pao u nesvijest baš na zadnje profesorove riječi. »Cadde come corpo morto cade . . .« Njegovo veliko, dugo tijelo olovnom težinom klonu na klupu sa štropotom, da svi kô munjom ošinuti najednom i nehote poskočismo. »Mrtvog« Matu dignu Veliki Jože sa drugovima, da ga odnesu iz sobe »kostura« i smrtne kose. Nakon što mu profesor pruži pomoć, kad tko »nastrada«, osvjesti se, i pođe kući, da ga ne bi opet ubila nauka i riječ. Profesor bolno izlanu iza katastrofe: Ja sam mu kriv, ja sam gospodina — ubio, pa prihvativši zgodu, stade pripovijedati o sugestiji, koja mnoge strovaljuje u bolesti, a druge ozdravlja . . . Nastavio govor o bolestima, nakon čega u 8½bi odmor, a iza odmora svi opet u klupe, da bilježimo profesorovo predavanje, koje se sada vrtilo o teoriji gimnastike do 10½. Slijedile do podna pjevačke vježbe . . . Nekolicina ih manjka danas? Gdje su? Na dopustu. Umah iza škole vojvoda Fran najme pozva preda se današnjeg »pospanca« i neke druge »prekršitelje zakona", da im pravedno sudi, a druge, da prikažu naloženu kaznu pređašnjeg dana.

Tužni i namrgođeni dođoše ovi pred strogog suca. Ovaj: U red! Desno se vrstaj! Pozor! Izvadivši bilježnicu »griješnu«, čita jednome po jednome prekršaj. »Zašto zakasniste?«

»Javljam pokorno, da sam zakasnio desetak časaka, jer mi se ura pokvarila, prestala funkcionirati, onda dašto, da moradoh zakasniti, kad ne mogu preuraniti; ja opet nisam kriv, što kuća, u koju me namjestiše, ne pozna dobre strane ure, te da Medulinci imadu premalena zvona; za to molim, da mi se oprosti, kad »kamen smutnje« leži izvan težišta moga subjekta«.

Isprika ne vrijedi, jer ure ne spadaju u naš program i našu disciplinu. Napisat ćete do sutra pedeset puta: »Točnost mi budi sveta«, a jer nijeste ozbiljno govorili, dvadeset puta više.

Tako redom teko raport, a raport je strašna riječ za one, koji nosiše masnu »monturu« po 28 ili 13 dana . . . Za to gimnastički tečaj bio slika i prilika vojničkih vježbi u pogoršanom drugom izdanju za one, koji nose na grbači 2 × 20 godina.

Točno o poludne svi hrabri vojnici tečaja zaposjedoše svoja mjesta oko stolova gostione. Od sto glasa, glasa čuti nije: sve guši glad, žeđa, toplina, znoj, umornost. Čekasmo na zalogaj i kapljicu čežnjom duša pred rajem. Nema još grančice spasa. Tončić nervozno skače, lupa, zove u pomoć, stupa sobom, drugi trči u kuhinju da službeno požuri okrepu slabašnih. Sretan bi

NAUČNA BIBLIOTEKA
PULA

onaj »kružok«, komu prije stigne zdjela čorbe, da utaži grčeve želuca i tankih crijeva. Drugi mu gotovo zavidaše, a onda i prosvjedoše proti nepravednosti, nekolegijalnosti sretnika, koji jedva čuše tužbe i osvade sa strane zavidnika glasno srčući pretoplu mesnu juhu (četveronošca nepoznatog roda). Drugi put bi prije udovoljeno galamašima, da se time još jednom posvjedoči o još postojećem »Faustrechtu«, te vrijednosti sile pred pravicom — — —.

Juha (jušetina) nesmetano, a meso smetano češćim gutljajima razblažena vina dospije hitro i prehitro u tvornicu — života . . .

Svršeno. Zadnja porcija — čačkalica, pa onda redom međusobno »čačkanje«, zadirkivanje, posmjehivanje, veselo čavrljanje; išlo sve crescendo, a tada naglo decrescendo, morendo, da svrši sa »codom« u krevetu.

U 4 popodne evo sokolâ na vježbalištu: tko zdrav, tko nezdrav; ali valja biti ovdje pod vedrim nebom, gdje gospoduje Bog žarkog sunca.

Netko prije vježbanja pobožno, skrušeno te odmjerenim pokorničkim koracima stupa do vojvode, da mu dozvoli nevježbati se danas, jer mu jučerašnje vježbanje sve kosti od pete do glave nekud — nekako porazmjestilo, a mišice i žile prenapelo. Vidi mu se: ne šali se; ode u hlad, da posmatra svoje suzvanike trbušate i mršave, stare i mlade, gdje onako svi jednako mladim srcem i pomlađenom energijom vrše svoje nove dužnosti vježbajuć tijelo i osvježujuć dušu, pa da u svome učiteljskom radu jedno i drugo krepko i zdravo posvete narodu svome. — Sunce žeže, peče; učitelji se redaju, vrstaju, kreću, stupaju, ruke i noge sagiblju, skaču, igraju, rade kô vojnici, igraju kô djeca, a ljudstvo s nedaleka tomu se čudi, maše glavama i mudruje: bit će rata, bit će krvi . . . I djeca kô vrapci k njima doskakali, ali se ne čude, nego naše vježbače oponašajući »eserciraju« i igraju. — Postat će sokoli hrabri, jaki: narodna straža.

Mi već umorni; na zapovijed: odmor! netko se baca na tla, a drugi k brenti vode. U 7 sati bio konac i razlaz. Svi skupno veseli u more, da se rashladimo, operemo, zdravimo i jačamo.

Kupanje nam je nuđalo najveći užitak. Kupalište prekrasno, da mu para nema, ako i nema šatora i kabina. Uživasmo bar prirodu čistu i neoskvrnjenu. Onih divnih časova kupanja nitko od nas lasno zaboravit ne će. Oh, koli slatka bijaše naša večerica! Bilo apetita kô u Vuka i goranina.

Časovi iza večere bili veseli: zabavljalo se i pjevalo i raspravljalo i sve što slijedi, kad se ono skupi više naših učitelja, a to sve nas je većma zbližilo, sprijateljilo.

Još jedna, pak točka.

Zadnjeg dana tečaja Joso hoće da plati gospodaricu. — Ma nemojte vi, gospodine — reče mu sasma ozbiljno i uvjerljivo — tà platit će me »guveran«.

»Dao Bog, dobra gospodarice, al čini mi se, morat će vas naplatiti moj žep.«

Teško se dala dobra dušica o protivnom uvjeriti, nu ipak je odabrala bolji i sjegurniji dio: novac, gotov novac moga Jose i sviju ostalih učitelja.

Duša mi kaže, da će »guveran« udovoljiti želji i uvjerenju naše dobre gospodarice! *Vice.*

Iz statistike o pučkoj školi.

Polazak škole i opća školska obvezatnost.

Školske godine 1904/5. bilo je u Istri 53.188 djece, koja su po državnom zakonu o pučkoj školi od 14. svibnja 1869. i nekim promjenama toga zakona od 2. svibnja 1883. dužna polaziti pučku školu. Dječaka (27.323) ima više od djevojčica (25.865). Ali de facto je pučku školu polazilo samo 39.795 djece. Javnu pučku ili građansku školu je polazilo 36.339 (dječaka — 19.259 — opet više od djevojčica — 17.080), a privatne samo 3.456 (dječaka 1709 i djevojčica 1749). Ali među onima, koji nijesu polazili pučku školu, ima i takovih, koji su ipak ispunjali svoju školsku obvezatnost, jer su polazili koju višu ili strukovnu školu ili su ih pako kod kuće podučavali (ukupno 930, dječaka 705 a djevojčica 225).

1.229 djece (553 dječaka i 676 djevojčica) bijaše po zakonu oprošteno od svake obuke školske radi teških tjelesnih ili duševnih mana. Ovdje se u meni rađa sumnja. U Tirolu je takove djece bilo samo 900 (429 dječaka i 471 djevojčica), kaže službena statistika. A Tirolci su žalibože na glasu radi tjelesne i duševne nerazvitosti, mi bogme Istrani nijesmo. Za Istru je broj prevelik a za Tirol premalen, pak je moguće, da u Istri oblasti hotimice broj ovakove nesrećne djece uvećavaju, a u Tirolu umanjuju. A razlog? U Istri valja tajiti javnosti jednu sramotu: valja svijetu prikazati, da ipak ipak nije baš tako velik broj djece, koja radi pomanjkanja škole ne ispunjava školsku dužnost, pak se dio normalno razvite djece, koja su bez škole, proglasuje kržljavcima. U Tirolu valja javnosti tajiti jednu nevolju: valja svijetu prikazati, da ipak ipak nije baš istina ono, što već znanost odavna tvrdi, da su naime Tirolci u Austriji najnerazvitiji, pak valja kržljavu djecu baciti ili u rubriku normalno razvite djece, koja nema škole, ili u rubriku normalno razvite djece, koja školu polazi. Čini se pače, da je ta tendencijoznost postala već principom s obzirom na njemačke i slavenske pokrajine u Austriji.

Evo:	školske djece uopće	od tih ima cretina	djece bez škole
Istra	53.188	1.229	11.244
Dalmacija	57.267	2.663	2.030
Koruška	59.048	1.016	898
Štajerska	203.516	5.137	1.711
Kranjska	88.582	654	3.347
Gorica i Gradiška	39.128	931	719
Trst s okolicom	26.348	553	2.529
Češka u češkim kotarima	713.663	2.362	126
Češka u njem. „	453.802	1.500	4
Moravska	441.365	1.871	69
Sleska	115.877	369	144

Galicija	1,246.639	32.358	205.047
Bukovina	104.377	2.817	9.714
Donja Austrija . . .	469.267	1.131	25
Gornja Austrija . . .	129.435	563	4
Salzburg	29.960	217	1
Tirol	132.028	900	182
Vorarlberg	19.448	99	0

Čitajte ove brojke s razumijevanjem, u njima se krije mnogo, među ostalim i ova glupost: Dalmacija ima relativno najviše cretina u Austriji, Dalmacija ima 4·6% cretina među svojom djecom, dakle zemlja najkršnijih i najbistrijih ljudi u Austriji ima 4·6% tjelesno i duševno abnormalnih!! Beati loro che credono, »mi nò«. A zato je Dalmacija pod kuratelom?! Ovakove statistike bolje da i ne bi bilo.

U Istri ima 11.244 normalno razvite djece, koja školu ne polazi, jer nema škole, t. j. 21·1%, dakle više od jedne petine, a ako k ovima pribrojimo i naše tobožnje cretine (1.229), onda dobijamo 23·4%, a ako k ovomu još dalje pribrojimo djecu, koja polazi školu majke Družbe i tetice Lege (3.456)[1]), onda stoji pred našim očima velika vojska naše djece od 15.927 ili upravo 30% djece, za koju su oblasti 1869. izdale zakon o školskoj obvezatnosti, a još nakon četiri decenija toga zakona u XX. stoljeću svoju dužnost ne vrše. Pogledajte, je li tako i u nekim drugim naročito njemačkim pokrajinama?! Neka bude i ovdje spomenuta ona poznata: Justitia regnorum fundamentum. Je li školsko pitanje kulturno ili političko? Ovomu će zlu kod nas biti štogod krivi i neuki roditelji.

Od ovoga pitanja još mi se ne da dalje.

od djece, koja bi morala polaziti školu.

u %	polazilo je javnu	privatnu školu	višu ili strukovnu ili učilo kod kuće	nije polazilo radi nerazv.	nije polazilo, jer nema škole
Istra	68·3	6·5	1·8	2·3	***21·1***
Dalmacija	86·3	4·5	1·1	***4·6***	3·5
Kranjska	89·8	4·4	2·3	0·7	3·8
Gorica i Gradiška . .	90·7	3·6	2·6	2·4	1·8
Trst s okolicom . . .	***74·1***	7·2	***7·0***	2·1	9·6
Koruška	92·4	2·7	1·7	1·7	1·5
Štajerska	91·0	4·3	1·2	2·5	0·8
Austrija	88·4	2·9	2·1	1·3	5·4

Deblje štampane brojke pokazuju prvenstvo pojedine zemlje u stanovitoj rubrici s obzirom na cijelu Austriju: Istra, Dalmacija i Trst imadu rekord! Najviše djece polazi javnu pučku ili građansku školu u Češkoj (96·6%) a najmanje u Istri (68·3%), najviše privatnu pučku školu u Vorarlbergu (7·7%; čudnovato) a najmanje u Češkoj i Moravskoj (2·0%; opet čudnovato), najviše polazi višu ili strukovnu školu odnosno kod kuće uči u Trstu (7·0%) a najmanje u Dalmaciji (1·1) i Češkoj (1·1; opet čudnovato), najviše je djece od škole oprošteno u Dalmaciji (4·6%) a najmanje u Donjoj Austriji (0·2%) i konačno ne može u školu u Istri 21·1%, u Galiciji 16·5%, u Trstu 9·6%, u Bukovini 9·3%, dok takove djece nema (0·0%) u Češkoj i Moravskoj, Donjoj i Gornjoj Austriji te u Salzburgu. Najpovoljnije u Češkoj, najnevoljnije u Istri.

[1]) I to su ogromnom većinom naša hrvatska i slovenska djeca, za koju se školske oblasti ne brinu, pak im ta djeca ne trebaju biti zahvalna.

To imadu na duši naši kulturni Talijani, njihova većina u Saboru i Odboru te njihovo »plemenito« nastojanje u zemaljskom, kotarskim i mjesnim školskim vijećima.

Za spol djece stalo nas je manje. Poznata je činjenica, da privatne škole više polaze djevojčice nego dječaci (što za Istru ne vrijedi 53·0 : 47·0%), da dječaci više polaze višu ili strukovnu školu (u Istri 75·8 : 42·2%; očita pogreška u službenoj publikaciji) i da se uopće više podižu škole za dječake nego za djevojčice (u Istri bez škole samo 45·4% dječaka a 54·6% djevojčica).

	1871	1880	1890	1900	1905
u Istri bijaše djece za školu . . .	32·598	23.064	34.028	37.625	53.188
a polazilo je samo . .	12.107	16.383	24.706	34.230	39.795
u Dalmaciji bijaše djece za školu .	61.149	22.327	28.486	49.278	57.267
a polazilo je samo . .	10.334	15.165	22.920	46.552	51.969

Prvo i prvo: ovomu pregledu ne vjerujemo. Možda nijesu, ali možda i jesu kakvi posebni razlozi, radi kojih je ovaj pregled nepouzdan, bar prve dvije kolone. Posljednje tri su nešto malo pouzdanije. Ako želimo znati, koliko su se oblasti brinule, da provedu zakon o školskoj obvezatnosti odnosno podignu prosvjetu puka, moramo pitati, koliko je od 100 djece, dužne da polazi školu, doista polazilo prosječno istarsku pučku (javnu i privatnu) školu. Rezultat je ovaj:

	1871	1880	1890	1900	1905
Istra u %	37·1	71·0	72·6	91·0	74·8
Dalmasija u % .	16·9	68·0	80·5	94·5	90·8

Učinilo se dakle nešto, ali ne dosta, u svakoj drugoj pokrajini više. U ostalom ni taj pregled nije pouzdan. Dječaci su dakako školu polazili više nego djevojčice (1905: 76·7 odnosno 72·8%).

Ovo bismo mogli i dalje slijediti, ali uzalud, rezultati bi bili malo pouzdani, kad su statistički podaci površni. Ta površnost nije dobar znak za oblasti, jer rađa u nama sumnju, da ne posvećuju školi onu važnost, koju kultura od nje traži.

Nastavit će se.

Pčela kao uzgojni čimbenik.

U 4. broju ovogodišnje »Narodne Prosvjete« pod naslovom »Pučka škola i poljodjelstvo« istaknuo je veliki prijatelj škole i seljačkog stališa, gosp. G. J., kako bi pučka škola imala da uzbudi u djetetu ljubav za poljodjelstvo, za racionalno gospodarenje.

Nepobitna je činjenica, da je kulturni napredak i blagostanje našeg naroda odvisno ponajpače od valjanog gospodarenja. Naš narod sada tek ulazi u gospodarsku krizu, u borbu racionalnog načina gospodarenja sa zastarjelim primitivnim načinom.

Našoj je pučkoj školi zadaća, da mladež pripravi za njeno buduće zvanje. Djecu treba uputiti u ono, što će im u životu kao poljodjelcima najviše trebati i koristiti, a to je umno poljodjelstvo. Na mladeži ostaje svijet, ostaje i racionalno gospodarenje.

Što uopće vrijedi za gospodarstvo, vrijedi napose i za pčelarstvo, koje su punim pravom nazvali poezijom gospodarstva, ali je ujedno i unosan ogranak gospodarstva. Ono uz maleni trud i trošak daje pčelaru lijepe materijalne koristi, a pčele su i za oplođivanje biljki važan faktor.

I kod nas bi pčelarstvo lijepo uspijevalo, jer je u Istri blago podneblje i dobre pčelinje paše; no kako nas napredniji narodi u svim granama poljodjelstva, tako nas i u ovoj daleko pretekoše. Njihovi uzorno uređeni pčelinjaci, kojih je na tisuće i tisuće, svjedoče nam, da ti narodi potpuno shvaćaju zadaću pčelarstva.

No pučka škola morala bi se skrbiti za pčelarstvo i radi toga, što su pčele kao uzgojni čimbenik od neprocjenjive važnosti.

Pčela je živi simbol marljivosti. Ona sakuplja proljećem i ljetom od rana jutra do kasne večeri i tako daje primjer gospodarima, ne bi li i oni marljivo radili od zore do mraka, ljeti i zimi.

Pčela je živi simbol reda. Pogledajmo u pčelinji dom, pa ćemo se morati čuditi divnome redu, koji kod pčela vlada. Na tisuće ih radi jedna do druge a ipak jedna drugoj ne smeta. Jedne grade saće, druge čiste dom, treće nose vodu, četvrte donašaju medene sokove itd.

Pčele su uzor čistoće. Za čistoću su tako osjetljive, da odmah navale na onoga, koji se uljištu približi sa nečistim rukama ili u nečistu odijelu; tako ih eto nečistoća uznemiruje. One čiste i prozračuju svoj dom, pa je tamo čistoća, kakve nema ni u najsjajnijem gospodskom salonu.

Pčele uče rasipnoga gospodara, kako treba sa svojim upravljati, kako valja živjeti. I sloga vlada kod pčela: sve za jednu i jedna za sve! Navali li u njihov dom neprijatelj, to sve, kao jedna, brane se protiv njega, dok ga potjeraju u bijeg.

Svoj dom i svoju majku — kraljicu pčela — ljube i brane. One poštuju, hrane, straže i čuvaju svoju majku vladaricu. One su pripravne za nju i život svoj dati, jer znadu, da bez nje nema im opstanka. Ne služi li nam pčela i nama kao pravi izgled ljubavi do svojeg vladara i do svojeg doma.

Pčela nam eto služi kao pravi uzor i izgled, te bi ona i potpunim pravom zaslužila, da ju djeci u pučkim školama kao primjer i kao uzor pred oči stavljamo.

Na učiteljištu imalo bi se pčelarstvo temeljito učiti, otkud bi izašli učitelji kao vrsni i praktični pčelari, pa bi u narodu raširili i podigli pčelarstvo, jer je narodno pedagoško djelo, kada jedna stvar, koja je od velike socijalne važnosti, nađe svoj korijen u samom narodu.

Doskora podići će se na državnom uzor-gospodarstvu u Pazinu uzor-pčelinjak, gdje će narod imati prilike, da se upozna s racionalnim gojenjem pčela. Kad bi se eto hrvatsko učiteljište smjestilo u Pazin, imao bi kandidat

prilike, da se na državnom uzor-gospodarstvu i u ovoj grani gospodarstva osposobi.

Svršujem sa slavnim hrvatskim pjesnikom Iv. vit. Trnskim:

Zametni si, rode, pčele
Još će ti se milit vele,
Medom, voskom trud će vraćat,
Porez tvoj će pčele plaćat,
Znaj da pčela uči ljude,
Kako valja da se trude! *L. T—ić.*

Zapisnik

glavne godišnje skupštine „Hrv. učitelj. društva za Istru ‚Narodna Prosvjeta' u Pazinu" obdržavane dne 17. srpnja 1909. u Puli.

Izvješće tajnika (Frana Barbalića). (Nastavak).

Slavna skupštino!

Dužnost mi je, da izvijestim o radu odbora, kome ste, cijenjene članice i članovi, povjerili na glavnoj skupštini obdržavanoj u Opatiji dne 18. i 19. srpnja 1908., da vodi poslove društva. Tokom godine imao je odbor pet sjednica, u kojima je raspravljao o zaključcima zadnje glavne skupštine, koji su podastrijeti bili kompetentim oblastima, te o tekućim društvenim poslovima, kojih je ove godine bilo mnogo i vrlo važnih. U koliko je odbor vršio svoje dužnosti, sudite Vi, članice i članovi, a mene evo, da Vas o stvarima obavijestim.

Na brzojavku odanosti poslanu Njegovom Veličanstvu caru i kralju Franju Josipu I. prigodom 60-godišnjice vladanja, otposlane sa glavne skupštine u Opatiji, primili smo zahvalu, što Vam ju priobćismo u 11. broju Narodne Prosvjete od prošle godine.

Već sam Vas na lanjskoj skupštini upozorio, e je odbor zaključio izdati spomen-knjigu »Zgodno štivo«, prigodom proslave 60-godišnjice vladanja Njegova Veličanstva cara i kralja Frana Josipa I. Knjiga je namijenjena puku, te je isti prvi kompetentan, da sudi, je li knjiga za nj ili nije. Kako ste i sami čuli, puk je rado čita, a to je znak, da je pisana, kako je trebalo da bude. Javne kritike o njoj niste čitali u našim novinama s jednostavnog razloga, jer mi reklame činili nismo, a oni, koji bi bili dužni, da ju bar objave, toga učinili nisu, a u drugu ruku, što ne će iz principa, da nam idu na ruku. O knjizi čitali smo kratke ali lijepe notice u »Pučkom Prijatelju« i »Omnibusu«.

Drugo će Vas o knjizi zanimati, kako smo ju rasprodali. Tiskalo se 4000 knjiga, za koje je trebalo platiti K 3413·02. Pošto nismo imali gotova

novca, otvorili smo kod Posujilnice u Pazinu tekući račun, te smo isplatil tiskaru. Rasprodali smo širom Istre 2532 knjiga, koje kad bi bile sve plaćene, ne bismo imali nikakva duga, jer 2532 knjige à 1 K 40 h. iznaša K 3544·80, a tisak nas koštao K 3413·02. Od 2532 rasposlane knjige, plaćeno ih je samo 1304 knjige t. j. K 1825·60 vani imamo jošte 1228 knjiga à K 1·04 t. j. K 2055·20.

C. kr. ministarstvo za bogoštovje i nastavu izjavilo je otpisom 16. junija 1908., br. 25958, da je pripravno nabaviti za školske knjižnice veći broj primjeraka »Zgodnog štiva«, koje se kani izdati i to za slučaj, da strukovnjaci pronađu spomenuto djelo priklađnim u ovu svrhu. Kako je ministarstvo zahtjevalo, poslali smo dva primjerka odmah iza kako bje tiskana knjiga, nu do danas nemamo nikakva riješenja. (Kasnije naručilo 280 knjiga. — Opaska urednika).

Najviše knjiga nabavile su općine Volosko 200, Veprinac 150. Najbolje prodavačice bile su naše kolegice, (Savica Zahija, Marija Hajdinger, Marija Trinajstić itd.). Odbor je u sjednici izrazio zahvalu predsjedniku za njegov trud, a to će mu i glavna skupština priznati, da je radio za narodnu i učiteljsku stvar. Platiti mu novcem ne možemo, jer ga niti nemamo, a za to nije ni radio, al mu za to od nas srdačna hvala.

Prvotno smo mislili, da ćemo udariti cijenu knjizi samo 1 K, nu kad uočismo račun tiskare, uvidjesmo, da to ne će biti moguće, te smo morali prodavati ju po K 1·40, jer drukčije ne bismo mogli izaći s troškovima, kad se uzme u obzir, da je i sâm tisak koštao mnogo, troškovi za razašiljanje su znatni, a moralo se i na to računati, da će nekoji knjige pridržati, a ne će novaca za nje poslati. Trošak opet naraste, ako se pomisli, da nekoji vrate knjige na trošak društva. Kad smo udarili cijenu knjizi, morali smo anticipatno postaviti u potrošak za knjigu i kamate na uzajmljeni novac za isplatu tiskare.

Glede siromaštva našega naroda u Istri činilo se nekojima, da je cijena previsoka, ali glede knjige same, glede slika, kojima je proviđena, glede zemljovidne karte Istre, glede korica, tiska, papira, formata i opsega knjiga je jeftina. Dali smo ju tehničaru procijeniti i on joj udario minimalnu cijenu 2 K za tiskaru, a za trgovine veću. Radi ugleda našega velikoga društva nismo smjeli izdati pod svojom firmom knjižicu mala opsega i jednostrana sadržaja; htjeli smo, da knjiga bude trajne vrijednosti, a ne samo prosti spomen-spis. I »Zgodno štivo« i jest knjiga trajne vrijednosti.

Ne prikazuje nam suhoparno život Njegova Veličanstva, nego ga na zgodni način upliće u historijske činjenice ovo zadnjih 60 godina; da razjasni te činjenice, zagrabilo se i u svjetsku povijest, osobito za godinu 48., 59., 66.; da se razjasni odnošaj naše monarkije naprama njemačkim saveznim državama i prestanak toga odnošaja, kakono i egzodus iz Apeninskog polu-

otoka, zasegnulo se dublje ali u kratko. U knjizi je na laki način prikazan i historijski razvoj naše države, a politički u ovo 60 godina. Radi hrvatskoga nacrta istarske povijesti pod naslovom »Kako je negda bilo u Istri« knjiga je neophodno potrebita i za učitelje, koji do sada nisu sustavnoga prikaza istarske povijesti nigdje u hrvatskoj književnosti naći mogli, a sad ga imaju u toliko, koliko im je uopće potrebito znati za školu i za se. U tom su štivu sabrani svi važniji momenti istarske povijesti, odnošaj naprama Hrvatskom kraljevstvu, feudalni sustav, ugnijezdivanje Mlečića u Istru, vlast patrijara sa Mlečanima, Mlečana sa Habzburgovcima, Uskoci i ratovi sa Mlecima, postanak grofije Pazin ili Istarske, vlast Devinskih grofova, kuge u Istri, Francuzi u Istri, propast Mletaka i Istra trajno pod Habzburgovcima.

U dvije glave je u kratko i lijepo iznesen naš narodni život u Istri: Dobrila, Baštiani, Vitezić, Spinčić, Mandić i Laginja. I slike dvaju blizanaca: braće Baštiana jesu po prvi put iznesene iz zaboravi na svjetlo (dali smo načiniti klišeje obiju).

Lakoća stila, lijep jezik, ganutljivi citati, sve to čini knjigu vrlo ugodnom; uzgajati i poučiti naš narod bila nam svrha. koju postavismo s ovom knjigom, a mirne duše možemo reći. da se je pisac toj svrsi lijepo odužio.

Radi lakšega pregleda razdijeljena je knjiga na 21 glavu, a po stranama ima posebne posebne podrobnije oznake sadržaja. Knjiga ima sa lijepim omotom i posvetom »Hrvatskomu narodu u Istri« 150 stranica velikoga formata. Ima 16 lijepih slika i zemljovid Istre.

Druga važna stvar, što ju je odbor imao izvršiti, bilo je, da se obrati na političko društvo za Slovence i Hrvate, e bi se kod pokrajinskih izbora, što su obavljeni prošlog novembra, predložilo narodu i jednog učitelja za kandidata. Bili ste gotovo zadovoljni, kad ste čuli, da je kandidat za pokrajinski sabor naš vrli kolega August Rajčić, koji je također bio izabran u izvanjskim općinama kotara Pazin. Odbor nije mogao niti pomisliti na sposobniju osobu, pa se svi čvrsto nadamo, da će on znati časno vršiti dužnosti, što mu ih je povjerio narod, a stalni smo, da će on dobro zastupati također i interese škole i učitelja. Nije to bilo lako postići, jer je trebalo mnoge predsude i intrige prije svladati. Posebna hvala našemu narodu u Pazinskom kotaru i časnom svećenstvu i našim prvacima u Pazinu, da smo postigli, što ste nam Vi cijenjene učiteljice i učitelji naložili.

Još jedno nenadano breme palo je na odbor. Koncem decembra 1908. javio nam bivši urednik »Narodne Prosvjete« g. Ernest Jelušić, da se zahvaljuje na časti urednika, jer da mu drugi poslovi onemogućuju urednikovanje našeg glasila. U ime društva izrekli smo kolegi Jelušiću Ernestu, na dotadašnjem trudu zahvalu i umolili ga za dalnju suradnju. Odbor ja sâm uzeo na se skrb za urednikovanje novine. Odbor odgovara za novinu i odgovoran je

za nju, kako i za svaki svoj čin Vama, kada ste sakupljeni na glavnoj skupštini. Između svoje sredine odabrao je odbor odgovornog urednika Baćića, a za suurednike Rajčića Aug. i Barbalića Fr. Od raznih nam strana javljaju da su s novinom zadovoljni, izlazi redovito, opsežnija je, življa i šarenija.

Materijalno stanje novine ne bi zlo bilo, premda je novina dvaput veća nego prije, kad bi gg. pretplatnici pretplatu redovito plaćali. Novinu prima: učitelja 249, svećenika 65, odvjetnika i odvjetn. kandidata 10, liječnika 3, škola 9, mjesnih školskih vlasti 10, općinskih činovnika 5, trgovaca 9, čitaona 18, privatnika 49, đaka 15, listova 33, ukupno 475 pretplatnika, i ako bi njih 400 platili po 5 K, primili bismo na godinu 2000 K, a svaki nas broj košta okruglo 160 K, svih dvanaest brojeva okruglo K 1920, dakle bi se tu moralo nekako izaći. Pretplatnika imade: Istra 390, Hrvatska 23, Slavonija 5, Ugarska 1, Bosna 9, Moravska 2, Češka 3, Dalmacija 8, Dolnja Austrija 6. Dužni smo tiskari od prošle god. 500 K, a utjerali smo nešto više od toliko. U ime odbora i same naše stvari ovdje opet apeliram na Vašu stalešku svijest, e biste se sjetili Vaših dužnosti kao članovi društva i kao pretplatnici, pa kad odbor uvidi, da se može na Vas osloniti, Vašom pomoći moći će se čudesa stvarati. Ako koji od Vas primi opomenu, e bi platio članarinu, nek se za to ne uvrijedi, jer Odbor mora da skrbi, da redovito plaća dugove. Ne radi tu nijedan odbornik za sebe, ni formalno, ni materijalno, već svi za učiteljsko ime, a što odbornici moraju, — jer ste im Vi to breme naložili, — dužni ste također i Vi kao učitelji, jer svi zajedno zidamo jednu zgradu.

U šest brojeva »Narodne Prosvjete«, što su dosada izašli, naći ćete u 4 broja imena onih, koji su što platili predplate za »Narodnu Prosvjetu«, u narednom broju doći će imena ostalih, nu to je sve malo. Da uzmognemo redovito plaćati tiskaru, trebalo bi, da svi plate bar polovicu pretplate već u siječnju mjesecu, a drugu polovicu u srpnju, pak bi nama i Vama lakše i ljepše bilo Nije ni odbor od željeza; olakotite mu breme bar time, da ga riješite skrbi za financijalno stanje društva i novine.

Ovoliko sam u ime odbora morao reći Vam u pogledu novine; mnogo Vam je poznato i iz novine same. Hvala svima, u ime odbora, koji su što perom doprinijeli, hvala i onima, koji su pretplatu namirili.

Iz naše novine doznaste, kako stoji stvar za sjedište učiteljišta u Kastvu. Mi smo učinili svoje, a dalnji rad o tom pitanju prepustismo Političkomc društvu za Hrvate i Slovence u Istri. Što je ono učinilo za taj naš najvažniji hrvatski srednji zavod u Istri, ne znamo, jer nam društvo nije ništa javilo, niti je dalo kakvu izjavu u novine u tom pogledu.

Od đaka učiteljišta primili smo dvije spomenice više manje jednakog sadržaja; druga je opsežnija. Prvu smo dali putem novine javnosti i savjetovali smo đake, naše buduće kolege, nek bez znanja svoga dobrog ravnatelja

i gg. profesora ništa ne čine, a kad smo na odborskoj sjednici u Divači dne 4. t. mj. čitali drugu spomenicu i dočuli, da će đaci listom istupiti iz učiteljišta, ako se ga ne prenese na shodnije mjesto, zaključili smo jednoglasno savjetovati đake, da ne zapuštaju učiteljišta, jer bi to bilo od nedoglednih posljedica za nje i za naše škole, koje trebaju mnogo, mnogo učitelja.

Naše je društvo dalo na glavnim skupštinama i putem novine svoj savjet glede sjedišta učiteljišta, umolilo Političko društvo, neka uznastoji, da se taj zavod smjesti u shodnije mjesto, uz drugu koju srednju školu, dali smo do znanja te naše želje i poduprte savjete c. kr. vladi, pa prepuštamo narodu, da kroz političko društvo, dogovorno s vladom uz savjet prof. zbora učiteljišta i našega društva nađe shodno sjedište za hrvatsko učiteljište za Istru.

I ove nam je godine društvo lijepo napredovalo. Ima nas svih 200, dakle za 31 člana više, negoli lani. U jednom od budućih brojeva »Narodne Prosvjete« tiskat ćemo imena naših članova. Svi novi članovi bili su tiskani u novini, pa ih ovdje ne nabrajam. Po kotarima bilo bi nas:

Članovi:	pravi;	podupirajući;	začasni;
Pazin . .	43	4	1
Pula . .	26	—	—
Poreč . .	10	1	—
Kopar . .	17	2	—
Volosko .	48	3	1
Krk . . .	24	—	—
Lošinj . .	18	2	—

Moramo, da se sjetimo i članova, koji zamijeniše ovaj svijet sa boljim, a to su: učitelj Vinko Rubeša, nadučitelj Nežić, učiteljica Franjka Trejbal i podupirajući član umirovljeni župnik Petar Pikulić. Svima: Pokoj vječni!

Inicijativom našega društva bilo je držano u više kotara Istre risarski tečajevi; ove smo godine namislili učiniti nešto nova, a to, kako Vam jur poznato »gimnastički tečaj« u Medulinu. Otići ćemo preksutra tamo. Nadamo se, da vrijeme i novac, što ga učitelji tamo potroše ne će biti uzalud bačen, već da će od toga imati naše školstvo koristi.

Tako Vam eto u kratko napisah odborov rad, o čemu rasudite Vi. Želimo svi, da nas u buduće bude uvijek više, ljudi i učitelja, da budemo mogli pokazati nekojim kojekakovićima, koji nas po novinama blate i grde, ili naš rad ignoriraju, svima da pokažemo, da nam društvo ne opstoji samo za to, da svake godine samo biramo društveni odbor, već da hoćemo raditi u društvu i narodu.

(Nastavit će se).

VJESNIK.

Književne obavijesti.

Mladi Istranin,

list za mladi svijet, izlazi u Opatiji uređuje ga Viktor Car Emin, učitelj i književnik.

Sadržaj dvostrukog broja 8 i 9:

»K stogodišnjici rođenja Ljudev. Gaja«, spjevao R. Katalinić Jeretov — »Još Hrvatska ni propala«, crtica o postanku te Gajeve pjesme, sa slikom Gajevom. — »Svečarima Rikardu Kataliniću Jeretovu i Josipu Milakoviću«, spjevao Crnko. — »Dobra djeca« od Erminije Feranda. — »Estrup, smioni lovac« (sa slikom). — »Pismo po njem. Bartulica«. — »Majka Napoleona Velikoga«. — »Mala maca«, norveška priča od Zlatice Belohlavek Korač. — »Još se sjećam ...« i »Vraćaju se ...« iz zbirke R. Kataliniča Jeretova. »Mrtvoj majci« (sa slikom pjesnika). — »Ibis sveti i soko sivi« (sa dvije slike). — »Ćulon«, priča za malenu djecu, po Hoffmannu-Perzault-u. — »Pastirova pjesma«, spjevao Crnko. — »Knjiga mati« od dr. Jurja Turića. — »Mala Slavka«, (sa dvije slike), po češkom. — »Iz moje torbice« od Tončića. — Slike bez riječi. — Zagonetke itd. — Pročitasmo od početka do kraja: Sve je lijepo, vrlo lijepo. Naručite, čitajte, pak ćete vidjeti. Vi, koji imate para, preplatite ubogare na Mladog Istranina!

Istarski žepni koledar »Jorgovan«.

Nakladom Narodne tiskare Laginja i dr. u Puli izašao je »Istarski žepni koledar Jorgovan« za učeću mladež i odrasle. Izim običnih koledarskih bilježaka sadržaje »Jorgovan« opširno rodoslovje naše vladajuće kuće, za svaki mjesec prazan listić za bilješke primitaka i izdataka, ljestvice za biljege, poštanski cijenik, mjere, utezi i novac u našoj monarkiji (sa slikama), jedamputjedan I. i II. dio, kamatna skrižaljka uz 4, 5 i 6 po sto. Drugi dio zabavnopoučno štivo sadržaje: »Mučenici Istri« (pjesma). — »Šetnja po Puli« (opis znamenitijih spomenika i javnih zgrada u Puli sa 16 slika). — »Na Učki« (pjesma). — »Što je rat« (crtica). — »Čedu« (pjesma). — »Zmija« (crtica). — »Ladjici« (pjesma). — »Morâ« (pričica). — »Mudre rečenice«. — »Ivica i Draga i njihov zeko« (pjesma). — »Odvažni Janko«, (pripovjetka). — »Lasti« (pjesma). — »Iskrice« (u stihovima). — »Bjegunac« (pripovjetka). — »Pjevanka« (nekoliko najobljubljenijih hrvatskih pjesama, koje se rado pjevaju); u trećem dijelu sadržaje: zagonetke, rebuse i pošalice i napokon svakovrsne skrižaljke za školske bilješke, vrlo praktične za učitelje i učenike.

»Jorgovan« je jedini hrvatski istarski koledar, bez kojege ne bi smio biti ni jedan Hrvat. Uvezan je u cijelo platno, a u formatu takovom, da ga se može nositi u džepu i uvijek imati uza se. Cijena je 50 para, a tko naruči više od 10 komada, dobije ga po 45 para komad franko, a knjižare imadu znatan popust. Naručuje se u tiskari Laginja i drug. u Puli. — Mi toplo preporučamo svakomu ovaj lijepi koledar.

Lične i školske vijesti.

Kotar Pula.

Za Krnicu imenovan je privr. učitelj gosp. Ante Smoković, dosadašnji Družbin učitelj u Sv. Vincentu.

U Sv. Vincentu preuzeo je školu opet gosp. Josip Svjetličić.

Iz Krnice otišla je gđica Zorica Franki na školu u Opatiji.

U Štokovcima službuje sada gospodin Ćiković, koji bje dosada u Puli.

U Pulu je došla gđica Šoštarko kao

učiteljica, a Družba otpustila gospodina Heiligsteina.

Kotarski školski nadzornik u Puli prof. Larcher Ivan imenovan je ravnateljem c. kr. talijanske učiteljske škole u Kopru.

Kotar Kopar.

Iz Kopra se je preselio slovenski odio one c. kr. učiteljske škole u **Gorici** kao posebno slovensko učiteljište. No sada će biti koparskoj gospodi lakše, ali će bogme i braći Slovencima mnogo ljepše u »solnčnoj« Gorici.

U Humu je gosp. Andrija Jakac imenovan definitivnim učiteljem.

U Lanišće je došla nova učiteljica i to gđica Delpin, a u **Buzet** je došla iz Roča gđica Dragica Havel.

U Brestu je učitelj gosp. Kos, a bivši učitelj gosp. Zlatić Josip imenovan je definitivnim za Poljica.

Nova škola u Vrhu kod Buzeta ima se svaki dan otvoriti; zgrada je gotova. Škoda da je u njoj samo jedna školska soba, jer će se radi velikog broja djece morati prirediti i druga.

Kotar Volosko.

Početkom ove škol. godine otvorila se na Voloskom hrv. realna gimnazija. Upisalo se u prvi razred 35 đaka.

Ravnateljem toga novoga našeg zavoda imenovan je prof. Ivan Rabar, koji je dosada kao gimnaz. upravitelj službovao u Hrvatskoj.

Kotar Poreč.

U Fabce, Sv. Ivan od Šterne došao nam novi učitelj g. Ujčić Ante iz Jušića.

U Zrenju počeo je službovati na družbinoj školi učitelj Petar Fakin.

Kotar Pazin.

Sv. Petar u Šumi.

(Dopis).

Dne 22. IX. o. g. blagoslovismo svečano i otvorismo pučkoj prosvjeti novi hram — novu školsku zgradu, koja je jedne od najljepših u Istri.

Prisustvovasmo najprije svečanoj sv. misi: poslije evanđelja progovori mjesni župnik velč. g. L Slokovič mnogobrojnom puku i školskoj mladeži o koristi škole i dobrog uzgoja, te o dužnostima roditelja, koji su dužni pošiljaii svoju djecu u školu, istakne također kako škola i crkva moraju složno raditi, eda se uzmogne postignuti uzgojna svrha škole.

Iza sv mise krenusmo u ophodu pjevajući Marijine pjesme do predvorja nove školske zgrade, gdje je nakon obavljenog blagoslova upravio krasno prigodno slovo puku, učiteljstvu i škol. mladeži c. kr. kot. škol. nadzornik g. Iv. Bunc. Zatim propovori namjesnički savjetnik i c. kr. kot. poglavar iz Pazina, gosp. Ivo Šorli; ganut od zadovoljstva, što vidi napokon njegovim brižljivim poticanjem podignut ovaj divni prosvjetni hram, zahvali pris tnom opć. načelniku g. Venc. Križmaniću, koji se zauzimao za gradnju škole. Lijepo se zahvali i nazočnom općinskom zastupstvu i puku i očitova svoje veliko veselje, što nijesu s protstavljali zaprijekâ, da se ispuni vruća njegova želja Po tom odosmo u škol. dvoranu, koja se dupkom napuni školskom djecom (bilo ih oko 300) i ostalim gostovima; mnogo naroda moradijaše ostati vani, jer toliki ne mogahu unutra.

Nadučitelj pozdravi u ime učiteljstva, u ime roditelja i škol. djece gorilmenovane školske predstavnike, zahvali im se na trudu za novo sagrađenu školsku zgradu, koja je toli potrebita bila i reče zgodno slovo roditeljima i djeci. Otpjevala se zatim Carevka i nakon trokratnog poklika »živio« na premilostivoga našeg vladara svrši se ova lijepa svečanost.

Nova zgrada duga je 27 m a široka 9 m. Ima tri prostrane dvorane: svaka je duga 10 m, široka 7 m, a visoka 4 m. U zgradi je također krasan stan za nadučitelja i soba za upraviteljstvo. U dosadašnjeg upravitelja P. Bolonića namještene su početkom ove školske god. dvije nove učiteljske osobe: gđica Ana Česčut kao def.

učiteljica i g. Jakov Brdar kao privremeni podučitelj.

Stara školska zgrada preuređena je za dva učiteljska stana; u njoj je još jedna soba za četvrti razred, koji će se morati, obzirom na veliki broj djece, otvoriti još tekuće škol. godine.

Nove škole.

U Drenju na Labinštini otvorila se početkom o. škol. god. pučka škola. Imenovana je učiteljicom gđica Marija Višković, rodom iz Labina.

Grdoselo dobilo je također javnu pučku školu. Do sada bila je tamo samo pomoćna škola i poučavao je župnik g. Šime Frulić, sada je tamo nova školska zgrada. Za učitelja je imenovan gosp. Ante Ujčić rodom iz St. Pazina.

U Zareču blizu Pazina otvorena je također nova škola u kapelanskom stanu. Učiteljem je imenovan g. Runko Ivan, no do skora će se premjestiti u Boljun, a iz Boljuna dolazi g. Medvedić Ivan u Zareč.

Iz Keršana preselila se učiteljica gđca. Jelka Skrbec na školu u **Medulin**, dočim u Keršan ne dolazi učiteljica, jer nema stana.

Za Žminj je imenovan def. kao podučitelj gosp. Flego Ante, dosada učitelj u Rovinjskom selu.

U Rovinjsko selo došao je g. Vivoda Ivan-Marija.

Za Trviž imenovan je def. učiteljem g. Božo Pikot.

U Pazin je (iz Kastva) namještena kao podučiteljica gđca Milka Mogorović.

U Pazinu su hrv. školu podigli na četverorazrednicu; mjesta su ovako sistemizovana: Nadučitelj I. reda, učiteljica II. reda, učitelj III. reda i podučiteljica.

Pošto je mnogo djece, dodijeljene su školi privremeno još dvije učiteljske sile, a doskora bit će i treća.

Redovita glavna skupština Đačkog pripomoćnog društva u Pazinu,

obdržavana dne 23. rujna 1909. u dvorani Narodnog Doma u Pazinu za upravnu godinu 1907./8. i 1968./9. sa slijedećim dnevnim redom:

I. Govor predsjednikov.
II. Izvještaj odbor za 1907./8.
III. » » » 1908./9.
IV. Pitanje konvikta.

Predsjednik Dr. Dinko Trinajstić, narodni zastupnik i odvjetnik u Pazinu, otvara skupštinu. Iz njegova govora vadimo: Društvo ima 4305 članova; prisutno ih je koje osobno, koje po punomoći 4265; prisutna je snaga naša iz cijele Istre, naš cvijet, i kmetovi i građani, svjetovna i duhovna inteligencija, prisutni su i zastupnici. Za upravnu godinu nije bilo skupštine, no štampano bijaše redovito izvješće. Prima se na znanje odborov rad i zaključuje raspravu o toj točki. Za upravnu godinu 1908./9. čita tajnik prof. N. Žic svoj izvještaj, iz koga izvještujemo ovo: Potporu je uživao 101 učenik u iznosu od 10294.98 K. Kroz prvi decenij što društvo opstoji, izdalo je za učenike ukupno 151 tisuću 348 K. Zatim čita blagajnik prof. Novljan svoje blagajničko izvješće, na što dođe na red IV. točka dnevnog reda, naime na pitanje konvikta.

Predsjednik veli, da je skupštinarima poznata odborova osnova o konviktu iz štampanoga izvješća, pak se ne će čitati. No naši čitatelji možda ne znadu svi prijedloge odbora, pak ćemo ih iznijeti u koliko se tiču konvikta.

U odboru Đačkog pripomoćnog društva jesu:

Dr. Dinko Trinajstić, predsjednik, Ante Kalac, prošt-dekan podpredsjednik, Novljan Fran, prof., blagajnik, profesori Fran Frankola i Niko Žic tajnici, a kao odbornici su Grašić Josip, župnik, Dr. Kurelić Šime i Matija Cucančić, poslovođa posujilnice.

Ova gospoda predložiše glavnoj skupštini, da odobri donje prijedloge, ili »da zabode prvu lopatu na grob naše gimnazije«. Prijedlog u koliko se konvikta tiče, jest: Ovlašćuje se odbor, da sa presvj. g.

biskupom Dr. Ant. Mahnićem i preuzv. g. biskupom Dr. Fr. Naglom sklopi ugovor o osnovanju »Đačkog pitomišta Dobrila-Feretić u Pazinu« u smislu osnove navedene u tiskanom izvještaju. U toj osnovi jest pako rečeno: Kućni uzgoj u zavodu mora da bude osnovan na načelima i propisima kršćansko-katoličke crkve i oplemenjenja hrvatskog. odnosno slov. narodnog čuvstva pitomaca . . . Službeni općevni jezik u zavodu (konviktu) bit će hrvatski. Vodstvo i upravu zavoda i uzgoj povjerava se posebnim ugovorom . . društvu časnih Salezijanaca uz dužnost, da sva odnosna mjesta povjeri svojim članovima, koji znadu hrvatski ili slov. jezik, te koji po mogućnosti pripadaju kojoj slavenskoj narodnosti.

Pošto red Salezijanaca ima svoje sijelo u Turinu, u Italiji, i pošto da jesu Salezijanci Talijani, nekoji naši su se pismeno izjavili proti prijedlogu odbora i na glavnoj skupštini govorili proti s tog gledišta i sa ekonomskog, te preporučali samo mali konvikt za manji broj učenika. To su gg. Dr. Pošćić, Dr. Janežić, Dr. Brnčić, Dr. Zuccon i Dr. Grgurina. Za konvikt sa Salezijancima govorili su Dr. Gržinić, profes. Zgrablić, župnik Zvaček, zastupnik Kirac i Dr. Laginja. Evo što je Dr. Laginja govorio:

Govorili smo dosta, premda je bilo štampano i Izvješće i Osvrt. On je za konvikt sa Salezijancima. Tumači zašto osvrćući se na izrečene prigovore, govori naime samo onima, koji su proti. Ne vidi pogibelji za odgoj mladeži u konviktu sa Salezijancima što su Talijani. Njihov zadatak nije širiti talijansku politiku, nego odgajati u prvom redu zapuštenu mladež. Iz povjesti je poznato, da su nam pravi Talijani manje pogibeljni nego naši koji su u polutami. Pamtimo, da Isusovci nijesu potalijančili Kastva, a ne zaboravimo, da je baš Talijan biskup u 18. vijeku u Istri branio glagolicu. (Zuccon: Fuimus Troes) Et erimus što znači: (Z.: Bijasmo Trojanci t. j. junaci!) I bit ćemo. U konviktu će vladati hrv. jezik, ali što je još više, bit će Salezijanci našega slav. roda, kad još nemamo naših hrvatskih. Kad nas držite svojim vođama, slijedite nas, premda ne velim da i mi ne možemo pogriješiti. Većina je za konvikt i Salezijance, narod to hoće i svećenici. Prokletstvo će na nas pasti, ako dozvolimo, da mladost ide po zlu. I iz konvikta će izlaziti dobri i zli, a ovo mora biti iznimka, a ono pravilo. To je dobar odgoj. Salezijanci su prvi majstori i gospodarstvenom i uzgojnom vodstvu. Djeca su u školi preopterećena, a Salezijanci daju mladeži dosta zgode za zabavu i odmor. Neka dakle oni dadu našoj mladeži zdravlje i odgoj, to je njihova dužnost i zadaća. Hoćemo da mladež bude bolja, a što se tiče narodnoga čuvstva mladeži, to im mora dati škola. Okrenite dakle batinu pa recite: Mi smo uvjereni, da crni hoće da mladež bude bolja, ali za narodni odgoj mladeži pitat ćemo za račun profesore. To je njihova dužnost. Tim ne mislim reći, da oni te svoje dužnosti do sada nijesu činili, pače s te strane nema pogibelji. Gradit će se konvikt s Dr. Mahnićem, a njega se ne trebamo bojati. Ta on je nama u crkvi po cijeloj krčkoj biskupiji očuvao naš jezik. Oprostimo mu, što nas je kadgod udario batin m. Tomu čovjeku valja da se mi nice poklonimo i šaljemo mu srdačne pozdrave. 140.000 K, što ih je od svojih prešasnika primio za malu gimnaziju u malom Krku, hoće da upotrebi ovdje u Pazinu za konvikt. Moramo mu biti zahvalni. Kažu, da je vladin čovjek, a kad tamo nitko nema od nas srca u mnogom slučaju ustati protiv vlade kao on. Nema još kod nas u Istri načelne protivnosti, te razlike kod nas nijesu još razvite. Možda će i kod nas do toga naskoro doći; ali učimo se od drugih: budimo kršćani i obzirni jedan prema drugome. Pozivam Vas da se kao braća danas rastanemo. Pravo kršćanstvo sastoji se i u tome, da mladež

ne smije prije vremena vršiti službe čovjeka: Upućujmo mladež daleko od Bakha i Venere. Sabirite i dajte Društvu novac i dajte i za one, koji idu u konvikt, i za one, koji ne idu. Roditelji će odlučiti, kamo da pošalju svoju djecu, u konvikt ili u grad. — Recimo odboru: Ti nas u svakom pogledu zadovoljavaš i mi prihvaćamo pod zakletvom narodnoga prokletstva tvoje predloge. — Dakako, da je skupština prihvatila prijedloge odborove s velikom većinom.

Prosvjede proti konvikta sa Salezijancima poslali iz Vrbnika društvo »Frankopan« i Radničko društvo iz Vrbnika i općina Baška, koji po izjavi predsjednika dr. Trinajstića nisu nikad ni novčića dali ovome društvu. Prosvjed je poslala i općina Kastav; savjetnik općine Kastav, narodni zastupnik Vjekoslav Spinčić glasovao je za odborove prijedloge, dakle za konvikt sa Salezijancima.

Obavijest.

Dne 15. i slijedećih dana mjeseca novembra tek. god. obdržavat će se pred c. kr. ispitnim povjerenstvom u Kastvu ispiti osposobljenja za pučke i građanske škole. Kandidati (kandidatinje), koji žele biti pripušteni k tim ispitima, neka svoje redovito biljegovane molbenice uredovnim putem uprave na svoje c. kr. kotarsko školsko vijeće, koje će ih najkasnije do 8. novembra otposlati potpisanom ravnateljstvu.

Toj molbi treba da prema ustanovi točke I., članka II. propisa o ispitima osposobljenja prilože:

a) opis života i obrazovanja svoga, u kojem treba da istaknu književna sredstva, kojima su se služili pripravljajući se za ispit;

b) svjedodžbu zrelosti, polučenu u kojoj c. kr. učiteljskoj školi;

c) dokaz, da su najmanje dvije godine (u Dalmaciji tri) učiteljevali u kojoj javnoj ili privatnoj školi s pravom javnosti.

Želi li se tko od kandidata podvrći ispitu, da može u pučkim ili građanskim školama s nastavnim jezikom hrvatskim poučavati također njemački ili talijanski jezik kao nastavni predmet, neka to izrično spomene u svojoj molbi.

Ravnateljstvo c. kr. ispitnoga povjerenstva obavijestit će u pravo vrijeme svakoga od prijavljenih kandidata, da li se pripušta k ispitu ili ne.

Ravnateljstvo c. kr. ispitnoga povjerenstva za pučke i građ. škole.

Fran Franković
ravnatelj.

Odgovorni urednik Josip Baćić, Pazin (Istra). Tisak Laginja i dr., Pula, ulica Giulia, 1.

Na uvaženje!

Upravo je izašao

ISTARSKI DŽEPNI KOLEDAR

„JORGOVAN“

za god. 1909-10.

Sadržaj mu je: 1) Godina 1910. 2) Rodoslovje naše vladarske kuće. 3) Koledarij od rujna 1909. naprijed. 4) Mjesečne mijene. 5) Cijenik biljegovine. 6) Poštanski cijenik. 7) Kamatna skrižaljka. 8) Mjere i novci. 9) Računica. 10) Zabavni i poučni dio: Mučenici Istri, pjesma. Šetnja po Puli i okolici (sa 16 slika). Na Učki, pjesma. Što je rat, crtica. Čedo, pjesma. Zmija, crtica. Ladjici, pjesma. Morâ, crtica. Mudre rečenice. Dragica i Ivo i njihov zeko, pjesma. Odvažni Janko, pripovjest. Lasti, pjesma. Iskrice. Bjegunac, priča. 11) Pjevanka. 12) Smješice. 13) Zagonetke i rebusi. 14) Učiteljski i djački katalog. 15) Oglasi. 16) Bilježnica.

Obsiže 240 stranica a uvezan je u cijelo platno.

CIJENA MU JE do 5 komada 50 p. Naruči li se više od 5 komada dajemo ga u komisiju po 45 para komad. Odašilje se franko.

Narudžbe upravljaju se na

Narodnu tiskaru i knjigovežnicu Laginja i dr.

Pula (Istra) ulica Giulia broj 1.

UTEMELJENA GODINE 1874.

TELEFONA BROJ 38.

POŠT. ČEKA BROJ 60.797.

Papirnica. Tvornica pečata.

NARODNA TISKARA
-I KNJIGOVEŽNICA-

LAGINJA I DRUG.

ULICA GIULIA, 1. = PULA = ULICA GIULIA, 1.

Preporuča sl. učiteljstvu slijedeće navedene školske tiskanice:

Alfabetički popis. - Glavni imenik. Inventar. - Iskaz izostataka. Iskaz o okolnosti učenika. Iskaz djece o obvezatnosti polaska škole. - Ispitna svjedodžba. Kronika. — Matica. Namira vrhu učiteljske plaće. Odlaznica. - Otpusnica. Opravilni zapisnik. Popis knjižnice. - Razrednica. Svjedodžba polaznica. - Školske obavijesti. - Tjednik.

Naručbeni koledar za g. 1909.

popisom svih školskih, općinskih, crkvenih, porezničkih i sudbenopravnih tiskanica, kao i popisom svakovrsnih pisarničkih potrepština.

Šaljemo na zahtjev franko i badava.

God. IV. PAZIN (Istra), koncem listopada 1909. Broj 10.

NARODNA PROSVJETA

Mjesečnik za školstvo, prosvjetu i književnost.

VLASNIK I IZDAVATELJ:
„HRV. UČITELJSKO DRUŠTVO „NARODNA PROSVJETA“ ZA ISTRU U PAZINU“.

Izlazi koncem svakog mjeseca. — Godišnja cijena 5 K. — Rukopisi se ne vraćaju.

SADRŽAJ:

Na dan mrtvih. — Pjesma. — Jakša Deprofundis.
Riječ početnicima.
Prirodni opis Istre. — Prof. Nikola Žic.
Kad zamire dan. — Jakša Deprofundis.
Povijest školstva u austrijskom Primorju. — Anton vitez Kiudić-Sabladoški.
Iz statistike o pučkoj školi.
Trgovačka škola u Istri.
Zapisnik glavne skupštine „Hrv. učiteljskog društva „N. P.“ u Pazinu“.
Vjesnik. — Književne obavijesti. Lične i školske vijesti. Oproštaj. — (Omot.) Prelplata.

Tisak Lagnja i drug., - Pula, ulica Giulia broj 1.

Pretplata za g. 1908.

Učiteljska škola, Kastav na isplatu . . . . . K 1.—
Fran Franković, Kastav „ „ „ . . . . . „ 1.—
Štefan Višković, Herpelje . . . . . „ 5.—
Marija Širola, Klana, na račun 1907. K 2, a 1908.
K 5.— . . . . . „ 7.—
Frankola Fran, Pazin, na isplatu . . . . . „ 4.—
Gojlan Fran, Kašćerga „ „ . . . . . „ 5.—

Pretplata za g. 1909.

Čitaonica „Gorska Vila", Lanišće . . . . . K 5.—
Zemaljski Odbor, Poreč . . . . . „ 2.50
Zlatić Marko, Sovinjak . . . . . „ 5.—
Učiteljska škola, Kastav . . . . . „ 4.—
Ferdo Hrdy, Sv. Lovreč kod Labina . . . . . „ 5.—
Vladimir Nazor, Kastav . . . . . „ 5.—
Dominić Jakov, Vrbnik . . . . . „ 5.—
Frankola Fran, Pazin . . . . . „ 5.—

Pretplata za g. 1910.

Kotarska učiteljska knjižnica, Pazin . . . . . K 5.—
Fran Franković, Kastav . . . . . „ 4.
Fran Frankola, Pazin . . . . . „ 1.—

God. IV. PAZIN (Istra), koncem listopada 1909. Broj 10.

NARODNA PROSVJETA

Mjesečnik za školstvo, prosvjetu i književnost.

VLASNIK I IZDAVATELJ:

„HRV. UČITELJSKO DRUŠTVO ‚NARODNA PROSVJETA' ZA ISTRU U PAZINU".

Izlazi koncem svakog mjeseca. — Godišnja cijena 5 K. — Rukopisi se ne vraćaju.

Na dan mrtvih.

Pod čempresovim hladom množica se stika
i lagano se očma orošenim miče
pa staje, ležaj ište svojih miljenika,
gdje križeva toliko — kao trava niče.

A onda jecaj jekne posred žižaka i sv'jeća
sirota ostavljenih bez braniča svoga;
a svatko časova se prošastijeh sjeća
i neh tice stidi žića ništetnoga . . .

Ti, ovdje što drijemlju — što su nekoć bili?
Ta čitavu su možda hrpu blaga snesli,
il slasti medenijeh pohlepnički pili,
pred silnikom se, pašom, kao šiblje tresli?

A sada što su? Svim je zemlja stanak dala:
i ubogaru jadnom, što bje gladan hljeba,
i caru silenome, što ne poznô zalâ,
i lûdi, što mi:ljaše, da je Bog iz neba — — —

Svi ovdje sanak sniju — — Buntovniče amo,
što sveđer vječnima se smiješ zakonima,
pak reci đeđer, da li i ti prah si samo
il još u tebi štogod povrh mesa ima?...

Jakša Deprofundis.

D 10/584 C-46-B pr. 6

NAUČNA BIBLIOTEKA PULA

Riječ početnicima. (Nastavak.)

Prvi nastup.

Nekoji mladi učitelji misle, da moraju predobiti odmah u početku školsku mladež time, da nastupe što više prijateljski, nastoje popularizovati se s nekoliko šala i doskočica: to je posvema krivo. Temeljni ton, kojim učitelj opći s mladeži, mora već iz početka biti autoritativan [1]), a ne prijateljski, kao da su djeca njegovi drugovi. Autoritativno mora učitelj nastupiti radi representativnoga značaja svoga položaja. On nema prava da bude u prvom redu drug. On bo zastupa samu višu upravu života, u koju se mladež školskim životom mora uvađati. Razumije li on ovaj temeljni značaj svoga položaja izraziti došljedno i ozbiljno svojim vanjskim nastupom — tada će jednom moći biti bez štete i drug; očutit će se to sa dvostrukom zahvalnošću i ne će djelovati zavodljivo. Humor si može i mara dozvoliti samo učitelj, koji je, kakono se kaže, »na konju« — tko bo pozna školsku mladež, znat će, kako razuzdano djeluju na djecu doskočice. Dà, može se dapače upravo ovdje osobito jasno opaziti, kako je čudno razdorna čovječja narav: Djeca se rado smiju, ipak zabave učitelju, ako poučava previše šaljivo: Djeca hoće svakako da imaju u životu nešta čvrsta i ozbiljna, nešta, kod čega se porugljivo ne smije, i djeca su istinski samo onda vesela, kad vide da u njihovoj okolini vlada svečana zbilja: Tko toga nije promotrio, taj slabo pozna mladež [2]).

I u ovom pitanju autoritativnog nastupa možemo se opet mnogo naučiti od »pedagogike liječenja«. Na temelju suglasnog iskustva zahtjeva ta pedagogika za abnormalnu i nervoznu djecu najstrožiju vanjsku autoritetu i mirnu, čvrstu došljednost, koje se očituju pogledom, glasom i oštro definovanom kratkoćom zapovjedi. Da se takova djeca sama discipliniraju, treba jakog poticaja izvana, treba obrane protiv prevlasti njihovog impulsiviteta i rasula. Ovo stanovište vrijedi svakako i za normalnu djecu. Ne glede ništa na to, što i među normalnom djecom drijemaju nagnuća i podražljivosti, koje treba

[1]) Ovo se slaže dobro s onim, što smo preporučili za što veće demokratizovanje školske discipline. Neka se učenicima prepusti jedan dio najelementarnijeg obdržavanja reda, da se ne mora autoriteta skrbiti za sve stvarčice. »Willst du was gelten, so mach' dich selten« — ova riječ vrijedi također i za autoritetu. Što manje se ona u pojedino prti, što više je ona samo najvišom instancom (koja odlučuje i zapovijeda), tim odlučnije i imponujuće djeluje.

[2]) Da se čuva i ističe ovaj representativni značaj, treba je, da učitelj prosuđuje prekršaje svojih učenika bez svake osobne »irritacije«. Ne može se veće pogriješke počiniti, nego ako se disciplinu na vlastitu osobu prenaša. I u svim slučajevima, kad se učenik veoma ogriješi o ugled učiteljeve osobe, ne smije učitelj kazniti odmah, nego će iza škole pozvati učenika k sebi. Ovaj svoj postupak neka izrično utemelji ovako: »Pošto u ovom slučaju nije samo prekršaj školskoga reda, nego osobna uvreda učiteljeva ugleda, moram imati vremena za razmišljanje da odredim kaznu, jer hoću da budem slobodan od svakog osobnog utjecaja i da samo kao čuvar školskog reda kaznim«. Ovakova izjava dojmit će se veoma i uvijek djece: razriješit se napetost osobnog boja između učitelja i učenika. — Svoju osobu mogao bi možda učitelj umiješati u disciplinu samo u višim razredima, da naime reče kako gentlemani s ljudima opće, pa označiv gentlemanstvo kao postulat dobra uzgoja reći će učenicima, da se govornika ne samo ne smije smetati, nego treba ga čak i potaknuti, oduševiti lijepim vanjskim držanjem i napetom pažljivošću.

obravnavati po »pedagogici liječenja«: mladež kao takova sa svojom nerazvitom samokontrolom i nemirom treba ozbiljne vanjske stege, da se ne privikne na nemar prije nego unutarnji imperativi stanu na vlastitu snagu.

Na svaki način potvrđuje i »pedagogika liječenja« stanovište, koje smo utemeljili, kad smo govorili o poslušnosti i o čuvanju čovječjeg dostojanstva: sama brutalna nasilna autoriteta promaši posvema cilj kod nervozne i abnormalne djece.

Hoćeš li da autoritativno vodiš djecu, moraš to učiniti s najvećom dobrotom i sa upravo demonstrativnim čuvanjem ponosa. Čovječji živčani sistem pripoznava instinktivno samo najvišu duševnu moć kao lječivu autoritetu, a eksplozivno se roti proti svakom samo mehaničkom postupanju.

Da učitelj predobije djecu za se, običaje pri prvom svom nastupu razvijati dobrostiv program, odlikuje pojedine učenike premilostivom riječju itd.: neka toga ne čini. Nasuprot: Što je šutljiviji, što reserviranije se drži, to zanimiviji, tajinstveniji i ugledniji jest on djeci. Neka se napuni prave simpatije za pojedince, ali sa savršenom hladnokrvnošću prema skupnom raspoloženju svoje publike. Neka ne pokuša, da odmah prvi dan osvoji dječja srca, nego neka to iščekuje od trajnog utiska svoga vladanja. Drukčije će izgubiti već prvi dan poštovanje. Neka pako ne kasni, da razred odmah živo veže poznatim radom, neka dade djeci prilike, da mu se s bolje strane prikažu i neka upotrebi odgovore za to, kako bi djeci poznato gradivo pokazao sa novih stanovišta.

Čeka li mladog kandidata razred s objesnim dječacima, neka koncentrira svu svoju eneržiju na naum, da uzdrži mir. Opazi li đake, kojim je namjera da uznemiruju, neka reče mirno: »Prvi, koji još riječ reče, dobit će .... da napamet uči«. Neka i imenuje tešku kaznu i neka ju uporabi odmah, ako se delikt opetuje.

Prirodni opis Istre.

Prof. NIKOLA ŽIC.

3. Oborine.

Toplina i tlak uzduha te oborine u najužoj su svezi. Osobito su oborine ovisne o vjetru. Iz onoga, što je prije rečeno o njemu, bit će jasno, da su u Evropi dva glavna područja oborina: s one i s ove strane Alpi. Prvo, veoma prostrano, ima u sva godišnja doba pretežito oceanske vjetrove, stoga umjerenu toplinu i oborine u svako godišnje doba; drugo, mediteransko područje ima ljeti suhe kontinentalne vjetrove, stoga veliku ljetnu sušu sa malo ili ništa oborina, a zime su mlake i kišovite.

Čitava sjeverozapadna Evropa ima razmjerno vrlo mlake zime, kraj obale ponajviše bez leda, unatoč sjevernomu smještaju. Ali zato ima i nešto

hladnija ljeta, jer su i u ovo godišnje doba česti zapadni vjetrovi s kišom. Tamo je dakle klima pomorska ili oceanska. Dalje prema istoku je drugačije. Zimi jako pada temperatura od Z k I: što dalje od mora, to hladnije; dok su u Irskoj, što leži usred mora, rijetki mrazovi, ima srednja Rusija u istoj zemljopisnoj širini vrlo oštre zime. Ljeti nasuprot raste temperatura od zapada k istoku: što dalje od mora, to toplije. Prosječno je istok (Rusija) ipak znatno hladniji nego li zapad Evrope. Istok ima i oborina sve manje, što je veća udaljenost od oceana. U tom dakle dijelu Evrope vlada suhozemska ili kontinentska klima. Ali među oceanskim i kontinentskim područjem nema izrazite granice već polagani prelaz iz atlantske klimatske provincije u rusku, a tu prelaznu provinciju zovu srednje-evropska. Nas radi Istre zanima od ovih samo posljednja, koja ima blago ljeto i blagu zimu, ali ni izdaleka u onakovoj mjeri kao zapadna Evropa. Kiše nema baš mnogo, a najviše je pada ljeti. Od srednje Evrope Istra nije daleko, pa bi i njezin utjecaj na našu klimu mogao biti znatniji, a nije zato, jer priječe Alpe. Istra spada u područje s ove strane Alpi, u sredozemsku klimatsku provinciju južne Evrope.

Ovoj je glavna oznaka ljetna suša, koja sa velikom toplinom uzrokuje onu veliku razliku u vegetaciji i načinu života, uopće u svemu među zemljama sredomorskim i srednje-evropskim. Ljetna suša je u mediteranskom području od J prema S sve manja i sve manje traje. Inače nije mnoštvo oborina neznatno, prosječno 760 *mm* na godinu, ipak još nešto više nego u srednjoj Evropi. Pače nigdje u Evropi ne pada tako mnogo kiše kao na nekim mjestima južne Evrope, gdje o visoko gorje udara morski vjetar s kišom, na pr. u Furlaniji pod Alpama 2430 *mm* ili u Boci Kotorskoj pod Krivošijama kod Crkvica 4360 *mm* kiše u godini dana. To je najkišovitiji kraj u Evropi. Općenito se može reći, da je u zemljama Sredozemnoga mora od J prema S godišnje kiše sve više, a tako i od I prema Z. Prema tomu ima Istra u ovom području dosta povoljan položaj: dosta kiše, a ni ljetna suša nije izvanredna. Ni najsuši kraj Sredozemnoga mora nije mnogo suši od bilo kojega u Srednjoj Evropi. Ako nam se čini, da nije tako, treba da sebe uvjerimo o istinitosti te tvrdnje time, što ovdje na jugu znatno visoka ljetna temperatura uzrokuje brzo i jako ishlapljivanje, a onda činjenicom, što kod nas kiša naglo pada, te se pored silne kišovite periode jače ističe posve suha, ljetna suša. No i ta je sve blaža od J prema S, pače što dalje idemo prema sjeveru, pada sve više kiše i ljeti, tako da polagano nastaje prelaz u područje oborina u sva godišnja doba, iz sredomorske u srednje-evropsku provinciju, koja je baš ljeti kišom najobilatija. U ovoj je dakle maksimum kiše, kad je u južnoj Evropi minimum. U južnom dijelu sredozemskoga područja najviše kiši zimi (studeni—siječanj), dalje sjevernije pomiče se maksimum kiše sve više u proljeće i jesen, dok je zima sve suša, a već kod nas u Istri kiši u svako godišnje doba, na-

ročito u jeseni (maksimum) i proljeću pa zimi, ali također nešto i ljeti (minimum).

Kiše dakle pada kod nas dosta, ali ne smijemo misliti, da kadgod za dugo vremena preteže kišovito vrijeme. Kiša pada naglo, sa silnom žestinom a često i grmljavinom, onda se nebo opet razvedri i sunce opet pomoli. Rijetko prođe dan bez sunca, tako da je godišnja naoblaka veoma malena, dakako naročito ljeti. Radi toga je na glasu južno nebo.

Pustimo s vida cijelo sredozemsko područje, pa se obratimo našemu kraju, Krasu, što se na Balkanskom poluotoku od Gorice među Jadranskim morem i ugarskom nizinom prostire na jug prema Grčkoj. Klima je toga kraja uvjetovana njegovim položajem među Jadranskim morem sa mediteranskom klimom i ugarskom stepom sa pontskom klimom. Dok uz naše primorje vlada blaga morska klima, prevlađuje u zagorskom dijelu pontska sa svojim kontinentalnim oznakama. Središnji pojas Krasa, što među spomenutim leži, pokazuje u podneblju sve prelaze među ova dva ekstrema te se veoma približava srednje-evropskoj klimi. Ova tri tipa podneblja, koja inače polagani prelazi dijele, nalaze se kod nas jedan do drugoga.

I doista je podneblje kraških visoravni veoma nalik na ugarsko: stroga zima i vruće ljeto s kišom. Ugodna zima i suho ljeto — oznake sredozemske klime — ograničeno je samo na otoke i usko primorje istarskoga poluotoka, a samo na onim mjestima seže i dalje u kopno, gdje se zemlja lagano diže, kao na Poči. Kad se uspnemo na krasku visoravan, već smo u području pontske provincije, a budući da je Kras odmah blizu mora znatnih visina, nije mu podneblje nimalo ugodno. Bura ne nastaje na Krasu, ali ona dobiva od njega svoja osobita obilježja. Kad ona duva, pomakne se granica među pontskim i mediteranskim područjem daleko prema moru, a kad zavladaju južni vjetrovi, događa se obratno. Jedanput putuje topli uzduh s mora prema kopnu, a drugi put navaljuje studeni s Krasa dolje k moru. Tu je nad nama vječiti boj sjevera i juga, osobito žestok u zimskoj polovini godine, a što se oborina tiče, za Istru nimalo povoljan.

Pređimo na oborine u Istri. Malena je površina onoga dijela Istre, gdje u godini dana padne manje od 1 *m* kiše. To je usko (po prilici jedva 10 *km* široko) zapadno primorje od Pirana do Budave kod Alture u Pulštini, a na otocima spada još u taj kraj samo najjužniji dio Lošinja: Veliko Lošinj 980 *mm* (a Mali 1008), Pula 887, Vodnjan 970 (a Svet Vinčenat 1160), Rovinj 740, Lim 910, Poreč 860 (a Buje 1050 *mm*) godišnje kiše. Nad morem kiši još manje, od prilike 500—600 *mm*. Ostali dio istarske Ploče i cijela srednja Istra pod Ćićarijom i Učkom od Crne punte do Trsta imaju 1—1·5 *m* kiše na godinu: Mali Lošinj 1008 *mm*, Trst 1030 (a tako po prilici i Kopar), Buje 1050, Buzet 1130 (iznimno malo), Oprtalj 1150, Svet Vinčenat 1160; Pazin 1270,

Čepić 1340, Belaj 1360 *mm*. Još više kiše imadu viši predjeli, Ćićarija i Učka (Podgorje 1650 *mm*, Mune 1800, na mnogim mjestima preko 2 *m*), pače gornji dio Učke ima preko 3 *m*. I Kvarnerski otoci imaju više kiše od zapadne istarske obale (do 1·5 *m*), Liburnija pod Učkom i do 2 *m* (Opatija 1730 *mm*, Veprinac 2050), a Poklon čak 3170 *mm*. S one strane Ćićarije na kopnenoj istarskoj granici i dalje u Kranjskoj oborina je sve manje (Šapjane 1570 *mm*, a tako i Trnovo-Bistrica, Sv. Petar 1340 itd.). Jedino Kastavski kras pod kranjskim Snježnikom je kišom obilatiji: Klana 2260 *mm*.

Što je mnoštvo kiše po Istri ovako razmješteno, nije čudo, pače je tomu lako naći razlog. Svi su naši vjetrovi suhi, jedino jugo donaša kišu. Kako ono dolazi s morske strane, riješi se vlage tamo, gdje mu se opriječi kopno, a gdje je kopno više, ondje će jugo ostaviti veće mnoštvo vode, ukratko u primorju malo, na visoravni više a na Učki najviše. Razmještaj kiše je dakle u svezi sa konfiguracijom našega tla, sa morfologijom. Naš bi kraj i ljeti bio kišom bogatiji, kad bi oblake na njihovu putu s juga zaustavljalo koje visoko gorje položeno na sjeveru Istre u smjeru od istoka k zapadu, kaošto su Alpe za Furlaniju ili Krivošije za Boku Kotorsku.

Tako je po prostoru u Istri razmještena kiša, a evo ovako u vremenu kroz pojedina godišnja doba.

Zimi prevladuje bura, hladan vjetar s kopnenoga sjevera, koji kiše ne donaša. Zato mjesta, koja bura najviše pohađa, nemaju minimum kiše ljeti nego u to godišnje doba, na pr. Trst i Ćićarija. Ali k zimskim oborinama valja pribrojiti i snijeg. Primorje ga ima dakako najmanje: Opatija 4·8 dana sa snijegom, Lošinj mali 3·6, Pula 5·9, Trst 6·5; za tih 4—6 dana napada snijega tako malo, da ga sunce rastjera obično iza nekoliko sati. Uopće se može reći, da u krajevima, koji nijesu 500 *m* iznad morske razine, ne ostaje snijeg dulje od jednoga dana. U srednjoj Istri pokrije zemlju samo 3—4 puta svake zime, a i ovdje ga napada obično tako malo, da o njegovoj visini ne možemo pravo ni govoriti. Iznimke su od toga pravila rijetke. Gorovitiji dio Istre, Ćićarija, bijeli se od snijega preko mjesec dana, na nekim mjestima pače i dva mjeseca, ali visina mu nije ni u tim stranama obično veća od 20 *cm*. Na Učki ima istočni pristranak više snijega (a i kiše) od zapadnoga. Tamo znade biti visok i po 1 *m*. Dolazak snijega nije redovit, kadgod se pojavi već potkraj studenoga, a kadgod tek iza nove godine, ali budući da mu je uzrok žestoka bura, koja u jedan mah pozdravi cijelu Istru, pojavi se snijeg većinom u isto vrijeme i u primorju i u zagorju. Na visoravni, gdje zatvrdne, ostaje dulje, redovito sve do ožujka, na Učki pače do početka svibnja, a glavica Snježnika u Kranjskoj je još koncem toga mjeseca snijegom pokrita, tako da nas upozoruje, kako se još i u proljeće radi znatnih razlika u temperaturi na sjeveru i u primorju mora pojaviti bura. I doista radi bure početkom pro-

ljeća zakašnjuju kod nas proljetne kiše. U južnoj Istri i u Kvarneru kiši u to godišnje doba najviše odmah u travnju, dalje u srednjoj Istri tek u svibnju, a u Ćićariji čak jedva u lipnju, kad već u primorju počinje ljetna suša (minimum), a u Kranjskoj i uopće u srednjoj Evropi obilne ljetne kiše (maksimum). Svuda je kod nas u proljeće više kiše nego zimi, više dana s kišom, tako da se često izmjenjuje vedro nebo sa oblačnim.

Ljeto je veoma suho. Ipak ne smijemo misliti, da je naša ljetna suša onako ekstremna kao u južnim krajevima jadranskim i sredozemskim. Na pr. u Puli pade manje kiše zimi nego ljeti. Na našim stranama pade ljeti prosječno skoro $^1/_5$ godišnje kiše. To se nekako protivi našemu iskustvu, a uzrok je tomu lako naći. Prvo, kod nas je godina kišom obilata, obilatija nego u srednjoj Evropi, pa kad je ljeti malo manje vidimo, već nam se razlika prema drugim godišnjim dobama i krajevima čini odviše znatna. Drugo, u našim stranama kiša rijetko »sipi«, obično pada »kao iz kabla« u velikom mnoštvu i naglo, često samo četvrt sata, pa se nebo odmah zatim razvedri, tako da nas kiša nije pravo ni ohladila. Radi velike ljetne vrućine silno je kod nas ishlapljivanje, tako da »nema vode ni za suzu«. To je treći uzrok, a četvrti valja tražiti u velikoj, upravo izvanrednoj promočivosti našega kraskoga vapnenačkoga tla, koje upija vodu »kao spužva«. Svi ti uzroci vrijede baš u jednakoj mjeri i za južnije zemlje, na pr. za Hercegovinu, ali tamo imadu doista veće pravo tužiti se na ljetnu sušu, jer kiše pade u to godišnje doba daleko manje nego kod nas. Najsuši je mjesec srpanj odnosno kolovoz. U tri ljetna mjeseca (lipanj, srpanj i kolovoz) ima Lošinj 19·4 dana s kišom, Pula 15, Opatija (jer je pod Učkom) 23, Trst 22, a Gorica pod Julijskim Alpama već 29. Ali kad bismo pitali, koliko sati ukupno u tri ljetna mjeseca kiši, pokazao bi nam odgovor, da se ti brojevi jedva potrostručuju. Tako malo kiše baš u najtoplijim danima godine!

A onda iza toga minima odmah maksimum, u jeseni. Koncem rujna počinju jesenske kiše zajedno sa žestokim olujama i prolomima oblaka. U hladnijem sjeveru te su kiše najobilatije obično već u rujnu, a u toplijem primorju često jedva u studenom i prosincu, no u Istri poprijeko svuda u mjesecu listopadu. Tada je kod nas maksimum kiše. Nerijetko traju po 5—6 dana, makar samo par sati dnevno, ali onda ne pada kapljicama i ne napada samo lokvicama. Od 60 jesenskih dana bar $^1/_3$ (t. j. 20 dana) ih je kišovita, tako da kod nas u jeseni pade kiše toliko kao na mnogim stranama kroz cijelu godinu. U primorju je mnoštvo kiše skoro dvostruko veće u jeseni nego ljeti (Lošinj mali ljeti 356 *mm* : 163 *mm* u jeseni, Pula 289 : 191, Opatija 580 : 286), u zagorju kiši u jeseni relativno sve manje, tako da je s one strane Ćićarije u Kranjskoj mnoštvo kiše u jeseni manje nego u ljetnom doba.

A kako veliko mnoštvo kiše znade kadgod pasti u jednom danu jeseni, naročito na Učki! Onda dakako naglo nabujaju potoci, koji su obično 300 dana u godini suhi, i skupivši u svoje korito previše vode preliju se i poplave vodom svoju okolinu na daleko i široko praveći štete težaku na polju i uništavajući mostove i ceste. A sve to u zemlji, koja vodom oskudijeva! Često puta ponestaje ljudima vode i zimi, jer uza sve velike jesenske kiše tlo ostaje suho. Ljeti je dakako u tom pogledu mnogo gore. Tomu pomanjkanju vode na površini ima više uzroka. Ponajprije je padanje kiše, kaošto smo vidjeli, nejednako porazdijeljeno na pojedina godišnja doba. Ali još je veća nevolja, što naše vapnenačko tlo upija vodu prenaglo, pak dok je u podzemlju kao vode podzemnice ima u izobilju, ostaje je na površini za život bilju i živomu stvoru premalo. Konačno valja istaknuti veliko ishlapljivanje, koje bi po svoj prilici za ljetne suše i vrućine ispilo više vode, nego je s neba padne. Općenito se može reći, da se na Ploči ishlapljivanjem više vode izravno vraća u uzduh, nego je upije zemlja, a na goloj Ćićariji će biti obratno, dok se u flišnom dijelu srednje Istre voda kišnica gubi jednakim djelovanjem svih triju faktora: otjecanjem po površini, poniranjem u podzemlje i ishlapljivanjem u uzduh.

Nastavit će se.

Kad zamire dan...

Connais-ez-vous le coeur de l'homme et pourriez-vous compter les inconstance de son désir?
Chateaubriand: Atala.

Posljednje sunčane zrake prodiru kroz hrastovo granje, trepeću, žare se i poniru u more — — —

Po dolima i strminama šulja se tiho večernji sumrak, a sjene se miču kao sablasti te ih nestaje na obzorju poput giganata — —

Pomalja se gdjegdje po koja zvijezda, neviđeno, krišom — — A oni dražesni oblački — rastrkana janjad — što se sakupiše na počast velikome grijaču svemira, već se lagano razilaze.

Priroda je tiha, te ne vidiš ni travice gdje se njiše, ni grmeljka gdje treperi, niti čuješ šuštanje lišća . . .

Sjedim na golu kamenu u osami i šutim i razmišljam, a srce mi je razdragano milotnim čuvstvom, što se budi, kada dan zamire — — —

Međutim mi dopire do ušiju brenčanje ovčarskoga zvonca i pjev pastiričin tamo prijeko s ledine . . . Djevojče, pupolj jošte nerazvit, udarilo zvonkim gr'om te sklada: »Lipa mlada moja, oja nina, nena —«, a s druge strane dôca odjekuje nina — nena, te se čini kao da se dozivlju Hero i Leander.

A tamo iza brežuljka čuj lavež psa vau-vau — što tjera zeku, a ovaj leti niz obromak, tres preko zida i izgublja se u šikari. Uzalud pseto trčkari i njuška, ode mu prijan . . .

A seoce, štono poda mnom leži, napunja se mrakom te se miješa s dimom, što suklja iz širokijeh dimnjaka. Razlijegne se kadikad po koji nejasni i isprekidani glas, dok se iz najskrajnje kućice ne uzvine cvilenje mališka, otegnuto, razdražljivo — — a onda i ovo zamre, utiša — — —

Za tim opet zajeknu od nekud zvukovi »mijeha« te me napunjaju sjetom i ugodom, sjećaju me mladenačkih sanjâ, poletâ i čežnjâ — — — Ah ja rado slušam svirku pastira i gledam, kako svijetlo danje gasne, iščezava — — želim i ja s njime utonuti iza okeana, želim umirati, ali ne umrijeti! . . .

I tako snatrim, snatrim — dok me ne probudi pozdrav anđeoski, a onda sklopim ruke pak se molim — i mislim da u takovim trenucima moja molitva dopire do prijestolja Svevišnjega — — — —

Jakša Deprofundis.

Povijest školstva u austrijskom Primorju.

ANTUN vitez KLODIČ-SABLADOSKI. (Nastavak.)

Prema ovim novim prilikama sastave pokrajinsko školsko vijeće za Goricu u svom sijelu 16. lipnja 1874. i ono za Istru u sijelu 19. lipnja 1874. program rada, po kojem bi se imalo napokon urediti školstvo. Taj program sadržava ove točke:

1. Objavit će se nastavne osnove za sve kategorije pučkih škola sa doličnim tumačenjem, da se dovrši nutarnju organizaciju pučkog školstva. U tu svrhu odredilo je c. kr. pokrajinsko školsko vijeće u Gorici naredbom od 28. srpnja 1874., da se sazove prva pokrajinska učiteljska konferencija i istodobno je opredijelilo broj članova za nju iz svakoga škol. kotara, a za glavnu zadaću te konferencije postavilo je: pretresivanje nastavnih osnova, koje se imalo objaviti. Delegatima kotar. učiteljskih konferencija preporučilo je, da gorljivo prouče normalni nastavni plan, koji je štajersko pokrajinsko škol. vijeće u svojem sijelu 27. ožujka 1873. odobrilo i državna tiskara u Beču objavila*) — i nastavne osnove za osmerorazredne tal. pučke i građanske škole, koje je izradila komisija u Trstu, odobrilo c. kr. ministarstvo za bogoštovje i nastavu naredbom 30. kolovoza 1875. br. 12.760 a presidij primorskih pokrajinskih škol. vijeća objavio naredbom od 12. rujna 1875. broj 10.030|VII.

2. Istodobno sa nastavnim osnovama izdat će se i naputke za osnivanje gospodarskih ili općih tečajeva za dalnje naobraženje.

*) U izvješću Dr. Fickera o svjetskoj izložbi (austrijsko pučko školstvo) od god. 1873., str. 11. drugi dio, možeš pročitati značenje ovih osnova, koje se temelje na onima, što ih je publiciralo c. kr. ministarstvo dne 18. svibnja 1874. i iz kojih su potekle sve osnove, koje su pojedina pokrajinska školska vijeća zemalja zastupanih u carevinskom vijeću izdala za različite kategorije pučkih škola.

3. Da se podigne broj učitelja, osnovat će se pripravnice za učiteljske škole i to uz takove pučke škole, gdje su uvjeti za uspjeh.

Za tu svrhu odabralo se pučke škole u Kobaridu, što je u Tolminskom kotaru, i u Tržiću, u kotaru Gradiški, pa se je odredilo shodna, da se pripravnice otvore početkom školske godine 1874./75., što se i zbude.*) Slijedeće godine otvorena bi također uz c. kr. dječačku vježbaonicu u Gorici slovenska pripravnica za tamošnju učiteljsku školu, ali bi već god. 1877. zatvorena ministarskom naredbom 5. listopada 1877. br. 16.095.

4. Da se pospješi školski polazak, pregledat će se školska okružja i ustrojiti nova, a za to će kao uzor služiti vrlo uspješni postupak štajerskoga pokrajinskog školskog vijeća.

O nacrtima nastavnih osnova za sve kategorije pučkih škola izjavila se povoljno pokrajinska učiteljska konferencija, koja se bje na poziv c. kr. pokrajinskog školskog vijeća od 7. lipnja 1875. br. 492. sastala dne 12. X. 1875., pa nakon što su ih c. kr. pokrajinska školska vijeća Primorja odobrila, izdalo ih je predsjedničtvo istih u c. kr. nakladi školskih knjiga u Beču u četiri jezika naredbom od 10. VIII. 1878. br. 5332. K osnovama za pučke škole dodan bi i normalni nastavni plan za poljodjelstvene tečaje za dalnju naobrazbu, koji je c. kr. ministarstvo za poljodjelstvo odobrilo naredbom 30. VI. 1877. br. 5204/648.

Publiciranjem spomenutih osnova uređena bi napokon nutarnja organizacija pučkog školstva u zemlji Gorici-Gradiški i uopće u cijelom Primorju.

Školska zakonska novela od 2. svibnja 1883. promijeni znatno odredbe državnoga zakona za pučke škole od 14. svibnja 1869., a osobito u tekstiranju § 3. Uslijed ovih promjena i po uputama ministar. naredbe od 8. lipnja 1883. br. 10.618 pregledane budu rečene osnove i nanovo izdane u četiri jezika u c. kr. nakladi škol. knjiga u Beču uslijed naredbe predsjedništva c. kr. škol. vijeća Primorja od 10. kolovoza 1888. br. 7307 ex 1887., pa pošto se je raspačalo prvo izdanje, izdane budu god. 1896. u drugom, revidiranom izdanju.

Usprkos gore označenih financijalnih poteškoća razvijalo se je neprestance pučko školstvo u pokrajini Gorici-Gradiški, što se ima zahvaliti djelovanju novih kotar. školskih nadzornika i požrtvovnosti — koja zaslužuje svako priznanje — pojačanih kot. škol. vijeća, koja imadu pravo da odobre potrebita sredstva za uzdržavanje škola u svojem kotaru. Taj napredak pokazat će nam slijedeća prijeglednica, u kojoj se prispodabljaju podaci iz godišnjeg izvješća pojedinih kotara od god. 1869./70. i 1899./00.

Bijaše bo

*) Pripravnica u Tržiću zatvorila se 1. studenoga 1877. Uslijed minist. naredbe od 13. studenoga 1884. br. 2907. otvori se naprotiv takva škola u Gradiški, gdje je i danas. Pripravnica iz Kobarida prenesena bi u Sežanu mjeseca septembra 1897. i god. 1900. otvori se u Podgori kod Gorice nova.

u kotaru	školske god. 1869./70.			školske god. 1899./900.		
	regularnih škola	sa razreda	pomoćnih škola	regularnih škola	sa razreda	pomoćnih škola
Tolmin	4	8	22	34	49	18
Okolica Gorice . .	18	19	12	73	118	5
Sežana	13	13	17	37	52	2
Gradiška	34	44	16	57	134	2
Grad Gorica . . .	9	35	—	10	44	—
Ukupno . .	78	119	67	211	397	27

Iz ove se prijeglednice jasno vidi, da se je broj regularnih škola od god. 1870. do 1900. u Gorici-Gradiški povećao za 133, broj razreda za 278, broj pomoćnih škola umanjio se za 40, što svakako znači znamenit napredak u razvoju pučkog školstva u cijeloj pokrajini. Mnogo je napredovao kotar okolice Gorice, gdje su se škole i razredi u spomenutom razdoblju početverostručile odnosno pošesterostručile. I u kotaru Gradiški, gdje je pučko školstvo prije godine 1869. razmjerno najbolje razvijeno bilo, mora se konstatovati veliki napredak.

Godine 1869./70. polazilo je 54%, škol. godine 1872./73. 55·9%, škol. godine 1875./6. 58·1%, 1878./9. 68·6%, 1881./2. 76·6%, 1884./5. 90%, 1887./8. 96·6%, 1898./9. 99%, 1899./00. 99·4% djece, obvezatne za školu, i dočim je bilo školske godine 1868./9. samo 17 regularnih i 25 pomoćnih škola sa 91 učiteljskom osobom u kotaru, pokazuje nam izvješće iz škol. godine 1899./00. 18 jednorazrednica, 14 dvorazrednica, 15 trorazrednica, 7 četverorazrednica, 3 peterorazrednice, a samo 2 pomoćne škole, ili bolje jedna pomoćna i jedna ekskurendo škola. Nije se lošije razvilo pučko školstvo ni u kotaru Sežanskom, gdje se je broj razreda u navedenom razdoblju početverostručio.

Školske zgrade.

I broj školskih zgrada bijaše god. 1869./70. malen. God. 1870. bijahu u Tolminskom kotaru 4, u okolini Gorice bilo ih je 30, u Sežanu 5, u Gradiški 39, u gradu Gorici 7, po tom u cijeloj zemlji 85, koje ponajviše ne odgovarahu higijenskim zahtjevima, jer bijahu za broj djece pretijesne, niske, nijesu bile dosta svjetle niti su bile dovoljno ventilirane.

Odredbe pokrajinskog škol. zakona od 6. V. 1870. i potanje upute jurve spomenute ministerijalne naredbe od 9. VI. 1873. glede školskih zgrada počele se konkretno provađati u Gorici-Gradiški stoprv na temelju ministar. naredbe, objavljene 20. V. 1885. br. 16. a L.-G.-Bl.

Uslijed spomenute minist. naredbe od 9. VI. 1873. br. 4810. učini građevni odsjek c. kr. namjesništva u Trstu uzorne nacrte za sve kategorije zgrada za jedno-, dvo-, tro , četvero- i peterorazredne škole i za mješovite škole; te se nacrte litografiralo i poslalo pojedinim c. kr. kot. škol. vijećima, da ih uporabe pri izrađivanju nacrta za škol. zgrade pojedinih mjesta.

I tako se podigoše u najnovije doba školske zgrade, koje mogu biti za uzor, kao ona za trorazrednu pučku školu u Cerknom u kotaru tolminskom, za četverorazrednu pučku školu u Podgori u kotaru goričke okolice, u Tržiču u kotaru Gradiška i dr.

Koliko su žrtvovali pojedini kotari, da sagrade zgrade po zahtjevima higijene ili da adaptiraju privatne zgrade za školske svrhe, pokazat će nam slijedeći brojevi školskih zgrada, koje vadimo iz izvješća c. kr. kot. školskih vijeća godine 1900.:

Kotar	Broj školskih zgrada	Od tih u			
		posve dobrom	dobrom	srednjem	zlom
		stanju			
Tolmin	22	14	4	4	—
Okolica Gorice . . .	75	46	17	9	3
Sežana	34	19	4	7	4
Gradiška	52	30	14	4	4
Grad Gorica	10	5	5	—	—
Ukupno . . .	193	114	44	24	11

U razdoblju od 30 godina sagradile se 83 nove školske zgrade, a 43 se adaptirale za školske svrhe.

God. 1875. u Gorici utemeljena c. kr. ženska učiteljska škola i s njom spojena djevojačka vježbaonica smještene su bile u neprikladnoj privatnoj zgradi, za to bi sagrađena na državne troškove prostrana zgrada sa svjetlim, dobro ventiliranim školskim sobama i zatvorenim hodnicima na Weidenberškom zemljištu uz gimnaziju, i 16. III. 1891. smjeste se u nju obje gorispomenute škole. Ta zgrada ima dobro izravnano i kanalizirano dvorište, na kojem su posađena stabla, a uza zid je popločeno; u tom dvorištu odmaraju se gojenci i učenice djevojačke vježbaonice u vrijeme školskog odmora.

Jedan od glavnih uvjeta za očuvanje zdravlja školske mladeži jest taj, da neprestance bude u škol. prostorijama svjež zrak i da se zapriječi zdravlju škodljivi propuh. Radi toga su se konstruirali gornji djelovi prozora na novim

školskim zgradama tako, da se lako otvaraju i zatvaraju, ili se je postavilo ventilatore, po kojima ide uporabljeni zrak nad krov, dočim se svježi dovađa kroz rešetaste luknje, koje se nalaze u kojem kutu školske sobe blizu poda.

Takvih sprava za ventiliranje bijaše godine 1900. u

kotaru	Tolmin	u	27	školskih soba
»	okolica Gorice	»	72	školske sobe
»	Sežana	»	27	školskih soba
»	Gradiška	»	40	» »
»	grada Gorice	»	18	» »
		Ukupno	184.	

Školske klupe.

I konstrukcija školskih klupa je za očuvanje zdravlja djece, osobito vida i normalnog razvitka tijela, od velike važnosti.

Pred godinom 1870. nije se osobito pazilo na kakvoću klupa. Malo po malo uvjerili su se članovi kotarskih školskih vijeća, da školska klupa, ako je učinjena po zahtjevima higijenskim, unapređuje ne samo zdravlje djece, nego i disciplinu, pa tako učitelju olakšava njegovu tešku zadaću.

Potpuni preobrat u ovom pogledu stvori prva, u Gorici godine 1875. obdržavana pokrajinska učiteljska konferencija, s kojom bijaše spojena izložba učila; c. kr. kotarski škol. nadzornik Josip Pich izloži svoju školsku klupu sa odnosnim nacrtom, na kojem su ubilježeni bili svi protežni odnošaji. Pošto Pichlerova klupa zadovoljava higijenske zahtjeve, u drugu ruku nije skupa, uvela se je u većinu pučkih škola Primorja. Samo u gradu Gorici, u Trstu i Puli ima klupa drugih sistema, koje bolje odgovaraju udobnosti i škol. higijeni, ali radi visoke cijene ne mogu se uvesti u seoske škole.

Bilo je po tom u Gorici-Gradiški god. 1900. uređeno, kako se vidi iz donje tabele. Pretežni broj škola ima klupe Pichova sistema, a u druge škole ulaze sukcesivno i kako dopuštaju sredstva klupe novijih sistema.

u kotaru	Klupe			
	u posve dobrom	u dobrom	u srednjem	u lošem
	stanju u ovoliko škola			
Tolmin	15	13	14	10
Okolica Gorice .	53	14	8	3
Sežana	21	12	6	—
Gradiška	50	9	—	—
Grad Gorica . .	6	2	1	1
Ukupno . .	145	50	29	14

Iz statistike o pučkoj školi.

Ako želimo znati, kakova je pučka obrazovanost, moramo promatrati podatke o polasku djece u škole, javne i privatne. To smo vidjeli i uvjerili smo se, da bi u Istri moralo odavna već bolje biti. Ali ako želimo znati, koliko se oblasti brinu, da rašire pučku obrazovanost, moramo pitati, koliko djece polazi samo javnu školu. Mogao bih iznijeti podatke i o tom (u apsolutnim i relativnim brojkama), ali to je suvišno: među polaskom djece u javne i polasku u javne i privatne škole malena je razlika, upravo neznatna, jer privatnici malo mogu učiniti za školu prema oblastima.

Kad bismo promatrali podatke o snošaju među djecom, koja su dužna polaziti, odnosno djecom, koja školu doista polaze, prema stanovništvu, konstatovali bismo, da je g. 1905. u Istri od 1000 stanovnika bilo prosječno 147·5 djece, koja bi morala polaziti školu, a doista je polazilo samo 110·4 djece. To je bez dvojbe malo i tomu valja pomoći. Gore, mnogo gore bilo je jedino u Dalmaciji, gdje je naime od 1000 stanovnika imalo polaziti (samo!) 93·4 a polazilo tek ciglih 80·6 djece.

Osim Dalmacije je svagdje u tom pogledu bolje nego u Istri, dakle također posječno i u cijeloj Austriji, gdje je iste godine od 1000 stanovnika moralo polaziti 160·9 a polazilo 147·4 djece. Za čudo je prema stanovništvu malen broj djece u Istri (14·45%) a osobito u Dalmaciji (9·34%!). U Austriji 16·09%.

Djeca, koja su dužna polaziti školu, ne moraju polaziti pučku. Ako želimo znati, koliko djece školu uopće (pučku ili koju mu drago) polazi i time zadovoljava zakonu i današnjim zahtjevima kulture, pokazat će nam ovaj pregled u %:

	1890.	1900.	1905.
u Istri	74·1	92·9	76·6
u Dalmaciji	82·8	95·6	91·9
u Austriji	88·4	92·3	93·4

Ni u ovom pogledu ne stoji u Austriji nijedna zemlja gore od Istre, pače ni Dalmacija. Kako je % za Istru daleko od % za cijelu Austriju!

U nekim zemljama je starijoj djeci olakšan polazak škole, mjesto 7. i 8. školske godine polaze naime opetovnicu. To je u Kranjskoj, Dalmaciji, Galiciji, Primorju, dakle i u Istri.

U Istri bi mnogo veći broj djece morao pohađati opetovnicu. Polazi naime samo 2556 dječaka i 2268 djevojčica, a moralo bi polaziti dvostruko, 5068 dječaka i 4743 djevojčice. Od 9811 djece polazi dakle tek polovica, 4824!

U Dalmaciji je bolje: polazi 2390 dječaka i 1471 djevojčica (ukupno 3861), a moralo bi polaziti 2985 dječaka i 1746 djevojčica (ukupno 4431). Doduše je čudno, što Dalmacija ima tako malen broj djece za opetovnicu prema Istri, ali iz svega se vidi ipak, da je u Istri glede škole u mnogočem gore nego u Dalmaciji. Zato se već ona odrvala Talijancu, a sigurna je i pred Nijemcem. A mi u Istri? Zlo je bilo, a gore bi moglo doći. U Istri je dakle polazilo opetovnicu samo 49·2%, a u Dalmaciji 87·1% od one djece, koja je bila dužna polaziti. Ovoj neugodnoj činjenici u Istri sigurno nije uzrok taj, da tobože djeca polaze koju višu školu. Čudnovato je također, da kod nas polazi opetovnicu više dječaka nego djevojčica (50·4% odnosno 47·8).

Oblasti mogu kazniti roditelje, koji svoju djecu nemarno šalju u školu, i to globom novčanom ili zatvorom.

	kaznilo se	zatvorom od 1. dana i više	zatvorom od nekoliko sati	globom	u iznosu K
Rovinj (grad)	445 puta	—	—	445 puta	488
Kotar Kopar	902 »	—	402	482 »	124
» Lošinj	1520 »	—	—	1520 »	963
» Pazin	372 »	2	6	364 »	1087
» Poreč	406 »	6	56	344 »	724
» Pula	868 »	—	—	868 »	4942
» Volosko	474 »	—	4	470 »	914
» Istra	4987 »	8	486	4493 »	9232
» Dalmacija	22377 »	204	2800	19373 »	43938

Ob ovom je teško reći koju pravedno, jer mi nijesu poznata načela, kojih se drše pojedina školska vijeća. Svakako su u Dalmaciji mnogo stroži nego u Istri. Je li to dobro ili zlo, tko može reći za pojedini slučaj? U Dalmaciji strpaju oblasti roditelje često i u buharu, u Istri rjeđe. Još mi valja dodati, da se globe samo djelomice utjeravaju. Tko zna, je li pak to u redu? Kad bi se sve globe utjerale, kapnula bi Austriji od toga lijepa svota od 349.559 K. No špekulacija se s tim ne tjera, kako je i pravo.

Isporedimo li broj djece, koja nijesu polazila nikakvu školu, premda su bila normalno razvita, sa brojem kazni, što su je roditelji morali platiti zbog zanemarenja školske dužnosti svoje djece, vidjet ćemo ovo (u %):

	1895.		1905.	
od 100 djece	uopće bez škole	radi zanemarenja kažnjeno	uopće bez škole	radi zanemarenja kažnjeno
Istra	35·72	3·18	21·14	9·38
Dalmacija	9·08	13·95	3·54	39·08
Austrija	10·14	4·86	5·43	6·76

Iz ovoga je jasno, da se u Istri odviše malo tjera djecu u školu, odnosno da se premalo sili roditelje na vršenje školske obvezatnosti, mnogo manje nego u Dalmaciji. Doduše svuda se 1905. postupa strože proti zanemarivanju škole nego 10 godina pred tim, ali u Istri relativno prema drugim zemljama u Austriji najblaže a to je štetno osobito kad se uzme u obzir, da u nijednoj zemlji nije tako ogromni % djece uopće bez škole.

Snošaj broja djece prema broju škola se u posljednjim decenijima znatno promijenio.

	Na jednu pučku školu broj djece				
	1871.	1880.	1890.	1900.	1905.
Istra	80·2	101·5	138·0	157·8	161·1
Dalmacija	42·9	52·2	71·4	105·8	117·3
Austrija	123·3	150·4	170·9	170·8	186·7

Ovdje je govor o prosječnom broju djece u jednoj pučkoj školi, a ne u pojedinom razredu. —

Od 1871.—1905. se znatno povećao broj pučanstva, prema tome i broj djece, koja su dužna polaziti školu. Povećao se interes za školu i kod roditelja i kod oblasti t. j. i oblasti žilavije provode zakon o obvezatnosti školskoj a i roditelji bolje shvaćaju vrijednost i korist škole te djecu veselije tamo šalju. Zbog to a se povećao i broj škola a i broj razreda u pojedinim školama. Radi svih tih okolnosti gornje brojke ne pokazuju jasno snošaj, koji se na prvi mah čini, da je jasan, naročito kad se uzme u obzir, da

NAUČNA BIBLIOTEKA
PULA

negdje jesu a negdje nisu među redovite škole uračunane »škole za nevolju«, ekspoziture i ekskurendo. No kad vidimo, da se u Istri kroz 30-tak godina broj djece podvostručio, mogli bismo zaključiti s vjerojatnošću, da u Istri imadu roditelji više smisla za školu i obrazovanje nego oblasti.

Ustvrdit ćemo, da je to posve ispravno, kad se sjetimo, da u školskim oblastima u Istri glavnu i odlučnu riječ vode ljudi, koji od kulture zaziru. U kratko: Talijani (oblasti) škola ne daju a Hrvati (roditelji) šalju djecu u školu sve više.

Evo još neke zanimivosti o našoj javnoj školi. Škol. god 1904./5.:

	škola sa gimn.	sa žen. ruč. r.	sa šk. vrtom	sa šk. knjiž.	kot. uč. knj.	zabavišta	zakloništa
Rovinj	2	1	—	2	1	2	8
Kopar	25	25	11	24	1	3	20
Lošinj	36	19	2	15	3	6	—
Pazin	23	19	11	25	1	3	—
Poreč	26	22	3	14	1	3	8
Pula	29	14	9	21	1	8	6
Volosko	30	21	14	26	1	—	1
Istra	171	121	50	127	9	25	43
Dalmacija	311	259	210	390	14	64	4

Kod nas premalo djeci u školi razvija tijelo, gimnastika je zanemarena. I ručni rad zaslužuje više pažnje, osobito u pulskom kotaru. Kako je malo u Istri vrtova uz školu! Potom se najbolje može suditi, kako slabu svezu može škola imati sa shvaćanjem djece, život m stanovnika i poljodjelstvom sela, u kojem se nalazi. Ovo je veliko pomanjkanje, koje bi valjalo što prije urediti. Naglašujem, da je u »Nar. Pr.« već bilo pisano i o školskim vrtovima (gosp. Fr. Trampuž) i o poljodjelstvu u školi (J. G. 1909.). U lošinjskom i porečkom kotaru su samo 2 odnosno 3 školska vrta! To je sramota. Premda bi dačku knjižnicu morala imati svaka škola kao i školski vrt, iz gornjeg pregleda ne slijedi, da je broj knjižnica u školi baš osobito malen. Ali ne varajmo sami sebe. Koliko te knjižnice vrijede?! Mislim, da su učiteljske kotarske ipak bolje. Bit će u njima uz Maticu koja pedagogička knjiga, ali u dačkoj će biti malo štiva, jer je naša literatura za djecu mršava. Ako naši pisci hoće da se proslave, nek se ostave »Weltschmerza« i koječega, pa neka prouče vedru djetinju dušu i napišu djela, koja će našoj mladeži probuditi i ojačati dobro srce.

Što nemamo više zabavišta i zakloništa, valja žaliti, ali nije ni čudo, kad nemamo ni pučkih škola u dovoljnom broju — bar mi Hrvati. Glede školstva je u Austriji najgore u Istri, a u Istri dakako najgore Hrvatima. Na istarskoj pučkoj školi nema nikakovih tečajeva obrtnih (u Dalmaciji bar 2), nikakvih tečajeva za dječačke ručne radnje (u Dalmaciji također 0), imamo doduše tečajeve za poljodjelstvo (Rovinj 0, Kopar 24, Lošinj 16, Pazin 16, Poreč 16, Pula 18, Volosko 21, ukupno 111, Dalmacija sama 2), onda tečajeve za daljno obrazovanje djevojčica (Rovinj 1, Kopar 7, Lošinj 16, Pazin 6, Poreč 4, Pula 3, Volosko 8, Istra ukupno 45, Dalmacija 0). Nije li to možda samo na papiru?

Još bi se dalo nešto, što je prije spomenuto, izraziti u %:

	škola sa gimn.		sa žen. ručni r.		sa šk. vrtom		sa uč. knjižn.	
Istra	79·2		61·4 (najm.)		23·1		58·8	
Dalmacija	74·8		72·0		50·5		93·8	
najv.	99·5	Donja Austrija	100·0	Trst	najm. 4·6	Tirol	najm. 28·8	Trst
najm.	13·6	Vorarlberg	—		najv. 97·5	Koruška	najv. 100·0	Salzb.
Austrija	70·1		86·6		68·1		82·2	

U Vorarlbergu nema gimnastike u školi, a tomu se ne treba čuditi, s obzirom na brdoviti njihov zavičaj. U Donjoj Austriji, ili bolje u Beču gimnastika u školi bez dvojbe je potrebitija nego igdje. Kod Čeha nije baš nužna u školi, kada svako dijete vježba u Sokolu. Žalosnu nam istinu otkriva % o školama sa ženskim ručnim radom. Sigurno bi baš taj predmet morao vezati djevojčice uza školu. Ta što će doista djevojčica u školi bez ručnoga rada? Takva škola ne može za nju imati dovoljno veselja. Što se tiče školskih vrtova, jednako potrebitih kao i ženski ručni rad, opažamo, da ih u Tirolu ima veoma malo (4·6 %), što je posve razumljivo, kad pomislimo na zeleni Tirol, a kamenita Istra obogatila bi se lijepim brojem korisnih oaza, kad bi svaka škola bila vrtom okićena. U cijeloj Austriji ih prosječno ima mnogo više nego u Istri. Učeničkih knjižnica je kod nas također premalo.

Ali uspjeh u školi, to je najvažnije. Pače s malim sredstvima polučiti veliki uspjeh, to je majstorija. Kad je državna publikacija o statistici pučke škole ovako redom razložila sve pojedinosti o njezinom stanju, spominje na koncu konca i uspjeh pa tvrdi, da je godine 1905. bio

	veoma dobar	dobar	dovoljan	nedovoljan
Rovinj	—	2	—	—
Kopar	12	23	11	—
Lošinj	8	14	15	—
Pazin	12	12	4	—
Poreč	9	23	5	—
Pula	12	9	8	—
Volosko	7	19	8	—
Istra	60	102	51	—
Dalmacija	63	226	114	13

Dakle u Istri poprijeko dobar (u 102 škole), nedovoljan u nijednoj školi nijednoga kotara. U Dalmaciji je uspjeh bio slabiji, pače u 13 škola nedovoljan. Škola sa nedovoljnim uspjehom nije bilo jedino u Trstu, Koruškoj i Istri. Dakle srećna Istra!

(Nastavit će se).

Trgovačka škola u Istri.

Nemamo je, ali moramo nastojati, da ju dobijemo. Talijani u Primorju imaju tri trgovačke škole: u Trstu visoku (Revoltella) i srednju (akademija) a u Gorici malu (dvorazrednu). Prvu, privatnu sa pravom javnosti, pohađaju abiturijenti srednjih škola dvije godine. Njoj je u Austriji jedino ravna k. k. Export-Akademie u Beču. Hrvati ovu polaze malo, a onu nimalo. Možda se ne bi kajao koji naš abiturijent, kad bi pošao na više trgovačke nauke. Ako ne će Nijemcu u Beč, može Talijanu u Trst na nauke, bit će mu lakše radi jezika. U srednju trgovačku školu (obično kažu u Austriji »trgovačka akademija«, u Hrvatskoj »viša trgovačka škola«) može stupiti mladić, koji je svršio nižu gimnaziju ili nižu realku. Uči se četiri godine. Takovih hrvatskih škola nema nego u Zagrebu, Osijeku i Zemunu. Najbliža nam je na Rijeci, ali je madžarska, i u Trstu, ali je talijanska. I češke i poljske su daleko. Dvoraž-

rednih trgovačkih škola sa hrvatskim nastavnim jezikom ima s ove strane Velebita jedino u Dalmaciji, u Kotoru za djevojke (privatna) i u Spljetu za mladiće (državna). I u Ljubljani je privatna slovenska.

Kakve su te dvorazrednice? Cilj im je: u kratko vrijeme i s malim troškom strukovno obrazovati mladiće, koji žele u životu samostalno voditi malu ili srednju trgovinu ili koji obrt. Absolvente ovih škola rado uzimaju u službu i veći trgovački i obrtni zavodi. U prvi razred primaju se učenici, koji imaju barem 14 godina te su svršili tri razreda građanske ili srednje škole. Učenici, koji nemaju ove kvalifikacije, mogu ipak biti primljeni, ali na temelju prijamnoga ispita iz nastavnoga jezika, zemljopisa, računstva, prirodopisa i fizike u onom opsegu, kako se uči u građanskoj školi. Budući pako da je građanskih škola malo, postoji uz mnogu trgovačku dvorazrednicu pripravni tečaj, tako da može dječak iz pučke škole stupiti za jednu godinu u ovaj tečaj a onda u samu školu, koju svrši u dvije godine.

Baš bi ovakva škola nama u Istri dobro došla, jer je blizu nema: u Gorici je talijanska a Spljet je daleko. Da ju postignemo, ugledajmo se u Dalmatince. Dalmacija kao primorska zemlja sigurno je već odavna zaslužila, da tamo država osnuje (na pr. u starom trgovačkom Dubrovniku) ne samo dvorazrednicu nego baš akademiju. Ali uzalud, vlada ne da nigdje nikakove, uza sve to što je sam vrhovni nadzornik za trgovačku nastavu u cijeloj Austriji Dalmatinac (Kotoranin). Da bude bolje, maknuli su se sami Dalmatinci i osnovaše privatno spomenute zavode.

U Kotoru su god. 1901. otvorili dvorazrednu privatnu djevojačku trgovačku školu sa pripravnim tečajem. Ona opstoji i danas, ima pravo javnosti i lijepo napreduje, premda ima relativno malo učenica (18). Za uzdržavanje zavoda daje godišnje trgovačko-obrtnička komora 100 K, općina i zemlja po 500 K a država 3000 K. Ravnatelj i profesori dobivaju dakako platu za svoj rad, ali su svi inače profesori na državnoj gimnaziji odnosno nautici kotorskoj, svi su na neki način pomoćni učitelji, tako da zavod baš nikoga ne uzdržaje. To je veoma ekonomično i praktično. Ovu će školu sigurno prije ili kasnije preuzeti država, kaošto je 1907. preuzela dvorazrednu trgovačku školu za dječake u Spljetu, koja je dvije godine prije (1905.) bila osnovana također kao privatan zavod. Na njoj je lijep broj učenika, lani 59, ove godine sigurno i više, među njima 2—3 Istranina, koji se nadaju dobiti nedavno raspisanu državnu štipendiju (od 200 K) za Istrane na toj školi. Polag ove štipendije može se suditi, da država bar nešto malo misli i na istarski trgovački naraštaj. Dušni smo sami pobrinuti se više.

Što se izvelo u Dalmaciji, moglo bi se i moralo izvesti i u Istri. Mjesto da roditelji šalju djecu kroz osam godina iz razreda u razred, da pak iza mature dođu — djeca na raskršće a mnogi roditelji u zdvojnost, bolje bi bilo,

da se mnogome dječaku iza triju gimnazijskih razreda otvore vrata trgovačke dvorazrednice. Žrtava dakako treba, ali grozdovi uvijek vise o muci. Učitelja bi bilo u Pazinu i u Voloskom. Ne bi valjda prošlo mnogo vremena, kad bi takav zavod preuzela država. Treba joj samo dokazati, da bi broj đaka bio vrijedan troška.

Ali kad smo već kod ovoga pitanja, idemo dalje. U Hrvatskoj su »više trgovačke škole« spojene s realnim gimnazijama. Tamo đaci u prve četiri godine svrše jedni nižu realku odnosno drugi nižu realnu-gimnaziju, što mogu i nastaviti sve do mature, ali im se mjesto toga također pruža prilika, da u četiri godine svrše višu trgovačku školu, koja je pod istim krovom. U Austriji su trgovačke akademije samostalni zavodi, ali vlada sigurno ne bi smetala, da se uredi u Istri zavod, koji bi za četiri niža razreda imao nastavnu osnovu austrijskih realnih gimnazija a za četiri viša nastavnu osnovu austrijskih trgovačkih akademija. Onda bi učenik iza četiri-godišnjih nauka mogao nastaviti svoje nauke na nekoj gimnaziji (koju imamo u Pazinu) ili na nekoj realci (koju imamo u Spljetu) ili bi mogao poći odmah u službu privatnu ili državnu ili bi mogao poći na koju višu strukovnu školu (učiteljište, nautiku itd.), naročito u trgovačku, koja bi bila uz zavod, što ga je učenik do sada polazio.

Zapisnik

glavne godišnje skupštine „Hrv. učitelj. društva za Istru ‚Narodna Prosvjeta' u Pazinu" obdržavane dne 17. srpnja 1909. u Puli.

Stogodišnjica rođenja Ljudevita Gaja.

Govorio prof. M. Zgrablić.

Koncem 18. vijeka teško pritisnu Hrvatsku germanizatorni centralistički državni sistem. Da se lakše obrane od zazorne germanizacije i mrskog im centralizma, jače pristadoše hrvatski staleži uz madžarske. Pri tome predadoše mnoga prava starodrevne kraljevine Hrvatske Madžarima u ruke, da se zajedno s njima uspješnije odupru sistemu Josipa II. Ali Madžari se nacionalno probudiše pa udariše putem svojih gospodara Nijemaca: oni odlučno zahtijevahu, da se svuda ne samo u Ugarskoj nego i u Hrvatskoj uvede u škole i u urede madžarski jezik. Takvim postupkom kako tako probudiše makar nehotice i konservativne hrvatske staleže iz tvrdog sna. Oni se pobojaše za starodrevna prava svoje kraljevine, njezine feudalne institucije, a ponajpače za svoja privilegija i službeni jezik latinski. Zato se stadoše sa različitim uspjehom opirati madžarskom presizanju, ali ne jošte temeljem narodnog prava, već na osnovi starog aristokratskog uređenja. Tadanje franceske narodne i

demokratičke ideje ugrožavahu po njihovim nazorima privilegija plemstva pa ne htijahu ili ne znadijahu da istiknu narodna prava za ustuk madžarskim.

Ideje franceske revolucije zahvatiše kako tako i Hrvate građane u tadanjoj banovini: znamo, da je dobar dio Hrvatske bio pripojen Napoleonovoj Iliriji. Franceska je demokratična uprava bez dvojbe djelovala bar donekle i na Hrvate u demokratičkom i narodnom duhu (Vrgorac). Još prije se kod njih bio razvio razionalizam. Zato se prihvatiše literarnog rada u provincijalnom kajkavačkom narječju po uzoru susjednih naroda, ponajpače Nijemaca. Dabome kajkavačka je književnost bila u prvom redu namijenjena moralnom odgoju naroda, ali polagano stadoše u nju prodizati i nove nacionalističke te demokratične ideje, osobito pod utjecajem njemačkog romantičnog smjera u literaturi. Kako se u hrvatskim gradovima vrlo mnogo njemački govorilo, čitahu se uvelike i djela njemačkih za tadanje doba modernih auktora. Kako vidimo, duhovi u Hrvatskoj i u staleža i u građana bijahu uznemireni, uzduh bijaše pun munjine pa se morala prvom prilikom spustiti teška oluja. Zato je trebalo čovjeka šireg pogleda, koji bi uznemirenim duhovima dao pravac najprije u kulturnom i književnom radu, a zatim u narodnom i političkom. Toga je čovjeka vrijeme rodilo, bijaše to Ljudavit Gaj. Ove godine slavimo stogodišnjicu njegova rođenja.

Otac njegov Ivan imađaše ljekarnu u Krapini, ubrajaše se dakle među bolje građanske krugove. Žena mu Ljubica rođena Schmidt bijaše kako tako usisala čitanjem knjiga nove ideje pa je svoga Ljudevita uzgajala u njima. Pri tome je on već u djetinstvu vrlo rado slušao romantične narodne priče, ponajpače one o Krapini, svome rodnom mjestu, pa ih već kao gimnazijalac izdao pod naslovom: »Die Schlösser bei Krapina sammt einem Anhange von der dortigen Gegend in botanischer Hinsicht. Već iz te brošurice razabiremo, da je zanosni mladić poznavao rad i djela nekih naših kronista i historičara pa da je već tada osjećao neku uzajamnost svih slavenskih plemena: bio je dakle zadojen tadanjim modernim idejama. Te je dabome proširio na sveučilištu u Gracu, gdjeno je došao u »ilirski klub« među mlade i zanosne drugove Slovence, Hrvate i Srbe, kasnije znamenite muževe u preporodu južnoslavenskom. U to doba preporoditelji izučavahu povjest svojih naroda, da na njezinoj osnovi uzmognu probuditi narodnu svijest. Tim je putem išao i mladi Gaj. Vanredno je marljivo učio južnoslavensku historiju u novoosnovanom muzeju »Joanneumu«. Njegov ga je profesor određeni Slovenac Muhar, inače objektivan čovjek, opomenuo sasma razborito, da su vrela te povjesti većinom u Pešti, za to da mu valja poći onamo, hoće li da temeljito upozna svoju povjest. U ostalom mu savjetovao, e bi odustao od nauma da izdade južnoslavensku historiju, kad mu za takva djelo fale svi preduvjeti: strukovna sprema, pouzdana vrela i književni jezik, koji valja tek stvoriti. U Gracu je uz to Gaj

okušao svoju snagu i na literarnom polju u duhu tadanje romantičke škole. Njemački pisac Ebersberg izdavaše omladinski časopis »Die Feierstunden«. U njima izađoše nekoje romantiške njegove pjesme, a i jedna novela »Kowotschka der Räuber-Hauptmann«. Po tome vidimo, da je već sada bio Gaj potpuno čedo svoga vremena. — Savjet je Muharov mladić poslušao i otišao u Budimpeštu na nauke. Tu je pokazivao još jači entuzijazam za južnoslavensku i narodnu ideju pa je revno polazio novoosnovani madžarski narodni muzej »Szechenyi« uz ostale muzeje i arkive, gdje je neumorno izučavao historiju »ilirskih naroda«, ali djela nije nikada izdao, jer ga odviše zaokupiše drugi poslovi. Tu se Gaj upoznao i sa uvaženim rodoljubom te uglednim političarom Stjepanom Ožegovićem, koji se divio radišnom, nadarenom i zanosnom mladiću. No kud i kamo odlučnije djelovahu na njega dva Slovaka: Jan Kollar, idealni pjesnik i rodoljub te mladi naučnjak i rodoljub P. J. Safařik, tadanji gimnazijski profesor u Novom Sadu. Jedan i drugi bijahu ugledni članovi kruga u Pragu, koji je neumorno promicao preporod u česko-slovačkome narodu, pa zagovarahu jedinstveni književni jezik za obadva plemena: Čehe i Slovake.

Gaj je već u Gracu upoznao češki novi pravopis, koji bijahu reformirali praški preporoditelji, da lakše dođu do narodnog i kulturnog, a za tim političkog jedinstva. Zato se i Gaj prihvatio posla, da sličnu reformu izvede sa latinskim alfabetom među južnim Slavenima, u prvom redu među Hrvatima i Slovencima. U tome su mu dabome najviše pomogla ta dva iskusnija prijatelja, a poznavao je uz to i reformirani ćirilski pravopis Vukov. Da se reformiše latinski alfabet, bijaše u nas skrajna potreba, jer u svakoj pokrajini pisahu drukčijom ortografijom, ovdje talijanskom, ondje madžarskom, a svagdje bez ikakve dosljednosti. Zato bijaše i prije Gaja pokušaja, da se uredi pravopisni babilonizam, ali za takvu reformu bijaše vrijeme nezgodno, pa svaki dotadanji pokušaj ostade samo pokušaj. Dok Gajevo doba bijaše zgodnije za takav pothvat. Mladi bistriji duhovi stajahu pod dojmom reformiranih ortografija u drugih naroda, ponajpače u Čeha te Srba (Vuk), pa i Slovenac se Kopitar uz druge i previše zanimao takvim pitanjem. U takvim relativno povoljnim prilikama izdade Gaj god. 1830. u Budimu »Kratku osnovu horvatsko-slavenskoga pravopisanja poleg mudroljubneh, narodneh i prigospodarstveneh temeljov. U Hrvatskoj konservativni stariji elementi graknuše dabome na tu novotariju mladića od 21 godine, dok mlađi je primiše sa zadovoljstvom. Za čudo bečki slavista Slovenac Kopitar pristajaše svojim naučnjačkim ugledom uz starije, ali ne iz stvarnih, već iz formalnih razloga. Njemu lebđaše pred očima ideal: ćirilski alfabet popunjen nekim latinskim slovima. No takvu bi reformu morao on glavom provesti i nitko drugi. Uz to se on vanredno ljutio na cijeli češki romantički pokret u Pragu, pa i na slovenski u Ljubljani, jer

ne htijahu mladi da se drže njegovih savjeta. On je znao, da Gaj radi po uputama Kollara i Safařika, kojih on nije trpio, pa je strašću zaveden bodrio konservativne i zatada ugledne kajkavske pisce, osobito Kristijanovića i Mikloušića na otpor proti toj novotariji mladog Gaja. No to nije pronicavog i odlučnog mladića prestrašilo, i ako mu je bilo neugodno. On je išao i dalje svojim putem, jer već onda uviđaše, da bez jedinstvenog pravopisa ne ima ni lijepe knjige, ni novina ni uopće književnog pokreta među narodom. Pokraj toga mišljaše, da će se novom ortografijom naša knjiga najlakše približiti sjevernim Slavenima, a južni da će se Slaveni, ponajpače Slovenci i Hrvati, kulturno i literarno ujedinili. Uzorom mu bijaše pri tome naumu dabome jedan jedinstveni pravopis za Čehe i Slovake.

Na to se povratio Gaj u Hrvatsku, gdje je među mlađim naraštajem građanskim našao svoje oduševljene pristaše, dok među starijima odlučne protivnike. Političari od zanata pako držahu njegove ideje naprosto revolucionarnim. Ali ni uz to ne izgubi pronicavi mladić kuraže, dapače je gojio opravdanu nadu, da će uz njegove ideje polagano pristati i gospoda, koja će povesti o njima riječ i u hrvatskom saboru, da lakše obrane prava kraljevine Hrvatske protiv neprestanog presizanja Madžara. To se zaista naskoro i zbilo: stari na francesku obrazovani grof Janko Drašković stupi prvi između plemstva u kolo mladih te im iđaše na ruku svojim ugledom i znanjem te bogatom knjižnicom. Mladež pako bez ikakva obzira na stalež i rod primaše u svoje kolo svakoga trudbenika. To bijaše dabome početak pravog narodnog rada i demokratizma, s kojim su morali naskoro da računaju makar preko volje i okoreli feudalisti hrvatski.

S tima pako postupaše uviđavni Gaj vrlo mudro i oprezno, kako ćemo vidjeti u nastavku našeg članka.

(Nastavit će se).

VJESNIK.

Književne obavijesti.

Pedesetgodišnjica »Napretka«.*

VII. sveska o. g. Napretka izašla je prošloga mjeseca (rujna) kao zasebna sveska. »Napredak« je ove godine navršio pedesetgodišnjicu svoga opstanka. Tom prigodom, 10. kolovoza t. g., održavao je Hrv. ped. knj. zbor svečanu sjednicu, u kojoj je član L. Dvorniković čitao predavanje k pedesetgodišnjici »Napretka«. U pomenutoj svesci prikazao je K. Klobučar, blagajnik Hrv. ped. knj. zbora, »Povjest i sadržaj prvih pedeset godina Napretka«.

* »Napredak« izdaje društvo narodnih učitelja »Hrvatski pedagoški književni zbor« u Zagrebu. »Napredak« sa »Učiteljskim domom« stoji na god. 10 K. »Napredak« izlazi 10 puta u godini a »Učiteljski dom« dva puta mjesečno.

Kad pročitaš »Povjest prvih pedeset god. Napretka«, ne samo što ti kao Hrvatu i učitelju srce življe zaigra u grudima nad uspjesima, što ih je hrv. učiteljstvo u to doba postignulo, nego se moraš da čudiš objektivnosti, kojom je pisac-učitelj iznio tako uspjelu sintezu kulturnih i staleških stečevina hrv. učiteljstva, a da nijesu njima nadvladali oni osjećaji, kojima je njegova duša zaista kod toga saljetavana morala biti; ta on je ne samo prijateljevao sa prvacima toga pokreta, nego je i sam aktivan trudbenik u tome. Koliko li je tek morao F. Klobučar truda i vremena uložiti, dok je onako uspjelo složio pregledan sadržaj »Napretka«. Pedeset godišnjaka, a iz njih ispisati sve članke, člančiće i vijesti! — Na koncu nalazi se popis svih suradnika »Napr.« razvrstanih kronološkim redom t. j. kada je koji počeo pisati (surađivati) u »Napretku«.

Zaista vedra čela može hrv. učiteljstvo sa VII. sv. »Napretka« stupiti pred forum domaje svoje, a i stranog svijeta: ona je bilanca njegova pedesetgodišnjega rada, pregnuća, razvoja, napretka. »Njim će se svakomu pred oči staviti, što je hrvatsko učiteljstvo kroz pedeset godina mislilo, ćutjelo i čim se zanosilo, pa kako je svojoj duši oduška davalo, i s kojom je voljom i odlučnošću pregnulo, da unaprijedi prosvjetne interese uopće narodnje, a napose svoga staleža«.* — Natrag 50 god. bio je »Napredak« čedna stručna učit. novina, a danas je naučno-pedagoška smotra, što se može mjeriti i sa sličnim smotrama ostalih većih i naprednih naroda.

Pred pedeset godina postavljeni su doduše čedni, ali solidni temelji zgradi preporoda hrvat. učiteljstva od čednih, svijesnih i nesebičnih njegovih prvaka. A danas? Danas je taj tihi ustrajni rad naišao na priznanje ne samo u granicama naroda, kome oni posvetiše svoje duševne i tjelesne sposobnosti, nego i izvan njih. Prof. građačkog sveučilišta dr. Murko reče: »Hrvatsko učiteljstvo neizmjerno je zadužilo hrvatski narod« . . . i »malo koji narod može se pohvaliti takvim učiteljstvom«.

Zbilja, ako se samo i pomisli na kukavne materijalne prilike, u kojima se ono nalazilo, a i žalibože nalazi, onda se moramo zaista diviti postojanosti njihovoj, kojom se do tolika stupnja staleški i kulturno podigoše! Eno hrv. učiteljstvo imade danas dva svoja lista (Napredak, Učiteljski dom)' Hrvatski pedagoš. knj. zbor. (osnovan 1871.), Učiteljsku udrugu (osnovanu 1865.) Savez hrvat. učit. društava, Hrvat. učit. dom (u Zagrebu kraj narod. kazališta), Hrvat. učit. štedno-predujmnu zadrugu, Hrv. učit. konvikt, u koji se primaju sinovi učitelja, Školski muzej (smješten u učit. domu). Evo što se sve može samo kad se sile slože!

Tim institucijama je hrv. učiteljstvo udarilo trajne temelje svojem budućem pregnuću i uvjete da se čvrsto održi u jednoj falangi!

I dok se iskreno veselimo i ponosimo uspjesima njihovim, to se istodobno pridružujemo želji g. Klobučara, izraženoj na koncu »Povjesti prvih pedeset godina Napretka«: »Dao Bog, da bi pisac stogodišnjice »Napretkove« bio tako srećan, te bi mogao s »Napretkom" u ruci konstatovati, ako ne veći, a to razmjerno bar tolik uspjeh i napredak u svim područjima našega narod. školstva, kolik je uspjeh i napredak polučen za ovo pedeset godina »Napretkova« života i rada«. Dao Bog!

Rinić.

* Napredak 1909. VII. sves. Predgovor str. III.

Lične i školske vijesti.

Iz Zadarskog »Gospodarskog vjesnika« vadimo slijedeće:

»Gospodarski tečaj za pučke učitelje na c. kr. poljodjelskoj školi i kušaonici u Spljetu.

Pučko učiteljstvo znamenit je i moćan faktor, ne samo na prosvjetnom, narodnom, već na svakom drugom, pak i na poljoprivrednom polju.

Učitelji, ti marni trudbenici, te čele radilice, najuspješnije krče put u narodu zamašnim stečevinama novijeg doba, najbolje znadu zagrijati težaka za bolju, razumniju, napredniju radnju.

Nitko kao učitelj nije na boljoj zgodi, niti će većom ljubavi podrobiti narodu zdravu gospodarsku nauku, koja ovim načinom prodire u zadnju kolibu i ševaratu kuću, u zapušten stan i osamljenu špilju.

Eto uzroka zašto smo s pravim zanosom pozdravili ostvarenje u našoj pokrajini ovog gospodarskog tečaja, jer je bio od neizmjerne potrebe i važnosti za našu poljodjelsku zemlju i jer smo uvjereni, da će biti od prave i velike koristi za naš narod.

Ovaj tečaj ustrojio se po uzoru i primjeru sličnih tečajeva, što se od nekoliko godina drže i dobro uspjevaju u naprednoj Njemačkoj. Svrha im je, da učesnicima, pučkim učiteljima, pruže potrebito teoretsko i praktično znanje u najvašnijim granama poljodjelskim, koje su od znamenitosti za našu pokrajinu, a to, da prikupe potrebito znanje za ustrajanje seoskih škola za usavršenje u poljodjelstvu.

Pošto su kraju privedeni dogovori između Ministarstva poljodjelstva i Ministarstva za bogoštovje i nastavu, naredilo je ovo na brzu ruku, da se tečaj ima obdržavati još ove godine.

Na tečaj prijavilo se 97 učitelja.

Za ovu godinu izabralo se užih 20 na broju iz raznih krajeva pokrajine.

Tečaj započeo je 2. kolovoza, a završio 4. rujna ov. god.

Na izmjenice i prama dotičnim gospodarskim granama držana su teoretska predavanja, pokušajna pokazivanja i praktično vježbanje, i to većim dijelom na zavodu u Spljetu, i za neke grane na podružnici u Kninu.

Predavalo se iz ovih grana:

Nauka o zemlji, vinogradarstvo, vinarstvo, maslinarstvo i uljarstvo, voćarstvo, povrćarstvo, uzgoj bilja, pobijanje bolesti, stočarstvo i mljekarstvo, zadrugarstvo, poznavanje gospodarskih zakona.

Praktično vježbali su se učesnici u istraživanju vina, masta, ulja i mlijeka, u navrtanju voćaka i drugim radnjama.

Kao daljnje sredstvo pouke upriličilo se nekoliko poučnih izleta, koliko su dopuštala raspoloživa sredstva.

Predavali su stručni učitelji.

Učesnicima bila je podijeljena naučna potpora i povraćeni putni troškovi.

Za potpunu opskrbu i stan postaralo se Ministarstvo nastave, da je učesnici imaju primati na zavodu.

Tečaj uspio je, da nije mogao bolje.

Dalje veli:

»Na pozvanim je sada faktorima, da učiteljima, učesnicima tečaja, pruže prigode, da se realno okoriste naukom i stečenim gospodarskim znanjem.

Ne bi smjelo biti jedne škole bez prikladnog školskog vrta, koji bi najbolje služio narodu za primjer i pouku.

Seoske škole za usavršenje u poljodjelstvu, što bi se zavele, imale bi imati svu potrebu za uspješan rad i djelovanje; ne bi se imalo škrtariti s učevnim pomagalima, raznovrstnim zbirkama gospodarskog sjemenja, umjetnog gnojiva, nekih krmiva; različitim modelima gospodarskog alata i strojeva; zgodnim tablama za pokazivanje biljevnih bolesti i t. d.

Samo u ovako opskrbljenoj školi, marljiv, radišan i zauzetan učitelj imat će uspjeha, inače ne«.

Prenjeli smo za to ovaj članak u našu novinu, jer i naše učiteljsko društvo namjerava poduzeti akciju, da se za hrv. istarsko učiteljstvo uvedu ovaki tečajevi, pa se nadamo, da će u kompetentnih faktora ta akcija naći potpore.

Sienkiewicz učiteljstvu:

Galički učitelji izdadoše ovih dana srećke za gradnju »Učiteljskog sanatorija«. Sienkiewicz, šaljući svoj prinos, pisao je list

tajniku učiteljskog odbora Budzanowskomu, koji pokazuje kako veliki pisac sudi o učiteljstvu i njegovoj zadaći. Taj list glasi: »Cijenjeni gospodine! — Na vašu želju, da dignem svoj glas u korist Vašeg sanatorija, i da potaknem javnost, da uveća zakladu za tu svrhu, šaljem Vam odgovor. Učitelji imadu u rukama mlado pokoljenje narodno i prema tomu njegovu budućnost. Javni rad raspada se u tisuću dijelova, ali za učitelje može se reći, da su odabrali najčasniji dio. Vaš rad najvažniji je i najosudniji za svu Poljsku, kojoj će buduće pokoljenje biti zdravo duševno i tjelesno, radimo prosvjetljeno i patriotično, pa nas ne će moći nadvladati ni paklene sile, a tu moć dati joj možete u prvom redu Vi, Vi doduše posredno, ali prije, nego svi drugi, možete joj osigurati civilizacijoni razvoj, ekonomski smisao, politički odgoj, poštovanje i ljubav k svemu, što diže našu javnost. Ali, da uzmognete ispuniti veliko svoje pozvanje, mora da ste zadovoljni, osigurani, a da se ne borite s gladom, morate biti zdravi i jaki. A kad bolest nadvlada vašu snagu, morate naći potpore i sredstava, da povratite sebi zdravlje. Vaše su dužnosti velike, ali i obveza naroda prema Vama jest isto tako velika i jedna od prvih. Društvo, koje bi Vas zanemarilo — zanemarilo bi samo sebe i dokazalo bi, da mu nedostaje volje za život. I za to ne dvojim, da će Vaši najpreči interesi steći najveću potporu te vjerujem, da ni jedan, koji se Poljakom osjeća i patriotom, ne će uspreć ruke, da pomogne Vašemu zdravstvenomu boljitku i da podupre plemenitu vašu zakladu. To je jednostavna obveza narodna, a ja sam siguran, da naše društvo, koje se ne usteže ni od česa, hoće ispuniti i ovu svoju goruću dužnost«.

Odlikovanje.

Porota za drugu pčelarsku izložbu u Rumi odlikovala je Lovra Tomašića, učitelja u pazinskim Novacima, diplomom priznanicom za izložene predmete i njegov priznati rad na polju pčelarstva (18. VIII. o. g.).

Iz Tinjana.

Ovog nas je mjeseca zapustio naš obljubljeni nadučitelj g. Fran Baf pošavši u Kastav kao nadučitelj one peterorazredne muške škole. Koliko su ga djeca ljubila, dokazuje nam plač za njim; kako su ga voljeli učitelji, dokazuje nam, što su ga izabrali za svoga zastupnika u c. kr. k. šk. V. u Pazinu i za blagajnika »Hrvat. učit. društva za Istru ‚Narodna prosvjeta' u Pazinu«.

Velikih si je zasluga stekao ovdje i za crkveno pjevanje. Poznat je sa svoje ljubezljivosti i gostoljubivosti. Dobar čovjek, dobar učitelj. dobar drug, dobar kršćanin i dobar rodoljub.

Sretan bio!

U Tinjan je došao kao privremeni upravitelj škole g. Kolić, bivši prije u Sv. Nedjelji kod Labina, i g. Zlatić Ivan, učit. kandidat, kao podučitelj.

U Pazin je premještena iz Tinjana gđica Jericijo kao podučiteljica.

U Lanišću je početkom ove škol. god. namještena gđica Kljun.

Gđice Havel i Delpin zamjenile su si mjesta; prva je sada u Buzetu, a druga u Roču.

Iz Kastva. (Dopis.) U nedjelju dne 19. rujna već u $8^1/_2$ sati sakupljala se školska mladež obojega spola pred školskom zgradom. Prolaznici se pitahu, zašto tako rano, ta djeca idu u $10^1/_2$ sati k sv. misi, a drugi im odgovarahu: »Niste li čuli, da je danas godišnjica smrti pok. učitelju Vinku Rubeši i blagoslovit će mu spomenik, koji mu postaviše družice, drugovi i prijatelji.«

Odbi 9 sati, a eto dolazi iz crkve profesorski zbor c. kr. učiteljske škole s kandidatima i idu na groblje. Razvrstilo i učiteljstvo svoju mladež, te kreću i oni na groblje, da iskažu i opeta ljubav bivšemu učitelju. Blagoslov bijaše urečen u

9½ sati. Na groblju bilo je već mnogo naroda i nekoliko kolegica i kolega iz okolice, koji su došli da počaste pokojn. druga. Školska djeca razvrstila su se od ulaza groblja do groba pokojnikova; oko groba stajahu rođaci i prijatelji pokojnikovi.

Kroz povorku prošao je velečasni gosp. dekan Fran Ryšlavy u pratnji gosp. kapelana Vinka Žigulića, te je blagoslovio spomenik. Iza toga progovorio je zgodno slovo u ime učiteljstva gosp. Ante Ryšlavy, c. kr. učitelj pripravnice, a gospodin načelnik Mirko Jelušić u ime općine. Krasne i ganutljive riječi bijahu jednoga i drugoga, te su mnogu suzu izmamile. Napokon zapjevali su đaci učiteljišta pod vodstvom gosp. I. Sprachmanna, c. kr. učitelja pjevanja, »Nad zvezdami«. Ispjevali su tako lijepo, tako čuvstveno! Pokojni Vinko, koji je negdje nad zvijezdama slušao mili pijev, morao je biti zadovoljan, i sjegurno će se moliti za one mlađe sokolove, da nastave njegov rad Što da rečem o spomeniku?! Skroman, ali ukusan, kakov i dolikuje učitelju. Vama kolegice i kolegi, te prijatelji pokojnikovi najljepše se zahvaljuje odbor, što se odazvaste njegovu pozivu, te poslaste svoj obol i time dokazaste, da učitelja i preko groba ljubite i štujete. Ti, nezaboravni Vinko, ne ćeš prezreti malenoga dara — tä postaviše ti ga srodne duše.

Naknadno poslali su još za spomenik slijedeća gospoda: Spinčić Vjekoslav, zastupnik naroda u Opatiji, Jedretić Kuzma, c. kr. vjeroučitelj učiteljišta u Kastvu, po 10 K; Grosman Miroslav, umirovljeni nadučitelj u Kastvu, Fran Waišel, učitelj u Hrušici po 3 K i Sever Vilko, učitelj delavske škole u Kastvu 2 K. x.

Vrlo cijenjenim mojim

kolegicama i kolegama

u pazinskom kotaru.

Prigodom mog odlaska iz Tinjana u Kastav ne bje mi moguće, da se od vas svih osobno oprostim. Činim to s toga ovim putem i kličem vam najsrdačniji: »Z Bogom!«

Ujedno vam se ovom prilikom najljepše zahvaljujem na povjerenju, kojim me počastiste, kad me izabraste svojim zastupnikom u c. kr. kotarsko školsko vijeće u Pazinu.

Sjećajte se mene češće, kao što će se i vas uvijek sjećati s najugodnijim čustvom

Kastav, 18. listopada 1909.

Vaš kolega

FRAN BAF.

Odgovorni urednik Josip Bačić, Pazin (Istra). Tisak Laginja i dr., Pula, ulica Giulia, 1.

Na uvaženje!

Častim se saopćiti, da sam nakon osamgodišnjeg svog rada proširio i preuredio znatno svoj posao, a da time udovoljim najraznolikijim zahtjevima štovanog općinstva.

Preporučam sve potrepštine školske, uredovne i zasebne, koje zasjecaju u **knjižarsku, papirničarsku, knjigovešku i tiskarsku struku.**

Na skladištu imadem veliki izbor pedagoških, povjesnih i narodnogospodarskih knjiga, te nagradnih knjiga za mladež i za narod, onda pjesmarica, slikovnica, hrvatskih muzikalija za sva glazbala i pjevanje, molitvenika, nabožnih knjiga i koledara.

Primam pretplate na sve časopise, književne i modne listove.

Držim na skladištu Ćirilo-Metodske marke, papiriće, tuljčiće, olovke, brisala, razglednice i listovni papir.

Svaka narudžba izvršuje se najbrže i najsolidnije.

Sa veleštovanjem:

Knjižara, papirnica i knjigovežnica

IVAN NOVAK - PAZIN.

NOVE

elegantne originalne korice

„NARODNE PROSVJETE“

upravo su dogotovljene.

Cijena originalnim koricama je 1 kruna.

Uvez cijelog tečaja u originalne korice 2 K, a u obične korice bez uška K 1·20.

Naručbe upravljaju se na

tiskaru LAGINJA I DR., Pula.

UTEMELJENA GODINE 1894.

TELEFONA BROJ 33. 0 POST. ČEKA BROJ 80.797

Papirnica. Tvornica pečata.

NARODNA TISKARA
I KNJIGOVEŽNICA

LAGINJA I DRUG.

ULICA GIULIA, 1. PULA ULICA GIULIA, 1.

Preporuča sl. učiteljstvu slijedeće
navedene školske tiskanice:

Alfabetički popis. - Glavni imenik.
Inventar. - Iskaz izostataka.
Iskaz o okolnosti učenika.
Iskaz djece o obvezatnosti polaska škole. - Ispitna svjedodžba.
Kronika. — Matica.
Hamira vrhu učiteljske plaće.
Odlaznica. - Otpusnica.
Opravilni zapisnik.
Popis knjižnice. - Razrednica.
Svjedodžba polaznica. - Školske obavijesti. - Tjednik.

Naručbeni koledar za g. 1909.

popisom svih školskih, općinskih, crkvenih, posujilničkih i sudbenopravnih tiskanica, kao i popisom svakovrsnih pisarničkih potrepština.

Šaljemo na zahtjev franko i badava.

God. IV. PAZIN (Istra), koncem studenoga 1909. Broj 11.

NARODNA PROSVJETA

Mjesečnik za školstvo, prosvjetu i književnost.

VLASNIK I IZDAVATELJ:

„HRV. UČITELJSKO DRUŠTVO ‚NARODNA PROSVJETA' ZA ISTRU U PAZINU".

Izlazi koncem svakog mjeseca. — Godišnja cijena 5 K. — Rukopisi se ne vraćaju.

SADRŽAJ:

Riječ početnicima.

Prirodni opis Istre. — Prof. Nikola Žic.

Povijest školstva u austrijskom Primorju. — Antun vitez Klodič-Sabladoski.

Istri. — Pjesma. — Nadan Zorin.

Jugoslavenska Akademija i Istra.

Iz statistike o pučkoj školi.

Fiat justitia. — Hrv. učitelj.

Zapisnik glavne skupštine „Hrv. učiteljskog društva ‚Nar. Pr.' u Pazinu".

Vjesnik. — Književne obavijesti. Lične i školske vijesti. — Riječ našim pretplatnicima. — Oglas natječaja. — (Omot.)

Tisak Laginje i drug., - Pula, ulica Giulia broj 1.

Na uvaženje!

Upravo je izašao

ISTARSKI DŽEPNI KOLEDAR

„JORGOVAN“

za god. 1909-10.

Sadržaj mu je: 1) Godina 1910. 2) Rodoslovje naše vladarske kuće. 3) Koledarij od rujna 1909. naprijed. 4) Mjesečne mijene. 5) Cijenik biljegovine. 6) Poštanski cijenik. 7) Kamatna skrižaljka. 8) Mjere i novci. 9) Računica. 10) Zabavni i poučni dio: Mučenici Istri, pjesma. Šetnja po Puli i okolici (sa 16 slika). Na Učki, pjesma. Što je rat, crtica. Čedu, pjesma. Zmija, crtica. Ladjici, pjesma. Morá, crtica. Mudre rečenice. Dragica i Ivo i njihov žeko, pjesma. Odvažni Janko, pripovjest. Lasti, pjesma. Iskrice. Bjegunac, priča. 11) Pjevanka. 12) Smješice. 13) Zagonetke i rebusi. 14) Učiteljski i djački katalog. 15) Oglasi. 16) Bilježnica.

Obsiže 240 stranica a uvezan je u cijelo platno.

CIJENA MU JE do 5 komada 50 p. Naruči li se više od 5 komada dajemo ga u komisiju po 45 para komad. Odašilje se franko.

Narudžbe upravljaju se na

Narodnu tiskaru i knjigovežnicu Laginja i dr.

Pula (Istra) ulica Giulia broj 1.

God. IV. PAZIN (Istra), koncem studenoga 1909. Broj 11.

NARODNA PROSVJETA

Mjesečnik za školstvo, prosvjetu i književnost.

VLASNIK I IZDAVATELJ:

„HRV. UČITELJSKO DRUŠTVO ‚NARODNA PROSVJETA' ZA ISTRU U PAZINU".

Izlazi koncem svakog mjeseca. — Godišnja cijena 5 K. — Rukopisi se ne vraćaju.

Riječ početnicima.

(Nastavak.)

Ustrpljivost i svladavanje samoga sebe.

»Patience is a great preserver of order« veli američki pedagog Hughes i pravo tvrdi, da ćeš izgubiti vlast nad drugima, ako ne znaš svladavati sama sebe. Mirno držanje, koje nije pošljedica flegmatična temperamenta, nego plod vlastitog svladavanja, djeluje zaista silno i sugestivno na razuzdane i nezrele ljude. Stara neka indijska riječ kaže: »Svladaj najprije sebe, ako hoćeš druge da pobijediš; kako hoćeš da druge privežeš za svoju volju, ako ne vlastitom moću?«

Razdražljiv i uzrujan učitelj ne vrši baš glavne zadaće svoga reprezentativnoga zvanja: U njega nema dostojanstva autoritete, niti mirna ravnotežja svakoga pravoga reda, on bo je slika i prilika rasula i nenadzirana nemira, koje hoće da u drugih svlada. Prema tome ne može takav učitelj uredno djelovati uza svu disciplinarnu radinost. Učitelji bez dostojanstva jesu najveći kvaritelji karaktera mladeži. Glavni uzrok proti batinjanju u školi je s toga i okolnost, što tjelesne kazni umanjuju u učitelju nastojanje da svlada sama sebe i oduzimlju mu mirno držanje. Odlučno značenje ovoga mira, kojim se ukroćuje mlade ljude, istaknuli su svi veliki pedagozi od vajkada.

Kako se je Vittorino da Feltres svladavao, pripovijeda se ovo: »Opazilo se je jasno, kada se je razljutio, pošto se je tada više uspravio i njegovo lice se je zacrvenilo. Zatim se je odmah snašao i nije se usudio da koga pokara, dă, niti da riječ izusti.« A Fenelon savjetuje uzgajatelju, neka više dana čeka prije nego pokara, da iščezne svaka osobna iritacija iz njegova glasa. Moraš djeci pokazati, da si uvijek gospodar samoga sebe. Ova načela su tako istinita i znamenita, da su sada opet pripoznata za općenje s abnormalnom djecom kao temeljni uvjet »pedagogike liječenja«. Uzgajati bez efekta prvo je pravilo

D 10/1984 č-46-B NAUČNA PULA BIBLIOTEKA

— a to ima duboki smisao, jerbo nam kaže, da se može izliječiti i umiriti bolestan i izgubljen duh samo posve zdravim i prosvjetljenim duhom. No to vrijedi i za svaku vrst uzgoja. Najfundamentalnija pogrješka našega uzgajanja jest, da ponajviše upravo onda hoćemo da uzgajamo, kad smo mi sami izgubljeni pogrješkom drugoga. Jedva onda, kada sam posve »slobodan« od pogrješke drugoga, mogu njega sâma od nje osloboditi.

Hoćeš li da budeš mirna i sabrana držanja, moraš se odreći prečestog karanja i disciplinarnih povika, jerbo to kida simpatičan vez između učitelja i učenika, troši duševnu moć učitelja i prouzrokuje mnogo više nepažljivosti, nego li je odstranjuje. Tko bo ne može razred ukrotiti svojim držanjem, gospodujućim pogledom i koncentrovanom voljom, i tko ne može volju obuzdati mirnim razgovorom — taj neka do potrebnog mira dovađa djecu nijemim, no strogim kaznama, ali neka zaboga uvijek ne ispravlja, opominje ni ne propovijeda. Kaošto nije dobro previše karati, tako nije dobra ni praksa mnogih učitelja, koji hoće da savladaju nemir u razredu glasnom osornošću i lupanjem ili silnim urlikanjem. Takova sredstva se brzo iscrpe, ne odgovaraju dostojanstvu učitelja, jerbo ga prikazuju kao konkurenta u vikanju, a to ga snizuje do nivoa djece, pa ih više zabavlja, nego li straši. Nasuprot: neka učitelj tim tiše govori, čim je veći nemir. Nije dobro ni pametno, ako učitelj radi jednoga nemirnjaka cijeli razred od rada odvraća. Neka ga pogleda eventualno iz bliza posve značajnim pogledom, i ako je potrebno neka ga iza sata pozove »privatim« na kratko razjašnjenje, mjesto da javno upućuje. U ostalom neka se nikad ne zaboravi, da nije istinska, duboka autoriteta samo funkcija volje nego i iskrene ljubavi: »Tko hoće da se ga boje, neka se trsi, da ga ljube.«

Prirodni opis Istre.

Prof. NIKOLA ŽIC.

IX. Flora i fauna.

Bez bilinskoga saga i živih bića priroda bi doista bila mrtva. Također Istri daje flora i fauna boju i život. Anorganski svijet nam tek zajedno sa organskim postaje potpuno jasan. Stoga uz litosferu, hidrosferu i atmosferu treba da u prirodnom opisu Istre bude još govor i o biosferi. Ali ovamo ne spada čovjek, premda je najsavršenije biće biosfere, jer on utječe na prirodu ne samo besvijesno kao biljke i životinje, koje su od nje veoma ovisne, nego i svijesno izvodi promjene na licu zemaljskom. Čovjek je prema zemlji, u kojoj živi, u osobitom snošaju, a taj više nije predmetom prirodnoga opisa, nego drugoga glavnoga dijela geografijske nauke, antropogeografije.

1. Vegetacija.

Dio otočja i usko primorje istarskoga poluotoka spada u područje sredomorske ili mediteranske flore, kojoj daju bitnu oznaku vazdazelene biljke. Njima u očitoj opreci sa srednje-evropskom florom lišće zimi ne otpada, zbog čega su silno osjetljive proti mrazu i niskoj temperaturi uopće, a od ljetne suše ih štiti debelo, kožnato lišće i ljetni san, kada im rast zapne. Ali sredomorska flora se kod nas ne može razviti u potpunoj mjeri, nego se javljaju samo onakove biljke, kojima manje smeta oštra bura inače blage zime. Na pr. paome uspijevaju u Istri samo na nekim veoma zaklonjenim mjestima (Lošinj), ali ploda ne daju, već su samo za ures. — Što je veća udaljenost od mora odnosno veća visina nad morem, ima mediteranskih biljki sukcesivno sve manje, a mjesto njih javlja se pontska ili panonska flora po srednjoj Istri i nižim predjelima Ćićarije, kamo je preko Rijeke došla iz hrvatskoga Primorja. U gorovitijem dijelu Ćićarije prevlađuje baltička ili srednje-evropska flora, kojoj se na kranjskom Snježniku i našoj Učki pridružuju neki zastupnici alpinske ili gorske flore. Između ova četiri područja, što se u Istri sastaju iz krajeva međusobno veoma opečnih, peta je flora neutralna ili domaća, ponajviše raširena po sivoj ili srednjoj Istri. Ovamo spadaju ne samo neke biljke posve endemične nego i mnoge iz područja baltičkoga i mediteranskoga, koje su se tako prilagodile našemu kraju, da je teško odrediti, jesu li samo odlika (varietas) neke vrsti ili su baš nova vrst (species).

Oblici tla i njegove klimatske osobitosti jako utječu na floru. Opreke i prelazi od mediteranskoga na ostala podneblja odrazuju se u vegetaciji odnosno u njezinim područjima. Samo u nižim predjelima prodire vazdazelena mediteranska flora od mora dalje u zemlju zajedno sa mediteranskim podnebljem, a na strmim primorskim mjestima ograničuje se jedino na usko njihovo podnožje, pače gdje ju bura odviše zlostavlja, nestane je posve, kao n. pr. kod Plomina. Pontska flora živi u području pontske klime, gdje je vruće ljeto i studena zima kao s one strane krasa u panonskoj nizini, a baltička flora najbolje se razvija po Ćićariji, gdje vlada temperatura srednje-evropska i ima obilatije kiše kroz godinu a manje ljetne suše. Tamo je predjel istarskih velikih šuma. Dalje u visini na studenim isponima šume je sve manje, samo gdjegdje stoji klekovina (pinus montana) u alpinskom području.

Na maloj istarskoj površini zastupane su dakle sve flore naše monarhije.

Ali različita je vegetacija i prema vrsti tla. Na suhom i toplom vapnenačkom tlu rašće bolje napreduje nego na vlažnom i hladnom flišu. Doduše manje ima biljki na krasu, ali su raznolikije po vrsti i šarenije po boji. No ni habitus rašća nije svuda jednak t. j. ni jedna te ista biljka ne razvija se u svakom kraju jednako, nego se u borbi za opstanak prilagođuje osobitim prirodnim prilikama svoje okoline. Prema tome prima bilinski sag prema klimi

i tlu svoje osobito lice, a nas s geografijskoga stanovišta zanima samo to, zanimaju nas samo pojedini tipovi vegetacije, a ne pojedine biljke: želimo znati, koju i kakovu fiziognomiju dobiva ovaj ili onaj kraj po svojoj flori.

a) Najizrazitiji tip mediteranske vegetacije je vazdazeleno grmlje, koje neki hrvatski zovu šipražje, a u Španiji je dobilo svoje ime maqui (prema tomu talijanski macchia), što je znanost općenito prihvatila. Šipražje je dakle grmlje, prelazna forma među šumom i pašnjakom, neznatne visine (1—3 *m*). Nalazi se samo uz obalu naokolo Sredozemnoga mora, gdje je podneblje blago i kišovito. Kod nas ga ima samo na otocima (Brioni, Lošinj) i na zapadnoj obali od Pule do Rovinja pa sve manje dalje preko Lima prema Poreču i preko Raše prema Rapcu. Lijepo je razvito kod Pomera, gdje je jednu partiju šipražja fotografirao profesor Dr. A. Peter, a njegova je slika došla i u Philippson-ovu »Europe« Sievers-ove »Allgemeine Länderkunde« na stranici 70. Uvijek je to vazdazeleno grmlje nedaleko od obale (2—3 *km*) i malo nad morem (do 50 *m*). Boje je tamnozelene, tako da pravi lijepi kontrast bijeloj goloj obali i modroj morskoj pučini. Na mnogim mjestima je tako gusto, da je čovjeku teško probiti se kroza nj[1]), osobito ako se u njemu krije kojekakvo trnje (totovika — smilax aspera, šparoga, veprina — ruscus, kupina — rubus i šipak — rosa). Prati ga na mnogim mjestima i nadvisuje negdje planika (arbutus, Erdbeerbaum) negdje lovor, ovdje hrast (vazdazelena crnika — quercus ilex) ondje mirta, uz more pistacija, biserni cvijet (ligustrum) i t. d., tako, da je čovjeku ugodno lutati u toj mirisnoj i raznolikoj guštari, koja se uz primorje na mnogim mjestima u posljednjim vjekovima raširila na mjestu nekadašnje hrastove šume. Pastir šipražja ne voli, jer mu ne donaša koristi nego mu pače ovcama škodi, ali ne će biti lak posao uništiti ga i zamijeniti šumom.

b) Drugačijeg je izgleda vazdazelena pustoš[2]) po kvarnerskim otocima i istarskoj obali, naročito istočnoj od Pule do Rapca. Njezina je sivozelena i aromatična vegetacija (vrijesak — erica, kuš — salvia, majčina dušica, ružmarin, margis — helichrysum italicum) od makije mnogo niža ($\frac{1}{2}$ *m*). Gdjegdje se javlja koja borovica (u Istri kažu: smrekva; juniperus communis, der gemeine Wacholder) i još koje vazdazeleno grmlje, pod koje se pred sunčanom žegom rastrče ovce, što u stadu tuda pasu. Vazdazelena pustoš širi se od obale u veće visine, tamo do 150—200 *m* nad more, a onda prelazi u običnu krasku pustoš, kojoj zimi lišće otpada.

Ova dva do sada spomenuta tipa vegetacije zapremaju dakle malen dio Istre, i to uz primorje. Još je daleko manja površina Istre, što se nalazi preko 700 *m* nad morem. Ona obuhvata samo 312 km^2 t. j. više dijelove Ćićarije i

[1]) Veliki dio australske unutrašnjosti ima nekako sličnu vegetaciju (scrub), koju ni vatra ne može uništiti.

[2]) Čini mi se, da ovo paradoksno ime dobro pristaje ovomu tipu vegetacije.

grbinu Učke. U tom visinskom području moguće je razlikovati druga dva tipa vegetacije: gorske livade te šumu bjelogoricu i crnogoricu.

Sva ostala Istra (koju ne pokriva mediteranska vegetacija, odnosno koja je ispod 700 *m* nad morem, — dakle veliki dio Ploče, cijela srednja Istra, Kastavština i niži dio Ćićarije pa otočje) pokazuje u svom slabom bilinskom sagu bez obzira na obrađenu zemlju treća dva izrazita tipa: predjel kraskih pašnjaka i kraskih šuma. Nekada je sva ta Istra bila šumom pokrita, a danas je stablima veoma oskudna. Gdje su sačuvana, ostala je dakako i šuma, a na ostaloj većoj površini javlja se samo grmlje, zeleni i trave. Toj flori zimi lišće otpada, a samo ljeti oživljuje prirodu svojim zelenilom.

c) Kraska šuma sastoji većinom od raznih vrsta hrastova, (quercus pedunculata — lužnik, pubescens — magaričar, sessiliflora — ljutik, cerris — cer itd.), kojima se pridružuje grabar (carpinus Betulus), crnograb (ostrya) i crni jasen (fraxinus), a od grmlja klen (acer campestre) i drijenak (cornus mas), pa bagren (robinia pseudoacacia) i rašeljka (prunus Mahaleb) a gdjegdje brijest (ulmus) i po koja joha (alnus). Premda hrastova šuma nije svuda jednaka, opća joj je oznaka, da je dosta rijetka stablima i niska, a budući da joj je među stablima dosta trave za pašu, čini na mnogim mjestima prelaz od prave šume na kraski pašnjak, koji je tip vegetacije u Istri najrašireniji, što pokazuje slijedeći pregled.:

	obrađene zemlje	livada i pašnjaka	šuma	ukupno
u gornjoj Istri ima u %	8·5	52·5	37·5	98·5[1]
u srednjoj	27·5	37·0	29·5	95·0
u donjoj	34·0	29·0	34·5	97·5
a na otocima	18·0	51·6	30·2	99·8
ukupno u cijeloj Istri	22·0	42·5	32·9	97·4

Malo je dakle obrađene zemlje (oranica, vrtova i vinograda) u donjoj ili crvenoj Istri, mnogo manje u srednjoj ili sivoj, dok je na kvarnerskim otocima a pogotovo u gornjoj ili bijeloj Istri izvanredno zlo, osobito kad se uzme u obzir, da je i ta zemlja slabo plodna. Pašnjaci su u Istri skoro pustoši, od kojih je pučanstvu neznatna korist, a livada je veoma malo: na otocima livada nema (0·2%), u gornjoj Istri 11·5, u srednjoj 13·5 a u donjoj 12·8%. Sigurno najviše iznenađuju brojevi o šumama, za koje obično mislimo, da ih u Istri skoro ni nema. Za uspoređivanje evo podaci o Češkoj (također u %): kulturne zemlje 27·2, livada i pašnjaka 9·7, šuma 60·3, ribnjaka 1·9 i neplodnoga tla 0·9, ukupno 100·0 %.

d) Mjesto pašnjaka prostirala se svuda prije šuma, ali nerazboritost gospodara i kmetova ostavi nam bijednu ovu sliku, koja nas po sebi uči, kako je prošlost istarskoga pučanstva malo kulturna. Stari gospodari odoše, a kme-

[1]) Što u ovom stupcu fali do 100·0, pokazuje % posve neplodne površine, za koju gospodar ne plaća zemljarine.

tovi se oslobodiše i postadoše gospodari-baštinici ove nevolje. Pašnjaci su svuda jednakog izgleda, a sastoje od šparoge (asparagus), raznih vrsta kupine, šipkâ, dirake trnovite (paliurus), pa osobito od usnača (labiatæ) i glavočika (compositæ), mirisavih zeleni (herbæ) kao majčine dušice (thymian), kuša ili kadulje (salvia), čubra ili saturlje (satureia), od različka (centaurea cyanus), kotrljana (eryngium), mlječike (euphorbia), a gdjegdje se javlja i štogod hrastića i borovice, a po docima još crni trn (prunus spinosa) i rašeljka (prunus Mahaleb). Time nijesu nabrojene sve biljke, ali za glavnu oznaku dosta. Pretežu dakako razne vrsti trave.

e) Lijepih gorskih livada su obilnijom travom živahnijih boja ima na višim isponima Ćićarije, na Slavniku, Žbevnici, Planiku itd., a gdjegdje i u docima iznad 600—700 *m*, gdje radi veće vlage i izmjene topline u prisoju cvate u proljeću bujna flora gorska, a i južno-evropska, kao visibaba, sunovrat (ovčica) i mnogi kaćuni (orchideæ). Osjetljivija vegetacija traži dakako uvijek više sunca, a oporija se zadovoljava i osojnim položajem. I za čudo nije gornja Istra pašnjacima i livadama najsiromašniji kraj Istre, osobito oko Materije, Podgorja i Vodica, dakle u zapadnoj Ćićariji, dok istočna sa Brkinom ima najljepše istarske šume.

f) Tko želi da te šume vidi, mora se u gornjoj Istri, gdje su najznatnije, popeti iznad 700 *m* pa krenuti dalje od prometnih puteva u predjele na granici prema Kranjskoj (Brkin) i Hrvatskoj (Klana) ili u istočnu Ćićariju (kastavska i veprinačka šuma), gdje može više sati putovati u sjeni visokih bukva (fagus), breza (betula), javora (acer), brijestova i joha, kroz koja jedva gdje o podne probije koja sunčana zraka.

Rjeđe se putnik namjeri na crnogoricu (na pr. jelu nad Opatijom i lariš kod Dana), koja je običnija preko granice u Kranjskoj. Šuma se u Istri diže do najviših vrhunaca: Učka i Planik samo su na glavicama goli, a svi vrhunci u istočnoj Ćićariji su zašumljeni, jer su devastaciji bili manje pristupačni od šuma, što su niže uz naselja. Kaošto je u Istri mnogo šume uništeno, propalo bi bilo u kratko vrijeme sve, da se nije oblast pobrinula i za zaštitu do sada sačuvanih i za novo pošumljenje (crnogoricom) golih površina, što je od neizmjerne gospodarske važnosti.

2. Fauna.

Istra u pogledu faune čini sa Dalmacijom važnu životinjsku provinciju, kojoj je s kopnene strane prema sjevero-istoku teško odrediti granicu. Na sjeveru pokazuje sveze sa alpinskom, a na istoku s ugarskom faunom, dok cijeli primorski dio pripada mediteranskom području.

Najstarije žiteljstvo Istre dugo se moralo boriti sa zvjeradi (feræ), koja je živjela u tadašnjim gustim šumama i u mnogobrojnim našim pećinama. Ostataka lava (felis spelæa), hijene, medvjeda, rosomaha (gulo spelæus) i vuka

mnogo se našlo u spiljama zajedno sa ostacima prehistorijskoga čovjeka i njegova oruđa iz mlađeg kamenog ili neolitičnoga doba. Ali otkad je čovjek u historijsko vrijeme savršenijim oružjem jurišao na divlje zvijeri, mnogo ih je posve nestalo, a neke su vrsti u manjem broju i nadalje živjele daleko od ljudskih naselja. Najdulje se održao vuk, o kojem ima vijesti još u spomenicima XVI. vijeka. Danas više nema ni jedne. Sa većom kulturom istarskoga žiteljstva je dakle broj zvjerinja padao, a dakako broj domaćih životinja rastao.

Dok je u zemlji bilo više šuma, bijaše i broj i vrst divljači znatniji; do danas se uzdržaše: divlja mačka, lisica i jazavac od mesožderaca, kuna bjelica i lasica od kunâ, jež i krt od kukcožderaca, vjeverica, puh, svizac, miš i zec od glodavaca, a u višem dijelu Istre živi još i srna. Inače nije od sisavaca Istra imala nikada što osobito pa nema ni danas.

Broj ptica je znatan, i to ptica stanarica (ćuk, vodomar ribar, gavran, vrana, svraka, kos, vrabac, golub, jarebica itd.) i selica, jer je poluotok istarski po svom položaju nekako most na Jadranskom moru, na kojem se one zaustavljaju, kad u razna godišnja doba putuju sa SI na JZ ili obratno. Jedne se ovdje zadržavaju dulje, a druge kraće vrijeme, pa neke kod nas grade, a neke ne grade svoja gnijezda. Premda se rijetko javljaju, najpoznatiji su neki sokolovi, jedna vrst orla i jastrijeb, koji svi idu među grabilice. Selice ostalih redova javljaju se češće i u većem broju.

Ali sve to nema osobite geografijske znamenitosti, a dakako još manje ostale niže životinje (gmazovi i vodozemci, kukci itd.), što živu na kopnu ili u slatkoj vodi. Od zmija-otrovnica poznatije su kod nas i pogibeljne otrovni poskok osobito oko Lima i riđovka.

Važnija je morska fauna: ribe, mekušci i školjkaši. Prilike morskoga dna, plima i osjeka, morske struje, klimatske prilike i različita dubina mora čine, da je istarska obala osobito pogodna životu morske faune u velikom broju prerazličitih vrsti. U Jadranu svaka porodica nađe sebi zgodno mjesto i povoljne uvjete za siguran, često puta izvanredan razvoj.

Od sisavaca opazilo se do sada u Jadranskom moru samo osam vrsti. Dupin (delphinus vulgaris i delphinus delphis) je najobičniji. On prati brod na njegovu putu ili progoni jata srdelja, skuša i drugih malih riba, a često se zaplete i u mrežu, koju ribarima nemilosrdno raskida. Ostale vrsti se kod nas pojavljuju rjeđe.

Jadransko more je ribama veoma bogato. U Baltičkom moru živi samo 108, na norveškoj obali 180, na engleskoj 216 različitih vrsti riba, a u Jadranskom moru čak 300. Od toga živi uz istarsku obalu do 280 vrsti riba, a od tih je tek 100 vrsti žiteljstvu korisnih. Strah zadavaju čovjeku i ribi u moru neki psi, naročito carcharodon Rondeletii, koji se javlja osobito ljeti u vrijeme, kad uz našu obalu putuju u jatima tunji. Hrani se dakle ribama, a

tečno mu je i čovječje meso, zbog čega država nagrađuje (i sa 1000 K) čovjeka, koji ga uhvati.

Od spomenute stotine jedna je trećina naših riba velike gospodarske važnosti. Neke od ovih živu svuda uz istarsku obalu, a neke s mnogih razloga a naročito klimatskih većinom samo uz zapadnu ili istočnu, pače u Kvarneru ima nekih vrsti riba, kojih ne nalazimo na zapadnoj obali (kao tunj i polanda pa glasoviti norveški rak, komu ime kaže, da mu je domovina norveško more). K tomu valja uzeti u obzir, da je Jadransko more u sjevernom dijelu prilično plitko, a veća dubina od 50 *m* počinje tek kod Rovinja, tako da se od ovoga grada k jugu nalaze u moru mnoge vrsti riba, koje ćeš sjevernije naći malo kada ili nikada (kao kantar, bukva i salpa od porodice sciænidæ, ugor itd.).

Neka bude ovdje ipak nešto rečeno o biologiji onih riba, koje su istarskom žiteljstvu osobito korisne, premda ovo strogo ne spada u »prirodni opis« Istre.

Lubin ili smuđ (lat. labrax lupus, talij. branzino, njem. der Wolfsbarsch); dug do 80—90 *cm* i težak do 10 *kg*; veoma tečnog mesa, kojeg su već Rimljani i Grci cijenili; živi u jatima blizu obale na kamenitu dnu u dubini od 4—20 *m*; nalazi se često na ušću rijeka; veoma proždrljiv, pa se lako pomamljuje za udicom, a kad je uhvaćen, opire se svom silom; mrijesti se jeseni i zimi; hrani se racima, crvima i ribicama.

trlja batoglavica (mullus surmuletus, tria, die gestreifte Meerbarbe); do 20 *cm* duga i 0·40 *kg* teška; za mriješćenja (proljeće) ima po dužini žućkaste pjege; živi u ilovastom i muljevitom dnu; hrani se racima i mekušcima; jede svašta, i čovječje lješove; njezino je meso već Rimljanima bilo veoma tečno.

trlja bradaščić (mullus barbatus, barbon, die rote Meerbarbe); 25 *cm* duga; među našim ribama na trgu osobito cijenjena; javlja se naročito ljeti i jeseni; živi u društvu 6—8 milja*) daleko od obale u različitim dubinama na pjeskovitom i muljevitom dnu; hrani se mekušcima i racima; mrijesti se u proljeće.

kantar (cantharus lineatus, cantara, die braune Brasse) živi na kamenitom dnu u dubini do 40 *m*; mrijesti se zimi.

bukva (Box vulgaris, bobba, die Gelbstriemen) je malena; kod nas se javlja često u velikom mnoštvu; hrani se biljkama; živi blizu obale; mrijesti se u svibnju.

salpa (Box salpa, salpa, der Goldstriemen) slična prvoj, ali naraste do 2 *kg* težine; mrijesti se valjda također u svibnju; često se javlja.

arbun, (pagellus erythrinus, ribon, die rote Goldbrasse) javlja se često; mrijesti se ljeti; živi na otvorenom moru 5—15 milja daleko od obale.

lovrata (chrysophris aurata, orada, die Goldbrasse) do 50—60 *cm* duga i do 2 *kg* teška; veoma ukusnog mesa; javlja se često živi na kamenitom dnu u dubini od 10—15 *m*; veoma je pogibeljna gojenju kamenica, jer im svojim jakim zubima otvara školjke i jede meso; mrijesti se u studenom i prosincu; već je Rimljanima bila dobro poznata.

zubatac (dentex vulgaris, dental, die Zahnbrasse) nerijetko naraste 1 *m* dužine i 10 *kg* težine; izvrsno meso; javlja se često u velikim dubinama; za mriješćenja u srpnju ljuske mu zeleno svjetljucaju.

*) Jedna morska milja = 1852 metra, dakle skoro dva *km*.

modrak (maena vulgaris, menola schiava, der Laxierfisch) javlja se veoma često, osobito jeseni i zimi; živi u morskoj travi u dubini od 10—15 *m*; važan za hranu siromašnijoj obitelji.

gira (smaris vulgaris, marida, die Schnauzenbrasse) nalazi se u našim južnim obalnim vodama osobito jeseni i zimi u velikoj množini, a zadržava se u dubinama od 10—15 *m* u morskoj travi.

skuš (scomber scomber, scombro, die gemeine Makrele) do 40 *cm* duga i do 0·5 *kg* teška; veoma ukusnog mesa, ali se lako pokvari; najbolje u proljeću i jeseni; poznavali su je već Rimljani.

lokarda (scomber colias, lanzardo, die mittelländische Makrele); obje živu u nebrojenim jatima zajedno; mrijeste se zimi; javljaju se dolazeći iz većih morskih dubina dva puta u godini, prvi put od svibnja do srpnja, a drugi put od kolovoza do listopada, i to 5—10 milja daleko od obale u dubini od 10 30 *m*; hrane se većinom malim racima, ribama, mekušcima i ikrama; plodovitost tih riba je upravo izvanredna: jedna sama ženka izleže u godini dana 300.000 - 500.000 jaja, koja plivaju slobodno po morskoj površini (1 *mm* velika).

tunj (thynnus vulgaris, ton = tonnina, der gemeine Thunfisch) do 5 *m* dug i 4 *q* težak; ukusno crveno meso, na trbušnoj strani masnije i mekše: javlja se u jatima više puta u godini u stalno vrijeme; hrani se ribama, osobito srdeljama, inćunima a i mekušćima; mrijesti se u lipnju.

polanda (pelamys sarda, palamida, der Bonitfisch) je 50 - 60 *cm* dug; naliči tunju, ali je manji i ima meće i tečnije meso; javlja se uvijek u brojnim jatima, često u društvu tunja; hrani se ribama, sipama, racima i biljkama; rado prati brodove.

šnjur (trachurus trachurus, suro, der gemeine Stöcker) do 30 —40 *cm* dug; dobro meso; važan za hranu siromašnom puku; živi u većim dubinama uz obalu, a javlja se u jeseni u ogromnom mnoštvu, kad prati velika jata srdelja i inćuna; mrijesti se ljeti.

cipal (mugil cephalus i srodni, cefalo = cievolo, die Meeräsche) ima ih 5 vrsti; do 40—50 *cm* dug; ukusno meso; njegovu ikru jedu kao kavijar pod imenom »bottarga«; živi u brakičnoj vodi i na ušćima rijeka; love ga osobito zimi i u velikom mnoštvu; uhvaćen u mrežu nastoji velikim skokovima da se oslobodi; mrijesti se jeseni; voli muljevito dno, gdje nalazi mnogo bilinske i životinjske hrane.

glavoč (gobius, guatto, die Meergrundel); 3 vrsti; hrane se njime siromašniji; mrijesti se izim jeseni cijelu godinu; živi u brakičnoj vodi i blizu obale u dubini od 15—30 *m* zakopan u mulju, gdje izruje osobito zimi među korjenjem resine duge rovove, u kojima mužjak po prilici dva mjeseca čuva mlade, što se iz jaja razvijaju; hrani se racima i crvima svake vrsti.

igla (belone vulgaris, angusigolo, der gemeine Grünknochen) preko 50 *cm* duga; dosta znamenita hrana za puk; živi uz obalu u velikom društvu do 15 *m* dubine, osobito za mrješćenja u proljeće.

inćun (engraulis encrasicholus, sardon, die Anchovi); manji je ali tečniji od srdelje; u ribarnici često; već su ga Rimljani poznavali, a danas je važan kao konservirana riba; kod nas se mrijesti u lipnju, srpnju i kolovozu; tada prolazi našim morem u velikim jatima 1—10 milja daleko od obale u dubini od 1—40 *m*.

srdelja (clupea sardina, sardella, die Sardelle) duga do 15 *cm*; važna za hranu svježa, a još važnija za industriju (konserva). Dolazi u velikim jatima kao prava blagodat obalnom pučanstvu, jer ju love ne samo ribari po zanatu, nego jednako i poljodjelci i pastiri, ostavljajući za kratko vrijeme svoj dnevni posao; kod nas se javlja već u ožujku,

a u velikim jatima od travnja do rujna; zimi se povuče u veće dubine, gdje se mrijesti. Veliku korist od nje ima osobito zapadna istarska obala.

ugotica dugonosica (merlangus euxinus, molo, der Mittelmeerdorsch) je 20—25 *cm* duga; dobro meko meso; javlja se osobito često u jeseni i zimi; velike gospodarske važnosti; uvijek u većem društvu; mrijesti se zimi; najbolji lov u travnju i svibnju.

iverak ili list (platessa passer, passera, die gemeine Scholle) je najobičniji iz porodice listova u jadranskim vodama; težak do 0·25 *kg*; meso slabije vrsti; živi rado na ušću rijeka, gdje se osobito zimi javlja u velikom mnoštvu; mrijesti se u studenom i prosincu.

platuša ili jezik (solea vulgaris, sfoglia, die Seezunge) 30—35 *cm* duga; 0·5 *kg* teška; meso tečnije od iverkova; ne kvari se brzo pa ga daleko šalju u trgovinu; voli plitke i pjeskovite vode uz obalu (2—6 milja) u dubini od 5—15 *m*; hrani se naročito malenim školjkama, racima i crvima; mrijesti se kod nas u jeseni.

jegulja (anguilla vulgaris, bisato, der gemeine Flussaal) preko 1 *m* duga; ukusno, ali masno i teško probavljivo meso; mnogo je dođe na trg, ali se je također mnogo konservira.

ugor (conger vulgaris, grongo, der gemeine Meeraal) do 3 *m* dug i do 25 *kg* težak; ukusnije meso od jeguljina, jede se većinom svježe.

moruna (muraena Helena, murena, die gemeine Muräne) do 1 *m* duga; njezino meso bilo je poslastica već Rimljanima, koji su je u velikim ribnjacima hranili također mesom svojih robova; javlja se u proljeću, ali rijetko; živi pojedince, na kamenitom tlu; znade ugristi ribara i pogibeljno.

žutulja (trigon pastinaca, matan, der gemeine Stechroche) često do 1 *m* duga i 6 *kg* teška; mrijesti se cijele godine osim ljeta; veoma grabežljiva; živi u većim dubinama, osobito na pjeskovitom i muljevitom dnu; ukopa se u pijesak i čeka na plijen; hrani se mladim jezicima (platušama) i racima; na repu ima oštre bodljike kojima se žestoko brani, a može njima i opasno raniti.

Od mekušaca su poznati glavonošci (cepalophoda): sipa (sepia officinalis, seppa, der gemeine Tintenfisch), sipica (sepiola Rondeletii, sepolina, der kleine Tintenfisch), liganj (loligo vulgaris, calamaro, der gemeine Kalmar) i hobotnica (octopus vulgaris, folpo, die grosse Sprute), — onda neki školjkaši (lamellibranchiata): kamenica (ostrea edulis, ostrica, die essbare Auster), dagnja (mytilus edulis, pedocchio, die essbare Miesmuschel), mušul (arca Noae, mussolo, die Noahs Arche) i od puževa (gastropoda) volak (murex brandaris, garusa, das Brandhorn).

Od člankonožaca su najznatniji raci (crustacea): jastog (homarus vulgaris, astice, der gemeine Hummer) preko 60 *cm* dug, veoma ukusnog mesa; vabić (squilla mantis, canocchia, der Heuschreckenkrebs) do 15—18 *cm* dug, dobrog (u sječnju) mesa; rak norveški (nephrops norvegicus, scampo, der norwegische Krebs), koji živi samo u Kvarneru, do 18 *cm* dug, hvataju ga mnogo u jeseni i u zimi te izvažaju; pauk morski (maja squinado, granzo mužjak, a ženka granzeola, der grosse Spinnenkrebs) do 17 *cm* dugoga truga javlja se u proljetnim mjesecima, osobito na zapadnoj istarskoj obali u velikoj množini, a ima veoma ukusno meso, naročito u travnju.

Od bodljikaša (echinodermata) živi u našem moru 25 vrsta morskih zvijezda (asteroidea); 22 vrsti trpova (holothurioidea), među njima cucumaria tergestina (die Triester Seegurke); onda 11 vrsta ježeva (echinoidea), od kojih je poznatiji toxopneustus lividus ili sphaerechinus granularis (riccio di mare), jer se jaja toga morskoga ježa jedu već od rimskoga doba; i konačno 1 vrst stapčara (crinoidea) dlakavica sredozemska (antedon rosacea).

Od najnižega životinjskoga reda mješinaca (coelenterata) ističu se žarnjaci (cnidaria), koji plivajući po gornjim slojevima rasvjetljuju more, kad se u velikom broju pojave, tako da svojim fosforesciranjem i svjetlucanjem u raznim bojama odmah iza zalaza sunca pobude u motricu najveće iznenađenje; moruzgve (anemonia), od kojih siromašnije pučanstvo jednu vrst (anemonia sulcata, madrona, die Seeanemone) također jede; konačno spužva (euspongia officinalis var. adriatica, spugna, der Badeschwamm), koju dalmatinski Krapljani odavna love ostima također u našim vodama i šalju u trgovinu, kaošto njihovi susjedi Zlarinjani vade iz mora koralj crveni (corallium rubrum, corallo nobile, der rote Edelkoralle), što se u Jadranu nalazi samo južnije uz dalmatinsku obalu na njekoliko mjesta. (Svršit će se.)

Povijest školstva u austrijskom Primorju.

ANTUN vitez KLODIČ-SABLADOSKI. (Nastavak.)

Polazak škole.

Svijetla i zračna školska soba i njezino shodno uređenje djeluje ugodno na dječju ćud, krijepi njihovo zdravlje i pospješuje polazak škole: i upravo školski polazak čini djecu inteligentnijom i time sposobnijom, da nešto steku, radi čega on postaje čimbenikom općega blagostanja. I u ovom pogledu moramo se pohvaliti s lijepim naprijetkom od god. 1870. amo, kako će slijedeći brojevi pokazati:

u kotaru	godine 1869./70. bijaše za školu obvezatne djece u dobi				godine 1869./70. polazilo je školu djece u dobi			
	od 6.—12. g.		od 12.—14. g.		od 6.—12. g.		od 12.—14. g.	
	muške	ženske	muške	ženske	muške	ženske	muške	ženske
Tolmin	2577	2526	745	641	2035	1935	548	472
Okolica Gorice	3602	3498	1184	1131	1189	1094	303	214
Sežana	1625	1478	418	376	1175	1028	250	199
Gradiška	4265	3340	837	793	3438	3030	480	400
Grad Gorica	985	990	267	235	383	453	107	85
Svota	13054	11832	3451	3176	8220	7540	1688	1370

Polazilo je dakle svagdašnju školu 63% za školu obvezatne djece u dobi od 6.—12. godine.

No budući da su se otvarale nove škole i raširivale jur opstojeće, rastao je broj polaznika od godine do godine.

Godine 1899.—1900. bilo je:

u kotaru	za školu obvezatne djece u dobi				polazilo je školu djece u dobi			
	od 6.—12. g.		od 12.—14. g.		od 6.—12. g.		od 12.—14. g.	
	muške	ženske	muške	ženske	muške	ženske	muške	ženske
Tolmin	2229	2221	637	702	1941	1928	467	564
Okolica Gorice	4814	4662	1677	1664	4299	4347	1624	1472
Sežana	2497	1988	700	627	1995	1988	653	398
Gradiška	4985	4648	1205	1139	4810	4545	1038	1049
Grad Gorica	1195	1156	422	408	693	574	147	187
Ukupno	15720	14675	4641	4540	13738	13382	3929	3670

Tako je polazilo godine 1899.|1900.:

a) Javne pučke škole 34.719 dječaka i djevojčica.

b) Privatne pučke škole 1193 dječaka i djevojčica.

c) Više škole, obrtne i poljodjelstvene škole ili strukovne školske tečaje 1346 dječaka i djevojčica.

Polazilo je dakle školu 37.258 dječaka i djevojčica. Pošto je pako od 39.376 za školu ubrojene djece 393 bilo preko 4 *km* od škol. zgrade, 327 sa tjelesnim manama, 1132 slabahnih i boležljivih a 115 djece nije moglo u bližnje škole radi premalenih prostorija, to se može reći, da su g. 1890.|900. školu polazila gotovo sva djeca, koja su bila zaista obvezatna, naime 99·6%.

Broj učitelja.

Da se postigne ovako povoljan uspjeh, kako smo evo gore naveli, samo se po sebi razumije, da se je i broj učitelja morao pomnožiti.

Kako je znatno poskočio broj učitelja, kazuje nam ova prijeglednica:

Kotar	Broj učitelja u škol. godini	
	1869.|1870.	1899.|1900.
Tolmin	9	35
Okolica Gorice .	22	78
Sežana	15	39
Gradiška	26	61
Grad Gorica . .	12	13
Ukupno . .	84	226

Razlika između broja učitelja godine 1869./1870. i 1899./1900. iznaša dakle 142.

Osobito se je od godine 1869./1870. pomnožio broj učiteljica, kako je razvidno iz slijedeće tabele:

Kotar	Broj učiteljica u škol. godini	
	1869./1870.	1899./1900.
Tolmin	—	10
Okolica Gorice .	—	34
Sežana	—	11
Gradiška	15	71
Grad Gorica . .	6	24
Ukupno . .	21	150

Razlika u broju učiteljica obiju školskih godina iznaša dakle 129.

Gimnastika.

Osim toga što se je skrbilo za gradnju i uređivanje novih školskih zgrada po higijenskim zahtjevima, nastojalo se je, gdje je bilo moguće, da se u škole uvede i gimnastika, ne bi li se tako potpomagao fizički razvoj škol. mladeži.

Dok se nije naime pred god. 1869. pazilo na gimnastiku, opstojalo je godine 1899./1900.:

u kotaru	gombališta	poučavalo se gimnastiku u školama
Tolmin . . .	—	—
Okolica Gorice .	24	24
Sežana	—	33
Gradiška	—	17
Grad Gorica . .	—	5
Ukupno . .	24	79

Svakako poučavale su se samo proste vježbe, pošto — kako kažu gornji brojevi — imađaše malo škola prostorije za gimnastiku i gombalište. Međutim vidi se od god. 1869. amo i u ovom pogledu neki napredak.

Ženske ručne radnje.

Poučavalo se u ženskim ručnim radnjama:

u kotaru	godine	
	1869./1870.	1899./1900.
	na školama	
Tolmin	—	30
Okolica Gorica .	—	63
Sežana	1	28
Gradiška	15	52
Grad Gorica . .	5	5
Ukupno . .	21	178

Broj škola, u kojima se poučavalo u ženskim ručnim radnjama, pomnožio se za 157, što pokazuje, da se je otvorilo toliko novih izvora blagostanja i ugodnije egsistencije.

Tečaji za daljnu naobrazbu.

Da se u narodu pobudi smisao za poljodjelstvo a time podigne i blagostanje, potpomažu ne malo i poljodjelstveni tečaji za daljnu naobrazbu i školski vrtovi.

Godine 1900. bijaše 146 takovih tečaja, a bijahu spojeni sa pučkim školama; polazilo ih je 1944 učenika. Obrtna tečaja za daljnu naobrazbu bijahu 4 sa 310 učenika.

U ostalom ima i razvoj tečajâ za daljnu naobrazbu u Gorici-Gradiški svoju povijest.

Kako je prije spomenuto, objavljene budu naredbom presidija c. kr. pokrajinskih školskih vijeća za Primorje od 10. kolovoza 1878. br. 5332/VII. nastavne osnove za sve kategorije pučkih škola.

Kad se je te osnove izrađivalo, predmijevalo se je, da će za školu obvezatna djeca polaziti svagdašnju školu šest godina, t. j. od 6. do 12. godine života, a dvije godine — naime od 12. do 14. godine života — predviđene tečaje za daljnu naobrazbu, koji će se spojiti sa pučkim školama i biti prema okolnostima obrtni ili poljodjelstveni; poučavat će se od 6 do 12 sati na sedmicu u one dane, kako se to odluči za svaku školu posebice.

Pošto je pako po nastavnim osnovama od god. 1878. broj nastavnih sati na jednorazrednim školama bio tako velik, da nije učitelj jednorazredne škole imao vremena da poučava i u tečaju za daljnu naobrazbu, koji je bio uz njegovu školu, zato je — saslušav mnijenje kotarskih učiteljskih konferen-

cija — odlučilo c. kr. pokrajinsko škol. vijeće naredbom od 11. prosinca 1879. br. 886, da se ima poučavati na tečajevima za daljnu naobrazbu, koji su uz jednorazrednicu, samo 4 sata, a ukupni broj sati na sedmicu za svagdašnju školu reducirao se na 30.

Nakon dvogodišnjeg iskustva uvidjelo se, da se u 4 sata na ćedan ne može postignuti željeni cilj tečajeva za daljnu naobrazbu.

C. kr. pokrajinsko školsko vijeće odredilo je stoga naredbom od 9. siječnja 1892. br. 1046 ex 1891,

1. da se od početka školske godine do 1. svibnja

a) na jednorazrednicama doda još jedan sat na sedmicu,

b) a na dvorazrednicama ili na školama od više razreda dva sata;

2. da se od 1. svibnja do konca škol. godine nastava u tečajima za daljnu naobrazbu reducira na dva sata na sedmicu;

3. da treba trinaest- i četrnaestgodišnje djevojke na višerazrednim školama kroz cijelu godinu poučavati posebice (odijeljene od dječaka) 2 sata na sedmicu, a da se na jednorazrednicama, gdje se ne može odijeliti djevojčice od dječaka, poučava po jedan sat u računstvu i pismenim sastavcima skupno sa dječacima;

4. da se na shodan način skrati broj nastavnih sati za svagdašnju školu od početka školske godine do 1. svibnja, da se dobiju sati za tečaj za daljnu naobrazbu a da se ipak ne prekorači maksimum (30 sati); od 1. svibnja dalje ne smije se pako umanjiti broj nastavnih sati svagdašnje škole;

5. da se uz jednorazrednice, na kojima se u poljodjelstvu ne može poučavati, ustroji opći tečaj za daljnu naobrazbu, u kojem će se obrađivati ono što je najznamenitije za praktični život.

Naredbom od 26. ožujka 1882. br. 48 odredilo je c. kr. pokrajinsko školsko vijeće, neka se izdavaju svjedodžbe otpusnice školskoj djeci jedva onda, kad apsolviraju tečaj za daljnu naobrazbu. U pojedinim kotarskim učiteljskim konferencijama opetovano se je pretresivalo i ustanovilo, što se tiče osnivanja tečaja za daljnu naobrazbu i gradiva, koje se u njima ima obravnavati, da će se naime na tečajima uz jedno- i dvorazredne pučke škole poučavati 1 sat i pô u čitanju i sastavcima, 1 sat i pô u računanju, 2 sata na sedmicu poljodjelstvo, a na višerazrednim školama pako po 2 sata u jeziku i računstvu i po 2 sata na sedmicu u poljodjelstvu ili risanju (kako to već zahtijevaju mjesne okolnosti).

Osim toga treba poučavati na tečajevima za daljnu naobrazbu 1 sat na sedmicu i vjeronauk.

Poučavat će se četvrtkom, kada nema svagdašnje škole za djecu od 6. do 12. godine, i nedjeljom.

Ako budu c. kr. kotar. škol. nadzornici iz svih sila nastojali o polasku tih škola, tada se smije očekivati, da će vremenom i postignuti željeni cilj.

Dandanas treba na mnogim mjestima još mnogo učiniti u tom pogledu. Za procvat tečajâ za daljnu naobrazbu ne smije se prezreti niti slijedeće sredstvo: Treba nagrađivati novčano pojedine učitelje, koji s priznatim uspjehom poučavaju na takvim školama.

Ne smije se zatajiti, da su se i privatnici zauzimali za razvoj obrtnih škola (ustanova Macari u Gradiški).

Sa zahvalom mora se istaknuti, da je država u smislu naredbi ministarstva za bogoštovje i nastavu od 24. veljače 1883. br. 3674. i od 5. travnja 1883. br. 6495 znatno potpomagala cijeli niz obrtnih škola za daljnu naobrazbu kao talijansku u Gorici, drugu, koju uzdržava »Školski dom« u Gorici, zatim onu u Nabrežini, Renčama i Foglianu; te su potpore iznašale u sunčanoj godini 1900. ukupno 8600 K. Osobito se pako mora naglasiti, da uzdržava država osim toga na vlastite troškove strukovnu školu za stolarstvo u Marianu, strukovnu školu za pletenje košara u Žagi i Foglianu, strukovnu školu za čipkarstvo u Čepovanu, u Dolenjoj Otlici i u Bovcu, koje su sve vrlo dobro pohađane.

Kod prijegleda gornjih podataka za unaprijeđivanje poljodjelstvene i obrtne nastave nameće se samo po sebi pitanje, otkle da se uzme učiteljske osobe za takve škole. I sa zahvalom mora se ovdje napomenuti, da je c. kr. ministarstvo za bogoštovje i nastavu odobrilo, da se pozovu posebni strukovno izobraženi glavni učitelji za poljodjelstvo i risanje na c. kr. primorsku učiteljsku školu u Kopru, koja se je 1875. otvorila i o kojoj će biti govora dolje u poglavlju »Istra«. Istodobno dalo je to ministarstvo c. kr. pokr. šk. vijeću sredstava, da uzmogne iznajmiti vrt za pokus i providjeti dvoranu za risanje potrebitim posobljem i učilima. Osim toga obdržavali su se na talijanskoj i slovenskoj sekciji pokrajinske poljodjelstvene škole u Gorici (otvorena 1870.) izmjenično od vremena do vremena tečaji za daljnu naobrazbu za učitelje.

Da se odgoji učitelje risanja, organizovao se u glavnim praznicima školske godine 1898./99. i 1899./900. na državnoj obrtnoj školi u Trstu učiteljski tečaj za risanje, koji je polazilo 8 učitelja iz Gorice-Gradiške. Plan za taj tečaj udesio se tako, da se je nastavno gradivo podijelilo na tri dijela, a svaki dio se je predavao u glav. praznicima triju godina uzastopce od 16. julija do 31. kolovoza a to za to, jer ne bi inače mogli učitelji pohađati taj kurs tokom škol. godine, budući da ne bi bili mogli imati zamjenika na svojim školama.

Godine 1875., 1876. i 1877. uzdržavala je država tečaj za učiteljice ručnih radnja u Tolminu, ali ga je ukinula, kad je minula najpreča potreba takvih učiteljica.

(Nastavit će se).

Istri.

Ašće zabudu tebé, Istrije,
Zabvena budi desnica moja.
Po ps. 136.

O zemljo mila — čarni zavičaju —
Ah! kako na te da ja zaboravim?
Ta kako da ti kraje ne proslavim,
Životu mom gdje davno dani traju.

Da za te bi'ednu »viši« više haju,
Da putem poći dopuste ti pravim,
Da opoje te načelima zdravim,
Da silnici ti rane ne zadaju:

Ti svi'eta ovog ponajljepšim krajem
Bi za me bila — dà — zemaljskim rajem —
U krilu tvom bih sretne vio dane.

Zaboravio na sve ljute rane —.
U pjesmi tvoje slavio bih čare,
Dok sveta čuvstva moje srce žare.

Nadan Zorin.

Jugoslavenska Akademija i Istra.

Veliki duh i srce Strossmayerovo podiglo je i namrlo svemu narodu južne Slavije a napose Hrvatima rodoljubni znanstveni zavod, koji ima u svom radu uvijek na pameti također Istru, pa je s tim čudnovatije, da se istarski Hrvati malo zanimaju za svoju Akademiju u Zagrebu, koja ni u svojim ovogodišnjim publikacijama (I. serija knjigâ za godinu 1909.) na nas ne zaboravlja.

Samo su tri čovjeka u Istri (a i od tih samo jedan Istranin) i pet zavoda, koji su pretplatnici Akademijskih knjiga (među njima i učiteljište u Kopru, sada valjda mjesto ovoga hrvatsko u Kastvu). K tomu valja još naglasiti, da su svi ti istarski prijatelji zagrebačke Akademije na otoku Krku osim jednoga (u Puli) i spomenutoga učiteljišta. Za čudo ni državne gimnazije u Pazinu nema među pretplatnicima: ona uživa Akademijske publikacije od Đačkoga pripomoćnoga društva, komu je Akademija sve darovala a i nadalje šalje na dar. Società istriana di archeologia e storia patria u Poreču prima neke knjige od Akademije u zamjenu za svoje Atti e Memorie.

A trebalo bi da Akademija ima u Istri više pretplatnika, jer je siromašna, jer ima u njoj i istarskih učenjaka, pa bismo se već s našega provincijalnoga gledišta morali zanimati za njihov rad, — i jer ona proučava

NAUČNA BIBLIOTEKA
PULA

također Istru, zemlju i narod, našu prošlost i sadašnjost, pa nas tako otkriva sebi i stranomu svijetu u pravom svijetlu istine.

U svečanoj sjednici Akademije (v. Ljetopis njezin za god. 1908.) rekao je njezin tajnik (sada već pokojni) Dr. Fran Vrbanić pred cijelim učenim i biranim zborom: »Slika o gospodarskim prilikama nije onakova, kakova bi morala biti prema velikim zadacima, koji u svakoj grani znanosti čekaju ovaj naš znanstveni zavod. Mi smo u ostalom u okviru dosta slabih materijalnih sredstava, kojima raspolažemo, i ove godine učenomu svijetu prikazali i u svoje znanstvene zbirke sabrali toliko građe za daljni znanstveni rad, da se tolikim radom u razmjeru svojih sredstava ne mogu pohvaliti ni naše družice, koje se mogu podičiti daleko većim glavnicama i daleko većim prihodom od naše Akademije . . . redovni prihodi ne dosežu, da svake godine javnosti predamo ni po jednu svesku svojih redovnih periodičkih izdanja.« Nije ni čudo, da tajnik ovako jadikuje, kad znamo, da Akademija ima u svemu samo 153 pretplatnika! To je prosto sramota za hrvatsku inteligenciju! A ipak Akademija izdaje godišnje ne jednu nego (uz potporu hrvatske vlade i sa postocima od svojih glavnica) desetak knjiga i to sve za 20 K. Ali uza sav stereotipan »Poziv na pretplatu« (— »Tko sabere deset pretplatnika i pošalje pretplatninu, dobit će badava po jedan primjerak svih navedenih knjiga. Sve prijatelje Akademije i hrvatske narodne knjige molimo, da nastoje prikupiti što veći broj pretplatnika« —) broj pretplatnika već dugi niz godina jedva se mijenja.

Među pravim članovima Akademije ima danas i jedan Istranin g. Dr. Andrija Mohorovičić, realno-gimnazijski profesor i privatni docenat na sveučilištu u Zagrebu, po struci meteorolog, koji također vodi u Zagrebu meteorologijski opservatorij i centralu za sve meteorologijske postaje u Hrvatskoj, a među članovima dopisnicima Istranin je g. Ivan Milčetić, gimnazijski profesor u Varaždinu. Dok se prvi po svojoj struci u svom radu malo može obazirati na nas, drugi ima kao slavista u svom naučnom radu uvijek tako na pameti Istru, da ga možemo nazvati istarskim zastupnikom u Akademiji. U istom smislu radio je pred njim u njoj te je nekako predšasnik Milčetićev pk. Dr. Ivan Črnčić, natpop sv. Jeronima u Rimu, oba sa otoka Krka. Črnčić je prestao raditi i živjeti 1897., a Milčetić je u kolu akademika od g. 1893., dok je Mohorovičić izabran pravim članom g. 1898.

No žalosno bi bilo, kad bismo smatrali svojom dužnošću, da cijenimo Akademiju samo za to, jer ima u njoj nekoliko Istrana. Nisu ni drugi njezini članovi u svom radu zaboravljali ni ne zaboravljaju na nas. Na pr. sam predsjednik Tade Smičiklas i član Vj. Klaić kao historici, Dr. Körbler kao literarni historik, počasni član Trnski kao pjesnik, Jagić i Budmani kao slaviste, Srbin Cvijić (sveuč. profesor u Biogradu) kao geograf, onda od pokojnih članova Kukuljević i Ljubić kao literarni historici, Matković kao geograf, Nijemac

Dümmler kao historik, Pilar kao geolog, Šulek kao botanik, Brusina kao zoolog i t. d.

Kada je Gaj za god. 1836. svojim »Novinama« i »Danici« na čelo postavio ime ilirsko, izdao je ovaj proglas: »Evropa prispodablja se sjedećoj djevojci, i u toj prilici jednim pogledom vidimo, da ova djevojka rukama drži jednu na tri ugla osnovanu liru, koju si na prsa naslanja. Ova lira glasila je u davnoj prošastnosti najugodnijim naravskim glasom, kada se jošće sve skladno složene strune ili žice milimi vjetrići gibaše. Ali jednoč podigne se strahoviti vihar od juga i zahoda, a zatim silna bura od ishoda i sjevera, strune odapnu se, te nestade sloge i milenih glasova. Ova lira jest Ilirija na tri ugla med Skadrom, Varnom i Bjelakom osnovana. Odapete nesložne strune na ovoj liri jesu: Koruška, Gorica, Istrija, Kranjska, Štajerska, Hrvatska, Slavonija i Dalmacija, Dubrovnik, Bosna, Crna Gora, Hercegovina, Srbija, Bulgarija i dolnja Ugarska. Što možemo sada, gdje svaki za slogom uzdiše, bolje željeti, nego da se na velikoj Europe liri sve nesložne strune opet slože i slastju ugodnih glasova proslave vjekovitu mladost sjedeće djevojke. A može li se igda pomisliti, da taj veliki cilj dostignemo, dokle se svaka struna posebi tuđemu skladnoglasju prilagađa? Prestanimo svaki na svojoj struni brnkati, složimo liru u jedno soglasje, jerbo je i ona samo jedina, premda su njezine strune svaka za se više ili manje od prvoga naravskoga glasa odaljene. Otvorimo staru naroda našega knjigu, u njoj su duhom slavjanskim zabilježene lire naše negdašnji slatki glasovi, polag njih složimo ponovljenim skladnoglasjem Europe dragocjenu liru Iliriju.« Danas tu liru imamo: to je Jugoslavenska Akademija, a njezin glas mora da se i u Istri više čuje i sluša.

I zato evo hoću da ovdje izvijestim o radu Akademije, koji je objelodanjen u I. seriji knjiga za god. 1909., naročito u koliko se taj rad odnosi na Istru. Izdano je 6 knjiga i sve su za nas važne.

Ogledajmo »Ljetopis« (za 1908). Tamo ćemo naći, da je Akademija dala 300 K potpore Dru. A. Forenbacheru, botaniku i — mislim — asistentu Narodnog muzeja u Zagrebu, za putovanje u g. 1909. po Kvarnerskim otocima i Dalmaciji pod uvjet, da rezultate svojih istraživanja priopći u publikacijama Akademije, a tako je dala 400 K i fra Stjepanu Ivančiću (iz Cresa), da može doštampati svoju povijest franjevačkoga III. reda i glagolskoga bogoslužja po Dalmaciji, Kvarnerskim otocima i Istri. Dalje doznajemo (što bi dobro bilo, da smo već prije doznali), da se »ljubaznim nastojanjem nar. zastupnika g. prof. Vjekoslava Spinčića moglo pristupiti sistematičkomu istraživanju folklorističkih pojava u Istri. Dosad je osiguran rad u kotaru voloskom sa središtem u Kastavšćini, te se molbi Akademije odazvalo više vještih suradnika, s pomoću kojih će se u »Zborniku« podati potpuna slika cijeloga rečenoga kraja. Građe iz pojedinih općina sastavit će u cjelinu i obraditi jedan ili dvo-

jica između istarskih književnika, koji su tomu poslu vješti.« Važna je novost, što je Akademija kupila od R. Ptašinskoga fotografije iz narodnoga života u Istri (za 50 K). »Odboru za osnutak javne knjižnice u Opatiji dozvoljava se s obzirom na patriotičnu svrhu te knjižnice popust od 70% od knjižarske cijene za sve publikacije Akademijske izašle do konca g. 1908., a besplatno mu se ne mogu dati iz načelnih razloga, jer Akademija svojih publikacija ne daje besplatno nikomu osim onih, s kojima zamjenjuje publikacije.« Vrijedno je znati i to, da je Akademija kupila na jugoslavenskoj umjetničkoj izložbi saveza »Lade« u Zagrebu sliku: Školj sv. Marka od Klementa Crnčića, kaošto i to, da je pazinski prošt Mons. A. Kalac Akademiji darovao: De Prierio Silvester, Rosa aurea. Lugduni 1521. i ovako još koja malenkost.

Veoma je važan „Prethodni izvještaj o izučavanju hrvatske glagoljske književnosti« od profesora Ivana Milčetića, koji već dvije godine putuje po »zemljama i gradovima, gdje ima knjiga i rukopisa iz područja hrvat. glag. književnosti, da što prije napiše (i štampa u »Starinama« Akademije) njezinu bibliografiju i povijest.«

To će biti naskoro i valja se samo veseliti toj Milčetićevoj sustavnoj obradbi, jer se već iz ovoga »Prethodnoga izvještaja« vidi, kako je on potanko pregledao svu našu glagolsku starinu. Iz toga spominjem samo: »S osobitim sam veseljem i izvjedljivošću otputovao u Istru. Neobično velik broj glagoljskih rukopisa, što sam ih već doslije naveo, a domovina im je Istra, podržavaše u meni nadu, e ću se dokopati kake rijetkosti, i ako sam znao, da je bio Kukuljević više puta u Istri, i da mu je šiljao u Zagreb hrvatske natpise, knjige i rukopise mnogozaslužni Slovenac, skromni seoski pop Volčić. Moje su se nade izjalovile,« ali »praznoruk se ipak ne vratih iz Istre.« Sada nabraja, što je sve našao. U ovom će listu napose biti o tom govora, kada to prof. Milčetić u Akademijskim »Starinama« obradi.

Proslavi stogodišnjice Gajeva rođenja pridružila se Akademija izdavši Pisma pisana Dru. Ljudevitu Gaju i neki njegovi sastavci, što je sabrao i uvodom popratio Dr. Velimir Deželić. Na osnovu ove korespondencije je Deželić lijepo prikazao politički život i razvoj Gajeva doba, koji bijaše na čelu tadašnjemu preporodu, a šteta je, što u uvodu nije u pravoj mjeri osvjetljena i književna znamenitost Gajeve osobe, koji je u tom pogledu djelovao posve drugačije od tadašnjih prvaka nekih slavenskih grana. Dok je naime politički i kulturni razvoj (na pr. kod Slovaka) vodio k osnutku više manje samostalnih središta kulturnih na vlastitom narječju domaćem, udario je Gaj temelje hrvatskoga kulturnoga razvoja na osnovi štokavskoga dijalekta, kojim je govorila većina naroda »ilirskoga« izvan granica uže Hrvatske, i nastojao taj jezik raširiti dalje na zapad među Slovence, gdje je našao gorljivoga pristašu samo Štajerca Stanka Vraza. Ovakovo djelo, koje osvjetljuje lik

našega preporoditelja u svezi sa njegovim prijateljima iz cijeloga slavenskoga svijeta, morao bi imati svaki inteligentni Hrvat. U jednom pismu (na str. 309.) spominje Vraz Gaju i našega tinjanskoga leksikografa Voltića (Voltigi), iz čijega je »Ričoslovnika« Vraz proučavao hrvatski jezik.

Dalje je znamenito Akademijsko djelo »Prinosi za hrv. pravno-povjestni rječnik«, što ga piše Dr. Vladimir Mažuranić. U ovoj je seriji izišao II. svezak, koji sadržaje riječi od čteta do grabež. Malo će biti stranica, na kojoj nije spomenut koji pravni spomenik iz Istre, štampan ili u rukopisu pohranjen u arhivu Akademije. Od velikoga broja prinosa navest ću ovdje primjera radi bar jednoga, i to iz kastavskoga statuta od god. 1613.: »Videći, da se po ovom gradu (Kastvu) nahaja, da jedni ter jedni objestniki i tvrdovrati ljudi hode po noće kamenjem hitajuć, i po gradu mnoge halavanje i škode ljudem čineć, z česa bi se mogla krv i ko goder zlo med ovim pukom pripetit: zato . . . vicekapitan s starejemi odlučiše i ordinaše, da od sada v napridak, kako se zvoni zvon, ki je na lože, ob noć u večer, da ne može nijedan po gradu hodit prez svetla; ni prvo zvona, ni po zvoni nijednu halavanju, ni rumora da ne mozi po noći počet; a to pod penu libar petdeset i tri skasi od konopa prez svake milosti . . .« Pravnici, koji žele upoznati naš pravni život u prošlosti, naći će u ovom djelu veoma mnogo građe.

O ostalim trim knjigama ne ću ništa napose reći već samo to, da u njima može štošta naći i prijatelj glazbe (»Osobine narodne glazbe, naročito hrvatske« od Fr. Š. Kuhača) i prijatelj književnosti i historije (Postanje Lucićeve »Robinje« od Dra. Branka Drechslera, Pjesme Mavra Vetranića i Marina Držića od Milorada Medinija, O psihologiji bez duše od Dra. Đure Arnolda, O staroj zagrebačkoj trgovini od Ivana Tkalčića) i prijatelj prirodnih znanosti (o tom posebna knjiga »Rada«) a naročito prijatelj folklore (narodnoga života i običaja) južnih Slavena, komu Akademija svake godine pruža po jednu knjigu »Zbornika.«

Moja je ovdje nakana, da samo upozorim na Akademiju Istrane, koji bi među pretplatnicima njezinim morali biti bolje zastupani, ali ne radi 20 K godišnje pretplatnine, nego radi ovih lijepih njezinih književnih darova. Pazinska gimnazija a sada i ona u Voloskom kaošto i nautička škola u Lošinju morale bi biti prve na redu, a pogotovo Staroslavenska Akademija u Krku, sve kotarske učiteljske knjižnice (do sada jedino ona u Puntu), neka naša društva, u prvom redu »Narodna Prosvjeta« u Pazinu, veće čitaonice (bar 5—6 njih), mnoge općine, samostani (do sada samo onaj u Krku i na Košljunu), neke pučke škole, pa i Sokolska društva. A pojedinci? Sjećam Vas, gospodo akademske naobrazbe, da vas godišnje svaki politički dnevnik stoji više od Akademijskih publikacija. Mi smo Istrani navikli u Hrvatskoj i Zagrebu previše prosjačiti — i srećni smo u tom —, ali već je vrijeme, da bar u

književnom poslu bude drugačije. Zašto tako malo sveza sa zavodom, koji od svoga postanka (g. 1867.) u nevoljnim hrvatskim prilikama nije u nijednom pogledu nikada kompromitovan, nego nas pače solidnost i ozbiljnost njegova rada upravo zadivljuje?

Iz statistike o pučkoj školi.

Do sada je u ovim člancima bio obično govor općenito o pučkoj školi cijele Istre i Dalmacije prema ostalim zemljama austrijskim, a samo kadgod je štogod izneseno u pogledu škole u pojedinim školskim kotarima Istre. U ovom broju uzeti su u obzir u prvom redu sami kotari, a budući da će nakon dosadašnjega razlaganja sve ovo biti jasno i bez potankog tumačenja, neka govore ovdje same brojke. Ovo je pisano u učiteljskom listu u prvom redu za učitelje, koji će bez sumnje lako čitati ove brojke i iz njih jasno vidjeti, kako mi Hrvati i Slovenci držimo u Istri tanji kraj u svim kotarima proti Talijanima a bogme i proti Nijemcima. Sve ovo dakako po službenoj bečkoj publikaciji o stanju škole godine 1905.

I.

Javnih pučki škola ima grad Rovinj 2, kotar Kopar 46, Lošinj s Krkom 41, Pazin 28, Poreč 36, Pula 29 i Volosko 34 a Istra ukupno 216. Od tih je građanska jedna jedina, ženska talijanska pokrajinska u Kopru.

	Rovinj	Kopar	Lošinj	Pazin	Poreč	Pula	Volosko	Istra
jednorazrednica	—	18	22	18	20	16	23	117
dvorazrednica	—	17	13	5	5	4	7	51
trorazrednica	—	2	2	4	9	2	3	22
četverorazrednica	—	1	2	1	2	—	—	6
peterorazrednica	2	7	1	—	—	5	1	16
šesterorazrednica	—	—	1	—	—	2	—	3
sedmerorazrednica . . .	—	—	—	—	—	—	—	—
osmerorazrednica	—	—	—	—	—	—	—	—
i to samo za dječake . .	1	5	7	2	3	4	—	22
i samo za djevojčice . .	1	5	7	2	3	3	1	22
a mješovitih škola . . .	—	35	27	24	30	22	33	171
obuka cijelog dana . . .	2	12	12	5	15	4	4	54
» pô » . . .	—	25	14	15	10	18	27	109
» cijelog ili pô dana	—	—	8	5	2	1	—	16
nastavni jezik: hrvatski	—	9	28	18	6	14	19	94
slovenski	—	19	—	—	—	—	12	31
talijanski	2	14	10	5	28	11	3	73
njemački	—	—	—	—	—	1	—	1
mješoviti	—	4	3	5	2	3	—	17

godinu pred tim se

otvorilo škola	—	3	—	—	—	—	—	3
i » razreda	—	5	1	1	1	—	1	9
ili zatvorilo škola	—	4	4	2	—	—	1	11
i » razreda . . .	—	—	4	3	—	—	3	10
zgrada veoma dobra . .	—	8	6	6	12	9	11	52
» dobra	2	10	17	15	7	4	18	73
» srednja	—	13	11	9	7	14	3	57
» loša	—	15	7	7	2	2	2	35
higijenski veoma dobra .	—	7	4	7	14	10	9	51
» dobra	2	14	17	18	11	13	10	85
» srednja	—	20	14	5	3	6	14	62
» loša	—	5	6	7	—	—	1	19
zbirku učila imaju škole .	2	14	15	16	16	7	28	98
privatnih pučkih škola	1	5	3	8	4	6	4	31
i to sa pravom javnosti .	—	2	1	7	1	3	4	18
a bez prava javnosti . .	1	3	2	1	3	3	—	13
od kojih su za dječake .	—	—	—	1	—	1	—	2
za djevojčice	1	1	1	—	—	1	1	5
a za oboje	—	4	2	7	4	4	3	24
nastav. jezik im je hrvatski	—	1	1	4	2	3	2	13
nastav. jezik im je slovenski	—	—	—	—	—	—	—	—
nastav. jezik im je talijanski	1	4	2	4	1	1	1	14
nastav. jezik im je njemački	—	—	—	—	1	2	—	3
nastav. jezik im je mješoviti	—	—	—	—	—	—	1	1
ukupni broj javnih i privatnih škola	3	51	44	32	44	35	38	247

2.

učitelja-ica javnih škola .	17	138	120	78	96	117	90	656
učitelja	9	83	79	59	55	78	72	435
i to sa ispitom osposob .	7	34	31	23	20	42	34	191
sa svjedodžbom zrelosti .	1	4	2	4	2	5	1	19
bez svjedodžbe	—	6	7	3	9	5	3	33
vjeroučitelja-kateheta . .	1	3	2	—	—	4	—	10
vjeroučitelja-dušobrižnika .	—	36	37	29	24	22	34	182
učiteljica	8	55	41	19	41	39	18	221
i to sa ispitom osposob. .	8	42	29	11	31	31	10	162
sa svjedodžbom zrelosti .	—	10	8	3	6	4	1	32
bez svjedodžbe	—	1	—	—	—	—	—	1
ručnih radnja sa svjed. .	—	2	3	5	—	3	7	20
i bez svjedodžbe	—	—	1	—	4	1	—	6
broj javnih škola, gdje učitelj podučava vjeronauk .	—	4	1	—	4	1	4	14
broj nepopunjenih mjesta	—	—	6	—	16	1	6	29

			3.					
broj djece, koja su dužna polaziti školu								
i to dječaka	626	6568	3435	3631	4085	4653	4325	27323
a djevojčica	724	6075	3834	3457	3845	3808	4122	25865
ukupno	1350	12643	7269	7088	7930	8461	8447	53188
broj djece, koja polazi:								
javnu pučku ili grad. školu								
dječaci	488	5001	2467	2110	2532	3397	3264	19259
djevojčice	617	4604	1483	2520	2200	2738	2918	17080
ukupno	1105	9605	3950	4630	4732	6135	6182	36339
privatnu pučku školu								
dječaci	—	260	57	104	347	780	161	1709
djevojčice	33	296	78	111	251	684	294	1747
ukupno	33	556	135	215	598	1464	455	3456
pučku šk. uopće ukupno	1138	10161	4085	4845	5330	7599	6637	39795
višu ili strukovnu školu ili uči kod kuće								
dječaci	46	65	70	99	78	233	114	705
djevojčice	1	43	30	20	45	47	39	225
ukupno	47	108	100	119	123	280	153	930
radi dušev. ili tjeles. nesposobnosti ne polazi školu								
dječaka	11	155	53	93	60	65	116	553
djevojčica	13	177	80	96	82	105	123	676
ukupno	24	332	133	189	142	170	239	1229
premda zdrava, ne polaze šk.								
dječaka	81	1087	788	1225	1068	188	670	5107
djevojčica	60	955	1163	1710	1267	234	748	6137
ukupno	141	2042	1951	2935	2335	422	1418	11244

Ova šuma brojki jasno govori svakomu, koji se zanima za istarsku pučku prosvjetu i pozna naše narodnosne i političke prilike.

Osim službene publikacije iz Beča. po kojoj je sve ovo do sada obrađeno, ima još jedna druga službena publikacija o pučkom školstvu, iz Poreča t. j. godišnji izvještaj zemaljskoga školskoga vijeća za Istru u Trstu zemaljskomu odboru u Poreču, koji podastire taj izvještaj zemaljskom saboru, tako da svaki zastupnik u svakom zasijedanju dobije po jedan štampani primjerak za pojedinu godinu. Čudno, da nas nijedan naš zastupnik na osnovu toga izvještaja nije nikada upoznao sa našom školskom nevoljom. Evo nešto iz takova izvještaja za šk. g. 1904./5.

Od općih javnih pučkih škola njemačka je samo jedna, dakako u Puli, i to odmah peterorazrednica, kakovu Hrvati imadu samo jednu, Talijani čak 14 a Slovenci dakako niti jednu. Talijani imadu paće još tri sa 6 razreda.

	hrv.	hrv.-talij.	slov.	slov.-talij	talij.	njem.
jednorazrednica	44	9	11	—	16	—
dvorazrednica	20	6	12	1	14	—
trorazrednica	4	1	1	1	14	—
četverorazrednica . . .	—	—	—	—	6	—
peterorazrednica . . .	1	—	—	—	14	1

šesterorazrednica . . .	—	—	—	—	3	—
škola excurrendo . . .	—	—	1	—	—	—
pomoćnih	26	1	5	—	5	—
ekspozitura	—	—	—	—	1	—

Nije li iz toga očevidna nepravica proti Slavenima? A što da kažemo o onoj sramoti. po nastavnom jeziku mješovitim školama? To su nekako kompromisne škole! A hoće li ostati i u eri političkoga kompromisa?

Slovenci čini se nemaju premalo škola. Talijani imadu dakako manje od Hrvata, što nije ni čudo, ali je nepravedno to, što talijanske imadu mnogo više razreda i učitelja a daleko manje svoje djece. Samo u dva kotara ima hrvatskih i slovenskih škola, u voloskom (19 hrv. i 12 slov.) i koparskom (19 slov, 9 hrv. i 4 mješov.). Kad bi se ta dva kotara odijelila glede škola po nastavnom jeziku, bilo bi u jednom tridesetak hrvatskih škola a u drugom baš toliko slovenskih. Ta dioba bi sigurno bila na korist uspjehu u školi.

U talijanskim školama Istre je obuka većinom cijeli dan a u hrvatskim većinom poludnevna, jer su hrvatske škole prenatrpane ili drugim riječima: neka radije trpi obuka u svim hrvatskim školama nego da otvorimo (= zem. odbor) novih hrvatskih škola.

Pučku školu i učitelja uzdržava zemlja, koja ima u tu svrhu školsku zemaljsku zakladu i zakladu za učiteljske mirovine. Za školstvo podupire zemlju država Za stan učitelja i materijalne potrebe svojih škola troši općina.

Nije moguće reći, koliko troše sve općine skupa za naše školstvo. Za državu znamo, da je na pr. za g. 1904. dala zemlji za školstvo 47.712 K. Te je godine zemlja potrošila iz jedne zaklade 591.732 K a iz druge 76.545 K. Lijep je to novac, a kako malo od toga uživamo mi. (Svršit će se.)

Fiat justitia!

Po nastavnom jeziku ima u Istri hrvatskih, slovenskih, talijanskih, njemačkih, hrvatsko-talijanskih i slovensko-talijanskih pučkih škola. Osim toga je propisano, da se na mnogim hrv. školama poučava po nekoliko sati na sedmicu talijanski jezik kao obvezatan predmet, a na nekojim tal. šklaoma hrvatski jezik kao obvezatan predmet. Uslijed toga moraju hrv. učitelji poznavati tal. jezik, a tal. učitelji hrv. jezik, hrvatski narod u Istri mora se naučiti talijanski jezik, a tal. narod u Istri hrvatski jezik: tako će se susjedi razumjeti, poštivati, ljubiti: prestat će nacionalni boj itd. itd.

No evo kako je:

Na hrvatskim školama mora se poučavati i poučava se tal. jezik, a na talij. školama se hrvatski jezik ne poučava; hrv. učitelji u Istri moraju znati talijanski, a tal. učitelji ne treba da znaju hrvatski; hrv. učitelji ne dobiju mjesta, ako talijanski ne znaju, a tal. učitelji dobiju bez poznavanja hrvatskog jezika. Hrvatski učitelji moraju proučiti tal. literaturu, tal. slovnicu itd., i podvrći se ispitu pa za to potrošiti dosta vremena i novaca, a tal. učiteljima toga ne treba: Za nagradu imaju talijanski učitelji veću plaću, a hrv. učitelji

manju, za nagradu imaju hrvatski učitelji u Istri dva kot. školska nadzornika (slovenskoga i talijanskoga), a talijanski učitelji samo jednoga tal. nadzornika.

Događa se pako, da po koji hrv. učitelj u Istri nema ispita iz tal. jezika (ili ga ne pozna); za takva učitelja nema mjesta: hrvatska se škola zatvara, a hrvatski učitelj se šeće gladan bez kruha: Trpi dakle naš narod bez škole, a trpi i hrv. učitelj. S tal. učiteljima se ovako ne postupa niti sa tal. narodom, nikada ni u nijednom slučaju.

Što se pako tiče hrv.-tal. (utrakvističnih) škola, imamo napomenuti ovo: Na takovim školama poučavao je 1 učitelj u isto vrijeme (u jedan dan) 12 škol. godina t. j. djecu hrvatskih šest škol. godina i djecu talij. šest školskih godina. To se je školskim oblastima nakon dvadesetak godina pričinilo pre — pak što učiniše? Evo: Ako je na takovim školama bilo 25 do 30 tal. djece uz stotinu hrvatske, onda se je za tu tal. djecu imenovao tal. učitelj, a za hrv. jedan hrvatski; ako je pako na takvoj školi bila stotina hrvatske djece, a samo 2 učenika talijanska (za koje se ipak nije moglo imenovati učitelja), ondje je ostala utrakvistička škola, i hrv. učitelj mora radi ono par tal. djece imati ispit iz tal. jezika kao nastavnog jezika, inače ne može biti imenovan, a škola se mora zatvoriti.

Pitamo: Je li to pravo? Kad će biti ravnopravni naši učitelji s talijanskima, kad će biti ravnopravne naše škole s talijanskima, kad će biti ravnopravan naš narod s talijanskim?

Mislili smo, da će nam u eri kompromisa biti bolje, ali je stvar krenula na gore, jer dočim je prije Zemaljski odbor dopuštao, da se na hrv. škole namještuju učitelji p r i v r e m e n o i bez ispita iz tal. jezika, izrekao se sada Zem. odbor protiv toga. Imamo šada u Zemaljskom odboru dva hrv. asesora, poslovi pokrajine morali su se po smislu kompromisa pravedno razdijeliti, a što se je dogodilo?

Pučko školstvo cijele pokrajine ima u rukama talijan asesor Chersich. Istina je, da u Zem. odboru jesu tri tal. asesora a samo dva hrvatska, moraju dakle tri Talijana više poslova na brizi imati nego dva Hrvata; ali neka tri tal. gospodina uzmu nešto poslova od žandarmerije, »peršupa«, vodâ . . . , a školstvo hrvatsko neka se dade hrvatskome asesoru, a talijansko školstvo talijanskome asesoru, neka naše škole i učitelji budu u svemu i po svemu ravnopravni s talijanskim učiteljima.

Hrv. učitelj.

Zapisnik

glavne godišnje skupštine „Hrv. učitelj. društva za Istru ‚Narodna Prosvjeta' u Pazinu" obdržavane dne 17. srpnja 1909. u Puli.

Stogodišnjica rođenja Ljudevita Gaja.

Govorio prof. M. Zgrablić. (Svršetak.)

U Zagrebu se Gaj stalno nastanio unišavši u odvjetničku pisarnu, da se pripravi za buduće zvanje. Mladež opojenu novim idejama okupi oko sebe. U tom kolu bijahu Babukić, Derkos, Marić, Ante Mažuranić, Popović, Rakovac, Vukotinović, Smodek i drugi. Ti mladići svojim energičnim nastupom unatoč protestu madžarskih đaka i madžarskih profesora isposlovaše od akademskog senata Smodeku dozvolu, da smije na juridičkoj akademiji predavati hrvatski jezik kao neobvezatan predmet. Mnogi slušahu ta predavanja, ako i bijahu vrlo skroman početak: tu se viđahu u prvom redu drugovi Smodekovi, zatim profesori Hrvati i Nijemci te mnogi činovnici raznih kategorija. Zanosni mladići stvoriše si odmah program za svoj rad; u njemu baciše oko najprije samo na Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju, dok su ostale zemlje pustili za onda s vida iz opreznosti, da njihovi zahtjevi budu identični onim hrvatskih staleža, koji su tražili jedinstvo tih kraljevina te odlučno istupili protiv nečuvenih zahtjeva Madžara. Da bude otpor protiv tih to jači, izdade grof Janko Drašković u materinjem jeziku svoju poznatu disertaciju, hrvatski politički program sve do god. 1848. Već u njoj pozivlje domoroce, da pišu svojim jezikom i pristanu uz svoju braću. Zato neka se uvede hrvatski jezik u sve domaće urede. (Brošura je pisana jezikom, koji u velike zanosi na štokavski govor.) Draškovićevoj misli probijaše led druga brošura: Genius patriae super dormientibus filiis suis od Derkosa sa još žarkijim rodoljubljem. Malo zatim izdade Jan Kollar u Karlovcu treću brošuru pod naslovom: Sollen wir Magyaren werden? Kako vidimo, javni se život kretao u prilog mladome krugu oko Gaja, koji se vrlo često sastajao na dogovore i vijećanja, što valja raditi. Tim intenzivnijim saobraćajem, dopisivanjem i pjesmom budnicom nastojahu mladići da zainteresuju šire slojeve za svoje rodoljubne osnove. Ali brzo uvidješe, da će samo tim načinom teško povući ulicu u svoje kolo. Zato treba novine, kakve već izdavahu Česi i Madžari, a nekoliko vremena prije ih i imađahu i Srbi (Frušić i Davidović). Najbistriji i najbogatiji u tom kolu — Gaj podastre molbu god. 1832. ugarsko-hrvatskom konziliju za dozvolu, da smije izdavati na hrvatskom jeziku književni časopis: Danicu po uzoru »Letopisa Matice Srpske« i Časopisa českoga muzeja. Hrvatske županije preporučiše molbu Gajevu, dodavši mu najbolju kvalifikaciju u moralnom i materijalnom pogledu. Uza sve to otezaše konzilij sa odgovorom bojeći se plodova takva pothvata, kakve su vidjeli mjerodavni faktori kod Madžara za saborisanja u Požunu.

Kako su Madžari bili ozlovoljili Dvor sa svojim zahtjevima, nađoše u njega Hrvati prilično simpatija. Zato upravi Gaj molbu na cara za izdavanje novina. Dugo ne bijaše odgovora, zato pohiti u Beč sa preporučnim pismom od Jana Kollara na tadanjeg českog patriotu grofa Kolovrata, predsjednika dvorske kancelarije. Taj ga preporuči Meternichu, i Gaja primi Car u audijenciju. Odatle je Gaj otišao s potpunom nadom, da će mu već jednom stići željena dozvola, jer mu car Franjo I. između ostalog reče: »Ja, ja die Ungarn, die machen uns wohl viele Geschichten. Sie schreiben zu viel und wollten, dass die Kroaten nichts schreiben sollten.« Iza dvogodišnjeg natezanja te ustrajnog i spretnog rada Ljudevita Gaja u Pešti te u Beču stiže željena dozvola za izdavanje novina tek jeseni god. 1834. Veselje silno zavlada među mladima. Oni svi neosporivo držahu svojim kolovođom Gaja, jer samo on je svojom spretnošću i svojim svezama sa naučnjacima i plemićima ishodio taj silni uspjeh. Odmah izdade za pretplatu svoj oglas: Svetloj i Prepoštovanoj gospodi vsakoga stališa i reda slavnoga naroda slavenskoga vu južneh stranah, kanoti: Horvatom, Slavoncem, Dalmatinom, Dubrovčanom, Serbljem, Kranjcem, Štajercem, Korušcem, Istrijanom, Bošnjakom ter ostalem ljubiteljem i zavetnikom lepo pozdravljenje« etc. uz krepku motivaciju o potrebi novina. Nova godina 1835. donesla je napokon narodu zlatnu jabuku. Već u siječnju te godine stadoše izlaziti dva puta na nedjelju na po arka »Novine Horvatzke« uz literarni prilog Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka« sa motom: »Narod prez narodnosti je telo prez kosti. Oprezni Gaj je zadržao i stari pravopis i kajkavačko narječje u svojim novinama, premda njegovi drugovi htijahu da se sve odmah piše novim pravopisom i štokavskim govorom. On je najprije naumio zainteresovati za novine publiku, osobito staleže i svećenstvo, da tek kasnije u zgodno vrijeme učini svojim drugovima po volji, kad ne bi tom novotarijom odbio od sebe starije konservativne elemente, osobito stare kajkavačke književnike. Tadanja cenzura bijaše vrlo oštra pa ne propuštaše u novinama članaka o političkom životu domaćem. Zato su one donosile samo personalne vijesti; zatim samo suhoparne vijesti iz Engleske, Franceske, Njemačke, Turske etc., ali o domaćim prilikama nikakve. Publika uzimaše sa osobitom poštom te novine u ruke misleći, da sve piše ugledni Gaj, koji dopisivaše sa mnogo i mnogo uglednih naučnjaka evropskih, ponajpače sa korifejima slavenskim na kulturnom polju. Danica pako bijaše kud i kamo važnija u to doba, jer je mladi učiniše svojim literarnim listom. Tu su se prvog puta tiskale razne pjesme budnice, kao »Još Hrvatska« od samoga Gaja, današnja himna »Lijepa naša« od Mihanovića i druge. U Danici još iste godine preote mah novi pravopis i štokavsko narječje po želji samih literata. Kroz godinu dana je Gaj stekao čitalačku publiku pa je promijenio svojim novinama ime u »Ilirske narodne novine«, a Danici u »Ilirsku Danicu«, a mjesto kajkava-

čkog govora i stare ortografije je uveo u nje svoj novi pravopis i štokavski govor. Pri tome je štampao svoj program: Uzbuditi u Ilirima ljubav do naroda i ilirske domovine, ujediniti braću, povratiti svim Ilirima njihov silni i plemeniti jezik, na novo podignuti slavu plemena i domovine tako, kao što je nekoč bilo.

Da vidimo, što ga je ponukalo na tako teške promjene! U to doba su Madžari upravo bjesomučno napeli sve žice, ne bi li hrvatske županije naprosto pretvorili u ugarske te pojam Hrvatske izbrisali sa geografske karte evropske. Tom nečuvenom šovinizmu opirahu se Hrvati na saboru u Požunu vrlo žilavo pa se utjecahu i Dvoru za pomoć, koji ih je djelomice i štitio. Pronicavi je Gaj dobro znao, da malena i osamljena Hrvatska ne će dugo uzdržati boja sa moćnim protivnicima, pa da će konačno nemilosrdno podleći. Zato je tražio on, kako bi stvorio veliku skupinu podobnu, da se Madžarima junački othrva. Prema tome htijaše on pod tim imenom najprije kulturno, a kasnije politički ujediniti cijeli slavenski jug, kako razabiremo već iz njegova programa. Izabrao je novo ime, jer znadijaše, da se nijedno južno-slavensko pleme — ni Slovenci, ni Hrvati, ni Srbi slozi za volju ne će odreći svoga imena na korist drugome. Tadašnja teorija naučna, da su južni Slaveni neposredni sinovi starih Ilira, te kraljevina Ilirija za Napoleonove vlade još ga jače potakoše na izbor tobože zajedničkog imena »Ilira.« Štokavsko pako narječje je proglasio književnim jezikom zato, što čakovci i kajkavci zajedno tvore kud i kamo manju etnografsku skupinu nego li sami štokavci. Kraj toga bijaše već Vuk svojim djelima stvorio lijepi štokavski govor književnim jezikom Srba, kojim pisahu i stari pisci Dubrovčani, Dalmatinci, Slavonci i Bosanci. Dalekosežni su ga dakle motivi potakli na radikalnu promjenu. Izveo ju je vrlo brzo, premda ga savjetima odvraćahu Kollar, Safařik i drugi slavenski korifeji od prenaglog tog koraka. Prilike su u Hrvatskoj bile povoljne pa ih on sa neočekivanim uspjehom izrabio tako, da mu se je čudio čitav naučni svijet među Slavenima. Ali upravo sa fanatičnom žestinom udari i na nj nama poznati Kopitar, kao što navaljivaše na sve novotarije među južnim i zapadnim Slavenima. On htijaše silom da bude iza smrti Dobrovskoga (1830.) duševnim auktoritativnim vođom svih tih pokreta. Nu mladi ga bezobzirce turiše u pozadinu te kretahu svojim putem dalje. To ga je u velike ljutilo pa drmaše još jače njegovim i onako razdraženim živcima: bijaše šušičav. Ponajpače Gajeva novotarija ogorči mu život, jer razabiraše, da se ne će ostvariti njegova teorija: Svaki govor nekà razvija svoju književnost; vremenom će nadvladati onaj, koji se bude odlikovao ponajboljim piscima, kao što je to u staro doba učinilo atičko nad ostalim grčkim narječjima. U tom separatizmu bijaše po svoj prilici i malo političke primjese, jer se poboja, da će cijeli slavenski jug prihvatiti štokavski govor svojim književnim jezikom. Pri tome bi pala

u vodu ona njegova teorija, koju bijaše Vuku suflirao: Svi su štokavci Srbi, svi kajkavci Slovenci, a samo čakavci su Hrvati. Iz toga ćemo razabrati najlakše njegov fanatizam proti Gaju, uz koga pristadoše listom svi mladi u Hrvatskoj, dapače i mnogi mladi književnici Slovenci, ponajpače oni iz južne Štajerske. Zato je napeo sve žice, da utuče Gajeve ideje. Pismenim je saobraćajem sokolio stare kajkavce pisce na otpor protiv Ilirizma. Kolovođi njihovom Kristijanoviću je dapače savjetovao, da radije piše njemački nego li štokavski. Slovence pako pristaše Gajeve je nazvao naprosto renegatima, a Prešerna, prvaka u separatizmu slovenskom, jest podupirao rukama i nogama, premda ga inače nije trpio. Tom temperamentnom i vrlo darovitom pjesniku je napokon uspjelo, da gorensko narječje učini slovenskim književnim jezikom. Srbi pako u trojednoj kraljevini i južnoj Ugarskoj prigrliše Ilirizam unatoč vjerskoj razlici, ali oni u slobodnoj kneževini ne znađahu madžarskog pritiska pa ne promijeniše kraj svoje jake narodne svijesti i narodne crkve svog imena. Da protiv sebe oslabi otpor među kajkavskim piscima, osobito među svećenstvom, udari u svojim novinama složno sa staležima na slobodu protestanata u Hrvatskoj, koju zahtjevahu Madžari na saboru u Požunu. Tim upravo diplomatskim postupkom osvoji veliku većinu svećenstva u Hrvatskoj za svoje ideje. Kajkavci stadoše proučavati štokavski govor i njime pisati, a zagrebačko biskupske sjemenište postade najjačom Gajevom gardom, kako je on sam govorio. Od god. 1836 letio je Gaj neočekivanom brzinom od uspjeha do uspjeha, koje postizavaše što duhom vremena, što svojim mudrim postupkom, što svojim upravo mističkim darom govora. Neodoljivim čarom svoje riječi osvajaše dapače i najžešće protivnike u svakom staležu. Kad je bilo tlo dovoljno pripravno, nije on stao samo pri propovijedanju novih ideja među idealnim ljudima svoga vremena, već se on bacio po primjeru preporoditelja u ostalih naroda, osobito po onim u Čeha i Madžara, na realan rad. Mladež je energično stala oko toga raditi, da u Zagrebu, svojem kulturnom centru, podigne razne institucije i zavode, koji će najjače širiti narodnu ideju i kulturu u čitavoj masi. Odatle se rodiše čitaonica, narodni muzej, hrvatska pozornica, Matica ilirska, gospodarsko društvo itd., nakratko u njegovo doba od godine 1835. do 1848. Hrvatska je napredovala više nego li prije kroz stoljeća. Znatno se ublažiše staleške opreke u tom kratkom razdoblju, uz narodni rad pristadoše dobrim dijelom i okoreli feudalisti, katoličko svećenstvo te mnogi časnici u vojsci na veliko čudo naroda, a taj je pokret bogme stvorio i dobu najpopularnijeg bana Jelačića, za koga junački održasmo pobjedu za narodni opstanak. Stečevine su dakle ilirskih trudbenika, u prvom redu one Ljudevita Gaja, aere perennius, no najtrajnije i najzamašnije je djelo tog velikana, da je štokavskim književnim jezikom stvorio od Hrvata i Srba jedan kulturni narod. Još za života Gajeva znali su nas lukavi političari kraj vjerskih, historijskih i tradi-

cionalnih i političkih razlika nahuškati na bratoubilački boj zbog naše političke nezrelosti, ali kulturno nas nijesu rastavili niti će nas rastaviti nikakva lukavost, opirala se ona o koje mu drago svote novca i o još tako jake topove. U tom grmu zec leži i najbolji zalog za našu bolju budućnost.

Kad je nadošao 50-tih godina teški apsolutizam, Ljudevita Gaja turiše u pozadinu, u kojoj je i umro god. 1872. Nu njegove ideje u novije doba preotimlju opet mah u sva tri južno-slavenska plemena pa ih u prvom redu kulturno zbližuju, te se mirne duše možemo nadati boljoj budućnosti. Kamo sreće, da su južni Slaveni uza sve protivštine ustrajno gojili ideje Ilirizma! Jamačno bi nama danas svima bolje bilo.

Prema tome iz srca kličemo:

»Slava ocu našeg preporoda, ali živjele njegove ideje!

VJESNIK.

Književne obavijesti.

Mladi Istranin. List za mladi svijet. Izlazi u Opatiji. Uređuje učitelj Viktor Car Emin.

Sadržaj broja 11.:

Na dušni dan, spjevao R. K. Jeretov.
Sokolski dan, napisao V. Car Emin.
Mali Ruđar, spjev. Crvenko Bjeloplavić.
Jačajmo se (sa slikom malih Sokolaša).
Vesele zgode majmuna Floka (sa slikama), šaljiva crtica.
Veliki i mali medvjed, priča, prevela Zlatica Bjelohlavek Korač.
Odsječeno udo, Ovdje je .... Iz moje torbice.

* * *

Primismo svesku I. godine VII. časopisa namjenjena filozofiji i drugim znanostima, što izlazi u Senju (prije u Krku) svakog drugog mjeseca pod imenom Hrvatska straža za kršćansku prosvjetu. Cijena K 7, za pučke učitelje samo K 3. Ova sveska ima 130 strana.

Sadržaj:

I. Princip praktičnosti i aktuelnosti u filozofiji (1. Općenito omalovažavanje filozofije. Valja pobuditi zanimanje za filozofiju. 2. Ističimo praktičnost filozofije i njezinu uporavnost na život! 3. Princip aktuelnosti ili što valja filozofu obrađivati? 4. Način. 5. Naša perspektiva).
II. Paulsen, moderni filozof: Etika i odgoj naroda.
III. Racionalizam u nauci o spoznaji i u primjeni na vjeru i moral. (Uvod. Dva reda: logički i ontološki, koje spaja spoznaja. Krivi sustavi. A. Odakle općenite ideje. [Hipoteza prirođenih ideja. Platon. Kartezij. Leibniz Kant. Fichte, Schelling, Hegel.] B. Racionalizam u praksi.
IV. Važnost moderne kritike.
V. Historija religije. (Iranci. Grci).
VI. Moderna kritika i Evanđelje.
VII. Ocjene novih djela.
VIII. Časopisi.
IX. Svaštice.

Davorin Trstenjak. Uzgoj čovjeka borca. U Zagrebu. Tisak. C. Albrechta (Maravić i Dečak). 1909. Cijena 1 K.

Zanimiv je problem, kojim se bavi Davorin Trstenjak u navedenoj knjizi. To je problem Carlyle-vih heroja, Nietzsche-ova »Übermenscha«, Gorkijeva »Skitalice«, problem, koji često susrećemo u povijesti ljudske misli.

Taj se problem dade na razne načine riješiti prema tome, kako shvaćamo svijet. Uzgoj čovjeka borca naime nije ništa drugo, nego praktična uporaba svjetovnog nazora kod čovječjeg uzgoja. Drukčije si predstavlja čovjeka borca monist, za koga nadnaravni svijet ne postoji, nego li katolik, koji vjeruje u jedno transcendentno biće. Stog stanovišta moramo prosuđivati i djelo Davorina Trstenjaka.

Trstenjak prihvaća moderni svjetovni nazor u potpunom opsegu. Taj svjetovni nazor sačinjava metafizičnu pozadinu njegovih zaključaka.

Za Trstenjaka ne postoji nadnaravni svijet. »Današnji proroci uče svijet, da se treba kaniti ropske strpljivosti, slijepe pokornosti i one plačljive sentimentalnosti, pa se zadahnuti energijom, junaštvom, te raditi i boriti se ljudski za svoju korist, za ovaj svijet, (Potcrtasmo mi! Op. pis.) (L. c. str. 5.)«. »Religija hrabrosti vodi narode u slavu i kraljevstvo zemaljsko«. (Potcrtasmo mi! Op. pisc.). (L. c. str. 15.). Tako veli Trstenjak.

Jasno je onome, koji pozna život na ovome svijetu, da nas život s ove strane groba ne može zadovoljiti. Psihološka disharmonija, koja odjekuje »dolinom suza«, razrješava se u harmonične akorde s one strane groba. Čovječja duša bez ideje besmrtnosti bila bi psihološki monstrum. To priznaje i sam Schiller: »Die Idee der Unsterblichkeit ..... ist ein Beruhigungsgrund für unseren Trieb nach Fortdauer«. (Kleinere philos. Schriften XII (1.) 126.

Samo po sebi slijedi, da nema ni milosti, kad nema nadnaravnog svijeta. »Mjesto da vjerujemo u razvoj, u svoj napredak, u svoj duh, u svoju snagu, mi držimo, da smo otpali od Boga, da nam je razum potamnio, da smo griješni i slabi, da ne možemo ništa bez milosti, (Potcrtasmo mi! Op. pisc.), da smo kao zločinci osuđeni na smrt« i t. d. (L. c. str. 3.). Taj je nazor diametralno oprečan nauci katoličke crkve, po kojoj čovjek ne može steći vječno blaženstvo bez milosti.

Sasvim materijalistički zvuče riječi: »Gdje nema materije, nema ni energije«. (L. c. str. 22.). Dakako, komu čovjek nije ništa drugo, nego li kombinacija atoma, za njega vrijedi dotično pravilo.

Da Trstenjak i djelovanje duše shvaća sasvim materijalistično, držim, da ne trebam dokazivati. Kako banalno shvaća Trstenjak svrhu čovjeka, dokazuje nam slijedeći odlomak: »Čovječja je svrha u ostalom, da živi i uživa ovaj krasni svijet, ali uza to treba da pazi, da preko mjere ne uživa ni u jelu, ni u pilu, ni u čemu, a da ne prevršuje ni u radu, ni u trošenju energije«. (L. c. str. 25.).

Koliko je uzvišenija nauka o svrsi čovjeka, kako ju nauča kršćanstvo, od tog rafiniranog epikureizma!

Moderna duša zabranjuje svaki autoritet, dä, njoj je svaka potčinjenost nemoralna. »Što je čovjek prosvijetljeniji, to više uviđa, da je svaka potčinjenost nećudoredna (Potcrtasmo mi! Op. pisc.), pa hoće da bude slobodan, a slobode nema bez tjelesne i duševne hrabrosti. (L. c. str. 34.).

»Vjera u čuda, sav misticizam i sve što se protivi prirodnim zakonima, ustupa u prosvijetljenom svijetu sve više mjesto pozitivizmu, zdravomu razumu«, Dakle goli materijalizam, to je piščev »Credo«.

Moderni je čovjek prekinuo sve veze, koje su ga vezale s nadnaravnošću. Da se tome zahtjevu potpuno zadovolji, valjalo je i moral razdijeliti od vjere, valjalo ga je laicizirati. I stvorila se fraza o »neovisnom laičkom moralu«. »Vrhunaravna

ćudorednost stoji na neprirodnom temelju, koje u prirodi ne može da bude i ne može da postoji. Ona traži uporište izvan zemlje, na nekoj drugoj zvijezdi, gdje ga nema. Što se ne osniva na razumu, iskustvu i znanosti, mora da pada«. (L. c. str. 53.). Prema tome i Trstenjak zastupa moral bez religije. Što vrijedi »moral bez vjerskih spona«, svjedoči nam moralna statistika Francuske. Za moralno djelovanje potrebita su dva elementa: 1. raspoznavanje moralnih zasada, a 2. razlog, koji nas obvezuje, da se prema tim spoznanim zasadama u praksi ravnamo. Racijonalistični moral bez religije nema razloga, poticala (Beweggrund), koji bi svladao čovjeku prirođenu moralnu tromost. Zato i jesu posljedice »čistog morala bez skolastičnog dogmatizma« nemoralne.

Naveli smo samo neka značajna mjesta iz Trstenjakova djela, iz kojih se može lako razabrati, kojim duhom odiše Trstenjakov čovjek borac. Priznajemo, da se u knjizi, o kojoj govorimo, nalazi tu i tamo i po koje korisno zrnce, no vrijednost tih zrnaca iščezava pred zabludama, u koje je Trstenjak upao poprimivši moderni svjetovni nazor. Kad bi nam taj svjetovni nazor mogao potpuno nadomjestiti kršćanstvo, bili bismo prvi, koji bismo uza nj pristali. Međutim znamo, da ne će nikada do toga doći, jer smo osvjedočeni o božanskom karakteru naše religije. Naš pojam čovjeka borca bitno se razlikuje od Trstenjakova blaziranog monista. Nama je uzorom čovjek zadojen kršćanskim načelima, a ne čovjek, koji se zagrijava za monizam, materijalizam i t. d. kojega je već Plato u svojim dialozima šibao.

To je naš sud o Trstenjakovu djelu!

Lične i školske vijesti.

Kotar Volosko.

Sjednica c. k. kot. škol. vijeća u Voloskom.

Dne 12. novembra 1909. obdržavala se se je sjednica c. k. kot. škol. vijeća, iz koje priopćujemo slijedeće:

1. Predsjednik predstavlja novoimenovanog c. k. kotarskog školskog nadzornika Karla Pribila.

2. Potpredsjednikom c. k. kot. škol. vijeća imenuje se Karla Pribila.

3. Priopćuje se, da je c. k. pokr. škol. vijeće razdijelilo dvorazrednu talijansku pučku školu u Voloskom u dvije samostalne jednorazrednice, i to u jednu sa hrvatskim i u jednu sa talijanskim naukovnim jezikom, da su se komisionalno pregledala gradilišta za nove školske zgrade u Berseču i Kukuljani-Trnovici, te nova školska zgrada u Vodicama, da su se spisi za ustanovljenje pučke škole u Dragi Mošćeničkoj i za proširenje pučke škole u Poljanama otpremili c. k. pokr. škol. vijeću. Priopćuje se dalje, da je c. k. pokr. škol. vijeće imenovalo definitivno Fr. Bafa nadučiteljem, Mariju Glazer učiteljicom, M. Lovrića podučiteljem na muškoj pučkoj školi u Kastvu i Mariju Hajdinger učiteljicom u Sv. Mateju, da je c. k. kot. škol. vijeće namjestilo privremeno Zorku Franki, Frana Jelušića i Vinka Šepića u Opatiju, Jos. Puhara u Veprinac, Petru Justić u Zamet, Mariju Širolu u Kastav, Fr. Škofa u Hrušicu i Mariju Bole kano učiteljicu žen. ruč. radnja u Artviže, da su Fr. Uršić, dosadanji c. k. kot. škol. nadzornik i Fr. Waišel, nadučitelj u Hrušici umirovljeni, da su Milka Mogorović i Anka Češćut prešle službovati u drugi kotar, te da je D. S. u M. otpuštena iz službe.

4. Preporuča se doznačenje odnosnog petgodišnjeg doplatka A. Dukiću u Mošćenicama, Fr. Zecu u Lovranu, St. Šiškoviću u Hrpeljama i A. Tončiću u Klani.

5. Preporučuju se molbe za potporu A. Č. u Z., I. F. u R. i L. T. u M.

6. Preporučaju se molbe za remuneracije A. L. u L., B. [. i H. J. u K.

7. Preporučaju se molbe za uređenje beriva A. M. u M. i I. O. u H.

8. Predlaže se proširenje pučke škole u Materiji, Mošćenicama, Rukavcu, Munama i ženske u Kastvu.

9. Moli se, da c. k. pokr. škol. vijeće dozvoli namještenje jednog suplenta za kotar Volosko.

Ispit osposobljenja.

Dne 15. i slijedećih dana tek. mj. obdržavao se je kod c. k. ispitnog povjerenstva u Kastvu ispit osposobljenja.

Pismene radnje bile su:

a) Iz hrvatskog jezika i pedagogike: Na koji se način i kojim sredsvima razvija u školske mladeži interes za nauku.

b) Iz njemačkoga kao kulturnog jezika: Beschreibung des Prüfungszimmers.

c) Iz talijanskog jezika kao predmet: La famiglia. (Po slici).

d) Iz realija: 1. Kako se tumače u pučkoj školi povjesna štiva? 2. Kako se tumači u pučkoj školi rastezanje krutih tjelesa i tekućina uslijed topline?

3. Kažite u kratko kako ćete voditi izlet u šumicu ili u vrt, na što ćete pri tome upozoriti djecu, e da ih podučite o hrastu ili o boru, o krompiru ill o kupusu glavatome?

e) Iz računstva: 1. 20 radnika dovršilo bi neku radnju u 18 dana. U koliko dana bit će ista radnja gotova, ako je poslije 4 dana otišlo 12 radnika i ako se poslije drugih 11 dana vratilo 8 radnika?

2, Iz valjkasta debla promjera 0·60 *m*, dužine 6 *m* izrezana je greda kvadratičnog prereza: Kolik je obujam deblu, kolik je obujam grede i koliko je otpalo drva u trijeske; napokon koliko je vrijedila greda i koliko trijeske, ako se m^3 grede plaća sa 35 K,-a m^3 drva za ogrijev 4 K 60 h?

3. Obradite metodički diobu obična češnika sa cijelim brojem?

Ispitu su se podvrgla četiri kandidata i dvije kandidatkinje. Rade Dinka, učiteljica u Risiki-Paprati, Širola Olga, učiteljica družbine škole u Voloskom, Prosen Maksimilijan, učitelj u Malinskoj, Vanik Ivan, učitelj u Pazinu i Novak Ivan, sada nenamješten, položili su ispit osposobljenja za podučavanje na općim pučkim školama, a Gržinić Josip, učitelj u Kringi, za podučavanje talijanskog jezika na hrvatskim pučkim školama.

* * *

Upravitelj c. kr. učiteljske škole u Kastvu, gospodin Fran Franković, nastupio je jednogodišnji dopust i nastanio se u Voloskom-Opatiji; privremenim upraviteljem imenovan je prof. g. Vl. Nazor.

Kotar Kopar.

Vjenčao se dne 8. studenoga u Brestu Josip Zlatić, učitelj u Poljicama na otoku Krku, gđicom Ružom Mikac iz Bresta. — Naše čestitke!

Sastanak hrv. učitelja kotara Kopar.

Predstavnik učitelja kopar. kotara Gašo Licul, sazvao je hrv. učiteljstvo onog kotara na sastanak za 7. studenoga u »Narodni dom« u Roču. Sastanku je prisustvovao i predsjednik »Narodne prosvjete«. Raspravljalo se prijateljski o školskim, učiteljskim i društvenim prilikama u Istri.

Škola u Gorenjojvasi (Lupoglav) proširena je na dvorazrednicu. Uz nadučitelja Frana Krbavca nastupila je nedavno službu kao učiteljica gđica Stefica Russnak.

Kotar Krk.

Jurdana Josip, bivši upravitelj škole u Gorenjojvasi, imenovan je privremenim nadučiteljem u Dobrinju.

Kakav treba da bude školski nadzornik i kakav ne treba da bude.

»Lehrerzeitung« piše:

U nekoj staroj školskoj novini našli smo govor rektora Görgen-Wallenfangen-a odlazećemu okružnom školskom nadzorniku. Iz toga govora vadimo slijedeće rečenice:

Školski nadzornik treba da bude kako orao, koji se ponosno uzdiže nad sve ono, što je nisko, ali opet da ne bude kao orao, koji daje, da slabiji osjećaju njegove oštre pandže.

Školski nadzornik neka bude kao pčela, koja traži i sakuplja med, t. j. dobro, svagdje gdje ga nađe, ali neka i ne bude kao pčela, koja zujeći i brundajući leti od cvijeta do cvijeta.

Školski nadzornik neka bude kao mjesec, koji svijetli onima, što tumaraju u tmini, ali opet neka i ne bude kao mjesec, koji se neprestano mijenja.

Školski nadzornik neka bude kao kamen uglovnjak, koji odbija sve pogibli, ali opet neka i ne bude kao kamen uglovnjak, koji često postaje kamenom smutnje.

Školski nadzornik neka bude kao morska bibavica, koja potresa i najčvršće stijene, no neka ne bude kao bibavica, koja se neprestano pjeni i tutnji.

Školski nadzornik neka bude kao strukovni časopis, koji se zauzima za školu i učiteljstvo, za učiteljevu sreću i plaću, no neka i ne bude kao časopis, komu se valja podvrgavati trajnomu pritisku (tiskanja).

Novi referenat za administrativne i ekonomske školske stvari.

Dugogodišnji referenat za administrativne i ekonomske školske stvari na c. kr. primorskom Namjesništvu u Trstu, dvorni savjetnik Czermak Rudolf pl. Eichenfeldski, otišao je u mirovinu. Njegovim nasljednikom imenovan je namjesniški savjetnik Princig, c. kr. kotarski glavar u Tolminu; služio je prije kao politički činovnik na nekim mjestima u Istri.

Riječ našim pretplatnicima.

S našom novinom smo eto pri koncu godine. Naše društvo mora poravnati račune s tiskarom. Znate, da smo od prošle godine dužni bili tiskari 500 kruna, a za ljetos nismo namirili duga tiskari. Naš učiteljski ponos od nas zahtijeva, da tiskaru isplatimo, a bome i ona to zahtijeva. Čisti računi, mirna savjest. Da našom novinom služimo hrv. prosvjeti u Istri, uvjerili ste se iz njezina sadržaja; da hoćemo da se novina naša podigne sve to više na čvrstom temelju, i o tom ste se mogli uvjeriti. Treba nam u Istri mnogo, vrlo mnogo u svakom pogledu, a ponajpače u prosvjetnom. Vi hoćete da ne zaostanemo, da idemo dalje i dalje, onda platite Vašu pretplatu, otrgnite od ustiju za duševnu hranu. Današnjem broju priložili smo do trista poštarskih naputnica: svi neka otpreme iznos, tako ćemo dobiti do 2000 K i namiriti troškove i veselo ćemo se prihvatiti rodoljubnog i nesebičnog posla u budućoj godini.

Još vas molimo, da svatko od vas nastoji da dobije po jednog pretplatnika za buduću godinu. Pretplatnici neka nam se izvole javiti što prije, da doznademo, koliko ćemo primjeraka svakog broja tiskati.

Novac šaljite Franu Barbaliću, učitelju u Bermu kod Pazina, Istra.

Odbor.

Br. 725.

Oglas natječaja

za slijedeća učiteljska mjesta :

1. mjesto nadučitelja II. reda, učiteljice III. reda i podučitelja na trorazrednoj mješovitoj pučkoj školi u Tinjanu. Nastavni jezik hrvatski i talijanski.
2. mjesto ravnajućeg učitelja III. reda na jednorazrednim pučkim školama u Boljunu, Kašćergi, Grdoselu, Sv. Lovreču od Prdubca, Drenju i Pazinskom polju (Drndići). Nastavni jezik hrvatski, talijanski kao predmet.
3. mjesto učiteljicâ III. reda na dvorazrednim mješovitim pučkim školama u Kršanu, Kringi i Pićnu. Nastavni jezik hrvatski, talijanski kao predmet.
4. mjesto učiteljice II. reda i podučiteljice na četverorazrednoj mješovitoj pučkoj školi u Pazinu. Nastavni jezik hrvatski, talijanski kao predmet.
5. mjesto podučitelja na trorazrednoj mješovitoj pučkoj školi u Sv. Petru u šumi. Nastavni jezik hrvatski, talijanski kao predmet.
6. mjesto nadučitelja II. reda na dvorazrednoj mješovitoj pučkoj školi u Kringi. Nastavni jezik hrvatski, talijanski kao predmet.

Beriva ovih mjestâ ustanovljena su pokrajinskim zakonom 5. junija 1908. zem. zak. br. 32.

Molbe imadu se podnijeti propisanim putem ovomu c. k. kotarskomu školskomu vijeću do 31. decembra 1909.

Molitelji za mjesta ravnajućih učitelja (nadučitelja) moraju dokazati osposobljenje za naknadno poučavanje vjeronauka.

C. k. kotarsko školsko vijeće

PAZIN, 26. novembra 1909.

Predsjednik :

Šorli, v. r.

Odgovorni urednik Josip Bačić, Pazin (Istra). Tisak Laginja i dr., Pula, ulica Giulia, 1.

Na uvaženje!

Častim se saopćiti, da sam nakon osamgodišnjeg svog rada proširio i preuredio znatno svoj posao, a da time udovoljim najraznolikijim zahtjevima štovanog općinstva.

Preporučam sve potrepštine školske, uredovne i zasebne, koje zasjecaju u **knjižarsku, papirničarsku, knjigovešku i tiskarsku struku.**

Na skladištu imadem veliki izbor pedagoških, povjesnih i narodnogospodarskih knjiga, te nagradnih knjiga za mladež i za narod, onda pjesmarica, slikovnica, hrvatskih muzikalija za sva glazbala i pjevanje, molitvenika, nabožnih knjiga i koledara.

Primam pretplate na sve časopise, književne i modne listove.

Držim na skladištu Ćirilo-Metodske marke, papiriće, tuljčiće, olovke, brisala, razglednice i listovni papir.

Svaka narudžba izvršuje se najbrže i najsolidnije.

Sa veleštovanjem:

Knjižara, papirnica i knjigovežnica

IVAN NOVAK - PAZIN.

NOVE

elegantne originalne korice

„NARODNE PROSVJETE“

upravo su dogotovljene.

Cijena originalnim koricama je 1 kruna.

Uvez cijelog tečaja u originalne korice 2 K, a u obične korice bez tiska K 1·20.

Naručbe upravijaju se na

tiskaru LAGINJA I DR., Pula.

UTEMELJENA GODINE 1894.

TELEFONA BROJ 39.

POŠT. ČEKA BROJ 60.787.

Papirnica. Tvornica pečata.

NARODNA TISKARA
I KNJIGOVEŽNICA
LAGINJA I DRUG.

ULICA GIULIA. 1. = PULA = ULICA GIULIA. 1.

Preporuča sl. učiteljstvu slijedeće
- navedene školske tiskanice: -

Alfabetički popis. - Glavni imenik.
Inventar. - Iskaz izostataka.
Iskaz o okolnosti učenika.
Iskaz djece o obvezatnosti polaska škole. - Ispitna svjedodžba.
Kronika. — Matica.
Namira vrhu učiteljske plaće.
Odlaznica. - Otpusnica.
Opravilni zapisnik.
Popis knjižnice. - Razrednica.
Svjedodžba polaznica. - Školske obavijesti. - Tjednik.

Naručbeni koledar za g. 1910.

popisom svih školskih, općinskih, crkvenih, posujilničkih i sudbenopravnih tiskanica, kao i popisom svakovrsnih pisarničkih potrepština.

Šaljemo na zahtjev franko i badava.